Upton Sinclair

Şikago Mezbahaları*

Türkçesi: Kıvanç Güney

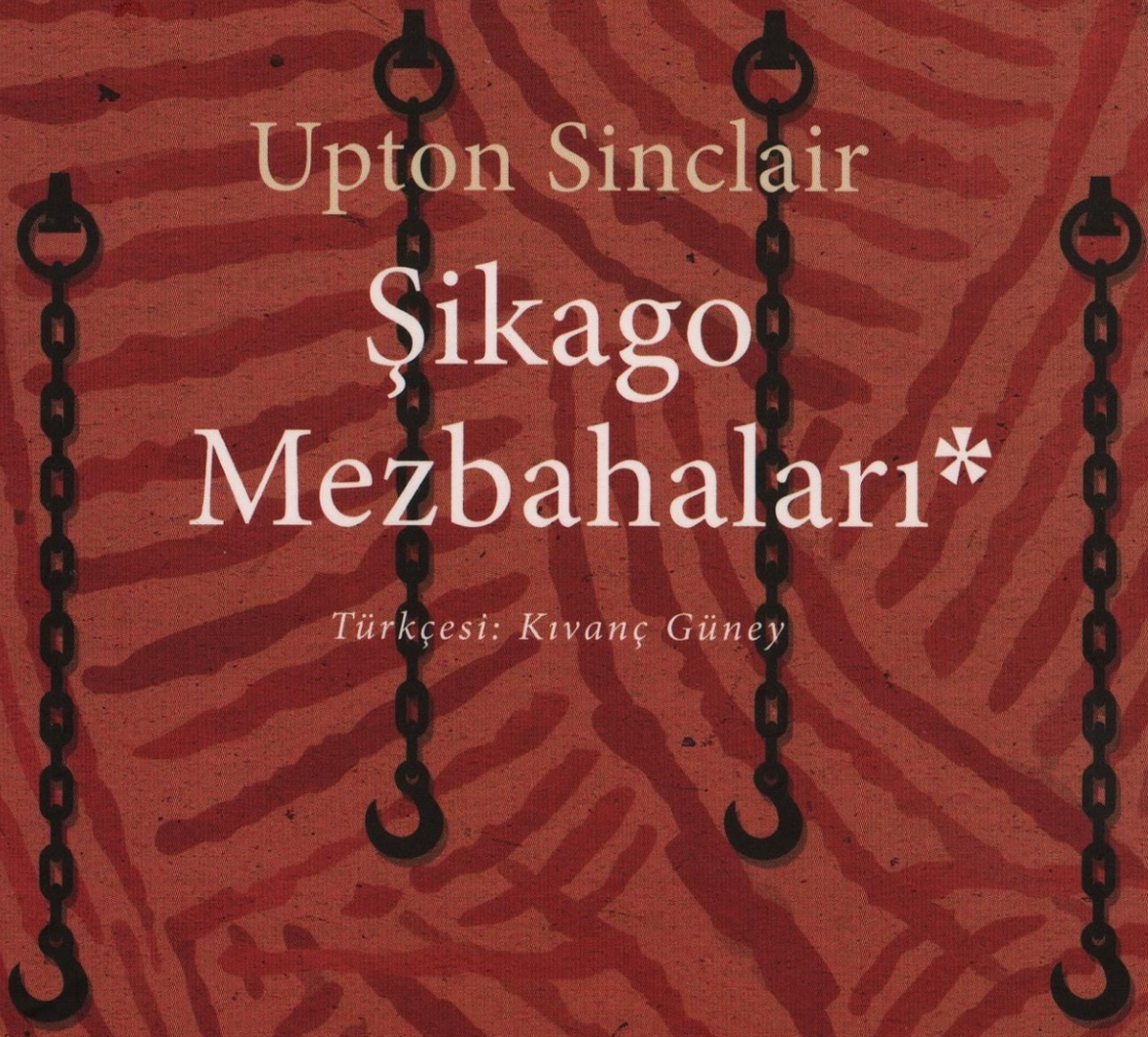

*SEL

ŞİKAGO MEZBAHALARI*

UPTON SINCLAIR, 1878'de ABD'de dünyaya geldi. Üniversiteye girdiği New York'ta geçimini yazarlıkla sağlamaya başladı. Eleştirmenlerce beğenilen fakat yüksek satışlara ulaşamayan dört roman yazdıktan sonra, 1906'da yayımlanan *Şikago Mezbahaları*'yla büyük bir başarı kazandı. Kitaplarında büyük ölçüde yirminci yüzyıl başlarındaki toplumsal ve ekonomik koşulları, yoksul kesimin ve ezilenlerin verdikleri mücadeleleri konu almıştır. Yazdığı birçok romanın yanı sıra Sergei Eisenstein ve Charlie Chaplin'le birlikte çeşitli film projelerinde de yer almıştır. *Altın Zincir* (çev. Emin Türkeliçin), *Sanayi Kralı* ve *Patron* (çev. Zaven Biberyan) gibi başka eserleri de Türkçeye kazandırılan Sinclair'in *Oil* adlı romanı da yayın programımızdadır.

*SEL YAYINCILIK/ ROMAN

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş – İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ – DAĞITIM:
Çatalçeşme Sokak, No: 19, Giriş Kat
Cağaloğlu – İstanbul
E-mail: siparis@selyayincilik.com
Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

*SEL YAYINCILIK: 848
ISBN 978-975-570-861-4

ŞİKAGO MEZBAHALARI
Upton Sinclair
Roman

Türkçesi: Kıvanç Güney

Özgün Adı:
The Jungle

© Upton Sinclair (Jeffrey Weidman / John Weidman)
© McIntosh and Otis, Inc ve Anatolialit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
Sel Yayıncılık, 2016

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Editör: Barış Cezar
Yayına hazırlayan: Bülent Doğan
Kapak tasarım ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Nisan, 2017

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Upton Sinclair

Şikago Mezbahaları

Türkçesi: Kıvanç Güney

Roman

1.

Nikâh bittiğinde ve faytonlar gelmeye başladığında saat dörttü. Marija Berczynskas'ın coşkusu sayesinde peşleri yol boyunca kalabalık olmuştu. Olayın ağır yükü Marija'nın geniş omuzlarındaydı; her şeyin usulüne göre ve memleket geleneklerine en uygun şekilde gerçekleşmesini sağlamak onun göreviydi; ve deliler gibi oradan oraya uçan, yoluna çıkan herkesi sağa sola savuran, muazzam sesiyle gün boyu birilerini azarlayıp işe koşan Marija, insanların adaba uygun davranmasını sağlamakla öyle meşguldü ki aynı kuralları kendisi ihmal ediyordu. Kiliseden en son kendisi çıkmış ve salona ilk giden olmak istediği için daha hızlı sürsün diye arabacıya emirler yağdırmıştı. Arabacı sözüne kulak asmayınca, Marija arabanın penceresini açıvermiş ve dışarı sarkarak, önce adamın anlamadığı Litvanca dilinde, ardından anladığı Lehçede, hakkında neler düşündüğünü adama bir bir saymıştı. Marija'ya karşı yükseklik avantajı olan arabacı geri adım atmamış hatta konuşmaya kalkışma cüretini göstermişti; sonuç olarak şiddetli bir münakaşa yaşanmış ve ta Ashland Bulvarı'na kadar süren kavga yüzünden bir kilometre boyunca her ara sokaktan korteje yeni bir yumurcaklar sürüsü katılmıştı.

Talihsiz bir durumdu bu, çünkü kapının önünde izdiham oluşmuştu bile. Müzik başlamıştı ve bir çellonun boğuk "dım, dım" sesleriyle birlikte karşılıklı karmaşık ve alımlı jimnastik hareketleri yaparak birbiriyle atışan iki kemanın gıcırtıları yarım blok öteden duyuluyordu. İzdihamı gören Marija arabacının ataları hakkında atıp tutmaya derhal son vererek arabadan atladı ve kalabalığın içine dalarak kapıya giden yolu açmaya girişti.

İçeri girer girmez döndü ve bu kez de kalabalığı ters yöne doğru yarmaya, bu arada orkestranın yarattığı curcunanın kulağa peri müziği gibi gelmesini sağlayan ses tonlarıyla, *"Eik! Eik! Uzdarkyduris!"* diye gürlemeye başladı.

Z. Graiczunas, Pasilinksminimams darzas. Vynas. Sznapsas. Şaraplar ve Alkollü İçkiler. Sendika Genel Merkezi; tabelalar böyleydi. Burasının Şikago'da "mezbahaların arkası" olarak bilinen bölgedeki bir meyhanenin arka salonu olduğunu açıklamak, uzaklardaki Litvanya'nın dilinde pek fazla sohbet etmemiş olan okurlar için herhalde ilginç olacaktır. Bu kesin ve tartışmasız bir bilgi; fakat aynı zamanda Tanrı'nın yarattığı en tatlı yaratıklardan birinin hayatındaki en sevinçli zamanların yaşanacağı, küçük Ona Lukoszaite'nin düğün ziyafetinin ve kutlu dönüşümünün gerçekleşeceği yer olduğunu bilen biri için ne kadar zavallı ve yetersiz bir bilgi.

Kalabalığı yarıp geçmekten nefes nefese kalan Kuzen Marija'nın refakatinde kapıya gelip duran Ona'nın o mutlu haline bakmak insana acı veriyordu. Gözlerinde şaşkın bir parıltı vardı, göz kapakları titreşiyordu ve normalde solgun olan ufacık yüzü kıpkırmızıydı. Bembeyaz, muslin bir elbise giymiş, omuzlarına kadar gelen sert bir duvak takmıştı. Duvağa pembe kâğıttan beş tane gül, parlak yeşil kâğıttan on bir tane gül yaprağı iliştirilmişti. Ellerinde pamuklu kumaştan yepyeni beyaz eldivenler vardı ve orada durmuş etrafa bakınırken eldivenlerini hararetle burup duruyordu. Âdeta dayanamayacak gibiydi; yüzünde ona fazla büyük gelen duyguların verdiği acıyı, duruşundaki ürpertiyi görebiliyordunuz. Çok küçüktü; yaşına göre ufak tefek, henüz on altısını doldurmamış bir çocuktu daha –ve daha yeni evlenmişti– üstelik başka adam kalmamış gibi Jurgis'le, yeni siyah takımının yakasına beyaz çiçek takmış, muazzam omuzları ve dev elleri olan Jurgis Rudkus'la.

Ona mavi gözlü ve açık tenliyken, Jurgis sarkık kaşlarının altında iri siyah gözleri, kulaklarının üstünde dalgalar halinde kıvrılan gür siyah saçları olan bir adamdı; kısacası, Tabiat Ana'nın

gelmiş geçmiş bütün kâhinleri afallatmak için sıkça kullandığı o uyumsuz ve aykırı evli çiftlerden olmuşlardı. Jurgis yüz yirmi kiloluk çeyrek bir sığırı alıp hiç sendelemeden hatta hiç düşünmeden arabaya yükleyebilecek biriydi; şimdiyse uzak bir köşede durmuş, can derdinde bir hayvan kadar korkmuştu ve dostlarının tebriklerine her yanıt verişinde dudaklarını diliyle ıslatmadan edemiyordu.

İzlemek için toplananlarla davetliler arasında yavaş yavaş bir ayrım oldu; en azından pratik nedenlerle yeterince tamamlanmıştı ayrım. Eğlenceler boyunca kapılarda ve köşelerde izleyen yabancı grupların olmadığı tek bir an olmazdı; bu yabancılardan biri yeteri kadar yaklaşır ya da yeterince aç görünürse, kendisine bir sandalye gösterilir ve o da ziyafete buyur edilirdi. Kimsenin aç kalmaması *veselija*'ların kanunlarından biriydi; Litvanya ormanlarında doğmuş bir kuralı, çeyrek milyonluk nüfusuyla Şikago'nun mezbahalar bölgesinde uygulamak zordu ama buna rağmen ellerinden geleni esirgemiyorlar; sokaktan içeri dalan çocuklar hatta köpekler, dışarı mutlu çıkıyordu. Bu kutlamanın özelliklerinden biri de hoş bir teklifsizlikti. Erkekler ister şapkalı kalır isterlerse de şapkalarını, ceketlerini çıkarırlardı; yemeklerini istedikleri zaman istedikleri yerde yerler, canlarının istediği gibi gezinirlerdi. Konuşmalar yapılması, şarkılar söylenmesi gerekirdi ama istemiyorsa, kimse kimseyi dinlemek zorunda değildi; bu arada, içinden gelen herkes konuşmakta ya da şarkı söylemekte de sonuna kadar serbestti. Bu yüzden ortaya çıkan tantana, belki bir tek tüm davetlilerin sahip olduklarının tamamına denk sayıdaki bebekler dışında, kimseyi rahatsız etmezdi. Bebeklerin bırakılabilecekleri başka bir yer yoktu; bu yüzden de akşam için yapılan hazırlıklardan biri beşiklerle bebek arabalarının bir köşeye dizilmesiydi. Bunların içinde üç dört bebek birlikte uyur ya da bazı durumlarda birlikte uyanırdı. Daha büyük oldukları için masalara yetişebilenler de pirzolaları ve sosisleri kemirerek mutlu mesut ortalıkta dolaşırdı.

Salon yaklaşık on metrekarelik, beyaza boyalı duvarları tek bir takvim, bir yarış atı tablosu ve altın yaldızlı çerçeveye konmuş bir aile ağacı dışında bomboş olan bir yer. Sağda meyhaneye açılan bir kapı, kapıda birkaç aylak, kapının ilerisindeki köşede briyantinli siyah bıyığı, özenle yağlanıp başının bir yanına yapıştırılmış bir bukle saçıyla, kirli beyazlara bürünmüş meyhanecinin durduğu bar var. Karşı köşeye salonun üçte birini kaplayan, şimdiden acıkan konukların çoktan atıştırmaya başladığı sıcak ve soğuk yemeklerin durduğu iki masa konmuş. Masanın başında, gelinin oturduğu yerde, şekerden yapılmış güllerle ve iki melekle süslenmiş; her yerine bol bol pembe, yeşil ve sarı şekerler serpiştirilmiş, Eiffel Kulesi şeklinde yapılmış kar beyazı bir pasta duruyor. Ötesinde, bol bol buhar salan hummalı bir faaliyetin, genciyle yaşlısıyla oraya buraya koşturan çok sayıda kadının ara ara görülebildiği mutfağa açılan bir kapı var. Sol taraftaki köşede, küçük bir sahnenin üzerinde duran üç müzisyen bu hengâmenin içinde dikkat çekmek için kahramanca uğraş veriyor; aynı zamanda bebekler de benzeri bir uğraş veriyor ve dışarıdaki kitle manzarayı, sesleri, kokuları açık bir pencereden içlerine çekiyor.

Buharın bir parçası ansızın ilerlemeye başlıyor ve gözlerinizi kısıp baktığınızda Ona'nın koca bir ördek yahnisi tabağını havada tutarak taşıyan üvey annesi Elizabeth Teyze'yi –kendi aralarındaki adıyla Teta Elzbieta'yı– seçiyorsunuz. Arkasında benzeri bir yükün altında sendeleyerek dikkatle ilerleyen Kotrina var; otuz saniye sonra, ellerinde dumanı tüten patateslerle dolu, neredeyse kendi boyunda kocaman sarı bir kâseyle yaşlı Büyükanne Majauszkiene beliriyor. Böylece, yavaş yavaş, nasıl br ziyafet olacağı ortaya çıkıyor: Jambon ve lahana turşusu, pilav, makarna, salam, dev yığınlar halinde çörek mantarı, çanak çanak süt, köpüklü birayla dolu sürahiler. Ayrıca en fazla iki metre arkanızdaki bardan ısmarladığınız hiçbir şeyin parasını ödemek zorunda değilsiniz. Marija Berczynkas, *"Eiksz! Graicziau!"* diye haykırıp

kendisi de işe koyuluyor; zira ocağın üstünde, yenilmezse boşa gidecek olan çok fazla şey var.

Böylece, kahkahalar, bağırış çağırış, sonu gelmeyen şakalaşmalar eşliğinde ve bir cümbüş içinde, konuklar yerlerini alıyor. Çoğunlukla kapının yakınında durmuş olan delikanlılar artık bir kararlılıkla ilerliyor; ihtiyarlar bir köşeye büzüşen Jurgis'i dürtükleyip paylayarak gelinin sağ yanına oturmaya razı ediyor. Ardından alametifarikaları kâğıt çelenkler olan iki nedime ve yaşlısıyla genciyle, kızlı erkekli diğer konuklar geliyor. Heybetli barmen de ortama uyarak bir tabak ördek yahnisi yemeye tenezzül ediyor; görevi o gece daha sonra çıkacak kavgaları ayırmak olan şişko polis bile masanın köşesine bir sandalye çekiyor. Çocuklar bağırıyor, bebekler ciyaklıyor, herkes kahkahalar atıp şarkılar söyleyerek çene çalıyor; bu arada Kuzen Marija da bağırarak müzisyenlere talimatlar yağdırıyor.

Müzisyenler, onları anlatmaya nereden başlamalı ki? Başından beri orada, çılgınlar gibi çalmaktaydılar; bu sahne bütünüyle müzikle okunmalı, anlatılmalı ya da şakınmalı aslında. Düğünü düğün yapan şey müzik; mezbahaların arkasındaki bir meyhanenin arka salonunu periler ülkesine, harikalar diyarına, gökyüzündeki malikânelerden bir köşeye dönüştüren şey müzik.

Üçlünün lideri olan ufak tefek adam ilahi bir esinle dolu. Kemanı akortsuz, yayı reçinelenmemiş ama adam yine de ilahi bir esinle dolu; ilham perilerinin elleri onun üzerinde. Bir iblis, hatta bütün bir iblis sürüsü tarafından ele geçirilmiş gibi çalıyor. İblislerin onun çevresinde, havada çılgınca hoplayıp zıpladıklarını hissedebiliyorsunuz; görünmez ayaklarıyla ritmi belirliyorlar ve orkestra şefinin saçları diken diken oluyor, iblislere uymak için debelenirken gözleri yuvalarından uğruyor.

Adamın adı Tamoszius Kuszleika ve keman çalmayı bütün gün "ölüm yataklarında" çalıştıktan sonra geceler boyu kendi kendine pratik yaparak öğrenmiş. Ceketsiz ve üzerinde soluk altın rengi at nalı desenleri olan bir yelekle nane şekerlerini ha-

tırlatan pembe çizgili bir gömlek var. Sarı biyeli açık mavi asker pantolonu ona müzik grubunun liderine uygun bir otorite kazandırıyor. Boyu bir elli civarında olduğu halde pantolonun paçaları yerden yirmi santim yüksekte. İnsan o pantolonu nereden bulduğunu merak ediyor; daha doğrusu, adamın varlığının verdiği heyecan bu gibi şeyleri düşünmenize fırsat tanısaydı, bunu merak ederdiniz.

Çünkü adam ilahi bir esinle dolu. Her bir zerresi esinle dolu: Adına ilahi esinle dolu adam bile diyebilirsiniz. Ayaklarını yere vuruyor, kafasını sallıyor, oraya buraya savrulup sallanıyor; ufacık buruş buruş suratı inanılmaz derecede komik; bir dönüş ya da abartılı bir hareket yaptığında, kaşları bitişiyor, dudakları oynuyor, gözleri kırpışıyor; kravatının sivri uçları havaya dikiliyor. Arada bir grup arkadaşlarına dönüp başıyla, kaşıyla gözüyle, eliyle parmağıyla deliler gibi işaret ediyor; ilham perilerinin çağrısına uyarak rica ediyor, yalvarıyor.

Çünkü grubun diğer iki üyesi Tamoszius'la aşık atabilecek tipler değil. İkinci keman siyah çerçeveli gözlüğüyle, aşırı yüklenmiş bir katırınkine benzeyen sessiz sakin ve sabırlı yüz ifadesiyle, uzun boylu, sıska bir Slovak; birinci kemanın ricasına verdiği tepki çok cılız, sonra hemen eski yeknesaklığına dönüyor. Yuvarlacık, kırmızı, duyarlı bir burnu olan üçüncü adam çok şişko ve gözlerini semaya çevirerek, yüzünde sonsuz bir hasretle çalıyor. Çellosuyla basları çaldığı için heyecana kapıldığı filan yok; en tiz sesler nereye çıkarsa çıksın, onun görevi, saati bir dolara yapılan işten kendi payını almak için öğleden sonra dörtten ertesi sabah yaklaşık aynı saate kadar, birbiri ardına uzatmalı ve hazin notalar çalmak.

Ziyafet başlayalı daha beş dakika olmadan, Tamoszius Kuszleika'nın heyecanı dorukta; bir iki dakika sonra masalara doğru gitmeye başladığını görüyorsunuz. Burun delikleri genişlemiş, nefesi sıklaşmış; iblislerin kontrolünde. Grup arkadaşlarına başıyla işaret edip kafasını sallıyor, kemanıyla sert bir hareket

yapıyor ve sonunda uzun boylu ikinci kemancı da ayağa kalkıyor. Çellocu Valentinavyczia notalar arasında kendi enstrümanıyla ilerlerken, nihayet üçü birlikte adım adım konuklara doğru yürümeye başlıyor. En sonunda hep birlikte masaların ucunda toplanıyorlar ve Tamoszius bir tabureye oturuyor.

Artık bütün görkemiyle sahneyi ele geçirmiş durumda. Kimileri yemeğini yiyor, kimileri gülüşüp sohbet ediyor; fakat onu duymayan tek bir kişi olduğunu düşünürseniz çok yanılmış olursunuz. Çaldığı notaların hepsi yanlış, kemanı kalın notalarda uğuldayıp ince notalarda gıcırdayarak cızırdıyor; ama insanlar bunu en fazla etraflarındaki pislik, gürültü ve sefalet kadar umursuyor; hayatlarını kurmak, ruhlarını ifade etmekte kullanmak zorunda oldukları malzeme bu. İfade şekilleri de böyle; şen şakrak ve şamatacı, yaslı ve ağlamaklı, tutkulu ve isyankâr; bu müzik onların müziği, memleketin müziği. Kollarını onlara doğru uzatıyor, tek yapmaları gereken kendilerini teslim etmek. Şikago meyhaneleri ve mezbahalarıyla solup gidiyor; yerini yemyeşil çayırlıklarla güneşin aydınlattığı nehirlere, muazzam ormanlara ve karla kaplı dağlara bırakıyor. Memleket manzaralarını ve çocukluk anılarını seyre dalıyorlar; eski aşklar ve dostluklar uyanmaya, eski sevinç ve acılar gülüşüp ağlaşmaya başlıyor. Kimileri arkasına yaslanıp gözlerini kapıyor, kimileri masaya vurarak ritim tutuyor. Arada bir haykırarak ayağa fırlayan biri şarkı isteği yapıyor; derken Tamoszius'un gözlerindeki ateş de canlanarak parlıyor, Tamoszius kemanını kaldırıp grup arkadaşlarına bağırıyor ve çılgın bir hıza ulaşıyorlar. Nakaratları söyleyen davetlilerin hepsi, kadınlı erkekli içlerine iblis girmiş gibi haykırıyor; kimileri ayağa fırlayıp ayaklarını yere vuruyor, şerefe kadeh kaldırıyor. Çok geçmeden birinin aklına gelinin güzelliğini ve âşkın mutluluğunu anlatan eski bir düğün şarkısı istemek geliyor. Tamoszius Kuszleika bu şaheserin verdiği heyecanla masalar arasında yavaşça ilerlemeye, gelinin oturduğu yere doğru gitmeye başlıyor. Konukların oturduğu sandalyelerin arasında ayak basa-

cak yer bile yok ve Tamoszius'un boyu öyle kısa ki kalın notalar için her kolunu uzattığında insanları yayıyla dürtüyor; ama yine de bastırıyor ve grup arkadaşlarının da ona uyum sağlamasında ısrarcı. İlerleyişleri sırasında çello sesinin gayet sönük kaldığını söylemeye gerek bile yok; ama sonunda üçü birlikte masanın başına ulaşıyor ve Tamoszius gelinin sağ tarafında yerini alıp ruhunu olduğu gibi eriyip giden nağmelere akıtmaya başlıyor.

Ona bir şey yiyemeyecek kadar heyecanlı. Arada bir, Kuzen Marija dirseğini çimdikleyip hatırlattığında, bir şeylerin tadına bakıyor; ama çoğunlukla öylece oturup o korku ve şaşkınlık dolu gözleriyle etrafı inceliyor. Teta Elzbieta sinek kuşu gibi oradan oraya koşturmakla meşgul; arkadaşları da fısıldaşarak, nefes nefese, onun peşinden koşturuyor. Ama Ona onları pek duymuyor gibi; müzik onu çağırmaya devam ediyor ve o uzak bakışlar geri geliyor, ellerini üst üste kalbine bastırarak oturuyor Ona. Sonra gözleri yaşlarla dolmaya başlıyor; yaşları silmeye de yanaklarından aşağı süzülmelerine izin vermeye de utandığı için dönerek başını hafifçe sallıyor ve Jurgis'in onu izlediğini görünce yüzü kızarıyor. En sonunda Tamoszius Kuszleika yanına ulaştığında ve sihirli değneğini tepesinde sallamaya başladığında, Ona'nın yanakları kıpkırmızı, kalkıp kaçıverecekmiş gibi bir hali var.

Ancak bu kritik anda aniden ilham perileri tarafından ziyaret edilen Marija Berczynkas onu kurtarıyor. Marija'nın çok sevdiği, ayrılan âşıklarla ilgili bir şarkı var; o şarkıyı dinlemek istiyor ve müzisyenler şarkıyı bilmediği için ayağa kalkıp öğretmek üzere ilerliyor. Marija kısa boylu fakat yapılı bir kadın. Mezbahada çalışıyor ve gün boyu yedi kilo ağırlığındaki kutularla uğraşıyor. Geniş bir Slav yüzü, çıkık ve kırmızı yanakları var. Ağzını açtığında, feci bir şey ama, atları düşünmeden edemiyorsunuz. Üzerindeki mavi flanelden dikilmiş gömlek tarzı elbisenin kolları sıvanmış, kaslı kolları ortada; elindeki et kesme çatalını masaya vurarak ritmi belirliyor. Gürleyerek, salonun hiçbir yerini boş bırakmadığı söylenebilecek bir sesle şarkısını söylerken üç müzisyen de, güç

bela ama nota nota, yine de ortalama bir nota geriden, onu takip ediyor; böylece kara sevdalı köylü bir delikanlının ağıtını mısra mısra, zar zor da olsa yakıyorlar.

"Sudiev' kvietkeli, tu brangiausis;
Sudiev' ir laime, man biednam,
Matau – paskyre teip Aukszcziauis,
Jog vargt ant svieto reik vienam!"

Şarkı bitince sıra konuşmaya geliyor ve yaşlı Dede Antanas ayağa kalkıyor. Jurgis'in babası Anthony Dede en fazla altmış yaşında ama seksen gösteriyor. Amerika'ya geleli daha altı ay olmuş ve bu değişim ona iyi gelmemiş. Gençliğinde bir pamuk fabrikasında çalışmış ama sonra bir öksürük illetine yakalanmış ve ayrılmak zorunda kalmış; kır hayatı ona iyi gelmiş ama geldiğinden beridir Durham'ın salamura bölümünde çalışıyor ve bütün gün o soğuk, nemli havayı solumak öksürüğünü yeniden başlatmış. Şimdi ayağa kalkarken de öksürük nöbetine yakalanıyor ve sandalyeye tutunup nöbet geçinceye kadar yıpranmış, kırış kırış yüzünü arkaya dönüyor.

Veselija'lardaki konuşmaların kitapların birinden alınıp ezberlenmesi âdetten; fakat Dede Antanas gençlik günlerinde okur yazar bir adammış ve bütün arkadaşlarının aşk mektuplarını cidden de o yazarmış. Bu kez de tebriklerini ve iyi dileklerini sunan özgün bir yazı yazdığı anlaşılıyor ve günün olaylarından biri de bu oluyor. Salonda oradan oraya koşturan oğlanlar bile yaklaşıp onu dinliyor ve bazı kadınlar hıçkırarak önlükleriyle gözlerini siliyor. Konuşma çok ciddi çünkü çocuklarıyla birlikte geçireceği fazla zaman kalmadığı fikri Antanas Rudkus'un yakasını bırakmıyor. Konuşması herkesi öyle ağlamaklı yapıyor ki konuklardan birinin, Halsted Caddesi'nde şarküteri dükkânı işleten şişko ve iyi kalpli bir adam olan Jokubas Szedvilas'ın içinden ayağa kalkarak işlerin o kadar da kötü gitmeyebileceğini

söylemek, ardından kendisi de kısa bir konuşma yapmak, gelinle damadı tebriklere ve mutlu kehanetlere boğmak, delikanlıya büyük keyif veren ama Ona'nın artık iyice kızarmasına neden olan ayrıntılara girmek geliyor. Jokubas'da karısının halinden memnun bir tavırla *"poetiszka vaidintuve"* –şairane hayal gücü– dediği şeyden var.

Artık konukların çoğu yemeği bitirmiş ve kimse bir resmiyet varmış gibi davranmadığından ziyafet sofrası boşalmaya başlıyor. Erkeklerden bazıları barda toplanıyor; kimileri gülüşüp şarkılar söyleyerek etrafta dolaşıyor; orada burada, hem başkalarına hem de orkestraya karşı tam bir kayıtsızlık içinde, neşeyle şarkılar söyleyen küçük gruplar oluşuyor. Herkes az çok yerinde duramıyor sayılır; akıllarında bir şeyler olduğunu tahmin ediyorsunuz. Doğru da çıkıyor. Yemeklerini yavaş yiyenlere bitirmeleri için çok az zaman tanınıp masalarla ziyafetten kalanlar köşeye itiliyor, sandalyelerle bebekler ayak altından çekiliyor ve esas kutlama başlıyor. Derken Tamoszius Kuszleika, koca bir bardak birayı götürdükten sonra, sahnesine dönüp ayakta durarak manzarayı inceliyor; otoriter bir tavırla kemanının yan tarafına tak tak vurduktan sonra kemanı özenle çenesinin altına yerleştiriyor ve nihayet yayı tellere vurup gözlerini kapayarak hayal gibi bir valsin kanatları üzerinde ruhuyla süzülmeye başlıyor. İkinci keman da ona uyuyor ama onun gözleri açık, deyim yerindeyse, bastığı yeri görmeye çalışıyor; en sonunda, biraz bekledikten sonra, Valentinavyczia da ayağını yere vurup ritim tutarak gözlerini tavana dikiyor ve "Dım! Dım! Dım!" sesleri başlıyor.

Grup çabucak uyum sağlıyor ve çok geçmeden bütün salon hareketleniyor. Görünüşe göre vals bilen yok ama bu önemli değil; müzik var işte ve az önce nasıl şarkı söylemişlerse, bu kez de herkes canının istediği gibi dans etmeye başlıyor. Çoğunluk, özellikle de moda olduğunu bilen gençler, "*two-step*" dansını tercih ediyor. Yaşı geçkin olanlar çok mühim ve ciddi bir iş yapar gibi, tuhaf ve karmaşık adımlarla, memleketin danslarını yapıyor. Kimile-

riyse dans filan etmeyip sadece el ele tutuşarak, hareket halinde olmanın zaptedilmez coşkusunun ayaklarında ifade bulmasına izin veriyor. Aralarında şarküteri dükkânını birlikte işleten ve neredeyse sattıkları kadarını kendileri tüketen Jokubas Szedvilas ve karısı Lucija da var; dans edemeyecek kadar şişman oldukları halde salonun ortasında durup birbirlerine sımsıkı sarılmış, yavaşça bir sağa bir sola sallanıyor, dişsiz ve terli bir esrime tablosu halinde, birer melek gibi sırıtıyorlar.

Bu yaşlı insanların çoğu kıyafetlerinde memleketi hatırlatan detaylara yer vermiş: İşlemeli bir yelek ya da korsaj, neşeli renklerde bir mendil, koca manşetleri ve süslü düğmeleri olan bir ceket. İngilizce konuşmayı ve son moda giyinmeyi öğrenmiş olan gençlerin çoğu bu detaylardan özenle kaçınmış. Konfeksiyon elbiseler ya da etek bluzlar giymiş olan kızların bazıları oldukça güzel görünüyor. Salonda şapkayla duruyor olmasalar, delikanlıların çoğunu Amerikalı bir memur sanabilirsiniz. Bu genç çiftlerden her birinin kendine has bir dans stili var. Kimileri sımsıkı birbirine sarılırken, kimileri temkinli bir mesafeyi koruyor. Kimilerinin kolları kaskatı havadayken, kimilerininki gevşekçe aşağı bırakılmış. Kimi hoplaya zıplaya, kimi yavaşça süzülerek, kimi ciddi bir ağırbaşlılıkla dans ediyor. Salonda dört dönüp duran, yollarına çıkan herkesi yanlara savuran şamatacı çiftler de var. Bunların korkuttuğu, yanlarından geçerlerken, *"Nustok! Kas yra?"* diye bağıran tedirgin çiftler de. Hepsi o gece için çiftleşmiş; eş değiştirdiklerini hiç görmeyeceksiniz. Nişanlı olduğu Juozas Raczius'la sonsuz saatler boyu dans etmiş olan Alena Jasaityte var mesela. Alena gecenin en güzeli ve o kadar mağrur olmasa cidden daha da güzel olacak. Üzerindeki beyaz bluz büyük ihtimalle teneke kutuları boyayarak kazandığı haftalığın yarısını temsil ediyor. Dans ederken, bir leydi havasıyla eteğini tutuşunda, görkemli bir kusursuzluk var. Durham'da arabacılık yapan Juozas iyi maaş alıyor. Şapkasını yan yatırıp bütün gece ağzından sigarayı düşürmeyerek "sert adam" havası yaratıyor. Bir de yine

güzel ama mütevazı biri olan Jadgyva Marcinkus var. Jadgyva da kutu boyama işinde ama bakması gereken yatalak bir annesi ve üç kız kardeşi olduğu için maaşını şık bluzlara harcayamıyor. Jadgyva minyon ve zarif, simsiyah gözleri ve saçları var, saçlarını sıkı bir topuz halinde başının tepesinde toplamış. Üzerinde kendi diktiği ve beş yıldır bütün partilere giydiği eski beyaz bir elbise var; yüksek belli bir elbise – beli neredeyse koltuk altlarına kadar geliyor ve fazla göz alıcı bir şey değil – ama bu durum Mikolas'ıyla dans eden Jadgyva'nın umurunda değil. Jadgyva ufak tefek, Mikolas iri yarı ve güçlü kuvvetli; Jadgyva gözlerden saklanmak ister gibi Mikolas'ın kollarına sığınıyor, başını onun omzuna yaslıyor. Mikolas da onu alıp götürecekmiş gibi sımsıkı sarılıyor; böylece bütün gece, mutluluk dolu bir esrimeyle, sonsuza kadar devam edecekmiş gibi dans ediyor Jadgyva. Onları görünce belki de gülümsersiniz; ama bütün hikâyeyi bilseniz gülümsemezdiniz. İkisi nişanlanalı artık beş yıl olmuş ve Jadgyva çok kederli. İlk başta evlenebilirlermiş ama Mikolas'ın bütün gün sarhoş gezen bir babası var ve geniş ailede geriye kalan tek erkek o. Neredeyse cesaretlerini kaybetmelerine neden olan zalim kazalar olmasa, yine de başarabileceklermiş (çünkü Mikolas becerikli bir adam). Mezbahada kasap olarak çalışıyor ve özellikle parça başı iş yaparak evlenecek parayı denkleştirmeye çalışırken bu oldukça tehlikeli. Elleriniz kaygan, bıçağınız kaygan, canla başla çalışırken birinin bir şey diyeceği tutar ya da bir kemiğe takılıverirsiniz. Derken bıçak elinizden kayar ve korkunç bir kesik açılır. Ölümcül salgın olmasa, bu da dert edecek bir şey değildir aslında. Kesik iyileşebilir ama yine de bilemezsiniz. Mikolas on üç yıl içinde kan zehirlenmesinden iki kez –bir seferinde üç, bir seferinde yaklaşık yedi ay boyunca– evde yatmak zorunda kalmış. Son seferinde işinden de olmuş ve bu, feci kış sabahlarında, sabahın altısında, yerde yarım metre, havada daha da fazla kar varken, konserve fabrikalarının önünde altı hafta daha dikilmek anlamına geliyor. İstatistiklere bakarak size kasapların saatte kırk sent

kazandığını söyleyebilecek eğitimli insanlar bir kasabın ellerini hiç görmemişlerdir herhalde.

Tamoszius ve arkadaşları dinlenmek için ara verdiklerinde, arada bir buna mecbur kaldıklarında, dans edenler oldukları yerde durup sabırla bekliyor. Onlar hiç yorulmuyor sanki; hem yorulsalar bile oturabilecekleri bir yer yok. Zaten en fazla bir dakika sürüyor çünkü orkestranın başı öteki ikisinin bütün itirazlarına rağmen yine çalmaya başlıyor. Bu kez başka bir dans, bir Litvanya dansı. İsteyenler *two-step* yapmaya devam ediyor ama çoğunluk dans etmekten çok abartılı hareketlerle paten kaymaya benzeyen bir dizi karmaşık hareket yapmaya başlıyor. Dansın doruk noktası çiftlerin el ele tutuşup çılgınlar gibi dönmeye başladığı sert bir *prestissimo*. Karşı konması imkânsız bir şey ve herkes buna katılıp salonu uçuşan eteklerle vücutlardan, izleyenlerin başını döndüren bir labirente çeviriyor. Fakat o an en görülmeye değer şey Tamoszius Kuszleika. Yaşlı keman gıcırdayıp cıyaklayarak isyan ediyor ama Tamoszius'un hiç acıması yok. Alnında terler beliren Tamoszius bir yarışın son etabındaki bisikletçiler gibi öne doğru eğiliyor. Vücudu kontrolden çıkmış bir buharlı lokomotif gibi sarsılarak titrerken kulaklar havada sağanak halinde uçuşan notaları takip edemiyor; kıvrık koluna baktığınızda açık mavi bir pus görüyorsunuz. Tamoszius muhteşem bir hamleyle ezginin sonuna ulaşıyor ve kollarını havaya savurup bitkin bir halde geriye sendeliyor; dans edenler de haz dolu son bir çığlıkla bin parçaya bölünüyor, dönerek oraya buraya savrulup salonun duvarlarına tosluyor.

Sonradan, müzisyenler de dahil herkese bira var ve sefa düşkünleri derin bir nefes alarak gecenin büyük olayına, *acziavimas*'a hazırlanıyor. *Acziavimas* başladıktan sonra üç dört saat kesintisiz devam eden tek bir dans. Konuklar el ele tutuşup büyük bir çember oluşturuyor ve müzik başlar başlamaz daire halinde dönmeye başlıyor. Erkekler birer birer ortada duran gelinin yanına gidip onunla dans ediyorlar; her biri dakikalar boyunca,

canının istediği kadar. Kahkahalar atarak şarkıların söylendiği, çok eğlenceli bir olay bu ve dansı bitiren konuk kendini şapkayı elinde tutan Teta Elzbieta'nın karşısında buluyor. Şapkanın içine parayı bırakıyor: Gücüne ve bu ayrıcalığa biçtiği değere bağlı olarak, bir ya da beş dolar. Davetlilerden bu eğlencenin parasını ödemeleri bekleniyor; doğru düzgün davetliler varsa, gelinle damadın hayatlarına başlamaları için yeterli bir miktarı mutlaka bırakacaklar.

Bu eğlencenin masraflarını enine boyuna düşünmek işin en korkutucu yanı. İki yüz, belki de üç yüz doların üzerinde tutacağı kesin ve üç yüz dolar salondaki çoğu insanın bir yıllık kazancından daha fazla. Burada sabahın köründen gecenin geç saatlerine kadar yerleri yarım santim suyla kaplı buz gibi depolarda çalışan güçlü kuvvetli adamlar var –yılın altı-yedi ayını pazar öğleden sonralarından ertesi pazar sabahına kadar gün ışığını görmeden geçiren adamlar– ve yılda üç yüz dolar bile kazanamıyorlar. Çalışma tezgâhlarının üstünü zar zor görebilen, daha onlu yaşlarının başlarında olan –anne babalarının yalan söyleyerek işe sokmak zorunda kaldığı– ve yılda üç yüz doların yarısını, belki üçte birini bile kazanamayan küçük çocuklar var. Sonra da tutup böyle bir meblağı hayatınızın tek bir gününde bir düğün ziyafetinde harcamak! (Çünkü açıkçası, ha kendi düğününüz için tek bir seferde harcamışsınız, ha bütün arkadaşlarınızın düğünleri için uzun vadede, hiçbir şey fark etmiyor.)

Çok mantıksızca, acıklı bir durum – ah, ama öyle güzel ki! Bu insanlar azar azar her şeyden vazgeçmiş; ama bu şeye ruhlarının bütün gücüyle asılıyorlar; *veselija*'dan vazgeçemezler! Bunu yapmak sadece yenilmek değil, yenilgiyi kabul etmek anlamına gelecek; oysa dünyayı döndüren şey, bu ikisi arasındaki fark. *Veselija* uzak geçmişten miras aldıkları bir şey; anlamıysa, hayatında bir kerecik zincirlerini kırıp kanatlarını hissetmek, güneşi görmek koşuluyla, insanın mağarada oturup gölgelere bakabileceği; yeter ki hayatın, bütün kaygıları ve dehşetine rağmen,

aslında o kadar da mühim bir şey olmadığı, sadece nehrin yüzeyindeki bir su kabarcığı olduğu, altın rengi toplarını atıp tutan bir jonglör gibi oynayabileceğiniz, bir kadeh az bulunur kırmızı şarap gibi keyifle içebileceğiniz bir şey olduğu gerçeğine bir kerecik olsun tanıklık etsin. Dünyanın efendisi olma hissini bir kez tattıktan sonra, insan yeniden çalışıp didinmeye başlayabilir ve geriye kalan günlerini bu anıyı hatırlayarak geçirebilir.

Dans edenler aralıksız dönüp durdu; başları dönünce ters tarafa dönmeye başlıyorlardı. Saatler boyunca böyle sürüp gitti; hava kararmış ve iki isli gaz lambasının ışığıyla aydınlanan salon loşlaşmıştı. Artık coşkuları tükenmiş olan müzisyenler yorgun argın, zoraki, tek bir ezgiyi çalıyorlardı. Zaten yirmi mezürlük bir şeydi, sonuna gelince baştan başlıyorlardı. On dakikada bir filan baştan başlamayı da beceremeyip bitkin vaziyette oturdukları yere yığılıyorlardı; bu durum her seferinde ıstırap ve dehşet verici bir manzara yaratıyor, kapının arkasında uyuklayan şişko polisin kıpırdanmasına neden oluyordu.

Marija Berczynkas her yerdeydi. Uzaklaşan bir ilham perisinin eteklerine gözü dönmüşçesine yapışan o aç ruhlardan biriydi Marija. Günü muhteşem bir heyecanın etkisi altında geçirmişti; şimdiyse her şey bitiyordu ve bitmesine izin vermeyecekti. Ruhu, "Gitme, öyle güzelsin ki!" diyerek Faust'un sözlerini haykırıyordu. İster bira ister haykırma, müzik ya da hareket etme yoluyla olsun, bunun devam etmesini istiyordu. Peşini bırakmayacaktı; fakat takibe başlar başlamaz, deyim yerindeyse, savaş arabası o üç melun müzisyen yüzünden yoldan çıkıveriyordu. Marija her seferinde gürleyerek adamlara doğru atılıyor, öfkeden mosmor ve ne yaptığını bilmez bir halde yumruklarını suratlarına doğru sallıyor, tepiniyordu. Tamoszius'un korku içinde konuşmaya, insan vücudunun sınırlarından söz etmeye çalışması nafileydi; nefes nefese oflayıp poflayan *ponas* Jokubas'ın ısrarları, Teta Elzbieta'nın yalvarıp yakarmaları bo-

şunaydı. *"Szalin!"* diye haykırıyordu Marija. *"Palauk! İsz kelio!* Ne için para aldınız, zıkkım yiyesiceler?" Böylece, orkestra dehşet içinde tekrar çalmaya başlıyor, Marija da yerine dönüp yeniden kolları sıvıyordu.

Artık eğlencenin bütün yükü onun omuzlarındaydı. İnsanlar onun heyecanından etkileniyordu ama kadınların hepsi, erkeklerin çoğu yorulmuştu; bir tek Marija'nın ruhu direniyordu. Dansçıları o idare ediyordu; çember artık armut şeklini almış, sapında duran Marija bir enerji patlaması halinde, haykırıp durarak, ayaklarını yere vurarak, insanları bir oraya bir buraya sürüklüyordu. Arada bir içeri giren biri kapıyı açık bırakıyordu ve dışarıda hava soğuktu; Marija o taraftan geçerken ayağını uzatıp kapının kulbuna bir tane geçiriyor, kapı çat diye kapanıyordu! Bu durum bir seferinde Sebastijonas Szedvilas'ın kurban gittiği talihsiz bir felakete yol açtı. Üç yaşındaki küçük Sebastijonas *"gazoz"* diye bilinen, pembe renkli, buz gibi, leziz bir içeceği şişeşiyle kafasına dikmiş, her şeyden habersiz ortalıkta dolaşmaktaydı. Kapı içeri girmek üzere olan çocuğun suratına kapanıverince, ardından gelen çığlık dansı durdurdu. Günde yüzlerce kez ürkünç cinayet tehditleri savuran ama bir sineğin kanadı incinse hemen ağlamaya başlayan Marija, Sebastijonas'ı kucağına alıp öpücüklere boğdu. Orkestra uzun bir mola verir, bol bol serinletici içecekler tüketilirken, Marija da çocuğu bara oturtup karşısında durdu ve bir bardak köpüklü biradan yudumlar vererek kurbanının gönlünü aldı.

Bu sırada salonun başka bir köşesinde, Teta Elzbieta, Dede Antanas ve ailenin birkaç yakın dostu arasında endişe dolu bir görüşme gerçekleşiyordu. Bir sorun çıkmıştı. *Veselija,* söze dökülmediği halde hatta sırf bu yüzden daha da bağlayıcı olan bir anlaşmaydı. Herkesin payına düşen meblağ farklıydı; buna rağmen herkes kendi payına düşeni gayet iyi bilir ve bundan biraz daha fazlasını vermek için çaba harcardı. Ancak artık yeni bir ülkede oldukları için bu durum değişmeye başlamıştı; burada

soluduğunuz havada gizli bir zehir vardı sanki: İstisnasız bütün genç erkekleri etkileyen bir zehir. Bunlar kalabalıklar halinde gelip bir güzel karınlarını doyurduktan sonra sezdirmeden kaçıp gidiyorlardı. Biri ötekinin şapkasını pencereden dışarı atıyor, şapkayı almak için birlikte çıkıyorlar ve bir daha da görünmüyorlardı. Hatta zaman zaman beş-altı tanesi toplanıp hiç saklamadan, gözünüzün içine baka baka, alenen sizinle alay ederek çekip gidiyordu. Daha da arsız olanları barda toplanıp zil zurna sarhoş oluncaya kadar düğün sahiplerinin cebinden içiyor, kimseyle ilgilenmiyor, gelinle çoktan dans ettikleri ya da daha sonra edecekleri izlenimini yaratıyorlardı.

Bütün bunlar olurken, aile umutsuzluğa kapılmış ve ne yapacağını şaşırmıştı. Onca zaman uğraşıp didinmiş, onca masraf yapmışlardı! Ona, dehşetten faltaşı gibi açılmış gözlerle yanlarındaydı. O korkunç faturalar; nasıl da yakasına yapışmış, her biri bütün gün ruhunu kemirip durmuş ve geceleri nasıl da uykularını kaçırmıştı. İşe giderken kim bilir kaç kez hepsini teker teker aklından geçirmiş ve hesap kitap yapmıştı: Salona on beş dolar, ördekler için yirmi iki dolar, müzisyenler için on iki dolar, kiliseye beş dolar artı bir de Meryem'in takdisi – bu böyle sonsuza kadar gidiyordu! İçlerinde en fecisi de tüketilecek bira ve içkiler için Graiczunas'tan gelecek olan faturaydı. Meyhaneci bu konuda önceden ancak tahmini bir rakam verirdi – sonradan, zamanı geldiğinde, başını kaşıyarak yanınıza gelir ve tahmin ettiği rakamın çok düşük kaldığını, yine de elinden geleni yaptığını söylerdi hep – davetliler çok fazla içmiş olurdu. Onun yüzlerce sevgili dostundan biri olduğunuzu zannetseniz de, sizi acımasızca kazıklayacağı garantiydi. Davetlilere yarısı dolu bir fıçıdan içki vermeye başlayıp yarısı boş bir fıçıyla ikrama devam ederdi ve böylece iki fıçı parası öderdiniz. Belli bir fiyattan belli kalitede içki vermeyi vaad eder ama zamanı geldiğinde dostlarınızla birlikte tarifi imkânsız ve korkunç bir zehir içiyor olurdunuz. İtiraz edebilirdiniz ama hem bu çabaya değmezdi hem de geceniz berbat olurdu; adalete

başvurmayı düşünürseniz, bir an önce cennete gitmek daha kolaydı. Meyhaneci bölgedeki büyük siyasilerin hepsiyle sıkı fıkıydı; bu gibi insanlarla sorun yaşamanın ne demek olduğunu zaten biliyorsanız, istenen parayı verip çenenizi kapamanın daha iyi olacağını da bilirdiniz.

Durumu daha da kötüleştiren şey, cidden de ellerinden gelenin en iyisini yapmış olan birkaç kişinin bunu yapmak için fazlasıyla zorlanmış olmasıydı. Zavallı yaşlı *ponas* Jokubas vardı mesela; o zaten beş dolar vermişti ve Jokubas Szedvilas'ın birkaç aylık gecikmiş kira için şarküteri dükkânını iki yüz dolara yeni ipotek ettirdiğini herkes bilmiyor muydu? Sonra bir de ahı gitmiş vahı kalmış, ihtiyar *poni* Aniele vardı; kadıncağız hem duldu hem de üç çocukluydu, üstüne üstlük bir de romatizması vardı ve Halsted Caddesi'ndeki esnaf için çamaşır yıkayarak ne kadar kazandığını bilseniz yüreğiniz sızlardı. Aniele tavuklarından kaç aydır elde ettiği kârı düğüne vermişti. Sekiz tavuğu vardı ve onları arka merdivenine yaptığı küçücük bir kümeste besliyordu. Aniele'nin çocukları tavuklara yiyecek bulmak için bütün gün çöplük karıştırırdı; kimi zaman, oralardaki rekabet fazla kızıştığında, onları Halsted Caddesi'nde yol kenarlarına yakın yürürken, annelerini buldukları şeyler ellerinden alınmasın diye çocukları takip ederken görebilirdiniz. Yaşlı Bayan Jukniene için bu tavuklar paradan daha değerliydi –onlara ayrı bir değer veriyor çünkü onlar sayesinde bir şeyleri yoktan var ettiğini hissediyordu– o tavuklar sayesinde, birçok şekilde kendisinin hakkından gelen dünyanın hakkından gelmiş oluyordu. Bu yüzden gün boyu gözünü üstlerinden ayırmıyordu ve geceleri de onları korumak için baykuşlar gibi görebilmeyi öğrenmişti. Bir tanesi uzun zaman önce çalınmış ve üstünden bir ay bile geçmeden birini daha çalmaya kalkışmışlardı. İkinci teşebbüs engellenene kadar bir dizi boşuna panik yaşandığı da düşünülürse, yaşlı Bayan Jukniene'nin nasıl bir fedakârlıkta bulunduğu –o da sırf Teta

Elzbieta bir seferinde birkaç günlüğüne borç verip onu evden atılmaktan kurtardığı için– anlaşılabilir.

Olan şeyin yası sürerken çevreleri dostlarla gitgide kalabalıklaştı. Konuşmaya kulak misafiri olma umuduyla yaklaşan bazıları suçlular arasındaydı; tabii ki bir azizin bile sabrını zorlayacak bir durumdu bu. Sonunda birinin zorlamasıyla Jurgis de geldi ve hikâye bir kez de ona anlatıldı. Jurgis kalın siyah kaşlarını çatarak sessizce dinledi. Arada bir kaşların altına bir parıltı geliyor ve salona şöyle bir göz gezdiriyordu. İçinden o adamların birkaçına sıktığı koca yumruklarıyla girişmek geliyordu belki; sonra, şüphesiz, bunun hiçbir faydası olmayacağını anladı. O an oradan birilerini kovmakla faturalar azalacak değildi; üstelik bir de skandal yaşanacaktı; Jurgis'inse tek istediği Ona'yı alıp gitmek ve bütün dünyaya boş vermekti. Bu yüzden elleri gevşedi ve usulca şunu söylemekle yetindi: "Olan olmuş artık, ağlaşmanın faydası yok, Teta Elzbieta." Derken gözleri yanıbaşında duran Ona'ya kaydı ve kızın kocaman açılmış gözlerindeki dehşeti gördü. "Yavrucuğum," dedi usulca, "sen hiç merak etme, bu bize koymaz. Bir şekilde hepsini öderiz. Daha çok çalışırım." Jurgis'in hep söylediği bir şeydi bu. Ona, bütün sorunların çözümü olarak bunu söylemesine alışmıştı: "Daha çok çalışırım!" Litvanya'da memurun teki pasaportunu elinden aldığında, başka bir memur pasaportu olmadığı için onu tutukladığında ve Jurgis'in eşyalarının üçte birini aralarında bölüştüklerinde de böyle demişti. Bir kez de New York'ta, tatlı dilli adam onları kafalayıp yüklüce bir meblağ ödemek zorunda bıraktığında, parayı vermelerine rağmen âdeta onları esir aldığında aynı şeyi söylemişti. Şimdi üçüncü kez söylediğinde, Ona derin bir nefes aldı: Aynı yetişkin bir kadın gibi, bir kocası olması ne harika bir şeydi insanın; hem de bütün sorunları çözebilen, iri yarı ve güçlü kuvvetli bir koca.

Küçük Sebastijonas'ın son hıçkırıkları da dindiriliyor ve orkestraya bir kez daha görevi hatırlatılıyor. Ritüel yeniden başlıyor; ama artık birlikte dans edilebilecek çok az insan var ve çok

geçmeden bir araya toplanılıp kimin kimin elinden tuttuğunu bilemeyeceğiniz o dans yeniden başlıyor. Fakat artık saat gece yarısını geçmiş ve hiçbir şey eskisi gibi değil. Dans edenler donuk ve ağır; çoğu deliler gibi içmiş ve alkolün enerji verdiği sınırı çoktan aşmış. Dönüp durarak, boşluğa bakarak, yarı bilinçli gibi, gitgide artan bir uyuşukluk içinde, tekdüze ezgiyle dans ediyorlar. Erkekler kadınlara sımsıkı sarılıyor ama birbirlerinin yüzünü yeniden görene kadar aradan bir yarım saat geçecek. Dans etmekle ilgilenmeyen bazı çiftler köşelere çekilmiş, oturup kollarını kavuşturmuşlar. Daha da çok içmiş olanlar oraya buraya çarparak salonda dolaşıyor; kimileri iki üç kişilik gruplar halinde, her grup başka bir şarkı söylüyor. Zaman ilerledikçe, özellikle genç erkekler arasında çeşitli sarhoşluk emareleri görülüyor. Kimileri sarmaş dolaş sendeleyerek duygusal sözler fısıldıyor; kimileri en ufak şeyden tartışmaya ve yumruklaşmaya başlıyor ve ayrılmaları gerekiyor. Artık şişko polis de tamamen uyanıp göreve hazır olup olmadığını kontrol eder gibi copuna dokunuyor. Çabuk olmak zorunda; çünkü sabahın ikisindeki bu kavgalar bir kez kontrolden çıktı mı orman yangınları gibi yayılır ve karakoldaki bütün polislerin oraya gelmesini gerektirebilirler. Yapılacak şey gördüğünüz bütün kavgacıların kafasını yarmaktır ki kafasını yaramayacağınız kadar çok adam kavgaya girişmesin. Mezbahaların arka tarafında yarılmış kafaların hesabı pek tutulmuyor çünkü gün boyu hayvan kafası yarmak zorunda olan adamlar bunu alışkanlık haline getirip arkadaşlarının hatta ara ara ailelerinin üzerinde de uygulamaya başlıyor. Aslında kutlanması gereken bir şey çünkü ne yazık ki gerekli olan kafa yarma işlemini medeni dünyada modern yöntemlerle yapabilecek adam sayısı çok az.

Belki –hatta polisten bile daha çok– Jurgis de tetikte olduğu için o gece hiç kavga olmuyor. İçilsin içilmesin, paranın zaten ödeneceği böyle bir durumda doğal olarak herkesin yapacağı gibi çok fazla içmiş Jurgis; ama çok kontrollü ve kolay kolay

öfkeye kapılmayan bir adam. Yalnızca bir kez kavgaya ramak kalıyor; o da Marija Berczynkas'ın hatası. Marija iki saat kadar önce, kirli beyaz tanrıyı barındıran köşedeki sunağın, esin perilerinin gerçek yuvası değilse bile, her halükârda, yeryüzünde esin perilerine en yakın yer olduğuna karar vermiş durumda. Derken gecenin parasını ödememiş olan kötü adamlar olduğu gerçeği kulağına çalınan Marija sarhoş kavgasına girişiyor. Önceden sunturlu bir küfür savurmaya bile gerek duymadan savaş naraları atmaya başlıyor ve onu zapt edebildiklerinde kötü adamlardan ikisinin ceket yakaları elinde. Neyse ki polisin makul davranacağı tutuyor da dışarı atılan Marija olmuyor.

Bütün bunlar müziği ancak bir iki dakika için kesebiliyor. Sonra insafsız ezgi –son yarım saattir en ufak bir değişiklik olmadan çalınmaya devam eden o ezgi– yeniden başlıyor. Bu kez bir Amerikan şarkısı, sokaklarda duydukları bir şey; sözlerini –ya da en azından ilk dizesini– hepsi biliyor gibi, kendi kendilerine durmaksızın defalarca tekrarlıyorlar: "Geçmiş yaz günleri... geçmiş yaz günleri! Geçmiş yaz günleri... geçmiş yaz günleri!" Sonsuza kadar tekrar eden dominantıyla, şarkıda hipnotize edici bir şeyler var sanki. Hem duyan herkesin hem de çalan adamların üzerine bir uyuşukluk geliyor. Bundan hiç kimse kaçamadığı gibi kaçmayı düşünemiyor bile; bütün neşelerini, güçlerini, sınırsız içkinin verebileceği bütün gücü tüketmişler; yine de içlerinde durmayı akıl edebilecek tek bir kişi yok. Aynı pazartesi sabahı saat yedide hepsi de iş giysilerini giyip Durham, Brown ya da Jones'taki işinin başına geçecek. Bir dakika geç kalacak olurlarsa, bir saatlik ücretleri kesilecek; birkaç saat gecikenlerse kendi pirinç plakalarının duvarda ters çevrilmiş olduğunu görecek ve her sabah saat altıdan sekiz buçuğa kadar filan mezbahaların önünde bekleşen aç güruhun arasına katılacaklar. Küçük Ona bile bu kuraldan muaf değil; Ona düğününün ertesi günü ücretsiz izin almak istemiş ve isteği reddedilmiş. Sizin istediğiniz şekilde çalışmak için can atan onca insan varken, hak talep

edenler yüzünden canınızı sıkmanıza gerek yok.

Küçük Ona neredeyse bayılacak; salondaki ağır koku yüzünden o da yarı uyuşmuş vaziyette. Ağzına bir damla içki sürmemiş ama onun dışındaki herkes gaz yakan lambalar gibi alkol yakıyor; sandalyelerde ya da yerde kütük gibi uyuyan adamlardan bazıları öyle fena kokuyor ki yanlarına yaklaşamıyorsunuz. Jurgis arada bir aç gözlerle ona bakıyor; çekingenliğini çoktan üzerinden atmış; fakat içerisi hâlâ kalabalık ve yine de kendini tutarak önünde bir faytonun durmasını bekledikleri kapıyı gözlüyor. Araba gelmeyince artık sabredemeyip Ona'nın yanına gittiğinde, Ona kireç gibi bir suratla tir tir titremeye başlıyor. Jurgis şalını Ona'nın omuzlarına sardıktan sonra kendi ceketini de ona veriyor. Yaşadıkları yer sadece iki sokak ötede ve Jurgis arabayı beklemekle filan uğraşamayacak.

Veda edilmiyor sayılır; dans edenler çıktıklarını fark etmiyor ve çocukların hepsi, yaşlılarınsa çoğu yorgunluktan uyuyakalmış. Dede Antanas da, Svedzilas çifti de uykuda; Dede gürül gürül horluyor. Teta Elzbieta ve Marija hıçkıra hıçkıra ağlıyor; sonra yalnızca gecenin sessizliği, doğudaki hafif solmaya başlamış yıldızlar. Jurgis tek söz etmeden Ona'yı kucakladığı gibi hızla yürümeye başlıyor, Ona da inleyerek başını onun omzuna yaslıyor. Eve geldiklerinde, Ona bayılmış mı yoksa uyuyor mu, bir türlü anlayamayan Jurgis kapının kilidini açmak için onu tek koluyla tutmak zorunda kaldığında, Ona'nın gözlerini açtığını görüyor.

"Bugün Brown'a gitmeyeceksin yavrucuğum," diye fısıldıyor merdivenden çıkarken; Ona yutkunarak koluna yapışıyor: "Hayır! Hayır! Nasıl olur! Mahvoluruz!"

Ama Jurgis'in cevabı hazır: "Sen o işi bana bırak; ben hallederim. Daha çok kazanırım; daha çok çalışırım."

2.

Jurgis işi hafife alırdı çünkü çok gençti. Şikago mezbahalarında çöküp giden adamların ve sonradan yaşadıklarının hikâyelerini anlatmışlardı ona; insanın tüylerini ürperten ama Jurgis'in gülüp geçtiği hikâyeler. Daha dört ay önce gelmişti ama gencecik, üstelik dev gibiydi. İçinden sağlık fışkırıyordu. Yenilmenin nasıl bir şey olduğunu hayal dahi edemezdi. "Tam sizin gibi adamlara göre," derdi, "*silpnas*, çelimsiz adamlar sizi; benim sırtım yere gelmez."

Jurgis bir çocuk gibiydi, köylü bir çocuk. Patronların bulmak istediği, bulamadıkları için sızlandıkları türden bir adamdı. Bir yere gitmesi söylendiğinde, oraya koşarak giderdi. O an yapacak bir işi yoksa, içindeki enerji fazlasıyla, olduğu yerde duramaz, dans ederdi. Bir grup adamla birlikte çalışıyorsa, gruptakiler ona göre hep fazla yavaş kalırdı ve onu sabırsızlığından, hareketsiz duramayışından tanıyabilirdiniz. En zor anlarından birinde fark edilmiş olmasının nedeni de buydu; Şikago'ya gelişinin ikinci gününde, Brown şirketinin "Orta Saat Dilimi İstasyonu" önünde en fazla yarım saat beklemişti ki patronlardan biri tarafından çağrılmıştı Jurgis. Bununla çok gururlanıyordu ve bu yüzden karamsarları tiye almaya eskisinden de meyilli olmuştu. Birlikte beklediği kalabalığın içinde orada bir aydır –hatta aylardır– bekleyen ve henüz çağrılmamış adamlar olduğunu söylemeleri boşunaydı. "Evet," diyordu, "ama nasıl adamlar? Bütün paralarını içkiye yatıran, daha da içmeye doymayan, içi geçmiş serserilerle beş para etmez tipler. Bende bu kollar varken," diyerek sıktığı yumruklarını havaya kaldırır, dalgalanan kaslarını gözler önüne sererdi, "bu

kollar varken açlıktan ölmeme izin vereceklerine inanmamı mı bekliyorsunuz cidden?"

"Taşradan geldiğin," diye yanıtlıyordu adamlar da, "hem de ücra bir köyden geldiğin o kadar belli ki." Doğruydu da, çünkü Jurgis servet yapıp Ona'yla evlenebilmek için dünyaya yelken açmadan önce bırakın herhangi bir şehri, normal büyüklükteki bir kasabayı bile görmüş değildi. Babası, ondan önce de babasının babası ve efsaneye göre bütün ataları Litvanya'da İmparatorluk Ormanı olarak bilinen Brevolicz bölgesinde yaşamıştı. Burası bilinmeyen bir zamandan beridir soyluların özel avlanma alanı olan elli bin dönümlük bir araziydi. İçinde eski zamanlardan beri yerleşik olan çok az sayıda çiftçi vardı; onlardan biri de balta girmemiş ormanın ortasında açılmış üç dönümlük bir arazide hem kendini hem de çocuklarını ayakta tutmayı başarmış olan Antanas Rudkus'tu. Jurgis'ten başka, bir oğlu, bir de kızı vardı. Öteki oğlu askere alınalı on yılı geçmiş ve o günden beri ondan haber alan olmamıştı. Kızı evlenmiş ve yaşlı Antanas oğluyla birlikte gitmeye karar verince araziyi onun kocası satın almıştı.

Jurgis, Ona'ya bir buçuk yıl önce, evden yüz elli kilometre kadar uzaktaki bir at panayırında rastlamıştı. Jurgis'in evleneceği filan yoktu; evlilik fikrine ancak budala bir erkeğin düşebileceği bir tuzak gözüyle bakarak gülerdi; fakat bu kez daha iki çift laf bile etmeden, en fazla beş altı kez karşılıklı tebessüm edildikten sonra, kendini utanç ve dehşetten mosmor olmuş bir yüzle Ona'nın annesiyle babasından onu başlık parası karşılığında kendisine eş olarak vermelerini isterken bulmuştu; babasının satması için panayıra gönderdiği iki atı teklif etmişti. Ama Ona'nın babası çetin ceviz çıkmıştı: Kızı daha çocuk yaştaydı, kendisi zengin bir adamdı ve kızını elde etmenin yolu bu olamazdı. Böylece Jurgis kırık bir kalple evine dönmüş, o ilkbahar ve yaz boyunca kendini işe verip Ona'yı unutabilmek için elinden geleni yapmıştı. Sonbaharda, hasat alındıktan sonra, bu işin böyle olmayacağını anlamış ve Ona'yla arasındaki tam iki haftalık yolu yürüyerek aşmıştı.

Orada beklenmedik bir durumla karşılaşmıştı; çünkü bu arada kızın babası vefat etmiş ve adamın malı mülkü alacaklıların elinde kalmıştı. Zaferin artık ulaşılabilir olduğunu gören Jurgis'in kalbi yerinden fırlamıştı. Ona'nın üvey annesi, Teta ya da Teyze dedikleri Elzbieta Lukoszaite ve onun farklı yaşlardaki altı çocuğu vardı. Bir de çiftlikte çalışan, kavruk bir adamcağız olan erkek kardeşi Jonas. Ormandan yeni çıkmış olan Jurgis'e hepsi de çok mühim insanlar gibi geliyordu. Ona, okumayı ve Jurgis'in bilmediği daha birçok şeyi biliyordu; şimdiyse çiftlik satılmış ve aile sahipsiz kalmıştı. Dünyada tek sahip oldukları yaklaşık yedi yüz rubleydi ki üç yüz elli dolar ediyordu. Aslında bunun üç katı olacaktı ama mahkemeye çıkmışlar ve hâkim onların aleyhine karar vermiş, kararını değiştirmesi de aradaki farka mal olmuştu.

Ona evlenip yanlarından ayrılabilirdi ama bunu yapmazdı çünkü Teta Elzbieta'yı seviyordu. Arkadaşlarından birinin orada zengin olduğunu söyleyen, hep birlikte Amerika'ya gitmelerini öneren Jonas olmuştu. Kendi payına, o çalışırdı, çocuklar ve şüphesiz çocuklardan birkaçı da çalışırdı; bir şekilde geçinip giderlerdi işte. Amerika'yı Jurgis de duymuştu. Söylediklerine göre, insanın günde üç ruble kazanabileceği bir yerdi; üç rublenin değerini yaşadığı yerdeki fiyatlara göre biçen Jurgis derhal Amerika'ya gidip evlenmeye, üstüne üstlük bir de zengin olmaya karar vermişti. O ülkede zenginin de fakirin de özgür olduğu söyleniyordu; ne askere gitmek zorunda kalacaktı ne de aşağılık memurlara rüşvet vermek; orada canının istediğini yapabilir ve kendini herkesle eşit sayabilirdi. Amerika âşıkların ve gençlerin hayalini kurduğu bir yerdi. Yol parasını ödeyebildiğiniz takdirde bütün sorunlarınızı bitmiş sayabilirdiniz.

İlkbaharda gitmeyi planlamışlar ve Jurgis bu arada bir müteahhitle belli bir süreliğine anlaşma yaparak demiryolu yapımında çalışmak için bir grup adamla birlikte evden Smolnesk'e kadar yaklaşık altı yüz elli kilometre taban tepmişti. Pislik, kötü

yemekler, gaddarlık ve aşırı iş yükünün olduğu korkunç bir deneyimdi bu; ama Jurgis dayanmış ve bu işten de yüzünün akıyla, bir de ceketine dikili seksen rubleyle çıkmayı başarmıştı. Ne içki içmiş ne de kavga etmişti çünkü aklında sürekli Ona vardı; geriye kalan zamanlarda sessiz, kontrollü, söyleneni yapan, kolay kolay öfkeye kapılmayan, kapıldığı zamanlarda da tepesini attıran kişinin bunu tekrarlamamak için elinden geleni yapmasını sağlayan bir adam olmuştu. Parasını verdiklerinde kumarhanecilerle meyhanecileri atlatmış, bu yüzden onu öldürmeye kalkışmışlardı; ama Jurgis ellerinden kurtulmuş ve garip işlerde çalışarak, sürekli tek gözü açık uyuyarak eve dönmüştü.

Böylece yaz geldiğinde hep birlikte Amerika'ya doğru yola çıkmışlardı. Son anda Ona'nın kuzenlerinden biri olan Marija Berczynskas da onlara katılmıştı. Öksüz olan Marija çocukluğundan beri onu sürekli döven, Vilniuslu zengin bir çiftçinin yanında çalışıyordu. Kendi gücünü denemek Marija'nın aklına ancak yirmi yaşındayken isyan edip adamı öldürmesine ramak kaldığında gelmiş, sonra da çiftlikten ayrılmıştı.

Grupta beşi yetişkin, altısı çocuk, on bir kişi vardı; aslında Ona biraz yetişkin biraz da çocuk sayılırdı. Yolculukları zor başlamıştı; onlara yardımcı olan aracı alçağın teki çıkmış, birkaç memurla birlikte tuzak kurmuş ve feci bir korkuyla yapıştıkları değerli paralarının büyük kısmını ellerinden almıştı. Aynı şey New York'ta da başlarına gelmişti; çünkü, ülkeyi tanımadıkları ve kendilerini uyaracak hiç kimseleri de olmadığı için mavi üniformalı birinin onları alıp götürmesi, bir otele yerleştirip esir tutması, kurtulabilmek için büyük meblağlar ödemelerini sağlaması tabii ki çok kolaydı. Otellerin kapılarında fiyat tabelalarının olması gerektiğini söyleyen kanun, tabelanın Litvanca olması gerektiğini söylemez.

Jonas'ın arkadaşı mezbahalarda zengin olduğu için, grup Şikago yolcusuydu. Bildikleri tek sözcük buydu: Şikago; en azından şehre ulaşıncaya kadar, bilmeleri gereken tek şey de buydu.

Derken, törensiz merasimsiz, vagonlardan paldır küldür indiklerinde, eskisinden daha iyi durumda değillerdi; öylece durarak uzakta yükselen büyük siyah binalarıyla Dearbon Caddesi'nin manzarasına bakakaldıklarında, gelmiş olduklarını, "Şikago" dedikleri zaman insanların bir yönü işaret etmektense neden şaşkın göründüğünü, güldüğünü ya da hiç ilgilenmeden yoluna devam ettiğini anlayamadılar. Acınası bir çaresizlikleri vardı; her şeyin ötesinde, herhangi bir resmi üniformalı gördüklerinde ölümcül bir dehşetle kalakalıyor, ne zaman bir polis görseler yolun karşısına geçip hızla uzaklaşıyorlardı. İlk gün sürekli sağır edici bir karmaşanın içinde dolaşırken tamamen kaybolmuşlardı; ancak geceleyin, bir evin kapısına sinmişken, sonunda bir polis tarafından fark edilip karakola götürülmüşlerdi. Sabahleyin bir tercüman bulunmuş ve hep birlikte götürülüp bir tramvaya bindirilmiş, bu arada yeni bir sözcük öğrenmişlerdi : "Mezbahalar." Bu maceradan sahip olduklarından daha fazlasını kaybetmeden kurtulacaklarını anladıklarında yaşadıkları sevinç tarif edilemezdi.

Oturup pencereden dışarı baktılar. Sonsuza kadar, kilometreler boyu –elli dört kilometre olduğunu bilmiyorlardı– uzayıp gidiyormuş gibi görünen, her iki yanında kesintisiz iki katlı ve sefil durumdaki küçük karkas yapıların olduğu bir caddedeydiler. Görebildikleri bütün ara sokaklarda da durum aynıydı; ne bir bayır ne bir çukur, yalnızca sonsuza kadar uzayıp giden o aynı pis ve çirkin küçük yapılar vardı. Kuruyup çatlamış kıyıları boyunca köhne kulübelerin ve iskelelerin olduğu bir dereyi kesen tek tük köprüler; karmakarışık çapraz makasları, duman salan lokomotifleri ve birbiri ardına zangır zangır geçen yük vagonlarıyla, tek tük demiryolu geçitleri; tek tük büyük fabrikalar, sayısız penceleri olan ve bacalarından çıkan muazzam dumanlarla hem havayı hem de toprağı kirleten köhne yapılar. Ama bu fasılaların ardından, o ıssız geçit töreni –kasvetli küçük binaların geçit töreni– her seferinde yeniden başlıyordu.

Şehre ulaşmadan en az bir saat önce ortamdaki kafa karıştırıcı değişimi fark etmeye başladılar. Manzara sürekli kararıyor ve yerdeki otların yeşili azalıyordu sanki. Tren hızla giderken, renkler gitgide daha çok soluyordu; otlar kuruyup sararıyor, manzara gitgide daha çıplak ve çirkin bir hale geliyordu. Yoğunlaşan dumanla birlikte başka bir şeyin, tuhaf, keskin bir kokunun da farkına varmışlardı. Kötü bir şey olup olmadığına karar veremediler bu kokunun; kimilerine mide bulandırıcı gelebilirdi ama koku algıları gelişmiş olmadığı için onlara en fazla tuhaf gelmişti. Tramvayda otururken, kokunun kaynağına doğru gittiklerini –ta Litvanya'dan bu kokuya ulaşmak için gelmiş olduklarını– anlamışlardı. Ara ara burnunuza çarpan, uzaklardaki belli belirsiz bir şey değildi artık; elinize alıp uzun uzun inceleyebileceğiniz bir şeye dönüşmüştü âdeta. Kokuya dair görüş ayrılığına düşmüşlerdi. Ham ve sert, temel bir kokuydu; kesif, iğrenç denebilecek, kösnül ve güçlü bir şey. Kimileri kafa yapan bir şey gibi içlerine çekmişti; kimileriyse mendilleriyle burunlarını örtmüştü. Yeni göçmenler merak ve hayret içinde hâlâ kokuyu deneyimlerken tramvay ansızın durdu, kapı açılıverdi ve biri bağırdı: "Mezbahalar!"

Köşe başında öylece bırakılıp etrafa bakakaldılar; ara sokaklardan birinde iki sıra tuğla ev ve evlerin arasından görünen bir manzara vardı: Beş altı tane baca, hayatlarında gördükleri en yüksek, göğe değen yapılar; bacalardan havaya püsküren beş altı tane yoğun, isli, gece kadar karanlık duman sütunu. Eski çağlardan kalma ateşlerin hâlâ için için yandığı yerden, dünyanın merkezinden geliyor olabilirdi bu duman. Kendi gücüyle hareket eden, her şeyi önüne katıp götüren bir şey, daimi bir patlama gibiydi. Bitip tükenmeyen bir şeydi; öylece bakıp durmasını bekliyordunuz ama dumanlar gürül gürül akmaya devam ediyordu. Kıvrıla büküle, engin bulutlar halinde havaya yayıldıktan sonra tek bir dev ırmak halinde birleşiyor, göz alabildiğine uzanan bir tabut örtüsü gibi gökyüzünde süzülmeye başlıyordu.

Derken başka bir tuhaflığın farkına varmışlardı. Koku gibi, bu da temel bir şeydi; minik minik onbinlerce sesin yarattığı bir ses. İlk başta pek farketmiyordunuz; belli belirsiz bir rahatsızlık, bir sorun gibi bilincinize sızıyordu. İlkbaharda vızıldayan arıların sesine, ormanın fısıltılarına benziyordu; bitmez tükenmez bir faaliyetin sesi, hareket halindeki dünyanın uğultusu gibiydi. Sesin hayvanlardan geldiğini, onbinlerce sığırın uzaktan gelen böğürtülerine, onbinlerce domuzun uzaktan gelen hırıltılarına ait olduğunu ancak kendinizi zorlayınca anlayabiliyordunuz.

Sesi takip etmeyi isterlerdi ama, heyhat, o anda maceraya atılacak zamanları yoktu. Köşedeki polis onları izlemeye başlamıştı bile; böylece, hep yaptıkları gibi, caddede hızla yürümeye başladılar. Ancak en fazla bir blok kadar yürümüşlerdi ki Jonas'ın bir çığlık attığı duyulmuş, ardından Jonas yolun karşısını işaret etmişti. Nefes nefese haykırışlarının anlamı çözülemeden fırlayan Jonas'ın yolun karşısındaki bir dükkâna girdiğini, dükkânın üstündeki tabelayı görmüşlerdi: "J. Szedvilas Şarküteri." Jonas dışarı çıktığında yanında ceketsiz ve önlüklü, iki eliyle Jonas'ın ellerini tutmuş neşeyle gülen, gayet tombul bir bey vardı. Teta Elzbieta Amerika'da servet yapmış efsanevi arkadaşın adının Szedvilas olduğunu o zaman hatırlamıştı. Servetini şarküteri işinden yapmış olduğunu öğrenmek o aşamada olağanüstü bir şanstı; çünkü vakit öğlene yaklaştığı halde henüz kahvaltı etmemişler ve artık çocuklar sızlanmaya başlamıştı.

Hazin yolculuğun mutlu sonu böyle olmuştu. İki aile resmen sarmaş dolaş olmuştu; Jokubas Szedvilas yıllardır Litvanya'dan tanıdık birine rastlamamıştı çünkü. Gün yarılanmadan, ölümüne dost olmuşlardı. Bu yeni dünyanın bütün tuzaklarını bilen Jokubas onlara bütün gizemleri açıklayabilirdi; çeşitli acil durumlarda ne yapmaları gerektiğini söyleyebilirdi; asıl önemlisi, şimdi ne yapacaklarını söyleyebilirdi. Jokubas onları ağılların karşı tarafında pansiyon işleten *poni* Aniele'ye götürecekti; ihtiyar Bayan Jukniene'nin odalarının pek otel odası gibi olmadığı-

nı ama şimdilik onları kurtaracağını söylemişti. Bunun üzerine, Teta Elzbieta da o an için hiçbir şeyin onlara uyacak kadar ucuz olamayacağını söylemişti hemen; çünkü harcamak zorunda kaldıkları meblağlar onları dehşete düşürmüştü. Bu yüksek maaşlar diyarında yalnızca birkaç gün geçirmek burasının aynı zamanda yüksek fiyatlar diyarı olduğu ve buradaki yoksulların da dünyanın herhangi bir yerindeki yoksullar kadar parasız olduğu gerçeğiyle yüzleşmelerine yetmişti; Jurgis'in kapıldığı o muhteşem zengin olma hayalleri de böylece bir gecede suya düşmüştü. Bu keşfi daha da ıstırap verici kılan şey memleketteki standartlarda kazandıkları parayı Amerika'daki fiyatlara göre harcıyor olmalarıydı; hayat onlara büyük bir kazık atmıştı! Son iki gündür resmen aç açına yaşamışlardı zaten; trendeyken insanların yol boyunca yemek için istedikleri paralar imanlarını gevretmişti.

Yine de, Dul Jukniene'nin evini gördüklerinde şöyle bir irkilmeden edemediler. Bütün yolculuk boyunca bu kadar kötü bir şey görmemişlerdi. *Poni* Aniele'nin "mezbahaların arkasındaki" iki katlı ucuz evlerden oluşan o ormanda dört odalı bir dairesi vardı. Bu evlerden her birinde dört daire vardı ve dairelerin hepsi de yabancılar –Litvanyalılar, Polonyalılar, Slovaklar, Bohemyalılar– için pansiyon olarak işletiliyordu. Bazıları şahıslarca, bazıları da kooperatifler tarafından. Her odaya ortalama altı pansiyoner –bazen oda başına on üç ya da on dört kişi– daire başına elli, altmış kişi düşüyordu. Herkes kullanacağı eşyaları –yani bir yatak, yatak takımı– kendisi tedarik etmek zorundaydı. Yataklar yere yan yana seriliyordu; odalarda ocak dışında başka bir eşya yoktu. İki adamın aynı yatağı paylaşması sıradan bir şeydi; gündüz mesaisi yapan geceleri, gece mesaisi yapan gündüzleri aynı yatakta yatıyordu. Pansiyon işletenler çoğu zaman aynı yatağı çift vardiya çalışan adamlara kiralıyorlardı.

Bayan Jukniene suratı kırış kırış olmuş, kara kuru, ufak tefek bir kadındı. Evi inanılmaz derecede pisti; yataklar yüzünden ön kapıdan içeri girmek mümkün değildi ve arka merdivenden

çıkmaya çalıştığınızda da sundurmanın büyük kısmını tavuklarına kümes yapmak için tahtalarla kapattığını görüyordunuz. Aniele'nin tavukları odalara salarak evi temizlemesi pansiyonerler arasında alay konusuydu. Bu sayede haşeratın temizlendiği şüphesizdi ama, koşullar göz önüne alındığında, yaşlı hanımın odaları temizlemekten çok tavukları beslemeyi düşünüyor olması gayet mümkündü. İşin gerçeği, bir haftadan fazla bir zamandır odasının bir köşesinde iki büklüm kalmasına neden olan romatizma ağrılarının baskısıyla, kadıncağız herhangi bir temizlik yapma fikrinden tamamen vazgeçmişti; bu sırada ona yüklüce borcu olan on bir pansiyoneri de şanslarını Kansas City'de denemeye karar vermişlerdi. Aylardan temmuzdu ve çayırlar yemyeşildi. İnsan Packingtown'da ne bir çayırlık ne de yeşillik görebiliyordu; ama yollara düşebilir ve, adamların deyimiyle, avarelik edebilir, yük vagonlarında gezerek doğayı görebilir, uzun bir tatil yapıp rahatça zaman geçirebilirdiniz.

Yeni gelenlerin kabul edildiği ev böyle bir yerdi. Bulabilecekleri daha iyi bir yer yoktu; çünkü Bayan Jukniene kendine ve üç küçük çocuğuna ayırdığı odayı kadınlarla ve gruptaki kızlarla paylaşmayı teklif etmişti hiç olmazsa. Yatakları ve yatak takımlarını bir eskiciden alabileceklerini söylemişti; ayrıca hava bu kadar sıcakken ihtiyaçları da olmayacaktı; böyle gecelerde hemen bütün konuklarının yaptığı gibi hep birlikte kaldırımda uyuyacaklardı şüphesiz. "Yarın," dedi Jurgis, yalnız bırakıldıklarında, "yarın bir iş bulurum, belki Jonas da bulur; sonra da kendimize başımızı sokacak bir yer buluruz."

O gün akşama doğru Ona'yla birlikte yürüyüş yapıp etrafa bakınmak, artık evleri olacak mahalleyi daha yakından tanımak için dışarı çıkmışlardı. Ağılların arkasında o kasvetli iki katlı ahşap evler yine uzayıp gidiyordu ve ara ara geniş çıplak arsalar vardı; bunlar şehrin yeşillik bir düzlüğü kaplarken, o kızgınlıkla gözden kaçırdığı yerler gibiydi. Bu boş arazileri saran solmuş,

sararmış otlar sayısız domates konservesi kutusunu gizliyordu; içlerinde oynayan sayısız çocuk orada burada birbirini kovalıyor, bağrışıp dövüşüyordu. Mahalledeki en tuhaf ve anlaşılmaz şey çocukların sayısıydı; hemen orada bir okul olduğunu sanırdınız ama çevreyi iyice tanıdıktan sonra okul filan olmadığını, bunların mahalledeki çocuklar olduğunu anlıyordunuz; Packingtown'da blok başına öyle çok çocuk düşüyordu ki sokaklardaki atlar ve küçük faytonlar ancak yürüme hızında ilerleyebiliyordu!

Sokaklar öyle bir haldeydi ki daha hızlı ilerlemeleri de mümkün değildi zaten. Jurgis'le Ona'nın yürüdüğü yollar sokaktan çok minyatür topoğrafik haritalara benziyordu. Genelde evlerin bir metre kadar altında olan yollar bazen yüksek ahşap yollarla birleşiyordu; yaya kaldırımı yoktu; dağlar ve vadiler, nehirler, sel yarıkları ve hendekler, leş kokulu yeşil sularla dolu büyük çukurlar vardı. Çocuklar bu havuzlarda oynuyor, sokaklardaki çamurlarda yuvarlanıyordu; arada bir suya daldıklarını, ayaklarına takılan bir ganimeti almaya çalıştıklarını görüyordunuz. Bu durum; manzaranın üzerinde asılı kalmış gibi görünen ve resmen havayı karartan sürüyle sinek, bir de o tuhaf, leş gibi, dünyadaki bütün ölü şeylerin kokusuna benzeyen iğrenç koku insanı hayrete düşürüyordu. Orayı ziyaret edenlerin aklına sorular getiriyordu koku; sonra orada yaşayanlar, usulca, buraların aslında "dolgu zemin" olduğunu, dolgu "malzemesinin" bütün şehrin çöpleri olduğunu söylüyordu. Birkaç yıl içinde bu nahoş etkilerin de ortadan kalkacağını söylüyorlardı; ama şimdilik, sıcak havalarda –özellikle de yağmur yağdığında– sinekler her yere musallat olacaktı tabii. Sağlıksız bir şey değil mi? diye soracaktı yabancılar. Orada yaşayanlar da, "Belki öyledir; bilemiyoruz," diye yanıtlayacaktı.

Az daha ilerledikten sonra, Jurgis'le Ona bu dolgu zeminin doldurulma aşamasında olduğu yere gelip faltaşı gibi açılmış gözlerle, hayretler içinde bakakaldılar. Kocaman, belki iki şehir bloğu büyüklüğünde kare bir çukur ve uzun sıralar halinde ya-

vaşça çukura giren çöp arabaları vardı. Buradaki kokuyu tarif edecek kibar bir sözcük yoktu; ve çukurun içi sabahtan akşama kadar çöpleri didikleyen çocuklarla doluydu. Bazen mezbahalarda çalışanlar bu "çöplüğü" görmeye gelir, çocuklar bulduklarını yiyorlar mı yoksa sadece evdeki tavukları beslemek için mi topluyorlar diye, aralarında tartışırlardı. Herhalde aşağı inip işin aslını öğrenen biri olmamıştı hiç.

Çöplüğün ilerisinde, bacaları tüten büyük bir tuğla ocağı vardı. Önce toprağı kazıp tuğla yapmaları, sonra da çukuru yine çöple doldurmaları, Jurgis'le Ona'ya Amerika gibi girişimci bir ülkeye yakışan, gayet yerinde bir uygulama gibi gelmişti. Biraz daha ileride açılıp henüz doldurulmamış büyük bir çukur daha vardı. Bu çukur suyla doluydu ve sular yaz boyu orada kaldı, çevresindeki toprağa sızdı, güneşin altında mikropları usul usul haşladı; sonra kış gelince adamın teki üzerindeki buzları kesip şehirdekilere sattı. Yeni gelenler buna da ekonomik bir uygulama gözüyle baktı; çünkü gazete okumuyorlardı ve beyinleri mikroplarla ilgili can sıkıcı düşüncelerle dolmamıştı.

Güneş bu manzara üzerinde batar, gökyüzü batıda kan kırmızıya döner, damların üzerinde alev gibi parlarken orada durdular. Fakat Jurgis'le Ona gün batımını düşünmüyordu; sırtları gün batımına dönüktü ve tek düşünebildikleri uzaktan açık seçik görebildikleri Packingtown'dı. Dizi dizi evlerin gökyüzünün önündeki silüeti gayet netti; silüetin içinden ara ara dev bacalar yükseliyor, dumandan nehirler dünyanın sonuna doğru akıyordu. Artık rengârenkti dumanlar; gün batımında siyah, kahverengi, gri ve mor görünüyorlardı. Akıllarındaki bütün çirkin sorular uçup gitmişti; manzara alacakaranlıkta yalnızca gücü çağrıştırıyordu. Orada durup karanlığın manzarayı yutuşunu izleyen iki kişi için işgücünü, yapılan işleri, binlerce ve binlerce adamın iş bulmasını, fırsat ve özgürlüğü, hayatı, aşkı ve mutluluğu anlatan muhteşem bir hayal gibiydi. Kol kola girip yürümeye başladıklarında, "Yarın oraya gidip iş bulacağım," diyordu Jurgis.

3.

Şarküteri dükkânı olduğu için, Jokubas Szedvilas'ın tanıdığı çoktu. Bunların arasında Durham'da çalışan, işlerinden biri çalışacak adamlar bulmak olan özel polislerden biri de vardı. Daha önce hiç denememişti ama bu adam sayesinde bazı dostlarına iş bulabileceğinden emin sayılırdı Jokubas. Görüş alışverişinde bulunulduktan sonra yaşlı Antanas'ı ve Jonas'ı işe sokmayı denemesine karar verildi. Jurgis kimsenin yardımı olmadan, kendi başına da iş bulabileceğinden emindi.

Daha önce dediğimiz gibi, bu konuda yanılmıyordu. Brown'a gidip en fazla yarım saat beklemişti ki ötekilerden çok uzun olan boyuyla patronlardan birinin gözüne çarpıp çağrıldı. Ardından gerçekleşen diyalog kısa ve hedefe yönelikti:

"İngilizcen var mı?"

"Yok; Lit-vanca." (Jurgis bu sözcüğü öğrenmek için çok çalışmıştı.)

"İş?"

"*Je*." (Baş sallama)

"Burada çalışmışlığın var mı?"

"Anlamıyom."

(Patrondan işaretler ve el kol hareketleri. Jurgis'in hızlı hızlı baş sallayışı.)

"Bağırsakları kürer misin?"

"Anlamıyom."

"*Zarnos. Pagaiksztis. Szluota!*" (İşaret diliyle anlatma.)

"*Je*."

"Kapıyı gördün? *Durys?*" (Göstererek.)

"Je."

"Yarın, saat yedide. Anladın? *Rytoj! Prieszpietys! Septyni!*"

"Dekui, tamistai!" (Teşekkür ederim, efendim.) Bu kadardı. Jurgis dönüp yürürken, kazandığı zaferi aniden tam olarak idrak edip bir çığlık atarak sıçradı ve bir koşu tutturdu. Girmişti! İşe girmişti! Eve kadar kanatlanmışçasına gidip kasırga gibi içeri dalarak uyumak için henüz yatmış olan pansiyonerlerin tepesini attırdı.

Bu arada Jokubas da polis arkadaşını görmeye gidip umut verici haberlerle döndüğü için sevinçli bir kutlama oldu. O gün yapacakları başka bir iş olmadığından, dükkân Lucija'ya bırakıldı ve kocası dostlarına Packingtown'un görülmeye değer yerlerini göstermek için onlarla birlikte gezmeye çıktı. Jokubas bu işi bir grup davetliye arazisini gezdiren toprak sahibi bir beyefendi edasıyla yapıyordu; kendisi eskiden beri oradaydı ve bütün bu harika gelişimlere bizzat tanık olmuş, onlarla gurur duyuyordu. Oraların sahibi et fabrikaları olabilirdi ama manzaraları o sahiplenmişti ve buna kimse hayır diyemezdi.

Mezbahalara giden işlek caddeyi geçtiler. Daha sabahın erken saatleriydi ve hareketlilik her yerde doruktaydı. Çalışanlar kapıdan içeri sel gibi akıyordu; bu saatte gelenler memur, stenograf filan gibi, daha üst düzeyde olanlardı. Kadınlar için bekleyen iki atlı büyük arabalar dolar dolmaz dört nala gitmeye başlıyordu. Uzaktan yine sığırların böğürtüleri, sizi çağıran uzak bir okyanusun sesi gibiydi. Bu kez sirk hayvanlarını görmüş çocuklar gibi hevesle sesi takip ettiler; ki manzara cidden de bir sirki andırıyordu. Demiryolunun raylarını geçtiklerinde, caddenin iki yanında sığırlarla dolu ağıllar vardı; durup bakacaklardı ama Jokubas acele ettirip onları merdivenle çıkılan, her şeyi görebilecekleri balkon gibi bir yere götürdü.

En az iki buçuk kilometrekarelik arazinin yarısından fazlası ağıllarla kaplıydı; kuzeyde ve güneyde göz alabildiğine uzanan ağıllardan bir deniz. Hepsi de doluydu; insanın dünyada var ol-

duğunu hayal bile edemeyeceği kadar çok sığır vardı. Kırmızı sığırlar, siyah, beyaz, sarı sığırlar; yaşlı ve genç sığırlar; böğüren koca boğalar ve doğalı daha bir saat olmuş buzağılar; mahzun gözlü sağmal inekler ve azgın, uzun boynuzlu Teksas öküzleri. Sesleri burada evrendeki bütün ağılların sesi gibiydi; sığırların sayısına gelince, bir tek ağılları saymak bile bütün gün sürerdi. Orada burada uzun yollar, yolları aralıklarla kesen kapılar vardı; Jokubas o kapılardan yirmi beş bin tane olduğunu söyledi. Geçenlerde gazetede buna benzer istatistiklerle dolu bir haber okumuş olan Jokubas öğrendiklerini tekrarlayarak dostlarına hayret çığlıkları attırırken pek gururlanıyordu. O gururdan bir parça da Jurgis'te vardı. Daha yeni işe girip bu faaliyetin bir parçası, bu muhteşem makinanın bir dişlisi olmamış mıydı?

Yollarda ara ara at üstünde dörtnala giden, çizmeli, uzun kırbaçlı adamlar görünüyordu; aralarında bağrışır, sığırları güdenlere bağırırken çok meşguldüler. Uzak eyaletlerden gelen sığırtmaçlar ve hayvan yetiştiricileri, simsarlar ve aracılar, büyük et fabrikalarının alıcılarıydı bunlar. Orada burada durup bir grup sığırı inceliyorlar, ardından kısa ve amaca yönelik bir müzakere oluyordu. Alıcı başını sallayarak ya da kırbacını indirerek anlaşmanın yapıldığını gösteriyordu; sonra bunu da küçük defterine, o sabah yaptığı yüzlerce anlaşmanın yanına not ediyordu. Derken Jokubas sığırların kırk beş tona kadar tartıp otomatik kayıt yapabilen dev bir terazide tartılmak üzere güdüldükleri yeri gösterdi. Durdukları doğu girişine yakın bir yerdi ve ağılların bu doğu yanı boyunca sığırlarla dolu vagonların geldiği raylar vardı. Bu bütün gece devam etmiş, şimdiyse ağıllar dolmuştu; geceye kadar hepsi boşalacak ve bu böyle devam edecekti.

"Peki bu zavallıcıklara ne olacak?" diye haykırdı Teta Elzbieta.

"Bu geceye kadar," diye yanıtladı Jokubas, "hepsi öldürülüp kesilmiş olacak; şurada, fabrikaların öteki yanında yine demiryolları var; trenler gelip onları götürecek."

Rehberleri arazide dört yüz kilometrelik demiryolu olduğunu söyleyerek sözüne devam etti. Buraya her gün on bin baş sığır, bir o kadar domuz, bunun yarısı kadar da koyun getiriliyordu; yani her yıl sekiz-on milyon canlı hayvan ete dönüştürülüyordu. İnsan durup izlerken, et fabrikalarına doğru giden nasıl bir akım olduğunu yavaş yavaş anlıyordu. Sığırlar gruplar halinde kapalı geçitlere, yani ağılların tepesine doğru çıkan dört buçuk metre genişliğindeki yollara güdülüyordu. Hayvanlar bu kapalı geçitlerin içinde sürekli ilerliyordu; her şeyden habersiz, birbirlerini iteleyerek kaderlerine doğru gidişlerini izlemek tuhaf bir histi: Tam bir ölüm nehriydi. Dostlarımız şiirden anlamadığı için gördükleri manzara insanın kaderine dair metaforlar getirmedi akıllarına; sadece her şeyin muhteşem bir düzende ilerlediğini düşündüler. Domuzların içlerine sürüldüğü geçitler iyice yükseğe çıkıyordu; uzaktaki binaların en tepesine; Jokubas domuzların kendi bacaklarının gücüyle tırmandıklarını, sonra da kendi ağırlıklarıyla onları domuz etine dönüştürecek işlemlerin kucağına düştüklerini anlattı.

"Burada hiçbir şey israf edilmez," dedi rehberleri ve gülerek, dünyadan habersiz dostlarının kendisine ait olduğunu zannedecekleri için pek sevindiği bir özlü söz ekledi: "Domuzların çığlıkları dışında her şeylerini kullanırlar." Brown'ın genel müdürlük binasının önünde ufacık bir yeşillik alan vardır ve burasının Packingtown'da görüp görebileceğiniz tek yeşillik olduğunu çok geçmeden öğrenirsiniz; aynı şekilde, domuz çığlıklarıyla ilgili, bütün rehberlerin diline doladığı bu espri de orada bulabileceğiniz tek mizah pırıltısıdır.

Ağılları yeterince gördükten sonra caddeden hep birlikte arazinin merkezini kaplayan bir grup binaya doğru yürüdüler. Tuğladan yapılmış ve katman katman Packingtown isiyle kaplı olan bu binalar, ziyaretçilerin hayatlarına zulmeden birçok şeyin yuvasına geldiklerini anlamalarını sağlayan renkli reklam tabelalarıyla kaplıydı. Yol manzaralarını bozan afişlerde, gaze-

te ve dergilerde gözünüze gözünüze sokulan reklamlarda, bir türlü aklınızdan çıkmayan saçma sapan reklam müziklerinde, her köşe başında pusuda bekleyen cart renklerdeki resimlerde muhteşemlikleriyle başının etini yiyip duran o şeyler burada üretiliyordu. Brown'ın Şahane Jambon ve Domuz Pastırmaları, Brown'ın Kasaplık Sığır Etleri, Brown'ın Leziz Sosisleri burada yapılıyordu! Durham'ın Saf Domuz Yağı'nın, Durham'ın Kahvaltılık Domuz Pastırması'nın, Durham'ın Konserve Sığır Eti'nin, Domuz Budu'nun, Baharatlı Soslu Tavuğu'nun, Rakipsiz Gübresi'nin merkezi burasıydı!

Durham binalarından birine girince bekleyen bir grup ziyaretçi daha olduğunu gördüler; çok geçmeden gruba içeriyi gezdirecek olan rehber de geldi. İyi reklam olduğu için, yabancılara fabrikaları gezdirme işine büyük bir önem verirler. Fakat *ponas* Jokubas fitne fücur bir tonda ziyaretçilerin ancak şirketlerin istediği kadarını görebildiğini fısıldadı.

Binanın dışındaki bir dizi uzun merdivenden en üstteki beşinci ya da altıncı kata çıktılar. İçinden ıkına sıkına bir nehir gibi akan domuzlarla, o kapalı geçit buraya kadar çıkıyordu; orada biraz dinlenip terlerini soğuttukları bir yer vardı; sonra başka bir geçitten domuzlar için son durak olan bir yere giriyorlardı.

Ziyaretçiler için uzun bir balkonun olduğu, uzun ve dar bir yerdi. En ucunda çevresi yaklaşık altı metre, dış tarafında aralıklı halkaları olan büyük bir demir çark vardı. Bu çarkın iki yanında, domuzların yolculuklarının en sonunda ulaştıkları daracık iki yer vardı; ortada üstü çıplak, iri yarı, güçlü kuvvetli bir zenci duruyordu. Adam şimdilik dinleniyordu çünkü çark durmuştu ve temizlik yapılıyordu. Ancak bir-iki dakika içinde çark yavaşça dönmeye başladı ve iki yanındaki adamlar hemen işe koyuldular. Ellerinde en yakınlarındaki domuzun bacağına tutturduktan sonra öteki ucunu çarktaki halkalardan birine taktıkları zincirler vardı. Yani çark dönerken domuzlardan teki kendini bir anda tek ayağından havada asılı buldu.

Aynı anda o daracık yer korkunç bir çığlıkla doldu; ziyaretçiler dehşetle irkildi, kadınlar kireç gibi olmuş yüzlerle geri çekildi. Ardından daha tiz ve daha acı dolu bir çığlık daha geldi; çünkü bu yolculuğa başlayan domuzlar bir daha geri dönmüyordu; çarkın tepesinde bir konveyöre aktarılıyor ve ilerlemeye başlıyordu. Bu arada başka bir domuz, ardından biri, biri daha ayağından asılı kalıyor, deliler gibi çırpınarak ve çığlıklar atarak çift sıra halinde ilerlemeye başlıyorlardı. İnanılmaz, kulak zarlarına zarar verebilecek bir gürültüydü; insan o yerin sesleri içinde tutamayacağından –duvarların yıkılacağından ya da tavanın çatlayacağından– korkuyordu. Tiz ve pes çığlıklar, hırıltılar, acı ulumalar vardı; arada bir anlık sessizlik oluyor, sonra daha da gürültülü, ansızın kulakları sağır edebilecek bir doruk noktasına ulaşan yeni bir patlama duyuluyordu. Ziyaretçilerden bazılarının tahammül sınırını aşan bir şeydi; erkekler aralarında bakışıp tedirgince gülüşüyor, kadınlar öylece durarak, yüzlerine kan hücum etmiş bir halde, dolu dolu olmuş gözlerle, yumruklarını sıkıyordu.

Bu arada aşağıdaki adamlar da bütün bunlara aldırış etmeden işlerine devam ediyordu. Onlar için ne domuz çığlıklarının ne de ziyaretçilerin gözyaşlarının bir önemi vardı; domuzları teker teker halkalara asıyor ve tek bir hamleyle teker teker boğazlarını kesiyorlardı. Çığlıkları ve can suları gitgide azalan domuzlardan uzun bir sıra oluşmuştu; sonunda yeniden ilerlemeye başlayıp kaynayan suyla dolu dev bir kazanın içine cup diye düşerek gözden kayboldular.

Her şey öyle profesyonelceydi ki insan büyülenmiş gibi bakakalıyordu. Makinalarla, uygulamalı matematikle domuz eti üretiliyordu. Buna rağmen gerçekçi olanlar domuzları düşünmeden edemiyordu; öyle masumdular, öyle güvenerek geliyorlardı ki; karşı koyuşları gayet insaniydi; buna fazlasıyla hakları vardı! Bunu hak edecek hiçbir şey yapmamışlardı; bu durum yapılan haksızlığa bir de aşağılanmayı ekliyordu çünkü burada yapılan iş özür dilermiş gibi bile yapmadan, tek bir gözyaşı bile dökmeden,

saygısızca, soğukkanlılıkla, duygusuzca, onları bacaklarından asmaktı. Ziyaretçiler arasında ağlayanlar vardı tabii; ama ziyaretçiler olsun olmasın, bu ölüm makinesi işlemeye devam edecekti. Tıpkı bir zindanda, görülmeden ve umursanmadan, gözlerden ve hafızadan gizli işlenen korkunç bir suç gibiydi.

İnsan durup izlerken bir süre sonra felsefe yapmaya, sembollerle teşbihlere dalmaya, evrenin domuz çığlığını duymaya başlıyordu. Yeryüzünde ya da yukarıda, domuzlar için bir cennet, bunca acının karşılığını aldıkları bir yer olduğuna inanmak mümkün müydü? Bu domuzlardan her biri ayrı bir varlıktı. Kimi beyaz, kimi siyah; kimi kahverengi kimi benekli; kimi yaşlı, kimi küçük; kimi uzun ince, kimi dev gibiydi. Her birinin kendine has bir benliği, kendine ait bir iradesi, umudu ve özlemleri vardı; hepsi özgüvenle, özsaygıyla ve bir özdeğer hissiyle doluydu. Güvenle ve büyük bir inançla kendi işine bakarken üzerinde sürekli karanlık bir gölge, yolunda onu bekleyen korkunç bir Yazgı vardı. Derken o Kader üzerine çullanmış ve onu bacağından asıvermişti. Acımasız, vicdansızdı; domuzun karşı koymalarını, çığlıklarını umursamıyordu; domuzun arzuları, duyguları yokmuş gibi ona insafsızca kendi istediği şeyi yapıyordu; boğazını kesip son nefeslerini verişini izliyordu. İnsan bu domuz benliğine değer veren, bu domuz çığlıklarını ve acılarını önemseyen bir domuz tanrısı olmadığına inanmak zorunda mıydı yani? Domuzu kollarına alıp teselli edecek, işini iyi başardığı için onu ödüllendirecek, kendini feda etmesinin anlamını gösterecek bir tanrı? Bizim kıt akıllı Jurgis grupla birlikte ilerlemek için dönerek, "*Dieve*; iyi ki domuz olmamışım!" diye mırıldanırken bütün bunlar aklından şöyle bir gelip geçmişti belki.

Makineler karkas domuzu kazanın içinden aldıktan sonra ikinci kata bırakıyor, bu arada domuz üzerinde kılları tıraşlayan sayısız alet barındıran ve kendini hayvanların boyutlarıyla şekillerine göre ayarlayabilen harika bir makinanın içinden geçiyor, öteki taraftan hemen hemen bütün kılları alınmış ola-

rak çıkıyordu. Ardından makineler tarafından alınıp yine bir konveyöre takılıyordu; bu kez iki sıra halinde yüksek bir platformda oturan ve her biri önüne gelen karkasa farklı bir işlem uygulayan adamların arasından geçiyordu. Adamlardan biri bir bacağın dışını, bir diğeri aynı bacağın içini yüzüyordu. Bir tanesi tek bir hareketle boğazını kesiyordu; öteki iki seri hareketle başı gövdeden ayırıyor, baş yere düşüp bir deliğin içinde gözden kayboluyordu. Başka bir adam gövdeyi yarıyordu; bir ikincisi biraz daha yarıyordu; üçüncü bir adam testereyle göğüs kemiğini kesiyordu; dördüncü bağırsak ve iç organları gevşetiyordu; beşinci hepsini çekip çıkarıyor ve bunlar da yerdeki bir delikte gözden kayboluyordu. Domuzun iki yanını ve sırtını yüzen adamlar vardı; karkasın içini temizleyen, fazlalıkları alıp yıkayan adamlar vardı. Yukarıdan bakanlar asılı halde yavaşça ilerleyen yüz metrelik bir domuz dizisi görüyordu; metrekare başına peşinden iblisler kovalıyormuş gibi çalışan bir adam düşüyordu. Bu sürecin sonunda karkasın her bir santimi defalarca işlenmiş oluyordu; sonra da yirmi dört saat boyunca kalmak üzere, bir yabancının donan domuzlar arasında kendini kaybedebileceği soğutma odasına alınıyordu.

Ancak karkas buraya alınmadan önce kapıda oturup boynunu kontrol ederek tüberküloz olup olmadığına bakan bir devlet müfettişini geçmek zorundaydı. Devlet müfettişi ölümüne çalışan bir adam gibi görünmüyordu; domuzlardan biri kontrol edilmeden önünden geçip gidiverecek diye korkar gibi bir hali yoktu. Girişken biriyseniz, sizinle sohbet etmeye ve tüberkülozlu domuzlarda bulunan ptomenlerin ölümcül doğasını anlatmaya oldukça hevesliydi; adamcağız sizinle laflarken beş-on tane domuzun hiç dokunulmadan önünden geçip gittiğini fark edecek kadar nankör biri olamazsınız herhalde. Üzerinde pirinç düğmeli mavi bir üniforma olan müfettiş manzaraya resmi bir görüntü kazandırıyor ve bir anlamda, Durham'da yapılanlara resmi bir onay damgası basıyordu.

Jurgis de hayretler içinde, ağzı beş karış açık bakarak, diğer ziyaretçilerle birlikte teker teker adamların arkasından geçti. Litvanya'daki ormanda onun da domuz kesmişliği vardı; fakat tek bir domuzun yüzlerce adam tarafından kesildiğini göreceği aklına bile gelmezdi. Onun için gördükleri harika bir şiir gibiydi ve her şeyi saf bir çocuk gibi gözleriyle içiyordu; çalışanların temizliğe azami özen göstermesini talep eden dikkat çekici tabelaları bile. Jokubas bu tabelaları alaycı yorumlarla tercüme edip onları bozuk etlerin makyajlandığı gizli yerlere götürmeyi önerince, Jurgis'in canı sıkıldı.

Grup çeşitli artık maddelerin işlem gördüğü bir sonraki kata indi. Bağırsaklar sosis kaplaması yapılmak üzere temizlenip yıkanmak üzere buraya geliyordu; burada ziyaretçilerin durup nefeslerini tutmalarına neden olan mide bulandırıcı bir kokunun içinde kadınlı erkekli çalışanlar vardı. Başka bir yerde bazı atıklar "tanklanıyor", yani sabun ve domuz yağı yapılmak üzere kaynatılıp yağları alınıyordu; atıklar alt tarafa aktarılıyordu ve burası da ziyaretçilerin fazla oyalanmadığı bir yerdi. Yine başka yerlerde soğutma odasından çıkmış karkasları kesen adamlar vardı. İlk olarak fabrikadaki en uzman işçiler olan, saatte elli sente kadar kazanabilen ve tek işleri domuzları ortadan ikiye ayırmak olan "yarıcılar" vardı. Sonra "satırcılar," demir kaslı devler; bunlardan her birinin iki yardımcısı vardı; yardımcılar yarım karkasları adamın önündeki tezgâha çekiyor, adam doğrarken sabit tutuyor, bir de öteki tarafı doğraması için ters çeviriyorlardı. Satır altmış santim uzunluğundaydı ve adam her seferinde tek bir darbe indiriyordu; aleti tezgâha değip körelmesin diye özenle kesiyordu; yalnızca kusursuz bir kesik atmaya yetecek kadar bir çaba harcıyordu, o kadar. Farklı parçalar yerdeki farklı açık deliklere düşüyordu; butlar bir deliğe, ön kısımlar başka birine, yanlar başka bir deliğe. Alt kata indiğinizde butların kazanlara atıldığı salamura bölümünü, hava geçirmeyen çelik kapıların ardındaki tütsüleme bölümünü görüyordunuz. Tuzlanmış etleri hazırladıkları bölüm

vardı; koca depolar tavana kadar uzanan yığınlar halinde bunlarla doluydu. Bazı başka bölümlerde etleri kutulara ve fıçılara dolduruyor, jambonlarla domuz pastırmalarını yağlı kâğıda sarıyor, paketleri mühürleyip etiketleyerek dikiyorlardı. Bu bölümlerin kapılarından yüklenmiş kamyonlar kalkıyor, etleri yüklenmeyi bekleyen vagonlara taşıyordu; sonra dışarı çıkıyor ve sonunda dev binanın en alt katına geldiğinizi irkilerek fark ediyordunuz.

Sonra grup caddenin karşısına, sığırların kesildiği –saatte üç-dört yüz arası sığırın ete dönüştürüldüğü– yere geçti. Çıktıkları yerin aksine, burada bütün iş tek katta yapılıyordu; işçilerin önünden geçen tek bir karkas dizisi yerine on beş-yirmi dizi vardı ve adamlar birinden ötekine geçiyordu. Bu yüzden hummalı bir faaliyet, insan gücüne dair seyretmesi çok zevkli bir tablo oluşuyordu. Her şey sirk sahnesine benzeyen, ortasından ziyaretçiler için bir balkonun geçtiği tek bir yerde gerçekleşiyordu.

Bir yanda yerden birkaç metre yükseklikteki dar bir geçit vardı; adamlar sığırları elektrik şoku veren değneklerle bu geçide sokuyordu. Geçit dolunca, kapanan kapılar sayesinde, hayvanların her biri ayrı bir bölmenin içinde hapsoluyor, hareket edemiyordu; onlar böğürerek debelenirken, bölmenin üzerinden elinde balyozuyla "vuruculardan" biri uzanıyor ve darbeyi indirmek için fırsat kolluyordu. İçerisi üst üste indirilen balyozların, tepinip duvarları ittiren sığırların sesleriyle doluyordu. Hayvan yere düşer düşmez "vurucu" yandakine geçiyor ve başka bir adam bir kol yardımıyla bölmeyi yandan havaya kaldırıyor, debelenmeye devam eden hayvan "ölüm yatağına" düşüyordu. Orada başka bir adam hayvanın ayağına zinciri tutturup başka bir kolu indiriyor ve sığırı havaya kaldırıyordu. Bu bölmelerden on beş-yirmi tane vardı ve on beş-yirmi sığırı yere devirip konveyöre almak birkaç dakikalık işti. Sonra kapılar bir kez daha açılıyor ve geçit yine bir grup sığırla doluyordu; bölmelerden yine üst üste karkaslar yuvarlanacağı için adamlar ölüm yataklarından çıkıyordu.

Bunu yapış şekilleri görenin bir daha asla unutamayacağı bir şeydi. Şiddetli bir yoğunlukla, resmen koşarak çalışıyorlardı; bu hızı ancak bir futbol maçıyla kıyaslayabilirdiniz. Herkesin kendine ait bir işinin olduğu, fazlasıyla uzmanlaşmış bir işbölümü vardı; çoğunluk sadece iki-üç tane özel kesme işlemi yapıyor, on beş-yirmi karkasa sırayla aynı işlemi uyguluyordu. İlk önce "kasap" gelip kanlarını akıtıyordu; göremeyeceğiniz kadar hızlı, tek bir seri hareketle; sadece bıçağın parıltısını görüyordunuz; siz daha ne olduğunu anlayamadan, adam yandaki sıraya geçiyor ve kızıl kanlar yere akmaya başlamış oluyordu. Kanı deliklere doğru küreyen adamların bütün gayretine rağmen yerde bir santim kalınlığında kan vardı; bu yüzden zemin kaygan olmalıydı ama adamları izlerken bunu hiç anlamıyordunuz.

Kanların akması için karkas birkaç dakika asılı kalıyordu; fakat hiç zaman kaybedilmiyordu çünkü her sırada birçok kaskas vardı ve içlerinden biri mutlaka hazırdı. Hazır olan yere alınıyor ve görevi iki-üç seri hareketle kafayı kesmek olan "cellat" geliyordu. Ardından deriye ilk kesiği atacak olan "yer görevlisi" işini yapıyor; sonra başka biri ortadan boylu boyunca kesme işlemini tamamlıyordu; sonra beş-altı kişi birbiri ardına çabucak deriyi yüzüveriyordu ve işleri bitince, karkas yine havaya kaldırılıyordu; değnekli bir adam derinin bir yerinde kesik var mı diye kontrol eder, bir başkası postu dürüp tabii ki yine bir delikten aşağı atarken, karkas yolculuğuna devam ediyordu. Kesen, yaran, karkasın içini boşaltıp kazıyarak iyice temizleyen adamlar vardı. Kimileri hortumla üzerine basınçlı kaynar su tutuyor, kimileri ayaklarını kesip son dokunuşları yapıyordu. Sonunda, domuzlarda olduğu gibi, işi biten sığırlar da belli bir süre bekletilmek üzere soğutma odasına alınıyordu.

Buraya alınan ziyaretçilere düzenli bir şekilde dizi dizi asılmış, devlet müfettişleri tarafından görünür şekilde damgalanmış karkaslar gösterildi; özel bir işlemle kesilmiş olan bazılarının üstündeyse dindar kişilere satılmaya uygun olduklarını

tasdikleyen koşer hahamının damgası vardı. Sonra da ziyaretçiler yerdeki deliklerde kaybolan artık maddelerin her birine neler yapıldığını görmeleri için binanın başka bölümlerine götürüldü; salamura bölümüne, tuzlama bölümüne, uygarlığın dört bir yanında yenilmek üzere soğutmalı vagonlarda taşınacak kaliteli etlerin paketlendiği bölümlere. Ardından dışarı çıktılar ve bu büyük endüstrinin yan ürünlerinin üretildiği binaların oluşturduğu labirentin içinde gezindiler. Bu iş için gerekli olan ve Durham şirketinin kendi başına yapmadığı bir şey yok gibiydi. Koca bir buharlı güç santrali ve elektrik santrali vardı. Bir fıçı fabrikası ve kazan tamir atölyesi. Borularla aktarılan yağlardan sabun ve hayvansal yağ üretimi yaptıkları bir bina; yağ kutuları yapan bir fabrikanın yanında sabun kutusu üretimi yapan bir fabrika daha. Kıldan yapılan minderler için falan, kılların yıkanıp kurutulduğu bir bina; derilerin kurutulup tabaklandığı bir binayla kelle ve ayaklardan zamk yapılan binadan başka, bir de kemiklerden gübre ürettikleri bir bina. Durham'da organik maddenin bir zerresi bile boşa gitmiyordu. Sığırların boynuzlarından tarak, düğme, saç tokası ve imitasyon fildişi yapılıyordu; incik kemikleriyle öteki büyük kemiklerden bıçak ve diş fırçası sapları, pipo ağızlıkları; toynaklardan saç tokası ve düğme yaptıktan sonra artanları zamk üretiminde kullanıyorlardı. Ayak, mafsal, küçük post parçaları, lif gibi şeylerden jelatin, mika, fosfor, kemik karası, ayakkabı boyası ve kemik yağı gibi akla hayale gelmeyecek, tuhaf şeyler üretiliyordu. Sığır kuyruklarını takma saç olarak kullanılmak üzere hazırlayan bir fabrika ve koyun postlarını yünlerden ayıran bir fabrika vardı; domuz midelerinden pepsin, kandan albümin, leş kokulu bağırsaklardan keman teli yapılıyordu. Bir şeyden elde edilecek hiçbir şey kalmayınca, onu önce bir kazana atıp don yağını alıyorlar, sonra da gübre üretiminde kullanıyorlardı. Bütün bu sanayiler geçitler ve demiryolarıyla ana binaya bağlanan, birbirine yakın binalarda toplanmıştı; Durham'ların bu tesisi bir buçuk nesil önce kur-

dukları günden beridir burada çeyrek milyar hayvanın işlem gördüğü tahmin ediliyordu. Öteki büyük fabrikaları da buna katarsanız –ki artık hepsi tek bir fabrika sayılırdı– Jokubas'ın verdiği bilgiye göre, şimdiye kadar bu ölçekte bir işgücü ve sermaye başka hiçbir yerde bir arada olmamıştı. Burada otuz bin kişi çalışıyordu; mahalledeki iki yüz elli bin kişiyi doğrudan, yarım milyon kişiyi dolaylı olarak geçindiren bir yerdi burası. Ürünlerini dünyanın dört bir yanına gönderiyor, en az otuz milyon kişiye besin sağlıyordu!

Dostlarımız bütün bunları büyük bir hayretle dinledi; böylesine muazzam bir şeyin ölümlüler tarafından tasarlanmış olması onlara inanılmaz geliyordu. Bu yüzden oradan Jokubas'ın söz ettiği gibi şüpheyle söz etmek Jurgis'e kutsal bir şeye yapılan saygısızlık gibi geliyordu âdeta; bu şey evren kadar muhteşemdi; buranın çalışma kanunlarını ve yöntemlerini sorgulayıp anlamak evreni anlamaktan daha kolay değildi. Jurgis'e sorarsanız, bir adamın tek yapabileceği, böyle bir şeyi olduğu gibi kabul edip kendisine söyleneni yapmaktı; güneş ışığına ve yağmura nasıl minnet duyuyorsak, insana bu şey içinde bir yer ve bu görkemli faaliyetten bir pay verilmesi de minnet duyulacak bir lütuftu. Hatta burasını kazandığı zaferden önce görmediğine memnundu Jurgis, çünkü görkemiyle onu ürkütebilirdi. Ama artık işe alınmıştı; o da bunun bir parçasıydı! Bu dev kurumun onu koruması altına aldığını, refahından onun sorumlu olacağını hissediyordu. Öyle saf, işin doğası konusunda öyle cahildi ki aslında Brown'da çalışacağından ve Brown'la Durham'ın bütün dünyada ölümcül rakipler olarak görüldüğünden bile habersizdi; hatta ülkenin kanunları bile ölümcül rakip olmalarını gerektiriyor, hapis ve para cezalarıyla tehdit ederek birbirlerini yok etmeye çalışmalarını buyuruyordu!

4.

Jurgis ertesi sabah tam yedide işteydi. Ona gösterilen kapıya gidip yaklaşık iki saat boyunca orada bekledi. Patron içeri girmesi gerektiğini ima etmiş ama bunu söylememişti ve Jurgis'i ancak başka bir adam bulmak için dışarı çıkarken görebildi. Görünce de sövüp saydı ama tek kelimesini anlamayan Jurgis sesini çıkarmadı. Gündelik giysilerini nereye koyacağını gösteren, sonra da eskiciden alıp bir bohçaya koyarak yanında getirdiği iş giysilerini giymesini bekleyen patronun peşinden gitti; sonra da patron onu "ölüm yataklarına" götürdü. Jurgis'in burada yapacağı iş basitti ve öğrenmesi birkaç dakika sürdü. Eline sokaktaki çöpçülerin kullandığı türden sert bir çalı süpürgesi verildi ve görevinin sığır karkaslarının içinden buharları tüten bağırsakları çıkartan adamları takip etmek olduğu gösterildi; bağırsakları olduğu gibi, kapakları kimse içlerine düşmesin diye hemen kapatılan deliklere doğru süpürecekti. Jurgis içeri girerken günün ilk sığırları da gelmeye başlamıştı; böylece, etrafa bakınacak, birileriyle konuşacak zamanı bile bulamadan işe koyuldu Jurgis. Bunaltıcı bir temmuz günüydü ve yerlerde buharı tüten sıcak kanlar akıyordu; kanlara bata çıka yürüyordunuz. Koku neredeyse dayanılmazdı ama Jurgis tınmadı bile. Ruhu sevinçten dans ediyordu; nihayet çalışıyordu işte! Çalışıyor ve para kazanıyordu! Gün boyu aklından hesaplayıp durdu. Saatine on yedi buçuk sent gibi müthiş bir ücret alıyordu; yoğun bir gün olduğu ve akşam yediye kadar filan çalıştığı için, eve gittiğinde aileye o gün bir buçuk dolardan fazla kazandığı havadisini verdi!

Evde de iyi haberler vardı; üst üste öyle çok iyi haber alınmıştı ki Aniele'nin daracık yatak odasında tam bir kutlama vardı. Jonas, Szedvilas'ın tanıştırdığı özel polisi görmeye gitmiş, adam onu patronlardan birkaçıyla görüştürmüş ve patronlardan biri de hafta başında onu işe sokacağına söz vermişti. Bir de Jurgis'in başarısına duyduğu kıskançlıktan aldığı gazla kendi işini kendi bulma sorumluluğunu üstlenen Marija Brczynkas'ın haberi vardı. Marija'nın tek sermayesi kaslı kolları ve güç bela öğrendiği "iş" sözcüğüydü; yanına bir tek bu ikisini alarak bütün gün Packingtown'da taban tepmiş, bir hareket belirtisi gördüğü bütün kapılardan içeri dalmıştı. Bazılarından küfürler eşliğinde kovulmuştu; ama ne insanlardan ne de şeytandan korkan Marija karşısına çıkan herkese iş sormuştu: Ziyaretçilerle yabancılara, kendisi gibi işçi sınıfından olanlara, bir-iki kez de üst düzey ve kibirli ofis çalışanlarına sormuş, adamlar deli görmüş gibi Marija'ya bakakalmışlardı. Fakat sonunda çabalarının karşılığını almıştı. Küçük fabrikalardan birinde gruplar halinde uzun masalarda oturan kadınlarla genç kızların tütsülenmiş etleri kutulara yerleştirdiği bir yere rast gelmişti; Marija odadan odaya gezmeye devam etmiş ve sonunda kapatılmış kutuların boyanıp etiketlendiği yere gelmiş, orada ustabaşı kadınla tanışma şansını elde etmişti. Bir ustabaşı kadın için sınırsız iyilikle dolu bir yüzün ve yük beygirlerinde görülecek kasların bileşiminin neden bu kadar cazip olduğunu o anda anlayamayan Marija, sonraları bunu gayet iyi anlayacaktı; kadın ona ertesi gün tekrar gelmesini, kutu boyama işini öğrenmesi için bir şans verebileceğini söylemişti. Parça başına ücret alınan ve beceri gerektiren bir iş olan kutu boyamada günde iki dolara kadar kazanabildiğiniz için, Marija Komançi Kızılderilileri gibi çığlık atarak odaya dalmış, içeride hoplayıp zıplarken korkuttuğu bebeğe nöbet geçirtmesine ramak kalmıştı.

Şansları bundan daha yaver gidemezdi; iş bulması gereken tek bir kişi kalmıştı. Jurgis, Teta Elzbieta'nın çalışmayıp evle ilgilenmesi, Ona'nın da ona yardım etmesi konusunda kararlıydı.

Ona'yı çalıştırmayacaktı; öyle bir adam olmadığını, Ona'nın da öyle bir kadın olmadığını söylüyordu. Kendisi gibi bir adamın, Jonas ve Marija ikilisinin de katkılarıyla bir aileyi geçindirememesi tuhaf olurdu. Çocukları çalıştırma fikrini duymak bile istemiyordu; Amerika'da çocukların ücretsiz gidebildiği okullar olduğunu duymuştu Jurgis. Rahibin bu okullara karşı çıkıp çıkmayacağına dair henüz bir fikri yoktu ama şimdilik Teta Elzbieta'nın çocuklarının da öteki çocuklarla aynı fırsatlara sahip olabileceğine inanıyordu. En büyükleri Stanislovas daha on üç yaşında, üstelik yaşına göre ufak tefek bir çocuktu; Szedvilas'ların en büyük oğluysa daha on ikisindeydi ve bir yıldan fazla zamandır Jones'ta çalışıyordu. Jurgis önce Stanislovas'ın İngilizce öğrenmesini ve büyüdüğünde işi gücü olan bir adam olmasını istiyordu.

Geriye bir tek Dede Antanas kalmıştı; Jurgis onun da artık dinlenmesini isterdi ama hem bunun mümkün olamayacağını kabullenmek zorunda kalmıştı hem de adam bu fikri duymak bile istemiyordu; bütün gençlere taş çıkartacağını söyleyip durarak huysuzlanıyordu. Amerika'ya gelirken onun içi de hepsi kadar umutlarla doluydu; şimdiyse oğlunu kaygılandıran başlıca soruna dönüşmüştü. Çünkü Jurgis kime sorsa ihtiyara Packingtown'da iş bulmaya çalışmanın zaman kaybı olacağı cevabını almıştı. Szedvilas fabrikaların kendi hizmetlerinde çalışırken yaşlananları bile tutmadıklarını söylemişti; yenilerini hiç almazlardı. Bu kural sadece burada değil, bildiği kadarıyla, bütün Amerika'da geçerliydi. Jurgis'in içini rahatlatmak için polise de sormuş ve böyle bir şeyin mümkün olamayacağı cevabını getirmişti. Bunu yaşlı Anthony'ye söylememişler, tabii ki o da iki gününü tesislerde oradan oraya giderek geçirmiş, eve dönüp ötekilerin iyi haberlerini duyunca yüzünde cesur bir tebessümle yakında sıranın ona da geleceğini söylemeye başlamıştı.

Şansları yaver gittiği için artık bir ev bakmaya da hakları vardı tabii; o yaz akşamında kapı önünde oturup bu konuyu konuştular ve Jurgis fırsattan istifade aklını kurcalayan bir konuyu açtı.

O sabah işe gitmek için bulvardan geçerken evden eve dolaşarak afiş dağıtan iki oğlan görmüştü; afişlerin üstündeki resmi gören Jurgis çocuklardan bir tane istemiş ve aldığı afişi rulo yapıp gömleğinin içine sokmuştu. Öğleyin konuştuğu bir adam yazıları okuyup ne ilanı olduğundan biraz söz etmiş, netice itibarıyla Jurgis'in aklına çılgınca bir fikir gelmişti.

Jurgis tam bir sanat eseri olan afişi ortaya çıkardı. Yaklaşık altmış santim uzunluğunda, ay ışığında bile parlayan canlı renklerde, perdahlı kâğıda basılı bir şeydi. Resmin ortasında pırıl pırıl boyanmış, yepyeni, göz kamaştırıcı bir ev vardı. Evin mor renkli çatısının kenarları altın rengiydi; kendisi gümüş rengi, kapılarla pencereler kırmızıydı. Önünde sundurması, sundurmanın tepesinde boydan boya çok zarif oyma desenleri olan iki katlı bir evdi; en ufak detayı, hatta kapı kulbu bile unutulmamıştı ve sundurmada bir hamak, pencerelerde beyaz perdeler asılıydı. Onun altında, bir köşede, sevgiyle kucaklaşmış bir karı kocanın resmi vardı; karşı köşede üzerine pofuduk tüller örtülmüş bir beşik ve gümüş rengi kanatlarıyla üzerinde uçan güleç bir melek. Bütün bunların anlamı gözden kaçabilir korkusuyla, Lehçe, Litvanca ve Almanca bir yazı: "*Dom. Namai. Heim.*" "Neden kira ödeyesiniz?" diye devam ediyordu çok dilli ilan. "Neden kendi eviniz olmasın? Kiranızdan daha azını ödeyerek ev sahibi olabileceğinizi biliyor muydunuz? Şimdiye kadar içinde mutlu ailelerin yaşadığı binlerce ev yaptık." Ev kirası vermeden mutlu bir aile yaşamı sürmenin nasıl bir şey olacağı bu şekilde ustalıkla tasvir ediliyordu. Hatta "Evim, Güzel Evim," klişesi bile kullanılıyor ve bunu Lehçeye tercüme etme cüretinde bulunuluyordu; fakat her nedense Litvancası atlanmıştı. Hıçkırığın *gukcziojimas*, tebessümün *nusiszypsojimas* diye yazıldığı bir dilde duygulara hitap etmek çeviriyi yapan kişiye zor gelmişti belki de.

Ona, yazılı olanları anlatırken, ailece uzun zaman afişe dalıp gittiler. Evin dört odası, bir de bodrumu olduğu, arsasıyla filan bin beş yüz dolara satın alınabileceği anlaşıldı. Peşinat olarak sa-

dece üç yüz dolar isteniyor, kalan para ayda on iki dolarlık taksitler halinde ödeniyordu. Bunlar korkutucu meblağlardı ama artık insanların bu gibi şeylerden korkusuzca söz edebildiği Amerika'daydılar. Bir daire için ayda dokuz dolar kira ödemek zorunda olduklarını ve kiracı oldukları sürece, on iki kişilik bir aile olarak, şu anda olduğu gibi, bir ya da iki odada yaşamaktan başka seçenekleri olmadığını öğrenmişlerdi. Kiracı olurlarsa, tabii ki, sonsuza kadar kira vermeye devam edebilirler ve durumları bundan daha iyi olmazdı; öte yandan, başlangıçtaki ekstra masrafı karşılayabildikleri takdirde gün gelecek hayatları boyunca bir daha kira ödemek zorunda kalmayacaklardı.

Hesap kitap yaptılar. Teta Elzbieta'daki ve Jurgis'teki paralardan biraz kalmıştı. Marija'nın külotlu çoraplarının içine iğnelediği elli dolar kadar parası vardı ve Anthony Dede'de de çiftlik için aldığı paranın birazı kalmıştı. Hepsini birleştirdiklerinde peşinatı verebiliyorlardı; işleri olur, önlerini görebilirlerse, en iyi plan buydu. Tabii ki hafife alınacak bir şey değildi bu; ince eleyip sık dokumaları gerekirdi. Fakat öte yandan, bu riski alacaklarsa da, ellerini ne kadar çabuk tutarlarsa o kadar iyi olacaktı çünkü bu arada sürekli kira veriyor, üstüne üstlük berbat koşullarda yaşıyorlardı, değil mi? Jurgis pisliğe alışkındı; demiryollarında işçilik yapmış, adamlarla birlikte uyuduğu odadan avuç avuç pire toplamış bir adamı hiçbir şey korkutamazdı. Ama bu türden şeyler Ona'ya hiç uygun değildi. Öyle ya da böyle, çok geçmeden daha iyi bir yer bulmak zorundaydılar; Jurgis bunu sadece bir günde, daha yeni bir dolar elli yedi sent kazanmış bir adamın özgüveniyle söyledi. Maaşlar böyleyken, mahalledeki bir sürü insanın ne demeye bu şekilde yaşadığını anlamakta zorlanıyordu Jurgis.

Marija ertesi gün ustabaşı kadını görmeye gitti ve kadın ona kutu boyama işini öğrenmek üzere haftanın ilk günü orada olmasını söyledi. Yol boyunca şarkılar söyleyerek eve dönen Marija, evi sorup soruşturmak için çıkmak üzere olan Ona'yla üvey annesini tam zamanında yakaladı. Üçü o gece erkeklere

rapor verdiler; durum aynı afişte anlatıldığı gibiydi, en azından emlakçı öyle söylemişti. Evler güneyde, tesislerin iki buçuk kilometre kadar uzağındaydı; adam evlerin müthiş kelepir olduğuna dair garanti vermişti; bunu bizzat onlara yardımcı olmak için söylemişti. Bunu yapmasında bir sakınca olmadığını çünkü evlerin satılıp satılmamasının onu ilgilendirmediğini anlatmıştı; kendisi sadece evleri yapan şirketin aracısıydı. Bunlar son evlerdi ve şirket kapanacaktı, bu yüzden bu harika tekliften yararlanıp kiradan kurtulmak isteyenler ellerini çabuk tutmak zorundaydı. Aslına bakılırsa, satılık ev kaldığından pek de emin değildi; emlakçı adam evleri o kadar çok kişiye göstermişti ki şirket elindeki son evi de satmış olabilirdi. Bu haberi duyan Teta Elzbieta'nın yüzündeki bariz kederi görünce, biraz duraksadıktan sonra, satın almaya cidden niyetlilerse, masrafını kendisinin karşılayacağı bir telefon görüşmesi yapıp evlerden birini ayırtabileceğini söylemişti. Öyle de yapmıştı; pazar sabahı gidip eve bakacaklardı.

Günlerden perşembeydi; haftanın geri kalanı boyunca Brown'daki katliam tam gaz sürdü ve Jurgis her gün bir dolar yetmiş beş sent kazandı. Haftada on buçuk, ayda kırk beş dolar ediyordu bu. Çok basit bir hesap olduğu halde Jurgis'in aklı ermedi ama bu gibi konularda fırtına gibi olan Ona bütün ailenin hesabını yapıverdi. Marija'yla Jonas her ay on altışar dolar verecekti ve ihtiyar da kendine bir iş bulur bulmaz –ki her an bulabilirdi– aynı miktarı vermekte ısrarcıydı. Toplamda doksan üç dolar ediyordu. Marija ve Jonas bir de ev taksidinin üçte birini ödeyecek, Jurgis ayda sekiz dolar ödemek zorunda kalacaktı. Böylece her ay ellerinde seksen beş dolar –Dede Antanas işe giremediği takdirde ayda yetmiş dolar– kalacaktı ve bu miktar on iki kişilik bir ailenin geçimi için herhalde yeterli olurdu.

Pazar sabahı buluşma saatinden bir saat önce hep birlikte yola koyuldular. Ellerindeki yazılı adresi arada bir birilerine gösteriyorlardı. Biraz uzun bir iki buçuk kilometreydi ama yine de yürüdüler ve yarım saat kadar sonra emlakçı da teşrif etti. Şık giyimli,

sakin ve gürbüz bir adamdı ve dillerini akıcı olarak konuşabilmesi adama büyük avantaj sağlıyordu. Mimarinin vazgeçilebilecek bir lüks olduğu mahallede uzun bir sıra boyunca uzanan diğer ahşap karkas evlerden bir farkı olmayan eve kadar onlara eşlik etti adam. Ona'nın yüreği hop etti çünkü ev resimdekine hiç benzemiyordu; ilk başta, renk düzeni farklıydı ve o kadar büyük görünmüyordu. Buna rağmen yeni boyanmıştı ve oldukça göz alıcıydı. Emlakçının dediğine göre yepyeni bir evdi ama adam aralıksız konuşarak akıllarını karıştırıyor, çok fazla soru sormalarına fırsat vermiyordu. Sormak üzere akıllarına not ettikleri bir sürü şey vardı ama yeri geldiğinde bunları ya adam unutuyordu ya da sormaya cesaret edemiyorlardı. Aynı sıradaki diğer evler yeni görünmüyorlardı ve birçoğu boştu. Buna dikkat çekme cesaretini gösterebildiklerinde, emlakçı evleri satın alanların yakın zamanda taşınacakları cevabını verdi. Konuyu uzattıkları takdirde adamın sözünden şüphe ediyormuş gibi görüneceklerdi ve "centilmen" denen sınıftan birinin karşısında saygılı, mütevazı davranmaya alışkınlardı.

Sokak seviyesinin altmış santim kadar altında bir bodrumu olan ev tek katlıydı ve bodrumun iki metre kadar üstünde olan bu kata bir sıra merdivenle çıkılıyordu. Buna ek olarak çatının altında iki yanında birer penceresi olan tavan arası vardı. Evin önündeki asfaltsız sokakta hiç lamba yoktu ve ev sararıp solmuş otlarla kaplı arsalarda yükselen, kendisiyle tıpa tıp aynı birkaç eve bakıyordu. Evin içinde beyaz badanalı dört oda vardı; bodrum kat bitirilmemiş, duvar sıvaları yapılmamış, zemini döşenmemişti. Emlakçı bu durumu, evleri satın alanların genelde bodrumları kendi zevklerine göre bitirmeyi tercih ettikleri için bütün evlerin bu şekilde yapıldığını söyleyerek açıkladı. Tavan arası da bitirilmemişti; acil durumlarda bu tavan arasını kiraya verebileceklerini düşünmüş olan aile buradaki zeminin bile döşenmemiş olduğunu, yerde sadece kirişlerin, onların altında da alttaki tavanın tirizleriyle sıvasının olduğunu gördü. Yine de, emlakçının

ağzı bayağı iyi laf yaptığı için, hevesleri beklenebileceği kadar fazla kırılmadı. Bir an bile susmayan adamın dediklerine bakılırsa, evin avantajları saymakla bitmezdi; kapılardaki kilitlerden pencerelerdeki sürgülere kadar her şeyi gösterip nasıl çalıştıklarını öğretti adam. Teta Elzbieta'nın en çılgın hayallerinde bile sahip olmayı düşünemeyeceği bir şey olan, musluğundan sürekli su akan mutfak lavabosunu gösterdi. Böyle bir şeyi gördükten sonra başka hata aramak nankörlük olacağından, öteki kusurları görmezden gelmeye çalıştılar.

Yine de köylü insanlardı ve içgüdüsel olarak paralarına yapıştılar; emlakçının ellerini çabuk tutmaları gerektiğini ima edip durması boşunaydı; bakacaklardı, bakacaklardı, karar vermek için biraz zamana ihtiyaçları vardı. Böylece eve dönüp bütün gün ve gece boyunca hesap kitap yaparak bu konuyu tartıştılar. Böyle bir konu hakkında karar vermek zorunda olmak tam bir ıstıraptı. Hemfikir olamıyorlardı hiç; iki görüşten olanlar da öyle çok sav ortaya atıyorlardı ki kendi görüşünde direten biri tam ötekiler tarafından ikna edilmişken, bu kez de onun savunduğu fikirler başka birinin aklını karıştırmış oluyordu. Bir seferinde, akşamleyin, tam hepsi hemfikir olmuş, artık kendilerini evi satın almış sayarlarken, bu kez de Szedvilas gelip yine keyiflerini kaçırdı. Bu "ev alma" düzenbazlığı yüzünden ölmekten beter edilmiş insanların korkunç hikâyelerini anlattı onlara. Zor durumda kalacakları ve bütün paralarını kaybedecekleri neredeyse kesindi; öngörülemeyen masrafların haddi hesabı olmayacaktı; ayrıca ev baştan aşağı işe yaramaz bir yer olabilirdi; fakir bir adam bunu nasıl anlayacaktı ki? Üstüne bir de kontratla sizi dolandıracaklardı; fakir bir adam kontrat işinden ne anlardı? Soygunculuktan başka bir şey değildi ve güvende kalmanın tek yolu bu işten uzak durmaktı. "Ya kira ödemek?" diye sordu Jurgis. Ah, evet, orası öyle, diye cevap verdi öteki, o da soygunculuk. Fakir olanlar sürekli soyulur. Bu can sıkıcı sohbetle geçen yarım saatin ardından, uçurumun kenarından döndürüldüklerine inanmaya başladılar; fakat

Szedvilas gittikten sonra, zeki bir adamcağız olan Jonas, sahibinin söylediğine göre, şarküteri işinin kötü gittiğini hatırlattı; adamın karamsar görüşlerinin nedeni bu olabilirdi. Bunun üstüne, tabii ki, konu yeniden açıldı!

Bu koşullar altında orada kalmaya devam edemezlerdi; başka bir yere gitmek zorundaydılar. Ev planından vazgeçip kiracı olmaya karar verince de, sonsuza kadar ayda dokuz dolar kira verme fikrini kabullenmekte zorlanıyorlardı. Bütün hafta gece gündüz bu sorunla cebelleştiler ve sonunda Jurgis sorumluluğu üstüne aldı. Jonas birader işe girmişti ve Durham'da araba itiyordu; Brown'daki katliam erken saatlerden geç saatlere kadar sürmeye devam ettiği için Jurgis de her geçen saat daha özgüvenli, kendi aile reisliğinden daha emin oluyordu. Bunun aile reisi tarafından alınıp gerçeşleştirilecek türden bir karar olduğunu söyleyip duruyordu kendine. Başkaları başaramamış olabilirdi ama o başarısız olacak bir adam değildi; bu işin nasıl yapılacağını gösterecekti onlara. Gerekirse bütün gün, bütün gece çalışacaktı; evin parası ödenene ve ailesinin bir yuvası olana kadar asla dinlenmeyecekti. Bunu onlara da söyledi ve sonunda karar verilmiş oldu.

Orayı satın almadan önce başka evlere de bakılsın diye konuşulmuştu; ama başka evlerin nerede olduğunu bilmedikleri gibi bunu nereden öğreneceklerini de bilemiyorlardı. Gördükleri ev onları etkisi altına almıştı; ne zaman bir ev hayal etseler gözlerinin önüne gelen o ev oluyordu. Böylece emlakçıya gidip anlaşmayı yapmaya hazır olduklarını söylediler. İş konularında herkesin potansiyel yalancı olduğu fikri soyut bir önerme olarak akıllarındaydı; fakat dilbaz emlakçıdan duydukları şeyler onları az etkilememişti ve gecikerek evi kaçırma riskine girdiklerine bayağı inanmışlardı. Adam fırsatın hâlâ kaçmamış olduğunu söyleyince derin bir nefes aldılar.

Yarın tekrar gidecekler ve emlakçı belgeleri hazırlamış olacaktı. Jurgis bu kâğıt işlerinde tedbiri asla elden bırakmamak gerektiğini gayet iyi biliyordu; buna rağmen kendisi gidemedi; herkes

izin alamayacağını, izin isterse işinden olabileceğini söylemişti. Bu yüzden işi kadınlara ve onlarla birlikte gitmeye söz veren Szedvilas'a bırakmaktan başka çare yoktu. Jurgis bütün gece durumun ciddiyetini iyice anlamalarını sağlamaya çalıştı; derken nihayet, kıymetli para tomarları üzerlerindeki ve valizlerindeki çeşitli gizli yerlerden çıktı ve küçük bir keseye sokuşturulup Teta Elzbieta'nın ceketinin astarına sıkıca dikildi.

Sabah erkenden yola koyuldular. Jurgis öyle çok şey tembihlemiş ve öyle çok tehlikeye karşı uyarmıştı ki kadınların yüzleri korkudan bembeyazdı, hatta işadamı olmakla övünen soğukkanlı şarküteri işletmecisi bile gergindi. Emlakçı oturmalarını ve hazırlatmış olduğu sözleşmeyi okumalarını rica etti; Szedvilas da oturup okumaya başladı: Emlakçının, yazı masasının üzerinde trampet çaldığı sancılı ve zorlu bir süreçti bu. Teta Elzbieta öyle utandı ki alnında boncuk boncuk terler oluştu; çünkü bu okuma beyefendinin suratına karşı dürüstlüğünden şüphe ettiklerini söylemekle aynı şey değil miydi? Ama Jokubas Szedvilas okudukça okudu; bunu yapmak için iyi bir nedeni olduğu da çok geçmeden ortaya çıktı. Çünkü zihninde korkunç bir şüphe belirmeye başlamıştı; okurken kaşları gitgide daha çok çatıldı. Görebildiği kadarıyla, bu satış sözleşmesi filan değildi; bir tek evin kiralandığını gösteriyordu! Bunca hukuk jargonu, hayatında duymadığı bunca sözcük varken anlayabilmek zordu ama şurası çok açık değil miydi: "birinci taraf işbu sözleşmeyle adı geçen ikinci tarafa *kiralamayı* kabul etmiştir!" Sonra bir de şu vardı: "Sekiz yıl dört ay boyunca ayda on iki dolarlık *kira* ücreti!" O zaman Szedvilas gözlüğünü çıkarıp emlakçıya baktı ve kekeleyerek sorusunu sordu.

Emlakçı gayet kibar bir tavırla bunun normal prosedür olduğunu söyledi; sözleşmelerde her zaman emlakın sadece kiralandığı söylenirdi. Sonraki paragrafta yer alan bir şeyi göstermeye çalışıp durdu; fakat Szedvilas "kira" sözcüğüne takılmıştı; Teta Elzbieta'ya tercüme edince o da korkuya kapıldı. Yani ev neredeyse dokuz yıl boyunca onlara ait olmayacaktı demek! Emlakçı

sonsuz bir sabırla bir kez daha açıklamaya girişti; ama artık hiçbir açıklama işe yaramazdı. Elzbieta, Jurgis'in son ciddi uyarısını aklına kazımıştı: "Eğer bir terslik olursa, sakın parayı adama vermeyin, çıkıp bir avukat bulun." Azap dolu bir andı ama Elzbieta ellerini ölü gibi sıkıp sandalyesinde öylece otururak ve korkunç bir çabayla bütün gücünü toplayarak fısıldar gibi niyetini söyledi.

Jokubas söylediğini tercüme etti. Elzbieta emlakçının tepesi atar sanmıştı ama adam her zamanki soğukkanlılığıyla onu hayrete düşürdü; hatta bizzat gidip bir avukat bulmayı önerdi ama Elzbieta teklifi reddetti. Adamla işbirliği yapmayacak birini bulabilmek amacıyla bayağı bir uzağa gittiler. Yarım saat sonra buldukları avukatla birlikte döndüklerinde ve adamın emlakçıyı ilk adıyla hitap ederek selamladığını duyduklarında nasıl bir umutsuzluğa kapıldıklarını, varın siz hayal edin!

Kendilerini yenilmiş gibi hissettiler; idam hükümlerinin okunmasını dinlemek için çağrılmayı bekleyen mahkûmlar gibi oturdular. Yapabilecekleri bir şey kalmamıştı; tuzağa düşürülmüşlerdi! Avukat sözleşmeyi okudu ve okuduktan sonra da Szedvilas'a her şeyin kuralına uygun olduğunu, bunun bu gibi satışlarda çoğunlukla kullanılan standart formlardan biri olduğunu söyledi. Peki fiyat konuşulduğu gibi mi? diye sordu yaşlı adam. Üç yüz dolar peşinat, sonra da bin beş yüz dolar tamamlanıncaya kadar ayda on iki dolar mı ödenecekti? Evet, o da tamamdı. Sözleşme aynı evin satışı için miydi peki; arsasıyla falan? Evet, diyerek bütün bunların yazılı olduğu yeri gösterdi avukat. Yani her şey olması gerektiği gibiydi, herhangi bir dalavere filan yoktu, öyle mi? Bunlar yoksul insanlardı ve ellerinde avuçlarında ne varsa hepsi bu kadardı, bir terslik varsa hayatları mahvolurdu. Szedvilas bu şekilde, titrek bir sorunun ardından bir soru daha sorarken, sessiz bir ıstırap içinde oturan kadınların gözleri ona kenetlenmişti. Jokubas'ın dediklerini anlamasalar da kaderlerinin bu sözlere bağlı olduğunu biliyorlardı. Sonunda Szedvilas sorabileceği bütün soruları sorduğunda ve karar verme, anlaşmayı tamamlama ya da reddetme anı

geldiğinde, zavallı Teta Elzbieta gözyaşlarına boğulmamak için kendini zor tutuyordu. Jokubas imzayı atmak isteyip istemediğini sormuştu; bu ikinci soruşuydu; ne diyebilirdi ki? Avukatın doğruyu söyleyip söylemediğini, onun da işin içinde olup olmadığını nereden bilebilirdi? Ayrıca bunu nasıl dile getirebilir, nasıl bir bahane öne sürebilirdi? Odadaki bütün gözler ona çevrilmiş, onun kararını bekliyordu; sonunda, gözyaşlarından yarı körleşmiş vaziyette, kıymetli parayı içine diktiği ceketinin astarını kurcalamaya başladı. Keseyi çıkarıp adamların önünde açtı. Ona, bütün olanları odanın bir köşesinden, ellerini sıkıp durarak, dehşetli bir korku içinde izlemişti. Haykırarak, üvey annesine durmasını, bütün bunların bir tuzak olduğunu söylemek geliyordu içinden; ama sanki bir şey boğazına yapışmıştı ve sesini çıkaramıyordu. Böylece Teta Elzbieta parayı masaya koydu, emlakçı parayı alıp saydı ve bir fatura yazarak sözleşmeyi onlara verdi. Rahat bir nefes alıp ayağa kalkarak hepsiyle el sıkışırken hâlâ ilk baştaki kadar sakin ve kibardı. Ona, avukatın Szedvilas'a ücretinin bir dolar olduğunu söyleyişini hayal meyal hatırlıyordu ve bu durum yine tartışmalara, daha çok sıkıntıya neden oldu; ardından, o parayı da verip sokağa çıktıklarında, üvey annesi sözleşmeyi elinde sımsıkı tutmuştu. Korkudan öyle mecalsiz kalmışlardı ki yürüyemeyip yola oturmak zorunda kaldılar.

Böylece, içlerini kemirip duran ölümcül bir dehşet içinde eve döndüler; o gece Jurgis eve gelip hikâyeyi duyduğunda, dünyanın sonu gelmiş gibi oldu. Jurgis dolandırıldıklarından, mahvolduklarından emindi; saçını başını yolup çıldırmış gibi küfürler ederek emlakçıyı hemen o gece öldüreceğine ant içti. Sonunda kâğıdı kapıp kendini evden dışarı attı ve tesisleri geçerek Halsted Caddesi'ne kadar gitti. Akşam yemeğini yiyen Szedvilas'ı kolundan tuttuğu gibi dışarı çıkardı ve birlikte koşturarak başka bir avukata gittiler. Ofisine girdikleri avukat hemen ayağa fırladı çünkü Jurgis darmadağın saçları, kan çanağına dönmüş gözleriyle çıldırmış gibi görünüyordu. Dostu durumu açıkladı ve avukat

elinden aldığı kâğıdı okurken, Jurgis de kasılmış elleriyle masaya yapışıp zangır zangır titreyerek bekledi.

Avukat birkaç kez başını kaldırıp Szedvilas'a sorular sordu; Jurgis adamın ne dediğini hiç anlamasa da gözlerini avukatın yüzüne dikmiş korku ve dehşet içinde aklını okumaya çalışıyordu. Avukatın başını kaldırıp güldüğünü görünce nefesini tuttu; adam Szedvilas'a bir şey söyleyince, arkadaşına dönen Jurgis'in kalbi durmak üzereydi.

"Ee?" dedi soluk soluğa.

"Sorun olmadığını söylüyor," dedi Szedvilas.

"Yok muymuş?"

"Evet, her şeyin olması gerektiği gibi olduğunu söyledi." Jurgis rahatlayarak bir sandalyeye çöktü.

"Emin misin?" de fısıldayarak Szedvilas'a soru üstüne soru tercüme ettirdi. Ne kadar çok duysa azdı; farklı farklı şekillerde sormaya doyamıyordu. Evet, evi satın almışlardı, cidden almışlardı işte. Ev onlara aitti, taksitleri ödedikleri sürece hiçbir sorun yoktu. Gözleri yaşardığı ve kendini aptal gibi hissettiği için ellerini yüzüne örttü Jurgis. Ama feci bir korku yaşamıştı; ne kadar güçlü bir adam olsa da neredeyse ayağa kalkamayacak kadar bitkin düşmüştü.

Avukat kiralama formunun usülden olduğunu söyledi; son taksit de ödeninceye kadar ev sadece kiralanmış gibi gösterilir, böylece ödemeleri yapmayanların evden atılması kolaylaştırılmış olurdu. Ancak ödemeleri yaptıkları sürece korkmaları gereken hiçbir şey yoktu, ev onlarındı.

Jurgis öyle minnettardı ki avukatın istediği yarım doları gözünü bile kırpmadan ödeyip müjdeli haberi aileye vermek için eve koştu. Ona'yı ayılıp bayılırken, bebekleri çığlık çığlığa, bütün evi bir keşmekeş içinde buldu; çünkü herkes emlakçıyı öldürmeye gittiğini zannetmişti. Heyecanları ancak birkaç saat sonra dinebildi; ve Jurgis o amansız gece boyunca arada bir uyanıp Ona'yla üvey annesinin yandaki odada usul usul hıçkırdıklarını duydu.

5.

Evi almışlardı. İstedikleri zaman taşınabilecekleri harika bir evleri olduğunu idrak etmekte zorlanıyorlardı. Bütün zamanlarını bunu ve evi nasıl döşeyeceklerini düşünerek geçiriyorlardı. Aniele'ye ödedikleri bir haftalık kiranın süresi üç gün sonra biteceğinden, hazırlanmak için hiç vakit kaybetmediler. Eve eşya almanın bir yolunu bulmak zorundaydılar ve boş zamanlarının her anını bunu düşünmeye ayırıyorlardı.

Başında böyle bir iş olanlar Packingtown'da fazla zorlanmıyordu; insanoğlunun ihtiyaç duyacağı hemen her şey hakkında bilgi edinmek için bulvarda yürüyüp afişleri okumak ya da bir tramvaya binmek yetiyordu. Birilerinin sağlığınızı ve mutluluğunuzu ne kadar önemsediğini görmek insanı duygulandırıyordu. Tütün mü içmek istiyordunuz? Karşınıza hemen purolar hakkında, Thomas Jefferson Five-Cent Perfecto'nun neden ününü hak eden tek marka olduğunu anlatan açıklayıcı bir yazı çıkıveriyordu. Yoksa çok mu tütün içiyordunuz? Tiryakiliği tedavi eden, yirmi dozajı çeyrek dolara satılan ve on dozajda sizi tiryakilikten kurtarmayı garanti eden bir deva mutlaka vardı. Sokakta dolaşan kişi bu gibi sayısız yolla birilerinin onun yaşamını kolaylaştırmayı iş edindiğini ve bu konuda ne gibi çalışmalar yapıldığını görüyordu. Packingtown'daki reklamların, orada yaşayan özel nüfusa uyarlanmış kendine has bir tarzı vardı. Şefkatli bir ilgi gösterenler vardı. "Karınızın rengi solgun mu?" diye soruyorlardı. "Hayata karşı isteksiz, evde ayak sürüyerek dolaşıp her şeye kusur bulan birine mi dönüştü? Neden ona Dr. Lanahan'ın Can Simitleri'ni tavsiye etmiyorsunuz?" Bazıları

da şakacı bir tarzda yazılmış oluyor, deyim yerindeyse, sırtınıza şaplak atıyordu. "Enayilik etmeyin!" diyorlardı. "Golyat Nasır Yakısı kullanın!" diye haykırıyorlardı. "Kıpırdan biraz!" diye şakıyordu bazıları da. "İki Buçuk Dolarlık Eureka ayakkabılarıyla, bu hiç de zor değil."

Bu sırnaşık afişler arasında bir tanesi resimleriyle ailenin dikkatini çekmişti. Resimde kendilerine yuva kuran iki tane çok güzel kuş vardı; Marija tanıdıklarından birine afişte yazanları okutup ev eşyalarıyla ilgili bir reklam olduğunu öğrenmişti. "Yuvanızı kurun," diyordu afiş; ardından yetmiş beş dolar gibi gülünç bir meblağa dört odalık bir ev için gerekli bütün eşyaları alabileceğinizi söylüyordu. Bu teklifte bilhassa mühim olan şey peşinat olarak bu paranın çok küçük bir miktarını ödeyecek olmanızdı; geri kalanını ayda birkaç dolarlık taksitler halinde ödüyordunuz. Dostlarımızın eşyaya ihtiyacı vardı, bundan kaçış yoktu; ama zaten az olan sermayeleri iyice azaldığı, geceleri gözlerine uyku girmediği için kurtuluş gibi gördükleri bu teklifin üstüne atladılar. Yine eza cefa, yine Elzbieta'nın imzaladığı bir kâğıt ve ardından Jurgis'in bir akşam eve gelip eşyaların geldiği ve eve güzelce yerleştirildiği havadisini alışı: Dört parça salon takımı, üç parça yatak odası takımı, yemek masası ve dört sandalye, her yerine pembe çiçekler boyanmış bir tuvalet takımı, yine pembe çiçekli türlü çeşit kap kacak; vesaire. Takımdaki tabaklardan biri paketten kırık çıkmıştı ve Ona sabah ilk iş mağazaya gidip tabağı değiştirecekti; ayrıca üç tencere dedikleri halde iki tane çıkmıştı, Jurgis ne diyordu, kazıklamaya mı çalışıyorlardı acaba?

Ertesi gün eve gittiler; erkekler işten gelip Aniele'de ayak üstü bir şeyler atıştırarak eşyaları yeni evlerine taşımaya koyuldu. Mesafe aslında üç kilometreden fazlaydı ama Jurgis o gece iki kez gidip gelerek her seferinde başının üstünde yatak ve yatak takımlarından koca bir yığın, yığınların içinde bohçalanmış giysilerle çantalar filan taşıdı. Şikago'dan başka bir yerde olsa tutuklanma ihtimali oldukça yüksekti; ama görünüşe göre bu türden

merasimsiz taşınmalara alışkın olan Packingtown polisleri arada bir üstünkörü bir arama yapmakla yetiniyorlardı. Bir lambanın loş ışığında bile, içindeki bütün o şeylerle, evin ne kadar iyi göründüğünü görmek harikaydı: Cidden bir yuva olmuştu ve neredeyse afişte anlatıldığı kadar heyecan vericiydi. Ona, resmen dans ediyordu ve Kuzen Marija'yla ikisi Jurgis'in kollarına girip onu odadan odaya gezdirerek sırayla bütün koltuklara oturduktan sonra onun da oturması için ısrar ettiler. Koltuklardan biri Jurgis'in ağırlığı altında gıcırdayınca korkuyla çığlık atıp bebeği uyandırarak herkesin bir koşu oraya gelmesine neden oldular. Her yönüyle harika bir gündü; Jurgis'le Ona çok yorgun oldukları halde geç saate kadar oturup hiçbir şey yapmadan, sadece birbirlerine sarılıp mest olmuş vaziyette salonu izlediler. Her şey hallolur olmaz ve kenara biraz para konur konmaz hemen evleneceklerdi; burası onların yuvası olacaktı; şuradaki küçük oda onlara ait olacaktı!

Evin düzenlenmesi cidden sonsuz bir keyifti. Zevk için harcayabilecekleri beş paraları yoktu ama kesinlikle gerekli olan birkaç şey vardı ve bunların satın alınması Ona için bitmek bilmez bir maceraydı. Jurgis'in işe gidebilmesi için her şeyi gece yapmak zorundaydılar; ve ister bir karabiberlik isterse de on sente yarım düzine bardak alınıyor olsun, her alışveriş keyifli bir gezintiydi. Cumartesi gecesi eve dopdolu koca bir sepetle geldiler ve herkes masanın etrafına toplanır, çocuklar sandalyelere çıkar ya da görebilmeleri için kaldırsınlar diye ortalığı velveleye verirken, sepetin içindekileri masaya yaydılar. İçinden şeker, tuz, çay, krakerler, bir kutu domuz yağıyla bir güğüm süt, temizlik fırçası, en büyüğün bir küçüğü erkek çocuk için bir çift ayakkabı, bir kutu makine yağı, bir çekiç, bir kutu çivi çıktı. Sonuncular mutfak ve yatak odalarının duvarlarına bir şeyler asmak içindi; çivilerin her birinin nereye çakılacağı ailece tartışıldı. Sonra Jurgis çivi çakmayı deneyip çekiç çok küçük olduğu için kendi parmaklarına vurunca çok sinirlendi çünkü Ona on beş sent daha fazla

verip büyük çekiç almasına izin vermemişti; Ona'ya bir de onun denemesini söyledi ve Ona da baş parmağına vurup bir çığlık atınca Jurgis o baş parmağı öpmek zorunda kaldı. Nihayet, herkes birer kez denedikten sonra çiviler çakıldı ve asılacak olanlar asıldı. Jurgis başının üstünde taşıyarak eve büyük bir ambalaj kutusu getirmişti ve satın aldığı öteki kutuyu da getirmesi için Jonas'ı yolladı. Yarın kutuların tek yanlarını kesip içlerine raflar yerleştirerek yatak odaları için şifonyer ve dolap tarzı bir şeyler yapmak istiyordu. Reklamdaki kuş yuvasında bu ailedeki kadar çok kuşa yetecek sayıda tüy yoktu.

Yemek masasını tabii ki mutfağa koymuşlardı ve yemek odası Teta Elzbieta'yla beş çocuğun yatak odası olmuştu. Elzbieta'yla en küçük iki çocuk evdeki tek yatakta uyurken, öteki üçü yerdeki döşekte yattı. Ona'yla kuzeni salona bir döşek çekerek geceleri orada uyudu ve üç erkekle en büyük oğlan da öteki odada, şimdilik başka döşek olmadığı için resmen yerde yattılar. Ancak buna rağmen kütük gibi uyuyorlardı; Teta Elzbieta sabahları beşi çeyrek geçe kapıyı bir kereden fazla yumruklamak zorunda kalıyordu. Dumanı tüten koyu kahveyi demlemiş, yulaf lapasıyla ekmekleri ve füme sosisleri hazırlamış oluyordu; ardından yine kalın kesilmiş ekmek dilimlerinin arasına domuz yağı sürerek –tereyağ alacak paraları yoktu– ve içlerine biraz soğan, bir parça da peynir koyarak sefer taslarını hazırlıyor ve erkekler tabana kuvvet işe gidiyordu.

Hayatında ilk kez gerçekten çalışıyormuş gibi geliyordu Jurgis'e; şimdiye kadar kendini tümüyle vermek zorunda olduğu bir şeyin parçası olduğunu hissetmemişti hiç. Jurgis de ötekilerle birlikte yukarıdaki geçitte durup ölüm yataklarındaki adamları izlemiş, adamların muhteşem birer makineyi andıran hızlarına ve güçlerine hayret etmişti; işin et ve kan tarafını düşünmek nedense hiçbirinin aklına gelmiyordu; yani kendileri de aşağıdaki çukura girip ceketlerini çıkarıncaya kadar. O zaman her şeyi başka bir gözle görüyor, işin iç yüzünü anlıyordunuz.

Burada belirledikleri hız insanın gücünü ve becerilerini sonuna kadar kullanmasını gerektiriyordu; ilk sığırın yere düşüşünden öğle yemeği düdüğüne kadar, sonra da saat yarımdan Tanrı bilir öğleden sonranın ya da akşamın hangi geç saatine kadar, insan bir an olsun ne ellerini, ne gözlerini ne de beynini dinlendirebiliyordu. Jurgis bunu nasıl becerdiklerini görmüştü; çalışanların bir kısmı geriye kalanların hızını da belirliyordu ve bu iş için seçtikleri adamlara daha yüksek ücret verip adamları sık sık değiştiriyorlardı. Bu hızlandırıcıları kolayca ayırt edebiliyordunuz çünkü patronların gözü sürekli üstlerindeydi ve içlerine şeytan girmiş gibi çalışıyorlardı. Buna "tempoyu artırmak" deniyordu ve bu hıza uyamayanlar olduğunda da dışarıda denemek için yalvaran yüzlercesi daha vardı.

Ama Jurgis umursamıyordu; hatta eğleniyor sayılırdı. Bu sayede çoğu işte yaptığı gibi can sıkıntısıyla kollarını sallamaktan ve kıpırdanıp durmaktan kurtulmuştu. Adamların peşi sıra giderken kendi kendine gülüyor, arada bir önündeki adama bir bakış atıyordu. Dünyadaki en keyifli iş sayılmazdı ama gerekli bir işti; bir adamın işe yarar bir şey yapmayı istemekten ve yaptığı iş için iyi para almaktan başka neye hakkı olabilirdi ki?

Jurgis böyle düşünüyor ve her zamanki cesur, özgür tavrıyla bunları söylüyordu; bunun başını belaya sokma potansiyelini görerek bayağı bir şaşırdı. Çünkü buradaki adamların çoğu duruma feci farklı bakıyordu. Bunu ilk fark etmeye başladığında oldukça canı sıkıldı; adamların çoğu işlerinden *nefret* ediyordu. Bu duygunun evrenselliği tuhaf hatta korkunçtu; ama gerçek buydu: İşlerinden nefret ediyorlardı. Patronlardan da, şirket sahiplerinden de nefret ediyorlardı; bütün tesislerden, bütün mahalleden; hatta bütün şehirden; her şeyi kapsayan, acı ve keskin bir nefretle. Kadınlar ve küçük çocuklar küfürler savurup duruyordu; burası kokuşmuştu, cehennem gibiydi; her şey kokuşmuştu. Jurgis ne demek istediklerini sorunca, şüphelenmeye başlıyor, "Boş ver, burada kalırsan kendin görürsün," demekle yetiniyorlardı.

Jurgis'in karşılaştığı sorunlardan biri de sendikalardı. Sendikalarla hiç deneyimi olmamıştı ve insanların hakları için savaşmak üzere bir araya geldiklerini ona anlatmak zorunda kaldılar. Jurgis hak diyerek neyi kast ettiklerini sorarken gayet samimiydi çünkü iş aramak, bulduğunda da söyleneni yapmak dışında ne gibi hakları olduğuna dair bir fikri yoktu. Ancak bu zararsız soru çoğu zaman meslektaşlarının öfkelenerek ona budala demelerine neden oluyordu. Kasap yardımcıları sendikasından bir delege gelip Jurgis'i üye yapmak istedi; bunun parasından birazını feda etmek anlamına geldiğini anlayan Jurgis'in kanı donunca, İrlandalı olan ve sadece birkaç kelime Litvanca bilen adam öfkelenip onu tehdit etmeye başladı. Sonunda Jurgis bayağı bir küplere binip adama kendisini sendikaya üye yapmak için tek bir İrlandalının yetmeyeceğini uygun bir dille izah etti. Zamanla adamların esas yapmak istediğinin "tempo artırma" olayına bir son vermek olduğunu anladı; hızı azaltmak için ellerinden geleni yapıyorlar çünkü bazılarının bu hıza yetişemediğini, onlar için bunun ölüm gibi bir şey olduğunu söylüyorlardı. Fakat Jurgis'in bu gibi görüşlere karşı hiç anlayışı yoktu; işi kendi yapabiliyorsa, beş para etmez tipler olmadıkları takdirde herkesin de yapabileceğini bildirdi. Eğer yapamıyorlarsa, başka yere gitsinlerdi. Hayatında kitap okumamış olan Jurgis "*laissez faire*" nasıl denir, onu bile bilmiyordu; ama insanın kendi başının çaresine bakması gerektiğini, sırtınız yere gelirse çığlıklarınızı kimsenin duymayacağını bilecek kadar da görmüş geçirmiş biriydi.

Buna rağmen Malthus'un yazdıkları üstüne el basacak, kıtlık zamanlarında yine de yardım fonlarına bağışta bulunacak filozofların ve sıradan insanların olduğu biliniyordu. Uyum sağlayamayanlara yok olmayı layık gören, ama tesislerin bir yerinde ekmeğini kazanma şansı verilmesi için yalvarıp yakaran zavallı yaşlı babası yüzünden de bütün gün kederlenen Jurgis için fark etmezdi. Yaşlı Antanas çocukluğundan beri hep çalışmıştı; on iki yaşındayken, okumayı öğrenmeye çalıştığı için babasından dayak

yedi diye evden kaçmıştı. Güvenilir de bir adamdı; ne yapmasını istediğinizi güzelce izah ettikten sonra isterseniz bir ay başında durmayın. Oysa şimdi, ruhu ve bedeni bitkin düşmüştü ve yaşamaya en fazla hasta bir köpek kadar hakkı vardı. Hasbelkader başını sokacak bir evi ve iş bulamadığı takdirde ona bakacak biri vardı; ama oğlu, ya böyle olmasaydı diye düşünüp durmadan edemiyordu. Antanas Rudkus artık Packingtown'daki bütün binalara gitmiş, hemen hemen bütün odalara girmişti; bir gün tam da o polis onun yüzünü tanıyıncaya ve vazgeçip eve dönmesini söyleyinceye kadar, sabahları seçilmeyi bekleyen o kalabalıkların içinde dikilmişti. Aynı şekilde evin civarındaki, ta iki kilometre uzağındakilere kadar bütün mağazalara ve meyhanelere gitmiş, ne iş olsa yapacağını söyleyerek yalvarmıştı; gittiği her yerden, bazen küfürler eşliğinde kovulmuş, bir kez olsun nedir, kimdir diye sorulmamıştı.

Böylece, Jurgis'in her şeyi olduğu gibi kabul eden inancında nihayet bir çatlak oluştu. Dede Antanas iş ararken de o çatlak derindi; ama iş bulduğunda çatlak daha da derinleşti. İhtiyar bir akşam büyük bir heyecanla eve geldi, Durham'ın salamura bölümünde yanına yaklaşan bir adamın işe girmek için ne kadar vereceğini sorduğunu anlattı. Antanas ilk başta ne düşüneceğini bilememişti; ama adam gerçekçi ve açıksözlü bir tavırla devam etmiş, maaşının üçte birini vermeyi kabul ettiği takdirde onu işe sokabileceğini söylemişti. Antanas adama patronlardan biri olup olmadığını sormuştu; adam da bunun kimseyi ilgilendirmediği, söylediği şeyi yapabileceği yanıtını vermişti.

Artık birkaç arkadaş edinmiş olan Jurgis onlardan birini bulup bunun ne demek olduğunu sordu. Ölüm yataklarında postları düren Tamoszius Kuszleika adında zeki bir adam olan arkadaşı Jurgis'in anlattıklarını dinlerken hiç şaşırmış gibi görünmedi. Bu türden küçük rüşvetlerin çok yaygın olduğunu söyledi. Patronlardan biri kendi gelirini artırmak için teklif yapmıştı işte. Tesislerin böyle yozlaşmışlıklarla dolu olduğunu zamanla

Jurgis de anlayacaktı; patronlar işçilerden de, birbirlerinden de rüşvet alıyordu; bir gün müfettiş de ne yaptıklarını fark edip patronlardan rüşvet almaya başlıyordu. Dili çözülen Tamoszius durumu anlatmaya devam etti. Mesela, Durham'ın sahibi olabildiğince çok para kazanmaya çalışan ve bunu nasıl yaptığını zerre kadar umursamayan bir adamdı; onun altında, bir ordudaki gibi rütbeleri ve sınıfları olan, her biri kendi altındakileri yöneten ve onları olabildiğince çok çalıştıran yöneticiler, amirler, ustabaşılar vardı. Aynı sınıftan olan herkes birbiriyle yarışıyordu; muhasebeleri ayrı ayrı tutuluyor ve her biri işini kaybetmekten, başka birinin rakamlarının kendininkilerden yüksek olmasından ölesiye korkuyordu. Yani burası baştan aşağı fokur fokur kaynayan bir kıskançlık ve nefret kazanından ibaretti; burada sadakate ve ahlaka yer yoktu, tek bir dolar bile bir adamdan daha önemliydi. Ahlakın olmamasından da fenası, dürüstlükten eser olmayışıydı. Nedeni mi? Kim bilir. Herhalde işi ilk başlatan Durham'a kadar giden bir şeydi; işe sıfırdan başlayan işadamının milyonlarıyla birlikte oğullarına miras bıraktığı bir şey olsa gerekti.

Orada yeterince uzun zaman kalırsa, bütün bunları Jurgis de görecekti; bütün pis işleri yapan işçilerin gözünü boyamanın hiçbir yolu yoktu; zamanla onlar da ortama uyuyor ve ötekiler gibi davranmaya başlıyordu. Jurgis oraya gelirken bir işe yarayacağını, yükselip elinde mesleği olan bir adam olacağını düşünmüştü; ama çok geçmeden yanıldığını anlayacaktı; çünkü Packingtown'da işini iyi yaparak yükselmek mümkün değildi. Bunu kural sayabilirdiniz; Packingtown'da yükselmiş birine rastlarsanız, üçkâğıtçının teki olduğundan emin olabilirdiniz. Patronun Jurgis'in babasına yolladığı *o adam* yükselirdi; bülbül gibi öten ve arkadaşlarını gammazlayan biri yükselirdi; ama etliye sütlüye karışmadan kendi işini yapanlar yükselemezdi; onun leşini çıkartana kadar "temposunu artırır" ve sonra da yol kenarına atıverirlerdi.

Jurgis eve döndüğünde başı uğulduyordu. Yine de bütün bunlara inanamıyordu; hayır, olamazdı. Tamoszius da o mızmız-

lardan biriydi işte. Bütün zamanını boş işlerle harcıyordu; geceleri partilere gidip eve güneş doğarken dönerse, tabii ki içinden çalışmak gelmezdi. Üstelik çelimsiz de bir şeydi; yarışta gerilerde kalmıştı ve bu yüzden öfkeliydi. Yine de Jurgis her gün öyle çok tuhaflığın farkına varıyordu ki!

Teklifle ilgilenmemesi için babasını ikna etmeye çalıştı. Fakat yaşlı Antanas artık yalvarabileceği kadar yalvarmış ve bütün cesaretini yitirmişti; iş istiyordu, ne iş olursa. Böylece ertesi gün gidip konuştuğu adamı buldu ve kazancının üçte birini ona ödeyeceğine söz verdi; aynı gün Durham'ın mahzenlerinden birinde çalışmaya başladı. "Salamura odası" denen yerlerden birinde; ve yerler sürekli suyla kaplı olduğu için ilk haftaki kazancının neredeyse tamamını kalın tabanlı botlara yatırmak zorunda kaldı. "Çekçekçi" olmuştu; işi bütün gün uzun saplı bir paspasla dolaşıp yerleri paspaslamaktı. Karanlık ve rutubetli bir yerde çalışması dışında, yaz için fena bir iş değildi.

Antanas Rudkus Tanrı'nın şimdiye kadar yarattığı en yumuşak başlı adamdı; bu yüzden babasının çalışmaya başlayalı daha iki gün olmuşken ötekiler kadar öfkeli birine dönüşmesi, Durham'a yürekten gelen küfürler savurmaya başlaması, Jurgis için herkesin söylediği şeylerin sarsıcı bir onaylanması oldu. Antanas'a yerdeki kapaklı delikleri temizletmişlerdi; ailece masaya oturup merakla bunun ne anlama geldiğini anlatışını dinlediler. Anlaşıldığı kadarıyla, adamların sığır etlerini kutulanmak üzere hazırladığı yerde çalışıyor, etler kimyasallarla dolu kazanların içinde duruyor, adamlar ellerindeki dev çatallarla etleri kazanlardan alıp pişirme odalarına giden arabaların içine dolduruyordu. Ulaşabildikleri etlerin hepsini aldıktan sonra kazanları yere boşaltıyor, kalan etleri yerden küreklerle kazıyıp onları da arabalara yüklüyorlardı. Yerler leş gibiydi ama buna rağmen Antanas'a yerdeki "salamura" etleri paspasıyla bir deliğe süpürtüp alttaki teknede biriktirmesini sağlamışlardı ve o etler de bu şekilde sonsuza kadar tekrar tekrar kullanılıyordu;

teknede birikenler de yetmezse, borunun içinde et parçalarının ve kim bilir daha ne artıkların toplandığı bir filtre vardı ve birkaç günde bir bu filtreyi temizleyip çıkanları öteki etlerle birlikte arabalara yüklemek de ihtiyarın işiydi!

Antanas'ın yaşadığı şey buydu; ayrıca Jonas'la Marija'nın da anlattığı hikâyeler vardı. Teneke kutuları boyayarak kazandığı paranın miktarı bağımsız paketleme şirketlerinden birinde çalışan Marija'yı mest etmiş, kızın başını döndürmüştü. Ama bir gün eve kadar tezgâhta karşısında oturan soluk yüzlü, ufak tefek, Jadgyva Marcinkus diye bir kadınla birlikte yürümüşler ve Jadgyva ona işe girme fırsatını nasıl ele geçirdiğini anlatmıştı. Marija kimsenin hatırlayamadığı bir zamandan beri, kendi dediğine göre, on beş yıldan fazla bir zamandır fabrikada çalışan İrlandalı bir kadının yerine geçmişti. Adı Mary Dennis olan bu kadının uzun zaman önce kalbini kaptırdığı bir adamdan küçük bir oğlu vardı; oğlan hem sakat hem de saralıydı ama yine de Mary'nin dünyada ondan başka sevecek kimsesi yoktu ve ikisi birlikte Halsted Caddesi'nin arkasında, İrlandalıların yaşadığı yerdeki küçük bir odada yaşıyorlardı. Mary veremliydi ve çalışırken bütün gün onun öksürüklerini dinliyordunuz; Marija ortaya çıkınca, ustabaşı kadın derhal onu işten atmaya karar vermişti. Jadgyva ustabaşı kadının da belli bir standardı korumak zorunda olduğunu, hasta insanlar için işi aksatamayacağını söylemişti. Mary'nin uzun zamandır orada çalışıyor olması onu bağlamıyordu; bunu bildiği bile şüpheliydi çünkü hem ustabaşı hem de amir daha yeni, iki-üç yıl önce işe başlamışlardı. Jadgyva o zavallıcığın ne halde olduğunu bilmiyordu; ziyaretine gitmek isterdi ama kendisi de hastaydı. Sürekli sırt ağrısı çektiğini ve rahminde bir sorun olduğundan korktuğunu söylemişti Jadgyva. Gün boyu altı kiloluk kutularla uğraşmak kadınlara göre bir iş değildi.

Jonas'ın da işini başka birinin talihsizliği sayesinde bulmuş olması şaşırtıcı bir tesadüftü. Domuz butları dolu bir arabayı tütsüleme bölümünden asansöre, oradan da paketleme bölümüne

itiyordu Jonas. Som demirden olan arabalar çok ağırdı ve her birine yaklaşık altmış tane domuz budu yükleniyor, bu da çeyrek tondan fazla tutuyordu. Düz olmayan zeminde arabalardan birini yerinden oynatmak hiçbiri dev olmayan adamlar için hayli güçtü; bir kez oynattıktan sonra da tabii ki arabanın durmaması için ellerinden geleni yapıyorlardı. Patronun gözü sürekli üstlerinde oluyor, adam bir anlık gecikmede kalayı basıyordu; Litvanyalılar, Slovaklar filan ne dendiğini anlamadıkları için köpek sürüsü gibi dolanan patronlar ağızlarına geleni söylemeye alışkındı. Dolayısıyla arabalar çoğu zaman hareket halindeydi; arabalardan biri Jonas'tan önceki adamı duvara yapıştırmış, korkunç ve tarifsiz bir şekilde ezmişti.

Bütün bunlar uğursuz hadiselerdi; yine de Jurgis'in kısa zaman sonra kendi gözleriyle göreceği şeyin yanında hafif kalırlardı. Bağırsakları süpürme işinin ilk gününde farkına vardığı tuhaf bir şeydi bu; yer çalışanlarına patronluk yapanların "prematüre" bir buzağıya rastladıklarında oynadıkları zekice bir oyun. Kasaplıktan biraz anlayan herkes buzağılamaya yakın ya da henüz buzağılamış ineklerin yenilmeye uygun olmadığını bilir. Fabrikalara bunlardan her gün çok sayıda geliyordu; eğer seçilmişlerse, yenilmeye uygun hale gelinceye kadar tutulmaları tabii ki çok kolaydı. Ama zamandan ve yemden tasarruf etmek için bu ineklerin de ötekilerle birlikte gelmesi ve bunu fark eden kişinin patrona söylemesi, patronun da devlet müfettişiyle konuşmaya başlayarak adamla birlikte uzaklaşması bir kural haline gelmişti. Böylece ineğin karkası çabucak temizleniyor ve bağırsaklarıyla iç organları ortadan kayboluveriyordu; bunları buzağılarla birlikte delikten içeri itmek Jurgis'in göreviydi ve aşağı katta bu "erken doğmuş" buzağıları alıp keserek etlerini, hatta derilerini bile kullanıyorlardı.

Bir gün adamlardan teki düşüp bacağını incitti; o öğleden sonra, bütün sığırlar tükenmiş, adamlar gitmek üzereyken, Jurgis'e kalıp genelde o adamın yaptığı özel bir işi yapması emredildi.

Geç olmuştu, hava kararmak üzereydi, devlet müfettişlerinin hepsi gitmiş ve yer çalışanlarından en fazla on beş-yirmi kişi kalmıştı. O gün öldürdükleri dört bin kadar sığır uzak eyaletlerden yük vagonlarında gelmiş, bazıları hasar görmüştü. Kimilerinin bacağı kırılmış, kimileri yaralanmıştı; kimsenin bilmediği nedenler yüzünden ölmüş olanlar da vardı; orada, o karanlığın ve sessizliğin içinde, hepsinden kurtulmaları gerekiyordu. "Defolu" deniyordu bunlara; fabrikada bunları ölüm yataklarına çıkaran özel bir asansör vardı ve sonra adamlar bunun gündelik işlerden biri olduğunu sözcüklerden daha iyi anlatan profesyonelce bir kayıtsızlık içinde işlerini yapmaya başlıyordu. Bu sığırların halledilmesi bir-iki saat sürüyordu ve ardından onların da öteki etlerle birlikte soğutma odalarına gittiğini, fark edilmemeleri için oraya buraya dağıtıldığını görmüştü Jurgis. O gece eve gittiğinde üzerinde bir kasvet vardı; Amerika'ya olan inancı yüzünden ona gülenlerin haklı olabileceklerini sonunda görmeye başlamıştı.

6.

Jurgis'le Ona çok âşıktı; uzun zamandır bekliyorlardı; artık ikinci yılı sürüyorlardı ve Jurgis her şeyi birleşmelerine yardımcı ya da köstek olma kriterine göre değerlendiriyordu. Aklı fikri oradaydı; aileyi Ona'nın bir parçası olduğu için kabul etmiş, evi Ona'nın evi olacağı için istemişti. Ona'yla kuracağı geleceği etkilemedikleri sürece, Durham'da gördüğü dalaverelerin ve acımasızlığın bile o sırada pek bir anlamı yoktu.

İstediklerini yapabilseler, hemen evleneceklerdi; ama bu düğün ziyafetini vermemeleri demekti ve bunu teklif ettiklerinde yaşlılarla ihtilafa düştüler. Özellikle Teta Elzbieta için bunun teklif edilmesi bile felaket demekti. Ne! diye haykırıyordu. Bir avuç dilenci gibi yol kenarında evlenmek, ha! Hayır! Olamaz! Elzbieta geleneksel bir yaşamdan geliyordu; genç kızlığında mühim bir insandı; büyük bir evde hizmetkârlarla birlikte yaşamıştı ve ailenin dokuz kızı, tek oğlu olmasa evlenip bir hanımefendi olabilecekti. Ancak buna rağmen adabına uygun davranmasını biliyor ve geleneklerine hırsla sarılıyordu. Packingtown'da vasıfsız birer işçi olmuşlardı belki ama asaletlerinden vazgeçmeyeceklerdi; Ona'nın *veselija* yapmamaktan söz etmesi bile üvey annesini bütün gece uykusuz bırakmaya yetmişti. Çok az dostları olduğunu söylemeleri de boşunaydı; zamanla mutlaka dost edinecekler ve bu dostlar arkalarından konuşacaktı. Azıcık para için doğru olan bir şeyden vazgeçmemeliydiler; bunu yaparlarsa, o paranın hiçbir işlerine yaramayacağından emin olabilirlerdi. Elzbieta, Dede Antanas'tan da kendisine destek olmasını talep ediyordu; ikisinin yüreğinde de yeni bir ülkeye yapılan

yolculuğun çocukların eski memleket geleneklerine bağlılığını azaltacağı korkusu vardı. Daha ilk pazar günü kiliseye götürülmüşlerdi; ne kadar yoksul olsalar da, Elzbieta Beytüllahim'de doğan bebeğin alçıdan yapılıp canlı renklere boyanmış bir tasvirine kaynaklarından birazını yatırmayı münasip görmüştü. Yalnızca otuz santim yüksekliğinde olsa da, kar beyazı üç tane sivri kulesi olan bir mabet, çocuğunu kucağında tutan Bakire, karşısında secde etmiş krallarla köylüler ve Bilge Adamlar vardı üstünde. Elli sente mal olmuştu; ancak Elzbieta bu gibi şeylere harcanan paranın inceden inceye hesaplanmaması gerektiğini, nasılsa esrarengiz yollardan geri geleceğini düşünüyordu. Tasvir salondaki şömine rafında çok güzel durmuştu ve bu türden bir süs eşyası olmayan eve yuva diyemezdiniz.

Düğün ziyafetine harcayacakları para geri gelecekti tabii; sorun parayı geçici olarak denkleştirebilmekti. Mahalleye geleli çok kısa bir zaman olduğu için fazla bir güvenilirlikleri yoktu ve bir tek Szedvilas'tan birazcık borç alabilirlerdi. Jurgis'le Ona geceler boyu oturup masrafları, birleşmelerini engelleyen paranın miktarını hesaplamaya çalıştı. İki yüz dolardan azına doğru düzgün bir düğün yapmaları mümkün değildi ve Marija'yla Jonas'ın bütün kazançlarını borç olarak verebileceklerini biliyorlardı ama bu kadar parayı dört-beş aydan daha kısa bir zamanda denkleştirme şansları yoktu. Bu yüzden Ona da iş bulmayı düşünmeye, şansı her zamanki gibi iyi giderse, süreyi en az iki ay kısaltabileceğini söylemeye başladı. Tam kendilerini bu zorunluluğa alıştırmaya başlamışlardı ki apaçık gökyüzünden üzerlerine bir yıldırım düşüverdi; bütün umutlarını rüzgârlara savurdu.

Bir blok kadar ötelerinde yaşlı bir dulla onun yetişkin oğlundan oluşan, başka bir Litvanyalı bir aile yaşıyordu; soyadları Majauszkis'ti ve dostlarımız çok geçmeden bu aileyle ahbaplık etmeye başlamıştı. Bir akşam misafirliğe geldiler ve doğal olarak mahalleden ve mahallenin geçmişinden sohbet açıldı; derken

Majauszkiene Nine, kadına böyle diyorlardı, resmen kanlarını donduran bir dizi dehşetli hikâye anlatmaya koyuldu. Sıskası çıkmış, kırış kırış suratlı bir kadındı –herhalde seksen yaşında vardı– ve dişsiz ağzını göstere göstere tatsız hikâyeyi anlatırken, gözlerine çok ihtiyar bir cadı gibi göründü. Majauszkiene Nine o kadar uzun zamandır talihsizliklerin kucağındaydı ve bunu öyle benimsemişti ki açlıktan, hastalıktan ve ölümden, düğünlerden ve tatillerden söz eder gibi bahsediyordu.

Gerçek yavaş yavaş ortaya çıktı. İlk başta satın aldıkları ev zannettikleri gibi yeni filan değildi; on beş yıllık falandı, badanası dışında hiçbir şeyi yeni değildi ve o da öyle kötü yapılmıştı ki bir-iki yılda bir yenilenmesi gerekecekti. Ev fakir insanları dolandırmak için kurulmuş bir şirketin yaptığı birçok evden biriydi. Evi bin beş yüz dolara almışlardı ama ilk yapıldığında şirkete beş yüz dolara bile mal olmamıştı; Majauszkiene Nine bundan emindi çünkü oğlunun üyesi olduğu siyasi örgütte aynı bunun gibi evler yapan bir müteahhit de vardı. Bunlar en dayanıksız ve en ucuz malzemeleri kullanırlardı; evleri on ikişerli gruplar halinde yapar ve dışarıdan iyi görünmeleri dışında hiçbir şeyi umursamazlardı. Yaşayacakları sorunlar konusunda sözüne güvenebilirlerdi çünkü aynı şeyleri o da yaşamıştı; evlerini oğluyla birlikte aynı şekilde satın almışlardı. Fakat şirketi kazıklamışlardı çünkü oğlu ayda yüz dolara kadar kazanabilen vasıflı bir işçiydi ve evlenmeyecek kadar akıllı davrandığı için evin parasını ödeyebilmişlerdi.

Majauszkiene Nine bu sözüyle dostlarının akıllarını karıştırdığını gördü; evin parasını ödeyerek "şirketi kazıklamanın" ne demek olduğunu anlayamamışlardı. Çok deneyimsiz oldukları ortadaydı. Evler çok ucuz olabilirdi ama talip olan insanların parayı ödeyemeyeceği düşünülerek satışa çıkartılıyorlardı. Ödeyemediklerinde de –bir ay bile gecikseler– evi ve o zamana kadar ödedikleri paranın hepsini kaybediyorlar, sonra şirket evi başkasına satıyordu. Peki bu sıkça yapabildikleri bir şey miydi? *Dieve!* (Majauszkiene Nine ellerini havaya açtı.) Tabii ki; ne sık-

lıkta yapabildikleri belli değildi ama bayağı bir yapıyorlardı. Packintown'a dair kulaktan dolma bilgisi olanlar bile bunu söyleyebilirdi; Majauszkiene Nine ev yapıldığından beridir orada yaşıyordu ve onlara ev hakkında her şeyi anlatabilirdi. Peki ev daha önce hiç satılmış mıydı? *Susimilkie!* Tabii ki, yapıldığından bu yana tam dört aile evi satın almayı denemiş ama başaramamıştı. Biraz anlatabilirdi Majauszkiene Nine.

İlk aile Almandı. Ailelerin hepsi farklı ülkelerden gelmişti; tesislerde birbirinin yerini almış olan farklı ırkların temsilcileri. Majauszkiene Nine Amerika'ya oğluyla birlikte, bildiği kadarıyla onlardan başka tek bir Litvanyalı ailenin olduğu bir zamanda gelmişti; o zamanlar bütün işçiler Almandı: Şirketlerin işi başlatmak üzere yurtdışından getirdikleri usta sığır kasapları. Ardından İrlandalılar gelmişti; Packingtown bir ara yedi-sekiz yıl boyunca tam bir İrlanda şehri olmuştu. Hâlâ birkaç İrlandalı kolonisi vardı; bütün sendikaları, polis teşkilatını yönetmeye ve bütün rüşvetleri almaya yetecek kadar; ama tesislerde çalışanların çoğu maaşlar bir kez daha düşünce –genel grevin ardından– gitmişlerdi. Ardından Bohemyalılar, sonra Polonyalılar gelmişti. Bu göçlerden yaşlı Durham'ın sorumlu olduğu söyleniyordu; adam Packingtown ahalisini bir daha ona karşı grev yapamayacakları şekilde dize getireceğine yemin etmiş, Avrupa'nın her bir şehrine ve köyüne mezbahalardaki iş fırsatları ve yüksek maaşlarla ilgili masallar anlatacak ajanlar göndermişti. Sürüyle insan gelmişti; yaşlı Durham hepsini sıkıp sularını çıkarmış, hızlandırıp paramparça etmiş ve yerlerine yenilerini getirmişti. Onbinlercesi gelmiş olan Polonyalılar Litvanyalılar tarafından köşeye sıkıştırılmıştı ve şimdi de Litvanyalıların yerini Slovaklar alıyordu. Slovaklardan daha yoksul ve perişan kim olabilirdi, bilemiyordu Majauszkiene Nine ama merak etmesinlerdi, şirketler mutlaka birilerini bulurdu. İnsanları buraya getirmek kolaydı çünkü maaşlar cidden oldukça yüksekti ve yoksul insanlar diğer fiyatların da yüksek olduğunu fark ettiklerinde iş işten geçmiş

oluyordu. Kapana kısılmış farelere benziyorlardı, gerçek buydu; dahası her gün sürüyle yeni insan geliyordu. Ancak yakında intikamlarını alırlardı çünkü durum insanın tahammül sınırlarını zorlamaya başlamıştı ve insanlar mutlaka başkaldırıp baştakileri gebertecekti. Majauszkiene Nine sosyalist mi neydi; Sibirya'daki madenlerde çalışan bir oğlu daha vardı; yaşlı kadın da zamanında konuşmalar yapmıştı ve bu yüzden şimdiki dinleyicilerinin gözüne daha da korkunç görünmeye başladı.

Evin hikâyesini anlattığını hatırlattılar. Alman olanlar iyi bir aileydi. Çok kalabalıklardı tabii, Packingtown'dakilerin ortak denebilecek sorunlarından biri de buydu; ama sıkı çalışmışlardı, babaları sağlam adamdı ve ev parasının yarısından bayağı bir fazlasını ödemişlerdi. Fakat adam Durham'daki bir asansör kazasında ölmüştü.

Sonra İrlandalılar gelmişti ve onlar da çok kalabalıktı; adam sarhoş olup çocukları dövüyordu; komşular her gece çığlıklarını duyuyordu. Kirayı sürekli geciktirdikleri halde şirket ses çıkarmıyordu; bunun arkasında siyasi bir neden vardı ve Majauszkiene Nine tam olarak bilemiyordu ama Laferty'ler mahalledeki bütün kabadayılarla haydutların kurduğu bir çeşit siyasi kulüp olan "Savaş Narası Birliği" diye bir yere üyeydi; eğer onlardansanız, hiçbir şey için tutuklanmazdınız. Yaşlı Laferty bir seferinde mahalledeki birçok yoksul insanın ineklerini çalıp tesislerin arkasındaki eski bir barakada keserek satan bir çeteyle birlikte yakalanmıştı. Hapiste sadece üç gün kalmış, dışarı gülerek çıkmış ve fabrikadaki işinden bile atılmamıştı. Yine de içerek kendini harap etmiş ve güçten düşmüştü; oğullarından biri iyi bir adamdı, aileye bir-iki yıl o bakmış ama sonra o da verem olmuştu.

Bunun da ayrı bir konu olduğunu söyleyerek yine konuyu değiştirdi Majauszkiene Nine; bu ev uğursuzdu. İçinde kaç aile oturmuşsa, içlerinden biri mutlaka verem olmuştu. Nedenini bilen yoktu; evle ya da evin inşa edilme şekliyle ilgili bir şey olsa gerekti; kimileri inşaata ay ışığı yokken başlandığı için olduğu-

nu söylüyordu. Packingtown'da böyle onlarca ev vardı. Bazen belli bir oda yüzünden olduğunu görebiliyordunuz; o odada uyuyan kişi ölmüş sayılırdı. Bu evde ilk kez İrlandalıların başına gelmişti; derken Bohemyalı bir aile bir çocuğunu kaybetmişti; ama aslında orası da tam kesin değildi çünkü tesislerde çalışan çocuklara neler olduğunu söyleyebilmek zordu. O günlerde çocukların yaşıyla ilgili bir yasa yoktu; şirketler bebekler dışında herkesi çalıştırıyordu. Bu söz üstüne aile şaşkın göründü ve Majauszkiene Nine yine izah etmek zorunda kaldı: Çocukların on altı yaşından önce çalışmasının yasalara aykırı olduğunu söyledi. Buna ne gerek var ki? diye sordular. Küçük Stanislovas'ın çalışmasına izin vermeyi düşünüyorlardı. Ha, merak etmeyin, dedi Majauszkiene Nine; yasanın ailelere çocukların yaşı hakkında yalan söylettirmekten başka bir işe yaradığı yoktu zaten. Tek bilmeleri gereken kanun adamlarının onlardan ne yapmalarını istediğiydi; çocuklardan başka gelir kaynağı olmayan aileler vardı ve kanunlar hayatlarını kazanmaları için onlara başka bir seçenek sunmuyordu. Packingtown'da bir adamın aylarca iş bulamaması, bir çocuğunsa gidip kolayca işe girmesi nadir rastlanan bir şey değildi; şirketlerin bir adamdan aldıkları verimi çocuklardan da, hem de üçte iki daha az ücretle alabilmelerini sağlayan yeni makinalar çıkıyordu durmadan.

Ev konusuna dönmek gerekirse, sonraki aileden ölen kişi anneydi. Neredeyse dört yıldır o evde oturuyorlardı ve kadın her yıl düzenli olarak ikiz doğuruyordu; zaten eve taşındıklarında da sayısız çocukları vardı. Kadın öldükten sonra adam bütün gün işe gidip çocukları kendi hallerine bırakmaya başlamıştı; aksi takdirde soğuktan ölecekleri için, bazen komşular yardımcı oluyordu. Sonunda adam üç gün boyunca eve dönmemiş ve onun da öldüğü haberi gelmişti. Yaralı bir öküz kendini kurtarıp Jones'taki yer çalışanlarından biri olan adamı sütunlardan birine yapıştırmıştı. Sonra çocuklar evden alınmış ve aynı hafta şirket evi bir grup göçmene satmıştı.

Asık suratlı ihtiyar dehşet öykülerini anlatmayı sürdürdü. Ne kadarı abartıydı; kim bilebilirdi? Ama çok inandırıcıydı. Verem konusu vardı mesela. İnsanı öksürttüğü dışında, verem hakkında bir şey bildikleri yoktu; Antanas'ın öksürük nöbetleri zaten iki haftadır onları endişelendiriyordu. Öksürürken bütün vücudu sarsılıyor ve nöbetler hiç bitmiyordu; tükürdüğü yerlerde kırmızı lekeler kalıyordu.

Yine de bütün bunlar az sonra gelecek şeyin yanında hiçti. İhtiyara ödemeleri neden hiçbir ailenin yapamadığını sormaya başlamış, rakamlarla bunun mümkün olduğunu göstermeye çalışıyorlardı; Majauszkiene Nine rakamlara şüpheyle baktı: "Ayda on iki dolar diyorsunuz; ama bunun içinde faizi yok."

Hepsi kadına bakakaldı. "Faiz mi!" diye haykırdılar.

"Kalan borcunuzun faizi," diye yanıtladı kadın.

"Ama bizim faiz ödememiz gerekmiyor ki!" diye haykırdı dört-beş kişi bir ağızdan. "Yalnızca ayda on iki dolar ödeyeceğiz."

Bunun üstüne Majauszkiene Nine güldü. "Siz de ötekiler gibisiniz," dedi, "hepinizi tuzağa düşürüp canlı canlı yiyorlar. Evleri asla faizsiz satmazlar. Sözleşmenize bakın, görürsünüz."

O zaman Teta Elzbieta feci bir kalp çarpıntısıyla şifonyerinin kilidini açıp başlarına zaten bir sürü dert açmış olan kâğıdı getirdi. İngilizce bilen ihtiyar belgeyi gözden geçirirken kadının etrafını çevirip nefeslerini tuttular. "Hah," dedi kadın sonunda, "işte burada, tabii ki: 'Yıllık yüzde yedi oranında aylık olarak ödenecek faiz'."

Ardından bir ölüm sessizliği oldu. "Ne demek oluyor bu?" diye sordu Jurgis sonunda, fısıldar gibi.

"Anlamı," diye yanıtladı kadın, "gelecek ay on iki dolara ek olarak yedi dolar daha ödeyeceksiniz."

Yine çıt çıkmadı. Yerin ansızın ayaklarınızın altından çekildiği ve kendinizi dipsiz uçurumlara düşer gibi hissettiğiniz mide bulandırıcı bir kâbus gibiydi. Kendilerini çakan bir şimşeğin ışığında görür gibi oldular: Acımasız bir kaderin köşeye kıstı-

rılmış, tuzağa düşürülmüş, yok olmanın eşiğindeki kurbanları. Umutlarının kırılgan iskeleti kulaklarının dibinde çökerek yerle bir oldu. Bu arada ihtiyar konuşmaya bir an ara vermiş değildi. Artık durmasını istediler; sesi bir kuzgunun iç karartıcı gaklamasına benziyordu. Ellerini sıkmış oturan Jurgis'in alnı boncuk boncuk ter olmuş, Ona'nın boğazındaki koca bir yumru kızın nefesini kesmişti. Derken Teta Elzbieta bir feryatla sessizliği bozdu ve Marija ellerini ovuşturup durarak, *"Ai! Ai! Beda Man!"* diye diye hıçkırmaya başladı.

Ağlayıp sızlanmak bir işe yaramazdı tabii. Majauszkiene Nine öylece oturmuş, acımasız kaderi temsil ediyordu. Evet, tabii ki haksızlıktı bu, ama zaten adaletin bu işte yeri yoktu. Bilmezlerdi tabii. Zaten bilmemeleri gerekiyordu. Ama sözleşme böyleydi ve zamanı geldiğinde başka bir şeyin önemi olmadığını anlayacaklardı.

Bir punduna getirip misafirlerinden kurtulduktan sonra yaslı bir gece geçirdiler. Uyanıp bir sorun olduğunu görerek ağlayıp sızlanmaya başlayan çocukları susturmak mümkün olmadı. Sabahleyin tabii ki çoğu işe gitmek zorundaydı, onların derdi var diye fabrikalar durmayacaktı; ama Ona'yla üvey annesi saat yedide emlakçının kapısına dayandı. Evet, dedi adam, ofise geldiğinde, faiz ödemeleri gerektiği tabii ki doğruydu. Bunun üstüne Teta Elzbieta itiraz edip adamı azarlayarak öyle bir yaygara kopardı ki dışarıdakiler durup pencereden içeri baktı. Emlakçı her zamanki gibi kibardı. Derin bir üzüntü duyduğunu söyledi. Onlara söylememişti çünkü borçlarının faizini ödemek zorunda olduklarını zaten bileceklerini düşünmüştü, normal olarak.

Böylece ofisten çıktılar ve Ona tesislere gidip öğleyin Jurgis'e rastlayarak haberi verdi. Jurgis tepki vermedi; zaten kararını vermişti. Bu da kaderdi; bir şekilde üstesinden geleceklerdi; "Daha çok çalışırım," diyerek her zamanki cevabı verdi. Planları bir süreliğine gecikecekti; belki Ona'nın da çalışması gerekecekti. Ona, Teta Elzbieta'nın küçük Stanilovas'ı da çalıştırmaya karar

verdiğini söyledi. Ailenin yükünü Jurgis'le Ona'nın omuzlarına yıkmak doğru olmazdı; ailece ellerinden geleni yapmalıydılar. Önceden bu fikre karşı olan Jurgis bu kez yavaşça başını salladı; evet, belki de en iyisi böyleydi; artık herkesin biraz fedakârlık yapması gerekiyordu.

Böylece Ona iş bulmak için o gün harekete geçti; akşam Marija eve gelip yeni tanıştığı Jasaityte diye bir kızın Brown'daki paketleme bölümünde çalışan bir arkadaşı olduğunu ve Ona'ya orada bir iş verdirtebileceğini söyledi; ama ustabaşı hediyeleri seven türden bir kadındı; aynı zamanda eline bir on dolar tutuşturmadığınız sürece kadından iş istemenin bir anlamı yoktu. Jurgis artık böyle şeylere hiç şaşmıyordu; sadece maaşın ne kadar olacağını sormakla yetindi. Müzakere yapıldı ve Ona ustabaşıyla görüşüp eve geldikten sonra kadının galiba ondan hoşlandığını, emin olmasa da onu domuz butlarına kılıf dikme işine sokabileceğini, bu işten haftada sekiz-on dolara kadar kazanabileceğini söylediğini anlattı. Marija bu işin olduğunu söyledi; ardından evdekilerle telaşlı bir toplantı yapıldı. İş bodrum katlardan birindeydi ve Jurgis, Ona'nın öyle bir yerde çalışmasını istemiyordu; öte yandan kolay bir işti ve her şey dört başı mamur olmuyordu işte. Sonunda Ona avcunu ateş gibi yakan on dolarlık bir banknotla bir kez daha ustabaşını görmeye gitti.

Bu arada Teta Elzbieta da Stanislovas'ı rahibe götürüp gerçek yaşından iki yaş büyük olduğunu söyleyen bir belge almıştı; küçük oğlan da bu sayede kendi servetini yapmak üzere dünyaya yelken açabilecekti. Şans eseri Durham'a daha yeni harika bir domuz yağı makinesi gelmişti ve saat istasyonunun önünde duran özel polis Stanislovas'la belgesini görünce kendi kendine gülümseyip, *"Czia! Czia!"* dedi ve makinenin yerini göstererek oraya gitmesini söyledi. Stanislovas böylece uzun bir koridordan geçip bir sıra merdiveni çıkarak elektrik ışığıyla aydınlanan, içindeki yeni domuz yağı doldurma makinelerinin çalışır halde olduğu bir yere girdi. Son işlemi alt katta yapılan domuz yağları

buradaki küçük borulardan güzel, kar beyazı ve nahoş kokulu yılanlar gibi kıvrılarak çıkıyordu. Farklı farklı ve çeşitli boyutlarda olan borulardan belli bir miktar çıktıktan sonra hepsi otomatik olarak duruyor ve harika makine dönüş yaparak teneke kutuyu başka bir borunun altına getiriyor, kutu ağzına kadar dolup kapağı sıkıca kapatılana ve bastırılana kadar bu böyle devam ediyordu. Bütün bu işe nezaret edilmesi ve saatte yüzlerce yağ kutusunun doldurulabilmesi için bir tanesi boş bir kutuyu birkaç saniyede bir belli bir yere yerleştirmeyi, diğeri dolu kutuları birkaç saniyede bir belli bir yerden alıp bir konveyöre yerleştirmeyi bilen iki insan gerekiyordu.

Derken, küçük Stanislovas birkaç dakika boyunca öylece durup ürkek gözlerle etrafına bakındıktan sonra adamın biri yanına gelip ne istediğini sordu, Stanislovas da, "İş," dedi. Adam "Yaşın kaç?" dedince, Stanislovas "On altı," diye yanıtladı. Tesislere yılda bir-iki kez devlet müfettişi geliyor, adam gelişigüzel seçtiği çocuklara yaşlarını soruyordu; bu yüzden şirketler kanunlara uymaya çok özen gösteriyor, bu durum patronların çocuklardan kâğıdı alıp şöyle bir göz attıktan sonra dosyalanmak üzere ofise yollaması gibi bir sorun yaratıyordu. Sonra birini daha işe alıyor ve çocuğa dur durak bilmeyen makinenin boş kolu her önüne geldiğinde teneke kutuları nasıl yerleştireceğini gösteriyordu; küçük Stanislovas'ın evrendeki yeri ve yaşamının sonuna kadarki kaderi de böylece belirlenmiş oldu. Saatler, günler, yıllar boyu sabahın beşinden öğlene, ardından yarımdan beş buçuğa kadar aynı bir metrekarelik yerin üstünde kutuları yerleştirmek dışında hiçbir şey düşünmeden, tek bir hareket yapmadan durmak onun kaderiydi. Domuz yağının leş kokusu yazları mide bulandıracak, kışları ısıtılmayan bodrum katta kutular eldivensiz küçük parmaklarını donduracaktı. Yılın yarısı işe giderken gece gibi karanlık olacak, işten çıktığında yine karanlık olacak, hafta içleri güneşin neye benzediğini unutacaktı. Bu sayede saatte beş sentlik ücretinin karşılığı olarak hafta sonunda ailesine

üç dolar götürecekti; Birleşik Devletler'de hayatını kazanan bir milyon yedi yüz elli bin çocuğun toplam kazancından payına düşen de aşağı yukarı bu kadardı.

Bu arada, genç oldukları ve can çıkmadan ümit kesilmeyeceği için, Jurgis'le Ona yine hesap kitap yapıyordu; çünkü Stanislovas'ın maaşının evin faizinden birazcık da olsa fazla olduğunu ve böylece ellerinde aşağı yukarı eskisi kadar bir para kalacağını görmüşlerdi! Çocuğun çalışmaktan ve çok para kazanmaktan gayet memnun olduğunu rahatça söyleyebilirlerdi; bir de birbirlerine çok âşık olduklarını.

7.

Aile yaz boyu canla başla çalıştı ve sonbaharda Jurgis'le Ona'nın memleket geleneklerine uygun bir şekilde evlenebilecekleri kadar paraları oldu. Kasımın ikinci yarısında salon kiralayıp bütün tanıdıkları davet ettiler ve insanlar da gelip başlarına yüz doların üstünde borç bıraktı

Onları kedere ve umutsuzluğa sevk eden, acı ve kötü bir deneyimdi bu. Hem de böyle bir zamanda, tam yürekleri yumuşamışken! Evlilik hayatları için öyle acıklı bir başlangıç oldu ki; birbirlerini bu kadar severken bir an için rahat bir nefes bile alamadılar! Dört bir yandan mutlu olmaları gerektiği haykırılırken; yüreklerinde yanan görkemli ateşin alevleri en ufak bir nefeste harlanırken. Âşkın gerçeğe dönüşmesinin verdiği huşuyla derinden sarsılmışlardı; birazcık huzur diye haykırmaları onları zayıf mı yapıyordu yani? Kalplerini bahara açan çiçekler gibi açmışlar ve merhametsiz kış üstlerine çullanmıştı. Dünyada çiçek açmış hiçbir aşk ayaklar altında böylesine ezilmiş miydi acaba!

Üzerlerinde arzunun insafsız ve vahşi kırbacı şakladı; onları düğünden sonraki sabah uyurken yakaladı ve şafak sökmeden önce işe gitmek için sokağa çıkmalarını sağladı. Ona, yorgunluktan ayakta zor duruyordu; ama işten atılırsa mahvolurlardı ve o gün zamanında gidemezse atılacağı kesindi. Hepsi, sosisi ve gazozları fazla kaçırdığı için hasta olan küçük Stanislovas bile gitmek zorundaydı. Stanislovas gün boyu domuz yağı makinesinin başında dengesini sağlamakta zorlanarak dururken bütün gayretine rağmen gözleri kapanıp durdu; neticede işten atıldı çünkü ustabaşı onu uyandırmak için iki kez tekmelemek zorunda kaldı.

Hepsinin normale dönmesi tam bir hafta sürdü ve bu arada ev, avaz avaz ağlayan çocuklar ve üzgün yetişkinlerle, yaşanacak gibi bir yer değildi. Ancak bütün olanlar göz önüne alındığında, Jurgis fazla öfkeye kapılmadı. Ona yüzünden; kendini kontrol altında tutması için Ona'ya bir kez bakması yetiyordu. Ona öyle hassastı ki; bu hayat ona göre değildi; günde yüzlerce kez onu düşünüp yumruklarını sıkarak bir kez daha önündeki işe sarılıyordu Jurgis. Ona'nın kendisi için fazla iyi olduğunu düşünüp duruyor, artık ona ait olduğu için korkuyordu. Bunca zamandır ona sahip olmanın hasretini çekmişti ama istediği olunca da bunu hak edecek bir şey yapmadığını düşünür olmuştu; Ona'nın ona bu kadar güvenmesi kendi masumluğu ve iyiliğindendi, Jurgis'in faziletinden değil. Fakat Ona'nın bunu görmesine asla izin vermemeye kararlıydı ve çirkin yüzünü ona göstermemek için sürekli tetikteydi; her durumda, işler kötü gittiğinde bile edebini bozmuyor, küfretme alışkanlığını kontrol altında tutuyordu. Ona'nın gözleri kolayca yaşarıyor, Jurgis'e öyle davetkâr bakıyordu ki; aklındaki birçok şeyin yanında kararlılığını korumak da Jurgis'i fazlasıyla meşgul ediyordu. Jurgis'in kafasının şimdiye dek hiç olmadığı kadar dolu olduğu bir gerçekti.

Ona'yı korumak, çevrelerinde gördüğü korkunç şeylere karşı onun adına savaşmak zorundaydı. Ona'nın ondan başka güvenecek kimsesi yoktu ve Jurgis başarısız olduğu takdirde onu kaybedecekti; ona sımsıkı sarılacak, Ona'yı dünyadan korumaya çalışacaktı. Artık işlerin nasıl yürüdüğünü öğrenmişti. Bu herkesin tek başına verdiği, altta kalanın canının çıktığı bir şavaştı. Siz başkalarına ziyafet vermiyordunuz, size ziyafet verilmesini bekliyordunuz. Şüphe ve nefretle birlikte yaşamayı öğreniyordunuz; paranızı elinizden almaya çalışan, kapanlarına ne bulurlarsa koyan düşman güçlerle çevrili olduğunuzu anlıyordunuz. Mağazalar sizi baştan çıkarmak için vitrinlerini her çeşit yalanla kaplıyordu; yol kenarlarındaki çitler, lamba ve telgraf direkleri yalanlarla kaplıydı. Size iş veren büyük şirket

hem size hem de bütün ülkeye yalan söylüyordu; her şey baştan sona koskoca bir yalandı.

Jurgis artık bunu anladığını söylüyordu; fakat durum içler acısıydı çünkü bu hiç de adil olmayan bir savaştı; bazıları öyle avantajlıydı ki! Diz çöküp Ona'yı her türlü kötülükten koruyacağına ant içtikten sadece bir hafta sonra mesela, karısı Jurgis'in asla engelleyemeyeceği bir düşmanın saldırısıyla feci bir duruma düştü. Bir gün şiddetli sağanaklar halinde yağmur yağmaya başladı; aylardan aralık olduğu için yağmurdan sırılsıklam olup bütün gün Brown'un bodrum katlarındaki odalardan birinde oturmak zorunda kalmak gülünecek bir durum değildi. Ona, çalışan bir kızdı ve yağmurluğu filan olmadığı için Jurgis onu bir tramvaya bindirdi. Tesadüf bu ya, tramvay hattı para kazanmaya takmış beyler tarafından işletiliyordu. Belediye aktarma yapmalarını zorunlu kılan bir karar yayınlayınca öfkeden kudurmuşlardı; ilk başta aktarmaların ancak bilet parası ödendiği takdirde yapılacağı kuralını koymuşlardı; ardından, daha da çirkefleşerek, bir kural daha koymuşlardı: Transferi yolcular talep etmek zorundaydı, kondüktör teklif etmeyecekti. Ona'ya aktarma yapacağı söylenmişti; ama sesini yükseltmeye alışkın olmayan Ona sadece kondüktörü gözleriyle takip edip adamın ne zaman onunla ilgileneceğini merak ederek bekledi. Sonunda inme zamanı gelince aktarma istedi ve isteği reddedildi. Bu durumda ne yapacağını bilemeden, adamın tek sözcüğünü anlamadığı dilinde kondüktörle tartışmaya başladı. Kondüktör onu defalarca uyardıktan sonra kolu çekti ve tramvay yola devam etti; bunun üstüne, Ona gözyaşlarına boğuldu. Sonraki köşede indi tabii; başka parası olmadığı için de yağmurun altında tesislere kadar kalan yolu yürümek zorunda kaldı. Bütün gün titreyip durduktan sonra gece eve döndüğünde dişleri takırdıyor, başı ve sırtı ağrıyordu. İki hafta boyunca acılar içinde kıvrandı; yine de her gün sürünerek işe gitti. Ustabaşı kadın Ona'ya karşı özellikle sertti çünkü düğününden sonraki gün izin vermeyi

reddettiği için Ona'nın dikbaşlılık ettiğini düşünüyordu. Ona da ustabaşısının evlenen kızlardan hoşlanmadığı izlenimini edinmişti; belki de yaşlı, çirkin ve evde kalmış olduğu için.

Her şekilde onlara karşı olan, daha böyle çok tehlike vardı. Çocuklar memlekette oldukları kadar iyi değillerdi; ama evde kanalizasyon olmadığını, on beş yıllık pisliğin alttaki bir foseptik çukurunda biriktiğini nereden bilebilirlerdi ki? Köşebaşından aldıkları açık mavi sütün sulandırılmış, üstelik içine formaldehit katılmış olduğunu nereden bileceklerdi? Memleketteyken çocuklar hastalandığında, Teta Elzbieta onları topladığı otlarla iyileştirirdi; şimdiyse eczaneye gidip bitki özleri almak zorundaydı; onların da katkılı olduğunu nereden bilecekti? Çayla kahvenin, şekerle unun içine kimyasalların katılmış olduğunu nereden bilebilirlerdi; konserve bezelyelerin bakır tuzuyla, meyve reçellerinin anilin boyalarla renklendirildiğini bilmeleri mümkün müydü? Bilseler bile, başka türlüsünü alabilmek için kilometrelerce yol gitmeleri gerekiyorken, ne işlerine yarayacaktı? Kara kış yaklaşıyor ve yeni giysilerle yorganlar almak için para biriktirmeleri gerekiyordu; ama ne kadar para biriktirirlerse biriktirsinler, onları sıcak tutacak bir şey almaları mümkün değildi. Mağazalarda satılan bütün giysiler kotondan ve eski giysilerin parçalanarak tekrar ip haline getirilmesiyle üretilen kumaşlardan dikilmişti. Daha yüksek fiyatlara farbalalı, süslü püslü şeyler alabilir ya da kazıklanabilirdiniz; gerçek kaliteye ne sevgiyle ne de parayla ulaşmak mümkündü. Szedvilas'ın yurtdışından yeni gelmiş ve Ashland Bulvarı'ndaki mağazalardan birinde tezgâhtar olmuş genç bir dostu patronunun saf bir köylüye oynadığı oyunu neşeyle anlatıyordu. Müşteri bir çalar saat almak istemiş, patronu da adama aynı saatten iki tane gösterip bir tanesinin fiyatının bir dolar, ötekinin bir dolar yetmiş beş olduğunu söylemişti. Ne fark olduğu sorulunca da, patronu birini yarıya kadar, ötekini sonuna kadar kurmuş ve müşteriye ikincinin nasıl iki katı ses çıkardığını göstermişti; bunun üstü-

ne müşteri de uykusunun ağır olduğunu, pahalı olan saati alsa daha iyi olacağını söylemişti!

Bir şair şöyle şakır:

"Yürekleri derinleşir, tavırları asilleşir,
*Gençlikleri ıstırap dolu ateşler içinde yitip gidenlerin."**

Ancak, sınır tanımayan zalimliğiyle sonsuz bir acı veren, buna rağmen küçük ve mide bulandırıcı, çirkin, aşağılayıcı olan –en ufak bir saygınlık hatta acıma hissinin kurtarıcılığından yoksun– bir yoksullukla birlikte gelen ıstıraptan söz ediyor olamazdı. Şairlerin genelde pek ilgilenmediği türden bir ıstıraptır bu; ona dair sözcükler şairlerin söz dağarcıklarında yer almaz; ayrıntıları kibar sosyetenin içinde ağza alınamaz. Mesela evlerinin haşarat kaynadığını gören bir ailenin bu yüzden çektiği cefayı, yaşadığı zorluğu ve aşağılanmayı, böceklerden kurtulmak için zar zor kazandıkları parayı nasıl harcamak zorunda kaldıklarını anlatarak has edebiyat âşıklarında bir duygudaşlık uyandırmayı kim bekleyebilir ki? Uzun bir tereddüt ve kararsızlığın ardından koca bir paket böcek ilacına yirmi beş sent ödediler; yüzde doksan beşi alçı taşı çıkan patentli bir karışıma, hazırlanması en fazla iki sent tutan zararsız bir toza. Tozu yedikten sonra su içme talihsizliğini yaşayan, bu sayede içleri sıvayla kaplanan birkaç böcek dışında, tabii ki hiçbir etkisi olmadı. Bundan habersiz olan ve sokağa atacak başka paraları olmayan ailenin pes etmekten ve bir sıkıntıyı daha sonsuza kadar kabullenmekten başka çaresi yoktu.

Bir de Antanas vardı. Kış geldi ve Antanas'ın çalıştığı yer gün boyu kendi soluğunuzu görebildiğiniz, kimi zaman parmaklarınızın donmayı denediği, karanlık, ısıtmasız bir bodrum katıydı. Bu

---

* Matthew Arnold, "Modern Sappho". Sinclair, Matthew Arnold'un dizelerini aktarırken ufak bir değişiklik veya hata yapmış. Orijinalinde "yürekleri" yerine "sesleri" sözcüğü kullanılmış. (ç.n.)

yüzden ihtiyarın öksürüğü gün geçtikçe kötüye gitti ve Antanas bir zaman sonra neredeyse kesintisiz öksürmeye, oradaki herkesin başını ağrıtmaya başladı. Derken başına daha da berbat bir şey geldi; ayaklarının sürekli kimyasallar içinde olduğu bir yerde çalışıyordu ve bunlar çok geçmeden yeni botlarının tabanlarını aşındırdı. Ardından ayaklarında açılan yaralar gitgide daha da kötüleşti. Kanında mı bir bozukluk vardı yoksa bunların hepsi kesik miydi, anlayamıyordu; adamlara sorunca, bunun hep yaşanan bir şey olduğunu öğrendi; güherçile yüzünden. Er ya da geç herkesin başına gelir ve en azından böyle bir işte ne yapacağınıza kendiniz karar verirdiniz. Yaralar asla iyileşmeyecekti; işi bırakmadığı takdirde ayak parmakları kopacaktı. Yaşlı Antanas buna rağmen işi bırakmadı; ailesinin neler çektiğini görüyor, işe girmesinin nelere mal olduğunu unutmuyordu. Bu yüzden ayaklarını bağlayıp topallamaya, öksürmeye devam etti ve sonunda Tek Beygirli Fayton gibi ansızın çökerek yere yığılıp kaldı.* Onu kuru bir yere taşıyıp yere yatırdılar ve o gece eve iki adamın yardımıyla gidebildi. Zavallı ihtiyarı yatağa yatırdılar ve sonuna kadar her sabah denediği halde bir daha ayağa kalkamadı. Orada yatıp iskelete dönünceye kadar gece gündüz öksürmeye devam etti. Bir zaman sonra öyle zayıfladı ki kemikleri sayılmaya başladı; bunu görmek hatta düşünmek bile korkunçtu. Bir gece öksürük nöbeti tuttu ve ağzından küçük bir kan nehri süzüldü. Dehşetten ne yapacağını bilemeyen aile bir doktor çağırıp yapılacak bir şey olmadığını duymak için yarım dolar ödedi. Neyse ki doktor bunu yarın ya da bir sonraki gün kendini daha iyi hissedip işine dönebileceği inancına yapışmış olan ihtiyarın duyamayacağı şekilde söyledi. Şirket işe istediği zaman dönebileceği haberini yollamıştı; daha doğrusu Jurgis adamlardan birine bir pazar öğleden sonra gelip bunu söylemesi için para vermişti. Dede Antanas buna inanmaya devam ederken üç kanama daha

* Yazar, Oliver Wendell Holmes'un "The One Hoss Shay" şiirine gönderme yapıyor. (ç.n.)

geçirdi; sonunda bir sabah yanına gittiklerinde onu kaskatı olmuş, buz kesmiş halde buldular. O sırada durumları hiç iyi değildi ve Teta Elzbieta'nın kalbi âdeta paramparça olsa da doğru düzgün bir cenaze töreni yapmak için gereken hemen her şeyden vazgeçmek zorunda kaldılar; sadece tek bir cenaze arabası ve çocuklarla kadınlar için tek bir kiralık at; işlerin nasıl döndüğünü çabuk öğrenen Jurgis bütün pazar gününü bunların pazarlığını yaparak geçirdi ve adam ödemek zorunda olmadığı ufak tefek masrafları da sonradan ödetmeye kalkışmasın diye pazarlığı şahitlerin huzurunda yaptı. Yaşlı Antanas'la oğlu yirmi beş yıl boyunca ormanda birlikte yaşamışlardı ve bu şekilde ayrılmak çok zordu; Jurgis'in bütün dikkatini cenazeyi beş parasız kalmadan yapmaya vermesi, anılara ve acıya dalacak zamanının olmaması belki de en iyisiydi.

Sonra kara kış bastırdı. Ağaç dalları ormanlarda bütün yaz boyunca gün ışığı için savaşır ve bazıları yenilip ölür; ardından şiddetli rüzgârlar, kar fırtınaları ve dolular gelir, yerler bu dallarla kaplanır. Packingtown'da da durum aynıydı; bütün bölge kendini bu acılı savaşa hazırladı ve zamanı gelenler sürüler halinde öldü. Yıl boyunca büyük et makinelerinde birer dişli görevi görmüşlerdi; şimdiyse makinenin yenilenme, bozuk parçaların değiştirilme zamanı gelmişti. Zatürre ve grip sinsice aralarında dolaşarak zayıf bünyeler aradı; tüberkülozun yiyip bitirdikleri için yıllık hasat yapıldı. Zalim, buz gibi, dağlayan rüzgârlar ve tipiler gelip tekleyen kasları ve can vermekten yoksun kanları acımasızca sınadı. Yetersiz olanların işe gidemedikleri gün gelip çattı; ardından, hiç zaman kaybedilmeden, sorup soruşturmadan ve pişmanlık duyulmadan, yeni bir adama şans verildi.

Yeniler binlerceydi. Tesislerin kapıları gün boyu aç ve beş parasız adamların kuşatması altındaydı; her sabah resmen binlercesi geliyor, bir yaşam şansı elde edebilmek için birbirleriyle savaşıyorlardı. Kar fırtınaları ve soğuk umurlarında değildi, hep hazırdılar; güneş doğmadan iki saat, iş başlamadan bir saat önce,

onlar oradaydılar. Bazen yüzleri, bazen elleriyle ayakları donuyordu; bazen de hepsi birden; ama yine de geliyorlardı çünkü gidecek başka yerleri yoktu. Bir gün Durham gazeteye ilan verip buz kesecek iki yüz adam alacağını duyurdu; o gün şehrin aç evsizleri beş yüz yirmi bin metrekarenin dört bir yanından karların içinde yorgun argın yürüyerek oraya geldi. O gece sekiz yüz tanesi mezbahalar bölgesindeki polis merkezine doluştu; odalara sığışıp kızakta oturur gibi kucak kucağa uyudular, koridorlarda üst üste alt alta yattılar, sonra polis kapıları kapatıp dışarıda kalanları donmaya terk etti. Sabahleyin şafak sökmeden önce Durham'ın kapısında üç bin kişi vardı ve olası bir isyanın önünü almak için bütün polis gücü mecburen oraya yollandı. Sonra Durham'daki patronlar en iri yarı yirmi adamı seçti; "iki yüzün" baskı hatası olduğu anlaşıldı.

Dokuz-on kilometre kadar doğuda göl vardı ve hırçın rüzgârlar gölün üzerinden eserek geliyordu. Sıcaklık bazı gecelerde sıfırın altında on-yirmi dereceye kadar düşüyor, sabahleyin sokaklar ilk kat pencerelerine kadar çıkan karlarla kaplanmış oluyordu. Dostlarımızın işe giderken geçtiği sokakların hepsi koca çukurlar ve sel yarıklarıyla dolu asfaltsız sokaklardı; yazları sağanak yağmur yağdığında insanlar eve gitmek için beline kadar suya dalmak zorunda kalabiliyordu; şimdi, kışınsa sabah güneş doğmadan ve akşam karanlık çöktükten sonra buralardan geçmek kolay iş değildi. Sahip oldukları her şeye sarınıyorlardı ama sarındıkları şeyler onları bitkinlikten koruyamıyordu; kar yığınlarına karşı verilen bu savaşta pes edip yere uzanarak uykuya dalan çok adam vardı.

Durum erkekler için bu kadar kötüyse, kadınlar ve çocuklar için nasıl olduğunu tahmin edebilirsiniz. Tramvaylar çalışıyorsa, tramvaya binenler oluyordu ama küçük Stanislovas gibi saatte beş sent kazanıyorsanız üç kilometrelik yol gitmek için o kadar para vermek istemiyordunuz. Fabrikalara kulaklarının üstünden geçirilerek bağlanmış şallarla gelen çocuklar öyle bir sarılıp sarmalanmış oluyordu ki giysilerin içinde onları bulmakta zorlanı-

yordunuz; yine de kazalar olmuyor değildi. Buz gibi bir şubat gününün sabahında domuz yağı makinasında Stanislovas'la birlikte çalışan çocuk işe acıdan çığlıklar atarak bir saat geç geldi. Çocuğun başındaki her şeyi çıkardılar ve adamın biri hızla kulaklarını ovuşturmaya başladı; kulaklar donup kaskatı kesildiklerinden, kırılıp kopmaları için iki-üç kez ovması yetti. Sonuçta, küçük Stanislovas soğuktan aşırı derecede korkmaya başladı. Sabahları fabrikaya gitme vakti geldiğinde ağlayıp itiraz ediyordu. Tehditler işe yaramıyor, onunla nasıl başa çıkılacağını kimse bilemiyordu; sanki kontrol edemediği bir şeydi ve zaman zaman nöbet geçireceğinden korkuyorlardı. Sonunda işe sürekli Jurgis'le birlikte gitmesine, eve onunla beraber dönmesine karar verildi; karlar derinleştiğinde, Jurgis onu sık sık omuzlarında taşır oldu. Bazen Jurgis gece geç vakte kadar çalıştığında durum içler acısıydı çünkü kapı aralıkları ya da ölüm yataklarının bir köşesi dışında ufaklığın bekleyebileceği bir yer yoktu ve Stanislovas hemen her seferinde uyuyakalıyor, ölesiye üşüyordu.

Ölüm yatakları hiç ısıtılmıyordu; adamlar bütün kış açık havada çalışsalar aynı şeydi. Aynı şekilde, pişirme bölümleri gibi yerler dışında, binanın başka yerlerinde de ısıtma yoktu; en fazla risk altında olanlarsa sıcak yerlerde çalışanlardı çünkü başka bir yere geçmek zorunda kaldıklarında buz gibi koridorlardan geçiyorlar, üstlerinde atletten başka bir şey olmuyordu. Ölüm yataklarında üstünüz başınız kan oluyor, kanlar kaskatı donuyordu; bir sütuna dayandığınızda donan kanlar yüzünden oraya yapışıp kalıyor, bıçağın sapını tuttuğunuzda avcunuzun derisini orada bırakabiliyordunuz. Adamlar ayaklarına gazeteler ve paçavralar sarıyor, bunlar kana batıp donduktan sonra tekrar tekrar ıslanıp yeniden donuyor, gece olduğunda hepsi de fil ayağı büyüklüğünde koca yumrukların üzerinde yürümeye başlamış oluyordu. Ara sıra, patronlar görmeden, ayaklarını buhar salan sıcacık karkasların içine bileklerine kadar soktuklarını ya da sıcak su püskürtülen yerlere doğru fırladıklarını görüyordunuz.

En acımasızca olan, hemen hiçbirinin –bıçak kullananlardan hiçbirinin– eldiven takamaması, kollarının bembeyaz buzlarla kaplanması, ellerinin uyuşması ve bu yüzden tabii ki kazaların olmasıydı. Ayrıca hava sıcak su ve sıcak kan yüzünden buharla kaplanıyor ve bir buçuk metre ötenizi göremiyordunuz; adamların ölüm yataklarındaki hızlı tempoya uyarak nasıl acele ettikleri, ellerinde jilet keskinliğinde kasap bıçakları olduğu düşünüldüğünde... sığırdan çok insanın ölmemesi bir mucize olarak görülebilirdi.

İstedikleri şeylerden sadece biri olsaydı –yani yemek yiyebilecekleri bir yer olsaydı– yine de bütün bu zorluklara göğüs gerebilirlerdi. Jurgis öğle yemeğini ya çalıştığı leş kokulu yerde yemek ya da kollarını açmış onu bekleyen yüzlerce içkili yerden birine öteki iş arkadaşları gibi koşturmak zorundaydı. Tesislerin batısında uzanan Ashland Bulvarı'nda kesintisiz bir dizi halinde meyhaneler vardı: "Whiskey Row" dedikleri yerde, kuzeydeki Kırk Yedinci Cadde'de blok başına beş-altı meyhane düşüyor, bu ikisini diklemesine kesen, dokuz-on dönümlük "Whiskey Point" isimli yerdeyse bir zamk fabrikası ve iki yüz civarında meyhane bulunuyordu.*

Bunların arasında yürüyüp canınızın çektiğini seçebilirdiniz: "Bugün sıcak bezelye çorbası ve haşlanmış lahana var." "Lahana turşusu ve sıcak sosis. Buyrun." "Kuru fasulye ve kuzu yahni. Hoş geldiniz." Bütün bunlarla birlikte çekicilikte ve çeşitlilikte sınır tanımayan yer isimleri birçok dilde yazılmıştı. "Home Circle" ve "Cosey Corner" isimli yerler vardı; "Fireside", "Hearthstone", "Pleasure Palace", "Wonderland", "Dream Castle", "Love's Delight" vardı.** İsimler her ne olursa olsun, hepsi de güya işçilere kucak açan birer "Sendika Merkezi"ydi; hepsinde sıcak birer soba, sobanın yanında bir sandalye, gülüşüp hoşbeş edebileceğiniz dostlar vardı. Yalnızca tek bir koşul vardı: İçmek zorundaydınız. İçmeye niyetiniz yoksa, derhal kapının önüne konuyordunuz; elinizi ça-

---

* "Viski Sokağı" ve "Viski Noktası". (e.n.)

** "Ev Ortamı", "Sıcak Köşe", "Ateş Başı", "Ocak Taşı", "Keyif Sarayı", "Harikalar Ülkesi", "Rüya Şato", "Sevginin Hazzı". (e.n.)

buk tutmazsanız da kafanızın bir bira şişesiyle yarılması mümkün olabiliyordu. Ama adamların hepsi geleneğe uyup içiyordu; bu sayede kendilerini avantadan bir şeyler elde etmiş gibi hissediyorlardı; çünkü bir taneden fazla içmek zorunda değillerdi ve bunun verdiği güvenin üstüne bir de midelerine sıcak yemek giriyordu. Fakat bu pratikte her zaman mümkün olamıyordu çünkü arkadaşlarınızdan biri mutlaka size içki ısmarlıyor, sonra da siz ona ısmarlamak zorunda kalıyordunuz. Derken birileri daha geliyordu; hem zaten birkaç kadeh yuvarlamak sıkı çalışan adamlara iyi gelirdi. İşe dönerken o kadar da titremiyordunuz, çalışma azminiz yenilenmiş oluyordu; işin insafsız monotonluğu içinizi o kadar da bunaltmıyordu; çalışırken bir yandan da düşünebiliyor ve içinde bulunduğunuz koşullara daha neşeli bir gözle bakabiliyordunuz. Fakat eve giderken titremeler çoğu zaman geri gelmiş oluyordu; acımasız soğukta biraz ısınabilmek için bir-iki yere daha uğruyordunuz. Bu meyhanelerde de sıcak yemekler olduğu için evdeki akşam yemeğine gecikiyor ya da hiç gitmiyordunuz. Karınız sizi aramaya çıkıyor, o da üşüyordu; çocuklardan birkaçını yanına almış oluyordu belki; böylece bütün aile, aşağı doğru akan nehirler gibi, meyhanelere akıyordu. Sanki zinciri tamamlamak ister gibi, şirketlerin hepsi çekle ödeme yapıyor, nakit ödeme taleplerini reddediyorlardı; Packingtown'da meyhanelerden başka çek bozdurabileceğiniz, bu kıyağın karşılığını paranın birazını harcayarak ödeyebileceğiniz başka neresi vardı ki?

Jurgis'i bütün bunlardan kurtaran şey Ona'ydı. Öğlenleri birden fazla içki içmiyordu hiç; bu yüzden ters bir adam olarak tanınmıştı ve meyhanelerde pek iyi karşılanmadığı için birinden diğerine sürüklenmek zorundaydı. Geceleyin Ona'yla Stanislovas'a yardım ediyor ya da Ona'yı tramvaya bindirip evin yolunu tutuyordu. Eve dönerken de birkaç blok boyunca zar zor yürüyerek, karlara bata çıka ilerleyerek omzunda bir çuval kömür taşıyordu belki. Ev pek hoş bir yer değildi; en azından o kış için. Sadece tek bir soba alabilmişlerdi ve o da çok küçük, en so-

ğuk günlerde mutfağı bile ısıtamayan bir şeydi. Bu yüzden Teta Elzbieta'nın ve okula gidemediklerinde çocukların günleri çok zor geçiyordu. Geceleri birbirlerine sokulup sobanın çevresinde oturuyor, yemeklerini kucaklarına koydukları tabaklardan yiyorlardı; sonra Jurgis'le Jonas pipo içiyor, ardından kömürden tasarruf etmek için sobayı söndürüyor ve ısınmak için hep birlikte yataklarına giriyorlardı. Derken soğukla yaşanan ürkünç deneyimler başlıyordu. Paltoları dahil hiçbir şeylerini çıkarmadan yatıp sahip oldukları bütün yorganlarla battaniyeleri, fazladan giysileri üstlerine örtüyorlardı; çocukların hepsi tek bir yatağa sığışıyor, buna rağmen yine de üşüyorlardı. Kenarlarda kalanlar soğuktan ürpererek ağlıyor, ötekilerin üstüne tırmanıp ortaya geçmeye çalışıyor, kavga çıkarıyordu. Her şeyi sızdıran yalı baskısı kaplamasıyla, içi ve dışı çamurla sıvanmış kalın duvarları olan bu eski ev memleketteki ahşap evlerinden çok farklıydı; duvarlardan içeri sızan soğuk canlı bir şey, içerideki şeytani bir varlıktı. Gecenin bir yarısında, zifiri karanlıkta uyanıyorlardı; bazen soğuğun dışarıdan gelen çığlıklarını duyuyorlardı bazen de bir ölüm sessizliği oluyordu; ki bu daha da kötüydü. Soğuğun çatlaklardan içeri süzülüşünü, ölümü getiren buz gibi parmaklarını, ellerini onlara doğru uzattığını hissediyorlardı; iyice büzüşüp siniyor, boş yere gizlenmeye çalışıyorlardı. Soğuk ilerlemeye devam ediyordu; dehşetin karanlık mağaralarında doğmuş, tüyler ürpertici bir hayalet; kaosun ve yokluğun içine fırlatılmış kayıp ruhların çektiği acıları gölgeleyen, kadim, kozmik bir güç gibi. Acımasızdı, demir gibi sertti; onun yumruğu içinde tek başına, yapayalnız, korkuyla sinerek geçirdikleri saatler bitmek bilmiyordu. Haykırsalar, duyacak kimse yoktu; yardım edecek, merhamet edecek hiç kimse yoktu. Böyle böyle sabah oluyordu; biraz daha bitkin, sarsılan ağaçtan düşme sıralarının geleceği güne biraz daha yaklaşmış halde, zorlu bir gün daha yaşamak için sokağa çıkıyorlardı.

8.

Bu ölümcül kışta bile umut mikrobu yüreklerine yayılmaya devam etti. Marija'nın büyük macerası da tam bu sırada başladı.

Kurban, kemancı Tamoszius Kuszleika'ydı. Tamoszius ufak tefek ve cılız, Marija ise onu kaldırıp kolunun altında taşıyabilecek birisi olduğu için herkes onlara güldü. Ama belki de Marija'yı büyüleyen şey buydu; Marija'nın bitmek tükenmek bilmeyen bir enerjisi vardı. Düğündeki o ilk gece Tamoszius gözlerini ondan alamamıştı; sonradan, aslında pamuk gibi bir kalbi olduğunu görüp sesinden ve şiddetinden korkmayı bırakınca, pazar öğleden sonraları Marija'yı ziyarete gitmeyi âdet haline getirdi. Misafir ağırlayabilecekleri bir tek mutfak vardı ve Tamoszius şapkasını dizlerinin arasına kıstırıp bütün aileyle birlikte orada oturuyor, ancak beş-altı kelimelik cümleler kurabiliyor ve bunları söylemeden önce kızarıp bozarıyordu; sonunda Jurgis sırtına vuruyor ve o içten tavrıyla, "Haydi birader, bize bir şeyler çalıver," diye haykırıyordu. Bunun üstüne yüzü aydınlanan Tamoszius kemanını çıkarıp çenesinin altına dayıyor ve çalmaya başlıyordu. Ruhu hemen alevlenip kendini anlatmaya başlıyordu; uygunsuz denebilecek bir durumdu çünkü bu arada gözleri Marija'nın yüzüne sabitlenmiş oluyor, sonunda kızcağız kızararak gözlerini yere düşürüyordu. Ancak Tamoszius'un müziğine karşı koymak mümkün değildi; çocuklar bile hayret ve hayranlık içinde oturuyor, Teta Elzbieta'nın yanaklarından aşağı yaşlar süzülüyordu. Dahi bir adamın ruhuna bu şekilde kabul edilmek, en derinlerindeki sevinç ve acılara ortak olmanıza izin verilmesi muhteşem bir ayrıcalıktı.

Bu dostluktan Marija'nın payına düşen başka kazançlar da vardı; daha somut kazançlar. İnsanlar kutlama günlerinde gelip müzik yapması için Tamoszius'a büyük paralar veriyordu; kemanını almadan gelmeyecek kadar iyi kalpli olduğunu, ona keman çaldırıp dans edebileceklerini bildikleri için partilere ve festivallere de davet ediliyordu. Bir seferinde bu partilerden birine Marija'yı da davet etme cesaretini gösterdi, Marija kabul edince de çok sevindi; bunun üstüne Marija olmadan hiçbir yere gitmemeye, kutlamayı yapan kişiler kendi dostlarıysa, bütün aileyi de davet etmeye başladı. Marija evde kalan çocuklara her seferinde koca bir cep dolusu pasta ve sandviç getiriyor, bir de kendi yiyip içtiği güzel şeylerin hikâyelerini anlatıyordu. Bu partilerde zamanının çoğunu yiyecek ve içeceklerin durduğu masaların yanında geçirmek zorundaydı çünkü kadınlar ve çok yaşlı adamlar dışında kimseyle dans edemiyordu; Tamoszius çabucak parlayan, kadınını deli gibi kıskanmaktan mustarip bir adamdı ve kolunu Marija'nın dolgun beline sarmaya cüret edecek bekâr bir erkeğin orkestranın uyumunu bozacağı garantiydi.

Bütün hafta çalışıp didinen biri için cumartesi gecelerinde böyle bir rahatlama imkânı olduğunu bilmek büyük bir lütuftu. Fazla dost edinemeyecek kadar fakir ve işi başından aşmış bir aileydiler; Packingtown'dakilerin çoğu sadece yakın komşularını ve aynı yerlerden alışveriş ettikleri insanları tanıdıkları için burası sayısız küçük köyden oluşmuş bir yere benziyordu. Ama artık ailede gezip tozabilen ve Marija'nın ufkunu açan yeni bir üye vardı; her hafta yeni birilerinden söz eder olmuştu: bilmem kim ne giymiş, nerede çalışıyormuş, neleri varmış, kime aşıkmış; adamın teki çıktığı kızı nasıl terk etmiş, kız öteki kızla nasıl kavga etmiş, aralarında neler olmuş; başka bir adam karısını dövüp bütün parasını içkiye yatırıyormuş da, kadıncağızın elbiselerini bile rehine vermişmiş. Bunlara dedikodu gözüyle bakıp dudak bükecekler olabilir; ama yine de insan bildiği şeyler hakkında konuşmalıdır.

Yine bir cumartesi gecesi bir düğünden çıkmış eve dönerlerken, Tamoszius cesaretini toplayıp kemanını yere koydu ve kalbindeki şeyi söyleyiverdi; Marija sımsıkı ona sarıldı. Ertesi gün olanları aileye anlatırken, Marija resmen mutluluktan ağlıyor, Tamoszius'un çok tatlı bir adam olduğunu söylüyordu. Tamoszius artık Marija'yla kemanı aracılığıyla sevişmeyi bıraktı ve mutfakta saatler boyu mutlu mesut, sarmaş dolaş oturmaya başladılar; o köşede dönenleri görmezden gelmek ailede sözsüz bir kural haline geldi.

İlkbaharda evlenmeyi ve evin çatı katını yaptırıp orada oturmayı planlıyorlardı. Tamoszius iyi kazanıyordu; aile de yavaş yavaş Marija'ya olan borçlarını ödüyordu ve çok yakında yeni bir hayata başlayacak kadar paraları olacaktı; ancak Marija, o inanılmaz cömertliğiyle, parasının büyük miktarını her hafta ihtiyaç duyacaklarını düşündüğü şeylere harcamadan edemiyordu. Marija ailedeki kapitalistti çünkü artık kutu boyama işinde uzmanlaşmıştı; yüz on kutu başına on dört sent alıyor ve dakikada iki kutu boyayabiliyordu. Deyim yerindeyse, dizginlerin kendi elinde olduğunu düşünüyor ve mahallede onun sevinci konuşuluyordu.

Yine de arkadaşları başlarını iki yana sallayıp yavaş gitmesini söylüyorlardı; bu değirmen sonsuza kadar böyle dönmezdi; herkes gibi onun da başına bir kaza gelebilirdi. Ama Marija onlara kulak asmayıp planlar yapmaya ve evine alacağı harika şeylerin hayalini kurmaya devam etti; bu yüzden çöküşünü görmek iç paralayıcıydı.

Konserve fabrikası kapandı! Marija güneşin kapandığını görmüş gibi oldu; koca tesis onun için gezegenler ve mevsimlerle eşdeğerdi. Ama kapanmıştı işte! Bir açıklama bile yapmamış, bir gün öncesinden bile uyarmamışlardı; yalnızca bir cumartesi günü bütün ödemelerin o öğleden sonra yapılacağını ve en az bir ay çalışılmayacağını söyleyen bir duyuru yollamışlardı! Hepsi bu kadardı; işsiz kalmıştı!

Marija sorup soruşturunca, kızlar tatil izdihamının bittiğini söyledi; ardından hep durgunluk olurdu. Bazen bir süre sonra fabrika yarı mesaili çalışmaya başlardı ama yine de bilinmezdi; yaza kadar kapalı kaldığı zamanlar da olmuştu. Şimdilik durum kötü görünüyordu çünkü depolarda araba iten adamlar buraların tavana kadar dolu olduğunu, şirketin bir haftalık kutu üretimini daha sığdıracak yer bulamadığını söylüyorlardı. Ayrıca bu adamların dörtte üçünü de işten çıkarmışlardı ve bu da kötüye işaretti çünkü karşılanacak sipariş olmadığını gösteriyordu. Bu kutu boyama işinin tam bir düzenbazlık olduğunu söylüyordu kızlar; haftada on iki-on dört dolar kazandığın ve yarısını biriktirebildiğin için sevinçten deliriyordun ama işsiz kalınca da yaşamak için hepsini harcamak zorunda kalıyor ve aslında o paranın yarısını kazanmış olduğunu anlıyordun.

Marija eve geldi ve patlama tehdidi yaratmaksızın yerinde durabilen biri olmadığı için önce evde büyük bir temizlik yapıldı, sonra da arayı dolduracak bir iş bulmak için Packingtown'da dolaşmaya başladı. Hemen hemen bütün konserve fabrikaları kapandığı ve bütün kızlar iş aradığı için Marija'nın iş bulamadığını anlamak çok zor değil. Sonra mağazalarla meyhaneleri denedi ve bu da işe yaramayınca göl kenarındaki uzak yerlere, zenginlerin yaşadığı saraylara kadar gidip İngilizce bilmeyen birinin yapabileceği bir iş vermeleri için yalvardı.

Marija'yı işinden eden düşüşün etkilerini ölüm yataklarındaki adamlar da hissediyordu; ama onların hissettiği daha farklı, Jurgis'in sonunda nefretlerinin nedenini anlamasını sağlayan bir etkiydi. Büyük şirketler konserve fabrikaları gibi insanları işten çıkarıp işi durdurmadılar; onun yerine gitgide daha kısa mesailer yaptırmaya başladılar. Adamların her sabah saat yedide ölüm yataklarında çalışmaya hazır olmaları gerekiyordu ama ağıllardaki satın almacılar işe başlayıncaya ve sığırlar geçitlere doluncaya kadar hemen hiç iş yapılmıyordu. Yani genelde on-

on bir civarına kadar; herkes takdir edecektir ki bu da yeterince kötüydü. Ama şimdi, bu ölü sezonda, adamların belki de akşamüstüne kadar yapacak hiçbir işleri olmuyordu. Sıcaklığın sıfırın altında yirmilere kadar düşebildiği bir yerde boş boş gezinmek zorunda kalıyorlardı! İlk başta ısınmak için koştuklarını ya da hep birlikte şamata yaptıklarını görüyordunuz; ama gün bitmeden önce fazlasıyla üşümüş ve bitkin oluyorlar, sonunda sığırlar geldiğinde neredeyse donmuş oldukları için hareket ederken azap çekiyorlardı. Sonra birdenbire herkes harekete geçiyor, merhametsiz "tempo artırma" başlıyordu!

Jurgis bazen bütün haftayı böyle bir günün ardından en fazla iki saat çalışmış olarak –yani otuz beş sent kazanarak– geçiriyordu. Toplamda yarım saat çalışılan çok gün vardı ve bazen hiç çalışılmıyordu. Genel ortalama günde altı saat, Jurgis için haftada altı dolardı; bu altı saatlik çalışma öğleden sonra bire, bazen üç ya da dörde kadar ölüm yataklarında dikilip durduktan sonra yapılıyordu. Çoğu zaman sığırlar günün sonunda geçitlere doluveriyor, adamlar eve gitmeden önce hepsinin işini halletmek zorunda kalıyorlar, elektrik ışığında dokuza ya da ona, hatta geceyarısına, bire kadar, ağızlarına bir şey atacak zamanları bile olmadan çalışıyorlardı. Adamlar sığırların insafına kalmıştı. Satın almacılar fiyatları düşürmek için bekleyebiliyordu; hayvanları gönderenlerin o gün bir şey satın almayacaklarını düşünüp korkmalarını sağlarlarsa, kendi koşullarını kabul ettirebiliyorlardı. Sığırlara verilecek yemin fiyatı her nedense piyasa fiyatının çok üstündeydi; kendi yeminizi getirmenize de izin yoktu! Sonra bir de yollar karla kaplı olduğu için birçok vagonun geç gelmesi vardı; şirketler sığırları ucuza kapatmak için o gece satın almak, kanun hükmündeki kurala göre de bütün sığırlar satın alındıkları gün öldürülmek zorundaydı. Bu konuda sızlanmanın anlamı yoktu; şirkete delege üstüne delege gelip bu konuyu görüşmek istemiş, hepsine de kuralın böyle olduğu, değiştirilmesi için en ufak bir ihtimalin olmadığı söylenmişti. Böylece Jur-

gis Noel Arifesi'nde sabahın birine kadar çalıştı ve Noel günü sabah yedide iş başındaydı.

Bütün bunlar kötüydü; ama daha da beteri vardı. Çünkü adamlar o kadar çalışıp didindikten sonra çalışmalarının yalnızca bir kısmı için para alıyorlardı. Jurgis önceden büyük şirketlerin düzenbazlık yaptığı fikrine burun kıvıranlardan biriydi; ama bunu bedelini ödemeden yapabilmelerini sağlayan şeyin zaten büyüklükleri olduğu fikrindeki acı ironiyi artık görebiliyordu. Ölüm yataklarındaki kurallardan biri de bir dakika geç kalandan bir saatlik ücretin kesilmesiydi; böylece tasarruf ediliyordu çünkü adamlar geldikleri anda çalışmaya başlıyordu; öylece durup beklemelerine izin verilmiyordu. Öte yandan erken gelenlere fazladan para verilmiyordu; patronlar adamları çoğu zaman siren sesinden on-on beş dakika önce çalıştırmaya başladıkları halde. Aynı gelenek gün boyunca sürüyor, bir saatten daha azı için –"eksik mesai"– asla para ödenmiyordu. Tam elli dakika çalışmış olabilirdiniz ama bir saati dolduracak kadar iş olmadığı sürece bunun parasını alamıyordunuz. Dolayısıyla her günün sonunda piyango çekiliyordu; patronlarla adamlar arasında resmen savaşa dönüşen bir mücadele yaşanıyor, patronlar işi çabucak bitirmeye, adamlar zamanı uzatmaya çabalıyordu. Jurgis patronları suçluyordu ama işin gerçeği her şey onların suçu değildi; şirket sahipleri de onları ölesiye korkutmuştu ve içlerinden biri belirlenen standardın altına düşme riski altındayken, bütün adamları bir süreliğine "kilise hayrına" çalıştırıp ötekilere yetişmesi en kolayıydı. Adamların Jurgis'e açıklamak zorunda kaldığı tatsız bir şakaydı bu. İhtiyar Jones misyonerlik faaliyetlerine çok meraklı olduğu için ne zaman rezil bir iş yaptırılsa, adamlar birbirine göz kırpıp, "Şu anda kilise hayrına çalışıyoruz!" derdi.

Hakları için savaşmaktan söz eden adamları duyduğunda artık aklı karışmıyordu Jurgis'in; bütün bunların sonuçlarından biri de buydu. Artık o da savaşmak istiyordu; kasap yardımcıları sendikasının İrlandalı delegesi ikinci kez geldiğinde adamı

çok farklı bir ruh hali içinde karşıladı. Artık harika bir fikir gibi geliyordu Jurgis'e, bu adamların söyledikleri; birleşerek direnebilecekleri ve şirketlere karşı zafer kazanabilecekleri fikri! Jurgis bunu ilk kimin akıl ettiğini merak etti; Amerika'da herkesin yaptığı sıradan bir şey olduğu söylenince de, "özgür ülke" deyiminin ne anlama geldiğini ilk kez sezer gibi oldu. Delege herkesin katılımını ve hep birlikte örgütün yanında durulmasını sağlamanın önemini anlatınca, Jurgis kendi payına düşeni yapmaya gönüllü olduğunu belirtti. Bir ay daha geçmeden, ailenin bütün çalışan üyeleri sendika kartlarını almış, sendika rozetlerini göğüslerini gere gere ve gururla taşımaya başlamışlardı. Bir hafta boyunca, sendikaya üye olmanın bütün sorunlarını sona erdireceğinden emin, mutlu mesut yaşadılar.

Ama Marija'nın sendikaya üye olmasından daha on gün sonra konserve fabrikasının kapanmasıyla birlikte sarsıcı bir darbe almış oldular. Sendikanın bunu neden engellemediğini anlayamadılar ve Marija katıldığı ilk toplantıda ayağa kalkıp bu konuda bir konuşma yaptı. İngilizce konuşulan bir iş toplantısıydı ama Marija'nın umurunda değildi; başkanın tokmağını vurup durmasına, salondaki bütün o kargaşaya ve şaşkınlığa rağmen susmayıp içini döktü. Kendi derdinin de ötesinde durumun adaletsizliği onu küplere bindirmişti ve şirketler hakkında, böyle şeylerin olmasına izin verilen bir dünya hakkında ne düşünüyorsa hepsini söyledi; sonra da, salonda hâlâ kendi korkunç sesinin şoku yankılanırken, tekrar yerine oturup yelpazelenmeye başladı ve düzeni yeniden sağlanan toplantı kayıt memuru seçiminin görüşülmesiyle devam etti.

Jurgis de katıldığı ilk sendika toplantısında bir macera yaşadı ama kendi isteğiyle değil. Jurgis'in niyeti bir köşede göze çarpmadan neler olup bittiğini gözlemekti; fakat bu sessiz ve her şeyi gözleyen dikkatli tavrı onu kurban durumuna soktu. Tommy Finnegan koca gözlerini insana dikip bakan, yabani görünümlü, mesleği "asansörcülük" olan, gayet kafadan çatlak ve ufak tefek

bir İrlandalıydı. Uzak geçmişinde tuhaf bir deneyim yaşamış olan Tommy Finnegan bunun yükünü hâlâ omuzlarında taşıyordu. Hayatının dengesi bir tek bunun anlaşılmasını sağlamak üzerine kuruluydu. Konuşurken kurbanının yakasına yapışır ve yüzü gitgide daha çok yaklaşırdı; dişleri çok kötü olduğu için insanın sabrını zorlayan bir durumdu bu. Jurgis bunu umursamadı ama korktu. Tom Finnegan'ın derdi yüksek varlıkların çalışma yöntemleriydi ve şeylerin şu anda bildiğimiz temsillerinin daha yüksek bir düzlemde tamamen anlaşılmaz olabileceğini Jurgis'in hiç düşünüp düşünmediğini merak ediyordu. Bu şeylerin işleyişinde kesinlikle muhteşem gizemler vardı; ardından, sır verir gibi kendi keşiflerinden bazılarını anlatmaya girişti Bay Finnegan. "Sisin hiç ruhlarla deneyiminis oldu mu?" diyerek soran gözlerle başını iki yana sallayan Jurgis'e baktı. "Neyse, neyse," diye devam etti Finnegan, "gine de üzerinisde etkileri olabilir; sösüme inanın, gördüğümüz âlemde en fazla güce sahip olanlar gine de onlardır. Bana gençliğimde ruhlarla temas etme lütfu bahşedildi..." diye sözüne devam ederek bir felsefe sistemini izah etmeye girişirken, büyük bir gerginlik ve utanç yaşayan Jurgis'in alnı boncuk boncuk ter oldu. Sonunda halini gören bir adam gelip onu kurtardı; fakat neler olup bittiğini anlatacak birini bulması biraz zaman aldı ve bu arada küçük İrlandalı adam onu yine bir köşeye sıkıştırır korkusuyla bütün gece salonda adamla saklambaç oynadı.

Ama hiçbir toplantıyı kaçırmadı. Artık birkaç kelime İngilizce öğrenmişti ve anlamasına yardımcı olan arkadaşları vardı. Bunlar çoğu zaman birkaç adamın aynı anda, İngilizcenin birçok aksanında heyecanlı konuşmalar yaptığı gürültülü toplantılar oluyordu; ama adamlar ciddi ve samimiydi, Jurgis de öyleydi çünkü bunun bir savaş olduğunu, kendi savaşı olduğunu anlamıştı artık. Jurgis gerçeği gördüğü andan itibaren kendi ailesinden olanlar hariç hiç kimseye güvenmemeye karar vermişti; fakat orada kader arkadaşları ve yandaşları olduğunu gördü.

Tek hayatta kalma şansları bir olmaktı ve bu yüzden mücadeleleri bir çeşit kutsal savaşa dönüşmüştü. Jurgis öteden beri kiliseye bağlıydı çünkü doğru olan buydu ama kilise onu hiç etkileyememiş, o işi kadınlara bırakmıştı. Fakat burada yeni bir din bulmuştu; onu etkileyen, her bir zerresini ele geçiren; yeni din değiştiren birinin coşkusu ve hırsıyla misyonerliğe soyunmuştu. Litvanyalılar arasında sendikalı olmayan çok insan vardı ve bunlara gerçeği gösterebilmek için bir misyoner gibi çalışıp didiniyordu. Bazen inat edip görmeyi reddediyorlardı ve, heyhat, Jurgis de sabrını her zaman koruyamıyordu tabii! Kardeşlik öğretisini silah zoruyla yaymak için yola çıkan ilk haçlılardan beri hepsinin yaptığı gibi, daha kısa zaman önce kendisinin de kör olduğunu unutuvermişti.

9.

Sendikayı keşfetmenin etkilerinden biri de Jurgis'in İngilizce öğrenmeye heveslenmesi oldu. Toplantılarda neler olup bittiğini bilmek, katılımcı olmak istiyor ve sözcükleri sökmeye çalışıyordu. Okula giden çocuklar hızlı öğrendikleri için ona biraz öğretiyorlardı; arkadaşlarından biri de bir kitap ödünç vermişti, kitabı Jurgis'e Ona okuyordu. Derken okuma bilmediği için kederlenmeye başladı; o kış birinden parasız bir gece okulu olduğunu duyunca, gidip oraya kaydoldu. Ondan sonra işten eve zamanında dönebildiği her akşam okula gitmeye başladı. Orada hem okumayı hem de yazmayı öğretiyorlardı; biraz daha zamanı olsa başka şeyler de öğreteceklerdi.

Sendika da onu çok değiştirdi; ülkeyi tanımaya başlamasını sağladı. Jurgis için demokrasinin başlangıcı oldu. Küçük bir eyalet, minyatür bir cumhuriyetti sendika; derdi herkesin derdiydi ve orada herkesin söz hakkı vardı. Başka bir deyişle, Jurgis sendikada siyaset konuşmayı öğrendi. Geldiği yerde siyaset filan yoktu; Rusya'da siyasete yıldırım ya da dolu türünden bir bela gözüyle bakılırdı. "Kaç kardeşim, kaç," derdi yaşlı bilge köylüler; "her şey gibi bu da geçer." Jurgis Amerika'ya gelirken burasının da aynı olacağını sanmıştı. Amerika'nın özgür bir ülke olduğunu duymuştu; ama bu ne demekti ki? Burada da aynı Rusya'da olduğu gibi her şeye zenginlerin sahip olduğunu görmüştü; insan iş bulamadığı takdirde hissedeceği açlık da aynı açlık değil miydi?

Jurgis Brown'da çalışmaya başlayalı üç hafta kadar olmuşken, bir öğlen yanına gece bekçiliği yapan bir adam gelmiş ve yurttaşlığa geçiş belgelerini alıp Amerikan vatandaşı olmak is-

teyip istemediğini sormuştu. Jurgis ne demek istediğini anlamayınca, adam vatandaşlığın avantajlarını anlattı. İlk başta, hiç para vermeyecek ve yarım gün izinli sayılıp aynı ücreti alacaktı; ayrıca seçim zamanı geldiğinde oy verebilecekti; bu çok şey demekti. Jurgis tabii ki seve seve kabul etti ve gece bekçisinin patrona bir şeyler söylemesi üzerine günün geri kalanında izinli sayıldı. Sonradan evlenmek için izin istediğinde alamayacaktı; ücretli izin hak getire; o anda böyle bir mucizeyi yaratan güç neydi, Tanrı bilir! Jurgis o gün adamın peşine takılıp gitti ve yanlarına Polonyalı, Litvanyalı, Slovak, yeni gelmiş birçok göçmeni daha alarak hep birlikte dışarı, içine önceden on beş-yirmi adam bindirilmiş, dört atlı koca bir gezinti arabasına gittiler. Şehri görmek için iyi bir fırsattı ve içeride bol bol bira dağıtılırken hep birlikte iyi zaman geçirdiler. Şehir merkezine gidip görkemli bir granit binanın önünde durdular ve burada bütün belgeleri hazırlamış bir tek isimleri yazmak için bekleyen bir memurla görüştüler. Hepsi sırayla tek sözcüğünü anlamadıkları bir yemin ettikten sonra ellerine kocaman kırmızı mühürlü, üstünde Birleşik Devletler'in arması olan süslü püslü, güzel bir belge verildi ve artık cumhuriyetin Başkan'la eşit bir vatandaşı oldukları söylendi.

Jurgis bir-iki ay sonra aynı adamla bir kez daha görüştü ve adam "kayıt" için nereye gitmesi gerektiğini söyledi. Derken nihayet seçim günü geldiğinde şirketler oy vermek isteyenlerin iş başı yapmak zorunda olmadığını söyleyen bir duyuru yayınladı ve aynı gece bekçisi Jurgis'le grubun geri kalanını bir meyhanenin arka salonunda toplayıp damgayı nasıl ve nereye vuracaklarını teker teker gösterdikten sonra oyların verildiği yere götürdü, orada da özellikle bu iş için görevlendirilmiş bir polis oyları doğru verip vermediklerini kontrol etti. Jurgis iyi giden talihiyle gururlanarak eve döndüğünde, başlarındaki adamı kenara çekip dört dolara üç kez oy vermeyi teklif etmiş ve teklifi kabul edilmiş olan Jonas'la karşılaştı.

Şimdiyse sendikada bütün bu gizemleri ona açıklayan adamlarla tanışıyordu Jurgis; Amerika'nın Rusya'dan farklı olduğunu çünkü devletin demokrasiyle yönetildiğini öğrendi. İlk önce devleti yöneten ve bütün rüşvetleri alan devlet memurlarının seçilmesi gerekiyordu; bunun için siyasi parti denen iki rakip yiyici vardı ve en çok oyu satın alan başa geçiyordu. Arada bir oranlar birbirine çok yakın oluyor ve yoksullar burada devreye giriyordu. Oralarda sadece ulusal seçimlerde ve eyalet seçimlerinde oluyordu bu; çünkü yerel seçimlerde Demokrat Parti her zaman malı götürüyordu. Dolayısıyla bölgenin hâkimi de demokrat bir patron, yani Mike Scully denen ufat tefek bir İrlandalıydı. Eyaletteki partide mühim bir yeri olan Scully'nin belediye başkanını bile yönettiği söyleniyordu; adam et fabrikalarını cebinde taşıdığını söyleyerek böbürleniyordu. Müthiş zengindi; bölgedeki bütün büyük yolsuzluklarda onun parmağı vardı. Jurgis'le Ona'nın geldikleri ilk gün gördükleri çöplük Scully'ye aitti mesela. Bir tek çöplük değil tuğla fabrikası da onundu ve adam önce kili çıkarıp tuğlaları yapıyor, sonra da üstüne ev yapıp satabilmek için şehir çöplerinin oraya dökülmesini sağlıyordu. Tabii tuğlaları da kendi istediği fiyata satıyor, sonra belediye gelip kendi arabalarıyla alıyordu. Öteki, pis sularla dolu çukur da onundu; buzları kesip satan da oydu; dahası, söylenenler doğruysa, suyun vergisini vermediği gibi buzhaneyi de şehre ait kerestelerle yapmış ve onlara hiç para vermemişti. Gazeteciler bu haberi yakalamış ve skandal olmuştu; ama Scully birine para verip bütün suçu üstlenmesini sağlamış ve ülkeden kaçmasını sağlamıştı. Tuğla ocağını da bu şekilde kurduğu ve orada çalışan işçilerin parasını belediyeye ödettiği söyleniyordu; fakat adamlardan bilgi almak için onları iyice köşeye kıstırmak lazımdı çünkü bu durum onları ilgilendirmiyordu ve Mike Scully ihanet edemeyecekleri iyi bir adamdı. Onun imzaladığı bir kâğıtla et fabrikalarında işe girmek garantiydi ve kendisi de çok adam çalıştırıyor, işçilerine günde sadece sekiz saat mesai

yaptırıp yüksek maaşlar veriyordu. Bu yüzden çok dostu vardı; bütün dostlarını mezbahaların hemen çıkışında görebileceğiniz "Savaş Narası Birliği"nde toplamıştı. Şikago'daki en büyük kulüp binası ve en büyük kulüp burasıydı; burada zaman zaman paralı dövüşler, horoz dövüşleri hatta köpek dövüşü yapılıyordu. Bölgedeki polislerin hepsi birliktendi ve dövüşleri yasaklayacaklarına biletleri onlar satıyordu. Jurgis'in vatandaşlığa geçmesini sağlayan adam "Kızılderili" denen bu tiplerdendi; seçim günü bunların yüzlercesi sokağa dökülüyor, hepsinin cebinde tomarla para oluyor, bölgedeki bütün meyhanelerde bedava içki dağıtılıyordu. Adamların söylediği şeylerden biri de buydu; meyhanecilerin hepsi "Kızılderili" olmak ve birliğin taleplerini karşılamak zorundaydı yoksa ne pazarları kepenk açabilir ne de kumar oynatabilirlerdi. Aynı şekilde itfaiyedeki bütün işler de Scully'nin elindeydi ve mezbahalar bölgesindeki bütün yolsuzluklar ondan soruluyordu; adam Ashland Bulvarı'nda bir yerde yüksek bir bina yaptırıyordu ve inşaata nezaret eden adamların hepsi kanalizasyon müfettişi olarak belediyeden maaş alıyordu. Şehrin su hatları müfettişi ölüp gömüleli bir yılı geçmişti ama birileri hâlâ adamın maaşını almaya devam ediyordu. Kaldırımlar müfettişi Savaş Narası Kafe'deki barı işleten adamdı; Scully'ye destek olmayan esnafın hayatını zorlaştırması da gayet mümkündü.

Adamların dediğine göre, et fabrikalarının sahipleri bile adamın karşısında ceket ilikliyordu. Buna inanmak adamların hoşuna gidiyordu çünkü Scully halk adamıydı ve seçim günü geldiğinde bununla göğsünü gere gere övünüyordu. Şirketler Ashland Bulvarı'na bir köprü istemiş ve köprüyü ancak Scully'yle görüştükten sonra yaptırtabilmişlerdi; belediye et fabrikalarını "Köpüklü Dere"nin üstünü kapatmaya zorlamakla tehdit ettiğinde de aynı şey olmuş, yine Scully imdatlarına yetişmişti. Şikago ırmağının bir kolu olan "Köpüklü Dere" tesislerin kuzey sınırını oluşturur; iki buçuk kilometre kareye yayılan et fabrikalarının bütün atığı içine boşaltıldığı için aslında elli-altmış metre genişli-

ğinde açık bir lağımdır. Bir kolu kör olduğu için pislikler sonsuza kadar orada kalır. Adını içine dökülen yağ ve kimyasalların türlü çeşit tepkimelerinden almıştır; içinde beslenen dev balıklar varmış ya da derinliklerinde koca su canavarları yaşarmış gibi sürekli hareket halindedir. Karbonik asit gazıyla dolu baloncuklar yüzeye çıkıp patlayarak çevresinde yarım, bir metre genişliğinde dalgacıklar yaratır. Yer yer katılaşan yağ ve pislikler nehre bir lav yatağı görünümü verir; üzerinde yürüyüp beslenen tavuklar vardır ve tedbirsiz yabancıların içinden geçmeye çalışıp geçici olarak gözden kaybolduğu da sıkça görülen bir şeydir. Et fabrikaları nehri bu şekilde kullanıyor, nehrin yüzeyi arada bir alev alıp cayır cayır yanmaya başlıyor ve itfaiye gelip yangını söndürmek zorunda kalıyordu. Ancak bir gün zeki bir yabancı gelip pisliği domuz yağı yapmak üzere teknelerle toplamaya başlamıştı; bundan feyz alan şirketler resmi karar çıkartarak adamı durdurmuş ve sonra da pisliği kendileri toplamaya başlamışlardı. "Köpüklü Dere"nin kıyıları yoğun kıllarla kaplıdır ve fabrikalar bunları da toplayıp temizler.

Adamların dediğine bakılırsa, daha tuhaf şeyler de vardı. Şirketlerin milyarlarca litre şehir suyunu çalmak için kullandıkları gizli boruları vardı. Gazeteler bu skandalla çalkalanmıştı; hatta bir seferinde araştırma yapılmış ve borular bulunmuştu; ama kimse cezalandırılmamış ve hiçbir şey değişmemişti. Bir de sonu gelmeyen dehşetiyle o yozlaşmış et sanayisi vardı. Şikago'daki insanlar Packingtown'daki devlet müfettişlerini görüp bunu hastalıklı etlerden korunduklarına yoruyorlardı; bu yüz altmış üç müfettişin şirketlerin isteğiyle görevlendirildiğini ve Birleşik Devletler'in onlara hastalıklı etlerin eyalette kalmasını sağlamaları için maaş verdiğini bilmiyorlardı. Bunun ötesinde bir yetkileri yoktu; şehirde ve eyalette satılacak etlerin teftişi için Packingtown'da siyasi aygıtın yandaşlarından oluşan sadece üç

kişilik bir ekip vardı!* Bunlardan biri, bir doktor, kısa süre sonra, tüberkülozlu oldukları, dolayısıyla ptomen denilen ölümcül zehirler ihtiva ettikleri devlet müfettişleri tarafından onaylanan karkasların açık bir platformda bırakılıp şehirde satılmak üzere götürüldüklerini keşfetmişti; bu karkaslara gazyağı enjekte edilmesini talep etmiş ve aynı hafta istifası istenmişti! Şirketler o kadar celallenmişti ki daha da ileri gidip belediye başkanını teftiş bürosunu tamamen kapatmaya zorlamışlardı; o zamandan beridir bu yolsuzlukla göstermelik olarak bile uğraşılmıyordu. Yalnızca tüberkülozlu sığırlar için haftada iki bin dolar sus payı verildiğinden söz ediliyordu; trenlerde koleradan ölen ve her gün kapalı yük vagonlarına yüklenip yüksek kaliteli domuz yağı üretimi için Indiana'da Globe denen bir yere taşınan domuzlar için de bir o kadar para veriliyordu.

Jurgis bütün bunları zaman içinde, bu suçları işlemek zorunda bırakılan adamlarla çene çalarken öğrendi. Ne zaman başka bölümlerde çalışan birileriyle konuşsanız, yeni yeni düzenbazlıklar ve yolsuzluklarla tanışıyordunuz sanki. Marija'nın çalış-

---

* Besi Hayvanları ve Yan Ürünlerinin Teftişi İçin Kanun ve Yönetmelik. Birleşik Devletler Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Hayvancılık Sanayisi Dairesi, Karar No. 125: –

MADDE 1. Sığır, koyun ya da domuz kesimi, et ürünlerinin paketlenmesi işini yapan mezbaha, konserve fabrikası sahipleri, tuzlama, paketleme ya da yağ üretimi yapan tesislerin sahipleri, *karkasları ya da ürünleri eyaletler arası ya da dış ticarete konu olacak işletmeler*, sözü geçen hayvan ve ürünlerin teftişi için Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na başvuracaktır...

MADDE 15. Reddedilen ve hastalıklı olduğu belirlenen hayvanlar iş sahipleri tarafından derhal hastalıksız ve tüketime uygun olduğu onaylanmış hayvanların bulunduğu bölmelerden çıkarılacak, *sözü geçen hayvanların bulunduğu eyalet ve yerel yönetim bölgesindeki kanun, karar ve yönetmeliklere uygun olarak imha edilecektir...*

MADDE 25. Bu incelemeyi gerekli kılan ülkelere ihraç edilecek bütün domuz ürünlerinde mikroskopik domuz kurdu incelemesi yapılacaktır. *Eyaletler arası ticarete konu olacak domuzlar için mikroskopik inceleme gerekli değildir ve bu inceleme sadece ihracat amaçlı kesilen domuzlarla sınırlıdır.*

tığı, sadece konservelik hayvan kesimi yapan yerdeki Litvanyalı sığır kasabı vardı mesela; adamın oraya gelen hayvanlara dair anlattıkları bir Dante ya da Zola romanına yaraşırdı. Konservesi yapılacak yaşlı, sakat ya da hastalıklı sığırlar bulmak için bütün ülkede ajanları vardı şirketin. Bazı sığırlar bira fabrikalarının artığı "viski maltıyla" beslendikleri için adamların "çıbanlı" dediği türe dönüşüyor, yani bütün vücutları çıbanlarla doluyordu. Bunları öldürmek pis bir işti çünkü bıçağınızı geçirdiğinizde çıbanlar patlıyor ve leş kokulu pislikler suratınıza sıçrıyordu; insanın kolları kanla kaplıyken, elleriniz kana batmışken, yüzünüzü nasıl silecek, görebilmek için gözlerinizi nasıl temizleyecektiniz? İspanyolların kurşunlarından daha çok sayıda Birleşik Devletler askeri öldürmüş olan "mumyalanmış etlerin" içinde bu türden şeyler vardı; üstelik orduya verilen şeyler yeni konservelenmemiş, yıllardır depolarda yatan eski etlerden yapılmıştı.

Derken bir pazar akşamı, Jurgis sobanın yanında oturmuş piposunu tüttürüyor ve Jonas'ın tanıştırdığı, Durham'daki konserve bölümünde çalışan yaşlı bir adamla sohbet ediyordu; o gün Jurgis ülke çapında tanınmış bir şirket olan Durham'ın meşhur ve eşsiz konserve ürünlerine dair birkaç şey öğrendi. Durham'da çalışan simyacılar vardı; mantar ketçabının reklamını yapıyorlardı ama ketçabı üreten adamlar mantarın neye benzediğini bile bilmiyordu. "Tavuk haşlamanın" reklamı yapılıyordu; ama içinden çıkan şey karikatürlerde tavukların içinden lastik çizmeyle geçtiği pansiyon çorbaları gibiydi. Belki de tavukları kimyasal olarak ürettikleri gizli bir yöntemleri vardır; kim bilir? dedi Jurgis'in arkadaşı; karışımın içinde işkembe, domuz yağı, sığır iç yağı, sığır yüreği ve son olarak da, ellerinde mevcutsa, danaların artıkları vardı. Bunları farklı kalitelerde üretip farklı fiyatlara satıyorlardı; ama kutulara dolan şeyler aynı yerden akıyordu. "Haşlanmış av hayvanları", "haşlanmış orman tavuğu", "haşlanmış domuz budu" ve "baharatlı domuz budu haşlaması" da vardı; adamlar baharatlı domuza "şeytan işi" diyordu. "Şeytan işi" baharatlı do-

muz budu haşlaması füme sığır eti artıklarının makineler tarafından kesilemeyecek kadar küçük parçalarından yapılıyordu; beyaz görünmesin diye kimyasallarla boyanmış işkembelerden; domuz budu ve sığır konservesi artıklarından; kabuğuyla filan atılan patateslerden; son olarak da içine, sığırların dilleri kesildikten sonra kalan kıkırdaksı gırtlakları ve yemek boruları katılıyordu. Bu yaratıcı karışım eziliyor ve tadı bir şeye benzesin diye içine baharatlar karıştırılıyordu. Jurgis'e bu bilgileri veren adam sahte tatlar icat edebilecek herkesin Durham'dan bir servet kazanabileceğini söyledi; ama uzun zamandır birçok yaratıcı beynin çalıştığı yerde icatlar yapabilmek zordu; sığırların tüberküloz olmasını, bu sayede daha çabuk yağlandıkları için memnuniyetle karşılayan tiplerdi bunlar; bir kıtanın marketlerindeki bütün ekşimiş bayat tereyağları satın alıp kokusunu gidermek için basınçlı hava işlemiyle "okside eden" ve yağsız sütle birlikte yeniden çalkaladıktan sonra kalıplar halinde bütün şehirlere satan tiplerdi! Daha bir-iki yıl öncesine kadar atların tesislerde kesilmesi gelenektendi; güya gübre yapımı için; fakat uzun bir gerginlik döneminin ardından gazeteler halkı atların burada konserve yapıldığı konusunda bilgilendirmeyi başarabilmişti! Artık atların Packingtown'da kesilmesi yasaklanmıştı ve bu yasaya itaat ediliyordu; hiç olmazsa şimdilik. Ancak, koyunların arasında koşturan sivri boynuzlu ve keçe tüylü yaratıkları hemen her gün görebilirdiniz; ama halkı koyun ve kuzu eti zannederek aldığı şeylerin büyük kısmının aslında keçi eti olduğuna inandırırsanız, sonra nereden iş bulacaktınız!

Packingtown'daki başka bir ilginç istatistik de işçilerin yaşadığı felaketlerle ilgiliydi. Jurgis et fabrikalarını ilk kez Szedvilas'la birlikte gezerken, karkaslardan üretilen onca şeyin ve aynı yerde var olan bütün o yan sanayilerin hikâyesini dinleyerek hayrete düşmüştü; bu yan sanayilerin hepsinin de en az her şeyin aktığı kaynak ve çeşme olan ölüm yatakları kadar korkunç, başlı başına küçük birer cehennem olduklarını artık anlamıştı. Buralar-

da çalışan işçlerin hepsinde yan sanayilere has hastalıklar vardı. Tesisleri gezen ziyaretçiler yolsuzluk yapılıp yapılmadığından şüpheye düşebilirdi ama bu hastalıklar şüphe götürmezdi çünkü işçiler kanıtları kendi vücutlarında taşıyorlardı; genelde sadece ellerini uzatmaları yeterliydi.

Yaşlı Antanas'ın ölümüne neden olan salamura odalarında çalışan adamlar vardı mesela; içlerinde feci yaraları olmayan çok az adam vardı. Salamura odalarında araba iten bir adamın parmağında tek bir sıyrık olmaya görsün, orada adamı yeryüzünden silecek bir yara açılabilirdi; asit parmaklarındaki bütün eklemleri birer birer eritebilirdi. Kasaplar ve yer çalışanları, etleri kemiklerden ayıranlar ve temizleyenler, yani bıçak kullananlar arasında baş parmağını kullanabilen birini bulmak zordu; baş parmağın kökü tekrar tekrar yarılıyor, sonunda parmak adamların bıçağı ellerinde tutmak için dayamasına yarayan bir et parçasına dönüşüyordu. Bu adamların ellerinde öyle çok kesik oluyordu ki artık ne sayabiliyor ne de izlerini sürebiliyordunuz. Adamların tırnakları da yoktu; hayvan derilerini yüzerken tırnaklar gitgide küçülüyordu; eklemleri öyle bir şişiyordu ki sonunda elleri yelpazeye benziyordu. Yapay aydınlatma altında, buharların ve mide bulandıran kokuların içinde, pişirme bölümlerinde çalışan adamlar vardı; tüberküloz mikropları buralarda iki yıl kadar yaşayabiliyor ama saat başı yeni etler geliyordu. Doksan kiloluk parçaları soğutmalı vagonlara taşıyan adamlar vardı; sabahın dördünde başlayan ve en kuvvetli adamların gücünü bile birkaç yılda tüketen berbat bir işti bu. Soğutma odalarında çalışanların özel hastalığı romatizmaydı; bir adamın soğutma odalarında çalışabileceği sürenin beş yılla sınırlı olduğu söyleniyordu. Elleri salamura odalarında çalışanlardan daha çabuk mahvolan yün yolucular vardı; yünlerin gevşemesi için koyun postlarına asit püskürtülüyor, yünleri çıplak ellerle yolmak zorunda olan adamların parmakları gidiyordu. Konserve etlerin teneke kutularını yapanlar vardı; onların elleri de kesiklerle kaplıydı ve her kesik

kan zehirlenmesi riskini artırıyordu. Dövme makinalarında çalışanlar vardı ve belirlenen hızda çalışırken dalıp gitmeden, kendi ellerini de makinaya kaptırmadan, uzun süre çalışabilmeleri çok zordu. İşleri ölü sığırı yerden havalandıran kolu indirmek olan "asansörcüler" vardı. Bunlar çatı kirişlerinin altında koşturup durur, o rutubetin ve buharın içinde aşağıyı görmeye çalışırlardı; yaşlı Durham'ın mimarları mezbahayı asansörcülerin rahatını düşünerek tasarlamadığı için, bunlar koşturdukları yerin yüz yirmi santim kadar üstündeki kirişlerin altından geçerken, birkaç metrede bir eğilmek zorundalardı; kamburlarını çıkarmayı alışkanlık haline getirmişlerdi ve birkaç yıl içinde şempanzeler gibi yürümeye başlayacaklardı. Yine de en kötüsü gübre bölümünde ve pişirme bölümlerinde çalışanlardı. Bu insanlar ziyaretçilerin karşısına çıkartılamazdı; gübre bölümündekilerin kokusu normal bir ziyaretçiyi yüz metre uzaktan korkuturdu; ötekilere, buharla kaplı, bazılarında yer seviyesinde kazanların olduğu yerlerde çalışanlara gelince, onların yaptığı işteki sorun da kazanların içine düşme riskiydi; kazandan çıkarıldıklarında, ziyaretçilere göstermeye yetecek kadar bir şey kalmamış oluyordu geride; bazen düştükleri günlerce fark edilmiyor, kemikleri dışında her şeyleri Durham'ın Halis Domuz Yağı olarak piyasaya sürülmüş oluyordu!

10.

Kış başlarında ailenin geçinecek ve borçlarını ödedikten sonra birazını ayıracak kadar parası oldu; ama Jurgis'in kazancı haftada dokuz-on dolardan beş-altı dolara düşünce kenara para koyamamaya başladılar. Kış geçip bahar geldiğinde hâlâ böyle kıt kanaat geçiniyor, günlük yaşıyorlardı ve bir ay para kazanamadıkları takdirde aç kalacak durumdaydılar. Marija umutsuz durumdaydı çünkü konserve fabrikasının açılıp açılamayacağı hâlâ belli değildi ve biriktirdiği para da suyunu çekmiş sayılırdı. Evlilik planından tamamen vazgeçmek zorunda kalmıştı; ailenin ona ihtiyacı vardı; ama aynı şekilde bir süre sonra sırtlarına yük olacaktı çünkü bütün parası bittiğinde ona olan borçlarını denkleştirip ödemek zorunda kalacaklardı. Bu yüzden Jurgis, Ona ve Teta Elzbieta gece geç vakitlere kadar kaygılı görüşmeler yapıyor, bunu aç kalmadan becerebilmenin bir yolunu bulmaya çalışıyordu.

Bir an rahat bir nefes alamadan, parayı bir an olsun akıllarından çıkaramadan, böyle acımasız koşullarda bir hayat sürüyorlardı. Âdeta bir mucize eseri, bir sorundan kurtulur kurtulmaz ufukta yeni bir sorun beliriyordu. Fiziksel zorlukların yanında, zihinleri de sürekli baskı altındaydı; bütün gün ve neredeyse bütün gece kaygı ve korkunun pençesinde kıvranıyorlardı. Buna hayat denmezdi; var olmak bile denemezdi ve ödedikleri bedeller buna değmiyordu. Sürekli çalışmaya hazırdılar; insan elinden geleni yapıyorsa, en azından hayatta kalabilmesi gerekmez miydi?

Satın almaları gereken şeylerin ve öngörülemeyen kazaların sonu gelmiyordu. Bir seferinde donan borular patladı; bilgisizlikten buzları eritince evi fena su bastı. O sırada erkekler evde

olmadığı için zavallı Elzbieta sokağa fırlayıp yardım çağırmaya başladı çünkü suyun durdurulup durdurulamayacağını bile bilmiyordu, belki de bütün hayatları mahvolmuştu. Sonunda hayatlarının neredeyse mahvolduğu anlaşıldı çünkü tesisatçı saatine yetmiş beş sent, yanında durup hiçbir şey yapmayan başka bir adam için bir yetmiş beş sent daha aldı ve malzemelerin parasıyla ekstra masraflar bir yana, adamların sürekli bir yerlere gidip gelmeleri gerekti. Bu yetmiyormuş gibi, evin ocak taksidini ödemeye gittiklerinde, emlakçı sigorta işini halledip halletmediklerini sorarak onları dehşete düşürdü. Ne demek istediğini sorduklarında, adam sözleşmedeki bir maddeyi göstererek, şimdiki poliçenin süresi biter bitmez, yani birkaç gün içinde, evi yeniden bin dolara sigortalatmaları gerektiğini söyledi. Bir kez daha yumruk yemiş gibi olan zavallı Elzbieta bunun ne kadara mal olacağını sordu. Yedi dolar, dedi adam; o gece Jurgis sert ve kararlı bir tavırla emlakçıya gidip yapmaları gereken bütün harcamaları tek bir seferde ona bildirme inceliğini göstermesini talep etti. Nasılsa imza atıldı, dedi, öğrendiği yeni yaşam tarzına uygun bir alaycılıkla; sözleşme imzalanmıştı ve emlakçının bir şeyleri saklayarak kazanabileceği hiçbir şey kalmamıştı artık. Jurgis dosdoğru gözlerinin içine bakarken, adam da basmakalıp itirazlarla hiç vakit kaybetmeden sözleşmeyi okudu. Sigortayı yılda bir yenileyeceklerdi; yılda on dolar civarında vergi ödeyeceklerdi; yılda altı dolar civarında su vergisi vereceklerdi (Jurgis içinden ana vanayı kapatmaya karar verdi). Faiz ve aylık taksitlerin yanında bir de bunlar vardı; belediye beklenmedik bir anda kanalizasyon açmaya ya da kaldırım yapmaya karar vermediği sürece tabii. Evet, dedi emlakçı, belediye olacak diyorsa, isteseler de istemeseler de bunları yaptırmak zorundalardı. Kanalizasyon yaklaşık yirmi dolara, kaldırım ahşap olursa on beş, çimento olursa yirmi beş dolara mal olacaktı.

Jurgis gerisin geri eve döndü; en kötü ihtimali bilmek yine de rahatlatıcıydı çünkü böylece yeni yeni taleplerle şaşkına dönme-

yecekti artık. Nasıl bir tuzağa düştüklerini şimdi görebiliyordu; ama iş işten geçmişti, geriye dönüş yoktu. Tek yapabilecekleri, yola devam edip savaşmak ve kazanmaktı; yenilgi akla bile getirilmemesi gereken bir şeydi.

İlkbahar geldiğinde, feci soğuktan kurtulmaları büyük olaydı; fakat aynı zamanda kömür parasından da kurtulacak olmalarına güvenmişlerdi; ve Marija kendi ödemelerini tam bu sırada yapamamaya başladı. Üstelik sıcak hava da kendi sorunlarıyla birlikte gelmiş, her mevsimin kendine has zorlukları olduğunu görmüşlerdi. İlkbaharda sokakları kanallara ve bataklığa çeviren soğuk yağmurlar yağdı; çamur öyle derindi ki arabalar tekerlerinin yarısına kadar batıp kalıyor, beş-altı at onları yerinden oynatamıyordu. İnsanların ayaklarını ıslatmadan işe gitmeleri de mümkün olamıyordu tabii; giysileri ve ayakkabıları yetersiz olan erkekler için bile kötü bir durumdu bu; kadınlar ve çocuklar için daha da kötüydü. Sonra boğucu sıcağıyla yaz geldi ve Durham'ın kasvetli ölüm yatakları arafa dönüştü; bir seferinde aynı gün üç adam güneş çarpmasından öldü. Sıcak kan nehirleri gün boyu akmaya devam ederken, o kavurucu sıcak ve hareketsiz hava yüzünden koku insanı bayıltacak düzeye ulaştı; bir neslin bütün eski kokularını açığa çıkardı sıcak; çünkü duvarlar, kirişler, sütunlar asla yıkanmıyordu ve hepsi de bir ömrün pisliğiyle kaplıydı. Ölüm yataklarında çalışan adamların leş gibi kokusunu yirmi metre uzaktan alabiliyordunuz; temiz kalmak mümkün değildi, en özenli adamlar bile sonunda pes edip leş gibi dolaşmaya başladı. Elinizi yıkayabileceğiniz bir yer bile yoktu ve adamlar öğle yemeğinin yanında bir o kadar da çiğ kan yiyordu. Çalışırken yüzlerini bile silemiyorlardı; o açıdan yeni doğmuş bebekler kadar çaresizdiler; önemsiz bir konu gibi görünebilir ama terler boyunlarından aşağı akıp onları gıdıklamaya başladığında ya da bir sinek başlarına musallat olduğunda, diri diri yakılmaya benzeyen bir işkence yaşıyorlardı. Sorumlusu mezbahalar mıydı yoksa çöplükler mi, bilinmez, ama sıcaklar-

la birlikte Packingtown'da resmen Eski Ahit'teki Mısır belalarına benzeyen bir sinek akını başladı; tarifi mümkün olmayan, evleri siyaha boyayan bir şeydi. Sineklerden kaçış yoktu; bütün kapı ve pencerelerinize sineklik taktırsanız bile dışarıdaki vızıltıları ana arıyla birlikte kovandan ayrılan sürülerin sesine benziyordu ve her kapıyı açışınızda fırtınaya kapılmış gibi içeri doluyorlardı.

Yaz zamanı kırları düşünürsünüz, yemyeşil çayırlarla dağları, pırıl pırıl gölleri hayal edersiniz belki. Bunlar Packingtown'dakilerin aklına bile gelmiyordu. Dev et öğütme makinası yeşil çayırları düşünmeden, merhametsizce çalışmaya devam ediyordu; makinanın birer parçası olan kadın, erkek ve çocuklar en ufak bir yeşillik, bir çiçek bile görmüyordu. Sekiz on kilometre ötelerinde Michigan Gölü'nün mavi suları vardı; ama bir işlerine yaramıyor, onlara Pasifik Okyanusu kadar uzak geliyordu. Bir tek pazarları vardı, onda da yürüyecek halleri olmuyordu. Ölünceye kadar dev et öğütme makinasına zincirlenmişlerdi. Packingtown'daki yönetici, amir ve memurların hepsi başka bir sınıftandı, işçiler asla yükselemiyordu; en pespayeleri bile işçileri küçümserdi. Yirmi yıldır haftada altı dolar için Durham'da çalışan, bir yirmi yıl daha çalışıp başka bir iş beceremeyecek olan zavallı bir muhasebeci, haline bakmadan kendini ölüm yataklarında çalışan en kalifiye işçilerden kutuplar kadar uzak bir beyefendi gibi görürdü; onlardan farklı giyinir, başka bir mahallede oturur, işe farklı bir saatte gelir ve işçilerle hiçbir şekilde muhatap olmamak için ne gerekirse yapardı. Belki de işin mide bulandırıcılığı yüzünden; bedeniyle çalışanlar her şekilde farklı bir sınıftı ve bunu unutmalarına izin verilmiyordu.

İlkbahar sonlarına doğru konserve fabrikası açılınca, Marija yeniden şarkılar söylemeye, Tamoszius'un aşk müziği hüznünü yitirmeye başladı. Ama bu durum uzun sürmedi çünkü bir-iki ay sonra Marija'nın başına korkunç bir felaket geldi. Kutu boyama işine başladıktan bir yıl üç gün sonra, Marija işten atıldı.

Uzun bir hikâyeydi. Marija sendikadaki faaliyetleri yüzünden olduğunu söyleyip durdu. Haliyle şirketlerin bütün sendikalarda

casusları vardı ve sendika yönetimlerinden uygun gördükleri sayıda kişiyi satın almayı da ihmal etmiyorlardı. Olup bitenler haftalık olarak şirketlere rapor ediliyordu ve neler olacağını çoğu zaman sendika üyelerinden önce onlar haber alıyordu. Tehlikeli buldukları kişiler patronlarının gözünden düşüveriyordu; ve Marija yabancıların peşine düşüp nutuklar çekmekte çok başarılıydı. Nasıl olmuşsa olmuş, fabrika kapanmadan birkaç hafta önce Marija'ya boyadığı üç yüz kutunun parası verilmemişti. Kızlar uzun bir tezgâhta çalışıyor, elinde kurşun kalemi ve defteriyle arkalarında yürüyen bir kadın bitirdikleri kutuların sayısını kaydediyordu. Bu kadın da insandı tabii, bazen hata yapabilirdi; bu olayın ardından Marija'nın açığı telafi edilmemişti; bir cumartesi günü eksik haftalık almışsanız, çenenizi kapar otururdunuz. Ama bunu anlamayan Marija olay çıkarmıştı. Marija'nın olay çıkarmaları bir anlam ifade etmiyordu ve sadece Litvancayla Polonyaca bildiği için bir etkisi de yoktu, yalnızca insanların gülüp Marija'yı ağlatmalarına yarıyordu. Ama artık küfretmeyi öğrenmişti ve bu yüzden hatayı yapan kadının ona takmasına neden olmuştu. Marija'nın iddiasına göre, sonradan bilerek hata yapmaya başlamıştı; bilerek ya da bilmeden olsun, kadın hata yapıp durmuş ve Marija üçüncü seferinde burnundan soluyarak ustabaşı kadına, ondan tatmin edici bir cevap alamayınca amire gitmişti. Bu duyulmamış bir hadsizlikti ama amir konuyla ilgileneceğini söylemiş, Marija da parasını alacağını düşünmüştü; üç gün bekledikten sonra tekrar amiri görmeye gitmişti. Bu kez adam kaşlarını çatıp konuyla ilgilenecek zamanı olmadığını söylemişti; Marija bütün uyarılara ve nasihatlere rağmen üçüncü kez şansını denediğinde, adam hırsla işine dönmesini emretmişti. Marija sonradan neler döndüğünü bilemiyordu ama o öğleden sonra ustabaşı kadın artık ona ihtiyaçları olmadığını söylemişti. Zavallı Marija, kadın kafasına bir tane geçirmiş olsa, ancak bu kadar afallayabilirdi; önce kulaklarına inanamamış, sonra öfkeden gözü dönmüş ve

bunu ödeteceğine yemin etmiş, işin ona ait olduğunu söylemişti. Sonunda yere oturup avaz avaz ağlamıştı.

Acı bir ders olmuştu bu; ama Marija böyle fevri biriydi işte; deneyimli olanların sözünü dinlemesi gerekirdi. Bir dahaki sefere, ustabaşı kadının söylediği gibi, haddini bilecekti; ama şimdi yine işinden olmuş ve aile bir kez daha varoluş sorunuyla karşı karşıya kalmıştı.

Bu sefer iyice zordaydılar çünkü Ona yakında doğum yapacaktı ve Jurgis bunun için para biriktirmeye uğraşıyordu. Packingtown'da pireler kadar çok olan ebelerle ilgili korkunç hikâyeler duymuştu; Ona'nın erkek bir doktora gitmesinde kararlıydı. İstediği zaman çok inatçı olabilen Jurgis'in bu konuda da böyle davranması erkek doktorun yakışık almayacağını, bunun kadın işi olduğunu düşünen kadınları çok üzüyordu. Bulabildikleri en ucuz doktor on beş dolar, belki de sonunda daha fazla para isteyecekti; Jurgis'se aç kalmak zorunda olsa bile bu parayı ödeyeceğini söylüyordu!

Marija'nın sadece yirmi beş dolar kadar bir parası kalmıştı. Her gün tesisleri dolaşıp bir iş vermeleri için yalvarıyordu ama bu kez hiç umudu yoktu. Neşesi yerinde olduğunda güçlü kuvvetli bir adam kadar iş yapabilirdi ama morali bozuk olduğu zaman çabucak yoruluyor, gece eve döndüğünde acınacak halde oluyordu. Zavallıcık, bu sefer dersini almıştı; hem de nasıl almıştı. Bütün aile de bunu onunla birlikte öğrenmişti: Packingtown'da bir iş bulmuşsanız, her ne olursa olsun, o işe yapışmak zorundaydınız.

Marija dört buçuk hafta boyunca iş aradı. Sendika aidatlarını ödemeyi kesmişti tabii. Sendikaya karşı bütün ilgisini kaybetmişti ve oraya gittiği güne lanet ediyordu. Artık kayıp bir ruh olduğuna inanmaya başlamıştı ki bir yer açıldığını haber alıp gittiğinde "kesici" olarak işe girdi. İşi almasının nedeni patronun erkek gibi kaslı olduğunu görüp bir adamı işten çıkararak yerine onu alması, adamın maaşının yarısından biraz fazlasını Marija'ya vermeyi kabul etmesiydi.

Packingtown'a ilk geldiğinde, Marija'nın burun kıvıracağı türden bir işti. Yine bir konserve fabrikasında çalışıyordu ve işi Jurgis'in kısa süre önce duyduğu hastalıklı sığırları kesmekti. Gün ışığını pek görmediğiniz yerlerden birinde kapalı kalıyordu; alt katta etlerin dondurulduğu soğutma odaları, üstte pişirme odaları vardı; bu yüzden ayakları buz gibi zemine basarken, başı nefes alamayacak kadar sıcaklamış oluyordu. Elli kiloluk parçaların etlerini kemiklerden ayırmak, su birikintileriyle kaplı, sürekli ıslak bir zeminde kalın tabanlı botlarla sabahın köründen gece geç saatlere kadar ayakta durmak, durgunluk dönemlerinde belirsiz süreler boyunca işini kaybetme riskine karşılık yoğun dönemlerde fazla mesailer yapmak, vücudundaki her bir sinir titreyinceye kadar çalıştırılmak ve elinden kayan bıçakla bir yerinde mikroplu bir yara açma riski; Marija'nın önüne serilen yeni hayat böyleydi. Fakat Marija aslan parçası olduğu için şöyle bir gülüp işe girişti; bu sayede kendi payına düşeni ödeyebilecek ve aile biraz rahat edecekti. Tamoszius'a gelince, eh, uzun zaman beklemişlerdi, biraz daha bekleyebilirlerdi. Bir tek onun kazancıyla geçinmeleri mümkün değildi ve ailenin de Marija'ya ihtiyacı vardı. Tamoszius onu ziyarete gelip mutfakta oturabilir, Marija'nın elini tutabilirdi ve bununla yetinmeyi başarmak zorundaydı. Ama Tamoszius'un kemanından gün geçtikçe daha tutkulu ve yürek paralayıcı nağmeler dökülmeye başladı; Marija da parmaklarını birbirine geçirip titreyerek, ıslak yanaklarla öylece oturup içlerinde hayata gelmek için haykıran doğmamış nesillerin seslerini duyduğu o acıklı melodileri dinledi.

Marija'nın aldığı ders tam zamanında Ona'yı da benzer bir kaderden kurtardı. Ona da çalıştığı yerden memnun değildi ve bunun için Marija'dan çok daha fazla nedeni vardı. Evde hikâyenin yarısını bile anlatmıyor çünkü hem Jurgis'in acı çekeceğini düşünüyor hem de yapabileceklerinden korkuyordu. Ona uzun zamandır çalıştığı bölümde ustabaşı olan Bayan

Henderson'ın ondan hoşlanmadığını hissediyordu. İlk başta bunun evlenmek için izin isteyerek yaptığı eski hata yüzünden olduğunu düşündü. Sonra arada bir ustabaşına hediyeler vermediği için böyle olduğu sonucuna vardı; Ona kadının kızlardan hediye alan bir tip olduğunu biliyordu ve Bayan Henderson hediye verenleri kayırabilmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Ancak sonunda Ona gerçeğin bundan çok daha kötü olduğunu keşfetti. Bayan Henderson oraya yeni gelmiş ve hakkındaki dedikoduların yayılması zaman almıştı; ama sonunda birinin kapatması, aynı binadaki başka bir bölümde baş amir olan bir adamın metresi olduğu ortaya çıkmıştı. Görünüşe göre, adam kadını susturmak için o işe yerleştirmişti; ama pek de başarılı olamamıştı çünkü birkaç kez kavga ettikleri duyulmuştu. Kadın bir sırtlanın mizacına sahipti ve yönettiği yer çok geçmeden cadı kazanına dönmüştü. Karakter olarak kadından aşağı kalmayan bazı kızlar ona dalkavukluk edip yağcılık yapmaya pek meraklıydı; bunlar öteki kızlar hakkında laf da taşıdıkları için artık eller açık oynanıyordu. Daha da beteri, kadın dışarıdaki yükleme grubunun başında olan ve içeri girip çıkan kızlara sarkıntılık edip duran, Connor diye kaba saba, kırmızı suratlı, İrlandalı bir adamla birlikte şehir merkezindeki bir randevuevinde yaşıyordu; hatta Brown'daki işini bu evdekiyle birlikte yürüttüğünü söylemek yanlış olmazdı. Bazen bu evdeki kadınlara da namuslu kızların yanında iş veriliyor, bazen bu kadınlar için namuslu kızlar işten çıkarılıyordu. Bu kadının bölümünde çalışıyorsanız, şehir merkezindeki evi gün boyu aklınızdan çıkaramıyordunuz; rüzgâr aniden yön değiştirdiğinde, Packingtown'daki et fabrikalarından gelen koku gibi, sürekli bu evin kokuları geliyordu burnunuza. Ağızdan ağıza evle ilgili hikâyeler dolaşıyordu; karşınızda oturan kızlar size bunları anlatıp göz kırpıyordu. Aç kalma korkusu olmasa, Ona böyle bir yerde bir saniye durmazdı; aynı şekilde, ertesi gün kovulup kovulmayacağı da belli değildi. Bayan Henderson'ın

ondan nefret etmesinin gerçek nedeni evli ve namuslu bir kız olmasıydı, bunu anlamıştı artık; laf taşıyanlarla dalkavukların da ondan aynı nedenle nefret ettiklerini ve hayatını zorlaştırmak için ellerinden geleni yaptıklarını biliyordu.

Ama Packingtown'da bu gibi konularda özenli davranan kızların gidebileceği bir yer yoktu; bir fahişenin namuslu bir kızdan daha avantajlı olmadığı bir yer yoktu. Sürekli açlık tehditi altında yaşayan, yaşam şansları en az eski zamanlarda köle çalıştıranlar kadar zalim ve vicdansız adamların insafına kalmış, alt sınıftan ve çoğunlukla yabancı bir nüfus vardı burada; bu koşullar altında ahlaksızlık kölelik sisteminde olduğu kadar kaçınılmaz ve bir o kadar da yaygındı. Et fabrikalarında sürekli ağza alınmayacak şeyler olup bitiyordu ve bu durumu artık herkes kanıksamıştı; ama eski kölelik zamanlarında olduğu gibi açıkça yapılmıyordu çünkü sahip ve köle arasında renk farkı yoktu.

Bir sabah Ona evde kaldı, Jurgis gidip istediği gibi bir erkek doktor buldu ve sağlıklı bir bebekleri oldu. Bebek öyle büyük ve kocaman, Ona öyle ufak tefek bir yaratıktı ki olan şey inanılmazdı. Jurgis dakikada bir bu yabancıya bakıyor, bunun gerçekten olduğuna inanamıyordu.

Oğlanın doğması Jurgis'in hayatını değiştiren bir olaydı. Geri dönülmez şekilde, bir aile babası olmasını sağladı; içinde bir parça geceleri dışarı çıkıp meyhanelerde otururak adamlarla sohbet etme isteği varsa bile bebek onu da yok etti. Artık oturup bebeğe bakmaktan daha çok istediği bir şey yoktu. Bu çok tuhaftı çünkü Jurgis şimdiye kadar bebeklere hiç ilgi duymamıştı. Ama bu da fevkalade bir bebekti. Pırıl pırıl minicik kara gözleri, başını kaplayan siyah bukleleri vardı; herkes babasının kopyası olduğunu söylüyordu; Jurgis bu durumu inanılmaz buluyordu. Bu minicik yaratığın bu şekilde dünyaya gelmiş olması yeterince şaşırtıcıydı zaten; babasının burnunun komik bir imitasyonuyla gelmesiyse resmen esrarengiz bir durumdu.

Onun kendi bebeği olduğunu göstermek için böyle olabileceğini düşünüyordu Jurgis; Ona'yla ikisinin hayatı boyunca bakacakları bebekleri. Jurgis daha önce bu kadar ilginç bir şeye sahip olmamıştı hiç; düşünülecek olursa, bir bebek kesinlikle sahip olunabilecek en muhteşem şeydi. Büyüyüp adam olacak, bir ruha sahip olacak, kendine ait bir kişiliği, bir iradesi olacaktı! Bu türden düşünceler Jurgis'in aklından çıkmıyor, içini her türden tuhaf ve âdeta acılı heyecanlarla dolduruyordu. Küçük Antanas'la müthiş gurur duyuyor, bebeğin her bir şeyini merak ediyordu; yıkanması, giydirilmesi, beslenmesi, uyuması; saçma da olsa her şeyi soruyordu. Minik yaratığın bacaklarının inanılmaz kısa olduğunu görünce kapıldığı paniğin geçmesi bayağı bir zaman aldı.

Fakat, heyhat, Jurgis'in bebeğini görebilecek çok az zamanı vardı; bağlı olduğu zincirleri hiç bu kadar net hissetmemişti. Gece eve geldiğinde, bebek uyumuş oluyordu ve Jurgis de uyumadan önce kısa bir süre uyanması sadece şansa bağlıydı. Sabahları ona bakacak zaman bile olmadığı için babanın tek şansı pazar günleriydi. Doktorun dediğine göre, hem kendi hem de bebeğin sağlığı için evde kalıp bebeğe bakması gereken Ona'nın durumu daha da zordu; Ona işe gitmek ve bebeği köşedeki markette süt diye satılan açık mavi zehirle beslemesi için Teta Elzbieta'ya bırakmak zorundaydı. Ona doğum yüzünden yalnızca bir haftalık kazancını kaybetti; bir sonraki pazartesi fabrikaya gitti ve Jurgis onu ancak tramvaya binmeye, kendisinin de arkadan koşmasına ve Brown'da indiğinde ona yardım etmesine izin vermeye ikna edebildi. Sonrasının sorun olmayacağını söyledi Ona, bütün gün oturup domuz butlarına kılıf dikmek onu zorlayacak bir iş değildi; daha fazla işe gitmezse, rezil ustabaşı kadın Ona'nın yerine başkasını alabilirdi. Bebek yüzünden, bunun şimdiye kadar yaşadıklarından daha büyük bir felaket olacağını söylüyordu Ona. Artık bebek için herkesin daha çok çalışması gerekiyordu. Bu büyük bir sorumluluktu; bebeğin de kendileri gibi sefalet içinde büyümesine izin veremezlerdi. Zaten Jurgis de ilk olarak bunu düşünmüş-

tü; yumruklarını sıkmış ve o minicik insan evladı için kendini yeni bir mücadeleye hazırlamıştı.

Böylece Ona Brown'a gidip işini ve bir haftalık kazancını kurtarmış oldu; bu nedenle "rahim sorunları" yaşayan binlerce kadından biri oldu ve ölene kadar bir daha iyileşemedi. Bunun Ona için ne demek olduğunu sözcüklere dökmek zor; rahatsızlık öyle küçük, cezası öyle büyüktü ki aradaki bağlantıyı hiç kimse kuramadı. "Rahim sorunu" Ona için bir uzmanın teşhis koyması, bir tedavi süreci, belki bir-iki ameliyat demek değildi; baş ve sırt ağrıları, depresyon ve bunalım, yağmur yağarken işe gitmek zorunda kaldığında nevralji anlamına geliyordu. Packingtown'daki kadınların çoğunluğu aynı nedenle aynı dertlerden mustarip olduğu için, bunlar doktora gitmeyi gerektirecek şeyler olarak görülmüyordu; Onun yerine arkadaşlarının önerdiği bir ilacı deniyor, sonra başka bir ilaca geçiyordu Ona. Bunların hepsinde alkol ya da başka bir uyarıcı olduğundan, alındıkları sürece etkili oluyorlardı; yani Ona sürekli sağlıklı olma düşünün peşinden koşuyor, devam edemeyecek kadar yoksul olduğu için de düşü bir türlü gerçeğe dönüşemiyordu.

11.

Yazın et fabrikaları yine tam randımanlı çalıştı ve Jurgis daha çok kazandı. Yine de önceki yaz kadar para geçmedi eline çünkü şirketler yeni adamlar alıyordu. Her hafta yeni birileri daha alınıyordu sanki; sistem böyleydi ve bu rakamı bir sonraki ölü sezone kadar koruyacaklar, böylece herkes daha da az kazanacaktı. Bu plana göre, Şikago'daki atıl işgücü er ya da geç fabrikalardaki işleri yapmayı öğrenmiş olacaktı. Kurnazca bir oyundu bu! Adamlar yeni gelenlere iş öğretecek, onlar da bir gün gelip yaptıkları grevi kıracaktı; bu arada öyle yoksul düşürüleceklerdi ki zorluklara göğüs germeyi bile beceremeyeceklerdi!

Ama çalışanların böyle çok sayıda olmasının kimsenin işini kolaylaştırdığı sanılmasın! Bilakis, tempo artırma her zamankinden daha da vahşiceydi; işi hızlandırmak için sürekli yeni buluşlar yapılıyordu; ortaçağdaki işkence odalarında parmaklara takılan işkence aletleri gibi şeylerdi bunlar. Yeni hızlandırıcılar alıp onlara daha fazla para veriyorlardı; bunlar yeni makineleri kullanarak adamları güdüyordu; domuz mezbahalarında domuzların ilerleme hızının saniyelerle ölçüldüğü ve bu hızın her gün biraz daha artırıldığı söyleniyordu. Parça başına işlerde zamanı kısaltıp aynı işin daha kısa bir zamanda yapılmasını istiyor ama aynı parayı veriyorlardı; ardından, işçiler bu yeni hıza alıştıktan sonra ödeme oranını da düşürüp azaltılan zamana uyduruyorlardı! Konserve fabrikalarında bunu o kadar sık yapmışlardı ki kızlar artık çaresiz kalmıştı; maaşları son iki yıl içinde tam üçte bir oranında azalmıştı ve toplanan hoşnutsuzluk fırtınası her an patlamaya hazırdı. Marija kesici olarak işe girdik-

ten yalnızca bir ay sonra, kovulduğu konserve fabrikası kızların kazancını neredeyse yarıya indirecek bir kesinti yaptı; bunun yarattığı öfke öyle büyük oldu ki kızlar müzakere bile yapmadan, fabrikanın önünde yürüyüş başlattı. Kızlardan biri bir yerde kırmızı bayrağın ezilen işçilere uygun bir sembol olduğunu okuduğu için ellerine bir bayrak alıp öfkeyle bağıra çağıra bütün tesisleri dolaşarak uzun bir yürüyüş yaptılar. Bu patlamanın sonucunda yeni bir sendika kuruldu fakat hazırlıksız yapılan grev hızla gelen yeni işçiler sayesinde üç günde kırıldı. Her şey olup bittikten sonra kırmızı bayrağı taşıyan kız şehir merkezindeki büyük bir mağazada iki buçuk dolar haftalıkla işe girdi.

Jurgis'le Ona bu hikâyeleri üzüntüyle dinliyorlardı çünkü sıranın ne zaman onlara geleceği belli olmazdı. Bir-iki kez büyük şirketlerin vasıfsız işçi ücretlerini saatte on beş sente indireceği söylentisi yayıldı ve Jurgis bu gerçekleştiği takdirde sıranın çok geçmeden ona geleceğini biliyordu. Artık Packingtown'un birçok şirketten değil tek bir büyük şirketten, Et Tröstü'nden oluştuğunu öğrenmişti. Yöneticiler her hafta toplanıp notlarını karşılaştırıyordu ve tesislerdeki bütün işçiler için tek bir ölçüt, tek bir verimlilik standardı vardı. Canlı hayvan ve karkas fiyatlarını da bütün ülke için ortaklaşa belirlediklerini duymuştu Jurgis; ama bu anlayabildiği ya da umursadığı bir şey değildi.

Çalıştığı yerde işe girmeden kısa süre önce zaten yapıldığı için, biraz saflık ederek bu durumdan memnun olan ve kesintiden korkmayan bir tek Marija vardı. Usta bir kesici olma yolunda ilerleyen Marija yine havalarda uçmaya başlamıştı. O yaz ve sonbahar boyunca Jurgis'le Ona, Marija'ya olan bütün borçlarını ödemişlerdi ve Marija bir bankada hesap açtırmıştı. Tamoszius'un da banka hesabı vardı ve birbirleriyle yarışarak bir ev kurmanın kaça mal olacağını bir kez daha hesaplamaya başlamışlardı.

Ancak zavallı Marija'nın da öğrendiği gibi, büyük bir servete sahip olmak dikkatli ve sorumluluk sahibi olmayı gerektirir.

Marija bir arkadaşının tavsiyesine uymuş ve parasını Ashland Bulvarı'ndaki bir bankaya yatırmıştı. Büyük ve görkemli olduğu dışında, bankaya dair bir şey bildiği yoktu tabii; zavallı, yabancı bir işçi kızın bu çalkantılı finans dünyasında yürütüldüğü haliyle bankacılık işinden anlayabilmesi ne kadar mümkün olabilirdi ki? Bankaya bir şey olacak diye sürekli korku içinde yaşayan Marija, binanın hâlâ orada olduğunu görebilmek için sabahları yolunu değiştiriyordu. Parasını banknotlar halinde yatırdığı için başlıca korkusu yangındı çünkü bankada yangın çıkarsa ona kâğıt para veremeyeceklerini düşünüyordu. Daha çok şey bildiği ve erkek olduğu için gururlanan Jurgis onunla dalga geçiyor, bankada ateşe dayanıklı kasalar olduğunu, milyonlarca doları bu kasalarda sakladıklarını söylüyordu.

Fakat Marija bir sabah her zamanki uzun yoldan giderken, dehşet ve korku içinde, bankanın önünde bulvarı en az yarım blok boyunca kaplamış bir kalabalık gördü. Dehşetten, yüzündeki bütün kan çekildi. Koşmaya başlayıp bağırarak insanlara neler olduğunu sordu ama cevabı duymak için beklemeden, kalabalığın artık ilerleyemeyeceği kadar yoğun olduğu bir yere gelinceye kadar hiç durmadı. Orada "bankaya hücum" olduğu söylendi ama bunun ne demek olduğunu bilmeyen Marija bir ona bir ötekine dönerek acılı bir korkuyla ne demek istediklerini anlamaya çalıştı. Bankaya bir şey mi olmuştu? Kimse bilmiyordu ama öyle zannediyorlardı. Parasını alamaz mıydı? Bir şey söylemek zordu; insanlar alamayacaklarından korktukları için gelmişlerdi zaten. Henüz bir şey söylemek için çok erkendi; bankanın açılmasına yaklaşık üç saat vardı. Marija umutsuz bir çılgınlığa kapılarak, hepsi de onun kadar heyecanlı, erkekli, kadınlı, çocuklu bir izdihamın içinden pençeleriyle kendine yol açarak binanın kapısına doğru gitti. Kadınların ellerini ovuşturup ciyak ciyak bağırarak bayıldığı, erkeklerin dövüşüp yollarına çıkan her şeyi ezip geçtiği vahşi bir karmaşa vardı. Marija bu hengâmenin içinde hesap cüzdanının yanında olmadığını fark

etti ve zaten parasını da alamayacağı için kalabalığı yararak yola çıkıp eve doğru koşmaya başladı. Şanslıydı, çünkü birkaç dakika sonra polisler geldi.

Marija yarım saat sonra Teta Elzbieta'yla birlikte geri döndüğünde, ikisi de nefes nefese ve korkudan bayılmak üzerelerdi. Kalabalık şimdi elli kadar polisin gözetimi altında kuyruk olup birkaç bloğa yayılmıştı ve en sona geçip sıraya girmekten başka çareleri yoktu. Banka dokuzda açıldı ve bekleyenlere ödemeleri yapmaya başladı; ama önünde onlarca bankanın kasalarını boşaltmaya yetecek üç bin kişilik bir kuyruk olan Marija buna sevinemedi bile.

Bunlar yetmiyormuş gibi bir de yağmur serpiştirmeye başlayınca iliklerine kadar ıslandılar; bütün öğleden sonra, üzgün mahzun, bankanın kapanma saatinin yaklaştığını ve paralarını alamayacaklarını düşünerek öylece dikildiler. Marija her ne olursa olsun orada kalıp sırasını korumaya kararlıydı; ama hemen herkes aynı şeyi yaptığı için uzun ve soğuk gece boyunca bankaya birkaç adım yaklaşabildi. Akşama doğru Jurgis geldi; olayı çocuklardan duyup yiyecek bir şeyler ve kuru giysiler getirmiş ve böylece beklemek biraz kolaylaşmıştı.

Ertesi sabah gün doğmadan, öncekinden daha büyük bir kalabalık ve şehir merkezinden polis takviyesi geldi. Marija ölümüne direndi ve öğleden sonraya doğru bankaya girip parasını almayı başardı; bir mendil dolusu gümüş dolarlar halinde. Paraları eline alır almaz korkusu uçup gitti ve olduğu gibi tekrar bankaya yatırmak istedi; ama veznedeki adam acımasızdı ve bankanın hücuma katılanlara bundan böyle hesap açmayacağını söyledi. Marija da sağı solu gözleyerek, her an soyulmayı bekleyerek, parasını eve götürmek zorunda kaldı; eve girince de içi rahatlamadı. Başka bir banka buluncaya kadar paraları giysilerinin içine dikmekten başka çaresi yoktu ve Marija en az bir hafta boyunca gümüşlerle ağırlaşmış vaziyette, Jurgis çamurlara gömülüp gideceğini söylediği için evin önünden karşıya geçmeye bile korkarak

yaşadı. Üstünde bu ağırlıkla, bu kez de işten atılma korkusuyla fabrikaya gitti; ama neyse ki Packingtown'da çalışanların yüzde onu paralarını o bankaya yatırmışlardı ve bir anda bu kadar çok insanı işten çıkarmak mümkün değildi. Paniğin nedeniyse bankanın yanındaki meyhanede bir polisin sarhoş bir adamı tutuklamaya yeltenmesiydi; bu yüzden işe giden insanlar bir saat içinde izdiham oluşturmuş ve hücumu başlatmışlardı.

Bu sırada Jurgis'le Ona'nın da bir banka hesabı oldu. Jonas'la Marija'ya olan borçlarıyla birlikte mobilyaların taksidi de bitmiş sayılırdı ve kenara birazcık para ayırabiliyorlardı. Herkes eve haftada dokuz-on dolar getirdiği sürece gül gibi geçnip giderlerdi. Ayrıca bir kez daha seçim günü geldi ve Jurgis oradan da brüt olarak yarım haftalık para kazandı. O yılki oy oranları birbirine çok yakındı ve seçim savaşının yankıları ta Packingtown'a kadar ulaşmıştı. İki rakip yiyici salonlar kiralayıp havai fişek gösterileri ve konuşmalar yaparak insanların konuyla ilgilenmesini sağlamaya çalışıyordu. Jurgis konuyu hiç anlamasa da, artık oy satmanın uygunsuz bir şey olduğunu bilecek kadar çok şey öğrenmişti. Ama bunu herkes yaptığı ve tek başına reddetmenin sonuca en ufak bir etkisi olmayacağı için, reddetmeyi düşünmüş olsa bile bir işe yaramayacaktı.

Derken soğuk rüzgârlar ve kısalan günler yine kışın geleceği uyarısını göndermeye başladı. Rahatlama dönemi çok kısa sürmüş gibi geldi; hazırlanacak kadar zamanları olmamıştı; ama kış yine de önlenemez şekilde geldi ve o yılgın bakışlar da küçük Stanislovas'ın gözlerine geri gelmeye başladı. Kışın yaklaştığını hissetmek Jurgis'in kalbine de korku saldı çünkü Ona'nın bu sene soğuğu ve kar fırtınalarını kaldıracak durumda olmadığını biliyordu. Bir gün kar fırtınasına yakalanırlarsa ve tramvaylar çalışmazsa, Ona pes etmek zorunda kalacak ve ertesi gün işinin daha yakında oturduğu için her koşulda işe gelebilecek olan birine verildiğini mi görecekti yani?

İlk fırtına Noel'den önceki hafta geldi ve Jurgis'in ruhu uyuyan bir aslan gibi ayaklandı. Ashland Bulvarı'ndaki tramvaylar dört gün boyunca durdu ve Jurgis karşı koymanın ne demek olduğunu hayatında ilk kez bu günlerde anladı. Daha önce de zorluklara göğüs germişti ama onlar çocuk oyuncağıydı; bu kez ölümüne bir mücadele vardı ve içindeki bütün gazap zincirinden kurtulmuştu. Ertesi sabah şafaktan iki saat önce yola koyulduklarında, battaniyelere sarınmış Ona'yı tahıl çuvalı gibi omzuna atmış, sarındığı şeylerden neredeyse görünmeyen çocuk da Jurgis'in paltosunun kuyruğuna yapışmıştı. Rüzgâr kamçı gibi yüzünü dövüyordu ve sıcaklık sıfırın altındaydı; sürekli diz boyu olan karlar bazen koltuk altlarına kadar çıkıyordu. Ayağını çekip onu düşürmeye çalışıyordu; önüne duvar gibi dikilip geri püskürtüyordu; Jurgis de yaralı bir boğa gibi, öfkeyle burnundan soluyarak atılıyor, karlara dalıyordu. Bu şekilde adım adım yol açarak sonunda Durham'a geldiğinde sendeliyordu ve âdeta kör olmuştu; bir sütuna yaslanıp nefes almaya çalışırken o gün sığırlar ölüm yataklarına geç geldiği için Tanrı'ya şükretti. Akşam aynı şeyi tekrar yapacaklardı; Jurgis gece kaçta çıkacağını bilemediği için bir meyhaneciden Ona'nın bir köşede oturup beklemesine izin vermesini rica etti. Bir seferinde gece on bir de çıktı ve her yer zifiri karanlıktı ama yine de eve dönebildiler.

Kar fırtınası çok adamı perişan etti çünkü dışarıda iş dilenen kalabalık hiç bu kadar yoğun olmamıştı ve patronlar hiç kimseyi fazla beklemiyordu. Fırtına bitince, Jurgis'in ruhu şarkılar söyledi çünkü düşmanla göğüs göğüse gelip kazanmıştı ve kendini kaderinin efendisi gibi hissediyordu. Adil bir savaşta düşmanlarını yenilgiye uğrattıktan sonra gece vakti namert bir tuzağa düşen orman hükümdarı gibiydi.

Ölüm yataklarındaki tehlikeli anlardan biri öküzlerden birinin kendini kurtardığı andı. Bazen o temponun verdiği telaşla hayvanlardan birini tam olarak sersemlemeden yere atıveriyorlar, o da ayaklanıp deliler gibi oraya buraya saldırıyordu. Der-

ken biri bağırıp herkesi uyarıyordu; adamlar her şeyi bırakıp en yakındaki sütuna fırlıyor, arada bir kayıp birbirlerinin üzerinden yuvarlanıyorlardı. Yazları, etrafı görebildiğinizde bile yeterince kötü bir şeydi bu; kışın her yer buharla kaplı olduğunda ve iki metre ötenizi göremediğinizdeyse saçlarınızı diken diken edecek bir şeydi. Öküz genelde bir şey görmüyor ve zıvanadan çıkmış oluyor, kimseye bilerek zarar vermiyordu tabii; ama hemen herkesin elinde bir tane varken, bir bıçağa toslama ihtimalini düşünün! Sonra, üstüne bir de tüy dikmek için, yer çalışanlarının patronu elinde tüfekle gelip yaylım ateşine başlıyordu!

Jurgis tuzağa böyle bir hengâmede düştü. Bunu tanımlayacak başka sözcük yok; öyle acımasızca, öyle öngörülemez bir şeydi ki. İlk başta fark etmedi, ufak bir kaza gibi gördü; sıçrayıp öküzün yolundan kaçarken bileğini burkmuştu işte. Ani bir sancı oldu ama Jurgis acıya alışkındı, kendini nazlatan biri değildi. Ancak eve yürüme zamanı geldiğinde, bayağı bir acı çektiğini fark etti; sabahleyin bileği şişip neredeyse iki katı büyümüştü ve ayağını ayakkabıya sokamadı. O zaman bile biraz söylenmekle yetindi ve ayağını eski paçavralara sarıp topallaya hoplaya tramvaya kadar gitti. Şans bu ya, Durham'da yoğun bir gündü ve bütün sabah ağrılı ayağıyla topalladı durdu; öğleyin ağrı o kadar arttı ki bayıldı ve birkaç saat sonra resmen dayanamayacak hale gelip patrona söylemek zorunda kaldı. Onu şirketin doktoruna gönderdiler ve doktor ayağını muayene ettikten sonra eve gidip yatmasını, bu aptalca hareket yüzünden büyük ihtimalle aylarca yatması gerekeceğini söyledi. Bu durum Durham şirketinin sorumlu tutulabileceği bir şey değildi ve doktora sorarsanız yapacak başka bir şey yoktu.

Jurgis acıdan zar zor görerek, ruhunda korkunç bir dehşetle, eve dönmeyi becerdi. Elzbieta yatmasına yardım edip ayağını soğuk suya batırdığı bezle sararken üzüntüsünü göstermemek için çok uğraştı; geceleyin ötekiler geldiğinde onları dışarıda karşılayıp durumu anlattı ve onlar da neşeliymiş gibi davrana-

rak en fazla bir-iki hafta süreceğini, onu hemen iyileştireceklerini söylediler.

Fakat Jurgis'i uyuttuktan sonra mutfaktaki sobanın etrafında oturup korkulu fısıltılarla durumu değerlendirdiler. Zor günler kapıdaydı, orası çok açıktı. Jurgis'in bankada sadece altmış dolar kadar bir parası vardı ve ölü sezon yaklaşıyordu. Jonas'la Marija yakında sadece kendi paylarını ödeyebilecek kadar kazanmaya başlayabilirdi ve onun dışında yalnızca Ona'nın kazancı ve çocuğun getirdiği üç-beş dolar vardı. Kiranın yanında mobilyaların kalan taksitlerini de ödemek zorundalardı; sigortanın süresi yeni bitmişti ve her ay çuval çuval kömür alınıyordu. Aylardan ocaktı, kış ortasıydı, sıkıntıya düşmek için çok kötü bir zamandı. Yine diz boyu karlar yağacak ve o zaman Ona'yı işyerine kadar kim taşıyacaktı? İşini kaybedebilirdi; kaybedeceği kesin sayılırdı. Sonra küçük Stanislovas sızlanmaya başladı diyelim, onunla kim ilgilenecekti?

İnsanın elinde olmayan böyle bir kazanın bu kadar çok eziyete yol açması feci bir şeydi. Bunun verdiği acı Jurgis'in günlük besini haline geldi. Onu kandırmaya çalışmaları boşunaydı; nasıl bir durumda olduklarını ve ailenin açlıktan ölebileceğini en az onlar kadar Jurgis de biliyordu. Bu kaygı resmen onu yiyip bitiriyordu; iki-üç günde çökmüş gibiydi. Onun gibi güçlü kuvvetli bir adam, bir savaşçı için hiçbir şey yapamadan öylece yatmak çıldırtıcı bir şeydi. O eski hikâyede Prometheus'un zincire vurulması gibiydi. Jurgis günler boyu o yatakta yatarken daha önce hiç tanımadığı duygularla tanıştı. Önceden hayata kucak açardı; zorluklar olsa da, insanın baş edemeyeceği şeyler değildi bunlar. Ama şimdi, geceleri yatakta dönüp dururken, mutfağa sinsice ürkünç bir hayalet süzülüyor, sırf görüntüsüyle Jurgis'in tüylerini ürpertiyor, tüylerini diken diken ediyordu. Dünyanın ayaklarının altından çekildiğini görmek gibi bir şeydi bu; dipsiz uçurumlara, umutsuzlukla dolu boşluklara düşmek gibi bir şey. İnsanların ona hayata dair söyledikleri, en güçlü adamın bile ha-

yata karşı aciz olduğu doğru olabilirdi öyleyse! İstediği kadar uğraşsın, çalışıp çabalasın, yine de başaramayabilir, yenilip yok olabilirdi demek! Bu düşünce kalbini sıkan buzdan bir el gibiydi; kendisinin ve sevdiği herkesin burada, bütün dehşetlerin yaşandığı bu korkunç evde yatıp açlık ve soğuktan ölebileceği, çığlıklarını kimsenin duymayacağı, kimsenin yardıma gelmeyeceği düşüncesi! Doğruydu, evet – servetle dolup taşan mağazalarıyla bu koca şehirde, insanlar aynı mağara devrinde olduğu gibi doğanın vahşi güçleri tarafından avlanıp yok edilebilirdi!

Ona, ayda otuz dolar civarında, Stanislovas on üç dolar civarında kazanıyordu. Buna ek olarak Jonas'la Marija'nın yaklaşık kırk beş dolarlık katkısı vardı. Bundan kirayı, faizi ve mobilyaların taksidini çıkarınca ellerinde altmış dolar, kömürü de çıkarınca elli dolar kalıyordu. İnsanın vazgeçebileceği her şeyden vazgeçmişlerdi; eski püskü ve yırtık pırtık şeyler giyip soğuğun insafına kalıyor, çocukların ayakkabıları parçalandığında iplerle bağlıyorlardı. Ona tramvaya binmesi gerekirken, yarı sakat olduğu halde yağmurun altında ve soğukta yürüyerek kendine zarar veriyordu; yiyecekten başka hiçbir şey satın almıyor ve buna rağmen ayda elli dolara geçinemiyorlardı. Uygun fiyatlı sağlıklı şeyler alabilseler ya da bunu nasıl yapabileceklerini bilseler –bu kadar aciz ve cahil olmasalar– aslında geçinebilirlerdi! Ama yiyecekler dahil her şeyin farklı olduğu yeni bir ülkeye gelmişlerdi. Bol bol füme sosis yemeye alışkınlardı ama Amerika'da satın aldıkları şeyin memlekettekilerden farklı olduğunu –kimyasallarla renklendirildiğini, füme tadının başka kimyasallarla verildiğini, üstelik içinde bol bol patates unu olduğunu– nereden bileceklerdi ki? Patates unu, içindeki nişasta ve alkol alındıktan sonra patatesten geriye kalan şeydi; talaş kadar besin değeri yoktu ve katkı maddesi olarak kullanımı Avrupa'da cezai suç sayıldığından, Amerika'ya her yıl binlerce tonu ihraç ediliyordu. On bir aç insanın gündelik olarak tükettiği besin miktarı inanılmazdı. Günde bir dolar altmış beş sent yemek masraflarına

yetmiyordu ve bunda ısrar etmenin anlamı yoktu; bu yüzden her hafta Ona'nın açtırdığı banka hesabına yükleniyorlardı. Hesap kendi adına açılmış olduğu için, Ona durumu kocasından gizleyebiliyor ve yürek acısını tek başına çekiyordu.

Jurgis gerçekten hasta olsa daha iyi olacaktı belki; düşünecek hali olmasa. Birçok yatalak hastanın oyalanabileceği şeyler onda yoktu; tek yapabildiği bütün gün yatakta dönüp durmaktı. Arada bir hiçbir şeye aldırmadan küfrü basıyordu; bazen de sabrını yitirip ayağa kalkmayı deniyor ve zavallı Teta Elzbieta böyle yapmaması için telaş içinde yalvarmak zorunda kalıyordu. Günün büyük kısmını Elzbieta'yla baş başa geçiriyorlardı. Elzbieta her fırsatta yanına oturup alnını okşuyor, onunla konuşup acısını unutturmaya çalışıyordu. Bazen çocuklar soğuk yüzünden okula gidemeyip mutfakta oynamak zorunda kalıyor ve birazcık olsun ısınan tek yer olduğu için Jurgis de orada yatıyordu. Zor zamanlardı çünkü Jurgis fazlasıyla hırçınlaşabiliyordu; zaten yeteri kadar derdi varken ve birazcık kestirmekte zorlanırken gürültücü yaramaz çocuklar yüzünden uyanık kalan bir adamı kim suçlayabilirdi ki?

Böyle zamanlarda Elzbieta'nın tek tesellisi Küçük Antanas'tı; zaten Küçük Antanas olmasa nasıl ayakta durabilirlerdi kim bilir. Jurgis'in uzun mahkûmiyetindeki tek tesellisi de bebeğine bakabilecek zamanının olmasıydı. Elzbieta bebeğin içinde uyuduğu çamaşır sepetini yatağın yanına koyuyor, Jurgis saat başı dirseğine dayanıp onu izleyerek hayallere dalıyordu. Derken Küçük Antanas gözlerini açıyor –artık etrafındaki şeyleri fark etmeye başlamıştı– ve gülümsüyordu; öyle bir gülümsüyordu ki! Böylece Jurgis unutmaya başlayıp mutlu oluyordu çünkü Küçük Antanas'ın gülücüğü kadar güzel bir şeyin var olduğu bir dünyadaydı ve böyle bir dünya özünde ancak iyi olabilirdi. Elzbieta gün geçtikçe daha da çok babasına benzediğini söylüyor ve bunu her gün birçok kez tekrarlıyordu çünkü bunu duymanın Jurgis'i sevindirdiğini görmüştü; dehşet içindeki zavallı

kadıncağız kendi bakımına teslim edilmiş hapisteki devi nasıl avutacağını gece gündüz planlıyordu. Kadınların eski çağlardan beri süregelen sonsuz riyakârlıklarından habersiz olan Jurgis de oltaya gelip mutlu mesut sırıtıyordu; sonra parmağını Küçük Antanas'ın gözlerinin önünde tutup sağa sola hareket ettiriyor ve bebeğin takip ettiğini görüp neşeyle gülüyordu. Hiçbir evcil hayvan bir bebekle boy ölçüşemez; Küçük Antanas öylesine esrarengiz bir ciddiyetle Jurgis'in yüzüne bakıyordu ki Jurgis haykırmaya başlıyordu: "*Palauk!* Baksana, Muma, babasını tanıdı! Evet, tanıdı! *Tu mano szirdele*, küçük hergele seni!"

12.

Jurgis kazadan sonraki üç hafta yataktan hiç çıkmadı. Çok inatçı bir burkulmaydı; şiş inmiyor, ağrı hâlâ sürüyordu. Ancak üç haftanın ardından artık kendini tutamadı ve her gün biraz biraz yürümeye başlayarak kendini iyileştiğine ikna etmeye çalıştı. Ne kadar itiraz etseler de onu durduramadılar ve üç-dört gün sonra işe döneceğini bildirdi. Topallaya topallaya tramvaya binip Brown'a gittiğinde işin hâlâ onu beklediğini gördü; yani patron bu arada işe aldığı zavallıcığı karlı sokaklara atmaya hazırdı. Jurgis arada bir acıdan durmak zorunda kalsa da paydostan bir saat öncesine kadar dayanabildi. Sonra çalışmaya devam ederse bayılacağını kabul etmek zorunda kaldı; bunu yapmak yüreğini paraladı ve bir sütuna dayanıp çocuklar gibi ağladı. Tramvaya kadar ancak iki adamın yardımıyla gidebildi ve indiğinde kar yağmasına rağmen oturup birinin gelmesini beklemek zorunda kaldı.

Böylece onu tekrar yatırıp ilk başta yapmaları gerektiği gibi doktor çağırdılar. Burkulma yüzünden bir tendonun yerinden çıktığı ve tedavi olmadan asla iyileşemeyeceği anlaşıldı. Doktor şişmiş bileğini hızla çekip çevirirken Jurgis yatağın yanlarına yapışıp dişlerini sıktı ve yüzü acıdan bembeyaz oldu. Doktor sonunda giderken iki ay boyunca kıpırdamadan yatması gerektiğini, işe daha önce dönerse hayat boyu topal kalabileceğini söyledi.

Üç gün sonra yine sert bir fırtına çıktı ve Jonas, Marija, Ona, yanlarına küçük Stanislovas'ı da alarak gün doğmadan bir saat önce fabrikalara ulaşmayı denemek üzere yola koyuldular. Ona'yla Stanislovas öğlene doğru geri döndüğünde, çocuk acıyla haykırıyordu. Görünüşe göre, parmaklarının hepsi donmuş-

tu. Karların içinde can vermelerine ramak kalmış, pes etmeye mecbur olmuşlardı. Yapmayı akıl edebildikleri tek şey donmuş parmakları ateşe doğru tutmak oldu ve küçük Stanislovas günün çoğunu korkunç bir acı içinde dans ederek geçirirken sonunda tepesi atan Jurgis deliler gibi küfürler savurarak hemen kesmezse Stanislovas'ı geberteceğine yemin etti. Aile o gün ve gece boyunca Ona'yla çocuk işlerini kaybedecekler diye korkudan deliye döndü; sabahleyin, Jurgis çocuğu sopayla dövdükten sonra, her zamankinden daha da erken çıktılar yola. Böyle bir durumda mızmızlık edilemezdi, ölüm kalım meselesiydi bu; küçük Stanislovas'ın domuz yağı makinesindeki işini kaybetmektense karların içinde donmanın bin defa yeğleneceğini anlaması beklenemezdi. Ona işini kaybettiğinden oldukça emindi ve sonunda Brown'a ulaştığında morali sıfırdı ama ustabaşı kadının da gelemediğini, dolayısıyla hoşgörülü davranmak zorunda kaldığını gördü.

Bu olayın sonuçlarından biri küçük çocuğun parmaklarının ilk eklemlerinin kalıcı olarak işlemez hale gelmesi, bir diğeri de yerler ne zaman yeni karlarla kaplı olsa yola koyulmadan önce onu dövmek zorunda kalmaları oldu. Dövülmesi gerektiğinde Jurgis'i çağırıyorlar, o da bu yüzden ağrıyan ayağının acısını çocuktan çıkarıyordu; ama rahatlayıp tatlı bir adama dönüşmüyordu. Sürekli zincirli tutulduğunda, en uysal köpeğin bile hırçınlaşacağı söylenir ya, onun durumu da aynıydı; bütün gün yatıp kaderine sövmekten başka bir işi yoktu ve bir süre sonra her şeye sövmeye başlamıştı.

Ama bu hiçbir zaman fazla uzun sürmüyordu çünkü Ona ağlamaya başladığında, Jurgis'in öfkesi diniyordu. Çökmüş yanakları ve gözlerine girip duran uzun siyah saçlarıyla evsiz bir hayalete benziyordu zavallı Jurgis; saçlarını kesecek, nasıl göründüğünü dert edecek hali yoktu. Kasları eriyor, geriye yumuşak ve gevşek et parçaları kalıyordu. Hem Jurgis'in iştahı yoktu hem de onu lezzetli şeylerle besleyecek paraları. Yemese daha

iyi olacağını, böylece tasarruf ettiklerini söylüyordu. Mart sonuna doğru Ona'nın hesap cüzdanını ele geçirdi ve hayatta sadece üç dolarları kaldığını öğrendi.

Fakat bu uzun hastalık döneminin en kötü sonuçlarından biri belki de aile üyelerinden birini daha kaybetmeleriydi; Jonas Birader ortadan kayboldu. Bir cumartesi gecesi eve dönmedi ve onu bulma çabalarının hiçbiri sonuç vermedi. Durham'daki patron haftalığını alıp gittiğini söylüyordu. Bu doğru olmayabilirdi tabii çünkü adamlardan biri öldüğünde bazen böyle söylerlerdi; herkes için olayı kapatmanın en kolay yolu buydu. Mesela adamın biri tanklardan birine düşüp halis domuz yağına ve eşsiz gübreye dönüştürüldüğünde, gerçeği olduğu gibi söyleyip ailesini üzmeye ne gerek vardı? Yine de Jonas'ın onları terk edip mutluluğun peşinde yollara düşmüş olması daha mümkündü. Jonas uzun zamandır hoşnutsuzdu ve haksız da sayılmazdı. Bayağı bir para veriyor ve buna karşılık kimsenin yeteri kadar beslenemediği bir aileyle birlikte yaşamak zorunda kalıyordu. Marija bütün parasını onlara verdiği için, tabii ki o da kendini aynı şeyi yapmaya mecbur hissediyordu. Üstüne bir de bacaksızların ağlaşıp durması ve her türden sefalet; insanın buna sızlanmadan katlanabilmesi için kahraman olması lazımdı ve Jonas kahraman filan değildi; yalnızca akşam karnını güzelce doyurup bir köşede, ateşin yanında oturarak yatmadan önce piposunu rahat rahat tüttürmek isteyen, yıpranmış, yaşını başını almış bir adamdı. Oysa ateşin yanında yer yoktu ve mutfak kış boyunca insanın şöyle bir oh diyebileceği kadar ısınmamıştı. Bahar geldiğinde aklına kaçmak gibi çılgınca bir fikir gelmesinden doğal ne olabilirdi ki? İki yıldır Durham'ın karanlık mahzenlerinde at gibi yarım tonluk arabalara koşulmuş, pazarları ve yılda dört tatil dışında hiç dinlenmemiş, güzel bir söz duymamıştı; tekmeler, yumruklar, küfürler; böyle bir yerde köpeği bağlasan durmazdı. Şimdiyse kış geçmiş, bahar esintileri başlamıştı; insan bir günlük yürüyüşle Packingtown'un dumanını sonsuza kadar geride

bırakabilir, otların yeşil, çiçeklerin gökkuşağı renklerinde olduğu bir yere gidebilirdi!

Ama artık ailenin geliri üçte birden fazla, besin ihtiyacı sadece on birde bir azalmıştı ve her zamankinden daha da kötü bir durumdalardı. Ayrıca Marija'dan borç alıp durarak kızın banka hesabını boşaltıyor ve evlenip mutlu olma hayallerini bir kez daha yıkıyorlardı. Hatta Tamoszius Kuszleika'ya bile borçlanarak adamı yoksul düşürüyorlardı. Tamoszius hiç akrabası olmayan, müthiş yeteneği sayesinde çok kazanıp bolluk içinde yaşaması gereken bir adamdı; ama âşık olup her şeyi göze aldığı için o da bu kötü talihe ortak olmak zorundaydı.

Böylece sonunda çocuklardan ikisinin daha okulu bırakmasına karar verildi. Artık on beşinde olan Stanislovas'tan sonra ondan iki yaş küçük bir kız, Kotrina, sonra da sırasıyla iki oğlan, on bir yaşındaki Vilimas ve on yaşındaki Nikalojus vardı. Oğlanların ikisi de zeki çocuklardı ve onların yaşında binlerce çocuğun eli ekmek tutarken ailenin açlık çekmesi için hiçbir neden yoktu. Bir sabah ikisine de çeyrek dolar ve birer sosisli sandviç verildi ve başları nasihatlerle ağırlaşmış vaziyette gazete satmayı öğrenmek üzere şehre gönderildiler. Gece geç vakit yaşlı gözlerle gelip yedi-sekiz kilometre yol yürüdüklerini, bir adamın ikisini gazete satılan bir yere götürmeyi teklif ettiğini, paralarını alıp gazeteleri getirmek için dükkâna girdiğini ve ortadan kaybolduğunu anlattılar. Bu yüzden ikisi de kemerle dövüldü ve ertesi sabah tekrar şehre yollandı. Bu kez gazete satılan yeri bulup gazeteleri aldılar; öğlen civarına kadar dolaşıp gördükleri herkese "Gazete?" diye sorduktan sonra bütün gazeteleri ellerinden alındığı gibi bölgesine girdikleri büyük bir gazete satıcısından da dayak yediler. Neyse ki biraz gazete satmayı başarmışlardı ve kâr etmeseler de sermayeyi kurtarmış sayılırlardı.

Böyle talihsizliklerle geçen bir haftanın ardından iki ufaklık işi öğrenmeye başladı; gazetelerin isimleri, kaçar tane alacakları, ne türden insanlara satmayı deneyecekleri, nerelere gidilip nereler-

den uzak durulacağı. Daha sonra evden sabahın dördünde çıkıp önce sabah, sonra akşam gazeteleriyle sokaklarda koşturduktan sonra gece eve kişi başı yirmişer, otuzar sent getirmeye başladılar; hatta bazen kırkar sent. Mesafe çok olduğu için bunun içinden tramvay paralarını çıkarmaları gerekiyordu; ama sonra arkadaşlar edinip daha çok şey öğrendiler ve tramvayı da bedavaya getirmeye başladılar. Tramvaya kondüktöre görünmeden binip kalabalığın içine gizleniyorlardı; dört denemeden üçünde, adam ya onları görmüyor ya da zaten para verdiklerini düşünerek es geçiyordu; parayı isterse de ceplerini karıştırıp ağlamaya başlayarak iyi kalpli yaşlı bir kadının ödemesini sağlıyor ya da inip aynı numarayı başka bir tramvayda deniyorlardı. Bunu yapmaya hakları olduğunu düşünüyorlardı. Çalışan insanların gidip geldiği saatlerde tramvayların bu kadar kalabalık olması ve kondüktörlerin bütün parayı toplayamamaları kimin suçuydu acaba? Üstelik insanlar bütün şirketlerin hırsız olduğunu söylüyordu; alçak politikacılar sayesinde bütün köşeleri tutmuşlardı!

Artık kış geçmiş, kar tehdidi ortadan kalkmıştı; kömür alınması gerekmiyordu; ağlayan çocukları gönderebilecekleri fazladan sıcak bir oda, haftadan haftaya geçinebilecekleri kadar bir para vardı ve Jurgis eskisi kadar fena değildi. İnsan zamanla her şeye alışabilir ve Jurgis de evde yatmaya alışmıştı. Ona bunu görüyor ve ne kadar acı çektiğini göstererek onun huzurunu bozmamaya özen gösteriyordu. İlkbahar yağmurlarının yağdığı zamandı ve Ona masrafı göze alıp sık sık işe tramvayla gitmek zorunda kalıyordu; her gün biraz daha sararıp soluyor ve Jurgis'in bunu görmemesi bütün iyi niyetine rağmen onu üzüyordu. Jurgis onu eskisi kadar umursuyor muydu yoksa bunca sefalet ona olan aşkını yıpratmış mıydı acaba? Ona, sürekli ondan uzakta kalıp kendi dertleriyle uğraşmak zorundayken, Jurgis de kendi dertleriyle uğraşıyordu; sonra Ona eve geldiğinde öyle yorgun oluyordu ki; konuştukları zaman bir tek kaygılarından söz edebiliyorlardı; böyle bir hayatta duyguları canlı tutabilmek çok zordu cidden.

Ona'ın içinde kimi zaman bunun acısı alevleniyordu; geceleyin ansızın iri yarı kocasına sımsıkı sarılıp hıçkırarak ağlıyor, onu hâlâ sevip sevmediğini bilmek istiyordu. Yoksulluğun hiç bitmeyen baskısı altında cidden de daha gerçekçi birine dönüşmüş olan zavallı Jurgis ne yapacağını bilemiyor, elinden gelen tek şey en son ne zaman üzüldüğünü hatırlamaya çalışmak oluyordu; Ona da onu bağışlayıp ağlaya ağlaya uykuya dalmak zorunda kalıyordu.

Jurgis nisanın ikinci yarısında doktora gitti, doktor da bileğine takması için bir bandaj verip artık işe dönebileceğini söyledi. Ama bunun için doktorun izninden fazlası gerekiyordu çünkü Jurgis, Brown'ın ölüm yataklarına gittiğinde, ustabaşı işini geri almak için çok geç kaldığını söyledi. Jurgis bunun işi yaptıracak başka birini buldukları ve değişiklik yapmakla uğraşmayacakları anlamına geldiğini biliyordu. Kapıda durup yaslı gözlerle içeri bakar, çalışan arkadaşlarıyla yoldaşlarını izlerken kendini dışlanmış gibi hissetti. Sonra dışarı çıkıp işsiz kalabalık içindeki yerini aldı.

Ne var ki Jurgis bu kez aynı özgüvene ve özgüveni sağlayacak niteliklere sahip değildi. Artık kalabalığın içinde en iyi görünen adam o değildi ve patronların gözüne çarpmıyordu; giysileri eski püskü, kendisi zayıf ve bitkin, perişan haldeydi. Aynı onun gibi görünen ve hisseden, aylardır Packingtown'da dolaşıp iş dilenen yüzlerce adam vardı. Jurgis'in hayatındaki kritik bir dönemdi ve daha zayıf biri olsa ötekilerin gittiği yoldan gidebilirdi. Bu işsiz güçsüz biçareler polis tarafından dağıtılana kadar her sabah fabrikaların kapısında bekleşiyor, sonra da meyhanelere dağılıyordu. Patronlarla görüşebilmek için binalara girmeyi deneyerek terslenmeyi çok azı göze alabiliyordu; sabahleyin şansları yaver gitmemişse, günün geri kalanını ve geceyi meyhanelerde geçirmekten başka yapacak bir şey yoktu. Jurgis'in bundan uzak durabilmesinin nedeni tabii ki kısmen havanın iyi olması ve kapalı bir yere tıkılmaya gerek olmamasıydı; ama daha çok karısının zavallı küçük suratını devamlı içinde taşımasıydı. Günün her saati umutsuz bir savaş vererek, iş bulmak zorunda olduğunu söyledi durdu ken-

dine. İş bulmalıydı! Yine kış gelmeden bir yere girip biraz para biriktirmeliydi.

Ama iş filan yoktu. Sendikanın bütün üyelerini buldu –Jurgis bu arada sendikaya bağlı kalmıştı hep– ve birileriyle konuşmaları için yalvardı. Tanıdığı herkese gidip orada veya başka bir yerde bir şans vermelerini istedi. Bütün gün binadan binaya dolaştı ve bir-iki hafta sonra, bütün tesisleri ve girebildiği bütün odaları gezip hiçbir yerde iş olmadığını öğrenmişken, ilk gittiği yerlerde değişiklik olabileceğine kanaat getirip tekrar başa döndü ve sonunda bekçilerle şirketlerin "gözcüleri" onu yüzünden tanıyarak tehditlerle kovmaya başladılar. Sonunda sabahları kalabalıkla birlikte gidip en önde durarak istekli görünmekten, seçilemeyince eve dönüp küçük Kotrina'yla ve bebekle oynamaktan başka çaresi kalmadı.

Jurgis'in bütün bunların anlamını net olarak görebilmesi tuhaf ve acıydı. Başlangıçta taptaze ve güçlüyken ilk gün işe girebilmişti; şimdiyse ikinci el, deyim yerindeyse, defolu bir maldı ve artık istenmiyordu. Sıkıp suyunu çıkarmışlardı; hızlı tempoları ve kayıtsızlıklarıyla eskitip çöpe atmışlardı onu! Jurgis zamanla öteki işsizlerle tanışıp hepsinin aynı deneyimi yaşadığını görecekti. Başka yerlerden gelmiş, başka değirmenlerde öğütülmüş olanlar da vardı tabii; kendi hataları yüzünden –mesela bu feci baskıya içki içmeden dayanamadıkları için– ıskartaya çıkarılmış olanlar vardı. Fakat büyük çoğunluk merhametsiz dev et öğütme makinasının aşınmış parçalarından ibaretti; çalışıp didinmişler, kimileri on-yirmi yıl boyunca o tempoya uymuş, sonunda artık uyamaz hale gelmişlerdi. Kimilerine açıkça çok yaşlı oldukları, daha dinç birine ihtiyaç olduğu söylenmişti; kimileri dikkatsizlikleri ya da yetersizlikleri yüzünden açık vermişti; fakat çoğunluk için verilen açık Jurgis'inkiyle aynıydı. O kadar uzun bir zaman aşırı çalıştırılmış ve yetersiz beslenmişlerdi ki sonunda hastalık yüzünden yatağa çakılıvermişlerdi; kimileri bir yerlerini kesip kan zehirlenmesi yaşamış ya da başka

bir kaza geçirmişti. Böyle bir şeyin ardından işe döndüğünüzde, işinizi ancak patronun lütfu sayesinde geri alabiliyordunuz. Şirketin sorumlu olduğu bir kaza olmadığı sürece bunun istisnası yoktu; o zaman kaypak bir avukat yollanıyor, sizi taleplerinizden vazgeçirmeye çalışıyor, dişli çıkarsanız da size ve ailenize her zaman iş sağlanacağı sözünü veriyordu. Bu söze de mutlaka harfi harfine uyuluyordu; iki yıl boyunca. "Zaman aşımı süresi" iki yıldı ve kurban bu sürenin ardından dava açamıyordu.

Bütün bunların ardından başınıza ne geleceği duruma bağlıydı. Yüksek vasıflı bir işçiyseniz, büyük ihtimalle sizi geçindirecek kadar para biriktirmiş oluyordunuz. En iyi parayı alan "yarıcılar" saatte elli sent, yoğun sezonlarda günde beş-altı dolar, en kötü günde bir-iki dolar kazanabiliyordu. Bu parayla hem yaşayabilir hem de birikim yapabilirdiniz; ama bir fabrikada yalnızca beş-altı tane yarıcı oluyordu ve Jurgis'in tanıdıklarından birinin, hepsi de büyüdüklerinde babaları gibi yarıcı olmak isteyen yirmi iki çocuğu vardı. Yoğun sezonlarda haftada on dolar, ölü sezonlarda beş dolar kazanan vasıfsız bir işçinin durumuysa yaşına ve baktığı kişi sayısına göre değişirdi. Bekâr bir erkek, içki içmiyorsa ve fazlasıyla bencilse, para biriktirebilirdi; yani yaşlı anne babasının, kardeşlerinin ya da başka akrabalarının, sendika üyelerinin, arkadaşlarının, açlıktan ölmek üzere olan komşuların ihtiyaçlarını görmezden gelebiliyorsa.

13.

Jurgis'in iş aradığı dönemde Teta Elzbieta'nın çocuklarından biri, küçük Kristoforas öldü. Hem Kristoforas hem de kardeşi Juozapas sakattı ve Juozapas üstünden araba geçtiği için tek bacağını kaybetmiş, Kristoforas'ta da doğuştan kalça çıkığı olduğu için hiç yürüyememişti. Kristoforas, Teta Elzbieta'nın en küçük çocuğuydu ve belki de doğa bu şekilde ona artık yeteri kadar doğum yaptığını anlatmak istemişti. Nedeni ne olursa olsun, çocuk perişan bir durumda, hasta ve gelişmemişti; raşitizm hastalığı vardı ve üç yaşını geçmiş olduğu halde en fazla bir yaşındaki normal bir çocuk kadar büyümüştü. Kirli bir elbisenin içinde bütün gün yerlerde emekliyor, zırlayıp mızmızlanıyordu; yer seviyesinde çok cereyan olduğu için sürekli üşütüyor, akan burnunu çekip duruyordu. Bu yüzden aileye sürekli sorun yaratan bir baş belasıydı. Annesi doğal olmayan bir saplantı halinde en çok o çocuğunu seviyor ve devamlı onun üzerine titriyordu; ne yapsa ses çıkarmıyor, mızmızlanmalarıyla Jurgis'i zıvanadan çıkardığı zaman gözyaşlarına boğuluyordu.

Sonra çocuk öldü. Belki de o sabah yediği füme sosis yüzünden; sosis ihraç edilmeye uygun bulunmayan tübekülozlu domuzların birinden yapılmıştı belki. Artık nedeni her neydiyse, çocuk sosisi yedikten bir saat sonra acıyla ağlamaya, iki saat içinde nöbet geçirir gibi yerlerde yuvarlanmaya başladı. Evde onunla yalnız olan küçük Kotrina bağırarak dışarı koşup yardım çağırmış, bir süre sonra doktor geldiğinde Kristoforas çoktan son nefesini vermişti. Teselli edilemeyen zavallı Elzbieta dışında kimse pek üzülmedi buna. Jurgis bildiği kadarıy-

la çocuğu belediyenin gömmesi gerektiğini, cenazeye verecek paraları olmadığını söyledi; bunun üstüne zavallı kadıncağız âdeta çıldırdı, ellerini ovuştuşturarak acı ve çaresizlik içinde avaz avaz bağırmaya başladı. Çocuğunun cenazesini belediye mi kaldıracaktı! Üvey kızı da öylece durup buna razı olacaktı, öyle mi! Ona'nın babası bunu duysa mezarından kalkardı! İş bu raddeye kadar geldiyse, derhal pes edip hep birlikte gömülseler daha iyiydi!.. Sonunda Marija on dolar verebileceğini söyledi; Jurgis buna rağmen yumuşamayınca, Elzbieta gözyaşlarına boğularak parayı komşulardan dilendi ve küçük Kristoforas için cenaze töreni düzenlendi, beyaz tüylerle süslenmiş bir cenaze arabası tutuldu ve çocuk başına tahta haç dikilmiş ufacık bir mezara gömüldü. Zavallı anne aylar boyunca kendine gelemedi, küçük Kristoforas'ın emeklediği yerlere bakmak bile gözlerinden yaş akması için yeterliydi. Talih zavallı çocuğun yüzüne hiç gülmemişti. Doğuştan sakattı. Elzbieta zamanında duymuş olsa, o büyük doktora gidip sakatlığını tedavi ettirirdi!.. Elzbieta bir zaman önce Şikago'daki bir milyarderin bir servet ödeyerek Avrupalı büyük bir cerrahı oraya getirtip Kristoforas'la aynı hastalıktan mustarip kızını adama tedavi ettirdiğini duymuştu. Kendi tekniğini tanıtmak için sakat çocuklara ihtiyacı olan doktor bu yüzden yoksul çocukları iyileştireceğini söylemiş, gazeteler adamın bu yüce gönüllü tavrını göklere çıkarmıştı. Ama heyhat, Elzbieta gazete okumuyordu ve kimse de ona haber vermemişti; ama belki de böylesi daha iyiydi çünkü o zaman da her gün oraya gidip doktoru beklemek için tramvaya verecek paraları, aynı şekilde kimsenin çocuğu götürüp getirecek zamanı olmayacaktı.

İş aradığı bu süre boyunca Jurgis'in üzerinde asılı karanlık bir gölge vardı; vahşi bir hayvan yaşam yolunda pusuya yatmıştı sanki ve Jurgis bunu biliyor, yine de adım adım oraya yaklaşıyordu. Packingtown'da işsiz kalmanın farklı aşamaları

vardı ve Jurgis en dibe düşme ihtimalinin dehşetiyle karşı karşıyaydı. En alttaki adamı bekleyen bir yer vardı: Gübre fabrikası!

Adamlar dehşet ve merak dolu fısıltılarla söz ederdi buradan. Bu işi on kişiden en fazla biri denemişti; geriye kalan dokuz kişi kulaktan dolma bilgilerle ve kapı aralığından şöyle bir bakmakla yetinirdi. Açlıktan ölmekten de beter şeyler vardı. Jurgis'e orada çalışıp çalışmadığını, çalışmaya niyetli olup olmadığını soruyorlardı; Jurgis de kendi içinde bununla boğuşuyordu. Böyle bir yoksulluk içinde bunca fedakârlık yaparlarken, ne kadar korkunç olursa olsun, herhangi bir işi reddetmeyi göze alabilir miydi? Bir şans verildiğini ve bu şansı kabul edecek cesareti olmadığını bile bile eve gidip, Ona'nın hasta olduğu halde ağlaya sızlaya kazandığı ekmeği yemeyi göze alabilir miydi? Bütün gün kendi içinde bunları tartışıyor, ürpererek bir kez daha geri çekilmesi için gübre fabrikasına bir kez bakması yetiyordu. Gerçek bir erkek gibi sorumluluğunu yerine getirecekti; gidip başvurusunu yaptı; ama kabul edilmek için can atması da gerekmiyordu herhalde!

Durham'daki gübre fabrikası diğer tesislerin oldukça uzağındaydı. Burayı ziyaretçilerin çok azı görür, görenler de dışarı köylülerden cehenneme geldiğini duyan Dante gibi çıkardı. "Tortular" ve her çeşit atık tesislerin bu bölümüne gelirdi; kemikler burada kurutulurdu; gün ışığının asla girmediği boğucu mahzenlerde her biri belli bir zaman sonra ölmeye mahkûm olan kadın, erkek ve çocukların öğütme makinalarına doğru eğildiğini, kemikleri testerelerle farklı şekillerde kestiklerini, nefes alırken ciğerlerine tozları doldurduklarını görürdünüz. Burada kandan albümin üretilir ve leş kokulu şeyler daha da leş gibi kokan şeylere dönüştürülürdü; bu işlerin yapıldığı koridorlarda ve yeraltı odalarında kendinizi Kentucky'deki dev mağaralarda kaybolmuş gibi hissederdiniz. O tozun ve buharın içinde elektrik ışıkları uzaklardan göz kırpan yıldızlar gibi parlardı; buharın ve içinden çıktığı sıvının rengine göre değişen, kırmızı, mavi-yeşil, mor yıldızlar. Bu mezarlık misali berbat yerlerdeki kokuları

anlatacak Litvanca sözcükler olabilirdi ama İngilizce sözcükler yoktu. İçeri girerken buzlu suya dalar gibi cesaretinizi toplamak zorundaydınız. Su altında yüzer gibi ilerliyordunuz; mendilinizi yüzünüze örtüyor, öksürüp tıksırmaya başlıyordunuz; hâlâ pes etmediyseniz, kulaklarınız çınlamaya, alnınızdaki damarlar zonklamaya başlıyordu ve sonunda amonyak buharlarının şiddetli bir saldırısına uğrayarak dönüp can havliyle kaçıyor, dışarı yarı baygın bir halde çıkıyordunuz.

Üstte bu "tortuyu," karkasların atık parçalarından da yağlar çıkarıldıktan sonra geriye kalan o kahverengi ve yoğun sıvıyı kuruttukları yerler vardı. Daha sonra bu kurutulmuş maddeyi incecik bir toz haline getiriyorlar, bu iş için yüzlerce vagon dolusu alıp öğüttükleri ne olduğu belirsiz ama zararsız kahverengi bir taşla iyice karıştırıyorlar, böylece gübre yüzlerce standart kemik fosfatı markasından biri olarak torbalanıp dünyaya dağıtılmaya hazır hale geliyordu. Sonra Maine, Kaliforniya ya da Teksas'taki bir çiftçi, mesela tonu yirmi beş dolardan bunu satın alıyor ve mısır ekerken kullanıyordu; işlemden sonra tarlalar günler boyu sert bir koku yayıyor, çiftçiye, arabaya ve arabayı çeken atlara da aynı koku sinmiş oluyordu. Packingtown'daysa gübre sadece bir çeşni, açık havada dönümlerce araziye bir ton kadar serpiştirilmiş bir şey değil, tek bir binada yüzlerce ve binlerce ton halinde bulunan, orada burada saman yığınları gibi duran, yerleri beş-on santim kaplayan, havayı en ufak esintide insanı kör eden kum fırtınalarına dönüşen boğucu bir tozla dolduran, saf bir şeydi.

Jurgis âdeta görünmeyen bir el tarafından sürüklenerek her gün bu binaya geliyordu işte. Mayıs her zamankinden soğuk geçmiş ve böylece gizli duaları kabul olmuştu; ama haziran başında hava rekor bir sıcaklığa ulaşınca gübre fabrikasına adam arandı.

Öğütme makinasının başındaki patron artık Jurgis'i tanımış ve işe alabileceği biri olarak aklına yazmıştı; bu yüzden insanı nefessiz bırakan o sıcakta, saat ikide kapıya geldiğinde, içinden bir acı dalgasının gelip geçtiğini hissetti Jurgis; patron onu çağır-

mıştı! On dakika içinde ceketiyle gömleğini çıkardı ve dişini sıkıp işe girişti. Direnip üstesinden gelmesi gereken bir zorluk daha!

İşi öğrenmesi bir dakika sürdü. Karşısında gübreyi öğüten makinanın ağızlarından biri vardı; gübre buradan kahverengi koca bir nehir gibi dışarı akıyor, havaya püskürttüğü incecik tozlar bulutlar oluşturuyordu. Jurgis'in eline bir kürek verilmişti ve görevi beş-altı adamla birlikte gübreyi arabalara doldurmaktı. Ötekilerin de çalıştığını ancak seslerden ve arada bir çarpışmalarından anlayabiliyordu; yoksa orada olduklarını bile fark etmeyecekti çünkü o toz fırtınasında iki metre uzağı bile göremiyordunuz. Bir arabayı doldurduktan sonra öteki gelinceye kadar etrafı kolaçan ediyor, hazırda araba yoksa boşalan bir tanesi gelinceye kadar kolaçan etmeyi sürdürüyordu. Tabii ki beş dakika içinde tepeden tırnağa gübreye bulandı; ağzının üstüne bağlayıp nefes alabilmesi için bir sünger vermişlerdi ama sünger ağzıyla göz kapaklarının gübreyle kaplanmasını, kulaklarına gübre dolmasını engellemiyordu. Alacakaranlıktaki kahverengi bir hayalete dönmüştü; saçlarından ayakkabılarına kadar binayla ve içindeki her şeyle, ayrıca dışarıdaki yüz metre boyunca görülen her şeyle aynı renk olmuştu. Kapıların açık bırakılması zorunluydu ve rüzgâr estiğinde Durham şirketi epey bir gübreden oluyordu.

Jurgis üstünde gömleğiyle, otuz yedi derecenin üzerinde bir sıcaklıkta çalışırken, fosfatlar vücudundaki bütün gözeneklerden içeri nüfuz etti ve beş dakika içinde başı ağrımaya, on beş dakika sonra sersemlemeye başladı. Kan beynini zangırdayan bir motor gibi zonklatıyordu; başının tepesinde korkunç bir sancı vardı ve ellerini kontrol etmekte zorlanıyordu. Yine de, dört aylık hastalık döneminin hatırasını arkasına alarak, çılgınca bir azimle savaşa devam etti; yarım saat sonra kusmaya başladı; iç organları parçalanacakmış gibi hissedinceye kadar kustu. Patron, aklına koyduğu takdirde gübre fabrikasına da alışacağını söylemişti; ama Jurgis esas midesini alıştırması gerektiğini görmeye başlamıştı.

O korkunç günün sonunda zor ayakta duruyordu. Arada bir şöyle bir durup bir duvara yaslanmak ve kendini toparlamak zorunda kalıyordu. Adamların çoğu dışarı çıkar çıkmaz meyhaneye yollanıyordu; gübreyle çıngıraklı yılan zehirini aynı sınıfa sokar gibiydiler. Ama Jurgis içmeyi düşünemeyecek kadar hastaydı; ancak sokağa kadar sendeleyip kendini bir tramvaya atmayı becerebildi. Mizah duygusu olan bir adamdı ve sonraları, işin kurdu olduğunda, bir tramvaya binip olacakları izlemeyi komik bulmaya başlayacaktı. O günse bunu fark edemeyecek kadar hastaydı; insanların nefeslerini tutup ağızlarında kalan havayı boşaltmalarını, mendilleriyle burunlarını örtüp kızgın bakışlı gözlerini ona dikmelerini. Jurgis sadece önündeki adamın hemen kalkıp ona yer verdiğini gördü; az sonra iki yanında oturanlar da ayağa kalktı; bir dakika içinde kalabalık vagon neredeyse boşalmıştı; arada duracak yer bulamayanlar inip yürümeyi tercih etmişlerdi.

Jurgis içeri girdikten bir dakika sonra evi de gübre fabrikasına çevirdi tabii. Üzeri bir santim kalınlığında gübreyle kaplıydı; gübre bütün vücuduna nüfuz etmişti ve tamamen kurtulmak için bir hafta boyunca keselenmenin yanında bir de kan ter içinde spor yapması gerekirdi. Bu haldeyken, alimlerin yeni keşfettiği, gücünden zerre kaybetmeksizin sonsuz enerji yayabilen bir madde dışında, insanlığın bildiği hiçbir şeyle kıyaslanamazdı. Öyle bir kokuyordu ki masadaki bütün yemeklerin tadı gübre gibi oldu ve bütün aile kustu; Jurgis'in kendi midesinde bir şey tutabilmesi içinse üç hafta geçmesi gerekti. Ellerini yıkıyor, çatal bıçak kullanıyor olabilirdi ama ağzıyla boğazı hâlâ o zehirle kaplı değil miydi?

Jurgis yine de pes etmedi! Başı çatlayacak gibi ağrısa da sendeleye tökezleye fabrikaya gidip yine yerini aldı ve insanı kör eden toz bulutlarının içinde kürek savurmaya başladı. Haftanın sonunda tam bir gübreci olup çıktı; yine yemek yiyebiliyordu ve başının ağrısı hiç kesilmese de artık işine engel olacak bir şiddette değildi.

Böylece bir yaz daha geçti. Bütün ülkede bolluk içinde geçen bir yazdı ve ülke et fabrikalarının ürünlerinden bol bol yerken, şirketlerin işçi fazlası çalıştırma politikalarına rağmen bütün aile için bol bol iş vardı. Yine borçlarını ödeyebilmeye ve kenara biraz para ayırabilmeye başladılar; ama uzun süremeyecek kadar ağır buldukları bir-iki fedakârlık vardı: İki oğlanın o yaşta gazete satmak zorunda olması çok kötüydü. Onları uyarmanın ve sıkboğaz etmenin en ufak bir faydası olmuyordu; hiç fark etmeden yeni çevrelerine uyum sağlamaya başlamışlardı. Akıcı bir İngilizceyle küfretmeyi öğreniyorlardı; puro izmaritleri toplayıp içmeyi, bozuk paralar, zarlar ve sigara kartlarıyla saatler boyu kumar oynayıp zamanlarını boşa harcamayı öğreniyorlardı; "Levee" denilen yerdeki bütün randevu evlerinin yerleriyle buraları işleten "madamların" isimlerini, bütün polis şeflerinin ve büyük politikacıların katıldığı resmi ziyafetlerin verildiği günleri öğreniyorlardı. "Taşralı müşterilerden" biri onlara soracak olursa, "Hinkydink'in" meşhur salonunun yerini hatta orayı karargâh haline getirmiş olan kumarbazlarla haydutları ve silahlı soyguncuları isimlerini söyleyerek gösterebiliyorlardı. Daha da kötüsü, çocuklar geceleri eve gelmemeyi alışkanlık haline getirmeye başlamıştı. Hava güzelken ve bir kamyonun altına ya da boş bir kapı aralığına kıvrılıp evdeki kadar rahat bir uyku çekebilecekken, her gece şehirden eve gelmek için onca zaman ve enerji, belki bir de tramvay parası harcamaya ne gerek vardı ki? Her gün için eve yarım dolar getirdikleri sürece parayı ne zaman getirdikleri neden önemli oluyordu? Fakat Jurgis iş böyle giderse bir gün eve hiç gelmeyeceklerini söyledi ve Vilimas'la Nikalojus'un sonbaharda okula dönmesine, onların yerine Elzbieta'nın işe girmesine ve onun evdeki işlerini kızının yapmasına karar verildi.

Küçük Kotrina çoğu yoksul çocuk gibi zamanından önce büyümüştü; sakat olan erkek kardeşine ve bebeğe o bakmak zorundaydı; yemekleri pişirip bulaşıkları yıkamak, ev temizliğini

yapıp çalışanlar akşam eve geldiğinde yemeği hazır etmek onun göreviydi. Daha on üç yaşında ve yaşına göre ufak tefek bir kızdı ama bütün bunları gıkını çıkarmadan yapıyordu; annesi gidip birkaç gün tesislerde taban teptikten sonra "sosis makinesinin" hizmetkârı olarak işe girdi.

Çalışmaya alışkın olan Elzbieta bu değişime alışmakta yine de zorlandı çünkü sabahın yedisinden yarıma kadar, ardından birden beş buçuğa kadar hiçbir yere kıpırdamadan ayakta durmak zorundaydı. İlk birkaç gün dayanamayacağını zannetti; neredeyse Jurgis'in gübre fabrikasında çektiği kadar eziyet çekti ve gün batımında dışarı çıkarken resmen başı dönüyordu. Üstelik o kara deliklerden birinde, elektrik ışığında çalışıyordu ve buradaki rutubet adamı öldürürdü; yerler sürekli su birikintileriyle doluydu ve içeride mide bulandırıcı bir ıslak et kokusu vardı. Burada çalışanlar doğanın kadim geleneklerine uymuş, sonbaharda solmuş yaprakların, kışları karın rengini alan kar keklikleri ya da bir çotuğun üstündeyken siyaha, yapraklara gittiğinde yeşile dönüşen bukalemunlar gibi olmuştu. Bu bölümde çalışan kadın ve erkekler yaptıkları "taze köy sosisiyle" aynı renkteydi.

Sosis bölümü birkaç dakika için ve insanlara bakmadığınız sürece, ziyaretçiler için ilginç bir yerdi; makinalar belki de bütün tesislerdeki en harika şeylerdi. Sosisler büyük ihtimalle bir zamanlar elde kıyılıp dolduruluyordu ve eğer öyleyse bu yeni icatlar yüzünden kaç kişinin işinden olduğunu öğrenmek de ilginç olurdu. Bir yanda adamların içlerine kürekler dolusu etle birlikte el arabalarıyla gelen baharatları attıkları yerler vardı; bu büyük kapların içinde dakikada iki bin devir yapan döner bıçaklar bulunuyordu ve et iyice öğütülüp içine patates unu katıldıktan, su da katılıp iyice karıştırıldıktan sonra itilerek öteki taraftaki doldurma makinalarına gönderiliyordu. Bu makinaya kadınlar bakıyordu; hortum ucuna benzeyen emzik gibi bir yer vardı ve kadınlardan biri uzun bir "kılıfı" alıp ucunu buraya geçirdikten sonra dar bir eldivenin parmağını açar gibi açıyordu.

Kılıf dokuz-on metre uzunluğunda oluyordu ama kadının çok az zamanı vardı; birkaç kılıf daha taktıktan sonra bir kolu indiriyordu ve çıkmaya başlayan sosis içi kılıfları dolduruyordu. Ziyaretçiler öylece durup makineden mucizevi şekilde kıvrılarak çıkan inanılmaz uzunluktaki sosis yılanını izleyebilirdi. Önde bu yaratıkların içine düştüğü büyük bir tepsi ve onları düşer düşmez tutup bükmeye başlayan iki kadın daha vardı. Konunun yabancısı olanlar için en kafa karıştırıcı iş buydu; kadınların bileklerini şöyle bir kıvırmaları yetiyordu; bunu öyle bir ustalıkla yapıyorlardı ki birbiri ardına sonsuz bir sosis zinciri oluşacağına hepsi de tek bir merkezden aşağı sarkan bir dizi uzun halat oluşuyordu. Aynı bir hokkabazlık numarası gibiydi; kadınlar öyle hızlı çalışıyordu ki gözünüzle takip edemiyor, hareketlerini bulanık bir sis halinde görüyordunuz ve sosisler birbiri ardına akmaya devam ediyordu. Ancak bu sisin ortasında, ziyaretçiler aniden kasılmış gergin bir yüz, alna oyulmuş iki çizgi, ölü gibi solgun iki yanak görürdü; sonra birden gezmeye devam etmesi gerektiğini hatırlardı. Kadınlar gezemez, oldukları yerde kalırlardı; saatler, günler, yıllar boyu sosisleri büker ve ölümle yarışırlardı. Parça başına para alıyorlardı ve yaşatmaları gereken bir aileleri vardı; katı ve acımasız ekonomik kurallar bunu ancak bu şekilde, ruhunu yaptığı işe katarak, hayvanat bahçesindeki vahşi bir hayvanı izler gibi kendisine bakan iyi giyimli hanımlarla beylere göz atacak bir saniyesi bile olmadan çalışarak yapabileceği şekilde ayarlanmıştı.

14.

Bir üyesi konserve fabrikasında et kesen, öteki sosis fabrikasında çalışan aile Packingtown'da dönen dolaplar hakkında ilk elden bilgi sahibiydi. Başka yerde kullanılamayacak kadar bozulmuş olan etlerin ya konserve ya da öğütülüp sosis yapılmasının bir gelenek haline geldiğini görmüşlerdi artık. Salamura bölümünde çalışan Jonas'tan duyduklarını da hesaba katarak artık bütün bozuk et sanayisini içeriden biri gibi görebiliyor, Packingtown'da söylenen o eski özlü söze –Domuzların çığlıkları dışında her şeylerini kullanırlar– farklı ve kasvetli bir gözle bakıyorlardı.

Jonas salamuradan çıkartılan etlerin bozulmuş olabileceğini, o zaman kokularını almak için sodayla ovup etleri içkinin yanında bedava yemek veren meyhanelere sattıklarını anlatmıştı; ayrıca ister taze ister tuzlanmış, bütün halinde ya da kıyılmış olsun, her çeşit ete istedikleri her türlü rengi, tadı ve kokuyu vermelerini sağlayan daha birçok mucizevi kimyasal vardı. Domuz butlarını salamura yaparken hem zaman kazandıran hem de fabrikanın kapasitesini artıran zekice tasarlanmış bir alet kullanıyorlardı; bir pompadan ve pompanın ucuna takılmış içi boş bir iğneden oluşan bir makineydi bu; işi yapan adam iğneyi ete batırıp pompayı ayağıyla çalıştırarak butun içini birkaç saniyede salamurayla doldurabiliyordu. Buna rağmen bazı butlar bozulabiliyor, kokularından yanlarında durulmuyordu. Şirketler bunların içine de daha güçlü ve kokuyu yok eden bir sıvı zerk ediyordu; işçiler arasında "yüzde otuz vermek" diye bilinen bir işlemdi bu. Ayrıca tütsülenen butların içinden de bozuk olanlar çıkabiliyordu. Bunlar eskiden "Üçüncü Sınıf" olarak satılıyordu ama sonradan

akıllının biri bir yöntem icat etmiş, bozuk kısım genelde oraya yakın olduğu için kemiği çıkarmaya, deliğe kızgın demir sokmaya başlamışlardı. Bu buluştan sonra Birinci, İkinci, Üçüncü Sınıf diye bir şey kalmamıştı; artık sadece Birinci Sınıf but vardı. Şirketlerin aklı sürekli bu üçkâğıtlara işliyordu: "Kemiksiz domuz budu" dedikleri şey domuzlardan artan her şeyin toplanıp kılıflara doldurulmuş haliydi; "Kaliforniya butları" omuzlardan ve bütün etleri temizlenmiş eklem kıkırdaklarından ibaretti; "derisiz butlar" –tabii pişirilip güzelce doğrandıktan sonra "jöleli kelle eti" etiketiyle piyasaya sürülünceye kadar– hiç kimsenin satın almayacağı kadar sert ve kalın derileri olan en yaşlı domuzlardan üretiliyordu!

Elzbieta'nın bölümüne ancak tamamı bozulmuş butlar geliyordu. Dakikada iki bin devir yapan bıçaklarla kıyılmış, içine yarım ton farklı et katılmış bir domuz budu nasıl kokarsa koksun fark etmezdi. Sosisin içine ne konulduğuyla zerre kadar ilgilenilmiyordu; reddedilip Avrupa'dan geri gönderilmiş, küflenip beyazlaşmış eski sosisler vardı; bunlar boraks ve gliserine yatırılıyor ve oluklardan içeri atılıp iç tüketim için yeniden sosis yapılıyordu. Pisliğin ve talaşların içinde, işçilerin paldır küldür yürüyüp sayısız verem mikrobu tükürdüğü yerlere yuvarlanmış etler vardı. Koca yığınlar halinde depolarda bekleyen etler vardı; akıtan damlardan üzerlerine sular damlıyor, üstlerinde binlerce fare cirit atıyordu. Bu depolar pek bir şey göremeyeceğiniz kadar karanlıktı ama elinizi bu et yığınlarından birinin üstünden geçirseniz avuç avuç fare pisliğini yerlere atabilirdiniz. Bu fareler tam baş belesıydı ve şirketler onları öldürmek için her yere zehirli ekmek bırakıyordu; fareler ölüyor ve ekmeklerle, etlerle birlikte öğütme makinasına giriyordu. Bu ne masal ne de fıkra; etler makinanın içine küreklerle atılıyordu ve adamlar küreğin içinde bir fare gördüklerinde bunu umursamıyorlardı; yine de fareler sosislerin içine giren bazı şeylerin yanında lezzetli sayılırdı. İşçilerin yemekten önce ellerini yıkayabilecekleri bir yer olmadığı için onlar da sosisin içine katılacak suda yıkamayı âdet edinmişti. Füme etlerin

yanık kısımları, salamura sığır etlerinden artanlar ve fabrikaların en ufak artıkları mahzendeki eski varillere tıkılıp orada bırakılıyordu. Şirketlerin zorla geçerli kıldığı katı ekonomik sistem içinde çok sık yapılması kârlı olmayan bazı işler vardı ve artık varillerinin temizlenmesi bunlardan biriydi. Her yıl ilkbaharda bir kez temizleniyorlardı; içlerinden kir, pas, eski çiviler ve bulanık sular çıkıyordu; çıkanlar el arabalarıyla yukarı taşınıp taze etlere katılıyor ve kahvaltı masalarına gönderiliyordu. Birazını "füme" sosis yapıyorlardı; ama fümelemek zaman alan, dolayısıyla masraflı bir iş olduğu için kimya departmanını yardıma çağırıyor, koruyucu olarak boraks katıp rengini jelatinle kahverengiye dönüştürüyorlardı. Bütün sosisler aynı kaptan çıkıyordu ama iş paketlemeye gelince bazılarına "özel" damgası basıyor ve bunların yarım kilosuna iki sent fazla fiyat koyuyorlardı.

Elzbieta'nın içine girdiği yeni ortam böyleydi, yapmak zorunda olduğu böyle bir işti. İnsanı aptallaştıran, merhametsiz bir işti; düşünebilecek zamanı, bir şey yapacak hali kalmıyordu. Hizmet ettiği makinanın bir parçasıydı ve makinanın işlemesi için gerekli olmayan yetiler parçalanıp yok edilmeye mahkûmdu. Bu acımasız işleyişin tek bir iyiliği vardı: Duyarsızlaşma lütfunu bahşetmesi. Elzbieta yavaş yavaş bir uyuşukluğun içine gömüldü, sessizleşti. Akşamları Jurgis ve Ona'yla buluşuyor, çoğu zaman tek söz etmeden, eve kadar hep birlikte yürüyorlardı. Ona da sessiz kalmayı alışkanlık haline getirmişti; bir zamanlar kuşlar gibi şakıyarak dolaşan Ona. Hasta ve perişandı, çoğu zaman kendini eve atacak gücü zor buluyordu. Evde ne yenilecekse yeniyor, ardından, dertlerinden başka konuşulabilecek bir şey olmadığı için, yatağa kıvrılıp kendilerinden geçiyor ve kalkıp mum ışığında giyinerek tekrar makinelerin başına dönme vakti gelinceye kadar hiç kıpırdamıyorlardı. Öyle hisssizleşmişlerdi ki artık açlıktan bile o kadar etkilenmiyorlardı; yemek az olduğunda sızlanmaya devam edenler çocuklardı.

Yine de Ona'nın ruhu ölmüş değildi; hiçbirinin ruhu ölmemiş, yalnızca uykuya yatmıştı; arada bir uyandıklarında, zor zamanlar yaşanıyordu. Hafızanın kapıları kayarak açılıyordu; eski sevinçler kollarını onlara doğru uzatıyor, eski umutlar ve hayaller onlara sesleniyordu, üzerlerindeki yükün altında kıpırdanıp o sonsuz ve sınırsız ağırlığı hissediyorlardı. Ağırlığın altında haykıramıyorlardı bile; ölüm acısından daha korkunç bir kedere kapılıyorlardı. Pek konuşulacak bir şey değildi bu; yenilgiyi asla kabul etmeyen dünyada kimsenin söz etmediği bir şeydi.

Yenilmişlerdi; oyunu kaybetmiş, bir kenara itilmişlerdi. Durumun bayağılığı, haftalıklarla, market faturalarıyla, kiralarla ilgili olması trajikliğine gölge düşürmüyordu. Özgürlüğü hayal etmişlerdi; etraflarına bakınıp bir şeyler öğrenme fırsatını; doğru düzgün ve temiz insanlar olmayı, çocuklarının büyüyüp güçlü insanlar olmasını. Şimdiyse bütün hayalleri yıkılmıştı; öyle bir şey olmayacaktı! Oynamış ve yenilmişlerdi. Ufacık bir rahatlama için, ev taksitlerinin bitmesi için altı yıl daha çalışıp didinmeleri gerekti; yaşadıkları hayata altı yıl daha dayanamayacakları, nasıl da acımasız bir gerçekti! Kaybolmuş, dibe çöküyorlardı; bundan kurtuluş, en ufak bir umut yoktu; yaşadıkları koca şehir ancak çöplerle dolu bir okyanus, balta girmemiş bir orman, çöl, mezar kadar kucak açmıştı onlara. Geceleri bir şey onu uyandırdığında, Ona sık sık bu ruh haline giriyordu; kendi kalp atışlarından korkarak, yaşam denen dehşetin kan çanağına dönmüş kadim gözlerine bakarak öylece yatıyordu. Bir seferinde sesli ağlayıp yorgun ve kızgın olan Jurgis'i uyandırdı. Ondan sonra sessizce ağlamayı öğrendi; artık ruh halleri nadiren uyuşuyordu! Umutları ayrı mezarlarda gömülüydü sanki.

Jurgis'in bir erkek olarak başka sorunları vardı. Onu gölge gibi izleyen başka bir hayalet vardı. Bundan hiç söz etmiyordu ve başkasının söz etmesine de asla izin vermezdi; varlığını kendine bile itiraf etmediği bir şeydi. Yine de ona karşı verdiği savaşta erkekliğini son zerresine kadar kullanmak zorundaydı; hatta, heyhat, bazen daha da fazlasını. Jurgis içkiyi keşfetmişti.

Fokurdayan bir cehennem çukurunda çalışıyordu; günler, haftalar boyu; şimdiye kadar vücudunun ağrısız çalışan tek bir organı kalmamış, sonunda başının içinde gece gündüz okyanus dalgalarının sesi yankılanmaya, sokakta yürürken gördüğü binalar sallanıp dans etmeye başlamıştı. Bütün bu sonsuz dehşetlerden bir kaçış, kurtuluş vardı: İçki içmek! İçerek acıyı unutabiliyor, sırtındaki yükten kurtulabiliyordu; yine net bir görüşe sahip olabiliyor, kendi beyninin, düşüncelerinin, iradesinin efendisi olabiliyordu. İçindeki ölü benlik kıpırdanıyor, kendini dostlarıyla gülüp espriler patlatırken buluyordu; yeniden bir erkek, kendi hayatının efendisi oluyordu.

Bir-iki içkiden fazlasını içmek Jurgis için kolay değildi. İlk içkiyle birlikte yemek yiyor ve kendini tasarruf ettiğine ikna edebiliyordu; ikinciyle bir yemek daha yiyebiliyordu; ama bir yerden sonra artık bir şey yiyemiyordu ve bir tek içkiye para vermek inanılmaz bir müsriflik, asırlardır açlık tehdidi altında olan sınıfının içgüdülerine karşı bir başkaldırıydı. Ama bir gün her şeye boş verdi ve cebindeki bütün parayı içkiye yatırıp eve, adamların tabiriyle, neredeyse "zom" olmuş halde döndü. Bir yıldır hiç bu kadar mutlu olmamıştı; buna rağmen, mutluluğun uzun sürmeyeceğini bildiği için, aynı zamanda hırçındı; mutluluğunu bozacak olanlara, dünyaya, hayata karşı; üstelik alttan alta utançtan ölüyordu. Sonradan, ailenin halini görüp ne kadar harcadığını hesapladığında, gözleri yaşlarla doldu ve hayalete karşı uzun sürecek bir savaş başlattı.

Sonu gelmeyecek, asla kazanılmayacak bir savaştı bu. Ama Jurgis bunu net olarak göremiyordu; uzun uzun düşünecek zamanı olmuyordu hiç. Bir tek savaştığını biliyordu. Böylesine bir sefalet ve umutsuzluğun içindeyken, sırf sokakta yürümek bile büyük bir stres kaynağıydı. Her köşede bir meyhane vardı – belki dört bir köşede, bazen bir bloğun tam ortasında; hepsi ona kucak açıyordu – her birinin farklı bir kimliği, ötekilerin hiçbirinde olmayan cazip yönleri vardı. Giderken ve gelirken –güneş

doğmadan önce ve karanlık çöktükten sonra– sıcak ve parlak bir ışık, dumanı tüten yemekler, belki müzik ya da dost bir yüz, neşeli bir sohbet. Jurgis ne zaman sokağa çıksa Ona'yı koluna takmaktan, beline sıkıca sarılıp hızla yürümekten zevk alır oldu. Ona'nın bunu bilmemesi gerekiyordu; bunu düşünmek bile Jurgis'i deli ediyordu; haksızlık olurdu çünkü Ona hayatında ağzına içki sürmemişti ve onu anlayamazdı. Bazen, dayanamayacak gibi olduğu anlarda, onun yanındayken utanç duymamak için bunun nasıl bir şey olduğunu Ona'nın da bilmesini dilerken buluyordu kendini. Birlikte içebilir ve bu dehşetlerden kaçabilirlerdi; bir süreliğine, ne olursa olsun.

Bir zaman sonra Jurgis'in ayık olduğu her an içki içme isteğiyle savaşarak geçmeye başladı. Ona ayak bağı oldukları için bütün aileden ve Ona'dan nefret ettiği kötü zamanları oluyordu. Evlenmekle aptallık etmişti; kendini kapana kıstırmış, köleleştirmişti. Sırf evli olduğu için orada kalmak zorundaydı; yoksa Jonas gibi o da gidebilir, et fabrikalarının canı cehenneme diyebilirdi. Gübre fabrikasında çok az bekâr erkek vardı; onlar da sırf kaçma şansları olduğu için çalışıyorlardı. Bu arada çalışırken düşünecek bir şeyleri oluyordu; son sarhoşluklarının anısına ve tekrar sarhoş olabilme umuduna sahiplerdi. Jurgis'se kazandığının hepsini eve götürmek zorundaydı; öğlenleri bile adamlarla gidemiyordu; oturup yemeğini bir gübre tozu yığınının üzerinde yemek zorundaydı.

Her zaman böyle değildi tabii; ailesini hâlâ seviyordu. Ama zorlu bir dönemden geçiyordu işte. Zavallı Küçük Antanas mesela –tek bir gülücüğüyle her seferinde kalbini kazanabilen Küçük Antanas– kıpkırmızı sivilceler çıkarmış, artık gülümsemiyordu. Bebeklere miras kalan bütün hastalıkları ilk bir yılda birbiri ardına geçirmiş, kızılcık çıkarmış, kabakulak ve boğmaca olmuş ve şimdi de kızamığa yakalanmıştı. Ona bakacak Kotrina'dan başka kimse yoktu; fakir oldukları için doktora götüremiyorlardı ve çocuklar –genelde– kızamıktan ölmezdi. Kotrina arada bir

onun acısı için gözyaşı dökecek zamanı bulabiliyordu ama çoğu zaman yatağa barikat kurup yalnız bırakmak zorundalardı. Yer seviyesinde çok cereyan vardı ve üşütürse ölürdü. Geceleri yorganı üzerinden atmasın diye Küçük Antanas'ı bağladıktan sonra yorgunluktan içleri geçiyordu. Antanas yatarken saatlerce bağırıyor, âdeta nöbet geçiriyordu; gücü tükenince de öylece yatıp acı içinde ağlayıp sızlanıyordu. Ateşler içinde yanıyor, kızarmış gözlerinden yaşlar akıyordu; gündüzleri sivilce ve terle kaplı kocaman ve mosmor bir acı yumağı, tekinsiz ve çirkin bir şeydi.

Buna rağmen durum göründüğü kadar feci değildi çünkü Küçük Antanas ne kadar hasta olsa da ailenin en talihsiz üyesi sayılmazdı. Acılara katlanmayı gayet iyi beceriyordu; bu şikayetler onun içinden nasıl sağlık fışkırdığını gösterme şekliydi sanki. Annesiyle babasının gençlik hazzının meyvesiydi o; bir büyücünün gül ağacı gibi büyüyüvermişti ve dünyanın hâkimi oydu. Çoğu zaman cılız ve aç görünerek mutfakta yürümeye çalışıyordu; ailenin yemek istihkakından ona düşen pay yeterli değildi ve daha fazlasını istemesine engel olmaları imkânsızdı. Antanas bir yaşını biraz geçmişti daha ama babasından başka kimse onunla baş edemiyordu.

Annesinin bütün gücünü almış gibiydi; arkasından gelme ihtimali olanlara bir şey bırakmamıştı. Ona yine gebe kalmıştı ve bunu düşünmek bile korkunç bir şeydi; hatta o miskin ve umutsuz haliyle Jurgis bile yeni sıkıntıların yolda olduğunu anlıyor, bunu düşündükçe ürperiyordu.

Çünkü Ona gözlerinin önünde eriyip gidiyordu. En başta, Dede Antanas'ı öldüren nöbetlere benzeyen öksürük nöbetleri başlamıştı. Açgözlü tramvay şirketinin onu yağmurun altında bıraktığı o ölümcül sabahın ardından başlar gibi olmuştu; ama şimdi ciddileşmeye, geceleri uyanmasına neden olmaya başlıyordu. İnsanı korkutan asabiliği bundan daha da kötüydü; korkunç baş ağrıları çekiyor ve nedensiz yere ağlama krizleri geçiriyordu; bazen eve titreyerek ve inleyerek giriyor, kendini

yatağa atıp hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Sık sık kendini kaybedip kriz geçiriyordu; o zaman Jurgis korkudan aklını kaçıracak gibi oluyordu. Elzbieta yapacak bir şey olmadığını, hamile kadınların böyle şeyler yaşayabileceğini söylüyordu; ama Jurgis ikna olmuyor, sorunun ne olduğunu söylemesi için yalvarıp yakarıyordu. Ona'nın hiç böyle olmadığını söyleyerek karşı çıkıyordu; korkunç ve inanılmaz bir şeydi bu. Yaşamak zorunda olduğu hayat, yapmak zorunda olduğu lanet olası iş yüzünden böyle olmuştu, yavaş yavaş ölüyordu işte. Bu hayat ona göre değildi; hiçbir kadına göre değildi, hiçbir kadının böyle çalışmasına izin verilmemeliydi; dünya onlara hiçbir şekilde yaşam şansı tanıyamıyorsa bir an önce öldürmesi daha iyiydi. Evlenmemeleri, çocuk yapmamaları gerekirdi; çalışan hiçbir erkek evlenmemeliydi. Jurgis kadın olmanın nasıl bir şey olduğunu bilse, gözlerini oydurmayı tercih ederdi. Bu böyle devam ediyor, Jurgis kendisi de kriz geçirmeye başlıyordu ve onun gibi koskoca bir adamı o halde görmek dayanılmaz bir şeydi; Ona kendini toparlayıp kocasının kollarına atılıyor, durması, susması için yalvarıyor, düzeleceğini, iyi olacağını söylüyordu. Ona omzuna yatıp kederle hıçkırırken, Jurgis de görünmez düşmanların hedefi, yaralı ve savunmasız bir hayvan gibi ona bakıyordu.

15.

Bu akla ziyan durum yazın başladı; Ona, her seferinde dehşet dolu bir sesle bir daha olmayacağına söz veriyordu; ama nafile! Jurgis her krizde daha çok korkuyor, Elzbieta'nın avutmalarına karşı daha güvensiz, bilmesini istemedikleri bir şey olduğuna inanmaya daha yatkın oluyordu. Bu patlamalar sırasında bir-iki kez Ona'yla göz göze geldi ve kendini vurulmuş bir hayvanın gözlerine bakar gibi hissetti; Ona deliler gibi ağlarken, arada bir bölük pörçük, umutsuzluk ve ıstırap dolu sözler söylüyordu. Jurgis kendisi de hissizleşmiş ve hırpalanmış olduğu için bir süre sonra endişelenmeyi bıraktı. Bir olayın içine sürüklenmediği sürece aklına bile gelmemeye başladı; sadece içinde yaşadığı anın farkında olan budala bir yük hayvanı gibi yaşıyordu.

Yaklaşan kış her zamankinden daha da tehditkâr ve acımasızdı. Ekim ayında tatil telaşı başladı. Et fabrikaları Noel kahvaltılarında yenecek şeyleri sağlamak için gece geç saatlere kadar çalışmak zorundaydı; Marija, Elzbieta ve Ona makinanın birer parçası olarak günde on beş-on altı saat çalışmaya başladılar. Başka seçenek yoktu; işlerini kaybetmek istemiyorlarsa, yapılacak iş olduğunda yapmak zorundaydılar; ayrıca kazançları birazcık da olsa arttığı için korkunç iş yükünü ite kaka götürüyorlardı. Her sabah yedide başlıyor, öğlen yemeklerini yiyor, sonra gece on-onbire kadar ağızlarına bir lokma bile koymuyorlardı. Jurgis onları beklemek, akşam eve dönerlerken refakat etmek istiyordu ama kabul etmiyorlardı; gübre fabrikası fazla mesai yapmıyordu ve Jurgis'in bekleyebileceği tek yer meyhanelerdi. Sendeleyerek karanlığa çıkıp buluşacakları köşeye gidiyorlardı;

birisi geçe kalmışsa, tramvaya biniyor ve uyumamak için kendini zor tutuyordu. Eve döndüklerinde bir şey yiyemeyecek ve soyunamayacak kadar yorgun oluyorlardı; ayakkabılarıyla yatağa kıvrılıyor ve kütük gibi yatıyorlardı. Başaramazlarsa, yok olacakları kesindi; dayanırlarsa, kış için yeteri kadar kömür alabilirlerdi.

Şükran Günü'nden bir-iki gün önce kar fırtınası çıktı. Öğleden sonra başladı ve akşam olduğunda yerler beş santim karla kaplanmıştı. Jurgis kadınları beklemeyi denedi ama ısınmak için bir meyhaneye girip iki bardak içtikten sonra o iblisten kaçmak için dışarı çıkıp eve kadar koştu; orada beklemek için yattı ve anında uyuyakaldı. Bir kâbusun ortasında gözlerini açtığında Elzbieta onu sarsarak bağırıyordu. Önce ne dediğini anlayamadı; Ona eve gelmemişti. Saati sordu. Sabah olmuştu; kalkma vakti gelmişti. Ona o gece eve gelmemişti! Hava buz gibiydi ve yerler yarım metre karla kaplıydı.

Jurgis irkilerek doğruldu. Marija korku içinde ağlıyor, çocuklar da ona uyumlu sesler çıkarıyordu; karın dehşetine kapılmış olan küçük Stanislovas da öyle. Jurgis'in sadece ayakkabılarıyla paltosunu giymesi gerekti ve bir dakikaya kalmadan kapının önündeydi. Ancak o anda acele etmesine gerek olmadığını, nereye gideceğini bilmediğini fark etti. Hava hâlâ gece kadar karanlıktı ve iri kar taneleri uçuşuyordu; etraf öyle sessizdi ki Jurgis düşen karların hışırtısını duyabiliyordu. Orada dururken birkaç saniye içinde bembeyaz oldu.

Fabrikalara doğru koşmaya başlayıp arada bir durarak meyhanelere sordu. Ona yolda kalmış olabilirdi; ya da makinelerden birinde kaza geçirmişti. Ona'nın çalıştığı yere gelince bekçilerden birine sordu; adamın bildiği kadarıyla, kaza filan olmamıştı. Kapıda duran memur çoktan işinin başındaydı ve adam Ona'nın plakasının çevrilmiş olduğunu, yani dün akşam işten çıktığını söyledi.

Bundan sonra Jurgis'in tek yapabileceği beklemek, bu arada donmamak için karların üstünde ileri geri yürümekti. Tesislerde faaliyet başlamıştı bile; uzaklardaki vagonlardan sığırlar indiri-

liyor, yolun karşısındaki "et hamalları" karanlıkta ter döküyor, doksan kiloluk öküz karkaslarını soğutmalı vagonlara taşıyorlardı. Sabahın ilk ışıklarından önce kalabalıklar halinde, titreyerek ve sefer taslarını ileri geri sallayarak işçiler geldi. Jurgis girişteki pencerenin önünde durdu çünkü bir tek orada görebileceği kadar bir ışık vardı; kar öyle hızlanmıştı ki Ona geçip gitmesin diye gözlerini kısarak bakmak zorundaydı.

Dev öğütme makinasının çalışmaya başladığı saat geldi; saat yedi oldu. Jurgis gübre fabrikasındaki işinin başında olmak zorundaydı; ama onun yerine, büyük bir korkuyla Ona'yı bekledi. Yediyi çeyrek geçe karların içinde beliren silüetini gördü ve bir çığlık atarak fırladı. Gelen Ona'ydı, hızla koşuyordu; Jurgis'i görünce öne doğru sendeleyerek Jurgis'in açık kollarına düşer gibi oldu.

"Ne oldu?" diye haykırdı Jurgis kaygıyla. "Nerelerdeydin?"

Ona'nın soluklanıp cevap vermesi biraz zaman aldı. "Eve gelemedim," dedi. "Kardan; tramvaylar çalışmıyordu."

"İyi ama neredeydin?" dedi Jurgis emreder gibi.

"Bir arkadaşıma gitmek zorunda kaldım," dedi Ona nefes nefese; "Jadvyga'ya."

Jurgis derin bir nefes aldı; ama o anda Ona'nın hıçkırarak ağladığını ve titrediğini fark etti; onu dehşete düşüren sinir krizlerinden birini geçirir gibiydi. "Neyin var?" diye haykırdı. "Ne oldu ki?"

"Ah, Jurgis, öyle korktum ki!" dedi Ona, sımsıkı Jurgis'e sarılarak. "Çok korktum!"

Girişteki pencereye yakınlardı ve insanlar onlara bakıyordu. Jurgis, Ona'yı uzaklaştırdı. "Nasıl yani?" dedi, o kafa karışıklığıyla.

"Korktum; çok korktum!" dedi Ona hıçkırarak. "Nerede olduğumu bilemezdin ve ne yapacağını tahmin edemedim. Eve gelmeye çalıştım ama öyle yorgundum ki. Ah, Jurgis, Jurgis!"

Jurgis onu bulduğu için öyle sevinmişti ki net olarak düşünebilecek halde değildi. Ona'nın bu kadar üzgün olması ona garip gelmedi; karısını bulmuştu ya, korkmuş olmasının ve tutarsız konuşmasının ne önemi vardı. Korkusunu ağlayarak atlatmasına

izin verdi; sonra, saat neredeyse sekiz olduğu ve gecikirlerse bir saat daha kaybedecekleri için, Ona'yı kireç gibi olmuş yüzü ve dehşet dolu gözleriyle et fabrikasının kapısında bıraktı.

Kısa bir zaman geçti. Noel gelmek üzereydi; karlar tuttuğu, keskin bir soğuk olduğu için Jurgis her sabah karısını işyerine kadar yarı taşıyarak götürüyor, karanlığın içinde onunla birlikte sendeliyordu; ta ki sonunda bir gece her şey bitinceye kadar.

Tatile üç gün vardı. Marija'yla Elzbieta gece yarısına doğru gelip Ona'yı evde bulamayınca telaşla haykırmaya başladılar. Onunla köşede buluşmayı kararlaştırmışlardı; biraz bekledikten sonra çalıştığı yere gitmişlerdi; paketçi kızların bir saat önce işi bırakıp gittiğini öğrenmişlerdi. O gece kar yoktu, öyle soğuk da değildi; buna rağmen Ona eve gelmemişti! Bu kez daha ciddi bir şey vardı herhalde!

Jurgis'i uyandırdılar, o da yatağa oturup somurtarak hikâyeyi dinledi. Yine Jadvyga'ya gitmiştir, dedi; Jadvyga tesislerin iki blok ötesinde oturuyordu ve Ona çok yorulmuştu herhalde. Jadvyga Marcinkus tesislerin öteki yanında, Halsted Caddesi'nin ötesinde, tek odalı bir bodrum katında annesi ve kız kardeşleriyle birlikte oturuyordu; Mikolas kan zehirlenmesinden tek elini kaybetmiş ve evlilikleri sonsuza kadar ertelenmişti. Evin arkadaki kapısına dar bir avludan geçerek ulaşılıyordu ve Jurgis pencerede ışık görüp içeride bir şey kızartıldığını duydu; içten içe Ona'nın bakmasını umarak kapıyı tıklattı.

Ama onun yerine Jadvyga'nın kız kardeşlerinden biri kapıyı aralayarak ona baktı. "Ona nerede?" dedi Jurgis sert bir sesle; çocuk şaşkın şaşkın ona baktı. "Ona mı?" dedi.

"Evet," dedi Jurgis, "Burada yok mu?"

Çocuk, "Hayır," deyince, Jurgis irkildi. O sırada Jadvyga gelip çocuğun başının üzerinden ona baktı. Kimin geldiğini görünce, üstü başı uygun olmadığı için çekilerek gözden kayboldu. Jurgis kusura bakmasındı, annesi çok hastaydı da…

"Ona burada değil mi?" diye sordu Jurgis, kapıldığı panikle kızın sözünü bitirmesini bekleyemeden.

"Hayır, değil," dedi Jadvyga. "Neden öyle düşündün? Bize geleceğini mi söyledi?"

"Hayır," diye yanıtladı Jurgis. "Eve gelmedi de; geçen günkü gibi yine size gelmiştir diye düşündüm."

"Geçen gün mü?" diye tekrarladı Jadvyga şaşkın şaşkın.

"Gece sizde kalmıştı ya," dedi Jurgis.

"Yanlışın var,"dedi Jadvyga hemen. "Ona bizde kalmadı hiç."

Jurgis söyleneni anlamakta zorlandı. "Nasıl... yani..." dedi. "İki hafta önce, Jadvyga! Bana öyle dedi... gece kar yağmıştı, eve dönememişti."

"Yanlışın var," dedi kız yine; "buraya hiç gelmedi."

Jurgis kapıdan destek aldı; Jadvyga telaşla –çünkü Ona'yı severdi– kapıyı sonuna kadar açıp ceketinin yakasını bitiştirdi. "Yanlış anlamış olamaz mısın?" diye haykırdı. "Başka bir yere gittiğini söylemiştir. Ona..."

"Burada kalmış," dedi Jurgis. "Ne yaptınız, neler konuştunuz, bir sürü şey anlattı bana. Sen emin misin? Unutmuş olamaz mısın? Evde yoktun belki?"

"Hayır, hayır!" dedi kız. Sonra arkasından huysuz bir ses geldi: "Jadvyga, bebeği üşüteceksin. Kapat şu kapıyı!" Jurgis biraz daha orada kalıp yarım santimlik aralıktan şaşkın şaşkın bir şeyler mırıldandı; sonra söylenecek bir şey kalmadığı için özür diledi ve çekip gitti.

Yarı sersemlemiş bir halde, nereye gittiğini bilmeden yürüdü. Onu aldatmıştı! Yalan söylemişti! Peki bu ne demekti; nereye gitmişti ki? Şimdi neredeydi? Aklı almıyordu; bırakın anlamaya çalışmayı; ama aklında yüzlerce tahmin dolaşıyor, felaketin kapıda olduğunu hissediyordu.

Yapacak başka bir şey olmadığından, yine girişteki ofise gidip beklemeye başladı. Neredeyse sekize kadar bekledikten sonra Ona'nın bölümünde ustabaşı olan kadına sormak için içeri girdi.

Ustabaşı kadının henüz gelmediğini gördü; şehir merkezinden gelen bütün tramvay hatları kapalıydı; santralde kaza olduğu için tramvaylar dün geceden beri çalışmıyordu. Buna rağmen başlarına başka birisi geçmiş ve paketçi kızlar çalışmaya başlamışlardı. Jurgis'le konuşan kız meşguldü ve sorularını yanıtlarken izleyen var mı diye etrafa bakınıp durdu. Sonra bir arabayı iterek bir adam geldi; adam Jurgis'in Ona'nın kocası olduğunu biliyordu ve neler olduğunu o da merak etti.

"Belki tramvaylar yüzündendir," diye tahmin yürüttü. "Belki de şehre gitmişti."

"Hayır," dedi Jurgis, "şehre gitmez o."

"Kim bilir," dedi adam.

Jurgis adamla kızın kaçamak bakıştıklarını görür gibi olunca, sert bir sesle, "Bir bildiğin mi var?" diye sordu.

Ama adam patronun ona baktığını görmüştü; arabasını iterek uzaklaşmaya başladı. "Bir şey bilmiyorum," dedi omzunun üstünden. "Karının nerelere gittiğini nereden bileyim ben?"

Jurgis tekrar dışarı çıkıp binanın önünde ileri geri yürümeye başladı. Kendi işini aklına bile getirmeden, bütün sabah orada kaldı. Öğlene doğru sormak için polis karakoluna gidip geri dönerek huzursuz nöbetine devam etti. Sonunda, akşamüstüne doğru, eve gitmek için yola koyuldu.

Ashland Bulvarı'ndan yürüyordu. Çalışmaya başlamış olan, basamaklarına kadar dolu tramvaylar yanından geçip duruyordu. Tramvayları görünce, Jurgis'in aklına adamın alaycı sözleri geldi ve kendini yan gözle tramvayları izlerken buldu; izlerken ansızın şaşkın bir çığlık atıp olduğu yerde kaldı.

Sonra koşmaya başladı. Tramvayın biraz gerisinden bir blok boyunca deliler gibi koştu. Aşağı sarkmış kırmızı gülüyle, o eski püskü siyah şapka Ona'nınki olmayabilirdi ama birazcık benziyordu. Nasılsa yakında anlardı çünkü Ona'ysa iki blok sonra inecekti. Jurgis yavaşlayarak tramvayın peşini bıraktı.

Ona indi ve yan sokakta gözden kaybolur kaybolmaz, Jur-

gis yine koşmaya başladı. Şüphenin pençesine düşmüştü ve onu gizlice izlemekten utanmıyordu; evin oradaki köşeyi döndüğünü görüp yine koştu ve sundurmanın basamaklarından çıktığını gördü. Sonra geri döndü ve yumruklarıyla dişlerini sıkıp aklında karmakarışık düşüncelerle beş dakika boyunca ileri geri yürüdü. Ardından gidip eve girdi.

Kapıyı açınca, Ona'yı arayıp bulamadığı için eve dönmüş olan Elzbieta'yı gördü. Kadın parmak uçlarında yürüyerek parmağını dudağına götürdü. Jurgis yanına gelene kadar bekledi.

"Gürültü yapma," diye fısıldadı Elzbieta çabucak.

"Ne oldu ki?" diye sordu Jurgis.

"Ona uyuyor," dedi Elzbieta soluk soluğa. "Çok hasta. Korkarım aklı gidip gelmiş, Jurgis. Bütün gece ne yaptığını bilmeden sokaklarda gezmiş durmuş ve sesini kesmeyi ancak becerebildim."

"Ne zaman geldi?" diye sordu Jurgis.

"Sabah sen çıktıktan hemen sonra," dedi Elzbieta.

"Sonradan hiç çıktı mı peki?"

"Tabii ki hayır. Çok halsiz, Jurgis, o..."

Jurgis dişlerini sıktı. "Yalan söylüyorsun," dedi.

Elzbieta irkildi, yüzü bembeyaz oldu. "Ne!" diyerek yutkundu. "Ne demek istiyorsun?"

Jurgis cevap vermedi. Elzbieta'yı kenara itti ve uzun adımlarla gidip odanın kapısını açtı. Kapıyı Elzbieta'nın yüzüne kapayıp karısına doğru yürüdü. "Neredeydin?" dedi sert bir sesle.

Ona, parmaklarını kucağında sımsıkı birbirine geçirmişti ve Jurgis yüzünün kâğıt gibi bembeyaz, acıyla buruşmuş olduğunu gördü. Ona cevap vermeye çalışırken birkaç kez yutkundu ve alçak sesle, hızla konuşmaya başladı: "Jurgis, ben... sanırım aklımı yitirdim. Dün eve dönecektim ama yolu bulamadım. Galiba... galiba bütün gece yürüdüm durdum ve... ve eve ancak... sabah gelebildim."

"Dinlenmen gerekirdi," dedi Jurgis tersler gibi. "Neden tekrar dışarı çıktın?"

Ona'nın gözlerinin içine bakıyordu ve o gözlerden gelip geçen korkuyu, vahşi kararsızlığı gördü. "Benim... markete gitmem gerekti," dedi Ona fısıldar gibi, yutkunarak. "Gitmek zorundaydım..."

"Yalan söylüyorsun," dedi Jurgis.

Sonra yumruklarını sıkıp Ona'ya doğru bir adım attı. "Neden yalan söylüyorsun?" diye bağırdı avazı çıktığı kadar. "Bana yalan söylemeni gerektirecek ne yaptın ki?"

"Jurgis!" dedi Ona korkuyla irkilerek. "Ah, Jurgis, bunu nasıl söylersin?"

"Bana yalan söyledin, diyorum!" diye bağırdı Jurgis. "O gece Jadvyga'larda kaldığını söyledin ama kalmamışsın. Dün gece gittiğin yerde kalmışsın; şehir merkezinde bir yerde, çünkü seni tramvaydan inerken gördüm. Neredeydin?"

Jurgis bu sözlerle Ona'yı bıçaklamıştı sanki. Ona dağılmış gibi görünüyordu. Bir an ileri geri sallanarak dehşet dolu gözlerle ona baktı; sonra acı bir çığlıkla, ellerini uzatarak Jurgis'e doğru sendeledi.

Ama Jurgis kasten yana çekilerek Ona'nın düşmesine neden oldu. Ona yatağın kenarına tutunup yatağa çöktü, ellerini yüzüne örtüp deliler gibi ağlamaya başladı.

Ardından Jurgis'i kim bilir kaç kez perişan etmiş olan histeri krizlerinden biri geldi. Ona hıçkırarak ağlarken, korkusu ve kederi uzun doruk noktalarına ulaştı. Azgın duygu dalgalarıyla sarsılıyor, dağlarda fırtınayla savrulan ağaçlar gibi savruluyordu; bütün vücudu sarsılarak titriyordu; içinde ürkünç bir şey ayağa kalkıp onu ele geçirmiş eziyet ediyor, içini parçalıyordu sanki. O şey eskiden Jurgis'i deli ederdi; ama şimdi yumruklarıyla dişlerini sıkmış öylece duruyordu; Ona istiyorsa ölene kadar ağlayabilirdi ama bu kez onu yerinden kıpırdatamayacaktı; bir santim, bir milim bile. Ona'nın çıkardığı sesler her şeye rağmen kanını dondurduğu, dudaklarının titremesine neden olduğu için, Teta Elzbieta'nın gelip dikkatini başka yere çekme-

sine memnun oldu; yine de bir hışımla kadına döndü. "Dışarı!" diye haykırdı, "Dışarı!" Ardından, Elzbieta duraksayıp bir şey diyecek gibi olunca, kadını kolundan tuttuğu gibi dışarı attı ve kapıyı çarpıp kulbuna sehpa dayadı. Sonra tekrar Ona'ya dönüp haykırdı: "Şimdi, cevap ver bana!"

Fakat Ona onu duymuyordu; hâlâ o iblisin pençesindeydi. Jurgis ona doğru uzanan ellerinin titreyip seğirdiğini, yatağın üzerinde kendi iradesi olan canlı şeyler gibi oraya buraya gittiklerini görüyordu; vücudunun kasılarak sarsıldığını ve sarsılmaların kollarıyla bacaklarına yayılmasını izliyordu. Ona boğulur gibi hıçkırıyordu; tek gırtlaktan çıkamayacak kadar çok ses denizdeki dalgalar gibi birbirini kovalıyordu sanki. Derken Ona'nın sesi yükselerek çığlıklara, daha da yükselmeye devam ederek korkunç, çılgınca kahkaha tufanlarına dönüşüyordu. Jurgis dayanabileceği kadar dayandıktan sonra Ona'nın üzerine atıldı, omuzlarından tutup sarsarak kulağına bağırdı: "Kes şunu, dedim! Kes!"

Ona başını kaldırıp acısının içinde Jurgis'e baktı; sonra kocasının ayaklarına kapandı. Jurgis yana çekilmeye çalıştı ama Ona ayaklarını sımsıkı tutup yüzünü yere koyarak kıvranmaya başladı. Jurgis o sesleri duyunca boğulacak gibi oldu ve bu kez daha acımasız bir sesle bağırdı: "Kes, dedim!"

Ona bu kez söz dinleyip nefesini tuttu ve bütün vücudunu sarsan hırıltılı hıçkırıklar dışında sessizce yattı. Uzun bir dakika boyunca hiç kıpırdamadan öylece yattıktan sonra kocası can çekiştiğini düşünerek korkuyla buz kesti. Ancak ansızın belli belirsiz gelen sesini duydu: "Jurgis! Jurgis!"

"Ne var?" dedi Jurgis.

Ona'ya doğru eğilmişti, karısı öyle halsizdi ki. Acıyla söylenen bölük pörçük sözlerle Jurgis'e yalvarıyordu: "Bana güven! İnan bana!"

"Neye inanacağım?" diye bağırdı Jurgis.

"En iyisi böyle... buna inan... seni sevdiğime inan! Ve bana bunu... sorma. Ah, Jurgis, lütfen lütfen! Böylesi daha iyi... inan..."

Jurgis bir şey diyecek oldu ama Ona hemen atlayıp sözünü kesti. "Keşke yapabilsen! Keşke... keşke bana inansan! Benim suçum değildi... bir şey yapamadım... her şey düzelecek... bir önemi yok... ne fark eder ki? Of, Jurgis... lütfen, lütfen!"

Ona, Jurgis'e tutunmuş ona bakmak için doğrulmaya çalışıyordu; Ona'nın ellerinin seğirerek titrediğini, bacaklarına bastırdığı göğsünün inip kalktığını hissetti Jurgis. Ona tek elini yakalamayı başarıp seğiren ellerinde tuttu, yüzüne götürüp gözyaşlarıyla ıslattı. "Ah, inan bana, inan!" diyerek inledi bir kez daha; ve Jurgis öfkeyle, "İnanmıyorum!" diye bağırdı.

Ama Ona onu bırakmayıp acıyla inlemeye devam etti: "Ah, Jurgis, önce bir düşün! Mahvoluruz... mahvoluruz! Yok, hayır, yapmamalısın. Yapmamalısın! Aklımı kaçırırım... ölürüm... yo, yo, Jurgis, ben deliyim... ne önemi var? Bilmen gerekmez. Mutlu olabiliriz... birbirimizi eskisi gibi sevebiliriz. Of, lütfen, lütfen, inan bana!"

Ona'nın sözleri Jurgis'i delirtti. Ellerini kurtarıp Ona'yı yere itti. "Cevap ver," diye bağırdı. "Lanet olsun... cevap ver diyorum sana!"

Ona yere çökmüş, yine ağlamaya başlamıştı. Onu dinlemek lanetli bir ruhu dinlemek gibiydi ve Jurgis artık dayanamıyordu. Yumruğunu yanındaki sehpaya geçirip tekrar bağırdı: "Cevap ver!"

Ona vahşi bir hayvan gibi ses çıkararak haykırmaya başladı: "Ah! Ah! Yapamam! Yapamam!"

"Neden yapamazmışsın?" diye bağırdı Jurgis.

"Nasıl yaparım!"

Jurgis atılıp Ona'yı kolundan tutarak yukarı çekip ateş saçan gözlerle yüzüne baktı. "Dün gece nerede olduğunu söyle bana!" dedi nefes nefese. "Haydi, söyle!"

Sonra Ona sözcükleri birer birer fısıldamaya başladı: "Şehir... merkezindeki... bir... evdeydim..."

"Ne evi? Ne demek oluyor bu?"

Ona gözlerini kaçırmaya çalıştı ama Jurgis buna izin vermedi. "Bayan Henderson'ın evi," diyerek yutkundu Ona.

Jurgis ilk başta anlayamadı. "Bayan Henderson'ın evi," diye tekrarladı. Sonra korkunç gerçek aniden bir patlama gibi kafasına dank etti ve bir çığlık atıp dengesini kaybederek geriye doğru sendeledi. Duvara dayanıp dengesini sağlayarak elini alnına götürdü ve, "Tanrım! Tanrım!" diyerek etrafına bakındı.

Ardından hemen ayaklarına kapanmış olan Ona'nın üstüne atıldı. Boğazına yapıştı. "Söyle bana!" dedi güçlükle, boğuk bir sesle. "Çabuk söyle! Seni oraya kim götürdü?"

Ona kurtulmaya çalışarak Jurgis'i iyice çileden çıkardı; Jurgis korkudan, boğazını acıttığı için olduğunu zannetti; utancın verdiği acıdan olduğunu anlayamadı. Ona yine de cevap verdi: "Connor."

"Connor," dedi Jurgis güçlükle. "Connor da kim?"

"Patron," diye yanıtladı Ona. "Adam..."

Jurgis o hiddetle Ona'nın boğazını daha çok sıktı ve boğmasına ramak kaldığını ancak gözlerinin kapandığını görünce fark etti. Sonra parmaklarını gevşetip çömeldi ve Ona gözlerini açana kadar bekledi. Ona'nın, yüzüne vuran nefesleri ateş gibiydi.

"Söyle," diye fısıldadı sonunda, "anlat haydi."

Ona hiç kıpırdamadan yatmaya devam etti ve Jurgis onun ne dediğini anlamak için nefesini tutmak zorunda kaldı. "Yapmak... istemedim," dedi Ona; "Denedim... yapmamaya çalıştım. Sadece... bizi kurtarmak için yaptım. Tek şansımız buydu."

Bir süre boyunca yine Jurgis'in sık nefeslerinden başka ses duyulmadı. Ona'nın gözleri kapalıydı ve tekrar konuşmaya başladığında gözlerini açmadı. "Bana... beni işten attıracağını söyledi. Dedi ki... hepimizi işten attıracakmış. Bir daha... buralarda... iş bulamazmışız. Ciddiydi... bizi mahvedebilirdi."

Jurgis'in kolları öyle çok titriyordu ki dik durmakta zorlanıyor ve dinlerken arada bir öne doğru gidiyordu. "Ne zaman... ne zaman başladı bu?" dedi fısıldar gibi.

"Daha ilk günden," dedi Ona. Transa girmiş gibi konuşuyordu. "Zaten... planları buymuş... Bayan Henderson'ın planıydı. Kadın benden nefret ediyordu. Adam da... o da beni istiyormuş. Benimle konuşurdu...dışarıdaki platformda. Sonra... benimle sevişmeye başladı. Para teklif etti. Yalvardı... bana âşık olduğunu söyledi. Sonra tehdit etti. Hakkımızda her şeyi biliyordu, aç kalacağımızı falan. Senin patronunu tanıyordu... Marija'nınkini de. Bizi öldürene kadar vazgeçmeyeceğini söyledi... sonra dedi ki eğer... eğer ben... o zaman hiç işsiz kalmayacağımızı söyledi... asla. Sonra bir gün beni yakaladı... bırakmadı... ve... ve..."

"Nerede oldu bu?"

"Koridorda... gece vakti... herkes gittikten sonra. Bir şey yapamadım. Seni düşündüm... bebeği... anne olmayı. Korktum... bağırmaya korktum."

Ona'nın az önce kül rengi olan yüzü şimdi kıpkırmızıydı. Yine nefesi sıklaşmaya başlamıştı. Jurgis sesini çıkarmadı.

"İki ay önce oldu. Sonra onunla gitmemi istedi... o eve. Orada kalmamı istedi. Hepiniz gelin dedi... çalışmak zorunda kalmazsınız. Beni oraya gitmeye zorladı... akşamları. Yalan söyledim... sen fabrikada olduğumu sanıyordun. Sonra... bir gece yağmur yağdı, eve dönemedim. Dün gece de... tramvaylar çalışmadı. Küçücük bir olay... hepimizi mahvedecek. Yürümeyi denedim ama yapamadım. Senin bilmeni de istemiyordum. Sonuçta... bir şey değişmeyecekti. Öyle devam edebilirdik... aynı şekilde... senin bilmen gerekmiyordu. Zaten benden sıkılmaya başlamıştı... yakında yakamı bırakacaktı. Bebeğim olacak... çirkinleşiyorum. Bana böyle dedi... dün gece iki kez söyledi. Dün gece... bana tekme de attı. Şimdi de onu öldüreceksin... sen... onu öldüreceksin... hepimiz öleceğiz."

Bütün bunları söylerken, Ona'nın sesi bir kez olsun titrememişti; ölü gibi yatmış, gözünü bile kırpmamıştı. Jurgis de tek söz etmedi. Yatağa tutunarak doğrulup ayağa kalktı. Durup Ona'ya bir kez daha bakmadan gidip kapıyı açtı. Dehşet içinde köşeye sinmiş olan Elzbieta'yı görmedi. Şapkasını takmadan dışarı çıkıp

sokak kapısını açık bıraktı. Ayağı kaldırıma değer değmez koşmaya başladı.

Bir şey görmeden, sağa sola bakmadan, kendini kaybetmiş, çıldırmış gibi koştu. Yorgunluktan yavaşlamak zorunda kaldığında Ashland Bulvarı'ndaydı ve bir tramvay görüp fırlayarak kendini tramvaya attı. Gözlerinde vahşi bakışlar vadı, saçları uçuşuyor ve yaralı bir boğa gibi hırlayarak nefes alıyordu; ama tramvaydaki insanlar buna dikkat etmedi; belki de Jurgis gibi kokan bir adamın buna uygun davranması onlara gayet doğal gelmişti. Her zamanki gibi yanından kaçmaya başladılar. Kondüktör parasını çabucak, parmak uçlarıyla tutarak aldıktan sonra onu durduğu yerde tek başına bıraktı. Jurgis bunu bile fark etmedi; aklı başka yerdeydi. Ruhu gürleyen bir kazan gibiydi; öylece durup sıçramaya hazır gibi bacaklarını kırarak bekledi, bekledi.

Tramvay fabrikaların önünde durduğunda biraz nefeslenmişti ve aşağı atlayıp yine son sürat koşmaya başladı. İnsanlar dönüp ona bakıyor ama o kimseyi görmüyordu; fabrikayı gördü ve kapıdan içeri dalıp koridorda koşmaya devam etti. Ona'nın çalıştığı yeri biliyor, yükleme ekibinin patronu Connor'ı tanıyordu. Adamı aranarak içeri daldı.

Araba iten adamlar yeni paketlenmiş kutularla fıçıları vagonlara yüklemekle meşguldü. Jurgis platforma baştan aşağı şöyle bir baktı; adam orada yoktu. Ama sonra aniden koridordan gelen bir ses duyup hemen o tarafa fırladı. Bir saniye sonra patronla karşı karşıyaydı.

Adam iri yarı, kaba saba, kırmızı suratlı, içki kokan bir İrlandalıydı. Eşikten geçerken Jurgis'in görünce yüzü bembeyaz oldu. Kaçmayı düşünür gibi bir an duraksadı; bir sonraki an Jurgis üzerine çullandı. Adam yüzünü elleriyle korumaya çalıştı ama Jurgis kolunun ve vücudunun bütün kuvvetiyle tam gözünün ortasına bir tane patlatıp sırtüstü yere devirdi. Sonra hemen üstüne çıkıp parmaklarını boğazına geçirdi.

Jurgis için adamın bütün varlığı işlediği suçla leş gibi kokuyordu; vücuduna dokunmak onu çıldırtıyordu; her bir sinir ucunu titretiyor, ruhundaki iblisi uyandırıyordu. Bu iğrenç yaratık Ona'ya her istediğini yapmıştı; şimdiyse eline geçmişti, geçmişti işte! Sıra ondaydı! Gözünü kan bürümüş bir halde, avazı çıktığı kadar hırsla bağırarak kurbanını kaldırıp kafasını yere çarptı.

İçerisi tabii ki hemen karışmıştı; kadınlar çığlıklar atarak bayılıyor, erkekler koşarak içeri dalıyordu. Jurgis kendini öyle bir kaptırmıştı ki hiçbir şeyin farkında değildi, araya girmek isteyenleri de hayal meyal fark etti; adamı elinden alacaklarını ancak beş-altı adam bacaklarıyla omuzlarından tutup onu geri çektiğinde anladı. Ani bir hamleyle eğilip dişlerini adamın yanağına geçirdi; Connor'ı elinden aldıklarında Jurgis'in ağzından kanlar akıyor, ince şeritler halinde deriler sarkıyordu.

Jurgis'i yere yatırıp kollarıyla bacaklarından bastırarak zor zaptettiler. Debelenip çırpınarak, adamlardan kurtulur gibi olduğunda bilinçsiz yatan düşmanına doğru atılarak, kaplan gibi dövüştü. Ama başkaları da yetişti ve Jurgis'in üzerinde birbirine geçmiş bacaklarla kollardan, vücutlardan, yükselip alçalarak ve sağa sola savrularak dağılmamaya çalışan bir dağ oluştu. Sonunda, sırf ağırlıklarını kullanarak Jurgis'i nefessiz bırakıp polis karakoluna taşıdılar ve Jurgis bir polis arabası gelip onu alıncaya kadar hiç kıpırdamadan yattı.

16.

Jurgis kalktığında pek sesini çıkarmadı. Bitkin ve yarı sersemlemiş haldeydi; üstelik polislerin mavi üniformalarını görmüştü. Bir devriye arabasında, beş-altı polisin gözetimindeydi; fakat gübre yüzünden ondan olabildiğince uzak duruyorlardı. Sonra komiser muavininin masasının karşısında durup adıyla adresini söyledi, saldırı ve darpla suçlandığını gördü. Hücresine giderken yanlış koridora girdiği için iri kıyım bir polisten küfür yedi ve adam bununla yetinmeyip yeterince hızlı yürümediği için bir de tekme attı; Jurgis buna rağmen gözlerini bile kaldırmadı; iki buçuk yıldır Packingtown'daydı ve polislerin nasıl olduğunu öğrenmişti. Burada, en gizli inlerinde, insanın hayatı onları öfkelendirmemeye bağlıydı; beş-altı tanesi birden üstüne çullanabilir ve suratını dağıtabilirdi. Bu arbedede kafatasının çatlaması kimseyi şaşırtmazdı; böyle bir durumda sarhoş olduğunu ve yere düştüğünü rapor ederler, aradaki farkı görebilecek ya da bunu umursayacak kimse bulunmazdı.

Parmaklıklı kapı tangır tungur üzerine kapanınca, Jurgis bir banka oturup yüzünü ellerine gömdü. Tek başınaydı; bütün öğleden sonra ve bütün gece ona aitti.

İlk başta karnını tıka basa doyurmuş vahşi bir hayvan gibi hissetti kendini; uyuşuk bir tatmin olmuşluk vardı üzerinde. Alçak herifi iyi benzetmişti; bir dakika daha verseler tam olacaktı ama yine de fena benzetmişti; herifin boğazına değen parmak uçları hâlâ karıncalanıyordu. Derken, gücünü yavaş yavaş yeniden toparlayıp zihni açılmaya başlayınca, anlık tatmin hissinin ötesini de görebilmeye başladı; patronunu ölmekten beter

etmesi Ona için iyi olmayacaktı; yaşadığı dehşetin yanında bunun anısı da hayatı boyunca peşini bırakmayacaktı. Çocukla ikisi aç kalacaktı; Ona'nın işten atılacağı kesindi ve bu arada – Jurgis'e neler olacağını Tanrı bilirdi.

Gecenin yarısını hücreyi arşınlayarak ve bu kâbusla boğuşarak geçirdi; yorgun düşünce uzanıp uyumaya çalıştı ama hayatında ilk kez beyninin ona fazla geldiğini hissetti. Yanındaki hücrede karısını döven bir ayyaş, onun yanındakinde bağırıp çağıran bir manyak vardı. Gece yarısı karakolu kış ayazında titreye titreye kapıda biriken evsizlere açtılar ve insanlar hücrelerin önündeki koridora doluştu. Kimileri döşemesiz taş zemine uzanıp horlamaya, kimileri de oturup gülüşerek söyleşmeye, küfürler savurup kavga etmeye başladı. Havaya nefeslerinin pis kokusu yayıldı ama buna rağmen bazıları hücresinin en uzak köşesine uzanmış alnındaki zonklamaları sayan Jurgis'in kokusunu alıp lanetler yağdırdı.

"Dangalak ilacı" dedikleri akşam yemeğini getirdiler; teneke tabakta kuru ekmek parçaları ve mahkûmların sesi kesilsin diye içine uyuşturucu katıldığı için "ilaç" denilen kahve. Jurgis bunu bilmiyordu; bilse, kahveyi bir dikişte içerdi; utanç ve öfkeden sinirleri yerinden oynamıştı. Sabaha doğru etraf sessizleşince kalkıp hücreyi arşınlamaya başladı; derken ruhunda kırmızı gözlü ve acımasız bir iblis ayaklanıp yüreğini parçaladı.

Kendisi için değildi çektiği acı; Durham'ın gübre fabrikasında çalışan bir adam hayatın ona neler getireceğini neden umursasındı ki! Geçmişin, hatırlamaktan korkulacak, silinemeyecek bir anının zorbalığı karşısında hapisteki herhangi bir zorbalığın ne önemi olabilirdi! Dehşetten çıldıracak gibi oldu; kollarını havaya kaldırıp kurtarılmak için yakardı; ama gökyüzünde bile bir kurtuluş, geçmişi değiştirebilecek bir güç yoktu. Yok edilemeyecek bir hayaletti bu; peşine düşüp üstüne çullanacak, onu yerden yere vuracaktı. Ah, keşke önceden görebilseydi; aptal olmasa, görmesi gerekirdi! Ellerini alnına geçirip Ona'nın orada çalışmasına izin verdiği, onu böylesine alelade bir kaderden koruyamadığı için

kendine lanet etti. Şikago sokaklarında yatıp açlıktan ölmeleri gerekse bile buna izin vermemeliydi! Şimdiyse; ah, bu gerçek olamazdı; korkunç, feci bir şeydi.

Üstesinden gelinebilecek bir şey değildi; Jurgis ne zaman düşünmeyi denese titremeye başlıyordu. Hayır, taşınabilecek bir yük değildi, bu şekilde yaşanmazdı. Ona yaşayamazdı; Jurgis onu affedebileceğini, önünde diz çöküp yalvarabileceğini biliyordu ama Ona bir daha asla yüzüne bakamayacak, karısı olamayacaktı. Bu utanç onu öldürürdü; başka bir kurtuluş yoktu, ölmesi daha iyiydi.

Orası öyleydi ama bu kâbustan kaçabildiği anlarda acımasız bir tutarsızlıkla acı çekip ağlamasına neden olan şey de Ona'nın aç kalacağını düşünmekti. Onu içeri tıkmışlardı ve uzun zaman, belki yıllar boyu orada tutacaklardı. Ona'nınsa böyle mahvolmuş ve tükenmiş bir haldeyken bir daha çalışamayacağı ortadaydı. Elzbieta'yla Marija da işlerinden olabilirlerdi; Connor denen iblis onları mahvetmeyi aklına koymuşsa, hepsi işten atılacaktı. Connor peşlerini bıraksa bile geçinemezlerdi; oğlanlar tekrar okulu bıraksa bile Jurgis ve Ona olmadan bütün faturaları ödeyemezlerdi. Şu anda sadece birkaç dolarları vardı; evin kirasını ancak bir hafta önce, iki hafta gecikmeyle verebilmişlerdi. Yani bir hafta sonra tekrar vereceklerdi! O zaman kiraya verecek paraları olmayacaktı; o uzun, içler acısı mücadelenin ardından evi kaybedeceklerdi. Emlakçı bir gecikmeye daha göz yumamayacağını söyleyerek onları üç kez uyarmıştı. Zihnini dolduracak başka bir sürü korkunç şey varken evi düşünmek alçaklıktı belki; ama Jurgis o ev için neler çekmişti, hep birlikte neler çekmişlerdi! Yaşadıkları sürece tek nefes alma umutlarıydı o ev; bütün paralarını ona yatırmışlardı; üstelik parayla güçlenen, özleri, bütün varlıkları para olan, para için yaşayan ve para olmayınca ölen yoksul, emekçi insanlardı.

Şimdi her şeyi kaybedeceklerdi; sokağa düşüp buz gibi bir tavan arasına sığınacak, ölüm kalım savaşı vereceklerdi! Jurgis bütün gece –sonradan geceler boyu düşüneceği gibi– bunu düşünmüş ve her şeyi bütün ayrıntılarıyla görebilmişti; gerçekten

yaşar gibi yaşamıştı. Bütün mobilyalarını satacak, dükkânlara borç yapacak, sonunda veresiye de yazdıramaz olacaklardı; şarküterileri iflasın eşiğinde bocalayan Szedvilas'lardan biraz borç alacaklardı; komşular da biraz yardım edecekti; zavallı, hasta Jadvyga zor duruma düşen herkese yaptığı gibi kenara ayırdığı birkaç doları onlara verecek, Tamoszius Kuszleika da keman çaldığı gecelerin hasılatını onlara getirecekti. Jurgis hapisten çıkana kadar böyle idare etmeye çalışacaklardı; ayrıca başına gelenleri duyacak, hapiste olduğunu öğrenebilecekler miydi acaba? Jurgis'i görmelerine izin verilecek miydi; yoksa onlardan haber alamamak da cezaya dahil miydi?

Aklı en kötü olasılıklara takılıp kalmıştı; Ona'yı hasta ve perişan, Marija'yı işinden atılmış, küçük Stanislovas'ı kar yüzünden işe gidemezken, aileyi sokağa düşmüş halde hayal ediyordu. Yüce Tanrım! Sokaklarda sersefil olup ölmelerine izin verecekler miydi cidden? O zaman bile yardım edilmeyecek miydi; donup kalıncaya kadar sokaklarda mı sürüneceklerdi? Jurgis sokaklarda hiç ceset görmemişti ama evden atılıp kaybolan, bir daha haber alınamayan insanlar olduğunu biliyordu; belediyenin bir sosyal yardım müdürlüğü, tesislerin olduğu bölgede bir hayır kurumu vardı ama Jurgis oraya geldi geleli ikisinin de bir iş yaptığını duymamıştı. Yaptıkları işleri duyurmuyorlardı çünkü reklam olmadan da işleri başlarından aşmış durumdaydı zaten.

Sabaha kadar böyle sürdü bu. Sonra karısını döven ayyaş ve öteki manyak, birkaç "normal sarhoş" ve "meyhane kavgacısı", bir soyguncu ve fabrikalardan et çaldıkları için tutuklanmış iki adamla birlikte yine bir devriye arabasına bindirildi. Adamlarla beraber büyük, beyaz duvarlı, ekşi kokulu ve kalabalık bir salona sokuldu. Öndeki yüksek kürsüde tıknaz, kırmızı suratlı, burnu mor beneklerle kaplı bir adam oturuyordu.

Dostumuz mahkemeye çıkmak üzere olduğunu sezdi. Neyle yargılanacağını –kurbanının ölüp ölmediğini, öldüyse ona ne yapacaklarını– merak etti. Belki asacaklar belki de öldürene

kadar döveceklerdi; kanunlara dair hiçbir şey bilmeyen Jurgis'i hiçbir şey şaşırtmazdı. Buna rağmen kürsüde oturanın Packingtown'dakilerin nefeslerini tutarak söz ettiği meşhur Yargıç Callahan olabileceğini bilecek kadar dedikodu duymuştu.

"Pat" Callahan –kürsüye çıkmadan önceki lakabıyla "Kükreyen" Pat– hayata kasap çırağı olarak başlamış ve bölgede kabadayı olarak nam salmıştı; daha konuşmaya başlamadan önce siyasete atılmış ve oy verecek yaşa gelir gelmez iki görev birden üstlenmişti. Scully şirketlerin bölgedeki işçileri baskı altında tutan ellerinin baş parmağıysa, Pat Callahan da işaret parmağıydı. Şikago'da en güvendikleri politikacıydı; adam uzun zamandır bu işteydi; çekirdekten yetişmiş olan ticaret adamı, bütün Şikago şehrinin açık artırmaya çıktığı o eski günlerde, ihtiyar Durham'ın belediye meclisindeki ticari temsilciliğini yapmıştı. "Kükreyen" Pat belediyedeki görevlerini kariyerinin daha en başlarında bırakmıştı; yalnızca partideki gücüne yoğunlaşmış, zamanının geri kalanını sahip olduğu batakhanelerle randevu evlerinin yönetimine adamıştı. Ancak son yıllarda, çocuklarının da büyümesiyle birlikte saygınlığa değer vermeye başlamış ve kendini sulh hâkimi yaptırmıştı; güçlü muhafazakârlığı ve "yabancıları" küçümsemesi sayesinde bu görevine hayranlık uyandıracak derecede uyum sağlamıştı.

Jurgis bir-iki saat boyunca oturup salona bakındı; aileden birinin geleceğini umuyordu ama hayal kırıklığına uğradı. Sonunda kürsünün karşısına götürüldü ve şirketin avukatlarından biri karşısına çıktı. Avukat kısaca Connor'ın doktor gözetiminde olduğunu söyleyerek Jurgis'in bir hafta daha tutuklu kalmasını talep etti. Hâkim derhal, "Üç yüz dolar," dedi.

Jurgis şaşkın şakın bir hâkime bir avukata bakıyordu. "Kefaletini ödeyecek kimse var mı?" dedi hâkim sert bir sesle; sonra Jurgis'in dibinde duran memur adamın ne demek istediğini izah etti. Jurgis başını iki yana salladı ve daha ne olduğunu anlayamadan yine polisler tarafından alınıp götürüldü. Bir odada başka

mahkûmlarla birlikte davaların bitmesini bekledikten sonra devriye arabasında uzun ve buz gibi bir yolculuk daha yaparak şehrin kuzey tarafında, fabrikaların on beş-yirmi kilometre uzağında bulunan eyalet hapishanesine götürüldü.

Burada Jurgis'in üzerini arayıp on beş senti dışında her şeyini aldılar. Sonra bir odaya götürüp yıkanmak üzere soyunmasını söylediler; ardından uzun bir koridor boyunca hapishanedeki mahkûmların parmaklıklı kapılarının arasından geçti. Mahkûmlar için büyük bir olaydı bu; yeni gelenlerin gündelik olarak çırılçıplak incelenmesi sırasında eğlenceli yorumlar gırla giderdi. Fosfatlarla asitlerin birazından arınmasını boş yere umarak, Jurgis'i banyoda ötekilerden daha uzun tuttular. Mahkûmlar hücrelerde ikişer ikişer kalıyordu ama o gün hücresinde yalnız kalacak tek kişi vardı, o da Jurgis'ti.

Yan yana ve üst üste dizili hücreler koridorlara açılıyordu. Jurgis'inki bir buçuk metreye iki metre büyüklüğündeydi, zemini taştı ve içinde yere sabitlenmiş tahta bir bank vardı. Penceresizdi; tek ışık dışarıdaki galerinin bir ucundaki, çatıya yakın pencerelerden geliyordu. Ranzanın yataklarında saman döşekler ve birer tane gri battaniye vardı; içleri pire, tahta kurusu ve bit kaynayan battaniyeler pislikten karton gibi sertleşmişti. Jurgis döşeklerden birini kaldırınca en az kendisi kadar korkmuş olan hamam böceklerinden bir katmanın oraya buraya kaçıştığını gördü.

Yemek olarak burada da "dangalak ilacı", yanında da bir kâse çorba verdiler. Mahkûmların çoğu yemeklerini yakındaki bir lokantadan getirtmişti ama Jurgis'in buna verecek parası yoktu. Bazılarının kitapları, iskambil kâğıtları, gece yakacak mumları vardı ama Jurgis karanlığın ve sessizliğin içinde tek başınayadı. Yine uyuyamadı; yine aynı çıldırtıcı düşünceler zihninde geçit töreni yaparak çıplak sırtında birer kamçı darbesi gibi patladı. Gece olduğunda dişlerini kafesinin parmaklıklarında parampara etmiş vahşi bir hayvan gibi hücresini arşınlıyordu. O gözü dönmüşlükle arada bir kendini duvarlara çarpıyor, duvarları

yumrukluyordu. Her yeri yaralanıp morardı; duvarlar da onları yapan adamlar kadar soğuk ve zalimdi.

Uzakta bir yerde saat başı çalan bir kilise çanı vardı. Gece yarısı olduğunda Jurgis yere yatıp başını kollarına dayamış, dinliyordu. Çan en sona geldiğinde duracağına aniden çoşuverdi. Jurgis başını kaldırdı; bu ne demek oluyordu şimdi; yangın mı çıkmıştı? Tanrım! Bu hapishanede yangın çıktığını düşününce! Derken çan seslerinin içinde bir melodi duydu; başka sesler de vardı. Şehri uyandırır gibiydiler; uzak, yakın, her yerde çanlar çalıyor, çılgın bir müzik yaratıyorlardı; Jurgis bir dakika boyunca bir şey anlamadan, hayretler içinde yattıktan sonra birdenbire kafasına dank etti – Noel arifesi olmuştu!

Noel arifesi; tamamen aklından çıkmıştı! Zihninde seller taştı, yeni anılar ve yeni acılar çığ gibi zihnine doldu. Uzaktaki Litvanya'da da Noel'i kutlarlardı; dün gibi hatırlıyordu; çocukken, kaybolan abisi ve ölen babasıyla birlikte, bütün gün, bütün gece yağan karın onları gömüp gözlerden sakladığı o kapkara ormandaki tahta evde. Litvanya'dayken Noel Baba'nın gelemeyeceği kadar uzak bir yerdelerdi ama Bebek İsa'nın mucizevi görüntüsüyle insana huzur verip iyi hisler uyandıramayacağı kadar da uzakta değillerdi. Packingtown'dayken bile unutmamışlardı bunu; Noel'in parıltısı karanlıklarına sızmayı hep başarmıştı. Geçen Noel arifesi ve Noel günü Jurgis'in ölüm yataklarında, Ona'nın kendi bölümünde canı çıkmış, buna rağmen çocukları bulvarda yürüyüşe çıkaracak, Noel ağaçlarıyla süslenmiş ışıl ışıl vitrinlere bakacak gücü bulabilmişlerdi. Vitrinlerden birinde gerçek kazlar, birinde şekerden yapılmış harika şeyler vardı: Devlere yetecek kadar büyük baston şekerler, bebek meleklerle süslenmiş pastalar. Üçüncü bir vitrinde kâğıt süslerle bezenmiş dizi dizi dolgun ve sarı hindiler, yukarıdan sarkan sincaplar ve tavşanlar; başka bir vitrinde oyuncaklardan yapılmış bir periler ülkesi: Pembe elbiseli güzel bebekler, yünlü koyunlar, davullar, asker şapkaları. Hem bu gezintiden eli boş da dönmüyorlardı. Son seferinde yanlarında

büyük bir sepet götürüp Noel alışverişlerini yapmışlardı: Domuz rostosu, lahana, biraz çavdar ekmeği, Ona için bir çift eldiven, sıkınca ses çıkaran bir lastik bebek ve ocağın yanına asılan, on çift gözün arzuyla bakıp durduğu şekerle dolu bir dondurma külahı.

Sosis makinelerinin başında ve gübre fabrikasında geçen yarım yıl bile içlerindeki Noel hissini öldürememişti; Ona'nın eve gelmediği o gece Teta Elzbieta'nın onu kenara çekişini ve Ona'nın bir kırtasiyeciden üç sente aldığı eski bir kartpostalı gösterişini hatırlayınca, Jurgis'in boğazı düğümlendi; dükkânın elinde kalmış eski püskü bir şeydi ama üzerindeki melek ve güvercin resimleri canlı renklerde basılmıştı. Ona, kartın üzerindeki tozları iyice temizlemiş ve kartı çocukların da görmesi için şömine rafına koymayı planlamıştı. Bu anı Jurgis'in hıçkırıklarla sarsılmasına neden oldu; kendisi hapiste, Ona hasta, evleri harap haldeydi ve şimdi Noel'i acıyla, umutsuzluk içinde geçireceklerdi. Ah, nasıl bir insafsızlıktı bu! Neden hiç olmazsa rahat bırakamıyorlardı; içeri tıktıktan sonra ne demeye bir de Noel çanlarını kulaklarının dibinde çalıyorlardı!

Ama hayır, çanlar onun için çalınmıyordu; Noellerinde ona yer yoktu, onu yok sayıyorlardı. Jurgis'in zerre kadar önemi yoktu; onu bir çöp, bir hayvan leşi gibi fırlatıp atmışlardı. Korkunç bir şeydi bu, korkunç! Karısı can çekişiyor, bebeği açlık çekiyor, bütün aile soğukta yaşam savaşı veriyor olabilirdi; ama bu arada onlar Noel çanlarını çalıyordu! Ne acı bir çelişkiydi üstelik; bütün bunlar onu cezalandırmak içindi! Onu karın ulaşamayacağı, soğuğun iliklerine işleyemeyeceği bir yere kapatmışlardı; yiyeceğini, içeceğini veriyorlardı – Tanrı aşkına, cezalandırmak istedikleri Jurgis'se, neden ailesini hapse atıp onu sokakta bırakmıyorlardı – üç zavallı kadınla altı çaresiz çocuğu açlıktan ve soğuktan ölmeye terk etmekten daha iyi bir cezalandırma yöntemi bulunamıyor muydu?

Bunların hukuku, adaleti buydu işte! Jurgis dimdik ayağa kalktı; hırsla titreyerek yumruklarını havaya kaldırırken ruhu

nefret ve isyanla tutuşmuştu. Bunlara da, hukuklarına da binlerce kez lanet olsundu! Adaletmiş; yalandı, yalan, korkunç, vahşice bir yalan; karanlık, mide bulandırıcı, ancak kâbuslara yaraşır bir şeydi. Sahte ve iğrenç bir oyundu. Adalet diye, hak diye bir şey yoktu; yalnızca güç, zorbalık, kayıtsız ve kontrolsüz bir keyfilik ve güç vardı! Onu topuklarının altında ezmiş, iliğini emmişlerdi; yaşlı babasını öldürmüş, karısını enkaz haline getirmiş, bütün ailesini sindirip unufak etmişlerdi; şimdiyse Jurgis'le işleri bitmiş, ona ihtiyaçları kalmamıştı; yollarına çıktığı, işlerini bozduğu için de başına bunlar gelmişti! Aklı ve sağduyusu olmayan, hakları, bir kalbi, duyguları olmayan bir şey, vahşi bir hayvan gibi kafese tıkmışlardı. Yo, bir hayvana bile bu şekilde davranmazlardı! Akıl sağlığı yerinde olan biri vahşi bir hayvanı ininde tuzağa düşürüp yavrularını ölüme terk eder miydi?

Gecenin bu geç saatleri Jurgis için birer dönüm noktası oldu; isyanının, kanunları tanımayışının, inançsızlığının tohumları bu saatlerde atıldı. Bu sosyal suçun derinlerdeki köklerine inebilecek kadar zeki değildi; onu yerle bir edenin "sistem" dedikleri şey olduğunu anlayamıyordu; ülkenin hukukunu satın alıp kürsüye oturmuş, insafsız isteklerini ona zorla yaptıranların şirketler, yani kendi efendileri olduğunu göremiyordu. Tek bildiği, haksızlığa uğradığı, dünyanın ona haksızlık ettiğiydi; hukuk, toplum, bütün güçleriyle kendilerini Jurgis'in düşmanı ilan etmişti. Ruhu gitgide kararıyor, gözü dönmüş, çılgınca bir nefretle, sürekli intikam, başkaldırı hayalleri kuruyordu.

En alçakça eylemler, zehirli otlar gibi
Serpilir hapishane havasında;
Orada solup giden sadece
İnsanın içindeki iyiliktir;
Soluk yüzlü Azap ağır kapıyı bekler,
Umutsuzluktur Gardiyan.

Böyle yazmıştı, adaletin pençesine düşen bir şair…

Kanunlar haklı mı,
Yoksa haksız mı bilmem;
Biz hapis yatanların tek bildiği
Duvarın çok sağlam olduğu.
İçerideki cehennemi gizlemeye de çok uygun,
Çünkü burada öyle şeyler oluyor ki
Ne Tanrı'nın oğlu ne de insanoğlu
Bunları asla görmemeli!*

* Oscar Wilde, "The Ballad of Reading Gaol". (ç.n.)

17.

Sabah yedide Jurgis'i hücresini temizlemek için su alsın diye dışarı çıkardılar; bu görevi canla başla yerine getirdi ama mahkûmların çoğu hücreleri leş gibi olana ve gardiyanlar müdahele edene kadar kaytarmaya alışkındı. Sonra yine "dangalak ilacı" geldi ve ardından üzeri cam kaplı, uzun, çimento bir avluda üç saat dolaşmasına izin verildi. Hapishanedeki bütün mahkûmlar burada toplanmıştı. Bir yanda ziyaretçiler için, mahkûmlara bir şey verilmesin diye otuz santim aralıklı iki kalın tel duvarla avludan ayrılan bir yer vardı; Jurgis buraya tedirgin bakışlar atıp durdu ama onu görmeye gelen yoktu.

Hücresine döner dönmez bir gardiyan kapıyı tekrar açıp içeri yeni bir mahkûm soktu. Açık kumral bıyıklı, mavi gözlü, endamlı, şık giyimli bir delikanlıydı. Jurgis'e başıyla selam verdikten sonra gardiyan kapıyı kaparken hoşnutsuz gözlerle etrafa bakındı.

"Eh, ahbap," dedi, Jurgis'le tekrar göz göze geldiklerinde, "günaydın."

"Günaydın," dedi Jurgis.

"Garip bir Noel, ha?" diye ekledi öteki.

Jurgis başını salladı.

Yeni gelen ranzaya gidip battaniyeleri inceledi; kaldırdığı döşeği bir çığlık atarak geri bıraktı. "Tanrım!" dedi. "Bu kadarını görmemiştim."

Tekrar Jurgis'e baktı. "Dün gece burada kimse uyumamış gibi. Tahammül edemedin, ha?"

"Dün gece uyumak istemedim," dedi Jurgis.

"Ne zaman girdin?"

"Dün."

Öteki bir kez daha etrafa bakındıktan sonra burnunu kırıştırdı. "Burası leş gibi kokuyor," dedi pat diye. "Nedir bu?"

"Benden geliyor," dedi Jurgis.

"Senden mi?"

"Evet, benden."

"Banyo yaptırmadılar mı?"

"Yaptırdılar ama bu koku çıkmaz."

"Ne ki bu?"

"Gübre."

"Gübre mi! Vay anasını! Nesin sen?"

"Gübre fabrikasında çalışıyorum; yani düne kadar öyleydi. Koku giysilerime sinmiş durumda."

"Hayret bir şey," dedi yeni gelen. "Ben de her şeyi gördüm sanırdım. Neden buradasın?"

"Patronu dövdüm."

"Oh, iyi etmişsin. Ne yapmıştı ki?"

"Bana... kötülüğü dokundu."

"Anladım. Sen namuslu işçi dedikleri türdensin!"

"Sen nesin?" diye sordu Jurgis.

"Ben mi?" Öteki güldü. "Bana da çilingir derler," dedi.

"Ne demek o?" diye sordu Jurgis.

"Kasalar filan işte," diye cevap verdi öteki.

"Haa," dedi Jurgis hayretle, ve meraklı gözlerini ona dikti. "Yani kasaları açıyorsun... ve... ve..."

"Evet," dedi öteki gülerek, "öyle diyorlar."

Yeni gelen en fazla yirmi iki, yirmi üç yaşında gösteriyordu ama Jurgis'in sonradan öğreneceği gibi, aslında otuz yaşındaydı. Eğitimli bir adam, "beyefendi" dedikleri türden biri gibi konuşuyordu.

"İçeri bu yüzden mi girdin?" diye sordu Jurgis.

"Hayır," diye cevap verdi öteki. "Kamu düzenini bozmaktan. Hiç kanıt bulamadıkları için deliye döndüler."

"Adın ne?" diye sordu delikanlı, bir sessizliğin ardından. "Benimki Duane; Jack Duane. Bir sürü adım var ama arkadaşlar böyle der." Duane yere oturup duvara yaslanarak bağdaş kurdu ve hoşbeşe devam etti; çok geçmeden Jurgis'i de havaya soktu; basit bir işçiyle sohbet etmekten pek hoşlanmayacak, görmüş geçirmiş, rahat yaşamaya alışkın bir adam olduğu belliydi. Jurgis'in dilini çözüp –ağza alınmayacak tek bir şey dışında– bütün hayatını anlattırdıktan sonra kendi hayatından hikâyeler anlatmaya başladı. Hikâye anlatmayı iyi beceriyordu ve anlattıklarının hepsi de edepli şeyler değildi. Hapse atılmak keyfini kaçırmış gibi görünmüyordu; daha önce iki kez "yatmıştı" ve bu tecrübeye de neşeyle kucak açmış gibiydi. Onca kadının, içkinin ve mesleğinin verdiği heyecanın arasında, insan arada bir de dinlemeliydi tabii.

Hücre arkadaşının gelişiyle, Jurgis'in hapis hayatına bakışı da değişti. Artık yüzünü duvara dönüp somurtamazdı, konuşulması gerektiğinde konuşmak zorundaydı; zaten Duane'in anlattıklarına ilgi duymadan edemiyordu; sohbet ettiği ilk eğitimli adam oydu. Gece maceralarıyla tehlikeli kaçışlardan, orjilerle ziyafetlerden, bir gecede harcanan servetlerden söz eden birini merak ve hayretle dinlememek ne mümkündü! Delikanlı Jurgis'i bir çeşit yük aygırı gibi görüyor, takılarak da olsa küçümsüyordu; dünyanın adaletsizliği onu da etkilemişti ama o buna sabırla katlanmak yerine karşı taarruza geçmiş, yumruğunu vurmuştu. Sürekli vuruyordu; toplumla arasında bir savaş vardı. Korkmadan ve utanmadan düşmanın sırtından geçinen kibar bir hayduttu. Zafer her seferinde onun olmuyordu ama yenilmek yok olmak demek değildi, cesaretini yitirmesine gerek yoktu.

Üstelik iyi adamdı; anlaşıldığı kadarıyla, biraz fazla iyiydi. Hikâyesi ilk günde, ikinci günde değil, konuşmaktan başka yapacak şeyin olmadığı, kendilerinden başka konuşacak konu bulamadıkları, uzayıp giden saatlerde ortaya çıktı. Jack Duane doğuluydu; koleje gitmiş, elektrik mühendisliği okumaya başlamıştı. Derken işleri ters giden babası intihar etmişti; Duane'i

annesi, erkek ve kız kardeşiyle yalnız bırakmıştı. Bir de buluşu vardı Duane'in; Jurgis tam olarak anlayamamıştı ama telgrafla ilgili çok önemli bir şeydi; işin içinde servetler, milyonlarca dolar vardı. Büyük bir şirket buluşunu çalmış, davalarla uğraşmak zorunda kalan Duane bütün parasını kaybetmişti. Derken birisi at yarışı için tüyo vermiş, Duane kaybettiği parayı başkasının parasıyla geri kazanmayı deneyip kaçmak zorunda kalmış ve arkası çorap söküğü gibi gelmişti. Jurgis kasa hırsızlığına nasıl başladığını sordu; ona göre çok çılgınca ve müthiş bir işti bu. Hücre arkadaşı tanıştığı bir adam sayesinde başladığı cevabını verdi; sonra arkası gelmişti işte. Jurgis ailesini hiç merak edip etmediğini sordu. Bazen ama çok sık değil, diye cevap verdi Duane; buna izin vermiyordu. Onları düşünmek bir işe yaramazdı. Bu dünyada aile kurmak çalışan bir erkeğe ancak ayak bağı olurdu; bunu er ya da geç Jurgis de anlayacak ve savaşmaktan vazgeçip kendi başının çaresine bakacaktı.

Jurgis öylesine şeffaf ve olduğu gibi davranan biriydi ki hücre arkadaşı da ona bir çocuk gibi açık davranıyordu; öyle bir merak ve hayranlıkla dinliyordu, ülkeye öyle yabancıydı ki ona maceralarını anlatmak çok keyifli oluyordu. Duane isimleri ve yerleri gizli tutmakla bile uğraşmıyordu; bütün zaferlerini ve başarısızlıklarını, aşklarıyla acılarını anlatıyordu. Ayrıca neredeyse yarısını ismen tanıdığı öteki mahkûmlarla da tanıştırdı onu. Hapistekiler Jurgis'e bir isim takmıştı bile: "Kokarca" diyorlardı ona. Yaptıkları acımasızcaydı ama kötü bir niyetleri olmadığı için Jurgis de bön bön sırıtmakla yetiniyordu.

Dostumuzun ara sıra üzerinde yaşadığı lağımın kokularını aldığı olmuştu ama pisliği ilk kez üstüne sıçrıyordu. Bu hapishane şehirdeki suçlar için Nuh'un gemisi gibiydi; katiller, silahlı soyguncular, ev hırsızları, zimmetçiler, kalpazanlar, sahteciler, çift eşliler, dükkânlarda hırsızlık yapanlar, üçkâğıtçılar, adi hırsızlarla yankesiciler, kumarbazlarla muhabbet tellalları, kavgacılar, dilenciler, serseriler ve ayyaşlar vardı; siyahı beyazı, genci yaş-

lısı, Amerikalılar ve dünyanın dört bir yanından gelenler. Azılı suçlular ve kefaletini ödeyemeyecek kadar fakir olan masumlar vardı; yaşlı adamlar ve daha ergenlik çağına bile gelmemiş çocuklar. Toplumun iltihaplı çıbanından akan şeyler; bakılamayacak kadar korkunç, sohbet edilemeyecek kadar mide bulandırıcıydılar. İçlerindeki yaşam çürüyüp pis kokular yaymaya başlamıştı; aşk hayvani bir şey, sevinç bir kapan, Tanrı bir lanetti onlar için. Avlunun orasında burasında dolaşırlarken, Jurgis kulak kabartıyordu. Jurgis cahildi, onlarsa bilgili; her yere gitmiş ve her şeyi denemişlerdi. Ürkünç hikâyenin tamamını anlatabilir, adalet ve şerefin, kadın bedenleriyle erkek ruhlarının pazarda satılığa çıktığı, insanların çukura düşmüş kurtlar gibi üst üste alt alta debelenip dövüştükleri bir şehrin iç yüzünü gözler önüne serebilirlerdi; arzular kızgın birer alev, insanlar yakıttı burada; insanlıksa kendi yozlaşmışlığında kokuşmakla, için için yanmakla, çamurlarda yuvarlanmakla meşguldü. Bu adamlar kendi rızaları olmadan bu can pazarının içine doğmuş, ellerinden başka bir şey gelmediği için bunun bir parçası olmuştu; hapiste olmak onları utandırmıyordu çünkü oyun başından beri adil değildi, zarlar hileliydi. Milyonlarca dolarla üçkâğıtçılık yapanların tuzağa düşürüp bir kenara attığı, ufak paralarla üçkâğıtçılık yapan hırsızlardı onlar.

Jurgis bunların çoğunu dinlememeye çalışıyordu. Adamların vahşi alaycılığı onu korkutuyordu; ayrıca kalbi çok uzaklarda, sevdiklerinin çağırdığı yerdeydi. Arada bir bütün bunların ortasında düşünceleri kaçıp gidiveriyordu; o zaman gözleri yaşla doluyordu; kader arkadaşlarının alaycı kahkahalarıyla kendine geliyordu.

Bu şekilde bir hafta geçti ve evden hiç haber gelmedi. Jurgis on beş sentlerinden biriyle kartpostal aldı, hücre arkadaşı ailesine nerede olduğunu ve mahkemeye ne zaman çıkacağını yazdı. Fakat cevap gelmedi ve Jurgis sonunda, yılbaşından önceki gün Jack Duane'e veda etti. Duane ona adresini, daha doğrusu metresinin adresini verip onu bulacağına söz verdirdi. "Belki bir gün

bir yardımım dokunur," dedi ve ayrıldıkları için üzgün olduğunu ekledi. Jurgis devriye arabasıyla yargılanmak üzere bir kez daha Yargıç Callahan'ın mahkeme salonuna gitti.

Salona girerken ilk fark ettiği şeylerden biri Teta Elzbieta'yla küçük Kotrina'nın bembeyaz ve korkulu yüzlerle ta en arkada oturdukları oldu. Kalbi küt küt atmaya başladı ama ne Jurgis ne de Elzbieta bir işaret yapmaya cesaret edemedi. Jurgis mahkûmların bölümüne oturup acılı bir çaresizlik içinde onlara baktı. Ona'nın yanlarında olmadığını görmüştü ve içinde bunun ne demek olabileceğine dair kötü bir his vardı. Yarım saat boyunca bunu düşündü; sonra aniden doğruldu ve yüzüne kan hücum etti. İçeri bir adam girmişti; Jurgis sarılı bandajlardan adamın yüzünü göremiyordu ama o iri kıyım vücudu tanımıştı. Gelen Connor'dı! Vücudunun titremesine engel olamazken, bacakları fırlamaya hazırlanır gibi kıvrıldı. Sonra ansızın birinin yakasına yapıştığını hissetti ve arkasından gelen bir ses duydu: "Otur yerine, seni orospunun!.."

Jurgis yerine oturdu ama gözlerini düşmanından ayırmadı. Adamın hayatta olması onu bir bakıma hayal kırıklığına uğratmıştı; buna rağmen onu yaptığına yapacağına pişman olmuş halde, sargılar içinde görmek de güzeldi. Yanındaki şirket avukatıyla birlikte gidip yargıcın karşısındaki sandalyelere oturdular; çok geçmeden mübaşir Jurgis'in adını söyledi, polis onu kolundan çekip ayağa kaldırarak yargıcın karşısına götürdü ve patronun üzerine atlamasın diye sıkıca kolundan tutmaya devam etti.

Jurgis tanık koltuğuna oturup yemin ederek kendi hikâyesini anlatan adamı dinledi. Mahkûmun karısı ona yakın bir bölümde çalışıyordu ve kendisine saygısızlık ettiği için işten atılmıştı. Yarım saat sonra vahşi bir saldırıya uğramış, yere yatırılmış ve boğularak ölmesine ramak kalmıştı. Yanında şahitler vardı...

Yargıç, "Gerekli olacağını zannetmiyorum," diye görüşünü belirterek Jurgis'e döndü. "Davacıya saldırdığını kabul ediyor musun?" diye sordu.

"Ona mı?" diye sordu Jurgis, patronu göstererek.

"Evet," dedi yargıç.

"Vurdum, Hâkim Bey," dedi Jurgis.

Memur, "Efendim, diyeceksin," diyerek kolunu sertçe burdu.

"Efendim," dedi Jurgis, itaat ederek.

"Onu boğmaya çalıştın mı?"

"Evet, Hâkim Bey, efendim."

"Daha önce tutuklandın mı?"

"Hayır, Hâkim Bey, efendim."

"Söyleyecek bir şeyin var mı?"

Jurgis duraksadı. Ne diyebilirdi ki? İki buçuk yıl boyunca derdini anlatacak kadar İngilizce öğrenmişti ama birinin karısına gözdağı verip onu baştan çıkardığını anlatacak bir cümleyi nasıl kuracağını bilemiyordu. Kekeleyip bocalayarak bir-iki kez anlatmayı denemesi gübre kokusu yüzünden nefes almakta zorlanan yargıcın asabını bozdu. Sonunda mahkûm İngilizcesinin yeterli olmadığını anlatabildi; yanına gelen şık giyimli, bıyığına briyantin sürmüş genç bir adam bildiği dilde konuşmasını söyledi.

Jurgis anlatmaya başladı; yeterli zamanın verileceğini düşünerek, patronun karısının durumunu kullanarak ona nasıl yaklaştığını ve işinden attırmakla nasıl tehdit ettiğini anlattı. Tercüman sözlerini çevirdiğinde, takvimi çok dolu olan ve şoförü belli bir saatte gelecek olan yargıç araya girdi: "Ah, anlıyorum. Peki, eğer karına sarktıysa, karın neden amirine gitmedi ya da işten ayrılmadı?"

Jurgis şaşalayarak duraksadı; çok fakir olduklarını, iş bulmanın çok zor olduğunu söyleyerek söze başladı...

"Anlıyorum," dedi Yargıç Callahan; "onun yerine gidip patronu dövmeyi tercih ettin." Davacıya dönerek, "Bu hikâyede gerçeklik payı var mı, Bay Connor?" diye sordu.

"Kesinlikle yok, efendim," dedi patron. "Çok can sıkıcı bir durum; ne zaman bir kadın işten atılsa, böyle şeyler uyduruyorlar..."

"Tabii, bilmez miyim," dedi patron. "Ben de az dinlemiyorum. Görünüşe göre, adam sizi iyi benzetmiş. Otuz gün artı masraflar. Sonraki."

Jurgis şaşkın şaşkın konuşulanları dinliyordu. Kararın açıklandığını ancak kolundan tutan polis dönerek onu uzaklaştırmaya başlayınca anladı. Deliler gibi etrafa bakındı. "Otuz gün!" dedi nefesi kesilerek. Sonra yargıca döndü. "Ailem ne yapacak?" diye haykırdı can havliyle. "Karım ve bir bebeğim var, efendim, hiç paraları yok; Tanrım, açlıktan ölürler!"

Yargıç soğuk bir sesle, "Bunu saldırıyı gerçekleştirmeden önce düşünecektin," diyerek bir sonraki mahkûma döndü. Jurgis bir şeyler daha söylemeye yeltendi ama polis yakasına yapışıp onu nefessiz bırakırken, başka bir polis de saldırgan bir tavırla üstüne yürümeye başlamıştı. Böylece onu götürmelerine izin verdi. Salonun arka tarafında ayağa kalkmış korkuyla ona bakan Elzbieta'yla Kotrina'yı gördü; yanlarına gitmek için bir hamle yaptı ama yakasından çekilerek bir kez daha nefessiz bırakılınca, başını eğerek karşı çıkmaktan vazgeçti. Jurgis'i başka mahkûmların da beklediği bir hücreye attılar; bütün davalar görülür görülmez de ötekilerle birlikte "Kara Maria"ya bindirip götürdüler.

Jurgis bu kez Cook ilçesindeki mahkûmların hapis yattığı küçük bir cezaevi olan "Bridewell"e götürüldü. Burası eyalet hapishanesinden daha da pis ve kalabalık bir yerdi; küçük suç işleyenlerin hepsi oradan buraya gönderiliyordu. Jurgis'in hücre arkadaşı polislere rüşvet vermeyi reddetmiş ve büyük bir çakı taşıdığı için tutuklanmış olan İtalyan bir meyve satıcısıydı; adam tek kelime İngilizce bilmediği için, Jurgis gidişine hiç üzülmedi. Yerine bir sarhoş kavgasında kulağının yarısını kaybetmiş, kavgacı, ranzada kıpırdanıp üzerine hamamböceği düşürdüğü için Jurgis'e küfredip duran Norveçli bir denizci geldi. Mahkûmlar bütün gün taş kırma işinde çalıştırılıyor olmasa, bu vahşi hayvanla aynı hücrede kalmak dayanılmaz bir şey olabilirdi.

Jurgis otuz günün onunu bu şekilde, ailesinden hiç haber alamadan geçirdi; derken bir gün gardiyanın biri gelip ziyaretçisi

olduğunu söyledi. Jurgis'in yüzü kireç gibi oldu, dizleri tutmadı, hücreden dışarı zor çıktı.

Adam onu bir koridordan geçirip bir kat merdiven çıkartarak hücre gibi parmaklıklı bir ziyaretçi odasına soktu. Jurgis parmaklıkların arasından sandalyede oturan birini gördü; kendisi içeri girerken, çocuk ayağa fırlayınca, küçük Stanislovas'ı tanıdı. Aileden birini görünce, az kalsın oracığa yığılacaktı; sandalyeye tutunmak zorunda kaldı ve öteki elini de bir pusu dağıtmak ister gibi alnına götürdü. "Ne haber?" dedi cılız bir sesle.

Küçük Stanislovas da titriyordu ve konuşamayacak kadar korkmuştu. "Söylemem için... beni gönderdiler," dedi yutkunarak.

"Ee?" dedi Jurgis.

Çocuğun baktığı yere bakınca, onları izleyen gardiyanı gördü. "Boş ver onu," diye bağırdı Jurgis çıldırmış gibi. "Nasıllar? Onu söyle."

"Ona çok hasta," dedi Stanislovas; "ve paramız bitmek üzere. Geçinemiyoruz; belki sen yardım edebilirsin diye düşündük."

Jurgis sandalyeye daha sıkı tutundu; alnı boncuk boncuk ter olmuş, eli titriyordu. "Ben... yardım... edemem ki," dedi.

"Ona bütün gün yataktan çıkmıyor," dedi çocuk nefes nefese. "Bir şey yemiyor, durmadan ağlıyor. Bize ne olduğunu anlatmıyor, işe de hiç gitmiyor. Bir de adam gelip kirayı soralı bayağı oldu. Çok kızgındı. Geçen hafta yine geldi. Bizi evden çıkartacağını söylüyor. Bir de Marija..."

Stanislovas hıçkırarak sustu. "Ne oldu Marija'ya?" diye bağırdı Jurgis.

"Elini kesti!" dedi çocuk. "Bu sefer fena kesti, öncekinden daha kötü. Çalışamıyor ve eli yemyeşil; şirket doktoru diyor ki... kestirmek zorunda kalabilirmiş. Marija da durmadan ağlıyor; onun parası da bitti sayılır ve ne kirayı ne de faizi ödeyebiliyoruz; hiç kömürümüz yok, yiyecek bir şeyimiz yok, marketteki adam diyor ki..."

Zavallı çocuk yine susarak ağlamaya başladı. "Anlat!" dedi Jurgis öfkeyle, soluk soluğa. "Devam et!"

"Pe... peki," dedi Stanislovas hıçkırarak. "Hava çok... çok soğuk. Geçen pazar yine kar yağdı... her yer kar oldu... ve ben... işe gidemedim."

Jurgis, "Tanrım!" diye bağırarak çocuğa doğru bir adım attı. Kar yüzünden aralarında eski bir nefret vardı; çocuğun parmaklarının donduğu ve Jurgis'in onu işe göndermek için dövmek zorunda kaldığı o korkunç sabahtan beridir. Jurgis yumruklarını sıkmıştı, parmaklıkları kırmaya çalışacakmış gibi bir hali vardı. "Seni küçük hain," diye haykırdı, "zora gelemedin mi!"

"Denedim; denedim!" diye inledi Stanislovas, korkuyla sinerek. "Bütün gün uğraştım; ertesi gün de denedim. Elzbieta da vardı, o da başaramadı. Karlar öyle derindi ki yürüyemedik bile. Yiyecek bir şey yoktu ve, of, hava öyle soğuktu ki! Çok denedim, üçüncü gün Ona da benimle geldi..."

"Ona mı!"

"Evet. O da işe gitmeye çalıştı. Gitmek zorundaydı. Açlıktan ölecektik. Ama onu işten attılar..."

Jurgis yalpaladı, derin bir nefes aldı. "Yine mi oraya gitti?" diye haykırdı.

"Şansını denedi," dedi Stanislovas, bir şey anlamadan. "Ne var ki bunda, Jurgis?"

Jurgis üç-dört kez derin derin nefes aldı. Sonunda, "Devam... et," demeyi becerebildi.

"Ben de onunla gittim," dedi Stanislova, "ama Bayan Henderson onu geri almadı. Connor da görünce küfür etti. Yüzü hâlâ sargılıydı; onu neden dövdün ki, Jurgis?" (Ufaklık burada müthiş bir gizem olduğunu biliyordu; ama istediğini alamayacaktı.)

Jurgis konuşamadı; gözleri yuvalarından uğrayacakmış gibi öylece baktı. "Başka iş bulmaya çalıştı," diye devam etti çocuk; "ama öyle güçsüz ki artık ayakta duracak hali kalmadı. Benim patron da beni işte attı; Ona, Connor'ı tanıdığını ve bu yüzden attığını söylüyor; artık herkes bize düşman. Bu yüzden şehre gidip öteki çocuklarla ve Kotrina'yla beraber gazete satmak zorunda kaldım..."

"Kotrina mı!"

"Evet, o da gazete satıyor. Kız olduğu için en çok o satıyor. Ama feci soğuk var... gece eve dönmek tam bir işkence, Jurgis. Bazen eve dönemiyorlar; çıkınca onları bulmaya çalışacağım ve bulursam ben de geceyi onlarla birlikte geçireceğim; çok geç oldu ve ev çok uzak. Nerede olduğunu bile bilmeden buraya kadar yürümek zorunda kaldım; eve nasıl döneceğimi de bilmiyorum. Ama annem gelmem gerektiğini çünkü bilmek isteyeceğini, hapse atıldığın ve çalışamadığın için belki de tanıdık birilerinin aileye yardım edebileceğini söyledi. Buraya gelmek için bütün gün yürüdüm; kahvaltıda sadece bir parça ekmek yedim, Jurgis. Sosis bölümü kapandığı için artık annemin de işi yok; elinde sepetle insanların kapısına gidip dileniyor, evlerden yiyecek bir şeyler alıyor. Ama dün pek bir şey getiremedi; öyle soğuktu ki parmakları tutmamış; bugün de ağlıyordu..."

Küçük Stanislovas böyle devam ederek hıçkıra hıçkıra her şeyi anlattı; Jurgis de masaya sıkıca tutunup hiçbir şey söylemeden ve başının her an patlayabileceğini hissederek öylece durdu; üzerine birbiri ardında ağırlıklar yığılıyor, yavaş yavaş can veriyordu sanki. Kendi içinde bir mücadele ve savaş veriyordu; korkunç bir acı yaşadığı ama elini bile kaldıramadığı, haykıramadığı, diğer yandan da çıldırdığını, beyninin sınıra dayandığını hissettiği feci bir kâbus görür gibiydi.

Tornavidanın son bir dönüşüyle öleceğini hissettiği anda, küçük Stanislovas susuverdi."Bize yardım edemiyor musun?" diye sordu çocuk cılız bir sesle.

Jurgisi başını iki yana salladı.

"Burada hiçbir şey vermiyorlar mı sana?"

Jurgis yine kafasını salladı.

"Ne zaman çıkacaksın?"

"Üç hafta var," diye yanıtladı Jurgis.

Çocuk kararsızca etrafa bakındı. "O zaman ben gideyim en iyisi," dedi.

Jurgis başını salladı. Sonra aniden hatırlayıp elini cebine soktu ve titreyerek parayı çıkardı. "Al," diyerek on dört senti uzattı. "Bunu onlara götür."

Stanislovas parayı alıp biraz duraksadıktan sonra kapıya doğru gitti. "Hoşça kal, Jurgis," derken, Jurgis gözden kaybolan çocuğun biraz dengesiz yürüdüğünü farketti.

Bir dakika kadar sandalyeyi tutarak, oraya buraya sallanarak öylece durdu; sonra gardiyan koluna dokundu ve taş kırma işine geri döndü.

18.

Bridewell'den beklediği kadar çabuk çıkamadı Jurgis. Cezasına bir buçuk dolarlık mahkeme masrafı da eklenmişti; hapse girerek yarattığı sorunun masrafını da onun ödemesi gerekiyordu ve parası olmadığı için üç gün daha taş kırma işinde çalışmak zorundaydı. Bunu Jurgis'e de söylemek kimsenin aklına gelmemişti; ıstırap dolu bir sabırsızlıkla gün sayıp son günü bekledikten ve o gün gelip kendini yine bir taş yığınının karşısında bulduktan sonra itiraz etmeye kalkıştığında ona güldüler. Sonra yanlış saymış olması gerektiğini düşündü; ardından bir gün daha geçince bütün umudunu yitirdi; derin bir umutsuzluğa kapılmışken, bir sabah gardiyan gelip cezasının bittiğini söyledi. Böylece hapishane üniformasını çıkarıp gübreli giysilerini giydi ve hapishane kapısının arkasından bir tangırtıyla kapandığını duydu.

Afallamış bir halde basamaklarda durdu; bunun gerçekten olduğuna inanamıyordu; yukarıda yine gökyüzü, karşısında yürüyebileceği bir sokak vardı; artık özgürdü. Ama sonra soğuk, giysilerinden içeri işlemeye başladı ve hemen oradan uzaklaştı.

Yoğun bir kar yağışı olmuş ve artık donlar erimeye başlamıştı; Jurgis'in iliklerine işleyen bir rüzgârın savurduğu, sulusepken bir yağmur yağıyordu. Connor'ı "benzetmeye" giderken paltosunu almak aklına bile gelmemiş, polis arabalarında yaptığı yolculuklar zorlu deneyimler olmuştu; üzerindekiler çok eski, aşınmış şeylerdi ve hava hiç ısınmamıştı. Yağmurun altında yorgun argın yürürken çok geçmeden sırılsıklam oldu; kaldırımlar da on beş santim sulu karla kaplı olduğu için ayakkabıları delik olmasaydı bile ayakları hemen suya batacaktı.

Jurgis hapisteyken yeterince beslenmişti ve yaptığı iş de Şikago'ya geldiğinden beri yaptıkları arasında en kolayıydı; buna rağmen güçlenmiş değildi; yakasını bırakmayan korku ve keder onu bitkin düşürmüştü. Yağmurdan korunma çabasıyla ellerini cebine sokmuş, omuzlarını iyice kaldırmış, titreye titreye yürüyordu. Bridewell hapishanesi şehrin dışına doğruydu ve çevresinde yerleşimsiz, ıssız araziler vardı; bir yanda büyük drenaj kanalı, diğer yanda tren raylarından bir labirent, rüzgârı kesebilecek hiçbir şey yoktu.

Jurgis bayağı bir yürüdükten sonra rastladığı pasaklı bir çocuğa selam verdi: "Hey, ufaklık!"

Çocuk tek gözüyle yan yan ona baktı; kafası kazınmış olduğu için Jurgis'in "hapishane kuşu" olduğunu anlamıştı. "Ne var?" diye sordu çocuk.

"Mezbahalara nasıl gidiyorsun?" diye sordu Jurgis sert bir sesle.

"Gitmiyorum," diye cevap verdi çocuk.

Jurgis şaşalayarak bir an bocaladı. Sonra, "Yani ne taraftan gidiliyor?" dedi.

"O zaman öyle söyle!" diye cevap veren çocuk kuzeybatıyı, rayların ötesini işaret etti. "Şu taraftan."

"Ne kadar var?" diye sordu Jurgis.

"Ne bileyim," dedi öteki. "Herhalde otuz kilometre falan."

"Otuz kilometre mi!" diye tekrarlardı Jurgis, ve suratı asıldı. Başından sonuna kadar yürümek zorundaydı çünkü hapisten çıkartırken cebine bir peni bile koymamışlardı.

Yine de yürümeye başlayıp vücudu iyice ısındıktan sonra aklına dolan düşünceler ona her şeyi unutturdu. Hücrede yakasını bırakmayan bütün o dehşet verici hayaller bir kez daha zihnine üşüştü. Istırap sona ermek üzereydi; yakında her şeyi öğrenecekti; ceplerinin içinde yumruklarını sıkarak uçup giden özleminin peşinde âdeta bir koşu tutturdu. Ona, bebek, aile, ev; artık hepsinin başına neler geldiğini öğrenebilecekti! Onları kurtarmaya gi-

diyordu; yine özgür bir adamdı! Elleri ona aitti ve onlara yardım edebilir, dünyaya karşı onlar adına savaşabilirdi!

Bir saat kadar böyle yürüdükten sonra etrafına bakınmaya başladı. Sanki şehirden iyice uzaklaşıyordu. Cadde batıya doğru giden bir kır yoluna kıvrılıyordu; Jurgis'in iki yanında karla kaplı tarlalar vardı. Çok geçmeden iki beygirin çektiği saman yüklü arabasını süren bir çiftçiye rastlayıp adamı durdurdu.

"Mezbahalara bu yoldan mı gidiliyor?" diye sordu.

Çiftçi başını kaşıdı. "Tam yerlerini bilemiyorum" dedi. "Ama şehirde bir yerdeler ve şu anda tam tersi yönde gidiyorsun."

Jurgis şaşkın görünüyordu. "Bana bu yoldan dediler," dedi.

"Kim dedi?"

"Çocuğun teki."

"Eh, belki de dalga geçmiştir. En iyisi sen geri dön ve şehre girince bir polise sor. Arabaya alırdım ama çok uzun yoldan geldim ve çok yüküm var. Deh!"

Bunun üstüne Jurgis geldiği yoldan geri döndü ve öğlene doğru Şikago'yu tekrar görmeye başladı. Ahşap kaldırımlarda, asfaltsız yollardaki derin ve güvenilmez çukurlarla dolu sulu karların üzerinde yürüyerek iki katlı barakalarla dolu sonu gelmeyen blokları geçti. Birkaç blokta bir kaldırımla aynı seviyede, tedbirsizler için ölümcül birer tuzak olan demiryolu geçitleri vardı; uzun yük trenleri geçer, vagonlar birbirine çarpa çarpa tangır tungur ilerlerken, Jurgis sabırsızlığın aleviyle yanıyor, ileri geri yürüyerek bekliyordu. Bazen trenler birkaç dakikalığına duruyor ve vagonlarla tramvaylar dip dibe bekliyor, sürücüler birbirine küfür ediyor ya da yağmur yüzünden şemsiyelerin altına gizleniyorlardı; Jurgis böyle zamanlarda bariyerlerin altından dalıp kelle koltukta koşarak rayların üzerinden ve vagonların arasından geçiyordu.

Tamamen donmuş ve sulu karla kaplı bir nehrin üzerindeki uzun köprüden geçti. Nehrin kıyılarındaki karlar bile beyaz değildi; yağan yağmur seyreltik bir kurum çözeltisiydi ve Jurgis'in

elleriyle yüzü yol yol kararmıştı. Sonra şehrin iş merkezine, sokakların zift siyahı birer lağım olduğu, atların uyuklayıp yerlerde süründüğü, kadınlarla çocukların paniğe kapılmış sürüler halinde oraya buraya koşuştuğu yere geldi. Bu caddeler tramvay gonglarının ve sürücülerin bağırtılarının yankılandığı, yüksek siyah binaların oluşturduğu derin vadilerdi; caddeleri dolduran insanlar karıncalar kadar meşguldü; hepsi nefes nefese bir yerlere koşturuyor, herhangi bir şeye ya da birbirlerine bakmak için durmuyorlardı. Serseri görünümlü yalnız yabancı, sırılsıklam giysileri, süzülmüş yüzü, kaygılı gözleriyle hızla aralarından geçerken, balta girmemiş bir ormanın binlerce kilometre derinlerine dalmış biri kadar yalnız, gözlerden ırak ve kayıptı.

Bir polis yolu tarif ederek sekiz kilometre daha gideceğini söyledi. Jurgis yine fakir semtlere, meyhaneler ve ucuz mağazalarla dolu bulvarlara, isten kararmış uzun ve kırmızı fabrika binalarıyla kömür ambarlarının, tren raylarının olduğu yerlere geldi; birden başını kaldırıp ürkmüş bir hayvan gibi havayı koklamaya başladı; evin çok uzaklardan gelen kokusunu almıştı. Akşamüstü olmüştu ve karnı açtı ama meyhanelerin önündeki akşam yemeği davetleri onu çağırmıyordu.

Sonunda et fabrikalarına, siyah duman volkanlarının, böğüren sığırların, o leş gibi kokunun olduğu yere geldi. Derken kalabalık bir tramvay gördü ve sabırsızlığına yenik düşüp tramvaya atlayarak kondüktöre görünmeden bir adamın arkasına saklandı. Kendi sokağına, evine ulaşmak için on dakika daha geçmesi gerekti.

Yarı koşarak köşeyi döndü. Ev yerli yerinde duruyordu; sonra ansızın durdu ve eve bakakaldı. Neler olmuştu böyle?

Jurgis hayret içinde gözlerini kırpıştırarak bir daha baktı; sonra yandaki eve ve onun yanındakine bir göz attı; köşedeki meyhaneye. Evet, doğru yerdeydi, şüphesi yoktu; hata yapmış değildi. Ama ev... evin rengi farklıydı!

Birkaç adım yaklaştı. Evet, ev griyken şimdi sarı olmuştu. Pencere kenarlıkları da kırmızıyken yeşil olmuştu! Her şey yeni bo-

yanmıştı! Ne kadar tuhaf görünüyordu!

Jurgis sokağın karşı tarafında kalarak biraz daha yaklaştı. Aniden feci bir korkuya kapıldı. Dizleri titremeye, başı dönmeye başladı. Ev yeniden boyanmış, yalı baskısının çürümeye başladığı yer onarılmıştı; üstelik emlakçı peşlerine düşmüşken! Çatıdaki deliğin, altı aydır içini kemirip duran o deliğin üstü de yeni kiremitlerle kaplanmıştı; Jurgis'in çatıyı yaptıracak parası, kendi başına yapacak zamanı olmadığı için yağmurlar altı aydır eve sızmış, alta koydukları tencerelerle tavalar dolup taşmış, tavan arasını su basmış ve sıvalar dökülmüştü. Şimdiyse çatı tamir edilmişti! Kırık pencere camının yerine de yenisi takılmıştı! Bir de pencerelerdeki perdeler! Yepyeni, kolalı, pırıl pırıl beyaz perdeler vardı!

Derken sokak kapısı ansızın açılıverdi. Jurgis de nefesini tutmaya çalışırken kabaran göğsüyle öylece kalakaldı. Dışarı çıkan çocuğu hiç tanımıyordu; evde daha önce hiç görmediği, iri yarı, şişman, kırmızı yanaklı bir oğlandı.

Jurgis hayretler içinde oğlana bakakalmıştı. Çocuk ıslık çalarak, karları tekmeleyerek basamakları indi. Son basamağı da inince durup biraz kar aldı ve tırabzana dayanıp kartopu yapmaya başladı. Birden etrafa bakıp Jurgis'i gördü, göz göze geldiler; saldırgan bir bakışmaydı, çocuk Jurgis'in kartopundan şüphelendiğini düşünür gibiydi. Jurgis yavaşça karşıdan karşıya geçmeye başlayıp ona doğru yürüyünce, çocuk şöyle bir etrafa bakınıp geri çekilmeyi düşünse de, sonunda olduğu yerde kalmaya karar verdi.

Jurgis dengesini sağlamakta biraz zorlandığı için tırabzana tutundu. "Senin... burada ne işin var?" dedi zorlanarak.

"Ne?" dedi çocuk.

"Sen..." diyerek bir deneme daha yaptı Jurgis. "Burada ne arıyorsun?"

"Ben mi?" diye yanıtladı çocuk öfkeyle. "Burada oturuyorum."

"Burada mı oturuyorsun!" Jurgis nefeslenmeye çalıştı. Tırabzana daha sıkı yapışırken yüzü bembeyaz oldu. "Demek burada oturuyorsun! Öyleyse ailem nerede?"

Çocuk şaşkın görünüyordu. "Ailen mi!" dedi.

Jurgis çocuğa doğru atıldı. "Evet... burası benim evim!" diye haykırdı.

"Haydi oradan!" dedi çocuk; sonra birden üst katın kapısı açılınca, "Hey, anne! Burada evin sahibi olduğunu söyleyen bir adam var," diye seslendi.

En üst basamakta İrlandalı tombul bir kadın belirdi. "Ne demek oluyor bu?" dedi sert bir sesle.

Jurgis kadına döndü. "Ailem nerede?" diye haykırdı delirmiş gibi. "Onları burada bırakmıştım! Burası benim evim! Evimde ne işiniz var?"

Kadın korku dolu bir şaşkınlıkla ona bakarken, bir manyakla karşı karşıya olduğunu düşünüyordu herhalde; Jurgis öyle görünüyordu. "Senin evin mi!" dedi kadın.

"Benim evim!" dedi Jurgis, yarı zırlayarak. "Burada oturuyordum, diyorum size."

"Yanlışın var," diye cevap verdi kadın. "Burada hiç kimse oturmadı. Bu ev yeni. Bize öyle dediler. Adamlar..."

"Aileme ne yaptılar?" diye bağırdı Jurgis çaresizlik içinde.

Kadın bir şeyleri anlamaya başlamış gibiydi; belki de "adamların" söylediği şeyden başından beri şüphelenmişti. "Ailenin nerede olduğunu bilmiyorum," dedi. "Ben evi daha üç gün önce aldım, burada kimse yoktu ve bana evin yeni olduğunu söylediler. Sen cidden burada kiracı mıydın?"

"Ne kiracısı!" dedi Jurgis nefes nefese. "Satın almıştım! Parasını ödemiştim! Benim bu ev! Sonra da kalkıp... Tanrım, benimkilerin nereye gittiğini bilmiyor musun?"

Kadın sonunda onu bir şey bilmediğine inandırdı. Jurgis'in aklı öyle karışıktı ki durumu tam algılayamıyordu. Ailesi yeryüzünden silinmişti sanki; hiç var olmamışlardı, onları yalnızca hayal etmişti. Neler olduğunu anlayamıyordu; ama sonra yandaki blokta yaşayan Majauszkiene Nine geldi aklına. O bilirdi! Jurgis dönüp koşmaya başladı.

Majauszkiene Nine kapıya kendisi baktı. Jurgis'i gözlerinde deli bakışlarla titrerken görünce bir çığlık attı. Evet, evet, anlatacaktı. Aile taşınmıştı; kirayı ödeyemeyip kış vakti sokağa atılmışlardı ve ev de boyanıp geçen hafta yeniden satılmıştı. Hayır, nasıl olduklarını bilmiyordu ama ilk geldiklerinde evinde kaldıkları Aniele Jukniene'ye döndüklerini söyleyebilirdi ona. Jurgis içeri girip dinlenmez miydi? Çok kötü olmuştu tabii... keşke hapse girmeseydi...

Böylece Jurgis dönüp sendeleyerek uzaklaştı. Fazla uzağa gidemedi; köşeyi dönünce kendini tamamen bırakıp bir meyhanenin basamaklarına oturdu ve yüzünü avuçlarına dayayarak azap dolu, kuru hıçkırıklarla sarsıldı.

Evleri! Evleri! Onu kaybetmişlerdi! Acı, umutsuzluk, öfke içindeydi –yüreğini paralayan, un ufak eden bu gerçek karşısında bütün hayalleri yıkılmıştı– kendi evinde yaşayan, pencerelerine perdelerini asan, ona düşmanca bakan o tuhaf insanları görmüştü ya! Canavarca bir şeydi, inanılmazdı... bunu yapamazlardı... doğru olamazdı bu! O ev için nelere katlandığını... hep birlikte ne acılar çektiklerini... ödedikleri bedeli düşündükçe!

O uzun ve acılı dönemi hatırladı. Başlangıçta yaptıkları fedakârlık, denkleştirdikleri o üç yüz dolar, dünyadaki tek varlıkları, açlıktan ölmemelerinin tek garantisi! Ardından her ay kirayı, üstüne faizi, arada bir vergileri, başka masrafları, tamir paralarını ve görünmeyen masrafları ödeyebilmek için çalışıp dininmeleri! Evet, o evin taksitlerini ödeyebilmek için ruhlarını ortaya koymuşlar, o parayı terleriyle, gözyaşlarıyla –hatta canlarıyla– ödemişlerdi. Dede Antanas o parayı kazanmak için mücadele ederken ölmüştü; kendi payını kazanmak için Durham'ın karanlık mahzenlerinde çalışmak zorunda kalmasa hâlâ hayatta, dipdiri bir adam olacaktı. Evin parasını ödeyebilmek için Ona da sağlığından olmuş, gücünü tüketmişti; bu yüzden enkaza dönmüştü; üç yıl önce iri yarı, güçlü kuvvetli bir adam olan Jurgis de şimdi oturmuş sarsılarak titriyor, yıkılmış, sinmiş, nöbet geçi-

ren bir çocuk gibi ağlıyordu. Ah, bu savaşta her şeylerini ortaya koymuşlardı; ve kaybetmişlerdi, kaybetmişlerdi işte! Ödedikleri bütün para boşa gitmişti; son sentine kadar. Evleri de ellerinden gitmişti; yine başladıkları yere dönmüş, sokağa atılmış, açlıktan ve soğuktan ölmeye terk edilmişlerdi!

Jurgis şimdi bütün gerçeği görebiliyordu; bu uzun süreç boyunca iç organlarını deşip mideye indiren aç akbabaların kurbanı olduğunu görebiliyordu; ona binbir işkence eden, dalga geçen, yüzüne baka baka alay eden iblislerin kurbanı olmuştu. Ah, Tanrım, bu ne korkunç bir canavarlık, ne mide bulandırıcı ve şeytanca bir kötülüktü! Jurgis ve ailesi, çaresiz, cahil, savunmasız ve sahipsiz kadınlarla çocuklar yaşam savaşı verirken, kanlarına susamış düşmanlar pusuya yatmış, izlerini sürmüştü! Yalanlarla dolu o ilk afiş, tatlı dilli kaypak emlakçı! Ek ödemeler, faiz ve karşılayacak durumlarının olmadığı, ödeyeceklerini akıllarına bile getirmedikleri bütün diğer masraflarla kurulan tuzak! Şirketlerin, efendilerinin, onlara hükmeden zorbaların çevirdiği bütün o dolaplar; fabrika kapatmalar ve işlerin azlığı, düzensiz saatler, o acımasız tempo, maaşların düşürülmesi, fiyatların artması! Doğanın, sıcakla soğuğun, yağmurla karın merhametsizliği; şehrin, yaşadıkları ülkenin, anlamadıkları kanunlarla geleneklerin merhametsizliği! Bütün bunlar onları av olarak gözüne kestirmiş doğru zamanı bekleyen şirketin yararına çalışmıştı. Şimdiyse, son bir korkunç adaletsizlikle, zaman gelmiş ve onları apar topar kapı dışarı edip evlerini ellerinden alarak tekrardan satmışlardı! Yapabilecekleri hiçbir şey yoktu, elleri kolları bağlanmıştı; kanunlar onlara karşıydı, toplumun işleyiş biçimi tamamen başlarındaki zalime hizmet ediyordu! Jurgis onlara karşı elini bile kaldıracak olsa, gerisingeri daha yeni çıktığı o vahşi hayvan kafesine gönderilirdi!

Kalkıp gitmek pes etmek, yenilgiyi kabullenmek, evi o tuhaf aileye bırakmak demekti; ailesini düşünmese, Jurgis bunu yapamadan saatlerce yağmurun altında titreyerek oturabilirdi. Ama

belki de öğrenmek zorunda olduğu daha kötü şeyler vardı; bu yüzden ayağa kalktı ve yorgun argın, yarı sersemlemiş halde yürümeye devam etti.

Aniele'nin mezbahaların ardındaki evine en az üç kilometre vardı; mesafe Jurgis'e hiç bu kadar uzun gelmemişti ve o tanıdık kurum rengi ve gri evi görünce kalbi hızla atmaya başladı. Basamakları koşarak çıkıp kapıyı yumrukladı.

Yaşlı kadın kapıya kendisi baktı. Jurgis'in son görüşünden beri Aniele romatizmadan iyice süzülmüştü ve Jurgis'e bakan parşömen rengi sarı yüzü kapı kulbunun biraz üzerindeydi. Jurgis'i görünce irkildi. "Ona burada mı?" diye haykırdı Jurgis nefes nefese.

"Evet," diye cevap verdi Aniele, "burada."

Jurgis "Nasıl..." diye söze başlayıp susarak düşecekmiş gibi kapının kenarına yapıştı. Evin içinde bir yerden ani bir çığlık, acı dolu, vahşi, korkunç bir haykırış gelmişti. Ona'nın sesiydi bu.

Jurgis bir an korkudan felç olmuş gibi öylece durdu; sonra fırlayıp kadının yanından geçerek içeri girdi.

Aniele'nin mutfağında, ocağın etrafına toplanmış, soluk yüzleri korkuyla dolu beş-altı kadın vardı. Jurgis içeri girince kadınlardan biri ayağa fırladı; tek kolu sargılı, çelimsiz ve feci zayıf bir kadındı; Jurgis onun Marija olduğunu fark etmedi bile. Önce Ona'yı arandı; onu göremeyince, bir şey demelerini bekleyerek kadınlara baktı. Ama kadınlar bir şey demeden, panik içinde, bakışına karşılık vermekle yetindi; o sırada insanın içini paralayan bir çığlık daha geldi.

Evin arka tarafından, üst kattan gelmişti çığlık. Jurgis mutfağın kapılarından birine koşup kapıyı sonuna kadar açtı; karşısında tavan arasına çıkan tahta merdiven vardı; ansızın arkasından gelen bir ses duydu ve dibinde duran Marija'yı gördü. Marija sağlam eliyle Jurgis'in yakasına yapıştı ve nefes nefese, "Yapma, Jurgis! Dur!" diye haykırdı.

"Nedenmiş o?" dedi Jurgis yutkunarak.

"Yukarı çıkmamalısın," diye haykırdı Marija.

Jurgis şaşkınlık ve korkudan delirmiş gibiydi. "Neler oluyor?" diye bağırdı. "Sorun nedir?"

Marija sımsıkı yakasına yapıştı; Ona'nın inleyişlerini ve hıçkırıklarını duyan Jurgis cevabı beklemeden Marija'nın elinden kurtulup çıkmaya yeltendi. "Hayır, hayır," diye haykırdı Marija telaşla. "Jurgis! Çıkmamalısın! Sorun... çocuk!"

"Çocuk mu?" dedi Jugis şaşkın şaşkın. "Antanas mı?"

Marija cevabı fısıldayarak verdi: "Yeni gelen!"

Jurgis merdivene tutundu, dizleri tutmuyordu. Hayalet görmüş gibi Marija'ya baktı. "Yeni gelen mi!" dedi fısıldar gibi. "Ama daha zamanı gelmedi ki," diye ekledi korkuyla.

Marija başını salladı. "Biliyorum," dedi, "ama geliyor işte."

Derken Ona'nın bir çığlığı daha yüzüne yumruk gibi çarptı, yüzünün buruşup bembeyaz olmasına neden oldu. Ona'nın sesi alçalarak bir ulumaya dönüştü; sonra yine hıçkırıkları duyuldu: "Tanrım! Canımı al, al canımı!" Marija kollarını Jurgis'e sarıp haykırdı: "Gel haydi! Çık buradan!"

Marija yıkılmış görünen Jurgis'i yarı taşıyarak tekrar mutfağa sürükledi. Jurgis'in ruhundaki sütunlar çökmüştü sanki; dehşet içinde bir bomba gibi patlamıştı. Mutfağa girip bir sandalyeye çökerek yaprak gibi titrerken, Marija hâlâ onu tutuyor, kadınlar sessizce, çaresiz bir korku içinde ona bakıyordu.

Derken Ona bir çığlık daha attı; Jurgis çığlığı karısının yanındaymış gibi duyup sendeleyerek ayağa kalktı. "Bu ne zamandır devam ediyor?" dedi soluk soluğa.

"Çok olmadı," diye cevap verdi Marija; sonra da Aniele'nin bir işaretiyle hızla devam etti: "Sen git, Jurgis; bir şey yapamazsın; git, sonra gel. Yok bir şey, haydi..."

"Yanında kim var?" diye sordu Jurgis sert bir sesle; ardından, Marija'nın tereddüt ettiğini görüp tekrar, "Yanında kim var?" diye haykırdı.

"Ona... Ona iyi," diye cevap verdi Marija. "Yanında Elzbieta var."

"Ya doktor!" dedi Jurgis nefes nefese. "İşi bilen biri yok mu!"

Marija'nın koluna yapıştı; Marija titriyordu ve cevap verirken sesi en fazla bir fısıltı gibi çıktı: "Bizim... hiç paramız yoktu." Sonra Jurgis'in yüz ifadesinden korkup devam etti: "Yok bir şey, Jurgis! Anlamıyorsun... git haydi, git! Ah, keşke bekleyebilseydin!"

Ona'nın çığlığı Marija'nın karşı çıkışlarını bastırdı; Jurgis aklını kaçırmak üzereydi. Bu onun için yepyeni, acımasızca, korkunç bir şeydi; üzerine yıldırım gibi düşmüştü. Küçük Antanas doğarken çalışıyordu ve her şey bitinceye kadar haberi bile olmamıştı; şimdiyse onu kontrol etmek mümkün değildi. Zaten korkmuş olan kadınların eli ayağı birbirine dolaştı; teker teker onu ikna etmeye, bunun kadın işi olduğunu anlatmaya çalıştılar. Sonunda yarı sürükleyerek yağmurun altına attılar ve Jurgis dışarıda zıvanadan çıkmış halde, şapkasız, ileri geri yürümeye başladı. Ona'yı sokaktan da duyuyor ve önce o seslerden kaçmak için uzaklaşıyor, sonra dayanamayıp yine geri dönüyordu. On beş dakika sonra yine kapıya dayandı ve kapıyı kıracağı korkusuyla onu tekrar içeri almak zorunda kaldılar.

Kimseyi dinlemiyordu. Her şeyin yolunda olduğunu söyleseler de dinletemediler – nereden biliyorlardı! Kız ölecekti, içi parçalanıyordu işte! Dinleselerdi ya bir; dinleselerdi ya! Ah, canavarlıktı bu –buna izin verilemezdi– yardım edecek birisi olmalıydı mutlaka! Doktor bulmayı denemişler miydi? Parasını sonra verirlerdi... adama söz verirlerdi...

"Nasıl söz verecektik, Jurgis?" diyerek karşı çıktı Marija. "Hiç paramız yoktu; ölüm kalım savaşı veriyorduk burada."

"Ama ben çalışabilirim," dedi Jurgis. "Para kazanabilirim!"

"Evet," diye yanıtladı Marija, "ama biz seni hapiste sanıyorduk. Ne zaman döneceğini nereden bilecektik? Adamlar parasız bir şey yapmıyor ki."

Ardından ebe bulmaya çalıştığını ama kadınların on, on beş hatta yirmi beş doları hem de nakit olarak istediklerini anlatmaya girişti Marija. "Ama bende sadece çeyrek dolar vardı," dedi. "Paramın hepsini harcadım; bankadaki bütün para gitti; beni görmeye gelen doktora da borcum var ve adam parasını vermeyeceğimi düşündüğü için gelmekten vazgeçti. Aniele'ye de iki haftalık kira borcumuz var; kadın zaten aç açına yaşıyor, evden atılacağım diye korkuyor. Hayatta kalmak için borç alıp, dilenip durduk ve artık yapabileceğimiz hiçbir şey kalmadı..."

"Ya çocuklar?" diye bağırdı Jurgis.

"Hava o kadar kötüydü ki çocuklar üç gündür eve gelmedi. Bu durumdan haberleri yok; aniden oldu, biz iki ay sonra bekliyorduk."

Masanın yanında duran Jurgis düşecekmiş gibi masaya tutundu; başı düştü, kolları titredi; devrildi devrilecekti. Derken Aniele ansızın ayağa kalkıp aksayarak yanına geldi ve eteğinin cebini karıştırdı. Tek köşesine bir şey bağlanmış kirli bir bez çıkardı.

"Al, Jurgis!" dedi. "Bende biraz para var. *Palauk!* Bak!"

Bezi açıp parayı saydı; otuz dört sent çıktı. "Sen şimdi git," dedi Aniele, "kendin birini bulmaya çalış. Belki ötekiler de yardım eder; siz de biraz para verin, bir gün geri öder; hem başaramasa bile aklının bir şeylerle meşgul olması ona iyi gelir. Döndüğü zaman her şey bitmiş olur belki."

Öteki kadınlar da cüzdanlarını ters çevirip boşalttı; çoğunda sadece bozuk paralar vardı ama yine de hepsini Jurgis'e verdiler. Kocası çok içen ama vasıflı da bir sığır kasabı olan yan komşu Bayan Olszewski yaklaşık yarım dolar verince, toplam bir çeyrek dolara çıktı. Sonra Jurgis yumruğunu içinde sıktığı parayla birlikte cebine sokup evden çıkarak koşmaya başladı.

19.

"Madam Haupt, *Hebamme*," yazılı tabela bulvardaki bir meyhanenin üzerindeki ikinci katın penceresinden sarkıyordu; yandaki bir kapıda başka bir tabela vardı ve tabelanın üstündeki el köhne bir merdiveni gösteriyordu. Jurgis basamakları üçer üçer çıktı.

Domuz etiyle soğan kavuran Madam Haupt dumanın dışarı çıkması için kapısını yarı aralık bırakmıştı. Jurgis tıklatmayı deneyince, kapı sonuna kadar açıldı ve Jurgis siyah bir şişeyi kafasına dikmiş olan Madam Haupt'u gördü. Jurgis kapıyı daha sert tıklatınca, kadın irkilerek şişeyi bıraktı. Fazlasıyla şişman, Hollandalı bir kadındı; yürürken okyanustaki küçük bir tekne gibi yalpaladı ve dolaptaki kap kacak zangırdadı. Üzerinde kirli mavi bir sabahlık vardı, dişleri siyahtı.

"Ne vardı?" dedi Jurgis'i görünce.

Oraya kadar koşmuş olan Jurgis öyle nefessiz kalmıştı ki konuşmakta zorlandı. Saçları darmadağın olmuştu ve gözlerinde çılgın bakışlar vardı; mezardan çıkmış gibi görünüyordu. "Karım!" dedi soluk soluğa. "Hemen gelin!"

Madam Haupt kızartma tavasını bir kenara koyup ellerini sabahlığına sildi. "Doğum yaptırmak için mi?" diye sordu.

"Evet," diyerek yutkundu Jurgis.

"Daha yeni doğumdan geldim," dedi kadın. "Akşam yemeğimi yiyecek zamanım olmadı. Ama... durum ciddiyse..."

"Evet, ciddi!" diye haykırdı Jurgis.

"Pekâlâ, o zaman olabilir; ne kadar vereceksin?"

"Siz... siz... ne kadar istiyorsunuz?" diye kekeledi Jurgis.

"Yirmi beş dolar."

Jurgis'in yüzü asıldı. "O kadar veremem," dedi.

Kadın gözlerini kısmış ona bakıyordu. "Sende ne kadar var?" dedi sert bir sesle.

"Şimdi mi vermem lazım; hemen mi?"

"Evet; bütün müşterilerim öyle yapar."

"Benim... fazla bir param yok," diye başladı Jurgis acıyla kıvranır gibi. "Başım... başım beladaydı... bütün param bitti. Ama öderim... son sentine kadar... en kısa zamanda; çalışabilirim..."

"Ne iş yapıyorsun?"

"Şu anda işim yok. Bulmam lazım. Ama..."

"Yanında ne kadar var?"

Jurgis buna cevap vermekte zorlandı. "Bir çeyrek dolar," dediğinde kadın yüzüne güldü.

"Bir çeyrek için şapkamı bile takmam," dedi.

"Başka hiç param yok," dedi Jurgis yalvarır gibi, ağladı ağlayacaktı. "Birini bulmam lazım; karım ölecek. Bir şey yapamıyorum... ben..."

Madam Haupt domuz kavurmasını tekrar ocağa koymuştu. Dumanların ve gürültünün içinde dönüp Jurgis'i cevapladı: "Bana on dolar nakit bul, gerisini de gelecek ay ödersin."

"Bulamam; yok ki!" diye itiraz etti Jurgis. "Sadece bir çeyrek dolarım var diyorum sana."

Kadın kavurmasına döndü. "Sana inanmıyorum," dedi. "Beni kandırıyorsun. Senin gibi koca bir adamın neden yalnız bir çeyreği olsun?"

"Hapisten yeni çıktım," diye haykırdı Jurgis – diz çöküp kadına yalvarmaya hazırdı, "girerken de hiç param yoktu ve ailem resmen aç kaldı."

"Arkadaşların nerede, onlar yardım etmiyor mu?"

"Hepsi çok fakir," diye yanıtladı Jurgis. "Bu kadar verebildiler. Elimden gelen her şeyi yaptım..."

"Satacak bir şeyin yok mu?"

"Hiçbir şeyim yok diyorum sana; yok," diye haykırdı Jurgis deliler gibi.

"Borç alamaz mısın peki? Alışveriş ettiğin yerlerde sana güvenmiyorlar mı?" Jurgis başını iki yana sallarken, Madam Haupt devam etti: "Dinle bak; beni tutarsan pişman olmazsın. Karını da, bebeğini de kurtarırım ve o zaman vereceğin para o kadar fazla gelmez. Onları kaybedersen nasıl hissedeceksin sence? Ben işini iyi bilen bir kadınım; mahallede kime istersen sor, herkes aynı şeyi söyler..."

Madam Haupt, Jurgis'i ikna etmeye çalışarak, kızartma çatalını ona doğru tuta tuta konuşuyordu; ama Jurgis artık bu kadarına dayanamadı. Avuçlarını umutsuzca havaya açıp dönerek gitmeye yeltendi. "Anlatamıyorum," dedi; ama sonra arkasından tekrar kadının sesi geldi.

"Senin için beş dolar yaparım."

Madam Haupt peşinden gelmiş onu ikna etmeye çalışıyordu. "Böyle bir teklifi geri çevirmek için aptal olman gerekir," dedi. "Böyle yağmurlu bir günde hiç kimse daha azı için evinden çıkmaz. Ben de hayatımda bu kadar ucuza doğuma gitmedim. Ama odamın kirasını ödeyemedim ve..."

Jurgis lanet eder gibi sözünü kesti. "Param yoksa," diye bağırdı, "nasıl vereyim? Lanet olsun, olsaydı verirdim ama yok diyorum sana. Yok! Duyuyor musun? *Param yok!*"

Dönüp yine yürümeye başladı. Merdiveni yarılamıştı ki Madam Haupt arkasından seslendi: "Dur! Ben de geliyorum! Geri gel!"

Jurgis tekrar odaya girdi.

"Birini bu halde bırakmak olmaz," dedi Madam Haupt hüzünlü bir sesle. "Teklif ettiğin paraya gelmek bedavaya çalışmak gibi bir şey olacak ama sana yardım edeceğim. Ev ne kadar uzakta?"

"Üç-dört blok kadar."

"Üç-dört mü! Sırıksıklam olacağım! *Gott im Himmel*, hem de bu paraya! Bir çeyrek için, hem de böyle bir günde! Ama sakın unutma, yirmi beş doların geri kalanını en kısa zamanda vereceksin!"

"En kısa zamanda."

"Bu ay olur mu?"

"Evet, bir ay içinde," dedi zavallı Jurgis. "Nasıl istersen! Çabuk ol!"

"Bir dolar çeyrek nerede?" diye diretti Madam Haupt acımasızca.

Kadın Jurgis'in masaya koyduğu parayı sayıp kaldırdı. Sonra yağlı ellerini sildi ve durmadan dırdır ederek hazırlanmaya başladı; öyle şişkoydu ki hareket etmekte bile zorlanıyor, attığı her adımda nefesi kesiliyor ve homurdanıyordu. Jurgis'e arkasını dönme zahmetine bile katlanmadan sabahlığını çıkarıp korsesiyle elbisesini giydi. Ardından özenle takılması gereken siyah bir şapka ve yerini unuttuğu bir şemsiye, oradan buradan bulup içine koyduğu gerekli şeylerle dolu bir çanta geldi; bu arada Jurgis de telaştan az kalsın aklını yitirecekti. Sokağa çıktıklarında, Jurgis kadının dört adım kadar önünden yürüdü ve kendi isteğinin gücüyle onu da acele ettirebilecekmiş gibi arada bir arkasına baktı. Fakat Madam Haupt'un hızı en fazla bu kadardı ve bu arada bütün dikkatini nefesine vermek zorundaydı.

Nihayet eve ve mutfağa doluşmuş korkulu kadınlara ulaşabildiler. Jurgis'e henüz geç olmadığı söylendi; yine Ona'nın çığlıkları duyuldu; bu arada Madam Haupt da şapkasını çıkarıp şömine rafına bırakarak çantasından önce eski bir elbise, ardından bir kavanoz kaz yağı çıkardı ve yağı ellerine sürmeye başladı. Bu kaz yağı ne kadar çok doğumda kullanılırsa ebeye o kadar çok şans getireceğinden, kadıncağız kavanozu aylar hatta bazen yıllar boyu ocağının üzerindeki rafta tutuyor ya da kirli giysilerinin durduğu dolapta saklıyordu.

Sonra Madan Haupt'u merdivene götürdüler ve Jurgis kadının bezgin çığlığını duydu. "*Gott im Himmel*, beni nasıl bir yere getirdin böyle? Ben bu merdiveni tırmanıp o daracık kapaktan içeri giremem! Ayağımı bile basmam; ölmeye hiç niyetim yok. Bir kadının doğum yapacağı yer mi burası; tahta merdivenler

çıkılan bir tavan arası? Utanın!" Jurgis, Ona'nın korkunç inlemeleriyle çığlıklarından boğulacak gibi, kapıda kadının azarını dinledi.

Sonunda Aniele kadını sakinleştirmeyi başardı ve Madam Haupt merdivenden çıkmaya başladı; ama Aniele'nin tavan arasındaki zeminle ilgili uyarısı onu bir kez daha durdurdu. Zemin döşeli değildi; ailenin kalması için bir yana eski döşemelik tahtalar serilmişti; orası güvenliydi ama öteki tarafta yalnızca alttaki tavanın tirizleriyle sıvası vardı ve oraya basılması felaketle sonuçlanırdı. Yukarısı yarı karanlık olduğu için önden başka birinin mumla çıkması daha iyi olurdu belki. Kadın bir süre daha dırdır edip gözdağı verdikten sonra Jurgis fil bacağı gibi iki bacağın kapaktan geçerek gözden kaybolduğunu gördü, Madam Haupt'un yürümeye başlamasıyla birlikte evin sarsıldığını hissetti. Sonra Aniele ansızın yanına gelip koluna yapıştı.

"Sen artık git," dedi. "Sözümü dinle; yapabileceğin her şeyi yaptın, artık sadece ayak bağı olursun. Git ve buradan uzak dur."

"Nereye gideceğim ki?" diye sordu Jurgis çaresizce.

"Orasını bilemem," dedi Aniele. "Başka yer bulamazsan, sokakta kal; ama git! Sabaha kadar da gelme!"

Sonunda Marija'yla ikisi Jurgis'i kapıdan dışarı itip kapıyı yüzüne kapadılar. Güneş batmak üzereydi ve hava iyice soğuyordu; yağmur kara dönmüş ve suyla karışık karlar donmaya başlamıştı. Jurgis incecik giysilerinin içinde titreyerek ellerini cebine soktu ve yürümeye başladı. Sabahtan beri bir şey yememişti, kendini güçsüz ve hasta hissediyordu; akşam yemeklerini yediği ve müdavimi olduğu meyhanenin birkaç blok ötede olduğunu hatırlayınca aniden ümitlendi. Orada haline acıyabilirler ya da bir arkadaşına rastlayabilirdi. Var gücüyle yürüyerek meyhaneye doğru yollandı.

"Selam, Jack," dedi meyhaneci onu görünce; Packingtown'da bütün yabancılara ve vasıfsız işçilere "Jack" denirdi. "Nerelerdeydin?"

Jurgis dosdoğru bara gitti. "Hapisteydim," dedi. "Daha yeni çıktım. Eve kadar yürüdüm, hiç param yok ve sabahtan beridir bir şey yemedim. Evimi elimden aldılar, karım hasta, hapı yutmuş durumdayım."

Meyhaneci Jurgis'i, Jurgis'in süzülmüş beyaz yüzünü ve mosmor olmuş titreyen dudaklarını inceledi. Ardından büyük bir şişeyi ona doğru itti. "Doldur bakalım," dedi.

Elleri öyle bir titriyordu ki, Jurgis şişeyi tutmakta zorlandı.

"Çekinme," dedi meyhaneci. "Doldur."

Jurgis böylece koca bir bardak viski içti ve adamın teklifi üzerine yemek tezgâhına döndü. Hızla tıkınarak yiyebileceği kadar yedi; ardından, ne kadar minnettar olduğunu dile getirmeye çalışarak gidip salonun ortasındaki kocaman kırmızı sobanın yanına oturdu.

Ama her şey uzun süremeyecek kadar güzeldi; bu acımasız dünyadaki her şey gibi. Islak giysileri buhar salmaya, o berbat gübre kokusu salona dolmaya başladı. Bir saat kadar sonra fabrikalar kapanacak ve işten çıkan adamlar meyhaneye gelecekti; Jurgis'in kokuttuğu bir yere asla girmezlerdi. Hem cumartesi gecesiydi ve birkaç saat sonra bir kemancıyla kornetçi de gelecekti ve mahallede oturan aileler meyhanenin arka salonunda sabahın ikisine, üçüne kadar dans edecek, sosisler ve biralarla kendilerine ziyafet çekeceklerdi. Meyhaneci bir-iki kez öksürdükten sonra, "Kusura bakma, Jack, ama korkarım gitmen lazım," dedi.

İşi bitmiş insanları görmeye alışkındı meyhaneci; her gece aynı Jurgis gibi süzülmüş, üşümüş, bir başına kalmış onlarcasını "sepetlerdi." Ama ötekilerin hepsi pes edip ıskartaya çıkmış tiplerken, hâlâ savaşın içinde olan Jurgis'te insanda saygı uyandıran bir şeyler vardı. Jurgis boynunu büküp ayağa kalkarken, meyhaneci onun öteden beri güvenilir bir adam olduğunu ve yakında yine iyi bir müşteri olabileceğini düşündü. "Hayat seni çok zorlamış, belli oluyor," dedi. "Benimle gel."

Meyhanenin arkasında bodruma inen bir merdiven vardı. Hem yukarıda hem de aşağıda sağlam asma kilitlerin takılı ol-

duğu iki kapının olması merdiveni üzerinden hâlâ para çıkma ihtimali ya da ön kapıdan atılamayacak kadar siyasi bir duruşu olan müşterileri sokuvermek için mükemmel bir yer yapıyordu.

Jurgis geceyi orada geçirdi. Viski onu ancak bir parça ısıtabilmişti ve o kadar yorgunluğa rağmen uyuyamadı; başı düşünce irkilerek uyanıyor ve soğuktan titreyerek her şeyi bir kez daha hatırlamaya başlıyordu. Saatler geçerken, hâlâ sabah olmadığını ancak salondan gelen müzik, kahkaha ve şarkı seslerinden anlayabildi. Sesler nihayet kesildiğinde, sokağa atılmayı bekledi; atılmayınca da adamın onu unuttuğundan şüphelenmeye başladı. Meyhane sabaha kadar açıktı ve adamcağız müşterilerin başında dururken uyukluyordu.

Sonunda o sessizliğe ve gerilime dayanamayıp kalktı ve kapıyı yumrukladı; meyhanenin sahibi esneyerek, gözlerini ovuşturarak geldi.

"Eve gitmek istiyorum," dedi Jurgis. "Karımı merak ediyorum; daha fazla bekleyemeyeceğim."

"Ne demeye daha önce söylemedin ki?" dedi adam. "Ben de gidecek yerin yok sanmıştım."

Jurgis dışarı çıktı. Saat sabahın beşiydi ve hava hâlâ karanlıktı. Yerde beş-on santim kalınlığında yeni kar vardı ve iri kar taneleri hızla yağmaya devam ediyordu. Aniele'nin evine doğru dönüp koşmaya başladı.

Mutfak penceresinde ışık vardı ve perdeler kapalıydı. Jurgis kilitsiz kapıyı açıp içeri daldı.

Aniele, Marija ve öteki kadınlar yine sobanın etrafına toplanmıştı; Jurgis yeni gelen birkaç kadın daha olduğunu fark etti; fark ettiği başka bir şey de evin sessizliğiydi.

"Ee?" dedi.

Cevap veren olmadı; soluk yüzlü kadınlar öylece oturarak ona baktılar. Jurgis tekrar haykırdı: "Ee?"

Sonra dumanlı lambanın ışığında en yakınında oturan Marija'nın başını iki yana salladığını gördü. "Daha değil," dedi Marija.

Jurgis bezgin bir çığlık attı. "Daha değil mi?"

Marija yine başını iki yana salladı. Zavallı Jurgis hayret içinde kalakalmıştı. "Sesini duymuyorum," dedi fısıldar gibi.

"Uzun zamandır sesi çıkmıyor," dedi öteki.

Yeni bir sessizliği tavan arasından gelen bir ses bozdu: "Aşağıdakiler!"

Kadınların birkaçı yan odaya koşarken, Marija ayağa fırlayıp Jurgis'in yanına gitti. "Sen kal!" diye haykırdı ve ikisi birlikte, beti benzi atmış, titreyerek öylece durup kulak kabarttılar. Birkaç saniye sonra yine oflaya poflaya herkesi azarlayarak, basamakları acı acı gıcırdatarak Madam Haupt'un aşağı indiği anlaşıldı. Çok geçmeden yere indiğinde, öfkeyle ve nefes nefese mutfağa girdiğini duydular. Kadının yüzüne bir kez bakan Jurgis'in yüzü kireç gibi oldu, dizlerinin bağı çözüldü. Ölüm yataklarındaki işçiler gibi ceketini çıkarmıştı Madam Haupt. Elleriyle kolları kan içinde kalmış, kanlar giysilerine ve yüzüne sıçramıştı.

Durup nefes almakta zorlanarak etrafına bakındı; kimseden çıt çıkmadı.

"Ben elimden geleni yaptım," dedi birden. "Yapabileceğim bir şey kalmadı; devam etmenin faydası yok."

Yine sessizlik.

"Benim hatam değil," dedi Madam Haupt. "Bu kadar beklemeden bir doktor çağırmanız gerekirdi; ben geldiğimde zaten çok geçti." Yine bir ölüm sessizliği. Marija sağlam kolunun bütün gücüyle Jurgis'i tutuyordu.

Derken Madam Haupt ansızın Aniele'ye döndü. "İçecek bir şey yok mu burada?" diye sordu. "Brendi falan?"

Aniele başını iki yana salladı.

"*Herr Gott*!" dedi Madam Haupt. "Siz nasıl insanlarsınız? O zaman belki yiyecek bir şeyler verirsiniz; dün sabahtan beri bir

şey yemedim ve burada geberesiye çalıştım ben. Böyle olacağını bilseydim, o kadarcık paraya asla gelmezdim."

O sırada etrafa bakınıp Jurgis'i gördü. Parmağını ona doğru salladı. "Unutma," dedi, "o parayı bana yine de vereceksin! Beni karına yardım edemeyeceğim kadar geç çağırman benim suçum değil. Bebeğin tek kolunun önden gelmesi ve onu kurtaramamam da benim suçum değil. Köpeği bağlasan durmayacağı bir yerde, bir tek kendi cebimde getirdiklerimi yiyerek bütün gece uğraştım."

Madam Haupt biraz durup nefeslendi; Jurgis'in alnındaki boncuk boncuk terleri gören, onun nasıl titrediğini hisseden Marija çok alçak bir sesle sordu: "Ona nasıl?"

"Nasıl mı?" dedi Madam Haupt. "Onu böyle ölüme terk ettikten sonra nasıl olduğunu sorabiliyorsun, ha? Rahibi çağırtırlarken de söyledim. Daha çok genç ve bunu atlatabilir, doğru tedaviyle iyileşebilirdi. İyi mücadele etti kızcağız; henüz ölmüş değil."

Jurgis deli gibi haykırdı. *"Ne ölmesi!"*

"Ölecek tabii," dedi Madam Haupt öfkeyle. "Bebek zaten öldü."

Tavan arası döşeme tahtalarından birine tutturulmuş mumla aydınlanıyordu; mum neredeyse bitmiş, Jurgis merdivenden yukarı fırlarken titreşip duman salmaya başlamıştı. Bir köşede yere serilmiş paçavralar ve eski battaniyelerden yapılmış bir döşek gördü Jurgis; döşeğin ayak ucunda bir haç, haçın yanında duasını mırıldanan bir rahip vardı. Elzbieta uzak bir köşeye çömelmiş ağlayıp inliyordu. Döşekte Ona yatıyordu.

Ona'nın üzerinde bir battaniye vardı ama çıplak omuzlarıyla kolları açıktaydı; öyle zayıflamıştı ki Jurgis karısını tanımakta zorlandı; iskeleti çıkmıştı, kireç gibi beyazdı. Gözleri kapalıydı ve ölüm gibi yatıyordu. Jurgis ona doğru sendeleyerek acılı bir haykırışla dizlerinin üstüne çöktü: "Ona! Ona!"

Ona kıpırdamadı. Jurgis elini eline alıp deliler gibi sıkarak karısına seslendi: "Bana bak! Cevap ver bana! Jurgis geri geldi; duymuyor musun?"

Göz kapakları belli belirsiz titreşince yine deliler gibi haykırdı: "Ona! Ona!"

Derken ansızın gözleri açıldı Ona'nın; bir an için. Bir an Jurgis'e baktı; onu tanır gibi oldu ve Jurgis loş bir dehlizden bakar gibi uzaklarda bir başına duran Ona'yı gördü. Kollarını ona doğru uzatıp korkunç bir çaresizlik içinde ona seslendi; içi korkulu bir özlemle, ona duyduğu acı veren bir açlıkla, içinde bir varlık gibi yeni uyanan, kalbini parçalayan, ona işkence eden bir arzuyla doldu. Ama hepsi boşunaydı; Ona'nın görüntüsü silindi, geriye doğru kayarak yok oldu. Jurgis acıyla haykırarak, hıçkırıklarla sarsılarak, yanaklarından akan sıcak yaşlarla Ona'nın üzerine kapaklandı. Ellerine yapıştı, sarstı, kollarına alıp göğsüne bastırdı; ama Ona buz gibi ve kıpırtısızdı... gitmişti... gitmişti!

Bu sözcük bir çanın sesi gibi içinde çınladı, en erişilmez derinliklerinde yankılanarak unutulmuş tellerin titreşmesine, gölgelere sinmiş eski korkuların –karanlık korkusu, boşluk korkusu, yok olma korkusu– kıpırdanmasına neden oldu. Ona ölmüştü! Ölmüştü! Onu bir daha hiç göremeyecek, sesini duyamayacaktı! Jurgis buz gibi bir yalnızlık korkusunun pençesine düştü; tek başına durmuş bütün dünyanın gözden kayboluşunu izlerken gördü kendini; gölgelerle, kaypak hayallerle dolu bir dünya. Korkmuş ve acılı, küçük bir çocuk gibiydi; seslendi durdu ama cevap gelmedi ve umutsuz haykırışları evde yankılanarak aşağıdaki kadınların korku içinde birbirlerine daha çok sokulmalarına neden oldu. Kendini kaybetmiş, teselli edilemez haldeydi; rahip gelip elini omzuna koyarak bir şeyler fısıldadı ama Jurgis hiçbir şey duymadı. O da uzaklara gitmiş, gölgelerin içinde tökezliyor, kaçıp giden ruhu bulup yakalamaya çalışıyordu.

Öylece uzandı. Gri şafak gelip sezdirmeden tavan arasına süzüldü. Rahip gitti, kadınlar gitti ve Jurgis o kıpırtısız, beyaz şeyle tek başına kaldı; bu kez daha sessiz ama inleyerek, titreyerek o ürkünç iblisle boğuştu. Arada bir başını kaldırıp karşısın-

daki beyaz maska bakıyor, sonra gözlerini örtüyor çünkü buna tahammül edemiyordu. Ölmüştü! Ölmüştü! Daha on sekiz yaşında bir kızdı! Hayatı yeni başlamıştı –ama onu öldürmüşlerdi işte– paramparça etmiş, ölene kadar işkence etmişlerdi!

Jurgis kalkıp mutfağa indiğinde sabah olmuştu; sersem gibiydi, başı dönüyordu, yüzü kül gibi ve perişandı. Yine toplanmış olan komşular sessizce masadaki bir sandalyeye çöküp başını kollarına gömen Jurgis'i izlediler.

Birkaç dakika sonra sokak kapısı açıldı; bir soğuk ve kar dalgasının ardından, koşmaktan nefes nefese kalmış, soğuktan morarmış küçük Kotrina içeri girdi. "Sonunda gelebildim!" dedi. "Artık cidden de..."

Sonra Jurgis'i görüp hafif bir çığlık atarak sustu. Bir ona bir buna bakınca bir şeyler olduğunu anladı ve daha alçak bir sesle sordu: "Ne oldu ki?"

Jurgis kimsenin cevap vermesine fırsat bırakmayıp ayağa fırladı; sendeleyerek Kotrina'ya doğru yürüdü. "Neredeydin sen?" dedi sert bir sesle.

"Çocuklarla gazete satıyordum," dedi Kotrina. "Kar yağınca..."

"Paran var mı hiç?" dedi Jurgis.

"Evet."

"Ne kadar?"

"Üç dolara yakın, Jurgis."

"Bana ver."

Jurgis'in tavrından korkan Kotrina ötekilere baktı. Jurgis emreder gibi bir kez daha, "Bana ver!" deyince elini cebine sokup bozuk para çıkarını çıkardı. Jurgis tek söz etmeden parayı alıp kapıyı açarak sokağa çıktı.

Üç bina sonra bir meyhane vardı. "Viski," diyerek içeri girdi ve adam bir bardak viski verirken bezi dişleriyle yırtıp yarım dolar çıkardı. "Şişesi ne kadar?" dedi. "Sarhoş olmak istiyorum."

20.

Ama iri yarı bir adam üç dolarla fazla uzun sarhoş kalamaz. Pazar sabahıydı ve Jurgis pazartesi gecesi ayık kafayla ve kendini hasta gibi hissederek eve döndüğünde ailesinin bütün parasını harcadığının, o parayla bir anlık bir unutuş bile satın alamadığının farkındaydı.

Ona, henüz gömülmemişti; ama polise haber verilmişti ve ertesi sabah cesedini çam bir tabuta koyup kimsesizler mezarlığına götüreceklerdi. Elzbieta dışarı çıkmış dileniyor, her komşudan birkaç peni alıp dini tören yaptıracak parayı denkleştirmeye çalışıyordu; çocuklar da yukarıda aç aç otururken, Jurgis ailenin beş para etmez serserisi olarak bütün parayı içkiye yatırmıştı. Aniele onu azarlayarak aynen böyle söyledi ve Jurgis ateşe doğru gitmeye başlayınca artık mutfağında oturup fosfat kokularını yayamayacağını da ekledi. Ona için bütün kiracılarını tek odaya toplamıştı ama artık Jurgis ait olduğu yere, tavan arasına gidebilirdi; kiranın birazını ödeyemediği takdirde orada da fazla kalamazdı.

Jurgis tek söz etmeden çıktı ve yandaki odada uyuyan beş-altı kiracının üzerinden aşıp merdiveni tırmandı. Yukarısı karanlıktı; aydınlatacak paraları yoktu; aynı zamanda neredeyse dışarısı kadar soğuktu. Marija bir köşeye, cesetten olabildiğince uzağa oturmuş, sağlam kolunda tuttuğu Küçük Antanas'ı sakinleştirerek uyutmaya çalışıyordu. Küçük Juozapas başka bir köşeye çömelmiş, bütün gün bir şey yemediği için ağlıyordu. Marija, Jurgis'e bir şey demedi; Jurgis kırbaçlanmış bir it gibi içeri süzülerek gidip cesedin yanına oturdu.

Belki çocukların aç olmasına ve kendi alçaklığına kafa yormaması gerekirdi; ama o bir tek Ona'yı düşünerek kendini yine kederin konforuna bıraktı. Ses çıkarmaya utandığı için hiç gözyaşı dökmedi; hiç kıpırdamadan, acıyla titreyerek oturdu. Onu kaybedinceye kadar Ona'yı ne kadar çok sevdiğini hiç fark etmemişti; ancak şimdi orada otururken, yarın onu alıp götüreceklerini ve bir daha asla –ölene kadar– göremeyeceğini bilirken anlamıştı bunu. Açlıktan can çekişen, ölesiye hırpalanmış o eski aşk, içinde yeniden uyandı; hafızasındaki bentler açıldı; birlikte yaşadıkları bütün günler, Ona'yı Litvanya'da ilk görüşü, o panayırdaki çiçekler kadar güzel, kuşlar gibi şakıyan hali gözlerinin önünden geçti. Evlendikleri günkü halini, Ona'nın sevecenliğini, harika kalbini; söylediği sözcükler şimdi Jurgis'in kulaklarında çınlıyor, döktüğü gözyaşları yanaklarını ıslatıyordu sanki. Sefalet ve açlığa karşı verilen uzun, acımasızca savaş onu sertleştirmiş, hayata küstürmüştü ama Ona'yı değiştirememişti; o sonuna kadar aynı sevgiye aç ruhtu, Jurgis'e ellerini uzatan, sevgi ve şefkat göstermesi için yalvarıp yakaran. Ama o da acı çekmişti –acımasızca, ne ıstıraplar çekmiş, ne şerefsizliklerle karşılaşmıştı– ah, Tanrım, bu anılara nasıl katlanılırdı. Nasıl da hain, kalpsiz bir canavar gibi davranmıştı Jurgis! Öfkeyle söylediği her söz gelip birer bıçak gibi yüreğine saplandı; yaptığı bütün bencillikler; bunun bedelini şimdi hangi eziyetlere katlanarak çekecekti! Ruhu böyle bir bağlılık ve sevgiyle dolarken; artık bunu söyleyemeyecekken, çok ama çok geçken! Göğsü sıkışıyor, patlayacak gibi oluyordu; karanlıkta yanına çömelmiş ona ellerini uzatıyordu; ama Ona sonsuza kadar gitmiş, ölmüştü! Bu dehşet ve umutsuzlukla çığlıklar atabilirdi; alnı acıdan boncuk boncuk ter olmuştu ama buna rağmen sesini çıkarmaya yüzü yoktu; duyduğu utanç ve kendine karşı duyduğu nefretten nefes alacak cesareti yoktu.

Elzbieta gece geç vakit geldiğinde tören parasını toplamış ve eve getirip şeytana uyma korkusuyla peşin ödemişti. Birinden bir parça bayat çavdar ekmeği de almıştı ve bununla çocukları susturup uyuttu. Sonra gelip Jurgis'in yanına oturdu.

Tek bir sitemli söz etmedi; Marija'yla ikisi buna önceden karar vermişti; karısının cesedi yanında, Jurgis'i biraz sıkıştıracaktı sadece. Elzbieta gözyaşlarını çoktan bastırmış, içindeki korku acıya yer bırakmamıştı. Çocuklarından birini toprağa vermek zorunda kalmıştı; ama bunu daha önce de üç kez yapmıştı ve her seferinde ayağa kalkıp geride kalanlar için mücadeleye devam etmişti. Elzbieta o ilkel yaratıklardan biri gibiydi; ortadan ikiye ayrılsa da yaşamaya devam eden bir solucan, civcivleri birer birer elinden alınsa da geriye kalan tek civcive annelik yapan bir tavuk gibi. Yaratılışı böyleydi; dünyanın adaletini, yıkımın ve ölümün dal budak saldığı bir hayatın yaşamaya değer olup olmadığını sorgulamıyordu.

Jurgis'e de bu eski sağduyulu bakış açısını aşılamaya çalışarak gözlerinde yaşlarla ona yalvardı. Ona ölmüştü ama ötekiler hâlâ hayatta ve yardıma muhtaçtı. Kendi çocukları için bir şey istemiyordu. Marija'yla ikisi onlara bir şekilde bakardı ama bir de Antanas vardı, o kendi oğluydu. Antanas'ı Jurgis'e Ona bırakmıştı; ufaklık Ona'dan Jurgis'e kalan tek hatıraydı; ona gözü gibi bakmalı, oğlunu korumalı ve bir erkek olduğunu göstermeliydi. Konuşabilse, Ona'nın ondan ne isteyeceğini, şu anda ona neler söyleyeceğini biliyordu Jurgis. Bu şekilde ölüp gitmesi korkunç bir şeydi; ama hayat ona hiç iyi davranmamıştı ve gitmesi gerekmişti. Onu gömecek paralarının olmaması, Jurgis'in yas tutacak bir gününün bile olmaması feci bir şeydi; ama durum böyleydi. Kader onları köşeye sıkıştırmıştı; hiç paraları yoktu ve çocuklar açlıktan ölmek üzereydi; para kazanmak zorundaydılar. Jurgis, Ona'nın hatrına bir erkek gibi davranıp kendini toparlayamaz mıydı? Tehlikeyi kısa sürede atlatırlardı; artık ev de olmadığına göre daha az parayla geçinebilirler, Jurgis kendini bırakmazsa, bütün çocuklar da çalışmaya devam eder ve yuvarlanıp giderlerdi. Elzbieta bu şekilde, hararetle konuşmaya devam etti. Onun için bir ölüm kalım meselesiydi bu; Jurgis'in kendini içkiye vereceğinden korkmuyordu çünkü parası yoktu ama onların terk etme, Jonas gibi yollara düşme ihtimali onu dehşete düşürüyordu.

Fakat Ona'nın cesedi gözlerinin önündeyken, oğluna ihanet etmeyi aklına bile getiremezdi Jurgis. Evet, Antanas için deneyecekti. Ufaklığın yaşama şansını elinden almayacaktı; Ona'nın gömülmesini bile beklemeden, hemen yarın çalışmaya başlayacaktı, evet. Ona güvenebilirlerdi, her ne olursa olsun, sözünü tutacaktı.

Böylece ertesi sabah gün doğmadan, baş ağrısı, yürek acısıyla yola koyuldu. Tekrar eski işine girmeyi denemek için dosdoğru Graham'ın gübre fabrikasına gitti. Ama patron onu görünce başını iki yana salladı; hayır, işi uzun zaman önce başkasına verilmişti, orada çalışamazdı.

"Olma ihtimali var mı?" diye sordu Jurgis. "Bekleyebilirim."

"Hayır," dedi öteki, "beklemen işe yaramaz; burada sana iş yok."

Jurgis hayret içinde adama bakakaldı. "Ne oldu ki?" diye sordu. "İşimi iyi yapmadım mı?"

Adam bakışlarında soğuk bir kayıtsızlıkla karşılık vererek yanıtladı: "Burada sana iş yok dedim."

Jurgis bu olayın ne gibi korkunç bir anlama gelebileceğine dair şüphelerle, moral çöküntüsüyle oradan ayrıldı. Karların üzerinde, giriş ofisinin önünde duran perişan ve aç güruha katıldı. Kahvaltı etmeden iki saat boyunca burada durduktan sonra polisler coplarla kalabalığı dağıttı. O gün Jurgis'e iş yoktu.

Mezbahalarda çalıştığı uzun dönemler boyunca çok arkadaş edinmişti Jurgis; ona veresiye bir içkiyle sandviç verebilecek meyhaneciler, başı sıkıştığında biraz borç verebilecek eski sendika arkadaşları vardı. Bu yüzden ölüm kalım savaşı veriyor değildi; bütün gün iş arayıp ertesi gün tekrar deneyebilir, yüzlerce ve binlerce insan gibi buna haftalar boyunca devam edebilirdi. Bu arada Teta Elzbieta gidip Hyde Park civarında dilenir, çocukların eve getirdiği para Aniele'yi susturup karınlarını doyurmaya yeterdi.

Bu şekilde beklediği, acı rüzgârlar eserken oradan oraya gidip meyhanelerde aylaklık ettiği bir haftanın sonunda, Jones'un büyük et fabrikasının bodrum katlarından birinde işe girme fırsatı

geçti Jurgis'in eline. Açık kapıdan çıkan bir ustabaşı görüp adama el ederek iş istedi.

Ustabaşı, "Araba iter misin?" diye sorarken, Jurgis adamın sözünü bitirmesini bile beklemeden, "Evet, efendim!" diye cevap verdi.

"Adın ne?" diye sordu öteki.

"Jurgis Rudkus."

"Buralarda çalıştın mı hiç?"

"Evet."

"Nerede?"

"İki yerde: Brown'un ölüm yatakları ve Durham'ın gübre fabrikası."

"O işlerden niye ayrıldın?"

"İlkinde kaza geçirdim, ikincisinden de bir ay hapis yattığım için."

"Anladım. Pekâlâ, bir deneyelim. Yarın erkenden gelip Bay Thomas'ı sor."

Jurgis hemen eve gidip büyük bir heyecanla iş bulduğunu haber verdi; bu korkunç çile artık bitmişti. Ailenin geriye kalan üyeleri o gece tam bir kutlama yaptı; sabah Jurgis açılış saatinden yarım saat önce oradaydı. Çok geçmeden ustabaşı da geldi ve Jurgis'i görünce kaşlarını çattı.

"Ah," dedi, "sana iş sözü vermiştim, değil mi?"

"Evet, efendim," dedi Jurgis.

"Kusura bakma, hata yapmıştım. Sana iş verememem."

Jurgis afallamış bir halde bakakaldı. "Ne oldu ki?" dedi fısıldar gibi.

"Yok bir şey," dedi adam, "sana iş verememem, o kadar."

Gübre fabrikasındaki patronla aynı soğuk, düşmanca bakışlar vardı gözlerinde. Bir şey demenin faydasız olduğunu bilen Jurgis dönüp yürüdü.

Meyhanelerdeki adamlar ona bunun nedenini söyleyebilirdi tabii ki; Jurgis'e acıyan gözlerle baktılar; zavallıcık, kara listeye

alınmıştı! Ne yapmıştı ki? Patronuna dayak mı atmıştı? Vay canına, o zaman bilmesi gerekirdi! Şikago valisi olma ihtimali ne kadarsa, Packingtown'da iş bulma şansı da o kadardı. Ne demeye iş aramakla zaman yitirmişti ki? Oradaki büyüklü küçüklü bütün ofislerde, ismi gizli bir listeye yazılıydı! Şimdiye kadar St. Louis'le New York'a, Omaha'yla Boston'a, Kansas City'ye ve St. Joseph'a da ulaşmış olması gerekirdi. Davasız sorgusuz, suçlanıp cezaya çarptırılmıştı; bir daha asla et fabrikalarında çalışamazdı; onların kontrolündeki bir yerde ağılları temizlemesi ya da araba itmesi bile mümkün değildi. Deneyip gören yüzlercesi gibi, isterse o da deneyip kendisi görebilirdi. Kimse ona bir şey söylemeyecekti; asla şimdikinden daha iyi bir durumda olmayacaktı; eninde sonunda mutlaka ona ihtiyaç olmadığını söyleyeceklerdi. Farklı isim vermesi de işe yaramazdı; bu iş için şirket "dedektifleri" vardı ve Packingtown'da gireceği bir işte üç günden fazla çalışamazdı. Kara listelerinin geçerliliğini sürdürmek şirketler için bir servete mal oluyordu ama bu sayede işçilere gözdağı veriyor, sendikaların baskısını ve siyasi hoşnutsuzluğu azaltabiliyorlardı.

Jurgis eve giderek bu yeni havadisleri de aile konseyine verdi. Zalimlikti bu; bu bölge onun evi, alıştığı ve çevre edindiği yer olmuştu; ama artık burada iş bulma şansı yoktu. Packingtown'da bir tek et fabrikaları vardı; onu evinden atmakla aynı şeydi bu.

Bütün günü ve gecenin yarısını iki kadınla bu konuyu tartışarak geçirdiler. Çocukların çalıştığı şehir merkezi daha uygun olabilirdi; hem Marija da iyileşiyor ve fabrikalardan birinde iş bulacağını umuyordu; düştükleri durum yüzünden eski aşkını ayda bir kez bile göremiyordu ama ondan tamamen ayrılmayı da bir türlü gözü yemiyordu. Hem Elzbieta da Durham'daki ofislerde yer silme işi olduğunu duymuştu ve her gün haber bekliyordu. Sonunda Jurgis'in şehir merkezine gitmesine ve şansını orada denemesine karar verildi, gerisine o iş bulduktan sonra bakacaklardı. Orada borç alabileceği kimsesi olmadığı ve tutuklanma ihtimali yüzünden dilenmekten korktuğu için her gün çocuklardan

biriyle buluşup o günkü kazançtan on beş sent alması ve o parayla idare etmesi planlandı. Sonra gün boyu kendisi gibi yüzlerce evsiz garibanla birlikte sokakları arşınlayarak mağazalardan, depolardan, fabrikalardan iş isteyecekti; geceleri bir kapı aralığına ya da bir kamyonun altına kıvrılıp geceyarısına kadar orada gizlendikten sonra polis merkezlerinden birine girip yere gazete serecek, leş gibi alkol ve tütün kokan, parazit ve mikrop yuvası "berduşlarla" ve dilencilerle birlikte uyuyacaktı.

Böylece Jurgis iki hafta daha umutsuzluk denen iblisle boğuştu. Bir seferinde yarım günlük kamyon yükleme işi buldu, bir kez de yaşlı bir hanımın valizini taşıyıp çeyrek dolar kazandı. Bu sayede donarak ölebileceği birkaç geceyi bir pansiyonda geçirebildi; rakipleri atılmış bir gazete bulmayı beklerken, bazı sabahlar gazete satın alıp iş ilanlarına bakma fırsatını da yakalamış oldu. Ancak bu cidden de zannedildiği kadar büyük bir avantaj değildi çünkü gazete ilanları çok fazla değerli zaman kaybına ve birçok yorucu yolculuk yapmanıza neden oluyordu. Bunların yarısı çaresiz durumdaki işsizlerin cehaletinden faydalanmayı amaçlayan çeşitli firmalar tarafından verilmiş "sahte" ilanlardı. Jurgis'in bir tek zamanını kaybetmesi, kaybedecek başka şeyi olmadığı içindi; tatlı dilli bir temsilci elindeki müthiş işlerden söz ettiğinde, Jurgis ancak başını üzüntüyle iki yana sallayıp depozito olarak verebilecek parası olmadığını söyleyebiliyordu; ailesiyle birlikte fotoğrafları renklendirerek ne kadar "büyük para" kazanabileceği söylendiğinde, gerekli aletleri almak için iki doları olduğunda tekrar geleceğini söylemekten başka bir şey gelmiyordu elinden.

Jurgis sonunda sendika günlerinden eski bir tanıdığa tesadüfen rastlaması sayesinde işe girebildi. Biçerdöver Tröst'ünün dev fabrikalarından birinde çalışan arkadaşına adam işe giderken rastladı; arkadaşı Jurgis'i de fabrikaya davet edip onu iyi tanıdığı patrona tavsiye edebileceğini söyledi. Böylece yedi-sekiz kilometre taban teperek arkadaşının eşliğinde kapıda izdiham yaratmış

işsizlerin arasından geçerek fabrikaya girdi Jurgis. Ustabaşı onu şöyle bir süzüp birkaç soru sorduktan sonra boş bir yer bulabileceğini söylerken, Jurgis'in dizlerinin bağı çözülmek üzereydi.

Jurgis bunun ne kadar önemli bir tesadüf olduğunu ancak zamanla anlayacaktı; biçerdöver fabrikalarının hayırseverler ve reformcular tarafından gururla dikkat çekilen yerlerden biri olduğunu öğrenecekti. Burada çalışanlar olabildiğince düşünülmüştü; çalışma yerleri büyük ve ferahtı, işçilerin maliyet fiyatına yemek yiyebildiği lokantalar, hatta bir okuma salonu ve kadın işçilerin rahatça dinlenebileceği düzgün yerler vardı; ayrıca yapılan iş de et fabrikalarında hâkim olan pisliğin ve mide bulandırıcılığın birçok unsurundan yoksundu. Jurgis bunları –bırakın ummayı hayal dahi edemeyeceği bu şeyleri– günler geçtikçe keşfetti ve sonunda yeni işyeri gözüne bir çeşit cennet gibi görünmeye başladı.

Altmış beş hektarlık alana yayılmış, beş bin çalışanı olan ve yılda üç yüz binin üzerinde makinanın üretildiği dev bir tesisti burası; ülkede kullanılan biçerdöverlerin büyük bir kısmı burada üretiliyordu. Jurgis çok küçük bir bölümünü görüyordu tabii; aynı et fabrikalarındaki gibi çok uzmanlaşmış bir işbölümü vardı; biçerdöverlerin yüzlerce parçasından her biri ayrı olarak, bazen yüzlerce adam tarafından üretiliyordu. Jurgis'in çalıştığı yerde on iki santimetrekare boyutundaki bir çelik parçasını kesip presleyen bir makine vardı; bu parçalar konveöylerde ilerleyerek geliyordu ve insan eliyle yapılan tek iş onları düzenli sıralar halinde dizdikten sonra bir sonraki konveyöre geçmekti. Bu işi gözleri ve beyniyle parçalara yoğunlaşmış tek bir çocuk yapıyor ve oğlanın parmakları öyle bir uçuşuyordu ki birbirine çarpan çelik parçalarının sesi insanın gece vakti bir ekspres trende uyurken duyduğu melodiye benziyordu. "Parça başı" işti tabii; üstelik makineyi insan elinin ulaşabildiği en yüksek hıza ayarlayarak oğlanın aylaklık etmemesini garantiye alıyorlardı. Her gün otuz bin, yılda dokuz-on milyon parça diziyordu çocuk; hayat boyu kaç parça olacağını ancak tanrılar söyleyebilirdi. Çocuğun yakınında döner

bileği taşlarının başına oturup eğilmiş, çelik biçme bıçaklarına son rötuşları atan adamlar vardı; bıçakları sağ elleriyle bir sepetten alıyor, önce bir tarafını, sonra ötekini taşa bastırıyor ve en sonunda sol elleriyle başka bir sepete atıyorlardı. Adamlardan biri Jurgis'e on üç yıldır her gün üç bin tane çelik parçasını bilediğini söylemişti. Yan bölümde çelik çubukları yavaş yavaş ve aşamalı bir şekilde yutan, kesen, içinde tutan, bir uçlarını presleyen, kestiği parçaları bileyip cilalayan, yivlerini açan ve en sonunda biçerdöver parçalarını bir araya getirecek cıvatalar halinde bir sepete döken harika bir makina vardı. Başka bir makinadan da bu cıvatalara uyacak on binlerce çelik somun çıkıyordu. Bu farklı parçalar başka yerlerde boya teknelerine batırılıp asılarak kurutuluyor, sonra arabalarla başka bir bölüme götürülüyor ve tarlalarda daha neşeli görünmeleri için üzerlerine kırmızı ve sarı çizgiler atılıyordu.

Jurgis'in arkadaşı üst kattaki dökümhanede çalışıyordu ve görevi belli bir parçayı kalıplara dökmekti. Kara kumu kürekle demir bir kaba döküp kalıbı iyice bastırdıktan sonra sertleşmeye bırakıyordu; sonra kalıp geri alınıyor ve kumun içine erimiş demir dökülüyordu. Bu adam da kalıp başına, daha doğrusu hatasız kalıp başına para alıyordu çünkü yaptıklarının yarısı boşa gidiyordu. Onlarca adamla birlikte koca bir iblisler grubunun eline geçmiş gibi çalışıp didindiğini görüyordunuz; kolları bir motorun piston kolları gibi çalışıyor, uzun siyah saçları havada uçuşuyor, gözleri yuvalarından uğruyor, yüzünden aşağı dereler halinde terler süzülüyordu adamın. Kalıbı kumla doldurup presleyiciye uzanırken, suyun en hızlı aktığı yerde su altındaki bir kayayı görüp sırığa yapışan bir kanocu gibi görünüyordu. Adam gün boyu bu şekilde çalışıp didinirken tek düşündüğü saatte yirmi iki buçuk yerine yirmi üç sent kazanmaktı; sonra ortaya çıkardığı ürünler sayım memuru tarafından değerlendiriliyor, zafer sarhoşu sanayi önderleri ziyafet salonlarında bizim işçilerimizin dünyadaki bütün işçilerden neredeyse iki kat

daha verimli çalıştıklarını söyleyerek böbürleniyorlardı. Ülkemiz güneşin üzerinde parladığı en büyük ülkeyse, bunun nedeni her şeyden çok işçilerimizi insani sınırları zorlayan bir hızda çalıştırmayı başarabilmemizdi; faturası yılda bir milyar iki yüz elli milyon doları bulan ve her yıl ikiye katlanan içki tüketimi gibi, önde geldiğimiz başka konular da vardı tabii.

Demir plakaları presleyen bir makina, ardından muazzam bir darbeyle şekillendirip Amerikan çiftçisinin oturacağı kısma dönüştüren başka bir makina vardı. Sonra bunlar bir arabaya istifleniyordu ve Jurgis'in görevi arabayı biçerdöverlerin "monte" edildiği bölüme kadar itmekti. Jurgis'e günde bir dolar yetmiş beş sent kazandıran bu iş onun için çocuk oyuncağıydı; cumartesileri Aniele'ye tavan arasının haftalık kirası olan yetmiş beş senti verebiliyordu ve kendisi hapisteyken Elzbieta'nın rehine verdiği paltosunu da kurtarmıştı.

Büyük bir lütuftu bu. İnsan Şikago'da kış ortasında paltosuz dolaşıp bunun bedelini ödemeden kurtulamazdı ve Jurgis her gün işe gidip gelirken dokuz-on kilometre yol tepiyordu. Bu yolun yarısı bir yöne, yarısı başka bir yöne doğru kat edildiği için tramvay değiştirmek gerekiyordu; kanuna göre bütün kesişme noktalarında aktarma yapılması lazımdı ama tramvay şirketi hatların sahiplerini farklı kişiler gibi göstererek bundan da yırtmayı başarmıştı. Yani Jurgis tramvaya binmek istediğinde her hat için onar sent ödemek, kazancının yüzde onundan fazlasını, sahip olduğu ayrıcalıkları uzun zaman önce belediye meclisini satın alarak, halk arasında isyan benzeri bir kargaşaya yol açarak kazanan bu güce vermek zorundaydı. Jurgis geceleri çok yorgun, sabahları da hava çok karanlık ve buz gibi oluyordu ama Jurgis genelde yürümeyi tercih ediyordu; diğer işçilerin tramvaya bineceği saatlerde, bu tekel o kadar az sayıda tramvay çalıştırmayı uygun görüyordu ki tramvayların arkasında yapışacak yer bile kalmıyor, adamlar çoğu zaman karla kaplı tramvayların tepelerine de tü-

nüyordu. Kapılar kapanamıyor ve dışarının soğuğu olduğu gibi içeri giriyordu tabii; Jurgis de birçokları gibi yol parasını içkiye ve bedava öğle yemeğine vermeyi tercih ediyor, yürüyecek enerjiyi buradan alıyordu.

Fakat Durham'ın gübre fabrikasından kurtulmuş bir adam için bunların hepsi ufak meselelerdi. Jurgis yeniden cesaretlenmeye ve planlar yapmaya başladı. Evini kaybetmiş ama böylece o korkunç kira ve faiz yükünü sırtından atmıştı; hem Marija da iyileşince her şeye yeniden başlayıp biraz para biriktirebileceklerdi. Jurgis'in çalıştığı yerde, başardığı harika işler yüzünden ötekilerin hayranlık dolu fısıltılarla söz ettiği, kendisi gibi Litvanyalı bir adam vardı. Adam bütün gün bir makinenin başında oturup cıvataları takıyor, geceleri de bir devlet okuluna gidip İngilizceyi ve okuma yazmayı öğreniyordu. Üstelik, bakması gereken sekiz çocuğu vardı ve kazancı buna yetmiyordu; adam bu yüzden cumartesi pazarları bekçilik yapıyordu; bir binanın iki ucundaki iki düğmeye beş dakikada bir basmak zorundaydı ve bu mesafeyi yürümek sadece iki dakikasını aldığından, her seferinde derslerini çalışmak için üç dakikası kalıyordu. Jurgis bu adamı kıskanıyordu; çünkü iki-üç yıl önce o da buna benzer bir hayatı hayal etmişti. Ama bir şans verilirse, hâlâ yapabilirdi; dikkatleri üzerine çekip orada çalışan bazı adamların yaptığı gibi vasıflı işçi ya da patron olabilirdi. Bir de Marija kitap ciltleri için iplik üretilen büyük fabrikada iş bulursa; o zaman buraya taşınırlardı ve Jurgis turnayı gözünden vurmuş olurdu. Böyle bir umut varken, yaşamak biraz da olsa anlam kazanıyordu; insan muamelesi gördüğün bir yer bulmak – sonunda! Onlara neler başarabileceğini gösterecekti. Kendi kendine gülerek bu işe nasıl asılacağını düşünüyordu!

Derken bir öğleden sonra, işteki dokuzuncu gününde, paltosunu almaya gittiğinde kapıdaki bir duyurunun önünde toplanmış bir grup adam gördü ve yanlarına gidip neler olduğunu sorunca, adamlar çalıştığı bölümün yarından itibaren yeni bir duyuruya kadar kapalı olacağını söyledi!

21.

Yine yapmışlardı yapacaklarını! Yarım saat önceden bile haber verilmemişti; fabrika kapanmıştı! Adamlar bunun daha önce de olduğunu ve sonsuza kadar böyle olacağını söyledi. Dünyanın ihtiyacı olan bütün biçerdöverleri yapmışlardı ve şimdi de bazılarının eskimesini beklemek zorundaydılar! Kimsenin suçu değildi bu; işin doğası böyleydi; böylece binlerce erkek ve kadın, birikimleri varsa onunla geçinmek, yoksa da ölmek üzere kış ortasında işsiz bırakıldı. Şehirde zaten on binlerce evsiz ve iş dilenen insan varken şimdi onlara binlercesi daha eklenmişti!

Jurgis kazandığı azıcık parayı cebine koyup üzüntüyle, iç bunaltısıyla eve yürüdü. Gözlerindeki bir bandaj daha çözülmüş, bir gizli tuzak daha gözlerinin önüne serilmişti! İşverenlerin hayırseverliği ve işçilere önem vermeleri ne işe yarıyordu ki; işin sürekliliği yokken, insanların alabileceğinden fazla biçerdöver makinesi yapılmışken! İnsanın ülke için biçerdöver makineleri yapacağım diye köleler gibi çalışması, sonra da işini çok iyi yaptığı için işten atılıp aç kalması ne yaman bir çelişkiydi!

Bu moral bozucu hayal kırıklığını atlatması iki gün sürdü. Elzbieta paraya el koyduğu ve Jurgis'i onun öfkeli zorlamalarına kulak asmayacak kadar iyi tanıdığı için hiç içki içmedi. Ama tavan arasına kapanıp surat astı; işi öğrenecek zamanı bile olmadan kapı dışarı edilecekse iş aramaya ne gerek vardı ki? Ama paraları yine bitmek üzereydi ve Küçük Antanas açlıktan, tavan arasındaki acı soğuktan ağlıyordu. Ayrıca ebe Madam Haupt da peşindeydi. Böylece bir kez daha yola düştü.

On gün daha aç biilaç koca şehrin caddeleriyle sokaklarını dolaşıp iş dilendi. Mağazalarla ofisleri, lokantalarla otelleri, rıhtımdaki yerlerle demiryolu ambarlarını, depoları ve dünyanın dört bir yanına giden şeylerin üretildiği fabrikaları denedi. Her yerde bir-iki iş oluyordu; ama her iş için yüzlerce adam olduğundan ona sıra gelmiyordu. Geceleri gizlice barakalarda, bodrumlarda, kapı aralıklarında uyudu; derken geç gelen kışla birlikte şiddetli bir fırtına başladı ve gün batımında sıfırın beş derece altına düşen sıcaklık geceleyin daha da azaldı. O zaman Jurgis Harrison Caddesi'ndeki polis merkezine girebilmek için vahşi bir hayvan gibi savaştı ve adım başına iki adamın düştüğü kalabalık bir koridorda uyudu.

Sık sık dövüşmesi gerekti; fabrika kapılarına yakın bir yerde durabilmek için, arada bir de sokak çeteleriyle. Tren yolcularının çantalarını taşıma işinin kapılmış olduğunu öğrendi mesela; ne zaman bu işi yapmaya kalkışsa, sekiz-on adamla çocuk peşine düşüyor ve canını kurtarmak için kaçması gerekiyordu. Ötekiler polisin "sakalını" vermeyi ihmal etmedikleri için korunmayı beklemek boşunaydı.

Jurgis açlıktan ölmediyse, bunu çocukların getirdiği üç-beş sente borçluydu. O bile kesin değildi. İlk başta hava çocukların dayanamayacağı kadar soğuktu; ayrıca çocuklar da sürekli paralarını ellerinden alıp onları döven rakiplerin tehdidi altındaydı. Üstelik yasalar da onlara karşıydı; aslında on bir yaşında olan ama en fazla sekiz gösteren küçük Vilimas'ı sokakta gözlüklü, haşin ve yaşlı bir kadın durdurmuş, çalışmak için çok küçük olduğunu ve gazete satmayı bırakmazsa okuldan kaçtığı için onu ihbar edeceğini söylemişti. Garip bir adam da küçük Kotrina'yı kolundan tutup karanlık bir mahzene doğru götürmeye yeltenmişti; kız bu olay yüzünden öyle bir dehşete kapılmıştı ki çalışmaya zor devam ediyordu.

Sonunda, bir pazar günü, iş aramakla eline bir şey geçmeyeceği için tramvaylara kaçak binerek eve gitti Jurgis. Evde üç gündür onu beklediklerini öğrendi; galiba ona iş bulmuşlardı.

İlginç bir hikâyeydi. O günlerde açlıktan gözü dönen küçük Juozapas kendi başına dilenmek için sokağa çıkmıştı. Küçükken üzerinden araba geçtiği için tek bacağı olan Juozapas'ın koltuk değneği gibi kullandığı bir süpürge sapı vardı. Sokakta başka çocuklara rastlamış ve onlarla birlikte Mike Scully'nin üç-dört blok ötedeki çöplüğüne gitmişti. Zenginlerin yaşadığı göl kenarındaki evlerden buraya her gün yüzlerce araba dolusu çöp geliyordu; çocuklar da çöp yığınlarının içinde yiyecek arıyordu; artmış ekmekler, soyulmuş patateslerin kabukları, elma koçanları, kemikler yarı donmuş ve bozulmamış oluyordu. Küçük Juozapas kendi karnını doyurmuş, bir gazeteye sardığı şeyleri de eve getirmişti ve annesi geldiğinde onu Küçük Antanas'ı beslerken bulmuştu. Çöplerin arasından çıkan şeylerin yenilemeyeceğini düşünen Elzbieta dehşete kapılmıştı. Ancak ertesi gün hiçbir şey olmayınca ve küçük Juozapas açlıktan ağlamaya başlayınca pes etmiş, tekrar gidebileceğini söylemişti. Juozapas o öğleden sonra eve döndüğünde sopayla çöpleri karıştırırken sokaktan bir hanımın ona seslendiğini anlatmıştı. Cidden kaliteli, güzel bir hanım olduğunu söylemişti; kadın küçük Juozapas'ın kim olduğunu, çöpleri tavuklar için mi karıştırdığını, neden süpürge sapıyla yürüdüğünü, Ona'nın neden öldüğünü, Jurgis'in neden hapse düştüğünü, Marija'nın başına neler geldiğini sormuş, her şeyi öğrenmek istemişti. Sonunda nerede oturduğunu sormuş, onu görmeye geleceğini ve yeni bir koltuk değneği getireceğini söylemişti. Kadının kuşlu bir şapkası olduğunu, boynunda da yılan gibi upuzun bir kürk olduğunu eklemişti Juozapas.

Kadın hemen ertesi sabah cidden de gelmiş, merdivenden tavan arasına çıkmış, durup etrafa bakınırken Ona'nın öldüğü yerdeki kan lekelerini görünce yüzü bembeyaz olmuştu. Elzbieta'ya "yardım gönüllüsü" olduğunu söylemişti; Ashland Bulvarı'nın orada oturuyordu. Elzbieta büyük marketin üzerindeki o yeri biliyordu; birileri oraya gitmesini söylemiş ama o kulak asmamıştı çünkü orada dinle ilgili bir işler çevrildiğini zannediyordu

ve rahip onun tuhaf dinlerden uzak durmasını istiyordu. Orada yoksulları tanımak için gelip yerleşmiş zenginler oturuyordu; ama neden tanımak istiyorlardı, orası belli değildi. Elzbieta saf saf bunları anlatınca, genç hanımefendi gülmüş ve ne cevap vereceğini bilememişti; durup etrafa bakınırken birinin alaycı bir tavırla kendisini cehennem çukurunun kenarında durmuş, ısıyı azaltmak için içeri kar topları atan birine benzettiğini hatırlamıştı.

Elzbieta onu dinleyen birini bulmanın sevinciyle bütün dertlerini anlatmıştı; Ona'ya olanları, hapishane olayını, Marija'nın kazasını, Ona'nın nasıl öldüğünü, Jurgis'in iş bulamadığını. Güzel hanımefendinin gözleri yaşla dolmuş ve hikâyenin ortasında gözyaşlarına boğularak, Elzbieta'nın üzerinde kirli ve eski bir sabahlık olduğu, tavan arası pire kaynadığı halde yüzünü onun omzuna gömmüştü. Zavallı Elzbieta böyle acıklı bir hikâye anlattığı için utanç duymuş, kadıncağız devam etmesi için yalvarıp yakarmak zorunda kalmıştı. Sonunda genç kadın eve bir yiyecek sepeti göndermiş, bir de giderken Jurgis'in Güney Şikago'daki büyük çelik fabrikalarından birinin amirine götürmesi için bir mektup bırakmıştı. "Jurgis'e bir iş verecektir," demişti kadın ve gözyaşları içinde gülümseyerek eklemişti: "Vermeyecek olursa, benimle asla evlenemez."

Çelik fabrikalarıyla evin arasında yirmi beş kilometre vardı ve bu mesafeyi gitmek için iki bilet parası verdirmeyi her zamanki gibi başarmışlardı. Gökyüzü, dizi dizi dev bacadan fışkıran kızıl parıltıyla kaplıydı; Jurgis oraya ulaştığında zifiri karanlık vardı çünkü. Başlı başına bir şehir olan fabrikaların etrafı tahta kazıklardan yapılmış bir çitle çevriliydi; yeni adamların işe alındığı kapıda en az yüz kişi birikmişti bile. Güneş doğar doğmaz düdükler ötmeye başladı ve birdenbire binlerce adam belirerek yolun karşısındaki meyhanelerle pansiyonlardan, atladıkları tramvaylardan kapıya doğru akmaya başladı; o loş gri ışıkta yerden bitmiş gibiydiler. Bir nehir gibi kapıdan içeri aktılar; sonra

akıntı yavaş yavaş duruldu, sonunda geriye bir tek geç kaldıkları için koşan birkaç kişi, ileri geri yürüyen bekçi ve titreyerek ayaklarını yere vuran aç yabancılar kaldı.

Jurgis kıymetli mektubu adama verdi. Kapıdaki suratsız adam sorgu hâkimi gibi davrandı ama mektubu mühürleyerek tedbirini almış olan Jurgis bir şey bilmediğinde diretince, adamın zarfı üstünde adı yazan kişiye yollamaktan başka çaresi kalmadı. Gelen haberci Jurgis'in beklemesi gerektiğini söyleyince, Jurgis aç gözlerle onu izleyen ve kendisi kadar talihli olmayanların dışarıda beklemeye devam etmesine üzülmeye pek vakit bulamadan kapıdan içeri girdi.

Büyük fabrikalar yavaş yavaş uyanıyordu; muazzam bir kıpırdanma, gürleme, uğultu, zangırtı vardı. Manzara azar azar beraklaştı: Orada burada yükselen kara binalar, uzun diziler halinde fabrika ve barakalar, dört bir yana giden raylar, yerlerde sadece gri cüruf ve yukarıda dalgalanan kara dumanlarla dolu okyanuslar. Arazinin bir yanında çok hatlı bir demiryolu, öteki yanında göl vardı ve yük almak için gelen vapurlar oradan yanaşıyordu.

Jurgis'in etrafı izleyip bol bol düşünecek zamanı oldu çünkü ancak iki saat sonra çağırıldı. Ofis binasına gidip puvantörlerden biriyle görüştü. Adam amirin meşgul olduğunu söyledi ama kendisi (puvantör) Jurgis için bir iş bulmaya çalışacaktı. Daha önce çelik fabrikasında çalışmamış mıydı? Ama her işi yapardı, öyle mi? Pekâlâ, öyleyse, gidip bir bakacaklardı.

Böylece Jurgis'in ağzını beş karış açık bırakan bir tura başladılar. Kulakları sağır eden gök gürültüleriyle sarsılan, aynı anda dört bir yanında ikaz düdüklerinin öttüğü böyle bir yerde çalışmaya alışabilir miydi; minyatür buharlı motorların hızla üzerine geldiği, tısladığı, titreştiği, akkor kütleler halinde demirlerin sağından solundan geçtiği, ateş patlamalarıyla kızgın kıvılcımların gözlerini kamaştırıp yüzünü kavurduğu bir yerde? Hem bu fabrikalardaki adamların hepsi isten kapkara olmuş, gözleri çukura kaçmış, bir deri bir kemik kalmışlardı; oraya buraya koşturarak ve

gözlerini işlerinden bir an olsun ayırmadan, acımasız bir yoğunlukta çalışıyorlardı. Jurgis korkarak bakıcısına yapışan bir çocuk gibi rehberine yapışmış, adam ustabaşlarına sırayla selam verip vasıfsız işçiye ihtiyaçları olup olmadığını sorarken hayretle etrafı inceliyordu.

Çelik çubukların yapıldığı Bessemer fırınına gittiler; bir tiyatro kadar büyük, kubbeye benzer bir yapıydı burası. Jurgis tiyatronun balkonu olabilecek yerde durdu ve karşıda, yani sahnede, cehennemdeki bütün şeytanların içinde çorbalarını kaynatabilecekleri kadar büyük, beyaz ve kör edici, fokur fokur kaynayarak sıçrayıp duran, içinde volkanlar patlıyormuş gibi gürleyen bir şeyle dolu üç tane dev kazan gördü; burada sesinizi duyurmak için bağırmak zorundaydınız. Bu kazanlardan sıçrayan sıvı ateşler birer bomba gibi aşağıya düşüyordu; Jurgis orada çalışan adamların kayıtsızlığını görünce korkudan nefesini tuttu. Derken bir düdük ötüyor ve tiyatronun perdesinden geçerek gelen küçük bir lokomotif bir vagon dolusu şeyi kazanlardan birinin içine döküyordu; sonra sahnenin orada bir düdük daha ötüyor ve başka bir tren geri geri gidiyordu; ve ansızın, hiç habersiz, dev çaydanlıklardan biri dönerek yan yatıyor, tıslayan ve gürleyen alevleri dökmeye başlıyordu. Bunun kaza olduğunu zanneden Jurgis dehşet içinde geri çekildi; beyaz alevlerden oluşmuş, güneş kadar göz kamaştırıcı, ormanda devrilen koca bir ağaç gibi hışırdayan bir sütun akıyordu. Kıvılcımlardan bir sel bütün binayı kaplayıp her şeyi örterek gözlerden sakladı; sonra Jurgis parmaklarının arasından bakarak kazandan bir çağlayan gibi akan o canlı, fokur fokur, bu dünyaya ait olamayacak kadar beyaz, insanın gözlerini yakan ateşi gördü. Ateşin üzerinde akkor gökkuşakları parlıyor, mavi, yeşil, altın rengi parıltılar oynaşıyordu; ama akan şeyin kendisi bembeyaz, tarifsiz bir şeydi. Yaşam nehrinin kendisi gibi, bilinmeyen âlemlerden akarak geliyordu; insanın ruhu onu görünce yerinden sıçrıyor, karşı konulmaz bir dürtüyle çabucak güzelliğin ve dehşetin ikamet etti-

ği uzak diyarlara kaçıyordu. Derken dev kazan boşalarak tekrar doğruldu ve kimseye bir şey olmadığını görerek rahatlayan Jurgis dönüp rehberinin peşinden açık havaya çıktı.

Yüksek fırınları, içlerinden geçen çelik çubukları peynir gibi doğrayan hadde makinalarını geçtiler. Dört bir yanda ve havada dev makina kolları uçuşuyor, dev çarklar dönüyor, koca çekiçler iniyordu; hareket halindeki vinçler gıcırdayarak inliyor, demir ellerini indirip demir avlarını kapıyorlardı; dünyanın merkezinde, zaman çarkının döndüğü yerde durmak gibi bir histi bu.

Gide gide çelik rayların yapıldığı yere geldiler; Jurgis arkasından gelen düdük sesiyle sıçrayıp içinde insan büyüklüğünde, akkor halinde bir külçe taşıyan vagonun yolundan çekildi. Vagon ani bir çarpma sesiyle durdu ve külçe hareketli bir platforma düştü, orada çelik parmaklar ve kollar tarafından tutuldu, çeşitli darbelerle yerine oturtulup çabucak dev silindirlerin arasına gönderildi. Sonra öteki taraftan çıktı, yine takır tukur seslerin ardından tavadaki omlet gibi ters çevrildi ve başka bir prese sokularak Jurgis'in olduğu yere geri geldi. Sağır edici bir gürültünün içinde gidip gelerek her seferinde biraz daha inceldi, düzleşti ve uzadı. Külçe âdeta canlı bir şeydi; bu çılgın hengâmenin içine girmek istemiyordu ama kaderin pençesine düşmüş oradan oraya savruluyor, çığlıklar atıp zangır zangır titreyerek isyan ediyordu. Yavaş yavaş uzayarak inceldi, araftan kaçmış upuzun kırmızı bir yılana dönüştü; presleyen silindirlerin arasından geçerken canlı olduğuna yemin edebilirdiniz; kıvranıp debeleniyor, sarsıntılar kuyruğuna kadar ulaşıyor ve şiddetleriyle onu iyice serseme çeviriyorlardı. Soğuyup kararıncaya kadar rahat yoktu yılana; sonra da tek yapılması gereken demiryollarına döşenmek üzere kesilip düzleştirilmesiydi.

Jurgis'in şansı bu ray yapım sürecinin sonunda döndü. Rayların adamlar tarafından küskülerle çekilmesi gerekiyordu ve oradaki patronun fazladan bir adama ihtiyacı vardı. Böylece Jurgis paltosunu çıkarıp derhal çalışmaya koyuldu.

İşe gitmek her gün iki saatini alıyor ve haftada bir dolar yirmi sente mal oluyordu. Böyle bir şey söz konusu olamayacağından, Jurgis döşeğini bohça yapıp yanına aldı ve birlikte çalıştığı işçilerden biri onu geceliği on sente yerde uyumasına izin veren, Polonyalı bir pansiyon sahibiyle tanıştırdı. Yemeklerini bedava yemek dağıtılan yerlerde yiyor ve cumartesileri –bohçasını da alıp– eve giderek kazancının büyük kısmını aileye veriyordu. Onlarsız yaşamaya alışacağından korkan ve bebeğini haftada bir görmesinin yeterli olmadığını düşünen Elzbieta bu düzenden pek memnun değildi; ama başka çareleri de yoktu. Çelik fabrikalarında kadınlara iş yoktu ve artık iyileşmiş olan Marija et fabrikalarından birine girme umuduyla her gün iş aramaya başlamıştı.

Jurgis ray fabrikasındaki acemiliğini ve kafa karışıklığını bir haftada attı. Neyi nasıl yapacağını, bütün o mucizelerle dehşetleri görmezden gelmeyi, muazzam gürültüyü duymadan çalışmayı öğrendi. Sırf korkudan öteki aşırı uca gitti; işlerini canla başla yaparken kendilerini pek düşünmeyen diğerleri gibi duruma yabancılaşıp kayıtsızlaştı. Düşünülecek olursa, bu adamların yaptıkları işe ilgi duyması mucize gibi bir şeydi; işe bir katkıları yoktu; saat başına ücret alıyorlardı ve işe ilgi duymaları ücretlerini artırmıyordu. Üstelik başlarına bir şey geldiğinde bir kenara atılıp unutulacaklarını biliyorlardı; buna rağmen tehlikeli numaralar yaparak hızla çalışıyor, nasıl bir risk aldıklarına aldırmadan daha hızlı ve verimli çalışmalarını sağlayacak yöntemler uyguluyorlardı. Jurgis işteki dördüncü gününde bir vagonun önünden koşarken tökezleyen bir adamın ayağının ezildiğini gördü; işe gireli üç hafta geçmemişti ki daha korkunç bir kazaya şahit oldu. İçlerindeki erimiş çelik sebebiyle her bir çatlağından beyaz ışıltılar saçan bir dizi tuğla fırın vardı. Bunların bazıları tehlikeli bir şekilde bel vermişti ama kapılarını açıp kaparken mavi gözlükler takan adamlar buna rağmen fırınların önünde çalışıyordu. Bir sabah Jurgis oradan geçerken fırınlardan biri patlayıp iki

adamın üzerine sıvı ateşler püskürttü. Adamlar yerde acı içinde çığlıklar atarak yuvarlanırken, Jurgis hemen yardıma koştu ve bu yüzden avuçlarından birinin derisi bayağı bir soyuldu. Şirketin doktoru elini sardı ama bunun dışında bir teşekkür almadığı gibi sekiz gün ücretsiz izinli sayıldı.

Neyse ki tam o günlerde Elzbieta da uzun zamandır beklediği işe girmiş ve sabahları saat beşte gidip şirketlerden birinin ofis binalarında yer silmeye başlamıştı. Jurgis eve gelip ısınmak için battaniyelerin altına girdi ve zamanının yarısını uyuyarak, yarısını da Küçük Antanas'la oynayarak geçirdi. Juozapas çoğu zaman çöplükte yiyecek arıyor, Elzbieta'yla Marija da yine iş aramaya çıkıyordu.

Artık bir buçuk yaşını geçmiş olan Antanas'ın çenesi hiç durmuyordu. Her şeyi öyle çabuk öğreniyordu ki Jurgis her hafta yeni bir çocukla karşılaşıyordu sanki. Oturup gözlerini yüzüne dikerek oğlunu dinliyor, sevinç dolu sözlerle ona karşılık veriyordu: *"Palauk! Muma! Tu mano szirdele!"* Ufaklık artık Jurgis'in hayattaki tek sevinç kaynağıydı; tek umudu, tek zaferiydi. Tanrı'ya şükürler olsun ki, Antanas erkekti! Üstelik kurt gibi iştahlı, çetin bir cevizdi. Hiç acı çekmemişti ve çekmeyecekti; bütün bu cefalardan, yoksunluklardan tek bir çizik bile almadan geçen oydu; bunlar yalnızca daha tiz sesli ve hayata daha sıkı tutunan bir bebek olmasına yarıyordu. Ele avuca sığmaz, korkunç bir çocuktu bu Antanas ama babasının umurunda değildi; Jurgis ona göz kulak olurken mutlu mesut gülümsüyordu. Ne kadar savaşçı bir erkek olursa o kadar iyiydi; başarmak için savaşmak zorundaydı.

Jurgis parası olduğunda pazar gazetesini almayı âdet edinmişti; yalnızca beş sente kucak dolusu, dünyadaki bütün büyük haberlere büyük manşetlerle dikkat çeken, Jurgis'in yavaşça heceleyerek, uzun sözcüklerde çocuklardan yardım alarak okuduğu harika bir gazete alabiliyordunuz. Savaşlar, cinayetler, ani ölümler; bu kadar çok eğlenceli ve tüyler ürpertici olaydan haberdar olmaları muhteşem bir şeydi; haberlerin hepsi doğru olmalıydı

çünkü hiç kimse böyle şeyleri kafadan uyduramazdı ve üstelik hepsini canlı gibi gerçek gösteren fotoğraflar da vardı. Bu gazeteler sirk kadar eğlenceli, neredeyse âlem yapmak kadar iyiydi; yorgunluktan aptala dönmüş, hiç eğitim almamış, tek yaptığı günler ve aylar boyu sıkıcı, sefil bir tempoda çalışmak olan, ne yeşil bir çayırlık görebilen ne de bir saat olsun eğlenebilen, hayal gücünü uyaracak alkolden başka bir şeyi olmayan bir işçi için müthiş bir ziyafet olduğu kesindi. Bu gazetelerde bir de komik resimlerle dolu sayfalar vardı ve bunlar Küçük Antanas'ın en büyük yaşam sevinciydi. O sayfaları biriktiriyor, babasına gösterip hikâyelerini anlattırıyordu; içlerinde her türden hayvanın resimleri de vardı ve Antanas saatlerce yerde yatıp minicik tombik parmaklarıyla teker teker göstererek hepsinin isimlerini söylüyordu. Hikâye Jurgis'in çözebileceği kadar basit bir şeyse, Antanas ona aynı şeyi defalarca anlattırıyor, sonra da ezberleyip kısa kısa bebeksi cümleler kurarak, araya başka şeyler de katarak hikâyeyi tekrarlamasının tadına doyum olmuyordu. Sözcükleri kendine has bir şekilde telaffuz edişi de çok şirindi; en olmayacak, en zor deyimleri kapıyor ve unutmuyordu! Küçük serserinin ilk kez "lanet olsun," diye patlayıverişinde, babası sevinçten az kalsın sandalyesinden düşecekti; ama sonunda sevinmemesi gerektiğini anlayacaktı, çünkü Antanas çok geçmeden herkese ve her şeye lanet etmeye başlayacaktı.

Derken, Jurgis ellerini kullanabilecek kadar iyileşti ve bohçasını alıp rayları çekme işine geri döndü. Artık nisan olmuştu ve karlar soğuk yağmurlara, Aniele'nin evinin önündeki asfaltsız yol kanala dönmüştü. Jurgis eve gitmek için çamurlara bata çıka yoldan geçmek zorunda kalıyordu ve gece geç saatlerde beline kadar batağa gömülmesi gayet mümkündü. Ama bunu pek umursamıyordu; sonunda yaz gelecekti ya. Marija küçük fabrikalardan birinde yine kesici olarak işe girdi; Jurgis de artık dersini almış, başka bir kaza yaşamamaya karar vermişti; yani

sonunda bu uzun ve zorlu dönemin sona erebileceğine dair bir umut ışığı belirmişti. Yine para biriktirebilir, bir dahaki kışa daha rahat bir yere taşınabilirlerdi; çocuklar sokaklardan kurtulup okula dönebilir, hayatlarına eski saygınlığını ve sevecenliğini kazandırma gayretine girişebilirlerdi.

Derken bir cumartesi gecesi tramvaydan atlayıp eve yollandı; güneş çamurla kaplı sokağa seller yağdırmış olan bir bulut kümesinin kenarından başını uzatmıştı. Gökyüzünde bir gökkuşağı, Jurgis'in göğsünde başka bir gökkuşağı vardı; çünkü otuz altı saat boyunca dinlenebilecek ve ailesini görebilecekti. Sonra aniden ev belirdi ve kapının önünde toplanmış kalabalığı fark etti. Basamakları koşarak çıkıp insanları iterek içeri girdi ve Aniele'nin mutfağınının üzgün kadınlarla dolu olduğunu gördü. Hapisten çıkıp Ona'yı ölüm döşeğinde bulduğu günü öyle net hatırladı ki kalbi duracak gibi oldu. "Ne oldu?" diye haykırdı.

Mutfakta bir ölüm sessizliği vardı ve bütün gözler ona dikilmişti. "Ne oldu?" diye haykırdı tekrar.

Derken tavan arasından gelen feryatları, Marija'nın sesini duydu. Merdivene koştu; Aniele koluna yapıştı. "Hayır, hayır!" dedi telaşla. "Çıkma!"

"Ne oldu ki?" diye bağırdı Jurgis.

Yaşlı kadın cılız bir sesle cevap verdi. "Antanas. Öldü. Sokakta boğulmuş!"

22.

Jurgis habere tuhaf bir tepki verdi. Yüzü ölü gibi bembeyaz olsa da kendine hâkim oldu ve ellerini sımsıkı yumruk yapıp dişlerini sıkarak yarım dakika kadar mutfağın ortasında durdu. Sonra Aniele'yi kenara itip hızla yan odaya geçerek merdiveni tırmandı.

Köşede altındakini yarı örten bir battaniye vardı ve battaniyenin yanında yatan Elzbieta ya ağlıyordu ya da bayılmıştı; Jurgis emin olamadı. Marija ellerini sıka sıka çığlıklar atarak tavan arasını arşınlıyordu. Jurgis yumruklarını iyice sıkarak sert bir sesle konuştu.

"Nasıl oldu?" diye sordu.

Marija o ıstırabın içine onu duymadı. Jurgis daha yüksek ve daha sert bir sesle tekrar sordu. "Kaldırımdan düşmüş!" diye uludu Marija. Evin önündeki kaldırım çürük tahtalardan yapılmış, alçalmış sokağın yaklaşık bir buçuk metre yükseğindeki bir platformdu.

"Oraya nasıl gitmiş?" dedi Jurgis sertçe.

"Dışarı... oynamak için çıkmıştı," dedi Marija hıçkırarak, boğulur gibi. "Onu evde tutamadık. Çamura batıp kaldı herhalde!"

"Öldüğünden emin misin?" diye sordu Jurgis.

"Ah! Ah!" diye inledi Marija. "Evet, doktor çağırdık."

Jurgis bocalayarak birkaç saniye öylece durdu. Tek bir gözyaşı dökmedi. Battaniyenin altındaki ufacık bedene son bir bakış attıktan sonra ansızın dönüp merdivenden aşağı indi. O içeri girince mutfağa yine sessizlik çöktü. Jurgis dosdoğru kapıya gidip dışarı çıktı ve sokakta yürümeye başladı.

* * *

Karısı öldüğünde, Jurgis en yakın meyhaneye gitmişti ama cebinde bir haftalık kazancı olduğu halde bu kez öyle yapmadı. Bir şey görmeden, çamur ve sulara bata çıka yürümeye devam etti. Derken bir basamağa oturup ellerini yüzüne örttü ve yarım saat kadar hiç kıpırdamadan öylece kaldı. Arada bir kendi kendine fısıldıyordu: "Öldü! Öldü!"

Sonunda kalkıp yürümeyi sürdürdü. Güneş batmak üzereydi ve hava kararıncaya, bir demiryolu geçidine gelinceye kadar hiç durmadı. Bariyerler kapalıydı ve uzun bir yük treni son sürat geçiyordu. Durup treni izledi; ve birdenbire çılgınca bir dürtüye, ne zamandır içinde pusuya yatmış, dile getirilmemiş, adı konmamış, bir anda yerinden fırlayarak hayat bulan bir fikre kapıldı. Raylar boyunca yürümeye başladı ve bekçinin barakasını geçer geçmez sıçrayıp vagonlardan birine asıldı.

Çok geçmeden tren durdu ve Jurgis aşağı atlayıp vagonun altından koştuktan sonra bu kez üstüne tırmanarak saklandı. Otururken tren yine hareket etti ve Jurgis kendi ruhuyla bir savaşa girişti. Ellerini birbirine geçirip dişlerini sıktı –hiç ağlamamıştı ve ağlamayacaktı– tek bir gözyaşı dökmeyecekti! Artık her şey olup bitmiş, olay Jurgis için kapanmıştı; bu yükü omuzlarından atacak, her şeyden, o geceden , sonsuza kadar kurtulacaktı. Kapkara, berbat bir kâbus gibi her şey bitecek ve sabah yeni bir insan olacaktı. Ne zaman bir düşüncenin hücumuna uğrasa –güzel bir anı, gözlerinin yaşaracağı hissi– ayağa kalkıp öfkeyle küfürler savurarak onu geri bastırdı.

Yaşam savaşı veriyordu; o çaresizlik içinde dişlerini gıcırdatıyordu. Nasıl da aptallık etmişti! Hayatını boşa harcamış, lanet olası zayıflığı yüzünden kendini enkaza çevirmişti ama bitmişti artık; bu şeyi köklerinden sökerek içinden atacaktı! Artık gözyaşı ve yufka yüreklilik yoktu; hepsinden bıkmıştı; onu köle pazarında satılığa çıkarmışlardı! Artık özgür olacak, zincirlerini kırıp atacak, ayağa kalkıp savaşacaktı. Her şey bittiği için çok memnundu; nasılsa bir gün bitecekti, ha şimdi olmuştu ha sonra. Bu

dünya kadınlarla çocuklara göre değildi ve onlar buradan ne kadar çabuk kurtulurlarsa o kadar iyiydi. Antanas gittiği yerde ne acılar yaşarsa yaşasın, dünyada kaldığı takdirde yaşayacaklarının yanında solda sıfır kalırdı. Babası da bundan böyle onu düşünmeyecekti, bu kadardı; artık kendini düşünecek, bütün umutlarını boşa çıkarıp ona işkence eden dünyaya karşı tek başına savaşacaktı!

Böylece Jurgis ruhunun bahçesindeki bütün çiçekleri söküp topuklarıyla ezdi. Tren sağır edici bir gürültüyle ilerliyor ve bir toz fırtınası yüzüne çarpıyordu; ama tren arada bir durduğu halde Jurgis olduğu yerde kaldı; kovuluncaya kadar orada kalacaktı çünkü Packingtown'dan uzağa gittiği her kilometre zihnindeki bir yükün daha atılması demekti.

Trenin her duruşunda yüzüne yeni ekilmiş tarlaların, hanımeli ve yoncaların kokusuyla dolu ılık bir esinti vuruyordu. Kokuyu içine çekiyor, kalbi deliler gibi çarpıyordu; yine doğadaydı! Doğada yaşayacaktı! Şafak sökerken aç gözlerini kıstı ve çayırları, ormanları, nehirleri kısa kısa görmeye başladı. Sonunda dayanamadı ve tren bir kez daha durduğunda sürünerek aşağı atladı. Trenin tepesinde duran bir gardıfren yumruğunu sallayarak küfürler savurdu; Jurgis alay edercesine adama el sallayıp doğanın içine daldı.

Hayatı boyunca bir doğa adamı olduğu düşünülürse; üç uzun yıl boyunca doğaya ait ne bir şey görmüş ne de bir ses duymuştu! Hapisten çıktığı, hiçbir şeyi fark edemeyecek kadar kaygılı olduğu o günün ve kış vakti işten çıktıktan sonra şehrin parklarında dinlendiği birkaç seferin dışında resmen tek bir ağaç bile görmemişti! Şimdiyse göklere yükselip kendini fırtınaya bırakmış bir kuş gibi hissediyordu; durup durup her bir yeni manzaraya mucize görmüş gibi bakıyordu: Bir inek sürüsüne, papatyalarla kaplı bir çayıra, haziran gülleriyle kaplanmış çalı çitlere, ağaçlarda şakıyan minik kuşlara.

Sonra bir çiftlik evi gördü ve korunmak için bir sopa bularak eve yaklaştı. Ahırın önünde at arabasını yağlayan çiftçinin yanına gitti. "Kahvaltılık bir şeyler alabilir miyim lütfen," dedi.

"İş mi istiyorsun?" dedi çiftçi.

"Hayır," dedi Jurgis. "İş istemiyorum."

"Öyleyse burada bir şey yiyemezsin," diye tersledi öteki.

"Parasını verecektim," dedi Jurgis.

"Öyle mi?" dedi çiftçi; sonra alaycı bir sesle ekledi: "Yediden sonra kahvaltı servisi yapmıyoruz."

"Çok açım," dedi Jurgis usulca; "Yiyecek bir şeyler satın almak istiyorum.

"Kadına sor," dedi çiftçi, omzunun üzerinden başıyla işaret ederek. "Kadın" daha uyumlu biriydi ve Jurgis'e on sent karşılığında iki tane kalın sandviç, bir dilim turta, iki tane elma verdi. Taşınması en zor olanı, turtayı yiyerek çiftlikten uzaklaştı Jurgis. Birkaç dakika sonra bir çaya rast geldi ve bir çitin üzerinden atlayıp kıyıdaki ağaçlık patikadan yürüdü. Çok geçmeden rahat bir yer bulup yemeğini mideye indirerek susuzluğunu çayda giderdi. Sonra saatlerce yatıp sadece gökyüzünü izledi ve keyifle su içip durdu; sonunda uykusu geldi ve bir çalının gölgesine uzandı.

Uyandığında güneş sımsıcak yüzünde parlıyordu. Doğrulup kollarını gererek suyun akışını izledi. Biraz aşağısında korunaklı ve sakin, derin bir havuz vardı; Jurgis'in aklına ansızın harika bir fikir geldi. Yıkanmalıydı! Su bedavaydı ve o havuza girebilirdi; kafasını bile sokabilirdi! Litvanya'dan ayrıldığından beridir ilk kez kafasını suya sokacaktı!

Jurgis et fabrikalarında ilk işe girdiğinde bir işçinin olabileceği kadar temiz bir adamdı ama sonraları, hastalıklar, soğuk, açlık, moral bozukluğu, işinin pisliği, evdeki börtü böcek derken, kışları yıkanmaktan vazgeçmiş, yazları da ancak leğende yıkanabildiği kadar yıkanmıştı. Hapisteyken duş yapmıştı ama o zamandan beri su yüzü görmemişti; şimdiyse yüzecekti!

Su ılıktı ve Jurgis o sevinçle suyun içinde çocuklar gibi çırpındı. Sonra kıyıya yaklaşıp suyun içinde oturarak ovunmaya başladı; ciddi bir tavırla ve sistematik bir şekilde vücudunun her bir milimini kumla ovdu. Bu işi yapıyorsa tam yapacak ve temizliğin nasıl bir his olduğunu hatırlayacaktı. Başını bile kumla ovalayıp uzun siyah saçlarından adamların "kepek" dediği şeyleri ayıkladı; başını suyun altında olabildiğince uzun tutarak hepsini öldürmeyi denedi. Sonra havanın hâlâ sıcak olduğunu görüp kıyıdan giysilerini aldı ve teker teker onları da yıkamaya başladı; kir ve yağlar akıntıyla birlikte uzaklaşıp giderken keyifle homurdandı ve gübre kokusundan bile kurtulabileceğini düşünmeye cesaret ederek giysileri bir kez daha suya bastı.

Bütün giysilerini astı ve onlar kururken güneşin altında uzanıp yine uzun bir uyku çekti. Uyandığında, giysilerin dış tarafları sıcak ve karton gibi sert, içleri hafif nemliydi; acıktığı için yine de giyindi ve tekrar yola koyuldu. Bıçağı yoktu ama biraz uğraşarak kalınca ve sağlam bir sopa edindi ve silahlanmış olarak yine yoldan aşağı yürümeye başladı.

Çok geçmeden büyük bir çiftlik evine geldi ve eve giden yola döndü. Akşam yemeği vaktiydi ve çiftçi mutfak kapısının orada ellerini yıkıyordu. "Efendim, lütfen," dedi Jurgis, "yiyecek bir şeyler alabilir miyim? Parasını veririm." Çiftçi bunun üstüne hemen, "Burada serserilere yemek vermiyoruz. Defol!" diye cevap verdi.

Jurgis tek söz etmeden çekip gitti; ama samanlığın oradan dönerken çiftçinin şeftali fideleri diktiği, yeni sürülüp tapanlanmış bir tarla gördü; tarladan geçerken bir dizi fideyi, yüz taneden fazlasını çekip kökünden koparıverdi. Cevabı ve yeni duruşu buydu; bundan böyle bir savaşçıydı ve ona vuran biri her seferinde karşılığını fazlasıyla alacaktı.

Jurgis bostandan çıkıp ağaçlık bir yerden, sonra kış tahılları ekilmiş bir tarladan geçti ve sonunda yine bir yola çıktı. Çok geçmeden başka bir çiftliğe geldi ve hava biraz bulutlanmaya başladığı için burada yemeğin yanında bir de kalacak yer istedi. Çift-

çinin onu şüpheyle süzdüğünü görünce, "Ahırda uyuyabilirim," diye ekledi.

"Bilmem ki," dedi öteki. "Sigara içer misin?"

"Arada bir," dedi Jurgis, "ama dışarı çıkıp içerim." Adam kabul edince, "Ne kadara mal olacak?" diye sordu. "Fazla param yok da."

"Yemek için yirmi sentini alırım," diye yanıtladı çiftçi. "Samanlık ücretsiz."

Böylece Jurgis içeri girip çitfçinin karısı ve bir sürü çocuğuyla birlikte masaya oturdu. Mükellef bir sofraydı: Fırında kuru fasulye, patates püresi, doğranıp haşlanmış kuşkonmaz, bir tabak çilek, kalın dilimler halinde leziz bir ekmek, bir sürahi süt. Düğün gününden beri böyle bir ziyafet çekmemiş olan Jurgis, yirmi sentin karşılığını almak için bayağı bir tıkındı.

Masadakilerin hepsi de sohbet edemeyecek kadar açtı; ama sonradan kapı önünde oturup sigara içtiler ve çiftçi misafirine sorular sordu. Jurgis Şikagolu bir işçi olduğunu ve henüz nereye gideceğini bilmediğini anlatınca, "Neden burada kalıp yanımda çalışmıyorsun?" dedi öteki.

"Şu anda iş aramıyorum," diye cevap verdi Jurgis.

"İyi para veririm," dedi öteki, Jurgis'in iri vücudunu inceleyerek: "Günde bir dolar ve kalacak yer. Buralarda adam bulmak çok zor."

"Hem kışın hem de yazın mı?" diye sordu Jurgis hemen.

"Hayır," dedi çiftçi; "kasımdan sonra burada kalamazsın. Yerim o kadar büyük değil."

"Anlıyorum," dedi öteki, "tahmin etmiştim. Sonbaharda atlarınla işin bitince, kışın onları da salacak mısın?" (Jurgis artık düşünmeye başlamıştı.)

Demek istediğini anlayan çiftçi, "Aynı şey değil ki," diye yanıtladı. "Senin gibi güçlü bir adam kışın şehirlerde ya da başka bir yerde mutlaka bir iş bulur."

"Evet," dedi Jurgis, "herkes böyle düşünüyor; bu yüzden şehirlere doluyorlar ve yaşamak için dilenmek ya da çalmak zorun-

da kaldıklarında, insanlar kırsal bölgelere gitmelerini, oralarda çok iş olduğunu söylüyor."

Çiftçi biraz düşündü.

"Paran bitince ne olacak?" diye sordu sonunda. "O zaman çalışmak zorunda kalacaksın, değil mi?"

"Önce bir bitsin de," dedi Jurgis, "o zaman düşünürüm."

Gece samanlıkta uzun bir uyku çektikten sonra sabahleyin kahve, ekmek, yulaf lapası ve vişne reçeliyle güzel bir kahvaltı yaptı; belki de gece söylediklerinden etkilendiği için, çiftçi bu kez sadece on beş sent aldı. Sonra veda edip yine yollara düştü Jurgis.

Serserilik hayatı böyle başladı. Son çiftlikteki gibi iyi karşılayanlar nadir bulunduğundan, zamanla evlerden uzak durup tarlalarda uyumayı öğrendi. Yağmur yağdığında, bulabilirse metruk bir yapı buluyor, bulamazsa da, hava kararıncaya kadar bekliyor ve sopasını hazırlayıp gizlice bir samanlığa yaklaşıyordu. Genelde köpek kokuyu almadan içeri girebiliyor, samanların içine saklanıp sabaha kadar güvende oluyordu; öyle olmazsa ve köpek üzerine saldırırsa da, kalkıp savaş düzeninde ricat ediyordu. Jurgis eskisi kadar kuvvetli bir adam değildi ama kolları hâlâ güçlüydü ve bir kereden fazla vurmak zorunda kaldığı çok az çiftlik köpeği vardı.

Çok geçmeden ahududular, ardından böğürtlenler sayesinde paradan tasarruf etti; bostanlıklardaki elmalar ve ekili patatesler; bunların yerlerini not edip hava karardıktan sonra ceplerini doldurmayı öğrendi. İki kez tavuk kaçırmayı bile becerdi ve bir seferinde boş bir samanlıkta, ikincisinde dere kenarındaki ıssız bir yerde kendine ziyafet çekti. Hiçbir şey bulamadığında parasını dikkatli harcıyor ama hiç kaygılanmıyordu; istediği zaman para kazanabileceğini görmüştü çünkü. Yarım saaatte çabucak odun kırarak karnını doyurabiliyor, Jurgis'in nasıl çalıştığını gören çiftçilerden bazıları kalması için iyi paralar teklif ediyordu.

Ama Jurgis kalmıyordu. Artık özgür bir adam, bir korsandı. O eski seyahat tutkusu, bağımsız yaşamanın, sınırsızca umut

edebilmenin sevinci içine işlemişti. Aksilikler ve sorunlar yaşanıyordu; ama hiç olmazsa sürekli yeni şeyler görüyordu; yıllar boyu tek bir yere hapsedilmiş, fakir semtler ve fabrikalarla dolu kasvetli bir manzaradan başka şey görmemiş birinin ansızın serbest kalıp doğaya çıkması, saat başı yeni manzaralar, yeni yerler, yeni insanlar görmesi az şey miydi! Bütün gün aynı şeyi yapan, sonra da yorgun düşüp devrilerek ertesi güne kadar uyuyan bir adam; şimdi kendi hayatının efendisi olmuş, canı istediği zaman istediği gibi çalışıyor, her saat yeni bir macera yaşıyordu!

Ayrıca sağlığı da düzelmiş, yasını tutup unuttuğu gençlik ateşi, yaşam sevinci ve gücü geri gelmişti! Hepsi ansızın geri gelip Jurgis'i afallatmış, şaşkına çevirmişti; ölen çocukluğu geri dönmüştü ve gülerek ona sesleniyordu sanki! Bol bol yemek, temiz hava, canı istediği zaman bol bol yürüyebilmek hoşuna gidiyor, uykudan uyanıp bu enerjiyle ne yapacağını bilemeden yola koyuluyor, kollarını gererek kahkahalar atıyor, aklına gelen eski memleket şarkılarını söylüyordu. Arada bir elinde olmadan bir daha hiç göremeyeceği, sesini hiç duyamayacağı Küçük Antanas'ı düşünüyordu tabii; o zaman kendi içinde bir savaş vermek zorunda kalıyordu. Bazı geceler rüyasında Ona'yı görerek uyanıyor, ona kollarını uzatıyor, gözyaşlarıyla toprağı ıslatıyordu. Ama sabah olunca tekrar kalkıp şöyle bir silkeleniyor, uzun adımlarla yürüyerek yine dünyayla savaşmaya gidiyordu.

Nerede olduğunu ya da nereye gittiğini sorgulamıyordu; yeterince büyük bir ülkede olduğunu, yolların yürümekle bitmeyeceğini biliyordu. Ayrıca istediği zaman insanların arasına da karışabiliyordu elbette; gittiği her yerde aynı onun gibi yaşayan, onu aralarına kolayca kabul eden adamlar vardı. Jurgis bu işte yeniydi ama adamlar dışa kapalı değildi ve ona bütün numaraları öğretiyorlardı; hangi kasabalarla köylerden uzak durmak daha iyidir, çitlerdeki gizli işaretler nasıl okunur, ne zaman dilenmeli, ne zaman çalmalı, ikisi bir arada nasıl yapılmalıdır. Bir şeyin bedelini parayla ya da çalışarak ödeme fikrine gülüyor-

lardı; çünkü onlar ikisini de yapmadan istedikleri her şeyi alıyorlardı. Jurgis zaman zaman bir grup adamla birlikte ormanlık bir yerde kamp kuruyor, geceleri civardaki evlerle dükkânları talan ediyordu. Derken aralarından birinin Jurgis'e "kanı ısınıyor" ve bir hafta boyunca onunla birlikte dolaşıyor, karşılıklı geçmişlerini anlatıyorlardı.

Bu profesyonel serserilerin birçoğu öteden beri miskin ve kötü niyetli tiplerdi tabii. Ama büyük bir çoğunluğu da aynı Jurgis gibi uzun bir savaş vermiş, savaşı kazanamayacaklarını anlayıp pes etmiş işçilerdi. Sonraları, yine evsiz ve avare ama henüz serserileşmemiş, hâlâ iş arayan bir türe daha rastlayacaktı; tarlalarda iş arayanlara. Bu adamlardan bir ordu dolusu vardı, toplumun ihtiyaç fazlası dev ordusuydu bunlar; doğanın acımasız düzeni tarafından dünyadaki gündelik işleri, garantisiz ve geçici oldukları halde yine de üstlenilmeleri gereken angarya işleri yapmak üzere yaratılmışlardı. Onlar böyle olduğunu bilmiyordu tabii; onların tek bildiği iş aradıkları ve işin kısa süreli olduğuydu. Yaz başında Teksas'ta oluyor, sezon boyunca, ekinler hazır oldukça kuzeye doğru ilerliyor, sonbaharda Manitoba'ya kadar gelmiş oluyorlardı. Ardından kışın çalışabilecekleri büyük kereste kamplarını deniyorlardı; şansları yaver gitmezse şehirlere sürükleniyor, biriktirmeyi başarabildikleri ve yine geçici işler yaparak kazandıkları paralarla geçiniyor, istimbotlarla arabaları doldurup boşaltıyor, hendek kazıyor, kar kürüyorlardı. Sayıları ihtiyaçtan fazlaysa, zayıf olanlar yine doğanın acımasız düzenine uyarak soğuktan ve açlıktan ölüyordu.

Hasat işi Jurgis'in karşısına temmuzun ikinci yarısında, Missouri'deyken çıktı. Adamlar ekinleri hazır hale getirmek için üç-dört ay çalışmışlardı ve bir-iki haftalığına yardım edecek kimseyi bulamadıkları takdirde hemen hepsi ziyan olacaktı. Bu yüzden her yerde deli gibi işçi aranıyordu; ajanslar kurulmuş ve şehirlerde erkek kalmamıştı; kolejli çocuklar bile vagonlara doldurulup getiriliyor, gözü dönmüş çiftçiler sürüler halinde tren durdurup vagonlar dolusu adamı zorla alıp götürüyor, iyi de para veriyor-

lardı; ortalama ücret günde iki dolar artı yemekken, en iyiler günde iki buçuk-üç dolara kadar kazanabiliyordu.

Havada hasat ateşi vardı ve o bölgede bulunup ruhu olan hiçbir adam bundan etkilenmeden duramazdı. Jurgis bir ekibe katıldı ve iki hafta boyunca hiç ara vermeden, tan vaktinden hava kararıncaya kadar, günde on sekiz saat çalıştı. Eski sefalet günlerinde ona servet gibi gelecek bir meblağ kazandı; ama şimdi bu parayla ne yapabilirdi ki? Bir bankaya yatırabilir ve şansı yeterince iyi giderse istediği zaman geri çekebilirdi tabii. Jurgis artık bir kıtada avare dolaşan evsiz bir adamdı; hem bankalar, çekler, kredi mektupları hakkında ne biliyordu ki? Parayı üzerinde taşırsa da, bir gün mutlaka çaldıracaktı; keyfini çıkarabilecekken çıkarmaktan başka bir seçenek var mıydı? Bir cumartesi gecesi arkadaşlarıyla birlikte bir kasabaya sürüklendi; yağmur yağdığı ve kalabileceği bir yer olmadığı için bir meyhaneye gitti. Birileri ona, o birilerine içki ısmarladı ve gülüşüp şarkılar söyleyerek eğlendiler; derken meyhanenin arka tarafından kırmızı yanaklı ve şen şakrak bir kız ona gülümseyince, Jurgis'in yüreği ağzına geldi. Başıyla işaret edince, kız gelip yanına oturdu; yine içkiler içildi, Jurgis kızla birlikte bir odaya çıktı ve içindeki vahşi hayvan ayaklanıp zamanın başlangıcından beri ormanlarda kükrediği gibi kükredi. Jurgis anıları ve utancı yüzünden, kadınlı erkekli bir grubun da onlara katılmasına memnun oldu; birlikte içmeye devam edip vur patlasın çal oynasın bir gece geçirdiler. İhtiyaç fazlası işgücü ordusunun vagonunu başka bir vagon, doğanın acımasız düzeni altında yaşam savaşı veren kadınlar ordusunun vagonu takip ediyordu. Haz peşinde koşan birçok zengin adam olduğu için, genç ve güzel oldukları sürece hayatları kolay ve bolluk içinde geçiyordu; ama sonra daha güzel ve daha genç olanlar gelip onları işsiz bırakıyor, onlar da sokağa çıkıp işçilerin izinden gidiyordu. Bazen kendileri çıkıp geliyor, meyhanecilere yüzde veriyorlardı; bazen de aynı işçi ordusu gibi ajanslar yoluyla iş buluyorlardı. Hasat zamanı kasabalarda, kışın kereste

kamplarının yakınında, adamların gittiği şehirlerde oluyorlardı; askeri bir birlik kamp kurduğunda, bir demiryolu ya da kanal yapılırken, büyük bir fuar kurulurken, kadınlar da orada hazır oluyor, bazen sekiz-on kişi bir arada barakalarda, meyhanelerde, kiralık ucuz odalarda kalıyorlardı.

Sabahleyin Jurgis beş parasız, yine yollara düştü. Hasta gibiydi ve midesi bulanmıştı ama yeni hayat planına uyarak bu duygularını bastırdı. Kendini aptal durumuna düşürmüştü ama artık yapacak bir şey yoktu; tek yapabileceği bunun bir daha olmamasını sağlamaktı. Hareket ve temiz hava baş ağrısını geçirinceye kadar hırsla yürüdükten sonra gücü kuvveti ve neşesi yerine geldi. Bu sürekli başına geliyordu çünkü Jurgis hâlâ aklına estiği gibi yaşayan biriydi ve hazlarını henüz meslek edinmemişti. Yollara düşmüş bu adamların çoğunluğu gibi içki ve kadın isteği dayanılmaz hale gelinceye kadar avare dolaşan, sonra da bir hedef uğruna çalışmaya başlayan ve âlem parasını kazanır kazanmaz işi bırakan biri olması için uzun zaman geçmesi gerekecekti.

Bilakis, Jurgis ne kadar denese de, vicdan azabı çekmeden edemiyordu. O hayalet hâlâ yakasını bırakmamıştı. En beklenmedik yerlerde üzerine çullanıyor, bazen ona zorla içki içiriyordu.

Bir gece fırtınaya yakalandı ve bir kasabanın hemen dışındaki küçük bir eve sığınmayı denedi. Burası işçilik yapan bir adamın eviydi ve evin sahibi Beyaz Rusya'dan yeni göç etmiş, Jurgis gibi bir Slavdı; adam Jurgis'i kendi dilinde selamlayıp kurumak için mutfaktaki ateşin yanına gelmesini söyledi. Ona verecek yatağı yoktu ama samanlıkta saman vardı, orada uyuyabilirdi. Adamın karısı akşam yemeğini pişiriyor, çocukları yerde oyun oynuyordu. Jurgis oturdu ve adamla eski ülkelerinden, gittikleri yerlerden, yaptıkları işlerden söz ettiler. Sonra yemek yediler ve ardından oturup sigara içerek Amerika'dan, Amerika'yı nasıl bulduklarından söz ettiler. Ancak Jurgis bir cümlenin ortasında susuverdi çünkü kadının büyük bir leğende su getirip en küçük bebeklerini soymaya başladığını görmüştü. Ötekiler emekleyerek

yataklarının olduğu dolap gibi yerin içine girmişti ama adam bebeğin banyo yapmak zorunda olduğunu söyledi. Geceleri serin olmaya başlamış ve Amerika'nın iklimini bilmeyen anne bebeğe kışlık ne varsa giydirmişti; sonra hava tekrar ısınmıştı ve çocuğun vücudunda isilik gibi şeyler oluşmuştu. Doktor bebeği her gece yıkamasını söylemişti ve budala kadın da ona inanmıştı.

Jurgis anlatılanları belli belirsiz duydu; bebeği izliyordu. Herhalde bir yaşında, yumuşacık tombik bacakları, yuvarlacık bir karnı, kömür karası gözleri olan ufacık, gürbüz bir şeydi. Sivilcelerinden fazla rahatsız görünmüyor, leğenin üzerinde sevinçten delirmiş gibi tepiniyor, debeleniyor, kıkırdıyor, bir annesinin yüzüne, bir kendi minicik ayak parmaklarına yapışıyordu. Annesi onu suya bırakınca leğenin ortasında oturup sırıtarak kendi üstüne sular sıçratırken domuzcuklar gibi güldü. Bebek Rusça konuşuyor, Jurgis de biraz Rusça biliyordu; çocuk sözcükleri şirin mi şirin bir bebek aksanıyla söylüyor ve her bir sözcük Jurgis'e kendi ölü bebeğini hatırlatıyor, birer bıçak gibi kalbine saplanıyordu. Jurgis hiç kıpırdamadan, ses çıkarmadan ama yumruklarını sımsıkı sıkarak otururken göğsünde koptu kopacak bir fırtına, gözlerinin ardında taştı taşacak bir sel vardı. Sonunda artık dayanamadı ve yüzünü ellerine gömüp gözyaşlarına boğularak ev sahiplerini hem ürküttü hem de şaşırttı. Bunun utancıyla kendi acısının arasında kalan Jurgis daha fazla dayanamayıp kalktı ve koşarak yağmurun altına çıktı.

Yolda yürüdü durdu ve sonunda karanlık bir koruluğa gelerek orada gizlenip kalbi parçalanırcasına ağladı. Ah, nasıl bir acı, nasıl bir çaresizlikti, anılar mezarlığının yarılarak açılması, eski hayatından hayaletlerin ortaya çıkarak onu kamçılaması! Bir daha asla geri dönemeyeceği o eski halini görmek nasıl bir dehşetti –Ona'yı, çocuğunu ve kendi ölmüş halini, kollarını ona uzatmış, dipsiz bir uçurumun karşı tarafından ona seslenirken görmek– onları sonsuza kadar kaybettiğini, kendi sefilliğinin batağı içinde debelenerek boğulmak üzere olduğunu bilmek.

23.

Jurgis sonbahar başında yine Şikago yoluna düştü. Samanlar altında ısınamadığınız anda serseriliğin bütün keyfi kaçıyordu; ayrıca binlerce adam gibi o da erken giderek izdihamdan kurtulacağı yanılgısı içindeydi. Ayakkabısına saklayarak yanında götürdüğü on beş dolar vicdan azabıyla değil kış vakti şehirde işsiz kalma düşüncesinin verdiği korkuyla meyhanecilerin elinden kurtarılmış bir paraydı.

Bir grup adamla birlikte geceleri yük vagonlarına gizlenerek, tren ne kadar hızlı giderse gitsin her an aşağı atılma riski altında seyahat etti. Şehre geldiklerinde ötekilerden ayrıldı çünkü Jurgis'in parası vardı, onların yoktu ve Jurgis bu savaşta kendini kurtarmaya kararlıydı. Zaman içinde öğrendiği bütün becerileri kullanacak ve kim düşerse düşsün, o ayakta kalacaktı. Havanın iyi olduğu gecelerde parkta, kamyonlarda, boş bir kutunun içinde yattı; hava yağmurlu ya da soğuk olduğundaysa on sentlik pansiyonlardan birine sığındı ya da ucuz bir apartmanın holünü "işgal etme" ayrıcalığı için üç sent verdi. Karnını bedava yemek dağıtılan yerlerde doyuruyor, yemeğe üç sentten fazla vermiyordu; böylece en az iki ay hayatta kalabilecek ve o zamana kadar nasılsa bir iş bulmuş olacaktı. Tabii ki temizliğe veda etmişti çünkü daha ilk gece kaldığı yerden çıkarken giysileri çoktan pire kaynıyordu. Göle gitmediği sürece –ki yakında o da buz tutacaktı– şehirde yüzünü yıkayabileceği bir yer bile yoktu.

Önce çelik fabrikasıyla biçerdöver fabrikasına gitti ve o işlerin çoktan kapıldığını öğrendi. Et fabrikalarından uzak durmaya özen gösterdi; artık bekâr bir adam olduğunu, iş bulduğunda

kazancının tek sahibi olabilmek için öyle de kalacağını söyleyip duruyordu kendi kendine. O uzun, yorucu fabrika ve ambar turuna başlayıp şehrin bir ucundan ötekine kadar taban tepmeye, gittiği her yerde ondan önce gelmiş onlarca ve yüzlerce adam görmeye başladı. Gazetelere de bakıyordu; ama artık tatlı dilli temsilcilerin sözüne kanacak değildi. "Yollardayken" o numaraların hepsini öğrenmişti.

Sonunda, bir ay kadar aradıktan sonra, yine bir gazete ilanından iş buldu. Yüz işçi aranıyordu ve Jurgis ilanın "sahte" olduğunu düşündüğü halde yeri yakınlarda olduğu için yine de gitti. Bir blok uzunluğunda kuyruk vardı ama oradan geçen bir at arabası sırayı bozunca fırsatı kaçırmayıp önlerden bir yer kaptı. Adamlar tehditler savurarak onu sıradan atmaya çalışsa da, Jurgis küfürler savurarak polislerin dikkatini çekebilecek bir kargaşa çıkarınca, polisin olaya karışması durumunda hep birlikte "dağıtılacaklarını" bilen ötekiler yatıştı.

Jurgis bir-iki saat sonra bir odaya girip masada oturan iriyarı bir İrlandalının karşısında durdu.

"Daha önce Şikago'da çalıştın mı?" diye sordu adam; bunu ona söyleten iyi bir melek miydi yoksa kendi keskin zekâsı mıydı bilinmez ama Jurgis, "Hayır, efendim," diye cevap verdi.

"Nereden geldin?"

"Kansas City, efendim."

"Referansın var mı?"

"Yok, efendim. Sadece vasıfsız işçiyim. Kollarım güçlüdür."

"Bana sıkı çalışacak adamlar lazım; yeraltında telefon hatları için tüneller kazılacak. Sana uymaz belki."

"İsterim, efendim; ne iş olsa yaparım. Ücret ne kadardı?"

"Saati on beş sent."

"İsterim, efendim."

"Pekâlâ; arkaya geçip adını yazdır."

Jurgis yarım saat sonra iş başında, şehir sokaklarının bayağı bir altındaydı. Tünel telefon kabloları için tuhaf bir yerdi; iki

buçuk metre yüksekliğinde ve zemini de hemen hemen o genişlikteydi. Buradan sayısız kollara ayrılıyordu; şehrin altındaki kusursuz bir örümcek ağı; Jurgis ekibiyle birlikte çalışacakları yere kadar bir kilometreden fazla yol yürümüştü. Daha da tuhafı, tünel de elektrikle aydınlatılmıştı ve içinde çift raylı, dar hatlı bir demiryolu vardı!

Ama Jurgis oraya soru sormak için gelmemişti ve bu konuyu fazla düşünmedi. Bütün bunların ne anlama geldiğini ancak bir yıl kadar sonra öğrenecekti. Belediye Meclisi sessiz sedasız kabul ettiği masumane bir yasa tasarısıyla şehir sokaklarının altına telefon hattı döşeme hakkını bir şirkete vermişti; büyük şirket bundan güç alarak bütün Şikago'nun altına yük taşıma amacıyla raylar döşenecek tüneller açmıştı. Şehirdeki işverenler arasında milyonlarca dolarlık sermayeyi temsil eden ve iş sendikalarını baskı altına alma amacıyla kurulmuş bir birlik vardı. Başlarına bela olan en büyük sendika, taşıma işçilerine ait olandı; bütün büyük fabrikalarla mağazaları ve tren istasyonlarını birbirine bağlayan bu tüneller tamamlandığında taşıma işçileri sendikasını kıskaca almış olacaklardı. Belediye Meclisi'nin kulağına arada bir söylentiler ve dedikodular geliyordu, hatta bir ara araştırma komitesi kurulmuştu; ama her seferinde küçük bir servet el değiştiriyor ve söylentiler diniyordu; derken bir gün şehir irkilerek uyandı ve tünellerin tamamlandığını gördü. Büyük bir skandaldı tabii; üzerinde tahrifat yapılan belgelerle birlikte başka suçlar da ortaya çıktı ve –tabiri caizse– Şikagolu büyük kapitalistlerden bazıları hapse girdi. Tünellerin ana girişi içlerinden birine ait olan bir meyhanenin arkasında olduğu halde meclis üyeleri bundan hiç haberleri olmadığını beyan ettiler.

Jurgis'in çalıştığı tünele yeni girilmişti ve bütün kış işi olacağı garantiydi. Öyle sevinçliydi ki parasının kalanıyla o gece bir hovardalık yapıp dört işçiyle birlikte ev yapımı kocaman bir saman döşeğin üzerinde uyuyacağı ucuz bir oda kiraladı. Odanın haftalığı dört dolardı ve dört dolara da işyerine yakın bir pansiyonda

yemek yiyecekti. Haftada dört dolar da elinde kalıyordu ve bu Jurgis için inanılmaz bir miktardı. Evvela kendi kazma küreğinin parasını ödemek ve ayakkabıları parçalanmak üzere olduğu için bir çift sağlam bot, bütün yaz üstünden çıkarmadığı gömlek lime lime olduğu için de flanel bir gömlek almak zorunda kaldı. Bir hafta boyunca uzun uzun palto alıp almamayı düşündü. Yandaki odada ölen Yahudi bir gömlek düğmesi satıcısına ait, ev sahibi kadının kira ücreti olarak el koyduğu bir palto vardı; ama Jurgis sonunda paltosuz idare etmeye karar verdi çünkü nasılsa gündüzleri yeraltında, geceleri yatakta olacaktı.

Ancak bu talihsiz bir karardı çünkü meyhaneleri her zamankinden daha çok mekân tutmasına neden olacaktı. Jurgis şimdi yediden beş buçuğa kadar çalışıyor, yarım saat yemek arası veriyordu; yani hafta arası günlerde güneşi hiç görmüyordu. Akşamları barlardan başka gidecek yeri yoktu; aydınlık ve sıcak olan, biraz müzik dinleyip arkadaşlarıyla sohbet edebileceği başka bir yer bulamazdı. Gidebileceği bir evi yoktu; hayatında sevgiye yer kalmamıştı; yalnızca ahlaksızlıkta yoldaş olduklarıyla edilen acınası alaycı sözlerde kalmıştı sevgi. Pazarları kiliseler açıktı; ama leş gibi kokan, boynuna bitler yapışmış bir işçinin kendisinden uzak durulduğunu, insanlara rahatsızlık verdiğini görmeden gidebileceği bir kilise var mıydı acaba? İşe yakın ama ısıtması olmayan, bir metre uzaktaki boş bir duvara bakan odanın bir köşesi onundu tabii; buz gibi rüzgârların esip durduğu ıssız sokaklar da onundu; bunlar dışında bir tek meyhaneler vardı; ve buralarda oturmaya devam etmek için tabii ki içmek zorundaydı. Arada bir içmeye devam ettiği sürece evindeymiş gibi davranabilir, zarla ya da bir deste yağlı iskambil kâğıdıyla kumar oynayabilir, eski püskü bilardo masasının başında bahse tutuşabilir, içinde katillerin ve yarı çıplak kadınların resimleri olan bira lekeli pembe bir "spor gazetesine" bakabilirdi. Parasını böyle zevkler için harcıyordu; taşıma işçileri sendikasının direncini kırabilsinler diye Şikagolu tacirler için ter döktüğü altı buçuk hafta böyle geçti.

Bu şekilde yürütülen bir işte işçilerin başına ne geldiğine fazla önem verilmiyordu. Tünel açma işi günde ortalama bir kişinin yaşamına ve birçok feci kazaya mal oluyordu; ancak bunlardan en fazla beş-on kişinin haberi oluyordu. İşin çoğu yeni tünel açma makineleriyle, olabildiğince az patlatmayla yapılıyordu; ama kayalar düşüyor, destekler çöküyor, vakitsiz patlamalar oluyordu; bunlara ek olarak bir de demiryolu yapımının bütün tehlikeleri mevcutu. Jurgis böyle bir ortamda, bir gece ekibiyle birlikte çıkışa doğru giderken, sağ taraftaki sayısız kollardan birinden çıkan bir lokomotif ve dolu bir vagon omzuna çarptı, Jurgis'i beton duvara savurarak bayılmasına neden oldu.

Jurgis bir ambulansın çan sesiyle gözlerini açtı. Üzerinde bir battaniyeyle ambulansın içinde yatmıştı ve araç tatil kalabalığının ortasında yavaşça ilerliyordu. Onu eyalet hastanesine götürdüler ve genç bir doktor kolunu alçıya aldı; sonra yıkayıp bir grup yaralı ya da kırık çıkığı olan adamın olduğu bir koğuşa yatırdılar.

Jurgis'in Amerika'daki en güzel Noel'i bu hastanede geçti. Bu kurumda her yıl skandallar patlak verir ve araştırmalar yapılır, gazeteler doktorların hastalar üzerinde inanılmaz deneyler yapmalarına izin verildiği suçlamalarıyla dolup taşardı; ama Jurgis bunu bilmiyordu; onun tek şikayeti Packingtown'da çalışmış birinin köpeğine bile vermeyeceği konserve etlerle besleniyor olmaktı. Jurgis et fabrikalarında üretilen konserve etleri, "rozbifleri" kimlerin yediğini sık sık merak ederdi; şimdi anlamaya başlamıştı; hileli et diyebileceğiniz bu ürünler devlet kurumlarına ve onların aracılarına satılıyor, askerlerle denizcilere, mahkûmlarla devlet hastanelerinde yatanlara, kereste kamplarında ve demiryolu yapımında çalışan adamlara yediriliyordu.

Jurgis iki haftanın sonunda hastaneden çıkmaya hazırdı. Kolu güçlendiği ve işe dönebileceği için değil, sadece artık bakıma ihtiyaç duymadan yaşayabileceği ve yatağını ondan daha kötü durumda olan birine vermek zorunda oldukları için. Tamamen çaresiz durumda olması, bu arada bir ölüm kalım savaşı verecek

olması ne hastane yetkililerini ne de şehirdeki başka birini ilgilendiriyordu.

Tesadüf bu ya, kaza pazartesi günü olmuş ve Jurgis bir haftalık yemek parasıyla odanın kirasını daha yeni ödemiş, cumartesi günü aldığı haftalığından kalan paranın hemen hepsini harcamıştı. Cebinde en fazla yetmiş beş sent vardı ve bir de kaza geçirdiği gün için bir buçuk dolar alacaktı. Şirketi dava edip kaza tazminatı alması mümkün olabilirdi ama Jurgis bunu bilmiyordu ve şirketin de kendiliğinden söyleyecek hali yoktu. Gidip parasıyla aletlerini aldı ve aletleri elli sent için rehine verdi. Sonra eve gitti ama kadın onun yerini başkasına kiralamıştı ve evde başka yer yoktu; ardından yemeklerini yediği pansiyona gitti ve oradaki kadın da onu şöyle bir süzüp sorular sordu. Jurgis bir-iki ay boyunca para kazanamayacağı ve yalnızca altı haftadır orada yediği için veresiye yemek vererek riske giremeyeceğine karar vermesi uzun sürmedi.

Böylece Jurgis perişan bir halde sokakta kalmış oldu. Hava buz gibiydi, hızla yağan kar yüzünü dövüyordu. Gidecek bir yeri, üstünde paltosu yoktu ve aylar boyu bir sent bile kazanamayacağından emin, cebindeki iki dolarla kalakalmıştı. Karın yağması artık Jurgis için bir iş fırsatı değildi; canla başla kar küreyenlerin yanından yürüyüp geçmekten başka bir şey gelmiyordu elinden; onunsa tek kolu askıdaydı! Kamyon yükleyip boşaltma gibi ufak tefek işlerle idare etme umudu yoktu; gazete satmayı ya da valiz taşımayı bile beceremezdi çünkü rakipleri canına okurdu. Bütün bunları idrak ederken kapıldığı dehşeti tarif edecek sözcükler yoktu. Ormandaki yaralı bir hayvan gibiydi; düşmanlarıyla adil olmayan koşullarda mücadele etmek zorundaydı. Aciz durumda olmasını kimse umursamayacaktı; böyle zor bir durumdayken ona yardım edecek, mücadelesini biraz olsun kolaylaştıracak hiç kimse yoktu. Dilencilik yapsa bile, zamanı geldiğinde öğreneceği nedenler yüzünden, dezavantajlı konumda olacaktı.

İlk başta bir tek feci soğuktan kaçmayı düşünebildi. Sıkça gittiği meyhanelerden birine girip bir içki ısmarladıktan sonra titreyerek ateşin yanında durup kovulmayı bekledi. Yazılı olmayan bir kanuna göre, bir içki alarak içeride kalabileceğiniz belli bir süre vardı; ondan sonra ya bir içki daha almak ya da gitmek zorundaydınız. Jurgis'in eski müşteri olması bu süreyi biraz uzatıyordu; yine de iki haftadır yoktu ve "sokağa düştüğü" çok belliydi. "Talihsiz hikâyesini" anlatarak merhamet dileyebilirdi ama bu da pek işe yaramazdı; bu gibi şeylerden etkilenen bir meyhanecinin yeri böyle bir günde çok geçmeden ağzına kadar "baldırı çıplaklarla" dolardı.

Böylece Jurgis başka bir yere gidip beş sent daha harcadı. Artık karnı öyle acıkmıştı ki acılı yahniye hayır diyemedi ve bu zaafı yüzünden içeride kalma süresi önemli ölçüde azaldı. Oradan da kovulunca, iş arkadaşlarından Bohemyalı sinsi bir tiple arada bir kadın bulmak için gittikleri "Levee" bölgesindeki tehlikeli bir yere doğru yola koyuldu. Oradaki meyhanecinin "yem" olarak içeride kalmasına izin vereceğini umuyordu ama boşuna. Bu gibi adi yerlerde, kış ortasında, meyhaneciler müşterileri ayartmak için karla kaplanmış ya da yağmurdan sırılsıklam olmuş bir-iki kimsesiz serserinin perişan halde ateşin yanında oturmasına izin verirdi genelde. Mesaisi biten bir işçi neşeyle içeri girer ve burnunun dibinde böyle bir manzara varken içkisini rahat rahat içmekte zorlanırdı; derken sesleniverirdi: "Hey, ahbap, neyin var? Bayağı hırpalanmış görünüyorsun!" Öteki acılı hikâyesini anlatmaya başlayınca da, "Gel, sen de bir içki iç, neşen yerine gelsin," derdi adam. Böylece birlikte bir içki içerlerdi ve eğer evsiz olan yeterince sefil görünüyor, ağzı da yeterince iyi laf yapıyorsa, ardından ikinci içki gelirdi; tesadüfen aynı ülkeden gelmiş, aynı şehirlerde yaşamış ve aynı işleri yapmışlarsa, bir masaya oturup bir-iki saat sohbet ederlerdi; bu arada meyhaneci de bir dolar kazanmış olurdu. Şeytanca bir şeydi belki ama meyhaneci de bu yüzden suçlanamazdı. O da ürünlerine

katkı maddesi koyan ya da sahte ürünler pazarlayan şirketlerle aynı durumdaydı. Bunu yapmazsa, başka biri yapacaktı; belediye meclisine üye olan biri değilse, meyhaneci de büyük bira fabrikalarına borçlanacak ve iflasın eşiğine kadar gelecekti.

Ancak o öğleden sonra "yem" pazarında doygunluk vardı ve Jurgis için oturacak yer yoktu. O korkunç günde bir yerlere sığınabilmek için toplamda otuz sent harcamış, hava yeni kararmıştı ve polis merkezlerinin kapıları geceyarısına kadar açılmayacaktı. Ancak son gittiği yerdeki barmen onu tanıdığı ve sevdiği için patron gelene kadar masalardan birinde uyuklamasına izin verdi; Jurgis çıkarken bir de tüyo verdi: yakınlarda dini toplantı gibi bir şey yapılıyor, vaazlar verilip ilahiler söyleniyor ve içeride ısınmak için yüzlerce evsiz oraya gidiyordu.

Jurgis dosdoğru oraya gitti ama kapının yedide açılacağını söyleyen bir yazı vardı; sonra bir blok boyunca yarı yürüyüp yarı koşarak bir süre bir kapı aralığında durdu ve saat yedi oluncaya kadar bu şekilde devam etti. Sonunda her yeri buz kesmiş halde (kolunu bir kez daha kırmayı göze alarak) kalabalıkla birlikte itiş kakış içeri girip büyük sobaya yaklaştı.

Saat sekizde öyle bir izdiham vardı ki konuşmacılar gurur duyuyor olsa gerekti; sıraların araları yarıya kadar doldu ve kapıdakiler öyle sıkış tıkış duruyordu ki üstlerinden yürüyüp geçebilirdiniz. Sahnede siyahlar giyinmiş üç yaşlı adam, sahnenin önünde piyano çalan genç bir kadın vardı. Önce ilahi söylendi ve ardından üç adamdan biri, uzun boylu, sinekkaydı tıraş olmuş, çok zayıf, siyah gözlüklü bir adam konuşmaya başladı. Jurgis sadece dehşetten uyanık kalabildiği için söylenenleri bölük pörçük duyuyordu; feci horladığını biliyordu ve o anda dışarı atılmak onun için ölüm emri gibi bir şey olurdu.

Vaiz "günah ve kurtuluş," Tanrı'nın sonsuz lütfu ve insani zaafları affedişi üzerine konuşuyordu. Gayet ağırbaşlı, gayet iyi niyetli biriydi ama Jurgis onu dinlerken ruhunun nefretle dolduğunu hissetti. Bu adam günah ve acı hakkında ne biliyordu

ki; karnı tok, sırtı pekti – bir de kalkmış ölüm kalım savaşı veren, açlık ve soğuk gibi şeytani güçlerin ölümcül kıskacındaki adamlara vaaz veriyordu! Jurgis haksızlık ediyordu tabii; ama bu adamların söz ettikleri hayat hakkında bir şey bilmediklerini, hayati sorunları çözebilecek türden insanlar olmadıklarını düşünüyordu; hayır, onlar da sorunun bir parçasıydı; insanları ezen ve baskı altında tutan düzenin bir parçasıydılar! Onlar da galip ve küstah sahip sınıfındandı; sıcacık bir salonları, yiyecekleri, giysileri, paraları vardı ki aç olanlara vaaz verebilsinler, açlar da boyunlarını büküp onları dinlesin! Yoksulların ruhlarını kurtarmaya çalışıyorlardı; kendi ruhlarındaki sorunsa bedenleri için dürüst bir varoluş şekli bulamamış olmalarıydı, bunu ancak bir aptal göremezdi.

Toplantı saat on birde bitti ve kimsesiz dinleyiciler tek sıra halinde, tövbe edip sahneye çıkmış olan birkaç haine bıyık altından küfürler savurarak karlı sokağa çıktı. Polis merkezinin açılmasına daha bir saat vardı ve Jurgis'in paltosu yoktu; üstelik uzun bir hastalıktan bitkin düşmüştü. O bir saat boyunca ölüp ölüp dirildi. Sırf kan akışını devam ettirmek için deliler gibi koşması gerekti; polis merkezine gittiği zaman da kapıda biriken kalabalığın sokağı tıkadığını gördü! Ülkenin "zor zamanların" eşiğinde olduğu 1904 yılının ocak ayıydı ve gazeteler her gün kapanan fabrikaların haberleriyle doluydu. İlkbahara kadar bir buçuk milyon kişinin işten çıkarılacağı tahmin ediliyordu. Bu yüzden şehirdeki bütün sığınma yerleri kalabalıktı ve polis merkezinin önündeki adamlar vahşi hayvanlar gibi kapışıp dövüşüyordu. Sonunda içerisi dolup kapılar kapatıldığında, kalabalığın yarısı dışarıda kaldı; Jurgis de güçsüz kalmış koluyla onların arasındaydı. Bir pansiyona gidip on sent daha harcamaktan başka seçenek kalmamıştı. Saat on iki buçukta, geceyi toplantıda ve sokaklarda boşa geçirdikten sonra bunu yapmak cidden yüreğini burktu. Pansiyondan tam yedide çıkmak zorundaydı; ranza ye-

rine geçen raf gibi şeyleri aşağı eğilebilecek şekilde yapmışlardı ve kurallara uymayanlar kendilerini bir anda yerde bulabilirdi.

Bu sadece bir gündü ve soğuk dalgası on dört gün boyunca sürdü. Jurgis'in bütün parası altı günde bitti; ondan sonra da hayatta kalmak için dilenmek üzere sokaklara düştü.

Şehir biraz hareketlenir hareketlenmez işe başlıyordu. Bir meyhaneden sokağa çıkıyor ve görünürde polis olup olmadığını kontrol ettikten sonra gözüne kestirdiği insanlara gidip acıklı hikâyesini anlatarak birazcık para vermeleri için yalvarıyordu. Birinden parayı alır almaz fırlayıp köşeyi dönerek ısınmak için üssüne geri dönüyordu; bunu gören kurbanı bir daha dilencilere para vermeyeceğine yeminler ederek çekip gidiyordu. Şöyle bir durup Jurgis'in bu koşullar altında başka nereye gidebileceğini –kendisi olsa nereye gideceğini– düşünmüyordu. Jurgis meyhanelerde herhangi bir lokantada aynı paraya yiyebileceği yemekten daha iyi şeyler yemekle kalmıyor, yanında bir de içki içip ısınabiliyordu. Hem ateşin yanında rahat bir sandalye bulup kızarmış ekmek gibi ısınıncaya kadar birileriyle yârenlik edebiliyordu. Meyhanelerde kendini evindeymiş gibi hissediyordu. Meyhanecilerin işlerinden biri de insanlardan kopardıkları paraların karşılığında dilencilere yiyecek ve içeceğin yanında bir de ev sunmaktı; şehirde bunu yapacak başka biri var mıydı peki; kurban bunu kendisi yapar mıydı?

Aslında zavallı Jurgis'in iyi bir dilenci olması beklenirdi. Hastaneden yeni çıkmıştı, feci hasta görünüyordu ve kolunu kullanamıyordu; hem paltosu da yoktu ve zangır zangır titriyordu. Fakat, heyhat, dürüst tacir bir kez daha katıksız gerçek ürünün göz boyayan sahtesi tarafından köşeye kıstırıldığını görecekti. Jurgis dilenci olarak organize olmuş ve bilimsel yöntemlerle çalışan profesyonellerle rekabet eden acemi bir amatördü sadece. Hastaneden yeni çıkmıştı; ama bu çok bayatlamış bir hikâyeydi ve doğruluğunu nasıl kanıtlayabilirdi ki? Kolu askıdaydı; bu da dilencilik yapan küçük bir çocuğun bile burun kıvıracağı bir

numaraydı. Yüzü bembeyazdı ve tir tir titriyordu; fakat ötekiler de diş takırdatma ve makyaj sanatlarının bütün inceliklerini biliyordu. Paltosuz olmasına gelince, bunların arasında yırtık pırtık keten bir pardösü ve keten pantolondan başka bir şey giymemiş olduğuna yemin edebileceğiniz tipler vardı; alttaki saf yünden kat kat iç çamaşırlarını gizlemekte öyle ustaydılar. Bu profesyonel dilencilerden çoğunun dayalı döşeli evleri, aileleri, bankada binlerce dolarları vardı; kimileri yeteri kadar kazanıp kendilerini emekli etmiş, yeni dilenciler yetiştiriyor ya da çıraklarını çalıştırıyorlardı. İki kollarını da sıkıca vücutlarına bağlatıp sahte yarım kollar dikilmiş şeyler giyen, fincanı tutması için çocuklara para verenler vardı. Bacakları olmayıp tekerli tahtaların üzerinde kendilerini itenler vardı; bazıları kör olma lütfuna erişmişti ve sevimli köpeklerle dolaşıyorlardı. O kadar talihli olmayan bazıları bir yerlerini kendi başlarına kesmiş ya da yakmış, vücutlarına kimyasallarla feci yaralar açmışlardı; sokakta ansızın çürümüş, mosmor kangrenli parmağını size doğrultan birine rastlayabilirdiniz; ya da pis bandajların altından her nasılsa gri-siyah bir yaranın yarısı görünüverirdi. Bu gözü kara insanlar şehrin lağım çukurundaki tortular, geceleri fahişelik hayatının sonuna gelmiş –Çinli adamların kapatmalığını yapıp ölmek üzere sokağa atılmış– kimsesiz kadınlarla birlikte yıkık dökük apartmanların yağmura batmış bodrumlarında, ucuza bayat bira satan batakhanelerde ve afyon tekkelerinde saklanan insan müsveddeleriydi. Polis teşkilatı her gün sokaklardan yüzlercesini toplardı ve sürüyle tecrit edildikleri hastanelerde minyatür bir cehennem yarattıklarını, o korkunç, hayvani, hastalıktan şişmiş cüzzamlı gibi yüzleriyle kahkahalar atarak, bağırıp çağırarak, sarhoşluğun çeşitli safhalarında çığlıklar atarak köpekler gibi havladıklarını, maymunlar gibi sesler çıkardıklarını, kendilerinden geçerek kudurup üstlerini başlarını yırttıklarını görebilirdiniz.

24.

Jurgis bütün bu zorluklara karşın donup ölmemek için pansiyon parasını ve bir-iki saatte bir içtiği içkilerin parasını çıkarmak zorundaydı. Karamsarlık ve umutsuzluk içinde, her gün o kuzey kutbu soğuğunda dolaşmak zorundaydı. O günlerde uygarlığın nasıl bir şey olduğunu her zamankinden daha net gördü; kaba güç dışında hiçbir şeyin geçerli olmadığı bir dünya, güce sahip olanların olmayanlara boyun eğdirdiği bir düzen. Jurgis güçsüzlerdendi; açık hava, bütün yaşam, kafese atılmış bir kaplan gibi arşınladığı, parmaklıkları birer birer deneyip hiçbirini yerinden bile oynatamadığı muazzam bir hapishaneydi onun için. Bu acımasız hırs savaşında yenilmişti ve kaderi yok edilmekti; bütün toplum bu cezadan kaçmamasını sağlamakla meşguldü. Nereye baksa parmaklıklar, onu düşmanca izleyen gözler vardı; bir bakışlarıyla sindiği, onu gördüklerinde coplarını biraz daha sıkan, karnı tok, havalı polisler; gözlerini bir an olsun üzerinden ayırmayan, içkisini içtikten sonra içeride kaldığı her anı ondan sakınan meyhaneciler; yakarışlarına kulak tıkayan, ısrarcı davrandığında sertleşen ve ona yukarıdan bakan, varlığından bile habersiz, telaşlı kalabalıklar. Herkesin kendi derdi vardı ve aralarında Jurgis'e yer yoktu. Hiçbir yerde istenmiyordu; gözlerini nereye çevirse, bu gerçek yüzüne vuruluyordu. Her şey bunu Jurgis'e göstermek için yapılmıştı; büyük evlerin kalın duvarları ve sürgülü kapıları, bodrum katların demir parmaklıklı pencereleri; demir kepenklerle ve sağlam kapılarla korunan, dünyanın dört bir yanına gidecek ürünlerle dolu ambarlar; akıl almaz mil-

yarlarca dolarlık servetlerini çelik kasalarda ve çelik kapılı mahzenlerinde saklayan bankalar.

Derken bir gün Jurgis'in başına inanılmaz bir şey geldi. Saat çok geç olmuş ve pansiyon parasını denkleştirememişti. Kar yağıyordu ve o kadar uzun zamandır sokaktaydı ki her yeri karla kaplanmış, iliklerine kadar üşümüştü. Tiyatrodan çıkan kalabalığın içinde çalışıyor, oraya buraya koşturuyor, çaresizliğinden biraz da tutuklanmayı umarak polislerin burnu dibinde büyük risklere giriyordu. Fakat bir mavi paltolunun ona doğru yürüdüğünü görünce kalbi duracak gibi oldu ve hemen fırlayıp bir-iki blok boyunca koştu. Durduğunda, ona doğru gelen bir adam görüp adamın önünü kesti.

"Lütfen, efendim," dedi her zamanki gibi, "bana pansiyon için biraz para verir misiniz? Kolum kırık olduğu için çalışamıyorum ve bir sentim bile yok. Ben dürüst bir işçiyim, efendim, daha önce hiç dilenmedim! Benim suçum değildi..."

Jurgis genelde sözü kesilinceye kadar devam ederdi ama bu adam sözünü kesmeyince, sonunda nefes nefese susmak zorunda kaldı. Jurgis adamın durduğu yerde hafifçe sallandığını fark etti. "Ne dedin sen?" diye sordu adam ansızın, genizden gelen bir sesle.

Jurgis daha yavaş ve tane tane konuşarak tekrar anlatmaya başladı; sözünü yarılamamıştı ki adam elini kaldırıp omzuna koydu. "Zavallıcık!" dedi. "Hayat –hık– sana... hiç iyi davranmamış, ha?"

Sonra Jurgis'e doğru sendeledi ve bu kez kolunu boynuna doladı. "Ben de senin gibiyim ahbap," dedi. "Hayat çok acımasız."

Bir lambanın yakınındaydılar ve Jurgis ışıkta adamı şöyle bir görebildi. Genç biriydi; bebeksi bir yüzü olan, yakışıklı, en fazla on sekiz yaşında bir delikanlıydı. İpekli bir şapkası, yakası kürklü ve yumuşacık, pahalı bir paltosu vardı; Jurgis'e anlayışla, tatlı tatlı gülümsüyordu. "Ben de çulsuzum dostum," dedi delikanlı. "Annemle babam çok acımasız, yoksa sana yardım ederdim. N'oldu ki sana?"

"Hastanedeydim."

"Hastane mi!" dedi delikanlı, tatlı tatlı gülümsemeye devam ederek. "Çook kötü! Polly Teyze de öyle –hık– Polly Teyzem de hastanede... teyzeciğimin ikizleri olacak! Sana nolmuştu ki?"

"Kolum kırıldı..." diye söz başladı Jurgis.

"Amaan," dedi öteki arkadaşıyla konuşur gibi. "Nolcak ki; atlatırsın. Keşke biri benim de kolumu kırsa ahbap; keşke! O zaman biraz ilgi gösterirlerdi –hık– hastaya yatardım ahbap! Sen benden ne istiyordun?"

"Açım, efendim," dedi Jurgis.

"Aç mısın! Niye bir şeyler yemiyorsun?"

"Hiç param yok, efendim."

"Paran mı yok! Ha, ha... sen de bendensin dostum... aynı ben! Bende de hiç para yok; topu atmak üzereyim! O zaman benim yaptığım gibi, sen neden eve gitmiyorsun?"

"Evim de yok," dedi Jurgis.

"Evin mi yok! Şehre yabancısın, ha? Aman Tanrım, çok kötü! Öyleyse bana gel... evet, Harry aşkına, nolcak ki, bana gel ve –hık– beraber bir şeyler yiyelim! Çok yalnızım; evde kimse yok! Peder yurtdışında... Bubby balayında... Polly ikiz doğuruyor... herkes bir yerlere gitti, lanet olsun! Adamı –hık– içkiye başlatmak için birebir! Bir tek ihtiyar Ham yanımda, tabakları doldurup duruyor; böyle yemek yenir mi; yenmez efendim! Ben de her gün kendimi kulübe atıyorum işte. Ama orada uyumama izin vermiyorlar... pederin talimatıymış, Harry aşkına... her gece eve gideceksiniz, efendim! Hiç böyle şey duydun mu? 'Her sabah olmaz mı?' diye sordum 'Hayır, efendim, her gece, yoksa harçlık yok.' Benim peder böyledir işte –hık– dediği dedik, Harry korusun! Bizim Ham'e de bana göz kulak olmasını söylemiş... bütün hizmetkârlar peşimde... buna ne diyorsun dostum? Benim gibi tatlı, sessiz sakin –hık– iyi kalpli bir delikanlısın ama baban Avrupa'ya gittiğinde bile –hık– seni rahat bırakmıyor! Ayıp değil mi, efendim? Onun yüzünden her akşam eve gidip bütün eğlen-

ceyi kaçırıyorum, Harry aşkına! Sorun bu işte; şu an bu yüzden buradayım! Onun yüzünden Kitty'den ayrılmak zorunda kaldım –hık– hem de onu gözü yaşlı bıraktım; buna ne diyorsun ahbap? 'Bırak da gideyim Kittens,' dedim; 'yarın daha erken gel... ben... görevin beni –hık– çağırdığı yere gidiyorum.' Elveda, elveda, tek gerçek aşkım; elveda, elveda... tek... gerçek... aşkım!"

Bu sonuncusu şarkıydı ve Jurgis'in boynuna iyice asılmış olan delikanlının sesi yaslı, ağlamaklıydı. Jurgis yaklaşan biri var mı diye etrafa tedirgin bakışlar atıyordu. Ama hâlâ kimsecikler yoktu.

"Ama yine geleceğim, yine geleceğim," diye devam etti genç adam hırsla. "Ben –hık– canım istediğinde bildiğimi okumayı da bilirim, Harry aşkına; Freddie Jones'un tepesi attı mı onu kimse durduramaz! 'Hayır, efendim,' dedim, 'katiyen, kimsenin beni eve götürmesine ihtiyacım yok; sen beni ne sandın, ha? Sarhoş olduğumu düşünüyorsun, değil mi, ha? Seni iyi tanırım! Ama senden daha sarhoş değilim, Kittens,' dedim ona. O da dedi ki: "Freddie, haklısın hayatım' (zeki kızdır Kitty), 'ama ben evde kalıyorum, sense gece vakti buz gibi sokaklara çıkıyorsun!' 'Şiir gibi konuştun, güzel Kitty,' dedim. 'Bu işin şakası yok, Freddie'ciğim,' dedi. 'Dur da sana taksi çağırayım, cici çocuk ol.' Sakın ha, ben kendi taksimi kendim çağırabilirim; ne yaptığımı da gayet iyi biliyorum! İşte böyle dostum; buna ne diyorsun? Benimle gelip bir şeyler yer misin? Beni kırma da, gel haydi! Hayat benim gibi sana da iyi davranmamış, beni iyi anlarsın; kalbin temizdir senin, Harry aşkına gel. Haydi gel dostum, bütün ışıkları açıp bir şampanya patlatalım, evin altını üstüne getirelim, haydi; hoppaa! Evde olduğum sürece istediğimi yapabilirim; bu da pederin talimatı, Tanrım! Hop! Hop!"

Kol kola yürümeye başlamışlardı ve genç adam yarı sersemlemiş vaziyette Jurgis'i çekiştirip duruyordu. Jurgis ne yapacağını düşünmeye çalışıyordu; yeni dostuyla birlikte kalabalık bir yerden dikkat çekmeden ve durdurulmadan geçemeyeceklerini

biliyordu. Şimdiye kadar yanlarından geçenlerin durumu tuhaf bulmamasının tek nedeni yağan kardı.

Jurgis bu yüzden ansızın durdu. "Çok uzak mı?" diye sordu.

"Çok değil," dedi öteki. "Ama sen yorgunsan? İyi, o zaman arabayla gideriz; ne dersin? Güzel! Taksi çağıralım!"

Sonra delikanlı tek eliyle sıkıca Jurgis'e tutunup ötekiyle ceplerini karıştırmaya başladı. "Sen çağır, ben ödeyeyim, dostum," diye önerdi. "Ne dersin, ha?"

Sonra bir cebinden kalın bir para rulosu çıkardı. Jurgis hayatında bu kadar parayı bir arada görmemişti; şaşkın gözlerle ruloya bakakaldı.

"Çokmuş gibi görünüyor, değil mi?" dedi Freddie, ruloyu kurcalayarak. "Sakın aldanma, dostum, hepsi de küçük paralar! Bir hafta içinde topu atacağım kesin; yeminle. Ayın birine kadar da bir sent bile yok –hık– pederin talimatı... Harry aşkına, bir sent bile yok! Adamı delirtmek için birebir. Bu öğleden sonra tel çektim; eve gitmem için bir neden daha. 'Açlıktan ölmek üzereyim,' dedim, 'Aile şerefiniz için bana biraz ekmek gönderin. Açlık beni yanınıza gelmeye mecbur bırakacak. Freddie.' Telgrafta böyle yazdım, Harry aşkına, ve ciddiyim. Bana biraz para göndermezse, Tanrı şahidim olsun, okulu bırakacağım."

Genç adam bu şekilde ipe sapa gelmez şeyler anlatmaya devam etti; bu arada Jurgis heyecandan titriyordu. O para tomarını alıp öteki daha ne olduğunu anlayamadan karanlığın içinde gözden kaybolabilirdi. Yapsa mıydı acaba? Daha ne bekliyordu, bundan daha iyi ne olabilirdi ki? Ama hayatında hiç suç işlememiş olan Jurgis biraz fazla tereddüt etmişti. "Freddie" rulonun içinden bir tane banknot çekip ötekileri tekrar cebine soktu.

"Al, dostum," dedi, "bu sende dursun." Parayı uzatarak salladı. Bir meyhanenin önündeydiler; Jurgis pencereden gelen ışıkta paranın yüz dolarlık bir banknot olduğunu gördü.

"Sende dursun," dedi öteki tekrar. "Taksi parasını ver, üstü de sende kalsın... benim –hık– para işlerine hiç aklım ermez! Pe-

der öyle söyler ve peder bu işleri iyi bilir; pederin kafasının ticarete iyi çalıştığı kesin! 'Pekâlâ peder,' dedim ona, 'sen gösteriyi yap, ben de bilet alayım!' Adam Polly Teyzeyi başıma bekçi bıraktı –hık– şimdi Polly hastanede ikiz doğuruyor, ben de ortalığı birbirine katıyorum! Hey, taksi! Hey! Çağırsana şunu!"

Yanlarından bir taksi geçiyordu; Jurgis fırlayıp seslenince adam kaldırım kenarından U dönüşü yaptı. Freddie zar zor bindikten sonra Jurgis de peşinden biniyordu ki şoför bağırdı: "Hey, sen! Dışarı!"

Jurgis duraksayarak denileni yapmayı düşündü; ama dostu hemen atıldı: "Ne var? Ne diyorsun sen, hey?"

Şoför uzatmadı, Jurgis bindi. Sonra Freddie göl kenarında bir adres söyledi ve taksi ilerledi. Delikanlı arkasına yaslanıp Jurgis'e sokularak mutlu mesut bir şeyler mırıldandı; çok geçmeden derin bir uykuya daldı ve Jurgis titreyerek öylece oturup o para tomarını hâlâ alıp alamayacağını düşünmeye koyuldu. Ama dostunun ceplerini karıştırmaya korktu; üstelik şoför de hâlâ tetikte olabilirdi. Yüz dolar ondaydı ve bununla yetinmek zorundaydı.

Taksi yarım saat kadar sonra durdu. Göl kenarına gelmişlerdi ve doğudan eserek buzla kaplı gölü geçen dondurucu bir rüzgâr vardı. Şoför, "Geldik deyince, Jurgis dostunu uyandırdı.

Genç adam irkilerek doğruldu.

"Selam!" dedi. "Neredeyiz? Neler oluyor? Sen kimsin, hey? Ha, evet, tamam. Neredeyse hatırlayamayacaktım –hık– eski dostum! Eve mi geldik? Bakayım! Bırr, çok soğuk! Tamam... gel haydi... eve geldik... evim –hık– güzel evim!"

Karşılarında sokakla arasında bayağı mesafe olan, bütün bir bloğu kaplayan, granitten koca bir yığın vardı. Jurgis bahçe yolundaki lambaların ışığında evin ortaçağ kaleleri gibi kuleleri ve koca üçgen çatıları olduğunu gördü. Delikanlının hata yapmış olması gerektiğini düşündü; bir insanın otel ya da belediye sara-

yı büyüklüğünde bir evi olabileceğini aklı almıyordu. Ama sessizce onu takip etti ve uzun bir merdiveni kol kola çıktılar.

"Burada bir düğme olacaktı, ahbap," dedi Freddie. "Koluma gir de bulayım! Dikkat... hah, tamam, buradaymış! Kurtulduk!"

Zil çaldı ve birkaç saniye sonra kapı açıldı. Kapıyı açık tutan mavi üniformalı adam, bir heykel kadar sessiz, boşluğa bakıyordu.

Bir an ışıktan gözlerini kırpıştırarak öylece durdular. Sonra Jurgis dostunun kolundan çekiştirdiğini hissedip içeri girdi ve mavi robot kapıyı kapadı. Jurgis'in kalbi deliler gibi atıyordu; bu yaptığı büyük bir cesaretti; nasıl tuhaf ve esrarengiz bir yere girmeye cüret ettiğini bilemiyordu. Alaaddin de mağarasına girerken bundan daha heyecanlı olamazdı herhalde.

Jurgis'in durduğu yer loştu; ama sütunları yukarıdaki karanlığın içinde gözden kaybolan muazzam holü ve karşı uçtaki büyük merdiveni görebiliyordu. Yerdeki mozaik mermerler cam gibi pürüzsüzdü ve duvarlardan birbiriyle uyumlu, zengin renklerdeki koca kapı perdelerine işlenmiş ya da tablolarda ışıldayan tuhaf şekiller yansıyordu; gölgelik bir ormanda batan güneşin parıltıları gibi, mor, kırmızı ve altın rengi, harika ve gizemli şekillerdi bunlar.

Mavi üniformalı adam sessizce yanlarına gelmişti; Freddie şapkasını çıkarıp adama verdikten sonra Jurgis'in kolundan çıkıp paltosunu çıkarmaya çalıştı. İki-üç denemeden sonra uşağın da yardımıyla çıkarmayı becerdi ve bu arada yanlarına uzun boylu, heybetli, bir cellat kadar ciddi görünümlü başka bir adam geldi. Adam dosdoğru üzerine gelince, Jurgis tedirgin bir tavırla geri çekildi; adam tek söz etmeden koluna yapışıp Jurgis'i kapıya doğru sürüklemeye başladı. sonra birdenbire Freddie'nin sesi duyuldu: "Hamilton! Arkadaşım benimle kalacak."

Adam durup elini biraz gevşetti. Freddie, "Gel buraya, eski dost," deyince, Jurgis ona doğru yürüdü.

"Fakat, efendim!" dedi adam.

"Şu taksinin –hık– parasını veriver," diye cevap verdi efendisi; sonra Jurgis'in koluna girdi. Jurgis, "Taksicinin parası bende,"

dememek için kendini zor tuttu. Üniformalı cüsseli adam ötekine işaret etti ve diğeri taksiye doğru giderken, kendisi Jurgis'le genç efendisinin peşine düştü.

Büyük holün sonuna kadar yürüdükten sonra döndüler. Karşılarında iki dev kapı vardı.

"Hamilton," dedi Freddie.

"Evet, efendim?" dedi öteki.

"Yemek salonunun kapılarına ne oldu?"

"Bir şey olmadı, efendim."

"Öyleyse neden açmıyorsun?"

Adam kapıları sonuna kadar açtı; yine karanlıkta kaybolan bir manzara. "Işıklar," diye emretti Freddie; kâhyanın düğmeye basmasıyla yukarıdan akan parıl parıl ampul ışığı seli Jurgis'i kör edecekti. Jurgis gözlerini kısarak baktı ve muazzam salonu, ışıkların süzüldüğü kubbeyi, tek bir dev tabloyla kaplı duvarları yavaş yavaş seçmeye başladı: Çiçeklerle kaplı bir açıklıkta dans eden orman ve su perileri; dağdaki bir dereye balıklama dalan Diana, yanında tazılarıyla atları; ormandaki bir gölde yıkanan bir grup bakire kız; hepsi de gerçek boyutlarda ve öyle canlıydı ki Jurgis bunun bir çeşit büyü olduğunu, bir rüya âlemine geldiğini sandı. Sonra gözleri salonun ortasındaki, işlemeli gümüş ve altınlarla parlayan, abanoz kadar siyah ve uzun masaya kaydı. Masanın ortasındaki oyma kap, içindeki aşk merdivenlerinin ışıltısı ve nadide orkidelerin kırmızı mor renkleriyle, hepsinin ortasında gizlenmiş bir ışıkla parlıyordu.

"Burası yemek salonu," dedi Freddie. "Nasıl buldun, ha, dostum?"

Jurgis'e doğru eğilip gülümseyerek, bütün sorularına cevap bekliyordu. Jurgis beğenmişti.

"Tek başına yemek için berbat bir yer ama," dedi Freddie. "Cehennemin dibi. Ne dersin, ha?" Sonra aklına başka bir şey geldi ve hiç durmadan devam etti: "Belki de daha önce –hık– böyle bir yer görmemişsindir? Ha, dostum?"

"Evet," dedi Jurgis.

"Herhalde köyden geldin, ha?"

"Evet," dedi Jurgis.

"Ah-ha! Tahmin etmiştim! Köyden gelenlerin çoğu böyle bir yer görmemiştir. Onları peder getiriyor... bedava gösteri –hık– tam bir sirk! Eve gidince seninkilere de anlat. İhtiyar Jones'un evi... büyük patron Jones... et tröstünü kuran. Kahrolası moruk, bütün bunları domuzlar sayesinde yaptı. Paraların nereye gittiği şimdi belli oldu... maaş indirimleri, özel tramvay hatları –hık– Harry aşkına! Güzel yer ama; görmeye değer! İhtiyar Jones'un adını hiç duydun mu, ha, dostum?"

Jurgis elinde olmadan irkilmişti; keskin gözlerinden bir şey kaçmayan öteki ısrar etti: "Ne oldu ki? Adını duymuş muydun hiç?"

Jurgis kekeleyerek cevap vermeyi becerdi: "Onun fabrikalarında çalıştım."

"Ne!" diye haykırdı Freddie hayretle. "*Sen!* Fabrikalarda? Hah, ha! Eh, ne güzel işte! El sıkışalım, ahbap; Harry aşkına! Peder de burada olsaydı; seni gördüğüne sevinirdi. Adamlarıyla iyi geçinir peder; işgücü ve sermaye, ortak çıkarlar falan –hık!– Hayatta ne garip şeyler oluyor, değil mi dostum? Hamilton, sizi tanıştırayım... aile dostumuz... pederin eski bir arkadaşı... fabrikalarda çalışmış. Geceyi benimle geçirmeye geldi, Hamilton; çok eğleneceğiz. Dostum Bay; adın neydi, ahbap? Adını söylesene."

"Rudkus; Jurgis Rudkus."

"Dostum Bay Kuskus, Hamilton; el sıkışın."

Heybetli kâhya başını öne eğdi ama ses çıkarmadı; derken efendisi Freddie ansızın parmağını ona doğrulttu. "Senin derdinin ne olduğunu biliyorum, Hamilton; bir dolarına bahse girerim, biliyorum! Sen –hık– benim sarhoş olduğumu zannediyorsun! Değil mi?"

Kâhya bir kez daha başını öne eğdi. "Evet, efendim," deyince, Freddie efendisi iyice Jurgis'in boynuna asılıp kahkahalara boğuldu. "Hamilton, seni yaşlı serseri," diye kükredi. "Bu saygı-

sızlığın için seni işten atacağım, görürsün bak. Ha, ha, ha! Sarhoşmuşum! Ha, ha!"

Jurgis'le kâhya Freddie'nin bu kez nasıl bir kapris yapacağını görmek için krizin geçmesini beklediler. "Ne yapmak istersin?" diye sordu Freddie aniden. "Evi gezmek ister misin, dostum? Pederin yerine ben geçip sana etrafı gezdireyim mi? Muazzam salonlar... On Altıncı Louis ... On Beşinci Louis... koltukların tanesi üç bin dolar. Çay salonu ... Mari Antnet... dans eden çobanların resmi... Ruysdael... yirmi üç bin! Balo salonu... sütunlu balkonlar –hık– ithal... özel gemiyle geldi... altmış sekiz bin! Tavan resmi Roma'da yapıldı... adamın adı neydi, Hamilton... Mattatoni? Macaroni? Sonra bir de burası var... gümüş kâse... Benvenuto Cellini... İtalyalı kaçık serseri! Sonra org var... otuz bin dolar, efendim... biraz çalsana, Hamilton, Bay Kuskus sesini duysun. Yok... boş ver... tamamen aklımdan çıkmış... şimdi bir şeyler yiyelim. Ama –hık– burada değil... benim odama çıkalım ahbap... daha rahat ederiz. Bu taraftan... dikkat et kayıp düşmeyesin. Hamilton, lahana salatasıyla köpüklü de olsun; köpüklüyü sakın unutma, Harry aşkına. 1813 Maderia'mız olacaktı. Duydunuz mu, efendim?"

"Evet, efendim," dedi kâhya, "fakat, efendim, babanızın talimatları var..."

Bunun üstüne Frederick efendisi dimdik durarak görkemli bir uzunluğa erişti. "Babam talimatları bana verdi –hık– sana değil," dedi. Sonra Jurgis'in boynuna sımsıkı yapışıp sendeleyerek onu salondan çıkardı; yürürken aklına gelen bir şeyi sordu: "Bana –hık– telgraf geldi mi, Hamilton?"

"Hayır, efendim," dedi kâhya.

"Peder yolda olmalı. Peki ikizler nasılmış, Hamilton?"

"Gayet iyiler, efendim."

"Güzel," dedi Freddie; ardından büyük bir coşkuyla ekledi: "Tanrı o kuzucukları korusun!"

Basamakları birer birer çıkarak büyük merdiveni tırmandılar; merdivenin tepesindeki gölgenin içinden pınara eğilmiş bir orman perisi büyüleyici güzelliğiyle, gerçekçi tonlarda parıldayan sıcacık teniyle ışıklar saçıyordu. Yukarıda kubbe tavanlı, birçok odaya açılan çok büyük bir sahanlık vardı. Kâhya emirler vermek için birkaç dakika aşağıda kaldıktan sonra peşlerinden gelmişti; bir düğmeye bastı ve sahanlık ışıkla doldu. Karşılarındaki bir kapıyı açtı ve ikisi sendeleyerek içeri girerken bir düğmeye daha bastı.

İçerisi çalışma odası gibi döşenmişti. Ortadaki maun masanın üzeri kitaplarla ve tütün malzemeleriyle kaplıydı; duvarlar okulda kazanılan kupalarla ve başka rengârenk şeylerle... bayraklar, posterler ve çeşit çeşit eşyayla... tenis raketleri, kano kürekleri, golf ve polo sopalarıyla süslenmişti. İki metre uzunluğunda boynuzları olan koca bir geyik başı karşı duvardaki bizon başına bakıyordu ve cilalı zemine ayı postlarıyla kaplan postları serilmişti. Rahat koltuklar ve divanlar, pencere kenarlarında üzerlerine oturabileceğiniz harika desenli minderler vardı; bir köşede büyük bir sayvanın altına taş işlemeli bir lamba konularak Şark köşesi yapılmıştı. Karşıdaki kapı bir yatak odasına açılıyordu ve odanın ilerisinde en saf mermerlerden yapılmış, kırk bin dolara mal olmuş bir yüzme havuzu vardı.

Freddie bir-iki saniye durarak etrafına bakındı; derken yandaki odadan bir köpek, canavar gibi bir buldog, Jurgis'in hayatında gördüğü en gudubet yaratık çıkageldi. Ağzını ejderha gibi açıp esnedi; kuyruğunu sallayarak genç adama doğru yürüdü. "Selam, Dewey," diye haykırdı sahibi. "Şekerleme mi yapıyordun bakayım? Bak sen... sus bakayım, n'oldu ki?" (Köpek Jurgis'e hırlıyordu.) "Hayır, Dewey... bu benim arkadaşım Bay Kuskus... pederin eski bir dostu! Bay Kuskus, Amiral Dewey; el sıkışın... hık. Harika bir şey, değil mi ama... New York'taki yarışmada mavi kurdele kazandı... sekiz bin beş yüz de cabası! Buna ne diyorsun?"

Freddie büyük koltuklardan birine gömüldü, Amiral Dewey de koltuğun altına kıvrıldı; hırlamayı kesmişti ama gözlerini Jugis'ten ayırmıyordu. Amiral sarhoş değildi.

Kâhya kapadığı kapının yanında duruyor, gözünü bir an olsun Jurgis'ten ayırmıyordu. Derken dışarıdan ayak sesleri geldi ve kâhya kapıyı açınca elinde katlanır bir masayla üniformalı bir adam, onun arkasından da kapaklı tepsiler taşıyan iki adam içeri girdi. İlk giren masayı açıp tepsilerden çıkan şeyleri üzerine yerleştirirken ötekiler put gibi durdu. Soğuk *pâté*'ler, incecik dilimlenmiş etler, kabukları alınmış ekmek dilimleriyle yapılmış tereyağlı küçük sandviçler, bir kâse dilimlenmiş şeftali ve krema (hem de ocak ayında), pembeli yeşilli, sarılı beyazlı, küçük küçük süslü pastalar ve beş-altı tane buz gibi şarap.

"Hepsi senin için!" diye haykırdı Freddie coşkuyla, Jurgis masadakileri incelerken. "Hadisene, eski dostum, canlan biraz."

Sonra masaya oturdu; uşak bir şarap açtı ve Freddie üç bardak şarabı arka arkaya kafasına dikti. Sonra da uzun uzun iç geçirerek bir kez daha Jurgis'e seslenip oturmasını söyledi.

Kâhya masanın öteki ucundaki sandalyeyi çekince, Jurgis bunu oturmaması için yaptığını sandı; sonunda sandalyeyi altına itmek için yaptığını anlayarak temkinli, güvensiz bir tavırla masaya oturdu. Freddie, Jurgis'in ötekilerden utandığını sezip başıyla işaret ederek, "Gidebilirsiniz," dedi.

Kâhya hariç hepsi çıktı.

"Sen de gidebilirsin, Hamilton," dedi Freddie.

"Fakat efendim..." diye söze başladı adam.

"Git!" diye haykırdı delikanlı öfkeyle. "Lanet olsun, beni duymadın mı?"

Adam çıkıp kapıyı kapadı; adamın delikten içeri bakabilmek için anahtarı kilitten çektiği, zekâsı kâhya kadar keskin olan Jurgis'in dikkatinden kaçmadı.

Frederick efendi tekrar masaya döndü. "Haydi," dedi, "başla bakalım."

Jurgis şüpheyle ona baktı. "Yesene!" diye haykırdı öteki. "Yumul, ahbap."

"Sen bir şey yemeyecek misin?" diye sordu Jurgis.

"Aç değilim," diye yanıtladı öteki. "Sadece susadım. Kitty'yle birlikte biraz tatlı yemiştik; sen ye, haydi."

Jurgis daha fazla uzatmadan yemeye başladı. Bir elinde çatalı, ötekinde bıçağı, küreklerle alır gibi yiyordu; yemeye başlar başlamaz muazzam açlığına yenik düştü ve bütün tabakları boşaltıncaya kadar nefes almak için bile durmadı. "Vay canına!" dedi, hayretle onu izleyen öteki.

Sonra şişeyi Jurgis'e uzattı. "Şimdi de iç bakalım," dedi; Jurgis şişeyi alıp kafasına dikti ve bu dünyaya ait olamayacak muhteşemlikte sıvı bir haz boğazından geçmeye, her bir sinir ucunu gıdıklamaya, içini keyif dolu bir heyecanla doldurmaya başladı. İçkiyi son damlasına kadar içtikten sonra uzun bir "Oh!" çekti.

"Güzel, değil mi?" dedi Freddie anlayışla; büyük koltuğa kurulmuş, elini başının arkasına koymuş, Jurgis'e bakıyordu.

Jurgis de ona baktı. Freddie kusursuz smokininin içinde çok yakışıklı görünüyordu; açık sarı saçları, Antinous'a benzeyen kafatası yapısıyla, çok güzel bir çocuktu.* Jurgis'e güven verircesine gülümsedikten sonra o kayıtsız neşesiyle yine konuşmaya başladı. Bu kez aralıksız on dakika konuştu ve bu arada Jurgis'e aile geçmişinin tamamını anlatmış oldu. Abisi Charlie "Kamçatka Halifesi" oyununda "Berrak Gözlük Kız"ı oynayan temiz yürekli bir kızcağıza aşıktı. Bir seferinde kızla evlenmenin eşiğine gelmiş ama peder onu mirasından çıkarmakla tehdit edip insanın aklını uçuklatacak bir para teklif etmiş, bu sayede "Berrak Gözlü Kız"ın iffeti uçup gitmişti. Charlie şimdi okulu bırakmış ve ikinci aşkıyla birlikte otomobiliyle balayına çıkmıştı. "Peder" çocuklarından birini daha mirastan çıkarmakla tehdit etmişti ve o da birçok ünvanı, uzun bir düello geçmişi olan bir İtalyan mar-

* Antinous: Roma imparatoru Hadrianus'un sevgilisi, genç erkek güzelliğinin sembolü haline gelmiştir. (e.n.)

kisiyle evlenen ablası Gwendolen'di. Ablası kocasıyla birlikte bir şatoda yaşıyordu; daha doğrusu adam kahvaltıda tabakları kafasına atmaya başlayıncaya kadar orada yaşamışlardı; o zaman Gwendolen telgraf çekip yardım istemiş, ihtiyar da marki hazretlerinin boşanma koşullarını öğrenmek için yollara düşmüştü. Freddie'yi de tek başına bırakmış, cebine iki bin dolardan az bir para koymuştu. Freddie ateş püskürüyordu ve hiç şakası yoktu, sonunda bunu anlayacaklardı; akıllarını başlarına getirmenin başka yolunu bulamazsa, "Kittens"a telgraf çektirip evlenmek üzere olduklarını söyletecekti; o zaman ne yapacaklardı bakalım.

Neşeli delikanlı yorgun düşünceye kadar böyle konuştu durdu. Jurgis'e tatlı tatlı gülümseyip uykulu gözlerini kapadı. Sonra açıp bir kez daha gülümsedi ve tekrar kapayıp bir daha da açmadı.

Jurgis dakikalar boyunca hiç kıpırdamadan oturup onu izleyerek şampanyanın verdiği hissin tadını çıkardı. Bir kez kıpırdanınca, köpek hırladı; ondan sonra âdeta nefesini tutarak oturmaya devam etti; derken odanın kapısı usulca açıldı ve kâhya içeri girdi.

Parmak uçlarında Jurgis'e doğru gelerek kaşlarını çattı; Jurgis de ayağa kalkıp geri çekilerek ona kaş çattı. Sırtı duvara dayanıncaya kadar geriledi ve kâhya yanına kadar gelip kapıyı gösterdi. "Defol git buradan!" diye fısıldadı.

Jurgis tereddüt ederek hafifçe horlayan Freddie'ye bir bakış attı. "Seni piç kurusu, öyle bir şey yaparsan..." diye tısladı kâhya, "buradan gitmeden önce suratını dağıtırım senin!"

Jurgis bir an daha tereddüt etti. "Amiral Dewey"nin de adamın arkasına gelmiş hafifçe hırlayarak ona arka çıktığını gördü. Sonra boyun eğip kapıya doğru yürüdü.

Hiç ses çıkarmadan dışarı çıkıp yankılı büyük merdivenden inerek karanlık holü geçtiler. Jurgis ön kapıda durdu ve kâhya hızla yanına geldi.

"Kaldır ellerini havaya," dedi sıkılı dişlerinin arasından. Jurgis sağlam elini yumruk yaparak geriye bir adım attı.

"Niyeymiş o?" diye bağırdı; sonra adamın üzerini aramak istediğini anlayarak, "Önce cesedimi çiğnemen gerekir," diye cevap verdi.

"Hapse mi girmek istiyorsun?" dedi kâhya tehditkâr bir sesle. "İstersen polisi..."

"Çağır!" diye kükredi Jurgis hırsla. "Ama onlar gelene kadar bana elini süremezsin! Ben senin lanet olası evinde hiçbir şeye el sürmedim, sen de bana dokunamazsın!"

Genç efendisinin uyanabileceğinden korkan kâhya böylece ansızın bir adım atıp kapıyı açtı. "Defol buradan!" dedi; Jurgis aralık kapıdan geçerken de, arkadan okkalı bir tekme geçirip geniş taş basamakları koşarak inmesine, aşağıdaki karların içine serilmesine neden oldu.

25.

Jurgis öfkeden kudurmuş halde ayağa kalktı ama kapı kapanmıştı ve büyük kale karanlık, geçit vermezdi. Sonra sert rüzgâr buz gibi dişlerini geçirdi ve Jurgis dönüp koşarak uzaklaştı.

Ancak sıkça uğradığı sokaklara yaklaşınca, dikkat çekmek istemediği için durabildi. Bu son aşağılanmaya rağmen kalbi zafer hissiyle küt küt çarpıyordu. Bu işten kârlı çıkmıştı! Dakikada bir elini pantolonunun cebine sokuyor, değerli yüz dolarlık banknot hâlâ orada mı diye kontrol ediyordu.

Yine de zor durumdaydı; biraz düşününce, tuhaf ve berbat bir durumda olduğunu fark etti. O banknot dışında beş parası yoktu! Ayrıca o gece kalacak bir yer bulması, parayı bozdurması gerekiyordu.

Jurgis yarım saat boyunca yürüyerek bu konuya kafa yordu. Yardım isteyebileceği kimse yoktu; bu işi tek başına halletmek zorundaydı. Parayı bir pansiyonda bozdurmak kelleyi koltuğa almak demekti; sabaha kalmadan soyulacağı hatta belki de öldürüleceği kesin gibiydi. Bir otele ya da tren istasyonuna gidip bozmalarını isteyebilirdi; peki onun gibi bir "serseriyi" elinde yüz dolarla görünce ne düşüneceklerdi? Böyle bir şeye kalkışırsa büyük ihtimalle tutuklanırdı; o zaman ne hikâye anlatacaktı? Freddie Jones sabahleyin parasının azaldığını fark edecek, herkes peşine düşecek ve para elinden gidecekti. Bunlar dışında düşünebildiği tek seçenek şansını bir meyhanede denemekti. Başka türlü olmazsa, bozmaları için para da verebilirdi.

Yürürken geçtiği meyhanelerin içine bakmaya başladı; birkaç tanesini fazla kalabalık bularak geçti; derken nihayet barme-

nin yalnız olduğu bir meyhaneye rastladı ve ani bir kararlılıkla yumruklarını sıkarak içeri girdi.

"Bana yüz dolar bozabilir misin?" diye sordu.

Barmen iri yarı, kaba saba, paralı boksörlerinkine benzeyen çenesi üç haftalık sakalla kaplı bir adamdı. Gözlerini Jurgis'e dikti. "Ne dedin?" diye sordu.

"Bana yüz dolar bozar mısın dedim."

"Parayı nereden buldun?" diye sordu adam, şüpheli bir sesle.

"Boş ver," dedi Jurgis, "buldum işte. Şimdi de bozdurmak istiyorum. Bozarsan, ücretini de veririm."

Öteki gözlerini kısıp ona baktı. "Bakayım bir," dedi.

"Bozacak mısın?" diye ısrar etti Jurgis, cebindeki parayı sımsıkı tutarak.

"Gerçek olup olmadığını nereden bileyim?" diye cevabı yapıştırdı barmen. "Sen beni ne sandın, ha?"

O zaman Jurgis yavaşça, tedbiri elden bırakmadan adama yaklaştı; adam tezgâhın karşısından düşmanca gözlerle ona bakarken parayı çıkarıp bir an elinde tuttu. Sonra adama uzattı.

Öteki parayı alıp incelemeye başladı; parmaklarının arasında gerip ışığa tuttu; tersini, yüzünü, kenarlarını çevirdi. Para yeni ve gıcır gıcır olduğu için iyice şüphelendi. Jurgis gözlerini ayırmadan, kedi gibi onu izliyordu.

"Hımmm," dedi adam sonunda ve yabancıya baştan aşağı şöyle bir süzdü; üstü başı dökülen, paltosuz, leş gibi kokular yayan, tek kolu askıda bir serseri; bir de yüz dolarlık banknot! "Bir şey ısmarlayacak mısın?" diye sordu sertçe.

"Evet," dedi Jurgis, "bir bardak bira."

"Pekâlâ," dedi öteki, "bozuyorum." Parayı cebine koyup Jurgis'e bir bardak bira doldurarak bardağı barın üstüne koydu. Sonra kasaya dönüp beş sent tuşladı ve çekmeceden paraları almaya başladı. Sonunda Jurgis'e dönüp paraları saydı: İki on beş sent, bir çeyrek ve elli sent. "Al bakalım," dedi.

Jurgis bir an duraksayarak adamın tekrar dönmesini bekledi. "Doksan dokuz dolar olacaktı," dedi.

"Ne doksan dokuz doları?" diye tersledi barmen.

"Paramın üstü!" diye bağırdı Jurgis. "Yüz dolar bozacaktın!"

"Git başımdan," dedi barmen, "kafayı üşütmüşsün sen!"

O zaman Jurgis gözü dönmüşçesine adama baktı. Dehşet bir an için onu ele geçirdi; kapkara, felç eden, korkunç bir dehşet kalbini yumruğunda sıktı; ardından dalga dalga, kör eden akınlar halinde hiddet geldi; avazı çıktığı kadar haykırıp bardağı kaptığı gibi adamın kafasına fırlattı. Adam eğilince başını bir santimle ıskalamış oldu; barmen doğrulup sağlam koluyla barın üzerinden aşmak için uğraşan Jurgis'in karşısına çıktı ve suratına okkalı bir yumruk atıp onu sırtüstü yere yolladı. Sonra, Jurgis bir çırpıda ayağa kalkıp barın yan tarafına doğru koşarken var gücüyle bağırdı: "İmdat! İmdat!"

Jurgis koşarken bardan bir şişe kaptı; barmen sıçrarken füzeyi bütün gücüyle adama fırlattı. Şişe adamın başını sıyırıp kapının yanında paramparça oldu. Sonra Jurgis geri giderek salonun ortasından tekrar adama doğru fırladı. O gözü dönmüşlükle bu kez eline şişe almamıştı ve bu tam da barmenin beklediği fırsattı; o da fırladı ve alnının ortasına attığı balyoz gibi bir yumrukla Jurgis'i yere serdi. O sırada kapılar açıldı ve iki adam içeri daldı; tam da öfkeden ağzı köpüren Jurgis tekrar ayağa kalkmaya, kırık kolunu bandajlardan kurtarmaya çalışırken.

"Dikkat edin!" diye bağırdı barmen. "Bıçağı var!" Sonra öteki ikisinin de kavgaya katılmaya istekli olduğunu görüp bir kez daha Jurgis'in üzerine atıldı ve zaten gücü tükenmiş olan Jurgis'i bir yumrukla tekrar yere serdi; üçü birlikte Jurgis'in üzerine çullanıp tekme tokat girişti ler.

Az sonra içeri bir polis girdi ve barmen bir kez daha bağırdı: "Dikkat et, bıçağı var!" Jurgis bir gayret dizlerinin üstüne kadar kalkabilmişken, polis de üstüne çullanıp copunu suratına geçiriverdi. Jurgis bu darbeyle sendelese de, içinde hâlâ kudurmaya

devam eden o vahşi hayvan enerjisiyle ayağa kalkıp bir şey görmeden saldırıya geçti. Sonra cop bir kez daha kafasına geçti ve Jurgis kütük gibi yere serildi.

Polis Jurgis'in üzerine eğilip elinde copuyla bir kez daha doğrulmaya çalışmasını bekledi; bu arada barmen kalkıp elini başına koydu. "Tanrım!" dedi. "Bu sefer işimin bittiğini düşündüm. Bir yerim kesilmiş mi?"

"Görünürde bir şey yok, Jake," dedi polis "Derdi ne bunun?"

"Sarhoş işte," dedi öteki. "Hem de sakat; ama az kalsın beni haklayacaktı. Arabayı çağırsan iyi olur, Billy."

"Yok," dedi polis. "Dövüşecek hali kalmamış bence; sadece bir blok yürüyeceğiz." Jurgis'i yakasından çekip sarstı. "Kalk haydi!" diye emretti.

Ama Jurgis kıpırdamadı ve barmen de barın arkasına geçip yüz doları güvenli bir yere sakladıktan sonra dönüp Jurgis'in kafasına bir bardak su boşalttı. Sonra, Jurgis hafifçe inlemeye başlarken, polis onu ayağa kaldırıp sürükleyerek dışarı çıkardı. Karakol hemen köşeyi dönünceydi ve Jurgis birkaç dakika sonra hücreye atılmıştı.

Gecenin yarısını bilinçsiz yatarak, öteki yarısını azap içinde inleyerek, gözlerini karartan bir baş ağrısı ve içini kavuran bir susuzlukla geçirdi. Arada bir haykırıp biraz su istese de, sesini duyacak kimse yoktu. Aynı karakolda başları yarılmış ve ateşler içinde yanan başkaları da vardı; koca şehirde yüzlercesi, bütün ülkede on binlercesi vardı ama seslerini duyacak kimse yoktu.

Sabahleyin Jurgis'e bir bardak suyla biraz ekmek verdiler ve sonra da ite kaka bir devriye arabasına bindirip en yakın sulh mahkemesine götürdüler. On beş-yirmi kişiyle birlikte oturup sıranın ona gelmesini bekledi.

Barmen –adamın tanınmış bir boksör olduğu ortaya çıkmıştı– kürsüye davet edildi. Yeminini edip hikâyesini anlattı. Mahkûm gece yarısından sonra meyhanesine gelip sarhoş kavgası çıkar-

mış, bir bardak bira ısmarlayıp bir dolar vermişti. Parasının üstü doksan beş sent olarak verildiği halde doksan dokuz dolar daha istemiş ve daha davacı cevap bile veremeden bardağı kafasına fırlatıp bir içki şişesiyle üstüne saldırmış, neredeyse dükkânın altını üstüne getirmişti.

Sonra mahkûm yemin etti: Yabani ve saçlı sakallı, tek kolu pis bir bandajla sarılı, yanağıyla başı kesik ve kanlı, siyaha yakın mor bir renkteki tek gözü tamamen kapanmış, kimsesiz bir tip. "Sen neler söyleyeceksin?" dedi sulh hâkimi.

"Efendim," dedi Jurgis, "bu adamın meyhanesine gidip yüz dolar bozar mı diye sordum. Bir içki ısmarlarsam bozacağını söyledi. Parayı verdim ama üstünü vermedi."

Hâkim şaşkın şaşkın ona bakıyordu. "Yüz dolarlık banknot mu verdin?" dedi hayretle.

"Evet, efendim," dedi Jurgis.

"Nereden bulmuştun?"

"Adamın biri verdi, efendim."

"Adamın biri? Kim bu adam ve parayı niçin verdi?"

"Sokakta rastladığım genç bir adam, efendim. Dileniyordum."

Salonda gülüşmeler oldu; Jurgis'i tutan memur gülüşünü gizlemek için elini ağzına götürürken, hâkim güldüğünü saklamaya gerek görmedi. "Doğruyu söylüyorum, efendim," dedi Jurgis hırsla.

"Dün gece hem içki içtin hem de dilendin, öyle mi?" diye sordu hâkim.

"Hayır, efendim," diye itiraz etti Jurgis. "Ben..."

"Hiçbir şey içmedin mi?"

"İçtim, efendim, evet, ben..."

"Ne içmiştin?"

"Bir şişe... ne olduğunu bilmediğim bir şey... boğazımı yakmıştı..."

Salonda bir kez daha duyulan gülüşmeler hâkimin başını kaldırıp kaş çatmasıyla hemen kesildi. "Daha önce hiç tutuklandın mı?" diye sordu hâkim hiç zaman yitirmeden.

Jurgis'i hazırlıksız yakalamıştı. "Ben... ben..." diye kekeledi Jurgis.

"Doğrusu neyse söyle!" diye emretti hâkim sertçe.

"Evet, efendim," dedi Jurgis.

"Kaç kez?"

"Sadece bir kez, efendim."

"Ne için?"

"Patronumu dövdüğüm için, efendim. Et fabrikasında çalışıyordum ve o..."

"Anlıyorum," dedi efendisi. "Bu kadarı yeterli. Kendini kontrol edemiyorsan, içkiyi bırakmalısın. On gün ve masraflar. Sonraki."

Jurgis'in engel olamadığı perişan haykırış polisin yakasına yapışmasıyla kesildi. Yakasından çekilip hüküm giymiş suçlularla dolu bir odaya götürüldü ve orada oturup hiçbir şey yapamamanın öfkesiyle çocuklar gibi ağladı. Polislerle hâkimlerin barmenin sözüne karşı onunkine hiç değer vermemesi canavarlıktı; meyhane sahibinin pazar günleri içki satabilmek gibi ayrıcalıklar için bir tek o polise haftada beş dolar verdiğini zavallı Jurgis nereden bilecekti; dövüşçü barmenin bölgenin Demokrat liderinin sağ kolu olduğunu, daha birkaç ay önce muhallebi çocuğu gülünç reformcuların hedefi haline gelen hâkime bağlılığını göstermek için el çabukluğu marifet rekor sayıda oy topladığını da bilemezdi.

Jurgis'i ikinci kez Bridewell'e götürdüler. Oraya buraya yuvarlanırken yine kolunu incittiği için çalışamayacaktı ve doktora görünmek zorundaydı. Ayrıca başıyla gözünü de sardılar; bu yüzden ikinci gün yürüyüş yapmak için avluya çıktığında gayet hoş görünüyordu ve orada kimle karşılaşsa beğenirsiniz: Jack Duane!

Genç adam Jurgis'i gördüğüne o kadar sevindi ki az kalsın boynuna sarılacaktı. "Tanrı aşkına, 'Kokarca' mı bu!" diye haykırdı. "Ne oldu sana böyle, sosis makinasından mı geçtin?"

"Hayır," dedi Jurgis, "demiryolu yapımında kaza geçirdim ve kavga ettim." Sonra, başka mahkûmlar da etrafına toplanırken,

heyecanlı hikâyesini anlatmaya başladı; mahkûmların çoğu inanmakta zorlansa da, Duane onun bu kadarını uyduramayacağını biliyordu.

"Şansın kötü gitmiş, dostum," dedi Duane yalnız kaldıklarında, "ama belki bu sayede bir şeyler öğrenmişsindir."

"Seni son görüşümden beri çok şey öğrendim," dedi Jurgis kederli bir sesle. Sonra geçen yazı nasıl "serserilik yaparak" geçirdiğini anlattı. "Ya sen?" dedi sonunda. "Bu arada hiç hapse girdin mi?"

"Tanrı korusun," dedi öteki. "Dün değil evvelki gün geldim daha. Beni ikinci kez düzmece suçtan içeri tıkıyorlar; şansım kötü gitti ve istedikleri parayı veremedim. Neden ikimiz birlikte Şikago'dan gitmiyoruz, Jurgis?"

"Benim gidecek yerim de yok," dedi Jurgis üzgün üzgün.

"Benim de yok," dedi öteki, hafifçe gülerek. "Çıktıktan sonra bakarız, o zaman."

Jurgis Bridewell'e geçen girişinde de orada olan birkaç kişiye rastladı ama gördükleri daha çok, genciyle yaşlısıyla, onlarla aynı türden onlarca yeni adamdı. Bir kumsala kırılarak vuran dalgalara benziyorlardı; su yeniydi ama dalgalar hep aynıydı. Jurgis etrafta dolaşıp onlarla sohbet ediyor, namlı olanlar kahramanlık hikâyelerini anlatıyor, güçsüz, genç ve acemi olanlar da etraflarına toplanıp hayranlık dolu bir sessizlik içinde onları dinliyorlardı. Jurgis oraya son gidişinde ailesi dışında pek bir şey düşünmemişti; ama şimdi bu adamları dinleyip onlardan biri olduğunu anlayacak zamanı vardı; bakış açısı onlarınkiyle aynıydı ve gelecekte hayatta kalmak için o da onların yaptığı işi yapmalıydı.

Böylece, beş parasız, bir kez daha serbest bırakıldığında, dosdoğru Jack Duane'e gitti. Giderken boynu bükük, içi minnet doluydu; çünkü Duane elinde mesleği olan bir beyefendiydi; bir zamanlar dilencilik ve serserilik bile yapmış mütevazı bir işçiyi kaderine ortak etmeye gönüllü olması fevkalade bir şeydi. Jurgis ona ne faydası dokunacağını göremiyordu; kendisi gibi –ona iyi

davranan herhangi birinin sonuna kadar yanında duracak– bir adamın suçlular arasında da başka her yerde olduğu kadar nadir bulunduğunu anlayamıyordu.

Jurgis'in elindeki adres Getto bölgesindeki bir tavan arasıydı ve ufak tefek güzel bir Fransız kızın, Duane'in bütün gün dikiş diken ve geceleri fahişelik yaparak kıt kanaat geçinen metresinin eviydi. Kız Jurgis'e Duane'in başka bir yere geçtiğini anlattı; artık polislerin yüzünden orada kalmaya korktuğunu söyledi. Bodrum kattaki bir batakhane olan yeni adrese gittiğinde, mekânın sahibi Duane'in adını hiç duymadığını söyledi; ama sonra Jurgis'i biraz sorguya çekti ve önce bir rehinci dükkânının arkasındaki "gizli" odaya, ardından da içlerinden birinde Duane'in saklandığı, fuhuş yapılan bir dizi odaya çıkan merdiveni gösterdi.

Duane onu gördüğüne çok sevindi; beş parası olmadığını ve para bulmasına yardım etmesi için Jurgis'i beklediğini söyledi. Planını anlattı; hatta bütün günü arkadaşına şehirdeki suçluların dünyasını ve bu dünyada nasıl para kazanabileceğini detaylı olarak anlatmakla geçirdi. Jurgis hem kolu hem de polisin olağandışı faaliyetleri yüzünden o kışı biraz zor geçirecekti; ama dikkatli olduğu takdirde ve polisler onu tanımadığı sürece güvendeydi. "Papa" Hanson'ın yerinde (batakhaneyi işleten adama böyle diyorlardı) rahat ederdi çünkü "Papa" Hanson "sağlamdı;" parasını verdiği sürece ona ihanet etmez ve polis baskını olacağında bir saat öncesinden haber verirdi. Rehinci Rosensteg de ona götüreceği her şeyi üçte bir fiyatına satın alır ve bir yıl boyunca saklayacağına garanti verirdi.

Kutu gibi odada bir gaz sobası ve yiyecek bir şeyler vardı; derken gece on birde, Duane sapanını aldı ve ikisi birlikte bir arka girişten dışarı çıktılar. Evlerin olduğu bir mahalleye gittiler ve Duane bir sokak lambasına tırmanıp ışığı üfleyerek söndürdükten sonra bir bodrum girişine saklanıp sessizce beklediler.

Çok geçmeden bir adam geldi ama işçiydi; geçip gitmesine izin verdiler. Uzun bir aradan sonra bir polisin sert adımları

duyuldu ve o geçene kadar nefeslerini tuttular. Soğuktan donduklarını halde bir çeyrek saat daha beklediler; sonra yine canlı adımlarla yürüyen birinin ayak sesleri geldi. Duane, Jurgis'i dürttü ve adam önlerinden geçer geçmez doğruldular. Duane bir gölge gibi sessizce adama yaklaştı ve Jurgis bir saniye sonra küt diye bir sesin ardından boğuk bir çığlık duydu. O da bir-iki metre gerideydi ve Jurgis atılıp adamın ağzını kaparken, Duane de önceden kararlaştırdıkları gibi kollarına yapıştı. Ama adam bilinçsizdi ve bıraksalar düşecekti; bu yüzden Jurgis sadece yakasından tuttu ve Duane de usta parmaklarıyla ceplerini kontrol etti; önce paltosunu, sonra ceketini, ardından yeleğini düğmelerini sökerek açıp içlerini dışlarını kontrol ettikten sonra bulduklarını kendi ceplerine aktardı. Sonunda, adamın parmaklarını ve kıravatını da yokladıktan sonra Duane, "Başka bir şey yok!" diye fısıldadı ve adamı bodrum girişine kadar sürükleyip içine attılar. Sonra Jurgis bir yana, arkadaşı diğer yana doğru hızla yürümeye başladı.

Odaya ilk önce Duane varmıştı ve Jurgis onu "vurgunu" incelerken buldu. Zincirli ve kapaklı, altın bir saat vardı her şeyden önce; gümüş bir kalem, bir kibrit kutusu, bir avuç bozukluk ve nihayet bir kartvizit kutusu. Duane kutuyu hırsla açtı; mektuplar ve çekler, iki tiyatro bileti ve nihayet, kutunun arka tarafından, bir tomar kâğıt para çıktı. Duane paraları saydı: Bir yirmilik, beş onluk, dört beşlik, üç tane de bir dolar. Duane derin bir nefes aldı. "Kurtardık!" dedi.

Biraz daha karıştırdıktan sonra kutuyu ve içindekileri, banknotlar dışında her şeyi, bu arada saatin kapağındaki küçük kız resmini de yaktılar. Sonra Duane saatle öteki ufak tefek şeyleri aşağı götürdü ve elinde on altı dolarla geri geldi. "Pis moruk saatin altın kaplama olduğunu söyledi," dedi. "Paraya ne kadar ihtiyacım olduğunu biliyor tabii."

Ganimeti bölüştüler ve Jurgis'in payına elli beş dolarla biraz da bozuk para düştü. Bunun çok fazla olduğunu söyleyerek iti-

raz etti ama Duane eşit bölüşmekte kararlıydı. Ortalamanın üstünde, iyi bir iş çıkardıklarını söyledi.

Sabah kalktıklarında, Duane, Jurgis'i gazete almaya yolladı; suç işlemenin zevkli yönlerinden biri de sonradan gazeteleri okumaktı. "Bir arkadaşım hiçbir haberi kaçırmazdı," dedi Duane gülerek. "Ta ki bir gün kerizlerden birinin yeleğinin alt tarafındaki bir iç cepte üç bin dolar bıraktığını okuyuncaya dek!"

Soygunla ilgili yarım sütunluk bir haber vardı: Mahallede kesinlikle bir çetenin iş başında olduğu çünkü bunun bir haftada üçüncü olay olduğu ve polisin çaresiz kaldığı yazıyordu gazetede. Kurban bir sigorta komisyoncusuydu ve kendine ait olmayan yüz on doları çaldırmıştı. İsmini gömleğine işletmiş olmasa, kimliği henüz belirlenmemiş olacaktı. Saldırgan başına fazla sert vurmuş ve adam beyin sarsıntısı geçirmişti; üstelik bulunduğunda yarı donmuş haldeydi ve sağ elinin üç parmağını kaybedecekti. Haberi ailesine veren acar gazeteci ailenin durumu nasıl karşıladığını da anlatıyordu.

Jurgis'in ilk deneyimi olduğundan, bu ayrıntılar doğal olarak onu üzdü; ama öteki soğukkanlılıkla güldü: Oyunun kuralı böyleydi ve yapacak bir şey yoktu. Çok geçmeden Jurgis de en fazla mezbahalardaki öküzlere üzüldüğü kadar üzülmeye başlayacaktı. "Ya biz ya da öteki kaybeder ve ben her seferinde ötekinin kaybetmesini yeğlerim," dedi Duane.

"Yine de," dedi Jurgis düşünceli bir tavırla, "adamın bize bir zararı dokunmamıştı."

"O da aynı şeyi gücünün yettiği kadarıyla bir başkasına yapıyordu, bundan emin olabilirsin," dedi dostu.

Duane, Jurgis'e yaptıkları işi yapan bir adamın, tanındığı takdirde, sürekli polisin taleplerini karşılamak için çalışmak zorunda kalacağını izah etmişti. Bu yüzden Jurgis'in saklanmaya devam etmesi ve dışarıda arkadaşıyla birlikte görülmemesi daha iyiydi. Ama Jurgis çok geçmeden sürekli saklanmaktan sıkıldı.

Birkaç hafta içinde kendini güçlü hissetmeye ve kolunu kullanabilmeye başlayınca, artık dayanamadı. Bu arada kendi başına bir işler çevirip belli güçlerle ateşkes imzalamış olan Duane ufak tefek Fransız kız arkadaşı Marie'yi getirip onunla paylaştı; ama bu bile pek kâr etmedi ve sonunda karşı çıkmaktan vazgeçip Jurgis'i dışarı çıkararak büyük dolandırıcılarla soyguncuların takıldığı meyhanelerle randevu evlerini gezdirdi.

Böylece Jurgis Şikago'daki üst sınıf suçluların dünyasını ucundan kenarından bir parça görmüş oldu. Güya halk tarafından yönetilen ama aslında bir işadamları oligarşisinin sahip olduğu bu şehirde iktidarın kentin sahiplerinde kalması için bir ordu dolusu insan besleniyordu. Yılda iki kez, ilkbahar ve sonbahar seçimlerinde, işadamlarının sağladığı milyonlarca dolar bu ordu tarafından harcanıyordu; toplantılar yapılıyor, zeki konuşmacılar kiralanıyor, orkestralar çalıyor, havai fişekler atılıyor, tonla broşür ve içki dağıtılıyor ve on binlerce oy satın alınıyordu. Rüşvet yiyen bu ordunun yıl boyunca doyurulması gerekiyordu tabii. Liderlerle organizatörleri işadamları doğrudan kendileri doyuruyordu: Belediye meclisi üyeleriyle kanun yapıcıları rüşvetle, parti yetkililerini kampanya fonlarıyla, lobicilerle şirket avukatlarını maaş vererek, müteahhitleri iş vererek, sendika başkanlarını sübvanasiyonlarla, gazete sahipleriyle editörleri reklamlarla. Ne var ki sıradan erler ya belediyenin başına yamanmak ya da doğrudan halkın sırtından geçinmek zorundaydı. Polis gücü, itfaiye, su işleri, hain bir hademeden bir daire başkanına kadar bütün devlet memurları; bunların arasında kendine yer bulamayan sürüyle insan için de baştan çıkarmanın, dolandırmanın, yağmalamanın ve çalmanın serbest olduğu suç dünyası vardı. Kanuna göre pazar günleri alkollü içki satmak suçtu; bu sayede meyhaneciler polisin eline düşmüş oluyor, aralarında bir ittifak kurulması kaçınılmaz hale geliyordu. Kanuna göre fuhuş suçtu; bu sayede "madamlar" da bu ittifaka katılıyordu. Kumarhane sahipleri ve bahis oynatanlar, yolsuzluk

yaparak para kazanan ve bu paranın bir kısmını rüşvet olarak vermek zorunda kalan herkes için durum aynıydı: Kabzımallar ve eşkıyalar, yankesicilerle hırsızlar, çalıntı eşya satın alanlar, katkı maddeli süt satanlar, bayat meyve sebze ve hastalıklı et satanlar, sağlık koşullarına uymayan odaları kiralayanlar, sahte doktorlarla tefeciler, dilencilerle sokak satıcıları, satılık boksörlerle şikeci sporcular, at yarışı "tahmincileri", muhabbet tellalları, beyaz köle tacirleri, genç kızları baştan çıkarmakta uzman adamlar. Yozlaşmanın bütün temsilcileri yekvücut olmuş, siyasetçilerle ve polisle kan kardeşliği yemini etmişlerdi; zaten çoğu zaman aynı insanlardı; polis şefi sözde baskın yaptığı genelevin sahibi çıkıyor, siyasetçiler kendi meyhanelerinde karargâh kuruyordu. "Hinkydink" ve "Bathhouse John" türünden adamlar hem Şikago'daki en namlı batakhanelerin sahipleri hem de şehrin sokaklarını işadamlarına satan, belediye meclisindeki "yaşlı kurtlardı"; işyerlerini koruyanlarsa kuralları gözdağı vererek koyan kumarbazlarla paralı dövüşçüler, bütün şehre dehşet salan hırsızlar ve soyguncuardı. Seçim günlerinde bütün bu yozlaşmış suçlular tek bir güç haline geliyordu; bölgedeki oy oranını yüzde birlik yanılma payıyla söyleyebiliyor ve bir saat içinde değiştirebiliyorlardı.

Jurgis bir ay önce sokaklarda açlıktan ölmemek için savaş veriyordu; şimdiyse birdenbire, sihirli bir anahtarla kapısı açılmış gibi, paranın ve hayattaki bütün güzel şeylerin kolayca elde edildiği bir dünyaya girivermişti. Arkadaşı onu "Buck" Halloran diye, siyasetle "ilgilenen" ve işlerin iç yüzünü bilen bir İrlandalıyla tanıştırdı. Adam bir süre Jurgis'le konuştuktan sonra işçi gibi görünen birine kolayca para kazandırabilecek ufak bir planı olduğunu söyledi; ama özel bir işti ve gizli tutulması gerekiyordu. Jurgis kabul edebileceğini belirtti ve öteki onu o öğleden sonra (günlerden cumartesiydi) belediye işçilerinin paralarının ödendiği bir yere götürdü. Mutemet önünde bir yığın zarfla küçük bir kabinin içinde oturmuştu ve iki yanında polisler

vardı. Jurgis adama gidip aldığı talimata uygun olarak "Michael O'Flaherty" adını vererek bir zarf aldı ve köşebaşından dönüp zarfı bir meyhanede onu bekleyen Halloran'a verdi. Sonra tekrar gidip "Johann Schmidt" adını, üçüncü kez gidip "Serge Reminitsky" adını verdi. Halloran'ın elinde hayali işçilerin uzun bir listesi vardı ve Jurgis bütün isimler için birer zarf aldı. Bu işten beş dolar kazandı ve ağzını sıkı tuttuğu sürece her hafta yapabileceği söylendi. Jurgis ağzını sıkı tutmakta usta olduğu için çok geçmeden "Buck" Halloran'ın güvenini kazandı ve güvenilir bir adam olarak başkalarıyla da tanıştırıldı.

Bu tanışma Jurgis için başka bir yönden de faydalı oldu; Jurgis "iltimasın" ne demek olduğunu ve patron Connor'la boksör barmenin onu nasıl olup da hapse gönderebildiğini keşfedeli çok olmamıştı. Bir gece Clark Caddesi'ndeki "birinci sınıf" büyük randevu evlerinden birinde keman çalan topal ve matrak bir adam, aynı zamanda "Levee"deki sevilen tiplerden biri olan "Tek Göz Larry"nin "yararına" bir balo düzenlendi. Büyük bir dans salonunda yapılan bu balo şehrin sefih güçlerinin kendilerini çılgınlığa kaptırdıkları özel toplantılardan biriydi. Jurgis de baloya katıldı ve içkiden ne yaptığını pek bilmeden bir kız yüzünden kavgaya tutuştu; artık kolu da iyice güçlenmişti ve salonun altını üstüne getirmeye başlayınca soluğu polis merkezinde bir hücrede aldı. Polis merkezi ağzına kadar dolu olduğundan ve "serseri" koktuğundan, ayılana kadar orada uyumak istemeyen Jurgis, Halloran'a haber yolladı ve o da bölge liderini arayıp Jurgis'in sabah dörtte kefaletle serbest bırakılmasını sağladı. Aynı sabah mahkemeye çağrıldığında, bölge lideri çoktan zabıt kâtibiyle görüşüp Jurgis Rudkus'un talihsizlik yaşayan güvenilir bir adam olduğunu söylemişti; böylece Jurgis on dolar ceza aldı ve cezası "tecil" edildi; yani birileri gelecekte ona karşı kullanmaya kalkışmadığı sürece cezayı asla ödemeyecekti.

Jurgis'in aralarında yaşamaya başladığı insanlar parayı Packingtown'dakilerden tamamen farklı bir standarda göre değer-

lendiriyordu; buna rağmen, ne kadar tuhaf görünse de, işçiyken içtiğinden çok daha az içiyordu. Yorgunluğu ve umutsuzluğu aynı kaçınılmazlıkta değildi; artık uğruna çalışabileceği, mücadele edebileceği bir şey vardı. Aklını başında tuttuğu sürece yeni fırsatlar yakalayacağını çok geçmeden görmüştü; doğuştan aktif biri olduğu için kendisi içmemekle kalmıyor, hem şaraba hem de kadınlara ondan çok daha düşkün olan dostunun toparlanmasına da yardımcı oluyordu.

Arkası çorap söküğü gibi geldi. Jurgis bir gece geç saatte "Buck" Halloran'la tanıştığı meyhanede Duane'le birlikte otururken içeri hafiften "zom" olmuş bir "taşralı müşteri" (şehir dışındaki tacirler için mal alanlardan biri) girdi. İçeride barmenden başka kimse yoktu ve adam çıkıp giderken, Jurgis'le Duane de peşine düştü; adam köşeyi döndü ve yükseltilmiş bir demiryoluyla kiralık bir binanın olduğu karanlık bir yerde Jurgis fırlayıp altıpatlarını adamın burnuna dayadı, Duane de şapkasını gözlerinin üstüne indirerek şimşek gibi parmaklarla ceplerini kontrol etti. Saatle "tomarı" alıp köşeyi dönerek daha adam ikinci kez bağıramadan meyhaneye daldılar. Çıkarken göz kırptıkları barmen mahzenin kapısını açtı ve kapıdan girip gözden kaybolarak gizli bir geçitten yandaki randevu evine girdiler. Randevu evinin çatısından ötesindeki üç tane benzeri yere geçiş vardı. Bu geçitler sayesinde polisle yaşanan bir anlaşmazlık sonucunda baskın yapıldığı takdirde müşteriler başka yerlere kaçırılıyordu; acil durumlarda kızları kaçırmak için de gerekli bir şeydi. Bu kızların binlercesi "hizmetçi" ya da "işçi" ilanlarına kanıp Şikago'ya geliyor, böylece sahte iş bulma bürolarının tuzağına düşüp genelevlere hapsediliyorlardı. Genelde bütün giysilerini ellerinden almak yeterli oluyordu; bazen de "uyuşturulup" haftalarca kilit altında tutulmaları gerekiyordu; bu arada aileleri polise telgraf çekiyor hatta neden bir şey yapılmadığına bakmak için bizzat şehre geliyordu. Zaman zaman içlerini rahatlatmak için kızlarının son görüldüğü yere bakmalarına izin verildiği de oluyordu.

Bu işteki ufak yardımı için, ikilinin elde ettiği yüz otuz küsur doların yirmisini barmen aldı; haliyle aralarında bir yakınlık doğmuş oldu ve barmen birkaç gün sonra onları kaçtıkları genelevin "işletmecilerinden" biri olan, Goldberger adında bir Yahudiyle tanıştırdı. Goldberger birkaç içkiden sonra biraz tereddüt ederek en iyi kızı yüzünden profesyonel bir kumarbazla kavga ettiğini ve adamın ona yumruk attığını anlattı. Adam Şikago'nun yabancısıydı ve bir gece kafası patlamış halde bulunsa kimsenin umurunda olmazdı. Artık Şikago'daki bütün kumarbazların kafalarını seve seve patlatacak kıvama gelmiş olan Jurgis, bu işten kazancının ne olacağını sordu; Yahudi sesini daha da alçaltarak, büyük bir müşkülatını hallettiği için New Orleans yarışlarıyla ilgili bizzat bölgenin polis şefinden tüyolar aldığını ve bu adamın at sahiplerinin kurduğu birlikle "içli dışlı" olduğunu söyledi. Duane olayı hemen anladı ama bunun ne kadar büyük bir fırsat olduğunu anlaması için at yarışlarındaki durumu Jurgis'e bütün ayrıntılarıyla anlatmaları gerekti.

Dev bir Yarış Tröstü vardı. İş yaptığı bütün eyaletlerdeki yasama organlarını ele geçirmişti; hatta büyük gazetelerden bazıları da tröste aitti ve tröst bu sayede kamuoyunu istediği gibi yönlendirebiliyordu; bir Bahis Tröstü olmadığı sürece ülkede onun karşısına çıkabilecek başka bir güç yoktu. Tröst bütün ülkede görkemli hipodromlar inşa ediyor, dev para ödülleriyle insanları cezbediyor, sonra da çevirdiği dolaplarla her yıl milyonlarca dolarlarını cebe indiriyordu. Bir zamanlar spor olan at yarışı artık bir işti; atlara uyuşturucu verilebiliyor, doping yapılabiliyor, az ya da çok idman yaptırılabiliyordu; bir atı istedikleri anda yere serebiliyorlardı; ya da kamçıyla hızını düşürüyorlar, izleyicilerse bunun atı en önde tutmak için umarsız bir çaba olduğunu zannediyordu. Böyle onlarca numara vardı; hile yapıp para kazananlar bazen at sahipleri, bazen jokeyler ve eğiticiler, bazen de dışarıdan onlara rüşvet verenlerdi; çoğu zaman da tröstün başındakiler. Mesela şu anda New Orleans'ta kış

yarışları yapılıyor ve birlik her gün programı önceden belirliyor, bütün Kuzey şehirlerindeki temsilcileri bahis oynatılan yerleri "sağıyordu." Bilgi yarışlardan kısa süre önce şehirlerarası arama yapılarak şifreli kodla veriliyordu; bu bilgiye ulaşan biri servetini yapmış demekti. Yahudi, Jurgis'e, inanmıyorsa deneyebileceğini söyledi; yarın belli bir yerde buluşup denemesini yapabilirlerdi. Jurgis de, Duane de istekliydi ve ertesi gün simsarlarla tacirlerin (sosyetik hanımlarıyla birlikte özel bir salonda) bahis oynadığı bir yere giderek bire altı veren "Kara Cadaloz" diye bir ata onar dolar yatırıp kazandılar. Böyle bir tüyo için çok kafa patlatabilirlerdi; fakat ertesi gün Goldberger kendisine yumruk atan kumarbazın başına geleceği haber alıp şehirden kaçtığını söyledi.

İşin inişleri ve çıkışları vardı; ama bir hapishanenin içinde değilse bile dışında yaşamayı her zaman beceririniz. Belediye seçimleri nisan başında yapılacak ve şehirdeki yoz güçler refaha ulaşacaktı. Jurgis batakhanelerde, kumarhanelerde ve genelevlerde dolaşırken iki partinin de destekçileriyle tanışmış, sohbetler edilirken işin iç yüzünü iyice kavramış ve seçim zamanı kendisinin neler yapabileceğine dair çeşitli bilgiler almıştı. "Buck" Halloran Demokrat olduğu için Jurgis de Demokrat oldu, ama çok da fanatik değildi; Cumhuriyetçiler de iyi adamlardı ve bu seçim döneminde onlarda da tonla para olacaktı. Son seçimlerde Cumhuriyetçiler oy başına dört, Demokratlar üç dolar ödemişti; "Buck" Halloran'la Jurgis bir gece oturmuş başka bir adamla kumar oynarken, adam Halloran'a ülkeye yeni gelmiş otuz yedi kişilik bir grup İtalyanın oylarını alma görevinin ona verildiğini, kendisinin de aynı grubun peşinde olan Cumhuriyetçi adama rastladığını ve hep birlikte pazarlık yapıp İtalyanların kişi başı bir bardak biraya yarı yarıya oy vermesine, paranın kalanını da suç ortakları olarak bölüşmeye karar verdiklerini anlattı!

Bundan kısa süre sonra adi suçların risklerinden ve zorluklarından bezip bu kariyerden vazgeçerek siyaset işine girmeyi düşünmeye başladı Jurgis. Tam o günlerde suçlularla polis ara-

sındaki ittifak yüzünden muazzam bir gürültü kopuyordu. Suçluların aracılık ettiği yolsuzluklarda işadamlarının doğrudan bir katkısı yoktu; bunlar polisin gözetimindeki "yan sanayi" türünden işlerdi. "Açıkça" kumar oynanması ve sefahat içinde yaşanması şehri "cazip" hale getiriyordu ama hırsızlıklarla soygunlar öyle değildi. Duane bir gece bir giyim mağazasındaki kasanın kilidini delerken gece bekçisi tarafından suçüstü yakalanıp polise teslim edildi; karşısına tesadüfen onu iyi tanıyan bir polis çıkınca, adam sorumluluğu üzerine alarak Duane'in kaçmasına göz yumdu. Ardından gazeteler öyle bir gürültü kopardı ki kurban olarak seçilen Duane şehirden zor kaçtı.

Tam o günlerde Harper diye biriyle tanıştırılan Jurgis, et fabrikalarında çalışmaya başladığı ilk yıl Amerikan vatandaşı olmasına ön ayak olan, Brown'daki gece bekçisini hemen tanıdı. Bu tesadüf ötekine de ilginç geldi ama o Jurgis'i hatırlayamadı; o günlerde çok fazla "yeşil kart işi" yaptığını söyledi. Harper ve Halloran'la birlikte sabahın bir ya da ikisine kadar bir dans salonunda oturup sohbet ettiler. Harper uzun uzun bölüm amiriyle nasıl kavga ettiğini ve artık sıradan bir işçi, aynı zamanda iyi bir sendikacı olduğunu anlattı. Amirle ettiği kavganın düzmece olduğunu, Harper'ın aslında sendikadaki gizli hazırlıkları rapor etmek için şirketten haftada yirmi dolar aldığını, Jurgis ancak aylar sonra öğrenecekti. Adam o gün sendikacı ağzıyla konuşarak işçilerdeki rahatsızlığın had safhada olduğunu söyledi. Packingtown'dakiler dayanabilecekleri kadar dayanmışlardı ve görünüşe göre her an bir grev başlayabilirdi.

Bu sohbetin ardından, adam Jurgis'e kendisiyle ilgili sorular sordu ve birkaç gün sonra ilginç bir teklifle geldi. Tam emin olmadığını ama Packingtown'a gelip söyleneni yapar, ağzını da sıkı tutarsa, ona bir iş bulabileceğini zannettiğini söyledi. Harper –adama "Bush" Harper diyorlardı– et fabrikalarının Demokrat hâkimi Mike Scully'nin sağ koluydu ve gelecek seçimlerde tuhaf bir durum vardı. Scully'ye bölgenin yakınındaki şık bir

bulvarda oturan ve belediye meclisi unvanının "saygınlığına" göz dikmiş olan zengin bir bira üreticisini aday göstermesi teklif edilmişti. Adam Yahudiydi ve kafası pek çalışmıyordu ama zararsızdı ve kampanya için duyulmadık bir fon ayıracaktı. Scully teklifi kabul etmiş, sonra Cumhuriyetçilere bir teklif götürmüştü. Yahudiyi idare edip edemeyeceğini bilmiyordu ve bölgesini riske atmaya hiç niyeti yoktu; Cumhuriyetçiler, tanınmış biri olmasa da Scully'nin çok sevdiği, şu anda Ashland Bulvarı'ndaki bir meyhanenin bodrum katında bovling salonu işleten bir dostunu aday gösterirlerse, Scully de Yahudinin parasıyla ona seçimi kazandıracak, bu sayede Cumhuriyetçiler zafer kazanmış olacaklardı; yoksa zaten normalde seçimi kazanamazlardı. Bunun karşılığında Cumhuriyetçiler de gelecek seçimlerde aday göstermeyecek, Scully belediye meclisi üyeliğine bir kez daha seçilmek için bölgeden kendisi aday olacaktı. Cumhuriyetçiler hemen teklifin üstüne atlamıştı; ama işin berbat tarafı –diye anlatmaya devam etti Harper– bütün Cumhuriyetçilerin aptal olmasıydı – Scully'nin kral olduğu et fabrikalarında Cumhuriyetçi olmak için aptal olmak gerekirdi. Adamlar nasıl iş yapılacağını bilmiyordu ve Demokrat yandaşlarının, Savaş Narası Birliği'ndeki asil Kızılderililerin Cumhuriyetçileri açıkça desteklemesi olacak iş değildi. Başka bir zorluk daha olmasa, bu o kadar önemli olmayacaktı; et fabrikalarında son bir-iki yılda tuhaf bir gelişme olmuş, birdenbire yeni bir grup türemişti: Sosyalistler. "Bush" Harper bu adamların tam bir baş belası olduğunu söyledi. "Sosyalist" sözcüğünün Jurgis'in aklına getirdiği şey kendine sosyalist diyen, birkaç adamla ve bir sabun sandığıyla cumartesi geceleri sokaklara çıkıp bir köşebaşında bağıra bağıra sesi kısılan zavallı Tamoszius Kuszleika'ydı. Tamoszius sosyalizmin ne olduğunu Jurgis'e izah etmeye çalışmış, hayal gücü yüksek bir tip olmayan Jurgis'in kafası basmamıştı; şimdilik dostunun yaptığı, Sosyalistlerin bütün Amerikan kurumlarının düşmanı olduğu açıklaması onun için yeterliydi; satın alınamayan, hiçbir gruba katılmayan, "pazarlığa" oturma-

yacak tiplerdi bunlar. Mike Scully yaptığı son anlaşmanın bunlara yaratacağı fırsattan çok endişeliydi; adaylarının zengin bir kapitalist olması mezbaha Demokratlarını çok öfkelendirmişti ve her an fikir değiştirip Cumhuriyetçi bir serseridense ateşli bir Sosyalistin daha iyi olacağına karar verebilirlerdi. Jurgis'in de kendine bu sayede bir yer bulabileceğini söyledi Harper; hem sendikalı olmuştu hem de et fabrikalarında işçi olarak tanınmıştı; yüzlerce tanıdığı olmalıydı ve onlarla hiç siyaset konuşmadığı için şimdi en ufak bir şüphe çekmeden kendini Cumhuriyetçi gibi gösterebilirdi. Kendinden bekleneni yapabilecekler için bu işte tonla para vardı; ayrıca Jurgis şimdiye kadar tek bir dostuna kazık atmamış olan Mike Scully'ye güvenebilirdi. Jurgis, hafiften kafası karışmış halde, iyi ama, ne yapabileceğini sorunca, öteki ayrıntılı olarak anlatmaya devam etti. Evvela bir fabrikaya gidip çalışması gerekecekti ve bu pek hoşuna gitmeyebilirdi; ama kazandığı paranın yanında ek kazançları da olacaktı. Sendikada yine aktif olarak yer alacak ve belki Harper'ın yaptığı gibi bir göreve gelecekti; Cumhuriyetçi aday Doyle'u bütün arkadaşlarına methedecek, Yahudiyi kötüleyecekti; sonra Scully "Cumhuriyetçi Gençler Birliği" filan gibi bir şey kuracak ve aynı Savaş Narası Birliği'nde olduğu gibi zengin biracının en iyi biralarından tonlarcasının su gibi aktığı havai fişek gösterileri, konuşmalar filan düzenleyecekti. Jurgis'in bu tarz eğlencelerden hoşlanan yüzlerce tanıdığı olsa gerekti; ayrıca Cumhuriyetçi liderlerle yandaşlar da ona yardımcı olacak ve seçim gününe kadar yeterli çoğunluğu sağlayacaklardı.

Jurgis her şeyi sonuna kadar dinledikten sonra sordu: "Peki Packingtown'da nasıl işe gireceğim? Kara listedeyim ben."

"Bush" Harper buna güldü. "Orasını ben hallederim," dedi.

Böylece Jurgis yine et fabrikalarına giderek bölgenin siyasi lideriyle, Şikago belediye başkanının patronuyla tanıştı. Tuğla ocaklarının, çöplüğün ve buzu satılan göletin sahibi Scully'ydi; ama Jurgis bunu bilmiyordu. Jurgis'in çocuğunun boğulduğu sokağın asfaltsız olmasının suçlusu Scully'ydi; Jurgis'i ilk kez hapse gön-

deren hâkimi o göreve Scully getirmişti; Scully o döküntü evi satıp Jurgis'in cebindeki bütün parayı alan şirketin en büyük hissedarıydı. Fakat Jurgis bunların hiçbirini bilmiyordu; bilmediği bir şey de Scully'nin şirketlerin maşası ve kuklası olduğuydu. Jurgis için Scully muazzam bir güç, hayatında gördüğü en "büyük" adamdı.

Elleri titreyen, ufak tefek, kara kuru bir İrlandalıydı Scully. Ziyaretçisiyle kısa bir görüşme yapıp fare gibi gözleriyle onu inceleyerek nasıl biri olduğunu anlamaya çalıştı; sonra eline bir not verip onu Durham'ın baş müdürlerinden birine, Bay Harmon'a yolladı.

"Bu kartı getiren Jurgis Rudkus yakın dostumdur ve senden, mühim nedenlerle, ona iyi bir iş bulmanı istiyorum. Bir zamanlar düşüncesizce davranmış ama herhalde bunu göz ardı etme inceliğini gösterirsin."

Bay Harmon notu okuyup soran gözlerle Jurgis'e baktı. " 'Düşüncesizlik' derken ne demek istiyor?" diye sordu.

"Kara listeye alınmıştım, efendim," dedi Jurgis.

Adam bunun üstüne alnını kırıştırdı. "Kara liste mi?" dedi. "Nasıl yani?"

Jurgis utançtan kıpkırmızı oldu. Kara liste diye bir şey olmadığını unutmuştu. "Yani... demek istediğim... buralarda bir türlü işe giremedim," diye kekeledi.

"Sorun neydi?"

"Bir ustabaşıyla kavga ettim... kendi patronum değildi, efendim... adama vurmuştum."

Öteki, "Anlıyorum," dedikten sonra birkaç saniye düşündü. "Ne iş yapmak istersin?" diye sordu.

"Ne olursa, efendim," dedi Jurgis, "ama kışın kolumu kırmıştım ve çok zorlamamam gerekiyor."

"Gece bekçiliği nasıl?"

"Olmaz, efendim. Geceleri bizimkilerle birlikte olmam gerekiyor."

"Anlıyorum; siyaset işleri. Peki domuzları kırkmak sana uyar mı?"

"Evet, efendim," dedi Jurgis.

Bay Harmon puvantörlerden birini çağırdı ve, "Bu adamı Pat Murphy'ye götürüp mutlaka iş vermesini söyle," dedi.

Böylece Jurgis dosdoğru geçmişte gelip iş vermeleri için yalvardığı yere, domuzların kesildiği bölüme gitti. Şimdiyse yaylanarak yürüyor, puvantörün, "Bay Harmon bu adama iş vermeni söyledi," deyişini dinlerken alnını kırıştıran adama bakarak kendi kendine gülümsüyordu. Adamın bölümünde işçi fazlası olacak, istediği rekoru kıramayacaktı; ama sadece "Peki," diyebildi.

Böylece Jurgis bir kez daha işçi oldu; hemen eski arkadaşlarını bulup sendikaya katılarak "Scotty" Doyle için "lobiye" başladı. Doyle'un ona zamanında büyük iyilik yaptığını, aslında sağlam adam olduğunu söylüyordu; Doyle da işçiydi ve işçileri iyi temsil ederdi; milyoner bir Yahudiye oy verip ne yapacaklardı, hem Mike Scully sürekli onun adaylarını desteklemelerini sağlayacak ne yapmıştı ki? Bu arada Scully de eline bir not verip Jurgis'i bölgenin Cumhuriyetçi liderine yollamış, o da gidip birlikte çalışacağı adamlarla tanışmıştı. Biracının parasıyla çoktan büyük bir salon kiralanmıştı ve Jurgis "Cumhuriyetçi Doyle Birliği"ne her gece beş-on tane yeni üye götürüyordu. Çok geçmeden büyük bir açılış gecesi düzenlendi; sokaklarda yürüyen bir bando, salonun önünde patlatılan havai fişekler, kırmızı fenerler; yapılan iki mitingde de büyük bir izdiham vardı; beti benzi atmış halde tir tir titreyen aday, Scully'nin yakın adamlarından birinin yazdığı, bir aydır ezberlemeye çalıştığı kısa konuşmayı üç kez yapmak zorunda kaldı. En güzeli de başkanlık adayı meşhur ve belagatli Senatör Spareshanks'in otomobille gelerek Amerikan vatandaşlığının kutsal imtiyazlarından, Amerikan işçilerine sunduğu koruma ve refahtan söz etmesiydi. Senatörün cesaretlendirici konuşmasına bütün sabah gazetelerinde yarım sütun yer ayrılırken, gazeteler ayrıca Doyle'un ulaştığı beklenmedik popülaritenin Demokrat Belediye Meclisi'nin başkanı Bay Scully'yi fazlasıyla kaygılandırdığını söylemenin yanlış olmayacağını yazdı.

Başkanı daha da kaygılandıran şey Cumhuriyetçi Doyle Birliği üyelerinin kırmızı pelerinler ve şapkalarla yaptığı, bölgedeki bütün oyverenlere bedava bira dağıtılan muazzam fener alayı oldu; bütün seçmenlerin doğruladığı gibi, bir seçim kampanyasında dağıtılan en iyi bira o gece içildi. Jurgis bu yürüyüşte de, ardından gelen sayısız mitingde de hiç yorulmadan çalıştı. Konuşma yapmadı –o işi avukatlar ve diğer uzmanlar yapıyordu– ama işlerin yürütülmesine yardımcı oldu; bildirileri dağıttı, afişleri yapıştırdı, salonu boşalttı; hareketli zamanlarda havai fişeklere ve biralara göz kulak oldu. Dolayısıyla kampanya süresince Yahudi biracının yüzlerce doları onun elinden geçti ve bu parayı naif, dokunaklı bir vefa duygusuyla yönetti. Ancak sonlara doğru, onlara kendisi kadar parlama şansı tanımadığı ve pastadan pay vermediği için öteki "çocukların" ona nefretle baktıklarını fark etti. Jurgis bunu gördükten sonra onların gönlünü yapmak, böylece kampanya fıçısındaki fazladan delikleri bulmadan önce kaybettiği zamanı telafi etmek için elinden geleni yapmaya başladı.

Mike Scully'yi de memnun etti. Bir seçim sabahı saat dörtte sokaklara çıkıp "oy topladı"; arkadaşlarını iki atlı bir arabayla kapılarından alıp zaferle oy sandıklarına götürdü. Kendisi ve arkadaşlarından bazıları altı kez oy verdiler; en yeni yabancıları –Litvanyalılar, Polonyalılar, Bohemyalılar, Slovaklar– gruplar halinde getirip yapması gerekenleri yaptıktan sonra sandıklara götürmesi için başka birine teslim etti. Bölge sorumlusu ilk seferinde Jurgis'in eline yüz dolar verdi ve gün boyunca üç kez daha yüz dolar alarak, her sefer için en az yirmi beş dolar kazandı. Paranın gerisi oylara gitti ve Demokratların önde olduğu bir zamanda eski bovling salonu işletmecisi "Scotty" Doyle'u yaklaşık bin oy farkla seçtirdiler; ardından akşam beşten ertesi sabah üçe kadar, en ahlaksızından ve en fenasından bir âlem yaptı Jurgis. Seçimlerde elde edilen bu zafer, halkın ezici gücü karşısında kibirli bir otokratın boyun eğmesi genel bir coşkuya neden olduğundan, hemen herkes de aynı şeyi yaptı.

26.

Jurgis seçimlerden sonra da Packingtown'daki işine devam etti. Polisin suçluları korumaya son vermesi için yapılan baskı da sürüyordu ve şimdilik fazla ortalarda görünmemek daha iyi olacaktı. Bankada üç yüz dolara yakın parası birikmişti ve bir tatili hak etmiş sayılırdı; ama kolay bir işi vardı ve alışkanlıktan, çalışmaya devam etti. Dahası, Mike Scully'ye de akıl danışmış ve Scully yakında "bir şeyler" olabileceğini söylemişti.

Jurgis kafa dengi birkaç arkadaşıyla birlikte bir pansiyona yerleşmişti. Aniele'yi görmeye gidip Elzbieta'nın ailesiyle birlikte şehir merkezine taşındığını öğrenmiş, konuyu daha fazla kurcalamamıştı. Artık çevresi "havalı" ve genç, bekâr erkeklerle doluydu. Jurgis gübre kokan giysilerinden uzun zaman önce kurtulmuştu ve siyasete girdiğinden beridir keten bir gömlek yakası, yağlı kırmızı bir kravat takıyordu. Artık giyimine özen gösterebilirdi çünkü haftada on bir dolar civarında bir para kazanıyordu ve birikimlerine hiç dokunmadan bu paranın üçte birini kendi zevki için harcayabilirdi.

Bazen bir grup arkadaşıyla şehir merkezine inip ucuz tiyatrolara, müzikhollere ve diğer uğrak yerlerine gidiyorlardı. Packingtown'daki meyhanelerin çoğunda bilardo masaları, bovling salonları vardı ve Jurgis bu sayede gecelerini ufaktan kumar oynayarak geçirebiliyordu. Kâğıt oynayıp zar da atıyordu. Bir seferinde cumartesi gecesi başladığı bir oyunda bayağı bir kazandı ama masadakileri satmış olmamak için oyuna devam etti ve pazar öğleden sonra yirmi dolardan fazla "içerideydi." Cumartesi geceleri Packingtown'da bir de balolar oluyordu; herkes

kendi "kızını" yanında getirip yarım dolara bilet alıyor, balo kavga yüzünden dağılmadığı takdirde sabah üçe dörde kadar süren eğlencede içkiler için birkaç dolar daha harcıyordu. İçeri kiminle girdiyseniz, şehvetten ve içkiden yarı sersemlemiş bir halde, çıkana kadar da onunla dans ediyordunuz.

Jurgis çok geçmeden Scully'nin "bir şeylerden" neyi kast ettiğini anladı. Şirketlerle sendikalar arasındaki anlaşmanın süresi mayısta dolacak ve yeni anlaşma imzalanacaktı. Pazarlıklar sürüyor ve her yerde grev olacağından söz ediliyordu. Eski anlaşmada yalnızca vasıflı işçilerin maaşları ele alınmıştı; Et İşçileri Sendikası üyelerinin yaklaşık üçte ikisiyse vasıfsız işçilerdi. Şikago'da vasıfsız işçiler genelde saat başı on sekiz buçuk sent alıyordu ve sendikalar gelecek yıl için aynı ücreti garantilemek istiyordu. Bu göründüğü kadar büyük bir para değildi; sendika yetkilileri pazarlıklar sürerken toplam on bin dolarlık ödemeyi incelemiş, en yüksek haftalığın on dört dolar, en düşüğün iki dolar beş sent, ortalamanın altı dolar altmış beş sent olduğunu görmüşlerdi. Bir aile altı dolar altmış beş sentle geçinemezdi. Son beş yılda karkas fiyatlarının yaklaşık yüzde elli arttığı, canlı hayvan fiyatlarının bir o kadar düştüğü göz önüne alınırsa, şirketlerin bu parayı verebilmesi gerekirdi; ama bunu istemeyen şirketler sendikaların talebini reddetti ve amaçlarının ne olduğunu göstermek için, anlaşmanın süresi dolduktan bir ya da iki hafta sonra bin kadar işçinin ücretini on altı buçuk sente düşürdüler; ihtiyar Jones'un on beş sente düştüğünü görmeden ölmeyeceğine yemin ettiği söyleniyordu. Ülkede iş arayan bir buçuk milyon adam vardı ve bunların yüz bini Şikago'daydı; şirketler sendika temsilcilerinin ellerini kollarını sallayarak gelip bir yıl boyunca günde binlerce dolar kaybetmelerine neden olacak bir anlaşmayı dayatmalarına göz mü yumacaklardı yani? Orada bir dursunlardı bakalım!

Bütün bunlar haziranda oldu; sendikalar çok geçmeden referanduma gitti ve grev yapılmasına karar verildi. Et fabrikalarının

olduğu bütün şehirlerde durum aynıydı; gazeteler ve halk ansızın korkunç bir et kıtlığı ihtimaliyle karşı karşıya geldi. Konunun yeniden düşünülmesi için gereken her şey yapıldı ama şirketler taviz vermedi; ücretleri daha da düşürdüler, hayvan sevkiyatları engellenmeye çalışılırken, onlar fabrikalara vagonlar dolusu portatif karyola ve battaniye istif etti. Böylece işçiler galeyana geldi ve sendika merkezleri bir gece et fabrikalarının olduğu bütün büyük şehirlere –St. Paul, Güney Omaha, Sioux City, Kansas City, Doğu St. Louis, New York– telgraf çekti; ertesi gün öğleyin elli-altmış bin kadar işçi iş giysilerini çıkarıp fabrikaları terk etti ve büyük "Et Grevi" başlamış oldu.

Jurgis akşam yemeğini yedikten sonra yürüyerek, kendisine özel güzelce asfaltlanıp aydınlatılmış bir sokaktaki güzel bir evde oturan Mike Scully'yi görmeye gitti. Kendini yarı emekliye ayırmış olan Scully gergin ve endişeli görünüyordu. "Ne istiyorsun?" diye sordu Jurgis'i görünce.

"Grev sırasında bana bir iş verebilirsin diye düşündüm," diye yantladı Jurgis.

Scully kaşlarını çatıp gözlerini kısarak ona baktı. Jurgis sabah gazetelerinde Scully'nin şirketleri sert bir dille kınadığını, işçilerine daha iyi davranmadıkları takdirde belediye yetkililerinin bu işi fabrikaları yerle bir ederek bitireceklerini söylediğini okumuştu. Bu yüzden birdenbire, "Ne diyeceğim, Rudkus, neden işine dönmüyorsun?" dediğinde, Jurgis az şaşırmadı.

Jurgis afallamıştı. "Grev kırıcılık mı yapayım yani?" diye haykırdı.

"Neden olmasın?" dedi Scully. "Senin için ne fark eder ki?"

"Ama... ama..." diye kekeledi Jurgis. Sendikaya bağlı kalması gerektiğini düşünmüştü.

"Şirketler kötü durumda ve iyi adamlara ihtiyaçları var," diye devam etti öteki. "Onlara destek olan adamların arkasında dururlar. Neden bu fırsatı kullanıp eşeğini sağlam kazığa bağlamıyorsun?"

"Ama," dedi Jurgis, "o zaman sana nasıl yardımcı olacağım... siyaset işinde?"

"Zaten olamazsın," dedi Scully hemen.

"Niye ki?" diye sordu Jurgis.

"Niyesi var mı!" diye haykırdı öteki. "Sen Cumhuriyetçisin. Bunu bilmiyor musun? Her seferinde Cumhuriyetçilere mi kazandıracağım? Biracı ne işler çevirdiğimizi çoktan öğrendi; bu işin bir de rövanşı olacak."

Jurgis küçük dilini yutmuş gibiydi. İşin bu yönünü hiç düşünmemişti. "Demokrat da olabilirim," dedi.

"Evet," diye yanıtladı öteki, "ama hemen olmaz; insan siyasi görüşünü bir günde değiştirmez ki! Ayrıca sana ihtiyacım yok; o işten para kazanamazsın. Zaten öteki seçimlere daha çok var; o zamana kadar ne yapacaksın?"

"Sana güvenebileceğimi sanmıştım," diye söze başladı Jurgis.

"Evet," diye yanıtladı Scully, "güvenebilirsin; şimdiye kadar hiçbir dostumu satmadım. Ama sana bulduğum işi bırakıp başka iş bulmamı istemek mantıklı mı sence? Son bir haftada on yedi adamı çöpçülük kadrosundan maaşa bağlattım; bunu sonsuza kadar yapabileceğimi mi zannediyorsun? Sana anlattıklarımı başkalarına anlatamam ama sen artık bizden birisin ve bazı şeyleri ben söylemeden de görebilmen gerekir. Grev sana ne kazandıracak?"

"Bunu hiç düşünmemiştim," dedi Jurgis.

"Düşünmedin tabii," dedi Scully, "ama düşünsen iyi olur. İnan bana, grev birkaç gün sonra bitecek ve işçiler yenilecek; bu arada ne götürsen kârdır. Anlıyor musun?"

Jurgis anladı. Fabrikaya dönüp çalıştığı yere gitti. İşçiler farklı hazırlık aşamalarındaki domuzlardan uzun bir sırayı öylece bırakıp gitmiş, işi bilmeyen on beş-yirmi tane memur, steno ve ofis boyun başında bir ustabaşı işi bitirip hayvanları soğutma odalarına girmeye hazır hale getirmek için uğraşıyordu. Jurgis dosdoğru adama gidip, "İşimin başına döndüm, Bay Murphy," dedi.

Patronun yüzü aydınlandı. "Çok iyi ettin!" diye haykırdı. "Gel, haydi!"

"Bir saniye," dedi Jurgis, ne kadar istekli olduğunu göstermemeye çalışarak. "Sanırım biraz fazla para almam gerekiyor."

"Evet," diye yanıtladı öteki, "tabii ki. Ne kadar istiyorsun?"

Jurgis bunu gelirken düşünmüştü. Ne kadar çekinse de, yumruklarını sıkıp söyleyiverdi. "Günde üç dolar iyidir," dedi.

"Peki," dedi öteki hemen; dostumuz gün bitmeden önce memur, steno ve ofis boyların günde beş dolar aldığını öğrenince, neredeyse saçını başını yolacaktı!

Böylece Jurgis, Lexington ve Valley Forge şehitleriyle boy ölçüşebilecek kadar erdemli, yeni bir "Amerikan kahramanına" dönüştü. Bu bir benzerlik olarak kalıyordu tabii, çünkü Jurgis iyi para alıyor, el üstünde tutuluyor, yaylı portatif yatakta uyuyor ve günde üç kez karnı doyuruluyordu; ayrıca rahatı gayet yerinde, dünyanın bütün tehlikelerinden uzak, bira içme isteğiyle fabrika kapılarından çıkmaya cesaret ettiği tek bir seferi hariç, huzurluydu. Üstelik bu ayrıcalıklı hakkını kullanırken bile korunmasız bırakılmadı; Şikago'daki yetersiz polis gücünün önemli bölümü suçluları yakalama işini bırakıp onun yardımına koştu.

Hem polis hem de grevciler şiddet olmaması konusunda kararlıydı; fakat tam aksini isteyen başka bir grup vardı: Basın. Jurgis grev kırıcılık yaşamının ilk gününde işi erken bıraktı ve bir gövde gösterisi yapmayı isteyerek tanıdıklarından üç adamı çıkıp birer içki içmeye ikna etti. Adamlarla birlikte Halsted Caddesi'deki büyük kapıdan çıkarlarken birçok polis ve girip çıkanı gözden kaçırmayan birçok sendika gözcüsü onları izledi. Jurgis'le arkadaşları Halsted Caddesi'nden güneye yürüdü; oteli geçtikten sonra sokağın karşısından beş-altı adam ansızın üstlerine doğru yürüyüp yaptıklarının yanlış olduğunu söyleyerek onlarla tartışmaya başladı. Sözleri olumlu karşılanmayınca, bu kez tehditler savurmaya başladılar; derken içlerinden biri aniden

dört kişilik gruptan birinin şapkasını kaparak çitin üzerinden fırlattı. Adam şapkanın peşinden koşarken "Hain!" diye bir çığlık duyuldu ve meyhanelerle kapı aralarından beş-on adam daha gelmeye başlayınca, gruptan biri daha dayanamayıp ötekinin arkasından koşmaya başladı. Jurgis'le dördüncü adam birkaç kez çabucak yumruklaşıp tatmin oluncaya kadar bekledikten sonra onlar da topuklayıp otelin arkasına kaçarak tekrar içeri girdi. Bu arada tabii ki polisler de koşup gelmişti ve oraya bayağı bir kalabalık toplanınca heyecanlanıp ayaklanma alarmı verdiler. Bunlardan haberi olmayan Jurgis "Fabrika Bulvarı"na dönmüştü ve arkadaşlarından birinin "Orta Saat Dilimi İstasyonu"nun önünde nefes nefese, heyecandan ne yapacağını bilmez bir halde çevresindeki gitgide artan kalabalığa kudurmuş bir çetenin üstlerine saldırıp etraflarını kuşattığını, onları paramparça etmelerine ramak kaldığını anlatırken gördü. Durup alaycı bir tebessümle adamı izlerken, ellerinde defterlerle kalabalığa yakın duran birçok şık giyimli genç adam vardı ve Jurgis en fazla iki saat sonra manşetleri on beş santim uzunluğunda kırmızı siyah harflerle atılmış kucak dolusu gazetelerle etrafta koşturan çocukları gördü.

MEZBAHALARDA ŞİDDET!
ÖFKELİ KALABALIK GREV KIRICILARI ABLUKAYA ALDI!

Ertesi sabah Birleşik Devletler'de çıkan bütün gazeteleri alabilse, bira uğruna atıldığı gözüpek maceranın kırk milyon kişi tarafından okunduğunu, ülkedeki ciddi ve ağırbaşlı işadamlarının okuduğu gazetelerin yarısında başmakalelere konu olduğunu görecekti.

Zaman geçtikçe, Jurgis böyle çok olay görecekti. Şimdilik mesaisi bittiği için fabrikalardan dosdoğru şehre giden bir tramvaya binmekte ya da geceyi yatakların dizildiği bir odada geçirmekte serbestti. Jurgis ikinci seçeneği tercih etti ama gece boyu gelmeye devam eden grev kırıcılar yüzünden buna pişman oldu. Düzgün

işçilere iş yaptırmak mümkün olmadığı için bu yeni Amerikan kahramanları arasında şehirdeki çeşitli suçlularla haydutlar, ayrıca zenciler ve en yeni yabancılar –Yunanlılar, Romanyalılar, Sicilyalılar, Slovaklar– vardı. Yüksek ücretlerden çok karışıklık çıkması ihtimalinin cazibesine kapılmış tiplerdi ve içki içip şarkılar söyleyerek geceyi kâbusa çevirdikten sonra ancak iş için kalkma vakti geldiğinde uyuyabildiler.

Sabah Jurgis kahvaltısını bitirmeden, "Pat" Murphy hemen amirlerden birine gitmesini söyledi ve gittiği adam da Jurgis'e kesim bölümündeki deneyimiyle ilgili sorular sordu. Fırsatın ayağına geldiğini sezen Jurgis'in kalbi güm güm atmaya başladı: Patron olacaktı!

Ustabaşılardan bazıları sendikalıydı, sendikalı olmayan birçoğu da greve katılmıştı. Şirketler en büyük darbeyi kesimhanelerde almıştı ve en hassas yerleri de burasıydı; tütsüleme, kutulama ve tuzlama işlemleri bekleyebilir, yan ürünlerden vazgeçilebilirdi; ama taze etler tedarik edilmeliydi yoksa lokantalarda, otellerde ve zengin evlerinde kıtlık hissedilir, kamuoyu algısında feci bir değişiklik olurdu.

Böyle bir fırsat insanın karşısına bir kez çıkardı; Jurgis fırsatın üstüne atladı. Evet, işi bütün ayrıntılarıyla biliyordu ve adamlara da öğretebilirdi. Ama işi üstlenir ve layıkıyla yaparsa, sonradan da devam etmek isterdi; grev bitince onu def etmeyeceklerdi, değil mi? Bunun üstüne amir bu konuda Durham'a sonuna kadar güvenebileceğini söyledi; bu sendikalara ve bilhassa kendilerine ihanet eden ustabaşılara bir ders vermeye kararlılardı. Jurgis grev boyunca günde beş dolar, durum düzeldikten sonra da haftada yirmi beş dolar alacaktı.

Böylece dostumuz kendine bir çift "mezbaha botu" ve kot pantolon alıp kolları sıvadı. Kesim bölümünde garip bir manzara vardı: Bir sürü zenci ve söylenenlerin tek kelimesini bile anlamayan yabancılar, soluk yüzlü, dar göğüslü muhasebeciler ve memurlar tropikal sıcaklıktan ve leş gibi taze kan kokusundan

yarı baygın vaziyetteydi; bunlar hep birlikte daha yirmi dört saat önce eski mezbaha ekibinin hızla, muhteşem bir ustalıkla saatte dört yüz karkas çıkardığı yerde on beş-yirmi tane sığırı kesebilmek için cebelleşiyordu!

Zenciler ve Levee "kabadayıları" çalışmak istemiyor, bazıları dakikada bir durup dinlenmek ihtiyacını hissediyordu. Durham şirketi birkaç gün içinde serinlemeleri için vantilatörler hatta dinlenmeleri için divanlar getirtecekti; o zamana kadar da dışarı çıkıp "şekerleme" yapabilecekleri gölgelik bir köşe bulmaları gayet mümkündü ve kimsenin ne iş yaptığı tam belli olmadığı, bir sistem olmadığı için patronlarının yokluklarını fark etmesi saatler alabiliyordu. Zavallı ofis çalışanlarıysa korkudan işlerine sarılmış ellerinden geleni yapıyorlardı; bu işleri yapmayı reddettikleri için, garsonluk yapmayı reddeden bir grup kadın memur ve daktiloyla birlikte, ilk sabah otuz kişi birden "sepetlenmişti."

İşte böyle bir güce komuta etmek zorundaydı Jurgis. Elinden geleni yapıp oraya buraya koşturarak insanlara sırayla işin püf noktalarını gösterdi; hayatında hiç emir vermemişti ama nasıl verileceğini bilecek kadar emir almıştı ve çok geçmeden iyice kendini kaptırarak eski kurtlar gibi esip gürlemeye başladı. Fakat öğrencileri pek söz dinleyen tipler değildi. "Napalım patron," deyiveriyordu iri yarı bir zenci, "yaptığım işi beğenmiyosan, başkasına yaptırırsın." Derken etraflarında bir kalabalık toplanıp onları dinliyor, toplananlar bıyık altından tehditler savuruyordu. İlk yemekten sonra neredeyse bütün çelik bıçaklar kaybolmuştu ve artık bütün zencilerde iyice keskinleştirilmiş, botlarının içine saklanmış birer bıçak vardı.

Jurgis çok geçmeden böyle bir kaosa düzen getirilemeyeceğini anladı; sonra o da ortama uydu; bağıra çağıra kendini yormasının bir anlamı yoktu. Postlar ve bağırsaklar delinip işe yaramaz hale getirilirse, kimin yaptığını bulabilmek mümkün değildi; adamın biri uyumaya gidip geri dönmezse onu aramakla eline bir şey geçmezdi çünkü bu arada ötekiler de işten

kaytarırdı. Grev sırasında her yol mübahtı ve bedelini şirketler ödüyordu. Jurgis çok geçmeden dinlenme geleneğinin bazı uyanıkların aklına kendilerini birden fazla yere kaydettirip günde birden fazla beş dolar kazanma fikrini getirmiş olduğunu keşfetti. Bunu yapan birini yakalayıp kovmaya kalktı ama tesadüfen sessiz bir köşedeydiler ve adam on dolar uzatarak göz kırpınca, Jurgis parayı aldı. Tabii ki çok geçmeden bu da gelenek haline geldi ve Jurgis'in kazancı bayağı arttı.

Şirketler bu gibi zorlukların karşısında yolda gelirken sakatlanmış sığırları ya da hastalık kapmış domuzları öldürebilirlerse kendilerini şanslı sayıyorlardı. Sıcak havada ve susuz yapılan iki-üç günlük yolculuklarda koleradan ölen domuzlar oluyordu; bunlar daha tam ölmeden ötekiler üstüne saldırıyor ve vagon açıldığında geriye bir tek kemikleri kalmış oluyordu. Vagondaki domuzların hepsi derhal öldürülmezse, çok geçmeden ölümcül hastalıktan onlar da gidiyor ve hepsinin yağını çıkarmaktan başka çare kalmıyordu. Yara almış ve can çekişen ya da kırılan kemikleri dışarı fırlamış topallayan sığırlar için de durum aynıydı; aracılar, satın almacılar ve amirler ceketlerini çıkarıp bunların güdülmesine, kesilmesine, derilerinin yüzülmesine yardım etmek zorunda kalsalar bile hepsinin öldürülmesi gerekiyordu. Bu arada şirket ajanları da grev olduğundan söz etmemeye özen göstererek günde beş dolar artı yemek vaadiyle uzak Güney'deki kırsal bölgelerden zenci topluyordu; aynı hattaki bütün diğer seferler iptal edilmiş ve özel tarifelerle vagonlar dolusu zenci yola çıkmıştı bile. Birçok şehir ve kasaba durumu fırsat bilip hapishaneleriyle ıslahevlerini boşaltıyordu; Detroit'te hâkimler yirmi dört saat içinde şehri terk etmeyi kabul eden herkesi serbest bırakıyor, ajanlar kabul edenleri göndermek üzere mahkeme salonlarında hazır bekliyordu. Bu arada barındırılmaları için gelen trenler dolusu malzemenin içinde, gözleri dışarıda olmasın diye bira ve viski de vardı. Cincinnati'den "meyve paketlemek" üzere otuz tane genç kızı işe alıp kızları konserve

bölümünde çalıştırmaya başladılar ve herkese açık, adamların gelip geçtiği bir hole dizdikleri yataklarda yatırdılar. Polis ekipleri eşliğinde gece gündüz gelmeye devam eden grupları kullanılmayan bölümlere ve depolara, hangarlara öyle bir istiflediler ki yataklar birbirine değiyordu. Bazıları aynı yerde yemek yiyip uyuyor ve adamlar geceleri cirit atan farelerden uzak olmak için yatakları masaların üstüne koyuyordu.

Ama şirketler bütün çabalarına rağmen bellerini doğrultamadı. Adamların yüzde doksanı grevdeydi; işgücünü tamamen yenilemek büyük bir külfetti; üstelik et fiyatları yüzde otuz artmış ve kamuoyu sorunun çözülmesi için büyük bir baskıya başlamıştı. Konunun hakem kararıyla çözümü için teklif götürdüler; on günün sonunda sendikalar teklifi kabul etti ve greve son verildi. Kırk beş gün içinde bütün adamların yeniden işe alınacağı ve "sendikalılara karşı ayrımcılık yapılmayacağı" karara bağlanmıştı.

Jurgis için tedirgin bir dönemdi. Adamlar "ayrımcılığa uğramadan" yeniden işe alındığı takdirde yerinden olacaktı. Görmeye gittiği amir sert bir tebessümle, "Dur bakalım," dedi. Durham'daki grev kırıcılardan bazıları işi bırakmıştı.

"Anlaşma" şirketlerin zaman kazanmak için oynadığı bir oyun muydu yoksa grevi kırdıktan sonra sendikalara darbe indirmek için bir planları mı vardı, orası belli değildi; ama o gece Durham'dan bütün şehirlerdeki büyük et fabrikalarına bir telgraf çekildi: "Hiçbir sendika liderini işe almayın." Sabahleyin iş giysilerini giymiş yirmi bin adam ellerinde sefer taslarıyla kapıların önüne toplandığında, Jurgis grevden önce çalıştığı domuz kırkma bölümünün kapısında durdu ve otuz-kırk polisin gözetimindeki hevesli kalabalığı gördü; bir amir kalabalığın önünden yürüyerek gözüne kestirdiği adamları seçmeye başladı; adamlar birer birer gelirken, en önde oldukları halde seçilmeyen bazı adamlar vardı; bunlar Jurgis'in toplantılarda konuşmalarını dinlediği sendika temsilcileri ve delegelerdi. Tabii ki her seferinde

homurtular ve öfkeli bakışlar arttı. Jurgis sığır kasaplarının beklediği yerde bağırtılar duyup bir kalabalığın toplandığını görünce oraya koştu. Et İşçileri Konseyi'nin başkanı olan iri yarı bir kasap beş kez görmezden gelinmiş ve adamlar öfkeden kudurmuştu; üç kişilik bir komite kurup amirle görüşmek istemişler, komite üç kez görüşme teşebbüsünde bulunmuş ve her seferinde polis coplarıyla kapının önüne püskürtülmüştü. Bağrışmalar ve yuhalamaların üstüne amir kapıya geldi. "Ya hepimiz geliriz ya da hiçbirimiz!" diye haykırdı yüzlerce ses. Amir de yumruğunu sallayarak onlara bağırdı: "Öküz gibi gittiniz, öküz gibi geleceksiniz!"

Derken iri yarı kasap aniden bir taş yığınının üzerine sıçrayıp bağırdı: "Buraya kadar, çocuklar. Tekrar iş bırakıyoruz!" Böylece sığır kasapları oracıkta yeniden grev ilan etti; aynı oyunun oynandığı diğer fabrikalardaki üyelerini de toplayarak, deliler gibi tezahürat yapan yoğun bir işçi kalabalığıyla dolu Fabrika Bulvarı'ndan yürüdüler. Ölüm yataklarında işe alınmış olan adamlar da aletlerini bırakıp onlara katıldı; kimileri at sırtında dört nala oraya buraya koşturarak haberi duyurdu ve yarım saat içinde bütün Packingtown bir kez daha greve gitmiş, öfkeden kudurmuştu.

Artık Packingtown'daki atmosfer çok farklıydı; bölge hırsla fokurdayan bir kazana dönmüştü ve içine girmeye cüret edecek "hainin" vay halineydi. Her gün böyle bir-iki olay yaşanıyor, gazeteler olayı ayrıntılarıyla duyuruyor ve suçu her seferinde sendikalara yıkıyordu. Ancak bundan on yıl önce, Packingtown'da hiç sendika yokken, yine bir grev olmuş ve askeri birlikler çağrılmış, geceleri yanan yük vagonlarının ışığında gürültülü çatışmalar yaşanmıştı. Packingtown öteden beri bir şiddet merkeziydi; yüzlerce meyhanenin ve zamk fabrikasının olduğu "Whiskey Point"de kavgalar hiç eksik olmaz, sıcak havalarda daha da artardı. Emniyet müdürlüğünün kayıtlarına bakma zahmetine katlananlar o yaz her zamankinden daha az şiddet olayı yaşandığını görecekti;

üstelik yirmi bin adamın iş bıraktığı, yapılan feci haksızlıklara kafa yormaktan başka yapacak işlerinin olmadığı bir zamanda. Sendika liderlerinin nasıl bir savaş verdiklerini anlatabilecek kimse yoktu: Bu dev orduyu sakinleştirmek, yanlış yollara sapmalarına ve yağmacılık yapmalarına engel olmak, onlarca farklı dil konuşan yüz bine yakın insana moral ve cesaret vermek, açlık, hayal kırıklığı ve umutsuzluk içinde geçen altı uzun hafta boyunca onlara önderlik etmek kolay iş değildi.

Bu arada şirketler de açıktan açığa yeni bir işgücü yaratmaya soyunmuştu. Her gece bin-iki bin arası grev kırıcı getirilip fabrikalara dağıtılıyordu. Bunların bazıları deneyimli işçilerdi; şirketlerin satış şubelerinden gelen kasaplar, satış elemanları, yöneticiler ve sendikalarından ayrılıp başka şehirlerden gelmiş adamlar vardı aralarında; ama büyük çoğunluğu uzak Güney'deki pamuk bölgelerinden gelmiş "çaylak" zencilerdi ve bunlar fabrikalara koyunlar gibi sürüler halinde getiriliyordu. Ruhsatı, yeterli sayıda penceresi, merdiveni ve yangın çıkışı olmayan binaların pansiyon olarak kullanılmasını yasaklayan bir kanun vardı; oysa burada sadece üstü kapalı bir "kaydırakla" ulaşılabilen penceresiz ve tek kapılı bir "boya odasında" yere serili döşeklerin üstünde yüz adam koyun koyuna yatıyordu. Jones'taki "domuzhanenin" üçüncü katında penceresiz bir depo vardı ve buraya şiltesiz portatif yataklarda uyuyan yedi yüz adamı sığdırmışlardı; gece mesaisi yapan yedi yüz kişi de gündüzleri aynı yataklarda yatıyordu. Kamuoyunun baskısı durumun araştırılmasını gerektirince ve belediye başkanı kanunu uygulamak zorunda kalınca, şirketler bir hâkime resmi karar yayınlatarak bunu yapmasını engelledi!

Belediye başkanı tam o günlerde şehirde kumar oynanmasını ve paralı dövüş yapılmasını engellemiş olmakla övünüyordu; oysa fabrikalarda grev kırıcıları yolmak için polisle işbirliği yapan birçok profesyonel kumarbaz vardı; Brown'ın önündeki geniş açıklıkta yarı çıplak kaslı zencilerin para için yumruklaştı-

ğını, kadınlı erkekli üç-dört bin kişilik bir kalabalığın akın akın etraflarını sardığını, gencecik beyaz kızların botlarının içinde bıçak taşıyan cüsseli zencilerle dirsek dirseğe durduğunu, çevredeki fabrikaların bütün pencerelerinden dizi dizi keçe saçlı kafanın onları izlediğini görüyordunuz. Bu siyahilerin ataları Afrikalı vahşilerdi; ülkeye geldiklerinden beri köle olarak alınıp satılmış ya da kölelik geleneklerini sürdüren bir toplumun içinde baskı görmüşlerdi. Şimdiyse ilk kez özgürdüler; bütün tutkularını tatmin edebilir, kendilerini birer enkaza çevirebilirlerdi. Grevi kırmaları isteniyordu ama grev bittikten sonra yine gönderileceklerdi ve şimdiki sahipleri onları bir daha asla görmeyecekti; şimdilik vagonlar dolusu kadın ve içki getirilip onlara satılıyor ve fabrikalarda cehennem ateşi yanıyordu. Her gece birileri bıçaklanıyor ya da vuruluyordu; şirketlerin cesetleri yetkililerle sorun yaşamadan şehir dışına yollayabilmelerini sağlayan boş izin belgeleri olduğu söyleniyordu. Kadınlarla erkekleri aynı katlarda yatırıyorlardı; geceyle birlikte sefahat âlemi başlıyor, Amerika'nın hiç görmediği türden sahneler yaşanıyordu. Kadınlar Şikago'daki genelevlerin artıkları, erkeklerin çoğunluğu cahil köylü zenciler olduğundan, ahlaksızlığın isimsiz hastalıkları çok geçmeden yayıldı, hem de uygarlığın dört bir yanına gönderilecek besin maddelerinin üretildiği bir yerde.

"Birleşik Mezbahalar" hiçbir zaman hoş bir yer olmamıştı; ama şimdi bir dizi mezbaha olmanın yanında, aynı zamanda insan görünümünde on beş-yirmi bin canavarın kamp yerine dönmüştü. Kavurucu yaz ortası güneşi bütün gün o iki buçuk kilometrekarelik mezbelenin üzerinde parlıyordu: Mikrop saçan leş kokulu ahşap ağılların içindeki binlerce sığırın; üzerlerine cüruf saçılmış, çıplak, kızgın rayların ve labirent misali koridorlarına bir nefeslik temiz havanın giremediği koca bloklar halindeki isli et fabrikalarının; yalnızca sıcak kan nehirleri, vagonlar dolusu ıslak et, yağ ve sabun kazanları, zamk fabrikaları ve gübre tankları değildi cehennem çukurları gibi kokan; güneşin altında

kokuşan tonlarca çöp, işçilerin kurutmak için astıkları yağlı çamaşırları, sineklerin kararttığı ve yemek artıklarıyla dolu yemek salonları, açık bir lağım olan tuvaletler de vardı.

Derken gece oluyor, bu güruh eğlenmek için sokaklara çıkıyordu; dövüşüyor, kumar oynuyor, içip âlem yapıyorlar, küfürler ve çığlıklar havada uçuşuyor, kahkahalar atılıp şarkılar söyleniyor, banjolar çalınıp danslar ediliyordu! Haftanın yedi günü fabrikalarda çalıştıktan sonra bir de pazar geceleri paralı dövüşler yapıyor, zar atıyorlardı; ardından bir köşeyi dönüp alev alev yanan bir ateşin etrafında yerlere yatmış, dehşet ve pişmanlık içinde nöbet geçirir gibi inleyerek çığlıklar atan kadın ve erkekleri; uçuşan darmadağın saçları ve ateşler saçan gözleriyle, sıskacık, cadıya benzeyen, kır saçlı zenci bir kadının bağıra çağıra kayıp ruhların içinde yandığı ateşle ve "Kuzu"nun kanıyla ilgili bir ilahi söylediğini görüyordunuz.

Et fabrikaları grev sırasında böyleydi; sendikalar kasvetli bir umutsuzlukla olanları izliyor, ülke obur bir çocuk gibi yemek verilmesi için yaygara koparıyor, şirketler acımasızca yola devam ediyordu. Her gün gelen yeni işçiler sayesinde eskilere daha katı davranabiliyorlardı; onlara parça başı işler veriyor, hıza ayak uyduramayanları işten atıyorlardı. Jurgis bu süreçte şirketlerin ajanlarından biri olmuştu; değişimi günbegün, dev bir makinenin yavaş yavaş çalışmaya başlaması gibi hissediyordu. Adamlara hükmetmeye alışmıştı; bir yandan boğucu sıcağın ve leş gibi kokunun yüzünden, diğer yandan "hain" olduğunu bildiği ve kendini aşağıladığı için içmeye başlayarak alçak bir adam olup çıktı; esip gürlemeye, küfürler savurup öfke kusmaya, adamları yorgunluktan devrilecek hale gelinceye kadar çalıştırmaya başladı.

Derken ağustos sonuna doğru bir gün amirlerden biri koşarak geldi ve Jurgis'le ekibine seslenerek işi bırakıp hemen gelmelerini söyledi. Adamın peşinden dışarı çıktılar ve yoğun

bir kalabalığın ortasında bekleyen birkaç iki atlı arabayla üç devriye arabası dolusu polisi gördüler. Jurgis'le adamları arabalardan birine atladı ve sürücü kalabalığa bağırıp dört nala gitmeye başladı. Grevciler ağıllardan kaçan birkaç öküze el koymuştu ve arbede çıkabilirdi!

Ashland Bulvarı'ndaki kapıdan çıkıp "çöplüğe" doğru gittiler. Arabalar görülür görülmez bir bağırtı duyuldu ve dört nala geçerlerken adamlarla kadınlar evlerden ve meyhanelerden dışarı fırladı. Ancak arabada da sekiz-on polis vardı ve yoğun bir kalabalığın yolu tıkadığı yere gelinceye kadar rahatsız edilmediler. Uçarak giden arabadakiler bağırarak uyarınca kalabalık oraya buraya kaçıştı ve kanlar içinde yatan bir öküz ortaya çıktı. O sırada ortalıkta yapacak işi olmayan bir sürü sığır kasabı dolaşıyor ve çocuklar evde aç oturuyordu; bu yüzden birileri öküzü yere sermişti; birinci sınıf bir işçi hayvanı birkaç dakika içinde öldürüp karkas haline getirebileceği için çok sayıda biftek ve rostoluk et kesilip alınmıştı bile. Bunun cezalandırılması lazımdı tabii; polisler arabadan aşağı atlayıp karşılarına çıkan herkesin kafasını patlatarak cezayı uygulamaya girişti. Dehşete kapılan insanlar öfke ve acı dolu çığlıklar arasında evlere ve mağazalara kaçtı, kimileri de palas pandıras sokakta koşturmaya başladı. Jurgis'le adamları da eğlenceye katılıp kendilerine birer kurban seçtiler ve adamları köşeye kıstırıp yumruklamaya çalıştılar. Kurban bir eve kaçacak olursa uyduruk kapıyı kırarak açıp peşinden üst kata koşuyor, sonunda cıyaklayan avlarını yatağın ya da dolaptaki eski giysi yığınının altından sürükleyerek çıkarıyorlardı.

Jurgis'in iki polisle birlikte peşine düştüğü birkaç adam meyhanelerden birine daldı. İçlerinden biri barın arkasına sığındı ama bir polis onu köşeye kıstırıp adam yere devrilinceye ve başını korunmasız bırakıncaya kadar sırtıyla omuzlarına vurdu. Ötekiler arkadaki çitten atlayarak ikinci şişko polisi atlattı; polis öfkeyle küfürler savurarak dönerken meyhanenin sahibi iri yarı Polonyalı kadın çığlık çığlığa içeri daldı ve karnına aldığı bir dar-

beyle iki büklüm yere serildi. Bu arada bizim pratik zekâlı Jurgis bardan içki aşırmakla meşguldü; barın arkasındaki adamın işini halleden ilk polis de ona katılıp eline birkaç şişe içki daha verirken bir yandan da kendi ceplerini doldurdu ve gitmeden önce copunu bir kez üzerinden geçirerek barın üstündeki her şeyi yere devirdi. Yere çarparak kırılan camların sesini duyan Polonyalı kadın ayaklandı ama başka bir polis gelip kadının sırtına dizini dayayarak elleriyle gözlerini kapadı; ardından arkadaşına seslendi ve o da geri dönüp kasayı kırarak açtı, içinden çıkanları ceplerine doldurdu. Üçü birlikte dışarı çıktıktan sonra kadını tutan adam da onu diziyle yere itip dışarı fırladı. Adamlar karkası çoktan arabaya koyduğu için hep birlikte tırıs giderlerken arkalarından çığlıklar ve küfürler, görünmeyen düşmanların attığı tuğlalarla taşlar yağdı. Tuğlalar ve taşlar bir-iki saat içinde binlerce gazeteye gönderilecek ayaklanma haberlerinde yer alacaktı; ama kasa olayından üzücü Packingtown efsaneleri dışında bir daha söz edilmeyecekti.

Akşama doğru döndüklerinde öküzden geriye kalanın ve öldürülmüş olan birkaç hayvanın kesimini yapıp paydos ettiler. Jurgis akşam yemeği için öteki arabalara binmiş üç arkadaşıyla birlikte şehre indi ve yolda birbirlerine yaşadıklarını anlattılar. Sonradan yolları bir rulet salonuna düştü ve kumarda şansı öteden beri iyi olmayan Jurgis on beş dolar kadar kaybetti. Kendini avutmak için bayağı bir içmek zorunda kalıp sabah ikiye doğru tesislere döndüğünde körkütük sarhoştu ve, doğruyu söylemek gerekirse, başına gelecek felaketi fazlasıyla hak etmişti.

Jurgis uyuduğu yere giderken üstüne kirli bir "kimono" giymiş, yanakları boyalı bir kadınla karşılaştı ve kadın ona destek olmak için kolunu beline doladı; önünden geçtikleri karanlık bir odaya döndüler ama daha iki adım bile atmamışlardı ki bir kapı sonuna kadar açıldı ve içinden elinde fener taşıyan bir adam çıktı. "Kim var orada?" diye seslendi adam sertçe. Jurgis mırıldana-

rak bir şeyler diyecek oldu; ama tam o anda adam feneri kaldırdı ve vuran ışık yüzünü aydınlattı. Jurgis afallayıp kaldı, kalbi delirmiş gibi yerinden hopladı! Adam Connor'dı!

Yükleme ekibinin patronu Connor! Karısını baştan çıkaran adam; onu hapse gönderen, yuvasını dağıtan, hayatını mahveden adam! Işık üzerini boydan boya aydınlatırken öylece durup adama bakakaldı.

Jurgis Packingtown'a döndüğünden bu yana Connor'ı sık sık düşünmüştü ama artık geçmişte kalmış, onu pek ilgilendirmeyen bir şey gibi. Ancak şimdi onu capcanlı karşısında görünce yine aynı şey oldu; içinden bir öfke dalgası kabardı, gözü kara bir çılgınlığa kapıldı. Adamın üstüne atlayıp alnının ortasına bir tane geçirdi; ardından, Connor yere düşerken, boğazına yapışıp başını taşlara vurmaya başladı.

Kadın çığlık atmaya başlayınca koşup gelenler oldu. Fener yere düşüp sönmüştü ve içerisi öyle karanlıktı ki bir şey göremiyorlardı; ama Jurgis'in hızla nefes alıp verdiğini, kurbanının kafasından çıkan sesleri duyabiliyorlardı ve hemen oraya koşup Jurgis'i adamdan ayırmaya çalıştılar. Aynı önceki seferde olduğu gibi, ayırabildiklerinde, Jurgis'in dişleri arasında kurbanının etinden bir parça vardı; aynı o seferinde olduğu gibi, bir polis gelip onu bilinçsiz halde yere serinceye kadar araya girenlerle de dövüşmeyi sürdürdü.

Böylece Jurgis gecenin geri kalanını tesislerdeki karakolda geçirdi. Fakat bu kez cebinde parası vardı ve ayıldığı zaman hem içecek bir şey aldı hem de "Bush" Harper'a adam yollatıp durumu haber verdi. Buna rağmen Harper ortaya çıkmadı ve mahkûm halsiz, hasta vaziyette mahkemeye çağrılıp kurbanın yaralarının derecesi anlaşılıncaya kadar cezaevinde kalmak üzere üç yüz dolar para cezasına çarptırıldı. Jurgis deliye döndü çünkü bu kez şans eseri kürsüde başka bir hâkim vardı ve daha önce hiç hapse girmediğini, ayrıca saldırıya uğrayanın kendisi olduğunu söyle-

mişti; üstelik onun adına hâkimle konuşacak biri olsa, derhal serbest bırakılacaktı.

Harper geldiğinde şehir merkezinde olduğunu ve mesajını almadığını söyledi. "Ne oldu sana böyle?" diye sordu.

"Adamın tekini dövdüm," ded Jurgis, "ve beş yüz dolar para cezasına çarptırıldım."

"Ben o işi hallederim," dedi öteki. "Ama biraz paran gidebilir tabii. Peki derdin neydi ki?"

"Adamın bir zamanlar bana büyük kötülüğü dokunmuştu," diye yanıtladı Jurgis.

"Kim bu adam?"

"Brown'da ustabaşı; yani eskiden öyleydi. Adı Connor."

Öteki irkildi. "Connor mı!" diye haykırdı. "Phil Connor deme sakın!"

"Evet," dedi Jurgis, "ta kendisi. Neden ki?"

"Aman Tanrım!" dedi öteki hayretle. "O zaman başın büyük belada, dostum! *Ben* yardım edemem!"

"Edemez misin! Nedenmiş o?"

"Çünkü adam Scully'nin gözdelerinden biri; Savaş Narası Birliği'ne üye ve onu meclise sokmaktan söz edip duruyorlar! Phil Connor, ha! Vay anasını!"

Jurgis dehşet içinde kalakaldı.

"Adam isterse seni Joliet Eyalet Hapishanesi'ne'e tıktırabilir," dedi öteki.

"Ne olduğunu öğrenmeden önce, Scully'nin beni buradan çıkarmasını sağlayamaz mıyım?" diye sordu Jurgis, bir sessizliğin ardından.

"Scully şehir dışında," diye yanıtladı öteki. "Nerede olduğunu bile bilmiyorum; grevden kaçmak için gitti."

Durum cidden fenaydı. Zavallı Jurgis ne yapacağını bilemeden oturup kaldı. Kendinden daha sert bir kayaya çarpmıştı ve batmak üzereydi! "Peki ne yapacağım ben?" diye sordu cılız bir sesle.

"Ne bileyim ben?" dedi öteki. "Kefaletini ödemeye bile cesaret edemem; hayatım mahvolur!"

Yine bir sessizlik oldu. "Bana yardım edip kimi dövdüğümden haberin yokmuş gibi yapamaz mısın?" diye sordu Jurgis.

"Ne işine yarayacak ki? Yine mahkemeye çıkacaksın," dedi Harper. Ardından bir-iki dakika düşüncelere daldı. "Tek çıkar yolu şu," dedi, "para cezasında indirim yaptırabilirim; paran varsa öder ve ortadan kaybolursun."

"Ne kadara olur ki?" diye sordu Jurgis, çözümü detaylarıyla anlattırdıktan sonra.

"Bilemiyorum," dedi öteki. "Sende ne kadar var?"

"Üç yüz dolar falan," diye cevap verdi Jurgis.

"Hım," dedi Harper, "emin değilim ama seni bu paraya kurtarmayı deneyeceğim. Arkadaşlığımız için bu riski alacağım; bir-iki yıllığına eyalet hapishanesine kapatılmanı hiç istemem."

Böylece Jurgis sonunda –pantolonunun içine diktiği– banka defterini çıkardı ve bütün paranın "Bush" Harper'a ödenmesi için bir çek imzaladı. Harper gidip parayı aldıktan sonra hemen mahkemeye koşarak hâkime Jurgis'in Scully'nin dostu, iyi bir adam olduğunu, grev kırıcılardan birinin saldırısına uğradığını söyledi. Böylece kefalet üç yüz dolara düştü ve Harper parayı bizzat ödedi; ama bunu Jurgis'e söylemedi; ne bundan ne de davanın görüleceği gün kefalet parasını kolayca geri alabileceğinden, Mike Scully'nin tepesini attırma riskine karşı parayı kendi cebine atacağından söz etti! Jurgis'e tek söylediği artık özgür olduğu ve en kısa zamanda ortadan kaybolsa iyi edeceğiydi; minnet ve rahatlama duygularıyla kendinden geçen Jurgis bankadaki hesabından kalan bir dolar on dört senti geceki kutlamasından artan iki dolar çeyreğe ekleyerek bir tramvaya bindi ve Şikago'nun öteki ucuna gitti.

27.

Zavallı Jurgis bir kez daha tek başına sokağa düşmüştü. Yaralanmıştı; pençelerini kaybetmiş ya da kabuğu sökülüp alınmış vahşi bir hayvan kadar yaralıydı. Kolayca para kazanmasını ve yaptıklarının sonuçlarından kaçabilmesini sağlayan bütün o gizemli silahlar tek bir hamlede elinden alınmıştı. Artık işçilere canının istediği gibi emir yağdıramayacaktı; hırsızlık yapıp cezadan kurtulamayacaktı; sıradan insanlar gibi hayatta kalmaya çalışacaktı. Hatta daha da kötü durumdaydı, onların arasına karışmaya cesaret edemezdi; artık yok edilmek üzere damgalanmıştı. Eski dostları bu sayede edinecekleri nüfuz için ona ihanet ederdi; sadece işlediği şuç için değil, Duane'le birlikte o "taşralı müşteriyi" soyduklarında bir zavallının başına geldiği gibi üzerine yıkacakları başka suçlar için de canına okurlardı.

Üstelik bu kez daha da zor durumdaydı. Kolay kolay vazgeçemeyeceği yeni bir yaşam standardına ulaşmıştı. Eskiden işten çıktığında, bir kapı aralığında ya da bir arabanın altında yağmurdan korunarak uyuyabilirse, bir de meyhanelerde yemek yiyebilmek için günde on beş sent ayırabilirse mutlu oluyordu. Ama şimdi canı birçok şey çekiyordu ve onlarsız yaşamak zorunda kalmak işkence gibiydi. Arada bir, yanında verilen yemek için değil sadece canı istediği için bir içki içmek zorundaydı. İçki içme isteği her şeyi gölgede bırakacak kadar güçlüydü; son parasını harcayacak ve günün geri kalanını aç geçirecek olsa bile içmek zorundaydı.

Jurgis bir kez daha fabrika kapılarına üşüşenlerin arasındaydı. Ama Şikago'ya geldiğinden beridir iş bulma şansı hiç bu kadar az olmamıştı. İlk başta ekonomik kriz vardı ve ilkbahar-yaz boyun-

ca iki milyona yakın insan işsiz kalmıştı ve henüz iş bulabilmiş değillerdi. Ayrıca bir de grev vardı ve bütün ülkede yetmiş bin insan kaç aydır boşta kalmıştı; Şikago'daki yirmi bin kişinin çoğu artık bütün şehirde iş aramaya başlamıştı. Grevin birkaç gün sonra bitmesi ve grevcilerden yarısının yeniden iş başı yapması da işe yaramadı; işe alınan her bir grevciye karşı bir "hain" işi bırakıp kaçıyordu. "Çaylak" zenci, yabancı ve suçlulardan oluşan on-on beş bin kişilik grup dımdızlak ortada bırakılmıştı. Jurgis nereye gitse onlara rastlıyor, "aranan" biri olduğunu fark edecekler diye ödü kopuyordu. Şikago'dan ayrılabilirdi ama tehlikeyi fark ettiğinde beş parası kalmamıştı; hem kış ortasında yollarda olmaktansa hapse girmek daha iyiydi.

On günün ardından Jurgis'in cebinde yalnızca birkaç peni kalmıştı; daha iş bulamamıştı; gündelik bir iş bile yapamamış, bir valiz bile taşıyamamıştı. Hastaneden çıktığında olduğu gibi bir kez daha eli kolu bağlanmış, açlığın ürkünç hayaletiyle yüz yüze gelmişti. Çiğ, yalın bir dehşet yakasına yapışmıştı; onu yeme isteğinden daha çabuk yere serebilecek çıldırtıcı bir tutku peşini bırakmıyordu. Açlıktan ölecekti! İblis pullu kollarını ona doğru uzatmıştı; ona dokunuyor, nefesi yüzüne değiyordu; Jurgis bu dehşet karşısında haykırıyor, geceleri sarsılarak, kan ter içinde uyanıyor, fırlayıp koşmaya başlıyordu. Bitkin düşene kadar yürüyüp iş dileniyordu; bir yerde duramıyordu; yabani ve süzülmüş görünen yüzündeki tedirgin gözleriyle etrafa bakına bakına sürekli geziniyordu. Koca şehri bir uçtan ötekine kat ediyor, nereye gitse kendisi gibi yüzlerce insan görüyordu; her yerde acımasız otoritenin eliyle oradan oraya savrulan bir sürü insan vardı. Kimi hapishanelerde siz parmaklıkların ardındasınızdır, istediğiniz her şey dışarıda; kimilerindeyse siz dışarıdasınızdır, istenen şeyler parmaklıkların ardında.

Cebinde son bir çeyreği kaldığında, fırınların gece kapanmadan önce ellerinde kalanları yarı fiyatına sattıklarını öğrenen Jur-

gis beş sente iki somun bayat ekmek alıp böldüğü ekmekleri ceplerine tıkmaya, arada bir ağzına birer lokma atmaya başladı. Bunun dışında hiç para harcamıyordu; hatta iki-üç gün sonra ekmek de almamaya, sokaklarda yürürken çöp kutularının içine bakmaya, arada bir içlerini karıştırıp bulduğu şeyleri temizleyerek yemeye ve böylece sonunu birkaç dakika daha geciktirmeye başladı.

Günler boyu aç biilaç böyle dolaşıp dururken gitgide güçten düştü; derken bir sabah kalbini tuzla buz eden kötü bir olay yaşadı. Yan yana ambarların olduğu bir sokaktan geçerken adamın biri iş teklif etti ve Jurgis çalışmaya başladıktan sonra yeterince güçlü olmadığı için ondan vazgeçti. Jurgis bir köşede dururken yerine başka bir adam alındığını gördü ve paltosunu alıp küçük bir çocuk gibi gözyaşlarına boğulmamak için kendini zor tutarak yürüyüp gitti. Mahvolmuştu! Ölmeye mahkûmdu! Artık hiç umut kalmamıştı! Derken aniden korku yerini öfkeye bıraktı. Küfürler savurmaya başladı. Karanlık çöktükten sonra tekrar gelip o pisliğe işe yarayıp yaramadığını gösterecekti!

Kendi kendine homurdanmaya devam ederken köşebaşında ansızın önündeki tezgâhta lahanaların dizili olduğu bir manava rast geldi. Şöyle bir etrafa bakınan Jurgis eğilip en büyük lahanayı kaptı ve fırlayıp köşeyi dönüverdi. Bir bağırış çağırış oldu ve onlarca adamla çocuk peşine düştü; ama Jurgis bir arka sokağa, ardından ona açılan başka bir sokağa daldı ve farklı bir caddeye çıkıp koşmayı bıraktı; lahanayı paltosunun altına sokup hiç şüphe çekmeden kalabalığın arasına daldı. Yeteri kadar uzaklaştıktan sonra lahananın yarısını çiğ çiğ yedi ve kalanını ertesi gün için ceplerine doldurdu.

Tam o sırada daha çok "halka" hitap eden bir Şikago gazetesi işsizlere bedava çorba dağıtmaya başladı. Kimileri bunu reklam uğruna yaptıklarını söylerken, kimileri de bütün okuyucularının açlıktan öleceğinden korktuklarını söylüyordu; ama nedeni ne olursa olsun yoğun ve sıcak çorbadan gece boyunca herkes içebiliyordu. Jurgis bunu tanıdığı bir evsizden duyduğunda, sabaha

kadar dokuz-on kâse içeceğine yemin etti; ama bir kâse alabildiği için bile şanslıydı çünkü tezgâhın önündeki iki blok boyunca uzayıp giden kuyruk mutfak kapandıktan sonra bile hiç azalmamıştı.

Burası Jurgis için tehlikeli bir hattaydı; tanınan biri olduğu "Levee" bölgesinde; ama yine de gitti çünkü umutsuz durumdaydı ve Bridewell'in bile iyi bir sığınak olabileceğini düşünmeye başlamıştı. Havalar şimdiye kadar iyi gitmiş ve geceleri boş bir arsada uyumuştu; ama ansızın yaklaşan kışın gölgesi düşmüş, kuzeyden yağmurlu fırtına habercisi serin bir rüzgâr esmeye başlamıştı. Jurgis o gün bir yere sığınmış olmak için iki içki içti ve gece cebindeki son iki peniyi bayat bira satan bir batakhanede harcadı. Burayı sokakları dolaşıp meyhane önlerinde duran fıçıların diplerindeki biraları toplayan ve kimyasallarla "köpüklendirerek" maşrapası iki sente satan bir zenci işletiyordu ve bir maşrapa bira alan geceyi yerde, kadınlı erkekli düşkün tiplerle dip dibe uyuyarak geçirme hakkını da elde ediyordu.

Bu korkunç durum Jurgis için daha da büyük bir işkenceydi çünkü her şeyi geçmişte kalan imtiyazlı hayatıyla kıyaslıyordu. Mesela yine seçim zamanıydı; ülkedeki seçmenler beş-altı hafta sonra birini başkan seçecekti; arkadaşlık ettiği serserilerin bundan söz ettiğini duymuş, sokakların afişler ve bayraklarla süslendiğini görmüştü; bunun Jurgis'e verdiği acıyı ve umutsuzluğu hangi sözcükler tarif edebilirdi ki?

Soğuk hava dalgasının geldiği dönemde yaşadığı bir gece vardı mesela. Jurgis bütün gün sırf karnını doyurabilmek için dilenmiş ama bir kişi bile ona kulak asmamış, akşama doğru tramvaydan inen yaşlı bir hanımı görüp kadının şemsiyesiyle öteberisini tutmuş, ardından "talihsiz hikâyesini" anlatmış ve bütün şüpheci sorulara tatmin edici cevaplar verdikten sonra kadın onu lokantaya götürmüş, Jurgis garsona çeyrek dolar verildiğini görmüştü. Çorbayla ekmek, haşlama et, patates ve fasulye, turta ve kahve ısmarlamış, davul gibi şişmiş bir karınla dışarı çıkmıştı. Derken, yağmurun ve karanlığın içinde, sokağın ta ilerisinde kırmızı fe-

nerler görmüş ve davul sesleri duymuştu; orada miting yapıldığını anlamak için kimseye sormasına gerek yoktu.

Gazetelerin söylediğine göre kampanya şimdiye kadar "ilgi uyandırmamıştı." Bu çekişme her nedense heyecan yaratmamış, insanları mitinglere çekmek, gelenlerin de gürültü yapmasını sağlamak mümkün olmamıştı. Şikago'da yapılanlar şimdiye kadar en sıkıcı ve başarısız olanlardı ve bu gece konuşmacı ülkenin başkan yardımcılığına aday biri olduğundan, siyasiler gerginlikten tir tir titriyordu. Ama neyse ki merhametli bir tanrı bu yağmurlu soğuk fırtınayı göndermişti; şimdi tek yapmaları gereken birkaç havai fişek atıp biraz davul çalmak ve civardaki bütün evsiz berduşların salonu doldurmasını beklemekti! Böylece yarınki gazeteler muazzam tezahüratı övebilecek, ayrıca kitlenin "ipek çoraplılardan" oluşmadığını, seçkin adayın yüksek duyarlılığıyla ülkenin ücretli çalışanlarını da etkilediğini yazabileekti.

Böylece Jurgis kendini bayraklar ve flamalarla donatılmış büyük bir salonda buldu; başkanın kısa konuşmasının ardından bandonun gürültüsü eşliğinde gecenin esas konuşmacısı ayağa kalktı; konuşmacının tesislerde "Cumhuriyetçi Doyle Birliği" için konuşma yapan ve Mike Scully'nin bovlingci arkadaşını Belediye Meclisi üyeliğine seçtirmesine yardımcı olan usta konuşmacı, meşhur Senatör Spareshanks'in ta kendisi olduğunu gören Jurgis'in neler hissettiğini siz hayal edin!

Hatta senatörü görmek âdeta Jurgis'in gözlerini yaşarttı. Erik ağacının gölgesinde ona da bir yer olduğu o altın günleri hatırlamak nasıl bir ıstıraptı! Kendisinin de ülkeyi yöneten seçilmişler arasında olduğu; kampanyanın fıçısında kendine ait bir deliğe sahip olduğu! Buysa bütün paranın Cumhuriyetçilerde olduğu başka bir seçimdi; o saçmasapan olayı yaşamamış olsa Jurgis de pastadan pay alabilecek, şimdi bu halde olmayacaktı!

Senatör korunma sistemini anlatıyordu; işçinin kendi maaşını artırabilmek için üreticinin fiyatları artırmasına izin verdiği zeki-

ce bir araçtı bu; böylece bir elle cepten çıkarılan paranın bir kısmı ötekiyle tekrar cebe atılmış alıyordu. Senatöre sorarsanız, bu eşsiz uygulama evrenin işleyiş prensipleriyle eşdeğerdi. Amerika bu yüzden okyanusun pırlantasıydı; gelecekteki zaferleri, gücü ve ülkeler arasındaki iyi şöhreti her bir vatandaşın Amerika'yı ilerletmek için canla başla çalışanların ellerinden ne kadar büyük bir coşku ve sadakatle tutacağına bağlıydı. Bu kahraman grubun adı "Cumhuriyetçi Parti"ydi.

Bu sırada bando çalmaya başladı ve Jurgis irkilerek doğruldu. Bireysel bir çaba gibi görünse de, Jurgis senatörlerin söylediklerini anlamak için olağanüstü bir çaba harcıyordu; Amerika'daki refahın boyutlarını, Amerikan ticaretinin muazzam büyüme hızını, Cumhuriyet'in Pasifik, Güney Amerika ve mazlumların inim inim inlediği başka yerlerdeki geleceğini anlamak için çabalıyordu. Bunun nedeni uyanık kalmak istemesiydi. Kendini bırakıp uyuyakalırsa fena horlayacağını biliyordu; bu yüzden dinlemeliydi; ilgi duymalıydı! Ama o kadar çok yemiş, öyle yorulmuştu ve salon öyle sıcak, oturduğu yer öyle rahattı ki! Senatörün sıska vücudu bulanıklaşıp kararmaya, ithalat ve ihracat rakamlarıyla birlikte karşısında uzayarak dans etmeye başladı. Yanında oturan adam bir kez sertçe dirsek atınca irkilerek doğrulup masum görünmeye çalıştı; ama sonra yine uyuklamaya başladı ve adamlar ters ters ona bakmaya, öfkeyle seslenmeye başladılar. Sonunda biri polis çağırdı ve adam dehşet içindeki, şaşkın Jurgis'i yakasından tuttuğu gibi ayağa kaldırdı. Bazıları ne olduğunu görmek için dönünce, Senatör susacak gibi oldu; ama neşeli bir ses haykırdı: "Serserinin tekini dışarı atıyorlar! Sen devam et, azizim!" Kalabalık gürlerken, senatör tatlı tatlı gülümsedi ve devam etti; zavallı Jurgis de bir tekme ve bir dizi küfür eşliğinde kendini yağmurun altında buldu.

Bir kapı aralığına sığınıp kendini toparladı. Bütün beklentilerinin aksine yaralanmamış, tutuklanmamıştı. Bir süre kendine ve talihine küfrettikten sonra düşünceleri daha hayati konulara

kaydı. Ne parası ne de uyuyacak yeri vardı; yine dilenmeye başlaması gerekiyordu. Kamburunu çıkartıp yağmurun tenine değişiyle titreyerek kapı aralığından çıktı. Şemsiyesiyle yağmurdan korunan iyi giyimli bir hanım sokaktan ona doğru geliyordu; Jurgis dönüp kadının yanına gitti. "Ne olur, hanımım," diye başladı, "bir gecelik pansiyon parası verir misiniz bana? Fakir bir işçiyim ve..."

Derken aniden put gibi kaldı. Sokak lambasının ışığında kadının yüzünü görmüştü. Onu tanıyordu.

Düğünündeki en güzel kadın, Alena Jasaityte'tı bu! Juozas Raczius'la kraliçeler gibi dans eden güzel Alena Jasaityte! Jurgis onu sonradan sadece bir-iki kez görmüştü çünkü Juozas onu başka bir kız için terk ettikten sonra Alena Packingtown'dan ayrılmıştı ve nereye gittiğini bilen yoktu. Şimdiyse karşısındaydı işte!

Alena da onun kadar şaşkındı. "Jurgis Rudkus!" diyerek yutkundu. "Bu hal ne böyle?"

"Benim... şansım pek iyi gitmedi," diye kekeledi Jurgis. "İşsizim, evim yok, param yok. Ya sen, Alena; evlendin mi?"

"Hayır," diye yanıtladı Alena, "evlenmedim ama iyi bir işim var."

Birkaç saniye daha öylece durup bakıştılar. Sonunda konuşan Alena oldu. "Jurgis," dedi, "elimde olsa sana yardım ederdim, inan bana, ama cüzdanımı almadan çıkıvermişim ve gerçekten yanımda hiç para yok. Ama daha iyi bir şey yapabilirim: Marija'nın adresini verebilirim sana."

Jurgis irkildi. "Marija mı!" dedi.

"Evet," dedi Alena. "O sana yardım eder. Çalışıyor ve iyi para kazanıyor; seni gördüğüne sevinecektir."

Jurgis Packingtown'u terk edeli, kendini hapisten kaçmış gibi hissedeli bir yılı biraz geçmişti; asıl kaçtığıysa Marija'yla Elzbieta'ydı. Ama şimdi sırf isimlerini duymak bile bütün varlığının sevinçle haykırmasına neden olmuştu. Onları görmek istedi; eve gitmek istedi! Onlar Jurgis'e yardım ederdi; şefkat gösterirlerdi. Durumu şöyle bir değerlendirdi. Kaçmak için iyi bir nedeni var-

dı: Oğlu öldüğü için çektiği azap. Dönmemek için de iyi bir nedeni vardı: Packingtown'dan ayrılmışlardı. "Peki," dedi, "giderim."

Alena Clark Caddesi'nde bir adres verdikten sonra ekledi: "Kendi adresimi vermeme gerek yok; Marija biliyor." Jurgis de daha fazla uzatmadan yola koyuldu.

Adresteki aristokrat evlerine benzeyen binanın bodrum katındaki zili çaldı. Zenci bir kız kapıyı hafifçe aralayıp şüpheli gözlerle Jurgis'e baktı.

"Ne istiyorsun?" diye sordu.

"Marija Berczynkas burada mı oturuyor?" diye sordu Jurgis.

"Bilmem," dedi kız. "Napıcan ki?"

"Onu görmek istiyorum," dedi Jurgis. "Akrabam olur."

Kız bir an duraksadı. Sonra kapıyı açıp, "Gir," dedi. Jurgis girip holde durunca devam etti: "Ben gidip bakayım. Adın ne?"

Jurgis, "Jurgis geldi dersin," dedi ve kız merdivenden yukarı çıktı. Bir-iki dakika sonra geri gelip, "Burada öyle biri yokmuş," diye haber getirdi.

Jurgis ne yapacağını bilemedi. "Bana burada oturduğunu söylemişlerdi!" diye haykırdı.

Ama kız başını iki yana salladı. "Hanım burda öyle biri yok diyor," dedi.

Jurgis perişan halde bir an duraksadı. Sonra kapıya gitmek için döndü. Fakat tam o anda kapı tıklatıldı ve kapıyı kız açtı. Jurgis hızlı hızlı ayak seslerinin ardından kızın bir çığlık attığını duydu; bir saniye sonra kız birdenbire yanından geçti ve merdivenden yukarı fırlayarak avazı çıktığı kadar bağırdı: *"Polis! Polis! Basıldık!"*

Jurgis bir an şaşaladı. Sonra mavi paltolu tiplerin hızla üzerine geldiğini görünce kızın arkasından fırladı. Zenci kızın çığlıkları yukarıda bir hengâmeye yol açmıştı; evin içi çok kalabalıktı ve Jurgis koridora girerken herkesin panik içinde bağırıp çağırarak oraya buraya koşuştuğunu gördü. Kadınlar ve erkekler vardı;

erkeklerin çoğu sabahlık giymiş, kadınlar üstlerine ne bulmuşlarsa geçirmiş gibiydiler. Jurgis bir yanda rengârenk kumaşlarla kaplı koltukların, tepsi ve bardaklarla kaplı masaların olduğu büyük bir salon gördü. Yerlere iskambil kâğıtları saçılmıştı; masalardan biri devrilmiş, yerlerde şarap şişeleri yuvarlanıyor, şaraplar halıların üstüne dökülüyordu. İki adamın destek olduğu bir genç kız bayılmıştı; onlarca kişi ön kapıya hücum ediyordu.

Fakat kapı ansızın yumruklarla sarsılınca kalabalık geriye kaçtı. Tam o anda yanakları boyalı, kulaklarında elmas küpeler olan irice bir kadın nefes nefese merdivenden aşağı indi: "Arka tarafa! Çabuk!"

Jurgis de arkadaki bir merdivene giden kadını takip etti; kadın mutfaktaki bir yaya bastırınca dolaplardan biri yerinden oynayarak açıldı ve karanlık bir geçit ortaya çıktı. Kadın o anda yirmi-otuz kişi olmuş kalabalığa, "İçeri!" diye bağırdı ve girmeye başladılar. Fakat en sona kalan yeni girmişti ki ön taraftan sesler duyuldu ve paniğe kapılmış kalabalık, "Orada da polisler var! Kıstırıldık!" diye diye tekrar mutfağa doldu.

Kadın, "Yukarı!" diye bağırınca, kadın erkek küfürler savurup çığlıklar atarak, en öne geçmeye çabalayarak yeniden harekete geçtiler. Bir, iki, üç kat merdiven; ardından çatıya çıkan bir merdivenin altında toplanıldı, en tepede bir adam kapağı iterek açmak için cebelleşti. Fakat kapı yerinden kıpırdamıyordu ve kadın bağırarak kancayı açmasını söyleyince adam, "Zaten açık! Biri kapağın üstüne oturmuş!" diye seslendi.

Tam o sırada aşağıdan bir ses duyuldu. "Teslim olsanız iyi edersiniz, millet. Bu sefer şakamız yok."

Böylece insanlar pes etti; çok geçmeden birçok polis yukarı çıkıp sağa sola bakınmaya, kurbanlarına pis pis sırıtmaya başladı. Erkek kurbanların çoğu korkmuş ve sinmiş görünüyordu. Kadınlarsa duruma alışkın görünüyor ve işi şakaya vuruyorlardı; zaten yüzlerinin rengi gitmişse bile yanaklarındaki boyalardan anlaşılmayacaktı. Kara gözlü bir genç kız tırabzanın

tepesine tüneyip terlikli ayaklarıyla polislerin kasklarına vurmaya başlayınca, polislerden biri ayak bileğinden yakalayarak kızı aşağı çekti. Alt katta birkaç kız holdeki sandıkların üstüne oturmuş karşılarındaki geçit töreniyle dalga geçiyordu. Yaptıkları gürültü patırtıya bakılırsa bayağı içmişlerdi; kızlardan birinin üstünde parlak kırmızı kimono vardı ve bağırtıları holdeki bütün sesleri bastırıyordu; Jurgis kıza şöyle bir bakıp irkilerek, "Marija!" diye haykırdı.

Marija onu duyup etrafına bakındı; şöyle bir irkilerek hayretle ayağa fırladı. "Jurgis!" diye fısıldadı.

Bir-iki saniye öylece durup bakıştılar. "Ne işin var burada?" dedi Marija.

"Seni görmeye geldim," dedi Jurgis.

"Ne zaman?"

"Şimdi."

"Peki nereden öğrendin; burada olduğumu kim söyledi?"

"Alena Jasaityte. Sokakta karşılaştık."

Bir kez daha sessizce bakıştılar. İnsanlar onlara bakıyordu ve Marija ayağa kalkıp Jurgis'in yanına gitti. "Senin ne işin var burada?" diye sordu Jurgis. "Burada mı yaşıyorsun?"

"Evet," dedi Marija. "Burada yaşıyorum."

Aşağıdan ansızın biri seslendi. "Haydi artık, giyinin de gelin, kızlar. Elinizi çabuk tutsanız iyi edersiniz; dışarıda yağmur yağıyor."

Birisi, "Bırrr!" diyerek titredi ve kadınlar kalkıp holdeki farklı kapılardan içeri girdi.

Marija, "Gel," diyerek Jurgis'i içinde bir yatakla koltuk, askılık, kapının arkasında asılı giysilerin olduğu üç-dört metrekarelik küçücük bir yer olan odasına soktu. Giysiler yerlere de saçılmıştı ve her yer darmadağınıktı; makyaj masasının üstünde allıklarla rujlar ve parfüm şişeleri, şapkalarla ve kirli tabaklarla bir aradaydı ve bir koltuğun üzerinde bir çift terlik, bir saat, bir de viski şişesi vardı.

Marija'nın üzerinde bir tek kimonoyla jartiyerli çoraplar vardı; buna rağmen kapıyı kapatmak için bile zahmet etmeden Jurgis'in önünde giyinmeye başladı. Jurgis artık ne türden bir yerde olduğunu sezmişti; evi terk ettiğinden beridir çok şey görmüştü ve artık hiçbir şeye kolay kolay şaşmıyordu; yine de Marija'nın bu işi yapması içini sızlatmıştı. Bir aileyken hep namuslu insanlar olmuşlardı ve Marija'nın eski günlerin anısını yaşatacağını varsaymıştı nedense. Ama sonra kendi budalalığına güldü. O kimdi ki, böyle namusluluk taslıyordu!

"Ne zamandır buradasın?" diye sordu.

"Bir yıla yaklaştı," diye cevap verdi Marija.

"Neden geldin buraya?"

"Ölmemek için," dedi Marija. "Ayrıca çocukların aç kalmasına göz yumamazdım."

Jurgis biraz susup onu izledi. "İşsiz mi kaldın?" diye sordu sonunda.

"Hastalandım," diye yanıtladı Marija. "Parasız kaldım. Derken Stanislovas öldü..."

"Stanislovas öldü mü!"

"Evet," dedi Marija. "Unutmuşum. Sen bilmiyordun."

"Nasıl öldü?"

"Fareler öldürdü," diye yanıtladı Marija.

Jurgis nefesini tuttu. "*Fareler* mi öldürdü!"

"Evet," dedi öteki. Eğilmiş, konuşurken bir yandan ayakkabılarını bağlıyordu. "Yağ fabrikasında çalışıyordu; daha doğrusu adamlar bira getirmesi için ona para veriyordu. Kutuları uzun bir sırığa takıp taşıyordu; hepsinden azar azar kendi de içiyordu ama bir gün çok içip bir köşede sızmış ve bütün gece içeride kilitli kalmış. Onu bulduklarında fareler öldürmüş ve neredeyse bütün vücudunu yemişlerdi."

Jurgis dehşetten donakalarak oturdu. Marija bağcıkları bağlamayı sürdürdü. Uzun bir sessizlik oldu.

Birden kapıya iri yarı bir polis geldi. "Çabuk ol," dedi.

Marija, "Oluyorum," diyerek doğrulup bir telaş korsesini giymeye başladı.

"Ötekiler hayatta mı?" diye sordu Jurgis sonunda.

"Evet," dedi Marija.

"Neredeler?"

"Bu civarda oturuyorlar. Şimdi iyiler."

"Çalışıyorlar mı?" diye sordu Jurgis.

"Elzbieta çalışıyor," dedi Marija, "iş bulduğu zamanlarda. Daha çok ben bakıyorum; artık çok kazanıyorum."

Jurgis bir süre sessiz kaldı. "Burada yaşadığını biliyorlar mı; ne iş yaptığını?"

"Elzbieta biliyor," dedi Marija. "Ona yalan söyleyemedim. Şimdiye kadar çocuklar da anlamışlardır belki. Utanılacak bir şey yok; başka çaremiz yoktu."

"Ya Tamoszius?" diye sordu Jurgis. "O biliyor mu?"

Marija omuzlarını silkti. "Ne bileyim ben," dedi. "Onu görmeyeli bir yılı geçti. Kan zehirlenmesi olup tek parmağını kaybetti, artık keman çalamıyor; sonra da çekip gitti işte."

Marija aynanın karşısında elbisesinin düğmelerini ilikliyordu. Jurgis oturup onu izledi. Marija'nın eskiden tanıdığı o kadın olduğuna inanmakta zorluk çekiyordu; öyle sessizdi, öyle sertleşmişti ki! Onu izlemek yüreğine korku salıyordu.

Derken Marija ansızın Jurgis'e bir bakış attı. "Sen de bayağı zor durumda görünüyorsun," dedi.

"Öyle," diye yanıtladı Jurgis. "Beş param yok ve işsizim."

"Nerelerdeydin?"

"Orada burada. Yollara düştüm. Sonra fabrikalara döndüm; grevden hemen önce." Bir an duraksadı. "Sizi sordum," diye devam etti. "Gittiğinizi söylediler ama yerinizi bilen yoktu. Herhalde çekip giderek hainlik ettiğimi düşünüyorsundur, Marija..."

"Yo," diye cevap verdi Marija, "seni suçlamıyorum. Hiçbirimiz suçlamadık. Sen elinden geleni yaptın; o yük hepimiz için çok fazlaydı." Bir an sustuktan sonra, ekledi: "Çok cahildik; so-

run buydu. Hiç şansımız yoktu. Şimdiki aklım olsa böyle yenilmezdik."

"Buraya mı gelirdin yani?" dedi Jurgis.

"Evet," diye yanıtladı Marija; "ama ben onu kast etmemiştim. Seni kast etmiştim... sen de daha farklı davranırdın... Ona konusunda."

Jurgis cevap vermedi; işin bu yönünü hiç düşünmemişti.

"İnsanın karnı açsa," diye devam etti öteki, "ve para eden bir şeyi varsa, onu satmak zorunda diyorum. Anlıyorsun ama iş işten geçmiş oluyor. Daha en başında, Ona hepimizi kurtarabilirdi." Marija her şeyi iş açısından değerlendiren biri gibi, duygusuzca konuşuyordu.

"Şey... evet, galiba öyle," diye cevap verdi Jurgis tereddüt ederek. "Phil" Connor'ı ikinci kez yere serme zevki için üç yüz dolar ödeyip ustabaşılıktan olduğunu söylemedi.

O sırada polis tekrar kapıya geldi. "Haydi artık," dedi. "Canlan!"

Marija, "Tamam," diyerek bando şeflerinin taktığı kadar büyük, tavus kuşu tüyleriyle dolu şapkasını aldı. Marija'nın peşinden Jurgis de hole çıktı ve polis içeride kalıp yatağın altına, kapının arkasına baktı.

"Bu olay ne kadar ciddi?" diye sordu Jurgis merdivenden inerlerken.

"Baskını mı diyorsun? Ah, bir şey olmaz; arada bir gelirler böyle. Madamla polisin arasında bir anlaşmazlık var, ne olduğunu bilmiyorum ama herhalde sabaha kadar anlaşmış olurlar. Zaten sana bir şey olmaz. Erkekleri bırakırlar."

"Olabilir," diye yanıtladı Jurgis, "ama beni bırakmazlar. Korkarım başım dertte."

"Nasıl yani?"

"Polis beni arıyor," dedi Jurgis, Litvanca konuştukları halde sesini alçaltarak. "Bir-iki yıl yerim herhalde."

"Kahretsin!" dedi Marija. "Çok kötü oldu. Dur bakayım, belki bir şeyler yapabilirim."

Marija tutuklanacaklardan çoğunun toplandığı alt katta elmas küpeli cüsseli kadını bulup kulağına bir şeyler fısıldadı. Sonra kadın baskını yöneten komiserin yanına yaklaştı. "Billy," diyerek Jurgis'i gösterdi, "şu adam kız kardeşini görmeye gelmiş. Kapıdan girer girmez siz gelmişsiniz. Evsizleri almıyorsunuz, değil mi?"

Komiser Jurgis'e bakarak güldü. "Üzgünüm," dedi, "emirde hizmetçiler dışında herkes deniyor."

Böylece Jurgis ayaklarını sürüyerek kurt kokusu almış kuzular gibi birbirinin arkasına saklanıp duran adamlara katıldı. Yaşlısı genci, kolejli çocuklarla dedeleri olacak yaştaki kır sakallı adamlar bir aradaydı; bazılarının üzerinde smokin vardı; içlerinde Jurgis'ten başka yoksul görünen yoktu.

Herkes toplanınca kapılar açıldı ve hep birlikte dışarı çıktılar. Polis arabaları kaldırım kenarına çekilmiş ve eğlenceyi izlemek için bütün mahalle sokağa çıkmıştı; sanki bütün dünya boynunu uzatmış onlarla dalga geçiyordu. Kadınlar meydan okuyan gözlerle etrafa bakıp gülüşerek laf atarken, erkekler başlarını öne eğmiş, şapkalarıyla yüzlerini örtmüşlerdi. Tramvaya biner gibi polis arabalarına doluştular ve büyük bir tezahürat eşliğinde yola çıktılar. Jurgis polis merkezinde bir Polonyalı ismi verdi ve beş-altı kişiyle birlikte bir hücreye tıkıldı; adamlar oturup aralarında fısıldaşırken, Jurgis bir köşeye uzanıp düşüncelere daldı.

Cehennem çukurunun en derinlerini görmüş ve oralardaki manzaralara alışmıştı Jurgis. Fakat bütün insanlığın kötü ve aşağılık olduğunu düşünürken bile ailesini bunun dışında tutmuş, onları hep sevmişti; şimdiyse birdenbire bu korkunç gerçekle karşılaşmıştı: Marija orospuluk yapıyor, Elzbieta'yla çocuklar bu utanç sayesinde yaşıyordu! Daha da beterlerini kendisinin yaptığını, bunu umursamakla aptallık ettiğini söyleyerek direnmeye çalışsa da kâr etmiyordu; aniden gelen bu bilginin şokunu atlatamıyor, yine de bu yüzden azap çekiyordu. Derinden sarsılmış ve üzülmüş, zihninde uzun zamandır uyudukları için

öldüklerini zannettiği anılar canlanmıştı. Eski hayatından anılar: Eski umutları ve özlemleri, saygıdeğer ve bağımsız bir hayat hayalleri! Gözünün önüne Ona geldi, Ona'nın yalvaran sesini duyar gibi oldu yine. Erkek adam gibi büyütmek istediği Antanas geldi. Muhteşem sevgisiyle hepsini kutsamış olan titrek, ihtiyar babası geldi. Ona'nın yaşadığı utancı keşfettiği o günü bir kez daha yaşadı; Tanrım, nasıl bir acı çekmiş, nasıl da gözü dönmüştü! Her şey gözüne nasıl da korkunç görünmüştü; bugünse öylece oturup aptallık ettiğini söyleyen Marija'yı dinlemiş ve neredeyse ona hak vermişti! Evet; karısının şerefini satıp rahatına bakması gerektiğini söylemişti Marija! Bir de Stanislovas ve çocuğun korkunç kaderi; Marija'nın sakin sakin, duygusuzca ve kayıtsızca anlattığı o kısacık hikâye! Zavallı ufaklık, parmakları donduğu için kardan nasıl da korkardı; alnında boncuk boncuk terlerle karanlıkta uzanmış yatarken, kulaklarında Stanislovas'ın inleyişleri çınladı. Küçük Stanislovas'ın o bomboş binada kilitli kalmış, farelerle ölümüne mücadele edişi gözlerinin önüne geldikçe dehşetle sarsılıyordu!

Jurgis'in ruhu bütün bu duygulara yabancılaşmıştı; öyle uzun zamandır rahatsızlık vermemişlerdi ki bir gün yine verebileceklerini düşünmeyi bile bırakmıştı. Böylesine çaresiz, köşeye kıstırılmış durumdayken ne işine yarıyorlardı ki; ona işkence etmelerine ne demeye izin verecekti? Son zamanlarda hayatı onları bastırma, ezip parçalayarak içinden atma mücadelesine dönüşmüştü; onu hazırlıksız yakalamadıkları, kendini korumaya fırsat bulamadan ele geçirmedikleri sürece bir daha asla ona acı veremezlerdi. Ruhundan gelen o eski sesleri duydu, o eski hayaletlerin kollarını uzatarak onu çağırdıklarını gördü! Ama çok uzaklarda ve belli belirsizdiler, aralarında dipsiz ve kapkaranlık bir uçurum vardı; yine geçmişin sislerine gömüleceklerdi. Sesleri kesilecekti ve onları bir daha asla duymayacaktı; böylece içindeki son insanlık kıvılcımı da titreşerek yok olacaktı.

28.

Kahvaltıdan sonra Jurgis'i tutuklularla, meraklılarla ve adamlardan birini tanıyıp santaj yaparak para sızdırma umuduyla gelenlerle dolu mahkeme salonuna götürdüler. İlk önce erkekler çağrıldı ve toplu olarak azarlanıp serbest bırakıldı; ama şüpheli göründüğü için ayrı çağrılan Jurgis dehşet içindeydi. Cezasının "tecil" edildiği o seferinde de aynı salonda mahkemeye çıkmıştı; hâkimle kâtip de aynıydı. Kâtip bir yerlerden tanıdığını düşünür gibi Jurgis'e bakıyordu; ama hâkimin böyle şüpheleri yoktu; hâkim o anda bölgenin polis şefinin bir arkadaşından gelecek telefonu, evi işleten "madamın," yani "Polly" Simpson'ın davasıyla ilgili ne yapacağının söylenmesini bekliyordu. Bu arada oraya kız kardeşini görmek için gittiğini anlatan Jurgis'in hikâyesini dinleyip kuru bir sesle kardeşine daha iyi bir yer bulmasını öğütleyerek onu serbest bıraktı; ardından kızların her birine beşer dolar ceza verdi ve ceza Madam Polly'nin çorabından çıkardığı bir tomar parayla toplu olarak ödendi.

Jurgis dışarıda bekleyip Marija'yla birlikte eve gitti. Polis evi boşaltmış ve birkaç müşteri gelmişti bile; ev akşama kadar hiçbir şey olmamış gibi işlemeye başlamış olacaktı. Marija şimdilik Jurgis'i üst kattaki odasına çıkarabilir ve oturup konuşabilirlerdi. Jurgis gün ışığında Marija'nın yanaklarında o eski sağlık fışkıran, doğal rengin olmadığını gördü; yüzü aslında parşömen sarısıydı ve göz altlarında siyah halkalar vardı.

"Hasta mı oldun?" diye sordu Jurgis.

"Hasta mı?" dedi Marija. "Lanet olsun!" (Marija konuşurken balıkçılar ya da katır arabası süren adamlar kadar çok lanet et-

meye başlamıştı.) "Böyle bir hayat yaşarken hasta olmayıp da ne yapayım?"

Bir an susarak kasvetli gözlerle boşluğa baktı. "Morfin yüzünden," dedi sonunda. "Gün geçtikçe daha çok kullanır oldum."

"Ne için?" diye sordu Jurgis.

"Öyle işte; ne bileyim. O olmazsa, içki. Kızlar içki içmese buna bir saniye bile dayanamazlar. Madam ilk gelenlere hep uyuşturucu verir ve zamanla hoşlarına gider; ya da baş ağrısı için filan alıp zamanla alışırlar. Ben bağımlısı oldum, biliyorum; bırakmayı denedim ama burada olduğum sürece asla bırakamayacağım."

"Ne kadar kalacaksın?" diye sordu Jurgis.

"Bilmem ki," dedi Marija. "Sonsuza kadar, sanırım. Başka ne yapabilirim ki?"

"Hiç para biriktirmiyor musun?"

"Biriktirmek mi!" dedi Marija. "Tanrım, tabii ki hayır! Bence iyi kazanıyorum ama geldiği gibi de gidiyor. Yüzde elli alıyorum, o da adam başına iki buçuk dolara geliyor ve bazı geceler yirmi beş-otuz dolar kazanabiliyorum; bu kadar kazanıyorken biriktirebilmem gerekir, değil mi? Ama oda ve yemekler için para veriyorum; aklına bile gelmeyecek şeyler, ekstralarla içkiler; aldığım her şeyin ve bazen almadıklarımın parasını vermem gerekiyor. Sırf çamaşır faturam haftada yirmi dolar filan tutuyor; düşünsene! Ama ne yapabilirim ki? Ya çekeceğim ya da ayrılacağım ve gittiğim her yerde durum aynı olacak. Elimden bir tek çocukların okula gidebilmesi için Elzbieta'ya haftada on beş dolar vermek geliyor."

Marija bir süre sessizce oturup düşüncelere daldıktan sonra Jurgis'in ilgilendiğini görerek devam etti: "Kızları bu şekilde ellerinde tutuyorlar; insanı gırtlağına kadar borca batırıyorlar ki kaçamayasın. Yurtdışından gelen ve tek kelime İngilizce bilmeyen bir kız bunun gibi bir yere gidiyor ve ayrılmak istediği zaman madam yüzlerce dolar borcu olduğunu gösterip bütün giysilerini elinden alıyor, kalıp söyleneni yapmazsa onu polise vermekle tehdit ediyor. Kız da mecburen kalıyor ve kaldıkça borcu artıyor.

Bu iş için geldiklerini bilmeyen, ev işi yapacaklarını zanneden kızlardan da çok var. Mahkemede yanımda duran sarı saçlı küçük Fransız kızı fark ettin mi?"

Jurgis olumlu yanıt verdi.

"O kız Amerika'ya bir yıl kadar önce geldi. Mağazada tezgâhtarmış ve onu fabrikada işe sokacağını söyleyen bir adama kanıp gelmiş. Altı kişi birlikte gelmişler ve hemen aşağı sokaktaki bir eve götürülmüşler; bu kızı tek başına bir odaya koyup yemeğine uyuşturucu katmışlar ve kız kendine geldiğinde bekâretinin gittiğini anlamış. Ağlayıp zırlamış, çığlıklar atarak saçını başını yolmuş ama üzerinde bir tek sabahlık olduğu için kaçamamış ve pes edinceye kadar kıza sürekli uyuşturucu vermişler. On ay boyunca o evden hiç çıkmamış, sonra da uyum sağlayamadığı için sokağa atmışlar. Sanırım buradan da atılacak; absent içe içe iyice delirdi ve kriz geçirip duruyor. Birlikte geldiği kızlardan yalnızca bir tanesi kaçabilmiş, o da bir gece kendini pencereden atmış. Büyük olay olmuştu; belki duymuşsundur."

"Duymuştum," dedi Jurgis. "Sonradan duydum." (Olay Duane'le "taşralı müşteriden" kaçıp sığındıkları yerde olmuştu. Kızın çıldırmış olması polisin şansınaydı.)

"Bu işte çok para var," dedi Marija. "Kız başına kırk dolar filan alıyorlar ve bütün dünyadan kızlar geliyor. Bu evde dokuz ayrı ülkeden gelmiş on yedi tane kız var. Bazı yerler daha da karışık. Bizde altı tane Fransız var; herhalde madam Fransızca bildiği için. Fransız kızlar fena oluyor; Japonlardan sonra en kötüleri onlar. Yan binadaki yer Japonlarla dolu ama onlardan biriyle hayatta aynı evde yaşayamam."

Marija bir-iki saniye sustuktan sonra ekledi: "Buradaki kadınların çoğu iyi insanlar; tanısan şaşarsın. Eskiden bu işi istedikleri için yaptıklarını düşünürdüm; ama bir kadın kendini genç yaşlı, siyah beyaz, gelen her erkeğe bu işi sevdiği için satabilir mi hiç!"

"Bazıları öyle söylüyor," dedi Jurgis.

"Biliyorum," dedi Marija. "Öylesine söylüyorlar. Düşmüşler bir kere, artık kurtulamayacaklarını biliyorlar. Ama bu işe başladıklarında sevmiyorlardı... sen de göreceksin... sefaletten başka bir şey değil! Eskiden bir şapkacının ayak işlerini yapan küçük bir Yahudi kız var burada, hastalanıp işini kaybetmiş; dört gün ağzına bir lokma koymadan sokaklarda dolaştıktan sonra hemen şu köşedeki yere gidip bu işi yapacağını söylemiş ve bütün giysilerini alıp kıza öyle yemek vermişler!"

Marija bir-iki dakika kasvetli düşüncelere daldı. "Sen anlatsana, Jurgis," dedi birden. "Nerelerdeydin?"

Jurgis de uzun uzun evden kaçtıktan sonra yaşadığı maceraları anlattı; serserilik hayatını, tren tünellerinde çalışmasını ve kazayı; sonra Jack Duane'i ve et fabrikalarındaki siyasi kariyerini, düşüşünü ve ardından yaşadığı talihsizlikleri. Marija can kulağıyla onu dinledi; son zamanlarda açlık çektiğine inanmak kolaydı çünkü yüzünden her şey belli oluyordu. "Beni tam zamanında bulmuşsun," dedi. "Ben sana destek çıkarım; bir iş bulana kadar yardımcı olurum."

"Buna izin veremem..." diye söze başladı Jurgis.

"Neden? Bu işi yaptığım için mi?"

"Yok, ondan değil," dedi Jurgis. "Ama sizi terk ettim ve..."

"Saçmalama!" dedi Marija. "Böyle düşünme. Seni suçlamıyorum."

"Aç olmalısın," dedi bir-iki dakika sonra. "Öğle yemeğini burada ye; odaya bir şeyler getirteyim.

Marija bir düğmeye bastı ve zenci bir kadın gelip siparişini aldı. "Birinin sana hizmet etmesi ne hoş," diyerek bir kahkaha atıp yatağa uzandı Marija. Hapishanedeki kahvaltı pek bir şeye benzemediğinden Jurgis'in iştahı yerindeydi ve birlikte küçük bir ziyafet çekerek Elzbieta'yla çocuklardan, eski günlerden söz ettiler. Yemekleri bitmeden az önce yine zenci bir kız gelip "madamın" Marija'yı –oradaki adıyla "Litvanyalı Mary"yi– görmek istediğini haber verdi.

"Yani gitmen gerek," dedi Marija, Jurgis'e.

Ayağa kalkıp Getto bölgesindeki ucuz apartmanlardan birinde oturan ailenin yeni adresini verdi. "Oraya git," dedi. "Seni gördüklerine sevineceklerdir."

Ama Jurgis kararsızdı.

"Ben... gitmesem daha iyi," dedi. "Cidden, Marija, bana biraz para versen de önce bir iş arasam?"

"Parayı ne yapacaksın?" diye yanıtladı Marija. "İstediğin karnını doyurup uyuyabileceğin bir yer değil mi?"

"Evet," dedi Jurgis; "ama onları terk ettikten sonra oraya gitmek istemiyorum... hem işim de yok ve sen... sen..."

"Git haydi!" dedi Marija, Jurgis'i sırtından iterek. "Ne diyorsun sen? Sana para filan vermem," diye de ekledi, onunla birlikte kapıya kadar giderken, "çünkü içki içip kendine zarar verirsin. Şimdilik şu çeyreği al ve git. Seni tekrar gördüklerine öyle sevinecekler ki utanmaya vaktin olmayacak! Güle güle!"

Böylece Jurgis çıkıp sokakta yürüyerek konuyu enine boyuna düşündü. İlk önce iş bulmaya çalışması gerektiğine karar verdi ve günün geri kalanını fabrikalarla ambarlar arasında boş yere mekik dokuyarak geçirdi. Sonra da havanın kararmasına yakın eve gitmeye karar verip yola koyuldu; ama bir lokantaya rastlayıp içeri girerek çeyrek dolarıyla yemek yedi; dışarı çıkınca da fikir değiştirdi: Hava güzeldi ve dışarıda uyuyup sabah yine iş aramaya başlayabilir, belki de eve gitmeden önce iş bulurdu. Yön değiştirdi ve ansızın şöyle bir etrafa bakınınca önceki gece konuşmayı dinlediği sokakta olduğunu ve aynı salonun önünden geçtiğini fark etti. Kırmızı fenerlerle bando yoktu ama kapının önünde yine bir toplantı olduğu yazıyor, insanlar kapıdan içeri akıyordu. Jurgis ansızın bir kez daha şansını denemeye, içeride oturup dinlenerek ne yapacağını düşünmeye karar verdi. Bilet toplayan kimse olmadığına göre yine bedava bir gösteri olmalıydı.

İçeri girdi. Bu kez salon hiç süslenmemişti; ama sahnenin üstü bayağı kalabalıktı ve hemen hemen bütün koltuklar doluydu. Jurgis en arkada kalmış son koltuklardan birine oturur oturmaz nerede olduğunu unuttu. Elzbieta onun sırtından geçinmeye geldiğini mi düşünecekti yoksa işe girip kendi payına düşeni yapmaya hazır olduğunu anlayacak mıydı acaba? Onu iyi mi karşılayacak yoksa azarlayacak mıydı? Oraya gitmeden önce bir iş bulabilseydi; şu son patron onu bir deneseydi keşke!

Derken aniden başını kaldırdı Jurgis. Artık neredeyse kapılardan taşan kalabalıktan büyük bir gürültü kopmuştu. Erkek, kadın herkes ayağa kalkmış bağırıyor, çığlıklar atıyordu. Herhalde konuşmacı geldi, diye düşündü Jurgis, bu insanlar ne yaptıklarını zannediyordu böyle! Ne elde edeceklerini sanıyorlardı ki; seçimlerde, ülke yönetiminde söz hakları mı vardı? Jurgis siyasetin iç yüzünü görmüştü.

Tekrar düşüncelere dalarken hesaba katması gereken bir gerçek daha vardı: Orada kapalı kalmıştı. Salon artık kapılara kadar dolmuştu; toplantıdan sonra eve gitmek için çok geç olacak ve geceyi dışarıda geçirmek zorunda kalacaktı. Zaten belki de sabah gitmek en iyisiydi çünkü çocuklar okulda olacak ve Elzbieta'yla sakin sakin konuşabileceklerdi. Elzbieta hep makul biri olmuştu; Jurgis de cidden elinden geleni yapmak istiyordu. Nasılsa Elzbieta'yı ikna ederdi; üstelik Marija onu istiyordu ve parayı kazanan Marija'ydı. Elzbieta çirkinleşirse, bunu ona anlatmanın yolları vardı.

Böylece Jurgis derin düşüncelere daldı; ta ki sonunda, salona gireli bir-iki saat olmuşken, önceki gece yaşadığı iç karartıcı felaketin tekrarlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalıncaya kadar. Konuşmalar hiç kesilmiyor, dinleyiciler sürekli alkış tutup tezahürat yapıyor, heyecan hiç eksilmiyordu; sesler Jurgis'in kulaklarında yavaş yavaş uğultuya dönüşmeye, düşünceleri birbirine karışmaya, başı düşüp durmaya başladı. Her zamanki gibi direnip kendini bırakmamaya çalıştı ama nafile; salon öyle sıcak

ve kalabalıktı, onca zaman yürümek ve yediği yemek öyle fazla gelmişti ki; sonunda başı öne düştü ve yine uyuyakaldı.

Derken yine birinin dürtüklemesiyle bir kez daha dehşet içinde irkilerek doğruldu. Yine horlamaya başlamıştı tabii! Peki şimdi ne olacaktı? Başka hiçbir şey ilgisini çekmiyormuş, ölene kadar da çekemezmiş gibi acı veren bir yoğunlaşmayla gözlerini dümdüz ileriye dikerek sahneye bakmaya başladı. Öfkeli sözleri, düşmanca bakışları hayal etti; polisin hızla üzerine geldiğini, boynuna doğru uzandığını hayal etti. Yoksa ona bir şans daha mı vereceklerdi? Bu sefer rahat mı bırakacaklardı? Tir tir titreyerek oturup bekledi.

Ansızın kulağının dibinde bir ses duydu; tatlı ve nazik bir kadın sesi: "Dinlemeyi denersen, ilgini çekebilir, yoldaş."

Polis yakasına yapışsa, Jurgis böyle afallamazdı. Gözlerini sahneden ayırmamış, hiç kıpırdamamıştı; ama kalbi yerinden hoplamıştı. Yoldaş! Kimdi bu, ona "yoldaş" diyen?

Uzun, çok uzun zaman bekledi; sonunda, artık izlenmediğinden emin olduktan sonra göz ucuyla yanında oturan kadına şöyle bir baktı. Genç ve güzel bir kadındı; iyi giyimli, "hanımefendi" dedikleri türden biri. Ona "yoldaş" demişti!

Daha iyi görebilmek için sezdirmeden hafifçe döndü; sonra büyülenmiş gibi kadını seyre daldı. Kadın Jurgis'i unutmuş, yine sahneye bakıyordu. Orada bir adam konuşuyordu; adamın sesini belli belirsiz duyuyordu Jurgis; ama kadından başka bir şey düşünemiyordu. Ona bakarken içini bir panik hissi kapladı. Tüyleri ürperdi. Kadına ne olmuştu, bir insanı bu şekilde etkileyen şey ne olabilirdi acaba? Otururken taşlaşmış gibi, parmaklarını birbirine geçirip öyle bir sıkmıştı ki Jurgis bileklerinde çıkan damarları görebiliyordu. Yüzünde bir heyecan, zorlu bir mücadele veren ya da mücadeleyi izleyen birinin yoğun çabası vardı. Burun delikleri hafifçe titreşiyordu; arada bir de çabucak dudaklarını ıslatıyordu. Nefes alıp verirken göğsü inip kalkıyor, heyecanı okyanusta dalgalara çarpan bir gemi gibi gitgide yükselip

tekrar alçalıyordu sanki. Neydi bu? Neler oluyordu? Sahnedeki adamın söylediği şeyler yüzünden olmalıydı. Nasıl bir adamdı bu? Burada nasıl bir toplantı yapılıyordu böyle? Jurgis sonunda konuşmacıya bakmayı akıl edebildi.

Birdenbire vahşi bir doğa manzarasıyla karşılaşmak gibiydi aynı; rüzgârlarla savrulan bir dağ ormanı, fırtınalı denizde yalpalayan bir gemi. Jurgis hoş olmayan bir his duydu, şiddetli ve anlamsız bir isyanın yarattığı kafa karışıklığını, kargaşayı gördü. Adam uzun boylu ve sıska, en az yeni dinleyicisi kadar süzgün görünüyordu; yüzünün yarısını kaplayan incecik siyah bir sakalı vardı ve gözlerinin olması gereken yerlerde iki kara oyuk görüyordunuz. Büyük bir heyecanla, hızlı hızlı konuşuyordu; çok el kol hareketi yapıyordu; konuşurken sahnenin orasına burasına gidiyor, her bir izleyiciyi kavramak ister gibi uzun kollarını uzatıyordu. Org sesine benzer, derin bir sesi vardı; ama Jurgis'in sesi ayırt etmesi biraz zaman aldı, adamın gözlerine öyle bir dalmıştı ki dediklerini anlamıyordu. Ama konuşmacı birdenbire, sözlerini yöneltmek için Jurgis'i seçmiş gibi bir tek onunla konuşmaya başladı sanki; Jurgis de böylelikle o duygu yüklü, acıyla ve hasretle, dile getirilemeyecek, sözcüklerin kapsayamayacağı şeylerin ağırlığıyla titreşen, yankılanan sesin farkına vardı. Duyar duymaz sizi kavrayan, ele geçiren, kendine esir eden bir sesti.

"Bütün bunları dinliyor," diyordu adam, "ve 'Evet, hepsi doğru ama bu hep böyleydi,' diyorsunuz. Ya da diyorsunuz ki, 'Belki bir gün değişecek ama ben göremem; benim ne işime yarayacak ki?' Sonra yine çalışıp didinmeye başlıyor, ekonomik gücün tüm dünyayı kaplayan değirmeninde öğütülmeye devam ediyorsunuz! Başkalarının çıkarı için saatler boyu ter dökü-yorsunuz; tehlikeli ve sağlıksız yerlerde çalışıyorsunuz; her an kaza geçirme, hasta olma ve ölme tehdidi altında açlık ve mahrumiyetin hayaletleriyle boğuşuyorsunuz. Bu mücadele her gün daha da şiddetleniyor, hız gitgide daha da acımasızlaşıyor; her

gün biraz daha çok çalışmak zorunda kalıyor ve koşulların demir elini biraz daha sıktığını hissediyorsunuz. Aylar, belki yıllar geçiyor; sonra yine geliyorsunuz; ve ben sizlere yalvarmak, yoksunluğun ve sefaletin canınıza yetip yetmediğini, adaletsizlik ve baskının gözünüzü açıp açmadığını görmek için yine burada oluyorum! Beklemeye devam ediyorum; yapabileceğim başka bir şey yok. Bunlardan kaçıp saklanabileceğim vahşi bir orman, sığınabileceğim bir liman yok; dünyanın öteki ucuna gitsem de, yine aynı lanetli sistemin içindeyim; bütün iyi ve asil insani duyguların, şairlerin hayalleriyle şehitlerin acılarının zincire vurulup organize ve yırtıcı Açgözlülüğün hizmetine koşulduğunu görüyorum! Bu yüzden durup dinlenemem, susamam; bu yüzden rahatı ve mutluluğu, sağlığı ve itibarı bir kenara itiyorum; ve ruhumun acılarını tüm dünyaya haykırıyorum! Yoksulluk ve hastalık, nefret ve iftira, tehditler ve alay konusu olmak bu yüzden beni durduramaz... gerektiğinde, ne hapis ne de işkenceler... yeryüzündeki ya da göklerdeki gelmiş geçmiş ve gelecek hiçbir güç durduramaz. Bu gece başaramazsam, yarın tekrar denerim; hatanın bende olduğunu bilerek; ruhumun sesi dünyada bir kez duyulsa, insanlar onun bastırılmışlıktan duyduğu acıyı bir kez konuşmaya başlasa, en sağlam önyargı duvarları bile yıkılacak, en miskin ruhlar bile harekete geçecek, bundan eminim! En şüpheci olanlar utanç duyacak, en bencil olanlar dehşete kapılacak; o alaycı ses susturulacak, düzenbazlık ve sahtekârlık inlerine çekilecek ve gerçek tek başına ayakta kalacak! Çünkü ben milyonlarca sessiz insanın sesiyim! Ezilen ve rahat bir nefes alamayanların! Yaşamdan mahrum bırakılan, bir kurtuluş yolu bulamayan, bütün dünyaları bir hapishane, işkence yapılan bir zindan, bir mezar olanların! Bu gece Güney'deki bir pamuk fabrikasında yorgunluktan sendeleyerek, acıdan uyuşmuş halde, ölmekten başka bir umut ışığı göremeden çalışan küçük çocuğun sesiyim ben! Bir tavan arasında mum ışığında dikiş diken, yorgun gözlerinden yaşlar akan, çocukları açlıktan ölmesin diye

çabalayan annenin sesiyim! Eski püskü bir yatakta sevdiklerini de ölüme terk etmeden önce kaptığı son hastalık yüzünden can çekişen bir erkeğin! Şu anda bu korkunç şehrin sokaklarından birinde perişan halde ve aç biilaç yürüyen, genelev ve göl arasında seçim yapmak zorunda olan küçük bir kızın sesiyim! Her kimseler ve her neredeyseler, Açgözlülüğün ezici çarklarına kapılmış olanların sesiyle konuşuyorum! Kurtarılmak için haykıran insanlığın sesiyle! Topraktan çıkarak dirilen, parmaklıkları kırarak hapisten kurtulan, cehalet ve zulmün zincirlerini koparan, el yordamıyla ışığı arayan ölümsüz ruhun sesiyle!"

Konuşmacı sustu. İnsanların nefeslendiği bir anlık bir sessizliğin ardından bine yakın kişiden âdeta tek bir haykırış koptu. Jurgis buraya kadar hiç kıpırdamadan, put gibi kaskatı oturmuş ve gözlerini konuşmacıdan ayırmamıştı; bir mucizeye tanık olmuş gibi tir tir titriyordu.

Adam birden ellerini kaldırınca sessizlik oldu ve konuşma devam etti.

"Size yalvarıyorum," dedi adam, "her kim olursanız olun, yeter ki gerçeği umursayın; ama en çok işçilere, tasvir ettiğim bu şeytanlıkları sadece zaman geçirmek için ilgilenilecek, sonra da belki bir kenara atılıp unutulacak acıklı şeyler olarak görmeyen insanlara yalvarıyorum; onlar için bütün bunlar amansız ve insafsız gündelik gerçekler, bileklerindeki zincirler, sırtlarındaki kamçı, ruhlarını zapt eden demir el. Sizlere, işçiler! Emeğiyle bu ülkeyi var eden ama ülke yönetiminde söz sahibi olmayanlara! Payına düşen şey başkalarının biçeceklerini ekmek, çalışıp itaat etmek ve karşılığında bir yük beygirinin alacağı kadar bir maaş almak, ancak yarına çıkartacak kadar yemek ve sahip olamadığı evlerde oturmak olanlara. Kurtuluş mesajımı sizlere getirdim, asıl sizlere hitap ediyorum. Sizlerden ne kadar büyük bir şey istediğimi biliyorum; biliyorum çünkü ben de sizlerden biriydim, sizinle aynı hayatı yaşadım, bu gece burada bunu benden daha iyi bilen hiç kimse yoktur. Bir sokak serserisi, ayakkabı boyacısı

olmanın, karın tokluğuna yaşayıp bodrum kat merdivenlerinde ya da boş arabaların altında yatmanın ne demek olduğunu iyi bilirim. Cesaret edip istemenin, kurduğunuz büyük hayallerin yıkılışını izlemenin ne demek olduğunu bilirim; ruhumda açan güzel çiçeklerin hayatımdaki vahşi güçler tarafından ezilip toprağa gömüldüğünü görmenin ne demek olduğunu. Bir işçinin bilgiye ulaşmak için ne bedel ödediğini biliyorum; benim için bu bedel yemek ve uyku, fiziksel ve zihinsel acı, sağlık, hatta neredeyse kendi hayatımdı; bu yüzden size umut ve özgürlük vaad eden, yeni bir dünyanın kurulabileceğini, yepyeni bir işe kalkışılabileceğini söyleyen bir hikâyeyle geldiğimde bana çıkarcı ve maddeci bir gözle yaklaşmanız, isteksiz ve kuşkucu davranmanız beni şaşırtmıyor. Umutsuzluğa kapılmayışım arkanızdaki, sizi yöneten güçleri de tanımamdandır; yoksulluğun sert kırbacını, hor görülmenin ve köle gibi kullanılmanın verdiği acıyı, 'kanunların ne kadar yavaş, yüzsüzlüğün ne kadar çabuk yürüdüğünü' bilirim. Çünkü eminim ki bu gece beni görmek için gelen kalabalığın içinden ne kadarı ilgisiz ve umursamaz, ne kadarı sırf meraktan ya da dalga geçmek için gelmiş olursa olsun; çektiği acı ve ıstırap artık canına tak etmiş, tesadüfen de olsa yanlışı görüp dehşetle irkilerek dikkatle dinlemeye başlamış tek bir kişi mutlaka vardır. Sözlerim ona karanlıkta aniden çakan bir şimşek gibi gelecektir; önündeki yolu, bütün tehlikeleri ve engelleri aydınlatacaktır; bütün sorunları çözecek, zorlukları netleştirecektir! Gözündeki at gözlükleri düşecek, bileklerindeki zincirler kırılacaktır; minnet dolu bir haykırışla ayağa fırlayacak, sonunda özgür bir adam olarak yürümeye başlayacaktır! Kendi yarattığı kölelikten kurtulmuş bir adam olarak! Bir daha asla tuzağa düşmeyecek, tatlı sözlere kanmayacak, hiçbir tehditten korkmayacak bir adam olarak; bu geceden sonra arkasına bakmadan ilerleyecek, çalışıp anlayacak, kılıcını kuşanıp yoldaşlarıyla kardeşlerinin kurduğu orduya katılacak bir adam olarak. Benim ona verdiğim müjdeyi, ne bana ne de ona ait olan, bütün

insanlığın mirası paha biçilmez özgürlük ve ışık armağanını başkalarına iletecek bir adam olarak. İşçiler, işçiler; yoldaşlar! Gözlerinizi açın ve çevrenize bakın! O kadar uzun zamandır cehennem ateşinde yaşıyorsunuz ki duygularınız körelmiş, ruhunuz uyuşmuş durumda; ama hayatınızda bir kez olsun yaşadığınız bu dünyayı fark edin... üzerindeki âdet ve gelenek paçavralarını söküp atın... onu olduğu gibi, bütün korkunç çıplaklığıyla görün! Fark edin, *farkına varın!* Bu gece Mançurya düzlüklerinde iki düşman ordunun karşı karşıya geldiğini fark edin; şu anda, biz burada otururken, yüzbinlerce insanın birbirinin boğazına sarılmış, delice bir öfkeyle karşısındakini paramparça etmeye çalıştığını! Üstelik yirminci yüzyılda, Barış Prensi'nin dünyaya gelişinden bin dokuz yüz yıl sonra! O'nun sözlerinin kutsal kelamlar olarak yeryüzüne yayılışından bin dokuz yüz yıl sonra iki ordu dolusu insan ormandaki vahşi hayvanlar gibi birbirini parçalıyor! Filozoflar üzerinde akıl yürütmüş, peygamberler lanetlemiş, şairler ağlayıp yakarmışken, bu korkunç Canavar hâlâ serbestçe ortalıkta dolaşıyor! Okullarımız ve üniversitelerimiz, gazetelerimiz ve kitaplarımız var; hem gökyüzünü hem de dünyayı inceledik, ölçüp biçtik, irdeledik, aklımızla anladık; ve hepsi insanları birbirlerini yok etmeye yarayacak silahlarla donatmaya yaradı! Adına Savaş diyor, geçiyoruz... bari sizler basmakalıp sözlerle ve geleneklerle beni geri çevirmeyin... benimle gelin, bana katılın... *farkına varın!* Mermilerle delik deşik, patlayan bombalarla paramparça olmuş cesetleri görün! İnsan etini delen süngünün sesini duyun; acılı inleyişlerle çığlıkları duyun, öfke ve nefretle birer iblise dönüşmüş adamların acıyla buruşmuş yüzlerini görün! O et parçasına dokunun... nasıl da sıcacık ve titrek... az önce bir adamın vücuduna aitti! Kanların hâlâ buharları tütüyor; az önce bir insanın kalbi tarafından pompalanıyorlardı! Yüce Tanrım! Bitmiyor; sistematik, organize, önceden tasarlanmış bir şey bu! Ve biz bunu biliyoruz, okuyoruz, kanıksamışız; gazeteler yazıyor ama kapanmıyorlar; kiliseler

biliyor ama kapılarını kapatmıyorlar; insanlar görüyor ama dehşetle isyan edip devrim yapmıyorlar.

"Belki Mançurya size çok uzak geldi; öyleyse birlikte memleketimize gelelim, Şikago'ya gelelim. Bu şehirde bu gece leş gibi kafeslere kapatılmış, açlıktan ölmemek için vücudunu satmak zorunda kalmış on binlerce kadın var. Bunu biliyor, bu durumla dalga geçiyoruz! Bu kadınlar sizin anneleriniz, belki kız kardeşleriniz, kızlarınız olabilirdi; bu gece evde bıraktığınız, sabah gülen gözleriyle size günaydın diyecek olan çocuklarınız; belki aynı kader onları da bekliyor! Bu gece Şikago'da çalışmak isteyen ve bir şans verilmesi için yalvaran, buna rağmen açlık çeken ve dehşet içinde kış soğuğuna karşı koyan, evsiz ve perişan on binlerce erkek var! Bu gece Şikago'da güçlerini son damlasına kadar kullanıp hayatlarını mahvederek ekmeklerini kazanmak için çabalayan çocuklar var! Acı ve sefalet içinde yaşayan, çocuklarını besleyecek parayı kazanmak için didinen binlerce anne var! İşsiz bırakılmış, çaresiz durumda, çektikleri işkencenin bitmesi için ölümü bekleyen yüzbinlerce yaşlı var! Erkek, kadın, çocuk, maaşlı kölelik lanetini paylaşan milyonlarca insan; sırf yarına çıkabilmek için güçlerinin yettiğince çalışıp didinen; hayatlarının sonuna kadar bitkin bir tekdüzeliğe, açlığa ve sefalete, sıcağa ve soğuğa, pisliğe ve hastalığa, cehalete, ayyaşlığa, kötülüğe mahkûm edilmiş insanlar! Şimdi de benimle birlikte sayfayı çevirip resmin öteki yüzüne bakın. Orada kölelerin, emeğin sahibi olan binlerce... belki onbinlerce... insan var. Hayatlarını kazanmak için hiçbir şey yapmıyorlar, istemelerine bile gerek yok; her şey onlara kendiliğinden geliyor, tek yapmaları gereken harcamak. Saraylarda oturuyor, lüks ve ihtişam içinde yaşıyorlar; sözcüklerin yetersiz kalacağı, hayal gücünü sekteye uğratacak, ruhun düşüp bayılmasına neden olacak türden bir ihtişam. Bir çift ayakkabıya, bir mendile, jartiyere yüzlerce dolar veriyorlar; atlarla otomobillere, saraylara, şölenlere, vücutlarını donattıkları küçük parlak taşlara milyonlar harcıyorlar. Hayat

onlar için şatafat ve umursamazlıkta, gerekli ve yararlı şeyleri yok etmekte, işgücünü ve kendi kardeşlerinin hayatlarını, ülkelerin emeğini ve acısını, insan ırkının teriyle gözyaşlarını ve kanlarını boşa harcamakta üstünlük sağlamaya çalıştıkları bir yarış! Hepsi onların; her şey onlara akıyor; kaynakların derelere, derelerin nehirlere, nehirlerin okyanusa aktığı gibi; kendiliğinden ve kaçınılmaz olarak, toplumun tüm varlığı onlara gidiyor. Çiftçi toprağı sürüyor, madenci yeri kazıyor, dokumacı kumaşını dokuyor, duvar ustası taşları kırıyor; zeki olan icat ediyor, becerikli olan yönetiyor, aklı olan inceliyor, yetenekli olan şarkı söylüyor; ve sonuçta ortaya çıkan her şey, beyin ve kas gücünün ürünleri, tek bir muazzam akarsu halinde onların kucağına dökülüyor! Bütün toplum onların kıskacında, dünyadaki bütün işgücü onların insafına kalmış durumda; onlarsa vahşi kurtlar gibi parçalayıp yok ediyor, aç akbabalar gibi didikleyip mideye indiriyorlar! İnsanoğlunun emeği kim bilir ne zamandan beri ve sonsuza kadar tamamen onlara ait; insanlık ne yaparsa yapsın, ne kadar çalışıp didinirse didinsin, onlar için yaşıyor ve onlar için ölüyor! Emeğe sahip çıkmakla kalmıyorlar, hükümetleri de satın alıyorlar; bu kirli ve çalıntı güçlerini her yerde imtiyazlarını sağlamlaştırmak, kazancı onlara akıtan nehrin yatağını daha da genişletip derinleştirmek için kullanıyorlar! İşçiler, işçiler. Sizler bunun içine doğdunuz, sadece yarına çıkabilmeyi düşünerek birer yük beygiri gibi acılar içinde yürüdünüz durdunuz; peki içinizde böyle bir sistemin sonsuza kadar sürebileceğini düşünen biri var mı; bu gece dinleyiciler içinde karşımda ayağa kalkıp bunun sonsuza dek süreceğine inandığını söyleyebilecek kadar duygularını yitirmiş ve alçalmış biri var mı; toplumun emeğiyle ürettiği şeyler, insan ırkının geçim kaynakları, gösteriş ve hırs uğruna harcanmak üzere aylaklarla asalaklara mı ait olacak hep; istedikleri gibi harcayabilmeleri, kişisel kaprisleri uğruna çarçur edebilmeleri için; insanlığın emeği bir gün bir şekilde insanlığa ait olmayacak, insanlığın yararına kullanılmayacak, insanlı-

ğın kendi iradesi tarafından kontrol edilmeyecek mi? Peki bu olacaksa, nasıl olacak; bunu gerçekleştirecek güç nedir? Bunun sahiplerinizin görevi olduğunu mu sanıyorsunuz; özgürlük belgenizin altına onlar mı imza atacak? Kurtuluşunuz için sizi kılıçlarla kuşatıp ordunuza onlar mı önderlik edecek? Servetlerini bu amaç uğruna mı harcayacaklar; sizi eğitmek için okullar ve kiliseler yapacak, ilerlemenizi müjdeleyecek gazeteler çıkaracak, mücadelenizi devam ettirip sizlere yol gösterecek siyasi partiler kuracaklar, öyle mi? Bunun kendi göreviniz olduğunu göremiyor musunuz? Hayal edecek, karar verecek, uygulayacak olan sizlersiniz. Bu iş yapılacaksa, sermayenin ve baştakilerin önünüze koyacağı bütün engellere rağmen yapılacak; onlar alay edecek ve iftira atacaklar, sizlerse nefrete ve baskıya, zulme ve hapsedilmeye göğüs gereceksiniz! Zorbalığın şiddetine karşı çıplak göğüslerinizin gücüyle savaşacaksınız! Kör ve acımasız azabın öğreteceği zorlu ve acı gerçeklerle! Cahil bırakılmış aklın el yordamı ve acıyla edindiği bilgiyle, eğitimsiz bir sesin cılız sayıklamalarıyla! Ruhun hüzünlü ve ıssız açlığıyla; çalışıp çabalayarak ve özlem duyarak, kalp acısı ve can havliyle, kan, ter ve gözyaşıyla! Açlık çekerek ödenen paralarla, uykudan çalınan bilgiyle, darağaçlarının gölgesinde yapılan fikir alışverişiyle! Çok uzak geçmişte başlamış bir harekete, itibardan düşürülmüş ve belirsiz, kolayca alay edilebilecek, küçük düşürülebilecek bir şeye bel bağlayacaksınız; ama işçiler, maaşlı köleler, ısrarcı ve inatçı bir sesle, dünyanın neresinde olursanız olun kurtulamayacağınız bir sesle sizlere sesleniyorum! Bütün yanlışlarınızın, bütün tutkularınızın sesiyle; görevinizin ve umudunuzun sesiyle; dünyada sizin için değerli olan her şeyin sesiyle! Yoksulluğun sona ermesini talep eden fakirlerin sesiyle! Baskıyı ve zulmü anlatan mazlumların sesiyle! Acıyla, kararlılıkla yoğrulmuş... güçsüzlüğün içinden doğmuş... gücün, acı ve umutsuzluğun dipsiz uçurumundan yükselen sevinç ve cesaretin sesiyle! Hor görülen, öfkeli Emeğin sesiyle; yere serilmiş yatan, dağ gibi, muaz-

zam ama kör edilmiş, bağlanmış, kendi gücünden habersiz kudretli bir devin sesiyle. Şimdiyse bir direniş rüyasına kapılmış, içindeki umut korkuyla savaşıyor; derken aniden kıpırdanıyor ve bir pranga kopuyor; içinden geçen ürperti vücudunun her bir zerresine ulaşıyor ve rüya bir anda eyleme dönüşüyor! Sarsılarak ayağa kalkıyor; kalkarken zincirler kırılıyor, üzerindeki yükler yere düşüyor; koskoca bir dev; ayağa fırlıyor, yepyeni bir sevinçle haykırıyor..."

Konuşmacının sesi duygularının yoğunluğuyla aniden kesildi; kolları havada öylece dururken yarattığı hayalin görkemiyle yükselir gibiydi. İzleyiciler haykırarak ayağa fırladı; adamlar heyecanla kahkahalar atarak kollarını havaya savurdu. Jurgis de onlara katılmış, boğazını paralarcasına bağırıyor, duygular içinden taştığı için elinde olmadan haykırıyordu. Nedeni sadece adamın sözleri, müthiş konuşma yeteneği değildi. Varlığı, sesi; bir çanın yankılanması gibi tuhaf titreşimlerle insanın ruhuna dolan, dinleyiciyi güçlü bir el gibi kavrayan, sarsıp ani bir korkuyla, bu dünyaya ait olmayan hislerle, hiç dile getirilmemiş gizemlerle, şaşkınlık, hayranlık ve dehşetle kendine getiren bir ses! Jurgis'in önünde ufuklar açılıyor, ayaklarının altında yer çatlıyor, kabarıyor, kıpırdanıyor, sarsılıyordu; birden sadece bir insan olmadığını hissetti – içinde hayal dahi edilmemiş güçler, çarpışan şeytani kuvvetler, ortaya çıkmak için mücadele veren kadim mucizeler vardı – neşe ve sevince dayanamayarak oturduğunda parmak uçları karıncalanıyor, hızlı hızlı nefes alıyordu. Jurgis için bu adamın sözleri ruhunda çakan şimşekler gibiydi; duygular –eski umutlarıyla özlemleri, acıları, öfkeleri, çaresizlikleri– içinde sel gibi kabarmıştı. Hayatı boyunca hissettiği her şey sanki bir anda, tarifi imkânsız tek bir duygu halinde geri gelmişti. Böyle zulümler ve acılar yaşamış olması yeterince kötüydü; ama onların altında ezilerek yenilmesi, boyun eğmesi, unutup bir şey olmamış gibi yaşamaya devam etmesi; ah, bu cidden de sözcüklerle anlatılamayacak, insan evladının katla-

namayacağı bir vahşet, delilikti! "Ruhu öldürenlerin karşısında bedeni öldürerek cinayet işlemek nedir ki?" diye soruyordu peygamber. Jurgis ruhu cinayete kurban gitmiş, umut ve mücadele etmeyi kesmiş bir adamdı; yozlaşmayla ve hırsla uzlaşmış biriydi; şimdiyse, ansızın, tek bir korkunç çırpınışla, acı ve korkunç gerçek gözlerinin önüne serilmişti! Ruhundaki sütunlar çöküyor, gökyüzü aralanıyordu sanki; kan çanağı gibi gözlerle, yüzünde mosmor çıkmış damarlarla, yumruklarını havaya kaldırıp ayağa kalkarak vahşi bir hayvan gibi, çılgınca, tutarsız, manyakça çığlıklar attı. Artık sesi çıkmadığında bile nefes nefese öylece durup hırıltılı bir sesle kendi kendine fısıldamaya devam etti: "Şükürler olsun! Şükürler olsun! Şükürler olsun!"

29.

Adam sahnedeki koltuğuna döndü ve Jurgis konuşmanın bittiğini anladı. Alkışlar dakikalarca devam etti ve sonra birinin başlattığı şarkıya herkes katılınca salon inlemeye başladı. Şarkıyı ilk kez duyan Jurgis sözleri anlayamadı ama melodinin vahşi ve görkemli ruhu onu da ele geçirmişti: "Marseillaise" söyleniyordu! Dizeler birbiri ardına patlarken, Jurgis parmaklarını birbirine geçirip iliklerine kadar titreyerek oturdu. Hayatında böyle bir heyecan duymamıştı; içinde yaratılmış bir mucizeydi bu. Afallamıştı, bir şey düşünemiyordu; ama ruhundaki bu muazzam çalkantıyla birlikte yeni bir adamın doğduğunu biliyordu. Yıkımın pençelerinden sökülüp alınmış, umutsuzluğun esaretinden kurtarılmıştı; bütün dünyası değişmişti; özgürdü, özgürdü! Eskisi kadar çok acı çekecek, dilenip aç kalacak olsa bile artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı; anlayacak ve katlanacaktı! Artık koşulların gerektirdiğini yapan biri değil iradesi ve hedefi olan bir insan olacaktı; uğruna savaşacak, gerektiğinde ölünecek bir şeyi vardı artık! Burada ona neyi nasıl yapacağını gösterip yardımcı olacak adamlar vardı; dostları ve müttefikleri olacak, adaletin gözetiminde yaşayacak ve güçle kol kola yürüyecekti.

Dinleyiciler sakinleşti ve Jurgis tekrar oturdu. Toplantının yöneticisi öne çıkıp konuşmaya başladı. Öteki adamdan sonra incecik ve cılız çıkan sesi Jurgis'e kutsal bir şeye yapılan saygısızlık gibi geldi. Adamın yarattığı mucizenin ardından niye konuşulsundu ki; neden sessizce oturmuyorlardı? Yönetici olan adam toplantı masraflarının karşılanması ve partinin kampanya

fonuna aktarılması için para toplanacağını söyledi. Jurgis bunu duydu; ama verecek parası olmadığı için düşünceleri yine başka yerlere kaydı.

Bakışları başını eline dayamış yorgun bir tavırla koltukta oturan konuşmacıya sabitlenmişti. Ama adam ansızın tekrar ayağa kalktı ve toplantının yöneticisi konuşmacının şimdi de dinleyicilerin sormak istediği soruları cevaplandıracağını söyledi. Adam öne çıktı ve birisi –kadının biri– konuşmacının Tolstoy'a dair söylediği bir şeyi açıklamasını istedi. Jurgis, Tolstoy'u hiç duymamıştı ve kim olduğu da umurunda değildi. Böyle bir konuşmanın ardından insan ne demeye bu türden sorular sormak isterdi ki? Konuşulacak değil yapılacak bir şeydi bu; insanların ruhuna hitap edip onları ayaklandırmak, örgütleyip savaşa hazırlamakla ilgiliydi!

Ama sohbet beylik, sıradan sözlerle sürüp gitti ve Jurgis böylece gündelik gerçekliğe geri döndü. Daha birkaç dakika önce yanındaki güzel hanımın elini tutup öpmek gelmişti içinden; öteki yanında oturan adama sarılmak gelmişti. Şimdiyse pasaklı ve pis, kötü kokan bir serseri olduğunu ve o gece yatacak yeri olmadığını yeniden fark etmeye başlamıştı!

Nihayet toplantı dağılmaya, izleyiciler gitmeye başladığında, zavallı Jurgis ne yapacağını bilememekten mustaripti. Gitmeyi hiç aklına getirmemişti; bu hissin sonsuza dek süreceğini, kendine yoldaşlar ve kardeşler bulduğunu düşünmüştü. Ama şimdi çekip gidecek, bu anı da solacak ve o hisse bir daha hiç ulaşamayacaktı. Korku ve şüphe içinde oturup kalmıştı ama oturduğu sıradakiler çıkmak isteyince o da ayağa kalkıp ilerlemek zorunda kaldı. Koltukların arasında ayak sürürken hevesle insanlara baktı; herkes heyecanla konuşmayı tartışıyordu; ama onunla tartışmak isteyen yoktu. Kapıya havanın nasıl olduğunu hissedecek kadar yaklaşmıştı ki umutsuzluğa kapıldı. Dinlediği konuşma hakkında hiçbir şey, konuşmacının adını bile bilmiyordu; ve gitmek zorundaydı; hayır, hayır, olacak iş değildi, biriyle

konuşması lazımdı; adamın kendisini bulup ona anlatmalıydı. Serseri olduğu halde adam onu küçümsemezdi!

Boşalan koltukların arasına girip bekledi ve kalabalık iyice azalınca sahneye doğru yürüdü. Konuşmacı gitmişti; ama sahnede insanların girip çıktığı ve başında kimsenin beklemediği açık bir kapı vardı. Jurgis cesaretini toplayarak kapıdan bir koridora girip önünde birçok insanın durduğu başka bir kapıya gitti. Kimsenin dikkatini çekmeden kendine yol açarak içeri girdi ve bir köşede aradığı adamı gördü. Konuşmacı adam bir sandalyeye oturmuş, omuzları düşmüş, gözleri yarı kapanmıştı; yüzü âdeta yeşile kaçan kireç beyazı gibi bir renkteydi ve tek kolunu aşağı bırakmıştı. Yanında duran gözlüklü iri yarı adam, "Biraz uzaklaşın lütfen; yoldaşın çok yorgun olduğunu görmüyor musunuz?" diyerek kalabalığı geriye itip duruyordu.

Jurgis durup izlerken beş-on dakika geçti. Adam arada bir başını kaldırıyor ve yakınındakilere bir şeyler söylüyordu; bunu yaptığı bir seferinde Jurgis nihayet dikkatini çekti. Bakışlarında belli belirsiz bir merak olduğu için Jurgis aniden cesaret buldu. Öne çıktı.

"Size teşekkür etmek istemiştim, efendim!" diye söze başladı bir nefeste. Size beni ne kadar... sizi dinlediğime ne kadar memnun olduğumu söylemeden gitmek istemedim. Ben... bunları hiç bilmiyordum..."

Uzaklaşmış olan iri yarı gözlüklü adam tam o anda geri geldi. "Yoldaş konuşamayacak kadar yorgun..." diye söze başladı, ama öteki elini kaldırarak onu susturdu.

"Bir saniye," dedi. "Bana söylemek istediği bir şey varmış." Sonra Jurgis'in yüzüne baktı. "Sosyalizm hakkında daha çok şey öğrenmek istiyorsun, öyle mi?"

Jurgis irkildi. "Ben... ben..." diye kekeledi. "Sosyalizm bu mu? Bilmiyordum. Ben söz ettiğiniz şey hakkında daha çok şey öğrenmek isterim; yardım etmek isterim. Bunların hepsini ben de yaşadım."

"Nerede yaşıyorsun?" diye sordu adam.

"Evim yok," dedi Jurgis. "İşsizim."

"Yabancısın, değil mi?"

"Litvanyalıyım, efendim."

Adam bir an düşündükten sonra arkadaşına döndü. "Kim var, Walters?" diye sordu. "Ostrinski burada; ama o Polonyalı..."

"Ostrinski Litvanca biliyor," dedi öteki adam.

"Peki öyleyse; gidip bir bakabilir misin, çıkmış mı acaba?"

Öteki adam gidince, konuşmacı tekrar Jurgis'e baktı. Derin, siyah gözleri, iyilik ve acıyla dolu bir yüzü vardı. "Kusuruma bakma, yoldaş," dedi. "Çok yorgunum; bir aydır her gün konuşma yapıyorum. Sana en az benim kadar yardımcı olabilecek biriyle tanıştıracağım seni..."

Habercinin kapıya kadar gitmesi yetmişti; arkasında Jurgis'e "Yoldaş Ostrinski" diye tanıştırdığı bir adamla geri geldi. Yoldaş Ostrinski ufak tefek, Jurgis'in ancak omzuna kadar gelen, suratı kırış kırış olmuş, gayet çirkin ve hafif topal bir adamdı. Üzerinde dikiş yerleri ve düğme ilikleri aşınarak yeşile dönmüş uzun siyah bir palto vardı; gözleri bozuk olmalıydı ki ona grotesk bir hava katan yeşil çerçeveli bir gözlük takmıştı. Ama el sıkışının içten olması ve Litvanca bilmesi yüzünden, Jurgis adama hemen ısındı.

"Sosyalizmi öğrenmek istiyorsun, öyle mi?" dedi Ostrinski. "Tabii. Çıkıp biraz yürüyelim, sakin bir yerde konuşalım."

Böylece Jurgis usta sihirbaza veda edip dışarı çıktı. Ostrinski o tarafa doğru yürümeyi teklif ederek nerede oturduğunu sordu; bu yüzden bir kez daha evsiz olduğunu söylemek zorunda kaldı. Ostrinski'nin isteği üzerine hikâyesini anlattı; Amerika'ya gelişini, et fabrikalarında yaşadıklarını, ailesinin nasıl dağıldığını, nasıl yollara düştüğünü. Ufak tefek adam bunları duyunca Jurgis'i sıkıca kolundan tuttu. "Sen de az şey yaşamamışsın, yoldaş," dedi. "Senden iyi bir savaşçı çıkaracağız!"

Ardından Ostrinski kendi durumunu anlattı. Jurgis'i evine davet ederdi; ama sadece iki odası vardı ve fazla yatağı yoktu.

Kendi yatağını da verirdi ama karısı hastaydı. Sonra da, Jurgis'in zaten bir bina girişinde uyuyacağını öğrenince, kendi mutfağında uyuyabileceğini söyledi ve Jurgis bu teklifi memnuniyetle kabul etti. "Yarına daha iyi bir şeyler ayarlarız belki," dedi Ostrinski. "Bir yoldaşın aç kalmasına izin vermemek için elimizden geleni yapmalıyız."

Ostrinski'nin bodrum kattaki iki odalı ucuz evi Getto bölgesindeydi. İçeri girerken bir bebeğin ağladığını duydular ve Ostrinski yatak odasına açılan kapıyı kapadı. Üç küçük çocuğu olduğunu, bir de yeni bebeğin geldiğini söyledi. Mutfaktaki ocağın yanına iki sandalye çekip Jurgis'e dağınıklığın kusuruna bakmamasını, böyle zamanlarda evde düzen diye bir şey kalmadığını söyledi. Mutfağın yarısını üzerinde giysiler yığılı bir tezgâh kaplamıştı; Ostrinski "pantolon ütücülüğü" yaptığını söyledi. Eve koca bohçalar halinde pantolonlar getiriyor ve bunları karısıyla birlikte ütülüyorlardı. Hayatını bu işten kazanıyor ama gözleri kötüye gittiği için çalışması gitgide zorlaşıyordu. Gözleri iyice bozulduğunda ne yapacağını bilemiyordu; birikmiş parası filan yoktu; günde on iki-on dört saatlik çalışmayla insan ancak hayatta kalabiliyordu. Pantolon ütücülüğü fazla beceri gerektirmeyen, herkesin öğrenebileceği bir iş olduğu için ücretler de gitgide düşüyordu. Rekabetçi maaş sistemiydi bu; Jurgis sosyalizmi anlamak istiyorsa, işe buradan başlaması en iyisiydi. İşçiler gündelik hayatlarını sürdürebilmek için işe muhtaçtı ve hiç kimse ücreti en çok kıran adamdan daha fazlasını kazanamazdı. Bu yüzden kitleler yoksulluğa karşı sürekli bir ölüm kalım savaşı verirdi. Ücretli çalışanlar, satacak emeğinden başka bir şeyi olmayanlar için "rekabet" bu demekti; en tepedekiler, sömürenler için durum çok farklıydı tabii: Onların sayısı çok azdı ve birleşip baskı kurduklarında karşı durulamayan bir güce sahip oluyorlardı. Böylece dünyada aralarında aşılmaz bir uçurum olan iki sınıf oluşmuştu: Muazzam servete sahip olan kapitalist sınıf ve görünmez zincirlerle köleleştirilmiş proleterya. Proleter sınıf binde bir oranında çoğunluğa sahip olduğu halde

cahil ve çaresiz olduğu için örgütleninceye –"sınıf bilincine" sahip oluncaya– kadar onu sömürenlerin merhametine kalmaya mahkûmdu. Bu yavaş ve bıkkınlık veren bir süreçti ama mutlaka devam edecekti; bir kez hareket etmeye başladıktan sonra durdurulamayan bir buzul gibi. Her sosyalist payına düşeni yapıyor, "güzel günlerin geleceğine", işçi sınıfının seçimlerde kazanıp hükümeti ele geçireceği, üretim bağlamında özel mülkiyete son vereceği zamanlara inanarak yaşıyordu. İnsan ne kadar yoksul, acı çekiyor olursa olsun bu geleceği gördüğü zaman tam anlamıyla mutsuz olamazdı; kendi ömrü yetmese bile çocuklarınınki yetecekti ve bir sosyalist için zafer kendi sınıfının zaferi demekti. Ayrıca ilerlemeler de ona her zaman için cesaret verirdi; mesela Şikago'da hareket hızla ilerliyordu. Şikago ülkenin sanayi merkeziydi ve sendikalar hiçbir yerde bu kadar güçlü değildi; ama bu örgütlenmeler işçilerin pek fazla işine yaramıyordu çünkü işverenler de örgütlenmişti; bu yüzden grevler genelde başarısız oluyordu ve sendikaların gücü kırılır kırılmaz adamlar sosyalistlerin üzerine çullanıyordu.

Ostrinski parti örgütlenmesini, proleteryanın kendini hangi yöntemlerle eğittiğini anlattı. Bütün büyük kasaba ve şehirlerde "teşkilatlar" vardı ve bunlar daha küçük yerlerde de hızla örgütlenilmesini sağlıyorlardı; bin dört yüz teşkilattan her birinin altı ila bin üyesi vardı ve toplam sayıları yirmi beş bine ulaşan üyeler ödedikleri aidatlarla örgüte destek oluyorlardı. Seksen şubesi olan "Cook İlçesi Teşkilatı" kampanya için tek başına binlerce dolar harcıyordu. İngilizce, Bohemce, Almanca dillerinde haftalık bir dergi yayınlıyorlardı; ayrıca Şikago'da yayınlanan aylık bir dergi, bir de her yıl bir buçuk milyona yakın sosyalist kitap ve kitapçık yayınlayan ortak bir yayınevi vardı. Bütün bu gelişmeler son birkaç yıl içinde olmuştu; Ostrinski Şikago'ya ilk geldiğinde bunların neredeyse hiçbiri yoktu.

Ostrinski elli yaş civarında bir Polonyalıydı. Aşağılanan ve zulmedilen ırkın bir üyesi olarak Silesya'da yaşamış ve Fransa'yı

fetheden Bismarck'ın kan ve demir siyasetini "Uluslararası" arenaya yönlendirdiği yetmişlerin başında proleter hareketinde yer almıştı. Ostrinski de iki kez hapse girmişti ama o zamanlar gençti ve girmek ona koymamıştı. Fakat bu mücadelede yapması gerekenden fazlasını yapmış sayılırdı çünkü sosyalizm bütün engelleri yıkıp imparatorlukta büyük bir siyasi güç haline gelir gelmez o da Amerika'ya gelmiş ve her şeye baştan başlamıştı. O sıralarda Amerika'da sosyalizm fikrine herkes gülüyordu; Amerika'da herkes özgürdü zaten! Siyasi özgürlük maaşlı köleliği daha katlanılır kılan bir şeymiş gibi! dedi Ostrinski.

Ufak tefek terzi mutfak sandalyesini hafif yatırmış, ayaklarını boş ocağa uzatmış, yan odadakileri uyandırmamak için fısıldar gibi konuşuyordu. Jurgis'in gözüne harikalıkta toplantıdaki konuşmacıdan aşağı kalmayan biri gibi görünmeye başlamıştı; fakirdi, en alttakilerdendi, aç kalmamak için sefil bir hayat yaşayanlardandı; buna rağmen ne çok şey öğrenmiş, ne çok şeye cesaret edip başarmıştı, tam bir kahramandı! Onun gibi başkaları da vardı; binlerce kişi ve hepsi de işçiydi! Bütün bu harika ilerlemeleri sağlayan sistem adamın yol arkadaşları tarafından kurulmuştu; gerçek olamayacak kadar güzel bir şeydi bu, Jurgis duyduklarına inanamıyordu.

Bunun hep böyle olduğunu söyledi Ostrinski; insan ilk kez sosyalist olduğunda aklını yitirmiş gibi olurdu; başkalarının bunu nasıl göremediğine şaşar ve bütün dünyayı bir haftada sosyalist yapmayı umardı. Zamanla bunun ne kadar zor bir iş olduğunu anlardı; neyse ki arada bir yeniler gelmeye devam ederdi de bu sayede monotonluğa kapılmaktan kurtulurdu. Şu an Jurgis'in heyecanını gidermesi için iyi bir zamandı çünkü başkanlık seçimleri vardı ve herkes siyaset konuşuyordu. Ostrinski onu il teşkilatının bir sonraki toplantısına götürüp ötekilerle tanıştıracaktı ve belki o zaman partiye katılabilirdi. Üyelik aidatı haftada beş sentti ama ödeyemeyenler için zorlama yoktu. Sosyalist parti cidden demokratik bir siyasi örgütlenmeydi; yö-

netimi tamamen üyelere aitti ve başta hiç kimse yoktu. Ostrinski bütün bunların yanında partinin ilkelerini de anlattı. Aslında tek bir sosyalist ilkenin olduğu söylenebilirdi; bütün dünyadaki proleter hareketinin özünü "taviz yok" ilkesi oluşturuyordu. Bir sosyalist seçimleri kazandığında eski yasa yapıcılarla birlikte işçi sınıfının yararına olabilecek her şey lehine oy kullanır ama her ne olursa olsun verilen bu tavizlerin büyük amaç karşısında –işçi sınıfının devrim için örgütlenmesi– sözlerinin bile edilmeyeceğini unutmazdı. Amerika için kural şimdiye kadar her sosyalistin iki yılda bir sosyalizme yeni birini kazandırması olmuştu; bu oranı koruyabilirlerse 1912 yılında ülke yönetiminde olacaklardı; ama herkesin de bu hızda bir başarıya ulaşması beklenmiyordu.

Sosyalistler bütün uygar ülkelerde örgütlenmiş durumdaydı; Ostrinski'nin söylediğine göre, gelmiş geçmiş en büyük uluslararası siyasi partiyi oluşturuyorlardı. Otuz milyon taraftarları, sekiz milyon oyları vardı. İlk gazete Japonya'da çıkmış, ilk milletvekili Arjantin'de seçilmişti; Fransa'da kabine üyeleri vardı ve İtalya'yla Avustralya'da güç dengesini ellerinde tutuyor, bakanlığa kadar gelebiliyorlardı. İmparatorluktaki toplam oyların üçte birinden fazlasını alabildikleri Almanya'da diğer bütün partiler ve güçler onlarla savaşmak için birleşmişti. Ama tek ülkenin yetmeyeceğini söyledi Ostrinski, çünkü bir ülkedeki proleterya zafere ulaşırsa, öteki ülkelerin askeri güçleri karşısında savunmasız kalırdı; sosyalist hareket bu yüzden küresel bir hareketti, özgürlük ve kardeşliğe ulaşmak için bütün insanlığın örgütlenmesi demekti. İnsanlığın yeni diniydi; İsa'nın bütün öğretilerinin hayata geçmesi demek olduğundan, eski dinin başarısı olduğu da söylenebilirdi.

Jurgis saat gece yarısını bayağı bir geçinceye kadar zamanı hiç fark etmeden yeni dostunun sözlerini dinledi. Onun için harika bir deneyimdi bu; âdeta doğaüstü bir tecrübeydi. Uzayın dördüncü boyutundan bir varlıkla karşılaşmak gibiydi; insani

sınırların hepsinden muaf bir varlıkla. Jurgis dört yıl boyunca vahşi bir ormanın derinliklerinde ne yaptığını bilmeden debelenip durmuştu; şimdiyse bir el aniden onu kavrayıp kaldırmış ve her şeyi rahatça görebildiği bir dağın tepesine bırakmıştı: Dolanıp durduğu yolları, içlerinde tökezlediği bataklıkları, üzerine çullanan yırtıcı hayvanların gizlendiği inleri görebiliyordu. Packingtown'da başından geçenler vardı mesela; Ostrinski'nin Packingtown'a dair açıklığa kavuşturamayacağı ne olabilirdi ki! Jurgis için o fabrikalar kadere eşdeğerdi; ama Ostrinski ona Et Tröstü olduklarını göstermişti. Karşısına çıkan her şeyi ezip geçen, ülkedeki kanunlara uymayan, insanların sırtından geçinen dev bir sermaye birliği olduklarını. Jurgis Packingtown'a ilk geldiğinde gidip domuzların nasıl öldürüldüğünü izleyişini, bunun ne kadar acımasız ve vahşice bir şey olduğunu düşündüğünü, domuz olmadığına şükredişini hatırlıyordu; şimdiyse yeni dostu ona bal gibi domuz olduğunu göstermişti; şirketlerin domuzlarından biri de oydu. Bir domuzdan istedikleri şey ondan elde edebilecekleri bütün faydayı elde etmekti; işçilerden, aynı zamanda halktan istedikleri de aynı şeydi. Domuzun ne düşündüğü, ne acılar çektiği umurlarında değildi; aynı şey işçiler ve eti satın alanlar için de geçerliydi. Bu, dünyanın her yerinde böyleydi ama Packingtown özellikle böyle bir yerdi; kesim işinde acımasızlığa ve zalimliğe yol açan bir şeyler vardı herhalde; şirketlerin kullandığı yöntemlerde yüzlerce insan hayatının bir penilik kârdan önemli olmadığı, bilinen bir gerçekti. Jurgis sosyalist literatüre aşina oldukça –ki bunu çabucak yapardı– Et Tröstü'nü her yönüyle tanıyacak ve durumun bütün dünyada aynı olduğunu görecekti; kör ve duyarsız Açgözlülüğün bedenlenmiş hali olduğunu görecekti. Binlerce pençesiyle ezip geçen, binlerce ağzıyla yalayıp tutan bir canavar; Büyük Kasap; Kapitalizmin ruhunun bedene bürünmüş haliydi o. Ticaret okyanusuna korsan gemi olarak açılmıştı; kara bayrağı çekip uygarlığa karşı savaş açmıştı. Rüşvet ve yozlaşma gündelik rutinlerinden-

di. Şikago'daki şehir yönetimi onun şubelerinden biriydi; şehrin milyarlarca galon suyunu açıkça çalıyor, mahkemelere sorun çıkaran grevcilere ne ceza verileceğini dikte ediyor, belediye başkanının imar kanunlarını ona karşı uygulamasını engelliyordu. Ülkenin başkentinde ürünlerinin incelenmesini önleyecek, devlet raporlarında sahtecilik yapacak güce sahipti; indirim kanunlarını çiğniyor, araştırma tehdidi altındayken defterlerini yakıyor, suçluları kırsal bölgelere ajan olarak yolluyordu. Ticaret dünyasındaki ezici bir güçtü; her yıl binlerce şirketi batırıyor, insanları çılgınlığa ve intihara sürüklüyordu. Sığır fiyatlarını öyle bir düşürmüştü ki koca koca eyaletlerin bağımlı olduğu hayvancılık sanayiini baltalamıştı; ürünlerini satmayı reddeden binlerce kasabın mahvına sebep olmuştu. Ülkeyi bölgelere ayırmış ve et fiyatını her yerde sabitlemişti; tavuk, yumurta, sebze ve meyveden de fahiş bir haraç alıyordu. Haftada milyonlarca dolar ona akıyor ve bu parayla başka alanların, demiryollarının, tramvayların, gaz ve elektrik satış haklarının kontrolünü de ele geçiriyordu; ülkedeki deri ve tahıl ticareti zaten ondan soruluyordu. Bu hak ihlalleri halkta büyük infiale neden oluyordu ama kimse bir çözüm öneremiyordu; onları eğitip örgütlemek ve Et Tröstü denen dev makineyi ele geçirip bir korsanlar çetesinin servetine servet katmak için değil insanlara besin üretmek için kullanacakları güne hazırlamak sosyalistlerin göreviydi. Jurgis, Ostrinski'nin mutfağında yere uzandığında saat gece yarısını epey geçmişti; buna rağmen halkın Packingtown'a girip Mezbahalar Birliği'nin ele geçirdiği o mutlu sahne öyle görkemliydi ki uykuya dalması bir saat aldı.

30.

Jurgis kahvaltıyı Ostrinski ve ailesiyle birlikte ettikten sonra Elzbieta'ya gitti. Artık çekinmiyordu; eve girince, planladığı şeyleri söylemek yerine, Elzbieta'ya devrimi anlatmaya başladı! Kadıncağız ilk başta Jurgis'in aklını kaçırdığını düşündü ve aklının başında olduğuna ancak saatler sonra ikna olabildi. Siyaset dışındaki bütün konularda mantıklı düşünebildiğini anlayınca, bunu da daha fazla dert etmedi. Jurgis'in kaderinde Elzbieta'nın zırhının sosyalizme karşı fazlasıyla dayanıklı olduğunu görmek de vardı. Hayat meşgalesi kadının ruhunu öyle bir köreltmişti ki artık geri dönüşü yoktu; Elzbieta için hayat her gün ekmeğini kazanmak demekti ve buna hizmet etmeyen fikirler ona göre yok sayılırdı. Damadının kapıldığı bu yeni çılgınlıkta ilgisini çeken tek şey onu ayık ve işe yarar bir hale getirip getirmeyeceğiydi; Jurgis'in iş aramaya ve aile için elinden geleni yapmaya kararlı olduğunu görünce de onu istediği her şeye ikna etmesi için Jurgis'e tam yetki verdi. Kafası gayet iyi çalışan bir kadıncağızdı Elzbieta; can derdinde bir tavşan kadar hızlı düşünebilirdi ve sosyalizm hareketine karşı ne tavır alacağına da yarım saat içinde karar verdi. Aidatları ödemesi gerektiği dışında her konuda Jurgis'le hemfikir oldu; hatta arada bir onunla birlikte toplantılara da gidecek, o fırtınanın ortasında oturup ertesi gün ne pişireceğini planlayacaktı.

Jurgis sosyalizmle tanıştıktan sonra bir hafta boyunca sabahtan akşama kadar dolaşıp iş aradı; sonunda şans yüzüne tuhaf bir şekilde güldü. Şikago'daki sayısız küçük otelden birinin önünden geçerken, kısa bir tereddüdün ardından içeri girdi. Lobide otelin

sahibi olduğunu zannettiği bir adam vardı ve yanına gidip adamı iş için sıkıştırdı.

"Ne iş yapabilirsin?" diye sordu adam.

"Ne olursa, efendim," dedi Jurgis, ve çabucak ekledi: "Uzun zamandır işsizim, efendim. Dürüst, güçlü ve çalışmaya hevesli bir adamım..."

Öteki gözlerini kısmış onu inceliyordu. "İçki içer misin?" diye sordu.

"Hayır, efendim," dedi Jurgis.

"Burada kapıcılık yapan adam içki içiyordu. Şimdiye kadar yedi kere işten attım ve bu kez son olmasına karar verdim. Kapıcılık yapar mısın?"

"Evet, efendim."

"Zor iştir. Yerleri silip tükürük hokkalarını boşaltacaksın, lambaları doldurup bavul taşıyacaksın..."

"Yaparım, efendim."

"Pekâlâ. Ayda otuz dolar ve yemek veririm, istersen hemen başlayabilirsin. Öbür adamın üniformasını giyersin."

Böylece Jurgis işe koyuldu ve akşama kadar bir Truvalı gibi canla başla çalıştı. Sonra gidip Elzbieta'ya, saat geç olduğu halde Ostrinski'yi ziyaret edip bir de ona müjdeyi verdi. Burada büyük bir sürprizle karşılaştı çünkü otelin yerini tarif ederken Ostrinski birden sözünü kesip, "Hinds'in yeri mi yoksa?" diye sordu.

"Evet," dedi Jurgis, "otelin adı bu."

Bunun üstüne öteki, "Öyleyse Şikago'daki en iyi patronu bulmuşsun," dedi. "Adam bizim partinin eyalet teşkilatının yöneticisi ve en tanınmış konuşmacılarımızdan biri."

Böylece ertesi sabah Jurgis patronuna gidip durumu anlattı; adam elini tutup sıktı. "Jüpiter aşkına!" diye haykırdı. "Çok rahatladım. İyi bir sosyaliste yol verdim diye bütün gece gözüme uyku girmemişti."

Böylece bundan böyle "patronu" Jurgis'e "Yoldaş Jurgis" dedi; ondan da kendisine "Yoldaş Hinds" demesini istedi. Yakınlarının bildiği adıyla "Tommy" Hinds geniş omuzları, gri favorilerle süslü elma yanaklı bir yüzü olan, ufak tefek, bodur bir adamdı. Dünyanın en iyi yürekli ve en enerjik adamıydı; coşkusu hiç dinmiyor ve gece gündüz sosyalizm konuşuyordu. Kalabalıkları coşturmayı iyi biliyor, toplantılarda tansiyonu hiç düşürmüyordu; bir kez kendini kaptırdı mı etkileyici konuşmalarının hızı ancak Niagara'yla kıyaslanabilirdi.

Hayata demirci çırağı olarak atılan Tommy Hinds, Birlik ordusuna katılmak için evden kaçmış ve oradaki çürük tüfeklerle kalitesiz battaniyeler sayesinde ilk kez "yolsuzlukla" tanışmıştı. Tek erkek kardeşinin ölmesinin suçunu hayati bir anda bozulan bir tüfeğe, yaşlılığında çektiği ağrı sızıların suçunu beş para etmez battaniyelere yüklerdi. Ne zaman yağmur yağsa romatizmalı eklemleri ağrır ve yüzünü buruşturup söylenirdi: "Kapitalizm, evlat, kapitalizm! 'Écrasez L'Inflâme!' "* Dünyadaki bütün kötülüklere karşı tek bir şaşmaz reçetesi vardı ve herkese bunu öğütlerdi; karşısındakinin derdi ister işlerinin kötü gitmesi, ister hazımsızlık isterse de dırdırcı kaynanası olsun, Hinds'in gözlerine bir ışıltı gelir ve "Ne yapman gerektiğini biliyorsun: Oyunu Sosyalistlere ver!" derdi.

Savaş biter bitmez bir sürü işe girip çıkmıştı Tommy Hinds. Ticarete atılmış ve o savaşırken çalmaya devam edenlerin servetleriyle rekabet halinde bulmuştu kendini. Şehir yönetimi onların elindeydi, demiryolları sözlerinden çıkmıyordu ve dürüst işadamları köşeye kıstırılmıştı; Hinds de bütün birikimiyle Şikago'da emlak almaya ve yolsuzluk nehrine tek başına baraj kurmaya başlamıştı. Belediye meclisinin reformcu bir üyesi,

---

* Karakter, Voltaire'in mektuplarında sık sık geçen bir ifadeyi yanlış aktarıyor. Doğrusu "Écrasons l'infâme" olup "Adı kötüye çıkmışları ezelim", yani kötülük yapanları ezelim anlamındadır. (e.n.)

Greenback partili, sendikacı, Popülist partili, Bryancı olmuştu;* otuz yıllık mücadelenin ardından, 1896 yılında birikmiş sermayenin gücüne karşı konulamayacağına, o gücün ancak yok edilebileceğine ikna olmuştu. Bu konuda bir kitapçık yayımlayıp kendi partisini kurmaya girişmiş ama eline geçen bir Sosyalist broşür sayesinde başkalarının ondan önce davrandığını görmüştü. Şimdiyse sekiz yıldır orada burada, her yerde parti için mücadele veriyordu; ister bir okul toplantısı, ister otel işletmecileri kongresi, Afrikalı-Amerikalı işadamlarının yemeği isterse de İncil cemaatinin pikniği olsun, Tommy Hinds sosyalizmin konuyla ilgisini anlatmak üzere kendini bir şekilde davet ettirmeyi beceriyordu. Bütün bunların arasında kendi başına turneye çıkıyor, New York'la Oregon arasında bir yerde turneyi bitiriyordu; döndüğünde eyalet komitesi için yeni gelenleri örgütlemeye gidiyordu; sonunda eve dönüp dinleniyor ve sosyalizmi anlatmaya Şikago'da devam ediyordu. Hinds'in oteli tam bir propaganda yuvasıydı; bütün çalışanları partiliydi; ilk geldiklerinde değillerse bile sonradan olacakları kesin sayılırdı. Otelin sahibi lobide biriyle konuşmaya başlar, sohbet koyulaştıkça insanlar dinlemek için etraflarına toplanır, sonunda oteldeki herkes oraya toplanmış olur ve olay tam bir münazaraya dönüşürdü. Bu bütün gece devam ederdi; Tommy Hinds otelde değilse, aynı şeyi resepsiyonisti yapardı; resepsiyonist de kampanya için çalışmaya gitmişse, görevi yardımcısı devralır, bankonun arkasına Bayan Hinds geçip çalışırdı. İncecik soluk yüzü, geniş ağzı, çenesinin altına kadar uzanan geniş favorileriyle tam orta batılı çiftçilere benzeyen, sarsak, bir deri bir kemik, dev gibi bir adam olan resepsiyonist otel sahibinin eski dostuydu. Hayatı boyunca mücadele veren bir çiftçi olmuştu; Kansas'ta elli yıl boyunca demiryollarıyla savaşmış bir Grange, yani Çiftçiler Birliği üyesi, ılımlı bir Popülist partiliydi. Sonunda Tommy Hinds aklına tröstleri yok etmektense

* Byrancı: William O'Bryan'ın kurduğu Bible Christian Church'e (İncil Hıristiyan Kilisesi) üyeleri. (ç.n.)

onları kullanmak gibi harika bir fikri sokmuş, o da çiftliğini satıp Şikago'ya gelmişti.

Adı Amos Struver'dı; bir de Massachusetts'ten, ilk yerleşimcilerin soyundan gelen soluk yüzlü, entelektüel görünümlü bir adam olan yardımcı resepsiyonist Harry Adams vardı. Fall River'da pamuk işçiliği yapan Adams pamuk sanayiindeki sürekli durgunluğa dayanamamış ve ailesiyle birlikte Güney Carolina'ya göç etmişti. Massachusetts'te okuma yazma bilmeyen beyazların oranı yüzde sıfır virgül sekizken, Güney Carolina'da bu oran yüzde on üç virgül altıydı; ayrıca Güney Carolina'da oy verme hakkına sahip olmak için mülk sahibi olmak zorundaydınız; bunların yanından başka nedenler yüzünden çocuk işçi çalıştırmak elzemdi ve buradaki pamuk fabrikaları Massachusetts'tekilerin iflasına neden oluyordu. Bunlardan habersiz olan Adams sadece güneydeki fabrikaların çalıştığını biliyordu; ama oraya gidince hayatta kalmak istiyorsa bütün ailesiyle birlikte, hem de akşam altıdan sabahın altısına kadar çalışmak zorunda olduğunu görmüştü. Böylece fabrikadaki işçileri aynı Massachusetts'te olduğu gibi örgütlemeye başlamış ve işten atılmıştı; fakat yılmayıp başka işler bulmuş, sonunda mesai saatlerinin kısaltılması için greve gidilmiş, Harry Adams sokakta yapılan bir mitingde konuşma yapmaya kalkışmış ve bu onun sonu olmuştu. Uzak Güney'deki eyaletlerde mahkûmların işgücü müteahhitlere kiralanıyordu ve yeterli sayıda mahkûm olmadığı zamanlarda yenilerinin gelmesi gerekiyordu. Harry Adams işini bozduğu fabrika sahibinin kuzeni olan bir yargıç tarafından hapse atılmıştı; orada ölmesine ramak kaldığı halde aklını kullanıp sesini çıkarmamış ve cezası bittiğinde ailesiyle birlikte –cehennemin dibi dediği– Güney Carolina'yı terk etmişlerdi. Trene verecek parası yoktu ama hasat zamanı olduğu için bir gün çalışıp bir gün yürümüşlerdi; böylece Adams sonunda Şikago'ya gelip Sosyalist partili olmuştu. Ağzı pek laf yapmayan, çalışkan, ketum bir adamdı; ama oteldeki masasının altında

her zaman bir yığın kitap dururdu ve onun kaleminden çıkan yazılar parti yayınları arasında ilgi çekmeye başlamıştı.

Bekleneceğinin aksine, bütün bu köktencilik otel işini kötü etkilemiyordu; radikaller otele akın ediyor, iş için seyahat edenlerin hepsi burayı eğlenceli buluyordu. Son zamanlarda Batılı sığır yetiştiricilerinin de popüler uğrak yeri olmuştu. Et Tröstü muazzam sığır sevkiyatlarına yol açmak için fiyatları yükseltmeye, ardından düşürüp ihtiyaç duyduğu kadarını ucuza kapatmaya başladığından beridir sığır yetiştiricileri sık sık taşıma ücretini ödeyecek parayı bile kazanamadan Şikago'da kalakalıyordu; bu yüzden ucuz bir otele gitmeleri gerekiyor, lobide nutuk atan bir dava adamı görmek de onlara itici gelmiyordu. Bu Batılı adamlar Tommy Hinds için "kolay lokmaydı;" beş-on tanesini etrafına toplayıp "Sistemi" gözlerinde canlandırıveriyordu. Tabii ki Jurgis'in hayat hikâyesini öğrenmesi bir hafta bile sürmemişti ve bundan böyle yeni kapıcısının gitmesine dünyada izin veremezdi. "İşte, bakın," diyordu bir tartışmanın ortasında, "yanımda bütün işlere girip çıkmış ve her şeyi görmüş bir adam çalışıyor!" Bunun üstüne Jurgis elindeki işi bırakıp yanlarına gidiyor ve öteki, "Yoldaş Jurgis, bu beylere mezbahalarda gördüklerini anlatsana," diyordu. İlk başlarda bunu yapmak zavallı Jurgis için tam bir ıstıraptı ve ağzından resmen cımbızla laf almak gerekiyordu; ama zamanla kendisinden istenenin ne olduğunu anladı ve hikâyesini dimdik durarak coşkuyla anlatmayı öğrendi. Patronu da arada sırada bir şeyler söyleyip başını sallayarak onu cesaretlendiriyordu; Jurgis "konserve domuz budu ezmesinin" tarifini veriyor ya da zavallı domuzların tepeden "imha edicilerin" içine düşüp başka eyaletlere gönderilmeye hazır hale getirilmelerini ve yağlarının çıkarılmasını anlatıyor, Tommy Hinds dizine vurup haykırıyordu: "İnsan böyle bir şeyi kafasından uydurabilir mi sizce?"

Ardından otelin sahibi bu türden şeytanlıklara karşı tek çözümün Sosyalizm olduğunu, Et Tröstü'nün karşısında bir tek

sosyalistlerin durabileceğini anlatmaya girişiyordu. Karşısındaki kurbanlar buna cevap olarak zaten bütün ülkenin ayakta olduğunu, gazetelerin tröstü suçlayıp durduğunu, hükümetin birçok tedbir almakta olduğunu söyleyince, Tommy Hinds'in nakavt eden yumruğu hazırdı. "Evet," diyordu Hinds, "bunların hepsi doğru; peki nedeni nedir sizce? Bunların halk yararına yapıldığına inanacak kadar aptal mısınız? Ülkede en az Et Tröstü kadar kanunsuz ve zorba başka tröstler de var: Kışları fakirlerin soğuktan donmasına neden olan Kömür Tröstü; ayakkabılarınızdaki her bir çivinin fiyatını iki katına çıkaran Çelik Tröstü; geceleri okumanıza engel olan Petrol Tröstü. Peki basının ve hükümetin bütün gazabı neden bir tek Et Tröstü'nün üzerinde dersiniz?" Kurban Petrol Tröstü'ne karşı da yeterince ses yükseltildiğini söyleyince, Hinds devam ederdi: "Henry D. Lloyd bundan on yıl önce *Wealth versus Commonwealth*'te Standard Oil petrol şirketi ile ilgili bütün gerçekleri anlattı; unutuldu gitti, kitabın adını bile duymadınız.* Şimdiyse nihayet Standard Oil ile yeniden uğraşmaya cesaret eden iki dergi var, ama ne oluyor? Gazeteler yazarlarıyla alay ediyor, kiliseler suçluları koruyor, hükümet hiçbir şey yapmıyor. Peki Et Tröstü neden bu kadar korunmuyor sizce?"

Bu noktada karşısındakiler genelde "bilemediklerini" itiraf ederlerdi; Tommy Hinds açıklamaya giriştiğinde gözlerinin nasıl da açıldığını görmek çok eğlenceliydi. "Sosyalist olsaydınız," derdi otelin sahibi, "bugün Birleşik Devletler'i yöneten esas gücün Demiryolu Tröstü olduğunu bilirdiniz. Nerede yaşıyor olursanız olun, eyaletinizi, Birleşik Devletler Senatosu'nu yöneten güç Demiryolu Tröstü'dür. Söz ettiğim diğer tröstlerin hepsi de bu tröste aittir; bir tek Et Tröstü dışında! Et Tröstü demiryollarına başkaldırmış durumda; şahsi otomobille demiryollarına her gün bir darbe daha vuruyor; bu yüzden halk tahrik ediliyor, gaze-

---

* Bahsedilen kitabın doğru adı *Wealth Against Commonwealth* (Refah Ortak Refaha Karşı). (e.n.)

teler harekete geçilmesi için kıyameti koparıyor, hükümet onlara savaş açıyor! Zavallı sıradan insanlarsa bunu izleyip alkış tutuyor, her şeyin sizin için yapıldığını zannediyor ve ticari üstünlük adına verilen asırlık bir savaşın doruk noktasında olduğumuzu fark etmiyorsunuz bile; Et Tröstü ve Standard Oil yöneticileri arasında Amerika Birleşik Devletleri'ni yönetmek ve ülkenin sahibi olmak adına yapılan ölümcül dövüşün son raundu bu!"

Jurgis'in yaşadığı ve çalıştığı, eğitimini tamamladığı yeni evi böyle bir yerdi. Orada pek fazla çalışmadığını düşünürseniz, fena halde yanılmış olursunuz. Tommy Hinds için tek elini kesebilirdi; Hinds'in otelini güzelleştirmekse Jurgis'in yaşam sevinciydi. Bu arada aklında onlarca sosyalist argümanın dolaşıyor olması buna engel değildi; aksine, aynı zamanda içten içe hayali bir asiyle de boğuştuğu için, Jurgis tükürük hokkalarını daha bir hırsla temizliyor, tırabzanları daha bir hırsla cilalıyordu. İçkiyle birlikte bütün kötü alışkanlıklarına da tövbe ettiğini kayda geçirmek hoş olurdu; ama pek doğru olmazdı. Devrimciler melek değildi; onlar da erkekti ve üstelik sosyal uçurumun en dibinden üzerlerine bulaşan balçıklarla birlikte çıkmış adamlardı. Kimileri içiyor, kimileri küfrediyor, kimileri turtayı bıçağıyla yiyordu; öteki insanlarla aralarında tek bir fark vardı: Onların umudu ve uğruna savaşacak, acı çekecek bir davaları vardı. Bazı zamanlarda hedef Jurgis'e çok uzak ve bulanık görünüyor, bir bardak bira ön plana çıkarak netleşiyordu; ama bir bardağın ardından bir bardak daha, birkaç bardak daha gelirse, ertesi gün pişmanlık duyup kararlılığını sürdürmesini sağlayan bir şey vardı artık. İşçi sınıfı karanlığın içinde kurtarılmayı beklerken, insanın parasını içkiye harcaması tabii ki kötü bir şeydi; bir bardak biraya verdiğiniz parayla elli tane kitapçık alıp bunları aydınlanmamış olanlara dağıtabilir, ne güzel bir iş başardığınızı düşünerek sarhoş olabilirdiniz. Hareket bu şekilde doğmuştu ve ancak bu şekilde ilerleyebilirdi; insan mücadele etmiyorsa, bunu bilmek bir işe yaramazdı; yalnızca birkaç

kişiye değil herkese ulaşması gereken bir şeydi bu! Bu önermenin ima ettiği şeylerden biri de gerçeği görmeyi reddeden herkesin Jurgis'in kalbindeki tutkunun gerçekleşmesini bizzat engellediğiydi elbette; ve, heyhat, bu yüzden Jurgis'in hayatındaki insanlardan biri olmak çok zordu. Elzbieta'nın komşuluk ettiği insanlarla tanışıp hepsini toptan sosyalist yapmaya soyunuyor ve çoğu zaman bu yüzden çıngar çıkıyordu.

Jurgis için her şey o kadar açıktı ki! İnsanların bunu göremesini anlayamıyordu! Ülkedeki bütün fırsatlar, toprak, toprağın üzerindeki binalar, demiryolları, madenler, fabrikalar ve mağazalar, bunların hepsi kapitalist denen ve insanların para kazanmak için yanlarında çalışmak zorunda olduğu bir avuç bireye aitti. İnsanların ürettiği her şey bu kapitalistlere ait servetin birikip durmaya devam etmesine yarıyordu; üstelik hepsi ve çevrelerindeki herkes zaten inanılmaz bir lüks içinde yaşıyorken! Halk sadece "sahip" olanların payını kestiği takdirde emekçilerin payı fazlasıyla artacaktı; bu çok açık değil miydi? İkiyle ikinin dört ettiği kadar açıktı ve bütün mesele buydu, daha önemli bir şey olamazdı; yine de bunu göremeyen, farklı farklı argümanlarla gelen insanlar vardı. Hükümetlerin ekonomiyi bireyler kadar iyi yönetemeyeceğini söylüyorlardı; bunu nakarat gibi tekrarlıyor, matah bir şey söylediklerini sanıyorlardı! "Ekonomiyi" sahipler yönettiği sürece halkın gitgide daha çok çalışacağını, köleleşeceğini, kazancının sürekli azalacağını göremiyorlardı! Tek düşündükleri, elde edebilecekleri azami kârı elde etmek olan sömürgenlerin insafına kalmış maaşlı birer köleydi hepsi; bir de kalkmış bunu savunuyor, bu düzen bozulacak diye kaygılanıyorlardı! Böyle bir argümanı dinlemek bile insanın sabrını sınayan bir şey değil miydi?

Ama daha da kötüsü vardı. Otuz yıldır aynı dükkânda çalışıp beş para biriktirememiş bir zavallıyla konuşmaya başlıyordunuz; her sabah altıda evden çıkıp bir makinenin başına geçmiş ve gece döndüğünde yorgunluktan üstündekileri bile çı-

karamamış; hayatında bir haftalık tatil yapmamış, seyahat etmemiş, macera yaşamamış, hiçbir şey öğrenmemiş, umut etmemiş biriyle – adama sosyalizmi anlatmaya başladığınızda burnunu çekip diyordu ki: "Beni ilgilendirmez, ben bireyciyim!" Sonra da tutup size sosyalizmin "vesayetçilik" olduğunu ve başarılı olduğu takdirde dünyadaki ilerlemenin duracağını söylüyordu. Böyle bir lafı duyan katırlar bile gülerdi; ama ortada gülünecek bir şey olmadığını çok geçmeden anlıyordunuz; çünkü hayatları kapitalizm tarafından güdük bırakılmış ve artık özgürlüğün ne demek olduğunu bilmeyen böyle milyonlarca kandırılmış zavallı enkaz vardı! On binlerce kişinin koyun sürüsü gibi toplaşıp bir büyükbaşın emirlerine itaat etmesini, adama milyonlarca dolarlık servet kazandırmasını, sonra da adamın kütüphaneler yaptırıp onları uyutmasına izin vermesini cidden de "bireycilik" sanıyorlardı; ama sanayiyi ele geçirip istedikleri gibi kullanırlar ve kendi kütüphanelerini kendileri yaparlarsa bunun adı "vesayetçilik" oluyordu!

Bu gibi şeyler kimi zaman Jurgis'e dayanamayacağı kadar büyük bir acı veriyordu; ama bundan kaçış yoktu; bu cehalet ve önyargı dağının dibini kazmaya devam etmekten başka bir şey gelmezdi elinizden. O zavallıcıktan vazgeçmemeliydiniz; kendinize hâkim olup onunla tartışmalı, kafasına bir-iki fikir olsun sokabilmek için fırsat kollamalıydınız. Geriye kalan zamanda da silahlarınızı keskinleştirmeliydiniz; adamın itirazlarına verecek yeni cevaplar bulmalı, kendinizi ona ne kadar kör olduğunu gösterebilecek yeni bilgilerle donatmalıydınız.

Jurgis bu yüzden okumayı alışkanlık haline getirdi. Birilerinden ödünç aldığı broşür ve kitapçıkları cebinde taşıyor, gün boyunca boş kaldığı zamanlarda paragraf paragraf sökmeye çalışıyor ve sonradan çalışırken okuduklarını düşünüyordu. Gazeteleri de okuyor ve okudukları hakkında sorular soruyordu. Hinds'teki öteki kapıcılardan biri Jurgis'in öğrenmek istediği her şeyi bilen zeki bir İrlandalıydı; birlikte çalışırlarken, Jurgis'e

Amerika'nın coğrafyasını, tarihini, kurumlarını ve kanunlarını anlatıyordu; ayrıca ülkedeki çalışma sistemini, büyük demiryolu şirketlerini, şirket sahiplerini, işçi sendikalarını, büyük grevleri ve grevlere önderlik eden adamları tanımasını sağlıyordu. Bir de geceleri işten kaçabildiği zamanlarda Sosyalist toplantılara katılıyordu Jurgis. Kampanya sırasında hem havanın hem de konuşmacı kalitesinin muallakta olduğu köşebaşı mitingleriyle sınırlı kalmak zorunda değildiniz; her gece kapalı salonlarda yapılan toplantılarda ülkenin önde gelen konuşmacılarını dinleyebiliyordunuz. Bu adamlar siyasi durumu en ince ayrıntısına kadar tartışıyordu ve Jurgis'i tek üzen sundukları hazinelerin küçük birer parçasından daha fazlasını yanında eve götürmenin imkânsızlığıydı.

Partide "Küçük Dev" diye bilinen bir adam vardı. Tanrı adamın beynini yaratırken öyle çok malzeme kullanmıştı ki bacaklarına yetmemişti; buna rağmen adam sahnede oradan oraya koşturuyor ve kuzguni sakalını her sallayışında kapitalizm temellerinden sarsılıyordu. Konuyla ilgili esaslı bir ansiklopedi, boyu neredeyse kendininkine ulaşan bir kitap yazmıştı. Bir de Kaliforniya'dan gelen, somon balıkçılığı, midye korsanlığı, liman işçiliği ve denizcilik yapmış genç bir yazar vardı; adam ülkeyi bir baştan bir başa dolaşıp hapse girmiş, Whitechapel'ın tehlikeli mahallelerinde yaşamış, Klondike'a gidip altın aramıştı. Bütün bunları kitaplarında anlatıyor, dahi olduğu için de bütün dünyayı sesini duymaya zorluyordu. Artık şöhretli biriydi ama gittiği her yerde hâlâ yoksulların nasıl kurtulacağını anlatıyordu. "Milyoner sosyalist" diye tanınan biri de vardı. Adam ticaret yaparak servet kazanmış ve kazancının çoğunu kurduğu dergiye harcamış, posta idaresinin baskısıyla dergiyi Kanada'ya taşımıştı. Sessiz sakin, sosyalist ajitatör olduğunu asla tahmin edemeyeceğiniz bir adamdı. Konuşmaları basit ve teklifsizdi; insanların bu konularda neden bu kadar heyecanlı olduğunu anlayamıyordu. Bunun bir ekonomik evrim süreci olduğunu

söylüyor, kurallarla yöntemleri gözler önüne seriyordu. Hayat bir varoluş savaşıydı ve güçlüler güçsüzleri yener, sonunda herkes en güçlü olana yenilirdi. Savaşta yenilenler genelde yok edilirdi; ama arada bir birleşerek kendilerini kurtardıkları da biliniyordu: Daha ileri seviyedeki yeni bir güçtü bu. Öyle ki sürü halinde yaşayan hayvanlar yırtıcı hayvanları yenebilmişti; öyle ki insanlık tarihinde halklar krallara hükmetmişti. İşçiler sadece sanayinin tebaasıydı ve sosyalist hareket onların hayatta kalma isteklerini ifade etme şekilleriydi. Devrimin kaçınılmazlığı bu gerçeğe, yok olmamak için birleşmekten başka seçeneklerinin olmamasına bağlıydı; bu değişmez ve katı gerçek herhangi bir insani istekle değil, dergi editörünün ayrıntılarını harika bir netlikle gösterdiği ekonomik sürecin kanunlarıyla alakalıydı.

Derken kampanya için büyük mitingin yapılacağı gece geldi ve Jurgis orada da partisinin iki bayraktarını dinledi. On yıl önce Şikago'da yüz elli bin demiryolu çalışanının katıldığı bir grev olmuş, demiryolu şirketleri kanunsuzluk yapmaları için haydutlara para vermiş, Birleşik Devletler başkanı grevi kırmaları için askeri birlikler yollamış, sendika görevlilerini yargılamadan hapse atmıştı. Sendika başkanı hapisten çıktığında mahvolmuş bir adamdı; ama aynı zamanda sosyalist olmuştu; on yıldır da ülkeyi bir uçtan öteki uca kadar dolaşıyor, insanlarla yüz yüze konuşup adaleti yerine getirmeleri için dil döküyordu. Uzun boylu ve sıskacık, yüzü savaşmaktan ve acıdan süzülmüş, varlığıyla heyecan veren bir adamdı. Yüzünde öfkeli erkekliğin ışıltısı vardı; sesindeyse acı çeken çocukların gözü yaşlı yakarışı. Konuşurken panter gibi kıvrak ve ateşli bir tavırla sahneyi arşınlıyordu. Eğiliyor, seyircilere doğru uzanıyordu; ısrarcı parmağını ruhlarına doğrultuyordu. Sesi çok konuşmaktan kısılmıştı ama salon ölüm kadar sessizdi ve herkes onu duyabiliyordu.

Sonra Jurgis toplantıdan çıkarken birisi eline bir gazete verdi, o da gazeteyi eve götürüp okudu; bu sayede *Appeal to Reason*'la

tanışmış oldu.* Bundan on iki yıl kadar önce Coloradolu eski bir emlak spekülatörü insan hayatının gereklilikleriyle kumar oynamanın yanlış olduğuna kanaat getirmişti; böylece emekli olup haftalık bir sosyalist gazete çıkarmaya başlamıştı. Sayfaları kendisinin dizmek zorunda kaldığı zamanlar olmuştu ama adam pes etmeyip başarmış ve çıkardığı gazete artık kurumsallaşmıştı. Her hafta bir vagon dolusu kâğıt kullanıyor ve küçük Kansas kasabasında posta trenlerinin yüklenmesi saatler sürüyordu. Fiyatı yarım senti bile bulmayan dört sayfalık bir gazeteydi bu; düzenli aboneleri çeyrek milyonu buluyor ve Amerika'daki en küçük postanelere bile ulaşıyordu.

Appeal bir "propaganda" gazetesiydi. Kendine has bir üslubu vardı: Renkli yazılarla, Batı argosuyla ve yolsuzluk haberleriyle doluydu. "Plutokratların" yedikleri haltları haber yapıp "Amerika'nın yük katırlarına" sunardı. Ölümcül kıyaslamaların yapıldığı sütunlar: Milyon dolarlık mücevherlerin ya da sosyetik bir hatunun fino köpeğine yaptırdığı lüks evin yanında sokaklarda açlıktan ölen San Franciscolu Bayan Murphy'nin ya da hastaneden yeni çıkıp iş bulamadığı için New York'ta kendini asan John Robinson'ın kaderi yan yanaydı. Günlük gazetelerden yolsuzluk ve rezalet haberlerini toplayıp sivri dilli kısa paragraflarla yorumluyordu gazete. "Güney Dakota, Bungtown'da üç banka iflas etti, işçilerin birikimleri yine hortumlandı!" "Oklahoma, Sandy Creek belediye başkanı yüz bin dolarla kaçtı. Eski partilerin başınıza getirdiği yöneticiler bunlar işte!" "Florida Tayyare Şirketi'nin başkanı iki eşlilikten hapiste. Kendisi ülkeyi yıkacağını söylediği sosyalizmin ateşli bir karşıtıydı!" *Appeal* gazetesinin ona yardımcı olan, "Ordu" dediği, yaklaşık otuz bin kişilik sadık bir kitlesi vardı; öfkesini ayakta tutmak için "Ordu"yu sürekli kışkırtır, arada bir ödülü altın saat, özel yat ya da seksen dönümlük bir tarla olan yarışmalarla cesaretlendirirdi. "Ordu" gazetenin

---

* *Appeal to Reason* (Akla Davet): O dönemde gerçekten var olan bir sosyalist gazete; aynı zamanda mevcut romanın ilk yayımlandığı mecra. (e.n.)

ofis çalışanlarını takma adlarıyla tanırdı: "Mürekkep Ike", "Kel Adam", "Kızıl Saçlı Kız", "Buldog", "Ofis Keçisi", "Beygir."

Ama bazen de fazlasıyla ciddiydi *Appeal*. Colorado'ya bir muhabir gönderip o eyaletteki Amerikan kurumlarının yozlaşmışlığına sayfalar ayırırdı. Telgraf Tröstü'nün ülkenin bir şehrindeki karargâhında kırkın üstünde "Ordu" üyesi vardı ve sosyalistleri ilgilendiren mesajların bir kopyası da muhakkak *Appeal*'a ulaştırılırdı. Kampanya sırasında büyük broşürler yayımlardı; Jurgis'in eline geçen broşür grev yapan işçilere hitaben yazılmış, iş veren birliklerinin sendikasız işçi çalıştırma politikası yürüttüğü sanayi merkezlerinde yaklaşık bir milyon kopyası dağıtılmış bir manifestoydu. "Grevde kaybettiniz!" yazıyordu başlığında. "Peki şimdi ne yapacaksınız?" Halkı kışkırtmakla suçlayacakları türden bir yazıydı; çekiçle orağı ruhunda taşıyan bir adam tarafından yazılmıştı. Bu broşürün yirmi bin kopyası mezbahalar bölgesine gönderilmişti; hepsi küçük bir tütüncü dükkânının arka tarafına istiflenmişti ve Packingtown teşkilatının üyeleri her akşam ve pazar gündüzleri kucaklar dolusu broşürü sokaklarda dağıtıyor, evlere bırakıyordu. Zaten yenilmeyen yoktu ama Packingtown'daki insanlar da grevde kaybettikleri için bu broşürü seve seve okuyorlardı ve yirmi bin tanesi zor yetmişti. Jurgis eski mahallesine gitmemeye kararlıydı ama bunu duyunca dayanamayıp, önceki yıl Mike Scully'nin bovling salonu işletmecisini belediye meclisine seçtirmesini telafi etmek için, haftanın her günü tramvayla oraya gitmeye başladı.

Packingtown'un on iki ayda ne kadar değiştiğini görmek harikaydı; insanların gözü açılıyordu! Sosyalistler o seçimlerde resmen önlerine çıkan her şeyi silip süpürüyordu ve tek bir "broşür" yüzünden Scully'yle Cook ilçesi yolsuzlarının elleri ayakları birbirine dolaşmıştı. Kampanya döneminin bitiminde grevi zencilerin kırmış olduğunu hatırlayıp Güney Carolina'dan eli maşalı birini, işçilerle konuşurken ceketini çıkaran ve bir Hesseli gibi lanet edip küfürler savuran, "yabalı senatör," diye tanınan

bir adamı çağırdılar. Bu miting her yerde duyuruldu, sosyalistler de kendi aralarında duyurdu; sonuçta o gece orada binlerce sosyalist vardı. "Yabalı senatör" bir saat kadar soru yağmuruna göğüs gerdikten sonra sinir içinde çekip gitti ve mitingin geri kalanı tam bir sosyalist parti toplantısına dönüştü. Mitinge gitmek için ne gerekirse yapan Jurgis hayatının en güzel gecesini yaşadı; miting boyunca yerinde duramadan kollarını heyecanla havaya savurdu durdu; bir ara dayanamayıp arkadaşlarından ayrılarak ortaya çıktı ve kendisi konuşma yapmaya başladı! Senatör Demokratik Parti'nin yozlamış olduğunu reddediyordu; oy satın alanların Cumhuriyetçiler olduğunu söylüyordu; işte Jurgis tam burada çıldırmış gibi, "Yalan! Yalan!" diye bağırmaya başladı. Ardından bunu nereden bildiğini anlatmaya koyuldu; biliyordu çünkü oyları bizzat satın almıştı! Harry Adams'la başka bir arkadaşı ensesinden tutup zorla bir yere oturtmasa, "yabalı senatöre" daha bütün bildiklerini anlatacaktı.

31.

Jurgis'in işe girer girmez yaptığı şeylerden biri de Marija'yı görmeye gitmekti. Marija onu görmek için evin bodrum katına indi, Jurgis de elinde şapkasıyla kapıda dikilip, "Artık bir işim var, buradan ayrılabilirsin," dedi.

Ama Marija başını iki yana salladı. Yapabileceği başka bir iş olmadığını, ayrıca kimsenin ona iş vermeyeceğini söyledi. Geçmişini saklayamazdı; bunu deneyen kızlar olmuş ama hiçbiri başaramamıştı. Oraya binlerce adam geliyordu ve içlerinden biri er ya da geç onu tanırdı. "Üstelik," diye ekledi Marija, "başka iş yapamam. İyi değilim; uyuşturucu kullanıyorum ben. Kimin ne işine yarayacağım ki?"

"Bırakamaz mısın?" diye haykırdı Jurgis.

"Hayır," diye yanıtladı Marija, "bırakamam. Bu konu burada kapansın; ben ölene kadar burada kalacağım herhalde. Başka iş beceremem." Jurgis ağzından başka laf alamadı; ısrar etmenin faydası yoktu. Elzbieta'nın ondan para almasına göz yumamayacağını söyleyince, Marija kayıtsızca cevap verdi: "O zaman burada harcanır gider; benim için hava hoş." Marija'nın gözleri kapandı kapanacak gibi, yüzü kızarık ve şişkindi; Jurgis onu rahatsız ettiğini, gitmesini istediğini sezdi. Böylece hayal kırıklığı ve üzüntü içinde oradan ayrıldı.

Zavallı Jurgis evde pek mutlu değildi. Elzbieta artık sık sık hastalanmaya başlamıştı ve oğlanlar sokaklarda yaşadıkları günlerin ardından iyice azıtmış, baş edilmez tipler olmuştu. Ama ona eski mutlu günleri hatırlattıkları için yine de aileye sırt çevirmedi; hem işler ters gittiğinde sosyalist harekete dalarak kendini avutabiliyor-

du. Yaşamı bu muazzam ırmağa kapılmış gitmekte olduğundan, eskiden hayatın sonu gibi gelen şeylere artık pek aldırmaz olmuştu; ilgisi başka yöne, fikirlerin dünyasına kaymıştı. Hayatı dışarıdan sıkıcı ve sıradan görünüyordu; bir otelde kapıcıydı ve herhalde ölene kadar da öyle kalacaktı; ama düşünceler âleminde, hayatı kesintisiz bir maceraydı. Öğrenilecek çok şey, keşfedilecek birçok güzellik vardı! Seçimden bir önceki gün Harry Adams'a telefon açan bir arkadaşının gece Jurgis'i de getirmesini isteyişini hiç unutmayacaktı Jurgis; o gece gidip hareketin beyinlerinden biriyle tanıştı.

Davet hayatını hayır işlerine adamış, şehrin fakir mahallelerinden birindeki küçük bir evde yaşayan, Fisher isminde Şikagolu bir milyonerden gelmişti. Adam partili değildi ama partiye sempatisi vardı; telefonda o gece Doğu'da çıkan büyük bir derginin sosyalizm karşıtı yazılar yazan ama sosyalizm hakkında bir şey bilmeyen editörünü konuk edeceğini söylemişti. Adams'a Jurgis'i de getirmesini, bir ara editörün ilgi duyduğu "sağlıklı beslenme" konusunu açmasını önermişti.

Genç Fisher'ın yaşadığı yer dışarıdan aşınmış ve köhne görünen ama içi gayet göz alıcı olan, iki katlı, küçük, tuğla bir evdi. Jurgis'in gördüğü odadaki duvarların yarısı kitaplarla, yarısı da yumuşak sarı ışıkta belli belirsiz görünen resimlerle kaplıydı; soğuk ve yağmurlu bir gece olduğu için şöminede yanan odunların çıtırtıları duyuluyordu. Adams'la arkadaşı geldiğinde ateşin etrafında yedi-sekiz kişi toplanmıştı ve bunlardan üçünün kadın olduğunu gören Jurgis'in canı sıkıldı. Böyle insanlarla hiç sohbet etmemişti ve utançtan ölecek gibiydi. Şapkasını iki elinde sıkarak kapıda durdu ve içeridekilerle tanıştırılırken her birine derin reveranslar yaptı; ardından oturması istenince karanlık bir köşedeki bir koltuğun ucuna tüneyip alnındaki terleri koluna sildi. Konuşmasını isteyecekler diye ödü kopuyordu.

Smokin giymiş, uzun boylu, atletik bir delikanlı olan ev sahibinin yanında aksi birine benzeyen Maynard adında bir bey vardı. Ev sahibinin zarif genç karısı, hayır için ana okulunda öğretmen-

lik yapan yaşlıca bir hanım, bir de duygulu ve vakur bir yüzü olan kolej öğrencisi güzel bir genç kız vardı. Kız Jurgis oradayken sadece bir-iki kez konuştu; onun dışında odanın ortasındaki masada oturup çenesini ellerine dayayarak keyifle konuşulanları dinledi. Genç Fisher'ın Jurgis'e Bay Lucas ve Bay Schliemann diye tanıştırdığı iki adam daha vardı; Jurgis adamların Adams'a "Yoldaş" dediklerini duyunca sosyalist olduklarını anladı.

Adı Lucas olan, dini bakış açısına sahip, ufak tefek, kibar ve mülayim bir beydi; görünüşe göre, seyyar bir evanjelistken ışığı görmüş ve yeni müjdelenen dinin peygamberine dönüşmüştü. Geçmişteki havariler gibi insanların konukseverliğine güvenerek ülkeyi baştan başa dolaşmış ve salon bulamadığında sokak köşelerinde vaazlar vermişti. Adams'la Jurgis içeri girdiğinde öteki adamla editör bir tartışmanın ortasındaydı; ev sahibinin önerisi üzerine kaldıkları yerden devam ettiler. Jurgis dünyadaki en tuhaf adamların orada toplanmış olduğunu düşünerek, büyülenmiş gibi oturdu.

Nicholas Schliemann uzun boylu, sıska, kıllı elleri ve fırça gibi sarı bir sakalı olan İsveçli bir beydi; üniversitede, felsefe bölümünde öğretim üyesiydi; söylediğine göre, ta ki zamanıyla birlikte kişiliğini de sattığını fark edinceye kadar. Bunun üstüne Amerika'ya gelip aynı mahalledeki bir tavan arasında yaşamaya başlamış ve ateşi volkanik enerjiye dönüştürmüştü. Besin maddelerinin terkibini incelemişti ve vücudunun ne miktarda proteine, ne miktarda karbonhidrata ihtiyacı olduğunu kesin olarak biliyordu; bilimsel çiğneme yöntemiyle yediklerinin besin değerlerini üç katına çıkardığını, böylece günde on bir sente beslenebildiğini söylüyordu. Temmuz bir gibi Şikago'dan ayrılıp yürüyerek seyahat etmeye başlayacaktı; hasat yapılan tarlalara rastladığında iki buçuk dolar gündelikle çalışacak ve bir yıllık ihtiyacını –yani yüz yirmi beş dolar– kazandıktan sonra eve dönecekti. İnsanın "kapitalizm altında" bağımsızlığa en çok bu şekilde yaklaşabileceğini söylüyordu; asla evlenmeyecekti çünkü kafası çalışan hiçbir erkek devrim gerçekleşmeden önce âşık olmazdı.

Büyük bir koltuğa oturup bacak bacak üstüne atmıştı ve gölgeler içinde kalan yüzü o kadar gerideydi ki ona baktığınızda sadece şöminedeki ateşten yansıyan iki parıltı görebiliyordunuz. Sade cümlelerine en ufak bir duygu katmadan konuşuyordu; sıradan bir insanın aklını uçuklatacak böylesi önermeleri geometrideki bir aksiyomu bir grup öğrenciye izah eder gibi söyleyiveriyordu. Dinleyenlerden biri anlamadığını ifade ederse, daha da şaşırtıcı başka bir önermeyle açıklamaya kalkışıyordu. Herr Dr. Schliemann Jurgis için gök gürültüsü ya da depreme eşdeğerdi. Buna rağmen, tuhaf görünse de, aralarında görünmez bir bağ vardı ve sözlerinin hemen hepsini takip edebiliyordu. Hiç istemediği zorlu yerlere gidiyordu; deliler gibi koşturup oradan oraya savrularak; Spekülasyon denen vahşi atın üzerinde Mazeppa gibi dört nala gidiyordu.*

Nicholas Schliemann tüm evreni, onun küçük bir parçası olarak da insanı tanıyordu. İnsanların yarattığı kurumları anlıyor ve onları sabun köpüğü gibi üflüyordu. Böyle bir yıkıcılığın tek bir insanın zihninde toplanmış olması şaşırtıcıydı. Devlet mi? Devletin amacı mülkiyet haklarına muhafızlık etmek, statükonun ve modern sahteciliğin sürekliliğini sağlamaktı. Evlilik mi? Evlilik ve fuhuş bir madalyonun iki yüzü, yırtıcı insanın cinsel hazzı sömürme biçimiydi. Aralarında sadece sınıf farkı vardı. Parası olan bir kadın kendi şartlarını kabul ettirebilirdi: Eşitlik, evlilik sözleşmesi, çocuklarının meşruiyeti, yani mülkiyet hakları. Parası yoksa, proleter sınıftansa, var olabilmek için kendini satardı. Bir de Şeytan'ın ölümcül silahı olan Din konusu vardı. Devlet maaşlı kölenin bedenine zulmederken, Din zihnini ele geçirir ve gelişim ırmağını kaynağından zehirlerdi. İşçi sınıfı gelecek umudunu korumaya çalışırken, bir yandan cepleri boşaltılırdı; tutumlu olmayı, tevazuyu, itaati –kısacası kapitalizmin bütün sözde erdemlerini– öğrenerek büyümelerini sağlardı.

* Mazeppa: Lord Byron'un bir şiiri ve o şiirde at üzerine çırılçıplak bağlanma cezasına çarptırılan Kazak atamanı. (ç.n.)

Uygarlığın kaderini Kızıl Enternasyonal ile Kara Enternasyonal, Sosyalizm ve Roma Katolik Kilisesi arasında gerçekleşecek son bir ölüm kalım mücadelesi belirleyecekti; bu arada "Amerikan evanjelizminin kara gecesi..."

Burada eski vaiz söze girdi ve heyecanlı bir kapışma başladı. "Yoldaş" Lucas'ın eğitimli olduğu söylenemezdi; o sadece İncil'i biliyor ama onu da sahici bir deneyimle yorumluyordu. Gerçek Din ile insanın yozlaştırdığı dini birbirine karıştırmanın ne faydası olabilirdi peki? Kilisenin şu anda tacirlerin elinde olduğu aşikârdı; ama başkaldırı emareleri görülmeye başlamıştı bile ve Yoldaş Schliemann bundan birkaç yıl sonra bu şekilde konuşmayı...

"Ah, evet," dedi öteki, "elbette, Vatikan şu anda nasıl Galileo'ya işkence ettiğini reddediyorsa, bundan yüz yıl sonra Sosyalizm'e karşı olduğunu da reddedecektir eminim."

"Ben Vatikan'ı savunmuyorum," dedi Lucas hararetle. "Ben Tanrı'nın sözünü savunuyorum; insan ruhunun zulümden kurtarılmak için attığı o uzun çığlığı. 'Et Tröstü ve İncil' konuşmalarımda alıntı yapmayı âdet edindiğim, Eyüp Kitabı'nın yirmi dördüncü bölümünü alalım mesela; Yeşaya'nın sözlerini, hatta Büyük Usta'nın kendi sözlerini alalım. Sefahat düşkünü, kirli sanatımızdaki o şık prensi, kiliselerimizdeki taşlarla süslenmiş putu değil; korkunç gerçekliğimizin İsa'sını, acılar ve ıstıraplar içinde yaşamış, dışlanmış olan, bütün dünyanın aşağıladığı, başını koyacak yeri olmayan o adamı..."

"İsa'ya bir sözüm yok," dedi öteki.

"Öyleyse," diye haykırdı Lucas, "İsa'nın kendi kilisesinde hiç hükmü yok mu; söyledikleri ve yaşamı ona taptığını iddia edenler için hiçbir şey ifade etmeyecek mi? O dünyanın ilk devrimcisi, Sosyalist hareketin gerçek kurucusuydu; bütün varlığı varsıllığa ve varsıllığın temsil ettiklerine –varsıllığın gururuna, lüksüne, zorbalığına– karşı yanan bir nefret ateşiydi; kendisi de bir dilenci ve serseri, bir halk adamı, şehirdeki meyhanecilerle fahişelerin dostuydu; varsıllığı ve onu bir güç olarak elinde tutmayı fazlasıyla

anlaşılır bir dille, tekrar tekrar kınamıştı: 'Yeryüzünde kendinize hazineler biriktirmeyin!' 'Mallarınızı satın, sadaka olarak verin!' 'Ne mutlu size, ey yoksullar, çünkü Tanrı'nın egemenliği sizindir!' 'Vay halinize, ey zenginler, siz tesellinizi zaten almışsınız!' 'Size doğrusunu söyleyeyim, zengin olanlar Göklerin egemenliğine zor girecek.' Kendi zamanının sömürgenlerini en ağır sözlerle itham etmiş bir adam: "Vay halinize, din alimleri, Ferisiler, ikiyüzlüler!" "Sizi yılan, engerek soyları, cehennem cezasından nasıl kaçacaksınız?" İş adamlarıyla simsarları tapınaktan kırbaçla kovmuş bir adam! Halkı kışkırttığı ve sosyal düzeni bozduğu için çarmıha gerilmiş bir adam; düşünsene bir! Sonra da tutup böyle bir adamı mülkiyetin kibirli saygınlığına sahip bir başrahip yapıyor, bütün dehşeti ve iğrençliğiyle modern ticari uygarlığın kutsal bir onaylanmasına dönüştürüyorlar! Taşlarla süslü betimlemeleri yapılıyor, şehvet düşkünü rahipler onun için tütsüler yakıyor, modern sanayi korsanları çaresiz kadın ve çocukların emeklerini sömürerek kazandıkları dolarlarla onun adına tapınaklar yaptırıyor, rahat koltuklarında oturup teologların O'nun öğretilerine dair yaptıkları köhnemiş yorumları dinliyorlar..."

"Bravo!" diye haykırdı Schliemann, gülerek. Ama öteki hızını alamamıştı; son beş yıldır her gün bu konu hakkında konuşmuş ve şimdiye kadar hiç kimsenin onu susturmasına izin vermemişti. "Nasıralı İsa!" diye haykırdı. "Sınıf bilincine sahip bir işçi! Sendikalı bir marangoz! Kanunlara karşı bir muhalif, bir meşale, bir anarşist! İnsan bedenlerini ve ruhlarını öğüterek dolara çeviren bir dünyanın hâkimi ve efendisi; bugün dünyaya gelip insanlığın kendi adına yaptıklarını görse ruhu dehşetten paramparça olmaz mıydı? Merhametin ve Sevginin Prensi olarak, bunu görmek O'nu çıldırtmaz mıydı? Getsemani Bahçesi'nde uzanıp kan terleyinceye kadar acılar içinde kıvrandığı o korkunç gecede; bu gece Mançurya ovalarında göreceğinden daha kötü bir şey mi görmüştü zannediyorsun? Oradaki adamlar onun taşlarla süslü bir betimlemesinin ardında şehvet düşkünü acımasız

canavarların çıkarları için toplu katliam yapmanın peşindeler. Şu anda St. Petersburg'da olsa, bilmez misin ki bankerleri tapınaktan kovduğu kırbacı çıkarıp..."

Burada nefeslenmek bir an için sustu. "Hayır, yoldaş," dedi öteki duygusuz bir sesle, "çünkü O pratik zekâlı bir adamdı. Şu anda Rusya'ya gönderilen, cepte taşınabilecek kadar küçük, koca bir tapınağı havaya uçurabileek kadar güçlü olan o sahte limoncuklardan çıkarırdı."

Lucas buna gülen grubun susmasını bekledi; sonra tekrar söze başladı: "Öyleyse buna da pratik ve siyasi bir bakış açısından yaklaşalım, yoldaş. Karşımızda bütün insanlığın sevip saydığı, kimilerinin kutsal bulduğu tarihi bir şahsiyet var; ayrıca bizden biri; bizimle aynı hayatı yaşamış, bizim doktrinimizi öğretmiş. Onu düşmanlarımızın eline mi bırakacağız; oluşturduğu örneği küçük düşürüp baskı altına almalarına izin mi vereceğiz? Söyledikleri biliniyor, bunu kimse inkâr edemez; o sözleri insanlara tekrarlayıp O'nun nasıl biri olduğunu, neler öğütlediğini, neler yapmış olduğunu kanıtlamamalı mıyız? Hayır, hayır, binlerce kez hayır! O'nun gücünü kullanıp sahtekârlarla miskinleri huzurundan kovmalı, insanları bu sayede harekete geçirmeliyiz!"

Lucas tekrar sustu; bunun üstüne öteki, elini uzatarak masanın üstündeki bir gazeteyi gösterdi. "Al işte, yoldaş," dedi gülerek, "buradan başlayabilirsin. Piskoposlardan birinin karısı elli bin dolar değerindeki mücevherlerini çaldırmış! Üstelik piskoposların en kaypağı ve yağcısı! Emekçilerin dostu bir yardım sever; yurttaş federasyonunun ücretli çalışanları uyutmakta kullandığı bir çığırtkan!"

Diğerleri bu küçük ağız dalaşına seyirci kalmıştı. Ama bu sözleri fırsat bilen editör Bay Maynard, biraz da naif bir tavırla, öteden beri sosyalistlerin uygarlığın geleceği için belirlenmiş bir programları olduğunu düşündüğünü söyledi; ama şimdi karşısında, görebildiği kadarıyla, partinin hiçbir konuda anlaşamayan iki üyesi vardı. İkisi ortak yönlerinin ne olduğunu ve neden aynı partide olduklarını açıklamaya çalışarak onu biraz aydınlatabilirler miydi acaba?

Sonuçta, uzun tartışmaların ardından, ortaya özenle seçilmiş sözcüklerle formüle edilen iki önerme çıktı: İlk olarak, bir sosyalist yaşam için gerekli olan şeyleri üreten araçların ortak sahipliğine ve demokratik yönetimine inanırdı; ikinci olaraksa, sosyalistler bunun başarılması için ücretli çalışanların sınıf bilinciyle siyasi olarak örgütlenmeleri gerektiğine inanırlardı. Buraya kadar aynı görüşteydiler; ama o kadar. Dini şiar edinen Lucas için bu düzen Yeni Kudüs, insanın "içinde" olan Cennetin Krallığı'ydı. Öteki içinse Sosyalizm çok uzaktaki bir hedefe doğru atılan, sabırsızca tahammül edilmesi gereken bir adımdı sadece. Schliemann kendini "anarşist bir filozof" olarak tanımlıyordu; dediğine göre, anarşist de, insanlığın nihahi hedefinin her bir kişiliğin kendi yaratılışının gerektirdiği yasalar dışında bütün yasalardan bağımsız olarak gelişmesi olduğuna inanan kişi demekti. Aynı çakmak herkesin ateşini yakacağı, aynı ekmek herkesin karnını doyuracağı için sanayiyi çoğunluğun oyuna teslim etmek gayet uygulanabilir bir yöntemdi. Tek bir dünya vardı ve maddi şeylerin miktarı sınırlıydı. Öte yandan, entelektüel ve ahlaki şeylerde bir sınır yoktu ve bunları başkalarının payını azaltmadan istediğiniz miktarda tüketebilirdiniz; dolayısıyla modern proleter düşünce için formül "Maddi üretimde Komünizm, Entelektüel üretimde Anarşizm" olmalıydı. Doğum sancıları dinip toplumun yaraları iyileşir iyileşmez herkesin emeği oranında kazandığı ve tüketimi oranında borçlandığı basit bir sistem kurulacaktı; ardından üretim süreçleri, değiştokuş ve tüketim otomatik bir şekilde sürüp gidecekti ve biz onları en fazla atan kalbimizin farkında olduğumuz kadar fark edecektik. Sonra da, Schliemann'ın dediğine göre, toplum kafa dengi insanların oluşturduğu, bağımsız, özerk topluluklara bölünecekti; şu anda kulüplerde, kiliselerde, siyasi partilerde olduğu gibi. Devrimin ardından insanlığın bütün entelektüel, sanatsal, spiritüel faaliyetleri bu gibi "özgür birlikler" sayesinde sürdürülecekti; romantik roman yazarlarını romatik roman okumayı sevenler, izlenimci ressamları izlenimci resimlere bakmayı sevenler des-

tekleyecekti; aynı şey vaizler, bilim insanları, editörler, oyuncular ve müzisyenler için de geçerli olacaktı. Çalışmak, resim yapmak, dua etmek isteyen biri onu destekleyecek birilerini bulamazsa, gerektiği kadar çalışarak kendi kendini destekleyebilecekti. Şu anda da durum aynıydı ama rekabetçi ücret sistemi insanı yaşamak için sürekli çalışmaya zorlarken, ayrıcalıkların ve sömürünün ortadan kaldırılmasından sonra günde bir saat çalışarak gereken parayı kazanabilecektik. Ayrıca şu anda sanatı takip eden kitle ticari savaşta kazanmanın bedelini ödeyerek yozlaşmış ve bayağılaşmış bir azınlıktı; bütün insanlık rekabet denen kâbustan kurtulduğunda ortaya çıkacak entelektüel ve sanatsal faaliyetlerin nasıl şeyler olacağınıysa şu anda tahayyül bile edemezdik.

Derken editör Dr. Schliemann'ın toplumun her bir bireyin bir saatlik çalışmasıyla ayakta kalabileceğini neye dayanarak söylediğini bilmek istedi. "Bilimin şu anki kaynakları bile değerlendirildiğinde," dedi öteki, "toplumsal üretimin nasıl bir kapasiteye ulaşacağını bilebilmenin bir yolu yok; fakat kapitalizmin acımasız barbarlığını kanıksamış zihinlerin makul bulacağı her şeyi kat kat aşacağından emin olabiliriz. Proleter sınıfın dünya çapındaki zaferinden sonra tabii ki savaş da akıl almaz bir şey haline gelecek; savaşın insanlığa maliyetini kim bilebilir; yalnızca yok ettiği hayatların ve maddi şeylerin bedeli değil, yalnızca milyonlarca insanı işsiz bırakmanın, savaşlar için ve geçit törenleri için silahlanmanın maliyeti değil, savaş halinin ve savaş dehşetinin toplumun yaşam enerjisinden emişi, savaşla beraber gelen barbarlık ve cehalet, ayyaşlık, fuhuş, suç, endüstriyel iktidarsızlık, ahlaki çöküş de cabası. Toplumda eli iş tutan her bir bireyin çalışma süresinden iki saatin savaş denen o kızıl şeytanı beslemeye gittiğini söylemek abartı mı olur dersiniz?"

Sonra rekabet yüzünden israf olan bazı şeyleri ana hatlarıyla anlatmaya girişti Schliemann: Sanayileşmiş savaşın kaybettirdikleri; sürekli bir endişe ve sürtüşme; kötü alışkanlıklar – mesela ekonomik mücadelenin ağırlaşması sonucunda son yirmi yılda

neredeyse iki katına çıkan alkol tüketimi; toplumdaki aylak ve üretime katılmayan bireyler, uçarı zenginlerle yoksunlaştırılmış fakirler; sistematik baskılama; gösteriş merakı yüzünden israf olanlar, şapkacılarla terziler, kuaförler, dans öğretmenleri, aşçılar ve uşaklar. "Gördüğünüz gibi," dedi, "ticari rekabetin hüküm sürdüğü toplumlarda para zorunlu olarak bir üstünlük göstergesi, müsriflik temel güç kriteridir. Bu yüzden şu anda nüfusunun kabataslak yüzde otuzu işe yaramaz şeyler üreten, yüzde biri de onları yok etmekle meşgul olan bir toplumumuz var. Bu kadarla kalmıyor; asalakların hizmetkârlarıyla muhabbet tellalları da birer asalak, toplumun işe yarar üyeleri şapkacıları, kuyumcuları, uşakları da beslemek zorunda. Bu korkunç hastalığın sadece aylaklarla onların hizmetkârlarını etkilemediğini, zehriyle bütün sosyal yapıya nüfuz ettiğini de unutmayın. Elit sınıftan olan on bin kadının altında orta sınıftan bir milyon kadın var ve onlar elit sınıftan olmadıkları için hayıflanıyor, toplum içinde öyleymiş gibi davranıyorlar; onların altındaki beş milyon çiftçi eşi "moda dergileri" okuyup şapkalar yaptırıyor, tezgâhtar kızlar ve hizmetçiler imitasyon ucuz mücevherlere ve fok mantolara para verebilmek için genelevlerde vücutlarını satıyor. Ayrıca unutmayın, görünürdeki bu rekabetin üstüne, ateşe körükle gider gibi, satış rekabeti üzerine kurulu bütün bir sistem var! Üreticiler onbinlerce kalitesiz mal üretiyor, mağazalar bunları vitrinlerine koyuyor, gazeteler ve dergiler bunların reklamlarıyla dolup taşıyor!"

"Sahteciliği de unutmayalım," diye araya girdi genç Fisher.

"İnsan ultramodern reklamcılık mesleğindeyse," diye yanıtladı Schliemann, "ki buna insanları istemedikleri şeyleri almaya ikna etme bilimi de diyebiliriz; kapitalizmin yıkıcılığıyla yarattığı mezarlığın tam göbeğindedir ve onlarca dehşetin hangisini ilk olarak göstereceğini bilemez. Tek bir çeşit yetecekken, gösteriş ve caka satmak uğruna aynı şeyin binlerce çeşidini üretmenin getirdiği zaman ve enerji kaybını bir düşünün. Sadece satış yapma ve cahilleri kandırma amacıyla kalitesiz mal üretmenin getirdiği israfı düşü-

nün; katkı maddelerinin, çürük çarık giysilerin, pamuklu battaniyelerin, üflesen yıkılacak evlerin, mantar dolgulu can yeleklerinin, katkı maddeli sütün, anilinli sodanın, patates unlu sosislerin..."

"Bir de işin ahlaki boyutu var," diye araya girdi eski rahip.

"Aynen öyle," dedi Schliemann; "sonuçta ortaya çıkan aşağılık bir sahtekârlık ve vahşi bir acımasızlık, yalan dolan ve rüşvetçilik, atıp tutma, esip gürleme, çığlık çığlığa bir egoizm, telaş ve kaygı. Hile ve kandırma rekabetin özüdür tabii; 'ucuza al pahalıya sat' düsturunun başka bir şeklidir. Bir devlet yetkilisi katkı maddeli besin ürünleri yüzünden ülkenin yılda bir milyar iki yüz elli milyon dolar kayba uğradığını belirtmişti; bunun içinde tabii ki yalnızca insan midesine girmedikleri takdirde bir işe yarayabilecek şeyler değil, aynı zamanda sırf bu yüzden hastalananlara bakan doktor ve hemşirelerin, zamanından on-yirmi yıl önce ölenler için çalışan cenaze levazımatçılarının maliyeti de var. Ayrıca sadece bir tanesi yetecekken, bu şeyleri onlarca mağazada satmanın getirdiği zaman ve enerji kaybını düşünün. Ülkede bir-iki milyon ticari işletme, bunların kendi sayılarının kaç katı çalışanı var; sürekli yapılan dağıtımı, hesap kitap işlerini, planlamayı ve telaşı, küçük kâr ve zarar dengelerini düşünün. Bu süreçlerin gerekli kıldığı medeni kanunun nasıl işlediğini düşünün; iç karartıcı kitaplarla dolu kütüphaneleri, o kanunları yorumlayan mahkemelerle jürileri, açıklarını bulmak için çalışan avukatları, sözcük oyunlarını ve yanıltmacaları, o nefreti ve yalanları! Körü körüne ve gelişigüzel üretilen ürünlerin yarattığı israfı düşünün; kapanan fabrikaları, boşta kalan işçileri, depoda çürüyen malları; borsada manipülasyon yapanları, sırf spekülasyon adına, bazı sanayilerin felce uğramasını, bazılarının aşırı uyarılmasını; devirlerle banka iflaslarını, krizlerle panikleri, terk edilen kasabaları, aç kalan insanları düşünün! Pazar arayışı için boşa harcanan enerjiyi, verimsiz işleri, davulcuları, aracıları, afiş asanları, reklam acentalarını düşünün. Rekabetin ve ulaşım maliyetlerinin zorunlu kıldığı gibi şehirlere doluşmanın yarattığı israfı düşünün; kenar mahalleleri, hava kirliliğini, hastalıkları, boşa harcanan yaşam ener-

jilerini düşünün; ofis binalarını, kat üstüne kat çıkmanın ve yeraltına tüneller kazmanın getirdiği zaman ve malzeme israfını düşünün! Sonra sigortacılığı, bu işin gerektirdiği muazzam yönetimi ve işgücünü, bunun nasıl bir israf olduğunu..."

"Burayı anlayamadım," dedi editör.

"İşbirliğine dayalı toplumda devlet bütün bireyler için bir sigorta şirketi ve tasarruf bankasıdır. Sermaye herkese aittir ve zararı da herkes birlikte paylaşıp telafi eder. Bankada küresel devletin, ana hesap defterine herkesin kazanıp harcadıklarının kaydedildiği açık hesabı vardır. Ayrıca küresel devlet bülteninde satılık olan her şey listelenir ve net olarak tanımlanır. Satışlardan kâr elde edilmediği için, artık savurganlık yapmak, malı yanlış tanıtmak için de bir neden yoktur; aldatma yok, sahtecilik ve imitasyon mallar yok, rüşvet ve 'yolsuzluk' yok."

"Bir malın fiyatı nasıl belirleniyor?"

"Fiyat, malı üretmek ve satışa sunmak için harcanan işgücüdür ve aritmetiğin temel prensiplerine göre belirlenir. Bir milyon işçi ulusun buğday tarlalarında yüzer gün çalışmış, toplam işgücünün üretimi bir milyar kileye ulaşmış olsun, bu durumda bir kile buğdayın değeri tarladaki iş gününün onda biridir. Öylesine bir sembol seçer ve, diyelim ki, tarladaki çalışmanın gündeliği beş dolar dersek, öyleyse bir kile buğdayın fiyatı elli senttir."

" 'Tarladaki iş günü' dediniz," dedi Bay Maynard. "Yani bütün işlere eşit ücret ödenmiyor mu?"

"Açıkçası, hayır, çünkü bazı işler kolay bazıları da zordur ve öyle olsaydı, taşrada milyonlarca postacımız olur, hiç madencimiz olmazdı. Ücretler aynı tutulup, mesai saatleri farklı olabilir tabii; hangi sanayide ne kadar az ya da çok işçiye ihtiyaç duyulacağına göre, ikisinden biri sürekli farklı olmalı. Şu anda da tam olarak aynı şey yapılıyor fakat işçilerin transferi küresel devlet bültenine bağlı olarak anında ve eksiksiz bir şekilde yapılacağına, körü körüne ve hatalı bir şekilde, söylentilere ve reklamlara dayanılarak gerçekleştiriliyor."

"Peki ya zamanı hesaplamanın zor olduğu meslekler? Bir kitabın iş maliyeti ne olacak?"

"Tabii ki kâğıt, baskı ve ciltlemenin iş maliyeti; şimdikinin beşte biri kadar bir fiyat."

"Peki yazar ne alacak?"

"Zihinsel üretimin devlet kontrolünde olamayacağını zaten söylemiştim. Devlet bir kitabın bir yılda yazıldığını, yazar otuz yılda yazdığını söyleyebilir. Goethe her bir nüktesinin bir kese altına mal olduğunu söylemişti. Benim burada kabataslak anlattığım şey, insanların maddi ihtiyaçlarının sağlanması için ulusal, daha doğrusu uluslararası bir sistem. İnsanın zihinsel ihtiyaçları da olduğundan, daha çok çalışıp daha çok kazanacak ve bu ihtiyaçlarımızı kendi zevkimize göre, istediğimiz şekilde karşılayacağız. Çoğunlukla birlikte aynı dünyada yaşıyor, onlarla aynı türden ayakkabılar giyiyor, aynı türden yataklarda uyuyorum; ama aynı şeyleri düşünmüyor ve paramı çoğunluğun seçtiği türden düşünürlere harcamak istemiyorum. Ben bu gibi şeylerin şu anda olduğu gibi özgür seçimlere bırakılmasını istiyorum. İnsanlar bir vaizi dinlemek istiyorlarsa bir araya gelip ona istedikleri kadar katkıda bulunurlar, kilisesine para verip vaizi destekler ve onun vaazlarını dinlerler; ben dinlemek istemediğim için onlardan uzak dururum ve bunun bana hiçbir maliyeti olmaz. Aynı şekilde, Mısır sikkeleriyle, Katolik azizlerle, uçaklarla, atletizmdeki rekorlarla ilgili dergiler var ve bunların hiçbiri beni ilgilendirmiyor. Öte yandan, maaşlı kölelik ortadan kaldırıldığı ve sömürgen bir kapitaliste haraç vermeden fazladan para kazanabildiğim takdirde Evrim'in peygamberi Friedrich Nietzche'nin, ayrıca doğal ve doğru beslenme gibi asil bir bilimin yaratıcısı olan Horace Flecther'ın öğretilerinin yorumlanıp yaygınlaştırılması amacıyla da birer dergi yayınlanabilecek; bu arada, uzun eteklerden vazgeçilmesini, insanların bilimsel olarak üremesini ve karşılıklı rızayla boşanmayı savunan dergiler de çıkacak belki."

Dr. Schliemann bir an sustu. "Tam konferans oldu," dedi gülerek, "ve daha yeni başladım!"

"Başka neler var?" diye sordu Maynard.

"Rekabetin bazı olumsuz yönlerini anlattım," dedi öteki. "İşbirliğinin olumlu katkılarından söz etmedim bile. Bu ülkede on beş milyon aile, her ailede ortalama beş kişi var; bunların en az on milyonu ayrı yaşıyor, ağır ev işlerinin yükü ya kadında ya da maaşlı bir kölede. Şimdi hava çekmeli modern ev temizleme sistemlerini ve müşterek yemek pişirmenin ekonomikliğini bir kenara bırakalım; tek bir meseleyi, bulaşık yıkamayı ele alalım. Beş kişilik bir ailenin bulaşıklarını yıkamanın günde yarım saat alacağını söylemek makul olacaktır; gündelik mesai on saatse, ülkenin bulaşıklarını yıkamak için –çoğunluğu kadın– yarım milyon eli iş tutan insan gerekecektir. Bunun pis, usandırıcı, insana işkence eden bir iş olduğunu da unutmayalım; kansızlığa, sinir bozukluğuna, çirkin ve hırçın tavırlara neden oluyor; fuhuşa, intihara, çılgınlığa yol açıyor; kocaların ayyaş, çocukların dejenere olmasına; bütün bunların bedelini doğal olarak toplum ödüyor. Şimdi de benim özgür topluluklarımdan her birinde bulaşıkları yıkayıp durulayan, bunu sadece görüntüde değil bilimsel olarak yapan –onları sterilize eden– bizi bütün pis işlerden kurtaran ve zamandan onda dokuz oranında tasarruf etmemizi sağlayan birer makine olduğunu düşünün! Buna benzer şeyleri Bayan Gilman'ın kitaplarında bulabilirsiniz; Kropotkin'in *Tarlalar, Fabrikalar ve Atölyeler* kitabını alıp son on yılda geliştirilmiş olan yeni tarım bilimini okuyun; güçlendirilmiş toprak ve yoğun tarım sayesinde tek bir sezonda on-on iki kez hasat alınabilecek, yarım hektarlık tarladan iki yüz ton sebze elde edilebilecek; yani bir tek Birleşik Devletler'deki ekili topraklar sayesinde bütün dünya beslenebilecek! Dağınık tarımcı nüfusumuzun cehaleti ve yoksulluğu yüzünden, şu an için bu yöntemleri uygulamak imkânsız; fakat ulusumuzun beslenme sorununun bilim adamlarınca sistematik ve akılcı bir şekilde ele alındığını bir düşünün!

Verimsiz ve taşlı topraklar tamamıyla çocuklarımızın içinde oynadığı, delikanlıların avlandığı, şairlerin içinde yaşadığı, ulusal kereste rezervine ayrılmış ormanlarla dolacak! Her bir ürün için en uygun iklim ve toprak koşulları belirlenecek; nüfusun ihtiyacı tam olarak bilinecek ve ne kadar arazi ayrılacağı buna göre belirlenecek; uzman tarımsal kimyacıların gözetiminde en gelişmiş makineler kullanılacak! Ben de bir çiftlikte büyüdüm ve çiftlik işlerinin insanı nasıl yıprattığını iyi bilirim; bu yüzden devrim sonrasında nasıl olacaklarını biraz anlatmak istiyorum. Dört atın ya da bir elektrik motorunun çektiği, toprağı süren, patatesleri kesip eken ve üstlerini örten, günde onlarca dönüm toprağı ekebilen büyük bir patates ekme makinası hayal edin! Büyük ihtimalle elektrikle çalışacak olan, binlerce dönümlük bir tarlada ilerleyerek topraktan patatesleri çıkaran ve çuvalların içine atan büyük bir patates toplama makinası hayal edin! Her çeşit sebze ve meyve aynı şekilde işlenecek –elmalarla portakalları makineler toplayacak, inekleri makineler sağacak– herhalde biliyorsunuzdur, bütün bunlar çoktan yapıldı. Tam olarak gerekli sayıda, milyonlarca erkek ve kadının özel trenlerle yaz tatiline gider gibi götürüleceği, geleceğin tarlalarını hayal edin! Sonra bütün bunları günümüzdeki bağımsız küçük çiftliklerden oluşan kahredici sistemle karşılaştırın; köle gibi çalışan, hüzünle bakan, sarı saçlı, sıska bir hizmetçiyle evli, sabahın dördünden akşamın dokuzuna kadar çalışıp didinen, çocuklarını yürümeye başlar başlamaz işe koşan, ilkel aletleriyle toprağı kazıyan, bilgiden ve umuttan, bilimin ve yeniliklerin sunduğu fırsatlardan, yaşam sevincinden yoksun bırakılmış, bitkin, cahil bir adam; işteki rekabetle hayatı sırf varoluşa indirgenmiş, zincirlerini göremeyecek kadar kör olduğu için özgürlüğüyle böbürlenen bir adam!"

Dr. Schliemann bir an sustu. "Sonra da," diye devam etti, "bu gerçeğin yanına sınırsız besin stoğunu, fizyologların son buluşlarını, vücut sistemi hastalıklarından çoğunun aşırı beslenme yüzünden olduğu gerçeğini koyun! Ayrıca etin gereksiz bir

besin maddesi olduğu da kanıtlanmış durumda; üretiminin sebzelerden daha zor, hazırlanıp satışa sunulmasının daha sevimsiz, temiz olmamasının daha mümkün olduğu da aşikâr. Ama damak zevkine daha çok hitap ediyor, değil mi, ne olacak ki?"

"Sosyalizm bunu nasıl değiştirecek?" diye sordu öğrenci kız çabucak. İlk kez konuşmuştu.

"Köleli maaşlık olduğu sürece," diye yanıtladı Schliemann, "bir işin ne kadar aşağılayıcı ve tiksindirici olduğunun en ufak bir önemi yok, yapacak birileri mutlaka bulunur. Fakat emek özgür kaldığında, bu gibi işlerin maliyeti yükselmeye başlayacak. Eski, pis, sağlıksız fabrikalar birer birer kapanacak; yeni fabrikalar kurmak daha ucuza gelecek; vapurlarda kömürleri kazana makineler atacak, tehlikeli işlerde güvenlik sağlanacak ya da yeni üretim yöntemleri bulunacak. Aynı şekilde, Sanayi Cumhuriyeti'mizin yurttaşları bilgilendikçe, et ürünlerinin fiyatları da her geçen yıl artacak; sonunda et yemek isteyenler hayvanları kendi elleriyle öldürmek zorunda kalacaklar. Bu durumda gelenek daha ne kadar devam edebilir dersiniz? Başka bir konuya geçersek, demokrasilerde kapitalizmin olmazsa olmazlarından biri de siyasi yozlaşmadır; yönetimin cahil ve ahlaksız politikacıların elinde olmasının sonuçlarından biriyse nüfusun yarısının önlenebilir hastalıklar yüzünden ölmesidir. Bilimin bir şeyler yapmayı denemesine izin veriliyor belki ama pek bir işe yaramıyor çünkü şu anda insanların çoğunluğu henüz insan bile değil, başkalarının servetine servet katmak için kullanılan birer makine. Pis evlere tıkılıp sefalet ve acılar içinde çürümeye terk ediliyorlar ve hayat koşulları onları o kadar çabuk hastalandırıyor ki dünyadaki bütün doktorlar toplansa, yine de iyileştiremez; bu yüzden de, tabii ki hepimizin hayatını etkileyen, mutluluğu dünyanın en bencil insanı için bile imkânsız kılan birer pislik yuvası olmaya devam ediyorlar. Bu sebeple gelecekte tıp alanında yapılacak herhangi bir buluşun, haklarından yoksun bırakılmış olanların insanca yaşama hakkını elde ettiği bir zamanda, şu

anda sahip olduğumuz bilgilerin uygulanmasından daha önemli olmayacağını kolaylıkla öne sürebilirim."

Herr Doktor burada tekrar sessizliğe gömüldü. Jurgis ortadaki masada oturan genç kızın söylenenleri Sosyalizm'le ilk tanıştığı andaki kendi yüz ifadesine benzer bir ifadeyle dinlediğini fark etmişti. Onunla konuşmak isterdi, kızın onu anlayacağından emindi. Sonradan, grup dağıldıktan sonra, Bayan Fisher'ın kıza alçak sesle, "Bakalım Bay Maynard sosyalizm karşıtı yazılar yazmaya devam edecek mi," dediğini duydu; kız da yanıt olarak "Bilmiyorum; ama yazarsa sahtekâr olduğu ortaya çıkar!" dedi.

Bundan sadece birkaç saat sonra seçim günü gelip çattı; uzun kampanya dönemi bitmiş, bütün ülke âdeta nefesini tutmuş hiç kıpırdamadan sonuçları bekliyordu. Jurgis ve Hinds Otel'in çalışanları akşam yemekleri bitene kadar zor oturup hemen partinin o gece için kiraladığı büyük salona koştular.

Ama insanlar çoktan toplanmış, sahnedeki telgraf makinesi tıkır tıkır sonuçları bildirmeye başlamıştı. Son sayımlar da bittiğinde, Sosyalist oyların dört yüz binin üzerinde olduğu ortaya çıktı: Dört yıl içinde yüzde üç yüz elli civarında bir oy artışı demekti bu. Gayet iyiydi; ama parti ilk gelen sonuçlar için yerel teşkilatlarına bağımlıydı ve tabii ki en başarılı teşkilatlar haberi en çabuk duyurmak isteyenlerdi; bu yüzden o gece salona toplanmış olanlar oy sayısının altı, yedi hatta sekiz yüz bini bulacağını ummuştu. Şikago'da ve eyalette inanılmaz bir yükseliş kaydedilmişti; şehirde verilen oylar 1900'de 6 bin 700'ken şimdi 47 bine ulaşmıştı; Illinois'deki oylar 9 bin 600'den 69 bine çıkmıştı! Gece ilerler, kalabalık büyürken, salonda görülmeye değer bir manzara vardı. Bültenler okunuyor, insanlar sesleri kısılıncaya kadar bağırıyordu; derken biri konuşma yapıyor ve yine bağırış çağırış başlıyordu; ardından kısa bir sessizlik ve yine bültenler. Komşu eyaletlerdeki sekreterlerden başarılarını bildiren mesajlar geliyordu; Indiana'da oy sayısı

2 bin 300'den 12 bine yükselmişti; Wisconsin'de 7 binden 28 bine; Ohio'da 4 bin 800'den 36 bine! Merkez ofise bir yıl içinde benzeri görülmemiş müthiş bir aşama kaydeden küçük kasabalardaki coşkulu insanlardan mesajlar geliyordu: Kansas, Benedict'te oylar 26'dan 260'a; Kentucky, Henderson'da 19'dan 111'e; Michigan, Holland'da 14'ten 208'e; Oklahoma, Cleo'da 0'dan 104'e; Ohio, Martin's Ferry'de 0'dan 296'ya çıkmıştı ve bu böyle devam ediyordu. Bu kasabalardan yüzlercesi vardı cidden; beş-on tanesinin haberi tek bir telgrafta geliyordu. Gelen mesajları kalabalığa okuyanlarsa oralara gidip oyların artmasına yardımcı olmuş, doğru yorumlar yapabilecek eski kampanyacılardı: Illinois, Quincy'de oylar 189'dan 831'e çıkmıştı (burası belediye başkanının sosyalist bir konuşmacıyı tutuklattırdığı yerdi!); Kansas, Crawford County'de 285'ten 1.975'e çıkmıştı (burası *Appeal to Reason*'ın yuvasıydı!); Michigan, Battle Creek'de 4 bin 261'den 10 bin 184'e çıkmıştı (bu da emekçilerin Citizens' Alliance Movement'a cevabıydı!)

Bir de şehirdeki mahalle ve bölgelerden gelen resmi sonuçlar vardı. Sonuçların bir fabrika bölgesinden ya da "ipekli çorap" bölgesinden gelmesi artışta fazla bir etki yaratmamış gibiydi; fakat parti liderlerini en şaşırtan şey mezbahalardan gelen ve saymakla bitmeyen sayısız oydu. Packingtown şehrin üç bölgesine yayılmıştı ve 1903 ilkbaharında oy sayısı 500'ken, aynı yılın sonbaharında bu sayı 1.600'e çıkmıştı. Şimdiyse, sadece bir yıl sonra, 6 bin 300'e fırlamıştı; Demokratların oyları sadece 8 bin 800'dü! Demokratların geçildiği bölgeler de vardı ve iki mahallede eyalet yasama meclisine adam seçtirmişlerdi. Dolayısıyla Şikago ülkenin önde gelen şehri olmuştu; parti için yeni bir standart belirlemiş, işçilere bu işin nasıl yapılacağını göstermişti!

Sahnedeki bir konuşmacı bunları söylüyordu; iki bin çift göz adama sabitlenmiş, iki bin ses her bir cümlesinde tezahürat yapıyordu. Konuşmacı mezbahalardaki seçim bürosunun başındayken o sefalet ve yozlaşma adamı hasta etmişti. Açlığını belli eden, ateşli, genç bir adamdı; uzun kollarını uzatıp kalabalığı sarsarken,

Jurgis'in gözüne devrimin ruhu gibi görünüyordu. "Örgütlenin! Örgütlenin! Örgütlenin!" diye haykırıyordu adam. Partisinin beklemediği, aslında kazanılmamş olan bu muazzam oy oranı onu korkutmuştu. "Bu adamlar sosyalist değil!" diye haykırdı. "Bu seçimler de geçecek, heyecan dinecek, insanlar bunu unutacak; eğer sizler de unutur, gevşeyip ipin ucunu bırakırsanız, bugün ulaştığımız bu oy oranını kaybederiz ve düşmanlarımız bizimle gülerek alay eder! Kararlılığınızı korumak sizin elinizde; şimdi, bu zafer anında, bize oy veren bu adamları bulup toplantılarımıza getirmeli, onları örgütleyip bize bağlamalıyız! Bütün seçim kampanyaları bu kadar kolay olmayacak. Bu gece ülkenin her yerinde eski siyasiler bu oyları inceliyor, yelkenlerini ona göre ayarlıyor; en çabuk ve kurnazca davranacakları yerse bizim şehrimiz. Şikago'da elli bin Sosyalist oy ilkbaharda Demokratların seçtirdiği bir belediye başkanı anlamına gelir! O zaman oy verenleri bir kez daha aldatacaklar ve yağmacı, yozlaşmış güçler bir kez daha zorla göreve getirilecek! Geldiklerinde her ne yaparlarsa yapsınlar, yapamayacakları tek bir şey var, o da insanların yapmaları için onlara seçim kazandırdığı şey olacak! Şehrimizin insanları belediye yönetiminde söz sahibi olamayacak; bunu yapmaya asla niyetleri yok, kıllarını bile kıpırdatmayacaklar; tek yaptıkları Şikago'da partimize Sosyalizm'in Amerika'da elde edeceği gelmiş geçmiş en büyük fırsatı vermek olacak! O zaman sahte reformcuların kendi kendilerini rezil edip suçlarını gözler önüne sermelerine izin vereceğiz; radikal Demokrasinin elinde çıplaklığını örtebileceği tek bir yalan bile bırakmayacağız! Dizginlenemeyecek sel, tam yolunu buluncaya kadar durdurulamayacak olan akıntı o zaman başlayacak –karşı konulmaz, ezici bir güçle– Şikagolu öfkeli işçiler davamızı desteklemeye başlayacak! Biz de onları örgütleyecek, eğitecek, zafere doğru götüreceğiz! Düşmanı ezip geçecek, yerle bir edeceğiz; ve Şikago bizim olacak! *Şikago bizim olacak!* ŞİKAGO BİZİM OLACAK!"